

JOHN WYCLIF'S
DE VERITATE SACRAE
SCRIPTURAE

NOW FIRST EDITED FROM THE MANUSCRIPTS

WITH

CRITICAL AND HISTORICAL NOTES

BY

RUDOLF BUDDENSIEG

D.D. DR. PHIL.

IN THREE VOLUMES

LONDON
PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY TRÜBNER & CO.,
PATER NOSTER HOUSE, CHARING CROSS ROAD
1905.

TO THE
THEOLOGICAL FACULTY
OF THE
UNIVERSITY OF GREIFSWALD
IN SINCERE GRATITUDE FOR THE DEGREE OF DOCTOR
OF DIVINITY CONFERRED ON HIM HONORIS CAUSA
THIS BOOK ON
THE TRUTH OF HOLY SCRIPTURE

IS DEDICATED
BY
ITS FIRST EDITOR

Preface.

To Wyclif's Polemical Works, published in 2 voll. in 1882-83, I now subjoin his book on the Truth of Holy Scripture. According to a then formed plan, the publications of the Wyclif Society, beginning with these two first volumes, were to come to an end with the work now offered; but this plan was not adhered to for reasons not to be discussed here. Anyhow, we thank Dr. F. J. Furnivall's clever and energetic leadership a long series of stately volumes, the united efforts of English and German scholars.

Both, foremost among them Lechler and Loserth, have considered it their prerogative to honour the memory of the great 'Teuton', and, on their part, to blot out the reproach of ungratefulness, cast upon his contemporaries by W. W. Shirley forty years ago.

The historical Wyclif still is a dim and undefined character to our mind's eye. We clearly discern but the chief features, the energetic bent for free thought, and his deep feeling, centring in, and drawing strength from the Gospel. We know what he was, but don't know how he grew to be what he was. To truly understand human greatness, we must try to see its inner development.

Now the springs of those inner vital powers, of the course of thought and the aspirations of the leaders of men, who are the more powerful, the less power they show, rise from their works, visible but to the eye of the

searching mind, from their actions or books, from document and parchment—and therewith the impulse for historical research is given. Through it alone the knowledge and right appreciation of Wyclif's imperishable thoughts is given its right direction, better than this has been done hitherto. Wyclif stands on the confines of two religious epochs. He is the evangelical conscience of the fourteenth century. He has dug deep to the very foundation of the most important spheres of life, has put up new land-marks and given a new impetus, full of rich promises, to the religious and the national life of the western nations of Europe. But he is too little known, both in his growth and in his attainments. We should endeavour to understand the character of this man, not by what others say of him, but by what he himself says. Therefore I, along with my fellow-workers, approach and address him: 'Speak, don't remain mute, and the power of thy living words may stir thoughtful minds'. And I think, *De Veritate* before all other works of his has cast life-engendering seed into the furrows of time. —

On my personal difficulties in preparing these volumes I will not expatiate. With Shakespere I say: 'I profess not talking, only this: let each man do his best'. My English is hardly that of twenty years ago. It does not pretend to elegance, nor even fluency. I am a German who only occasionally ventures upon an idiom not his own. My object is attained, if I have succeeded in making myself intelligible. And with Lessing I say: 'Seines Fleisses darf sich jedermann rühmen'. These volumes are chiefly the outcome of holiday-leisure and of work up to the small hours of the night. At the head of a large school I have a difficult daily task to perform, requiring the full working power of a man. This is my plea for having spent more than 22 years in preparing this edition, claiming, as it did, the whole elasticity of the mind to prevent neglect of my official duties.

But now that the *Deo*gratias has been put under the

last index-line, I wish to offer my sincere thanks for the sympathy and help I have met with during these many years while preparing this edition. The preliminary work, i. e. procuring and copying the manuscripts, I have been enabled to carry out through the readiness of the head-librarians in Vienna, Oxford, Cambridge and Dublin, who sent their manuscripts to Dresden for my use. Even more obliged I feel myself to Countess Victoria von Bernstorff-Potsdam, Misses Toska Brucauff-Dresden and Luise Kraatz-London for the large and unselfish share they took in preparing the English texts, to F. D. Matthew Esq., of London, as well as to my friends and colleagues Drr. O. Meltzer and J. Bernhard, head-masters of classical colleges in Dresden, to the Rev. H. Friedlein, to Proff. Drr. Dunger and Stange, and to my fellow-workers P. Bartusch and F. Preil; trusting they will accept my thanks in the spirit in which they are offered.

Dresden, June 18th 1904.

Rudolf Buddensieg
D.D., Dr. phil.

Contents.

	Page
I. Preface	vol. I VII—IX
II. Siglorum explicatio	XI—XII
III. Corrigenda et Addenda	XIII—XIV
IV. Introduction	XV—LXXI
Starting Point	XV
Ideas of Reform	XXV
Authorship	XLIV
Date of Composition	XLVIII
The Manuscripts	LV
Their Relationship	LXIV
The Archetype	LXVIII
The Edition	LXX
V. Text of Chapt. I—XV (First Volume)	1—408
VI. Text of Chapt. XVI—XXIV (Second Volume)	vol. II 1—271
VII. Text of Chapt. XXV—XXXII (Third Volume)	vol. III 1—310
VIII. Indices: Glossarium	311—314
Index locorum laudatorum et explicatorum	
a) Scriptura Sacra	314—319
b) Patres, Doctores, Philosophi etc.	319—320
Index Nominum	320—323
Index Rerum	323—377

Siglorum frequenter occurrentium explicatio.

a.	= anno
add.	= addidit, addiderunt, additum
adscr.	= adscripsit, adscriptum
alt.	= altera
Aug.	= Augustinus
cap.	= capitulum
codd.	= codices, codicibus
col.	= columna, columnis
coll.	= collectum, collecta
comp.	= compendium, compendio
corr.	= correxit, correxerunt, correctum
cum sig. marg.	= cum signo marginali
e. gr.	= exempli gratia
exp.	= expunxit, expunctum
fol.	= folium, folii, folio, folia
infer.	= inferiore
in corr.	= in correctura
in marg.	= in margine
int.	= inter
JW	= J. Wyclivus
l.	= liber, libri, libro
lac.	= lacuna
lin.	= linea, lineis
litt.	= litterae, litteris, litteras
man.	= manus, manu
med.	= media, medio
min.	= minio, miniavit
om.	= omisit, omiserunt
op.	= opera
p. (pag.)	= pagina
pos.	= posuit, positum, posita, posito
postr.	= postremus, postrema etc.
pri.	= prima

XII

punct. subscr. del. = punctis subscriptis deletum (deleta)

ras. = rasura

s. = sacra, sacrae, sacram

scr. (script.) = scriptura, scripturae, scripturam

sec. = secunda

super. = superiore

superscr. = superscripsit, superscriptum, superscriptis

tit. = titulus, tituli

v. = versus

verb. = verbum, verbo, verba

voc. = vocem, vocabulum.

Corrigenda et Addenda.

(Numeri sunt voluminum, paginarum, rigarum.)

I 2²⁶ <i>lege 'exstat'</i> 13³³ " <i>'cuncti' pro cuncti</i> 15²⁸ " auctoris 21⁴ " inquit 23¹⁵ " quod 42⁴⁶ " <i>RE³</i> 52²⁸ " difficiliore 66³⁹ " <i>JW pro auctor</i> 73³⁰ " abscissae 80¹² " Paulinam 91²⁶ " auctoritate 100³⁷ " praeter cetera 126⁴⁰ " <i>'scriptoris' pro</i> auctoris 176³³ " ex quo 178³⁴ <i>adde 13 v. 2</i> 183² <i>lege Secundo</i> 205¹⁴ " Hebr. 217¹⁹ <i>et 41 lege de</i> 218¹⁵ <i>(in marg.) lege 15 pro 1</i> 250⁴² " " gestas 268⁷ " " cristia- norum 274³ " " domini 306⁴¹ <i>numeri (14 et 7) eorum-</i> <i>que notae immu-</i> <i>landi sunt</i> 311¹⁸ <i>lege</i> <i>tercio</i> 375⁸ " <i>quantumcunque</i> 382¹⁵ " <i>ffiat</i> II 3³⁸ " <i>cf. I pag.</i> 14³⁷ <i>adde post 574: 10 v. 12</i> 43¹⁸ <i>lege</i> <i>Novo</i> 45¹⁴ " <i>primo pro quinto</i> 51⁴⁰ <i>adde post 104: 8 cf.</i> <i>Deut. 18¹⁵</i> 53³⁴ <i>lege</i> <i>ffiat</i> 59²⁶ " <i>ffiant</i> 71¹¹ " <i>quinto decimo</i> 85⁴⁰ <i>dele de ante epieikes</i> 92³⁷ <i>adde 5 cf. I Cor. 15¹⁰</i> 96⁵ <i>in marg. adde 5</i> 103³⁸ <i>adde ante 24: Matth.</i> 137⁶⁷ <i>adde 18 cf. Matth. 22³⁷</i>	II 141⁴⁰ <i>lege pag. 1418 27 v. 4;</i> 7; 10 31 v. 5 155³⁶ " <i>11 cf. Luc. 11²⁸</i> 156³⁸ " <i>Hebr. quarto</i> 159³⁹ <i>adde: 2 cf. Ps. 119¹⁶</i> 162³⁷ " <i>3 cf. Matth. 22¹³</i> 168³⁷ <i>dele 2</i> 169³⁸ <i>adde in fine lineae 30</i> <i>v. 24</i> 171³⁰ <i>lege</i> <i>vicesimo quinto</i> 171⁴¹ <i>adde in fine lineae 20</i> <i>cf. Matth. 25³³</i> 175⁹ <i>lege</i> <i>nono decimo</i> 176³⁸ " <i>1 medulla = cere-</i> <i>brum, nucleus rei,</i> <i>cf. infra pag. 2709</i> 179³⁹ " <i>scius</i> 201¹ " <i>ffiat</i> 204⁴¹ <i>adde post sqq.: 16 v.</i> <i>2 sqq.</i> 215⁴⁰ <i>lege 18 cf.</i> 267⁴¹ " <i>terrestritas</i> 269³⁹ " <i>in rem</i> III 8³⁰ " <i>interpretatione</i> 17³⁸ <i>adde 11 v. 13 sqq.</i> 21¹² <i>lege</i> <i>difert</i> 27³⁴ " <i>ecclesie</i> 52³⁹ <i>adde cf. Matth. 6¹⁰</i> 57³⁷ <i>lege I Tim.</i> 77³⁸ <i>adde post 506 10 cf.</i> <i>Phil. 2²¹</i> 82³³ " <i>4 v. 13</i> 86³⁸ " <i>21 cf. Prov. 14³⁴</i> 87³⁴ <i>lege</i> <i>aetatis</i> 98³⁹ <i>adde 25 cf. Jos. 4¹⁸</i> 140⁸ <i>lege</i> <i>quarto</i> 140⁴¹ <i>adde post 658 7 v. 2</i> 159³⁸ " <i>2 cf. Rom. 15⁴</i> 159³⁷ " <i>26 v. 10; 28</i> 27 v. 1 172⁴¹ " <i>post retainers) 8 cf.</i> <i>Luc. 11²³</i> 311³ <i>lege</i> <i>MEDII</i>

De Veritate Sacrae Scripturae.

Introduction.

Starting point.

Wyclif attained but slowly the position he occupies in history. In his development as a reformer the years 1377-78 mark the turning-point. The English people, inspired by their recent victories and their increasing wealth, were then bringing to a victorious issue their war against the arrogance and shameless financial oppression of the Papal Court of Avignon: and Wyclif, at the age of almost sixty, placed his whole intellectual power at the service of his country. Since 1366 he had taken part in public life. He now came forward as a leader of the powerful opposition raised by the Good Parliament against the encroachments of the Curia and henceforward occupies a conspicuous position in ecclesiastical policy.

**The Good
Parliament
and Rome.**

It must be admitted that Wyclif himself took no active share in the great struggle between Parliament and Papacy: a struggle, in which all classes, peasants, burghers, clergy and barons were alike involved, and which helped to secure for the nation a strong royal power against Roman pretensions. During the years 1360-74 he was at Oxford, where his keen intellect and fearless spirit raised him to the front rank both as student and teacher. But he took no part in the larger national movements. From the important religious and political struggles he held aloof; we hear only of occasional slight

friction with the ecclesiastical dignitaries¹). It is not till his appointment as a member of Edward III's embassy to the Peace Congress at Bruges (July 1374) that he steps into the political arena.

From that time he took a vigorous, often a decisive part in the conflict between Papacy and Crown as partisan of the latter. Two years afterwards the Good Parliament, united into one body by the common distress caused by the intolerable pressure of papal aggression, endeavoured, in a way at once cautious and vigorous, to improve the strained relations between them and the Papal See. They proclaimed their 'pure zeal for the cause of Holy Church', yet putting their finger upon the 'impure deeds of violence' of the Papacy.

At this time Wyclif took a leading part as a writer in the struggle between King and Pope. In the Good Parliament all questions of home policy were, so to say, focussed. The Commons by the mouth of their Speaker, Peter de la Mare, demanded redress of all their grievances. In the foreground came the religious complaints: the impoverishment of the country through the levy of exorbitant sums of money; the intrusion of foreign priests into the richest English livings; the extortion of the annates or first-fruits²). This meant a total breach between the national and the hierarchical party in Parliament.

We do not know what share Wyclif had in formulating these recriminations. Together with John of Lancaster, who entirely ruled the once glorious King

1) He was, in 1370, expelled from Canterbury Hall by Archbishop Simon Langham; whether his deprivation of a living in the diocese of Lincoln, mentioned in his *De Civili Dominio*, which by Gregory XI had been given to a 'juveni transmarino', also belongs to this period, cannot yet be certainly proved (comp. Loserth, *Studien zur Kirchenpolitik Englands im 14. Jahrh.* in the *Sitzungsber. der K. Akad. d. Wissensch. in Wien*, CXXXVI, I 1897 page 107.).

2) comp. Fox, *Acts and Mon.* II 786 ff.; the taxes levied by the Pope amounted to five times the sum of the King's income.

Edward III, now lingering in dishonoured old age, W. had in former years made a strong stand against Papal aggression; but now the Duke was himself attacked by the Barons and Commons on account of his unscrupulous and infamous doings and of the exorbitant sums of money he demanded to defray the expenses of his inglorious campaigns. The whole country rose in indignation. When the representatives of the people declared that it would be only fair to lay part of the national burden on the shoulders of the Church, and accused her of having neglected her duty towards the country, they were but expressing the feeling of the whole nation; for the Church boasted of holding in her possession nearly one third of all the landed property in England and of enjoying besides immense revenues from other sources.

During the parliamentary debates on these matters, the idea was suggested, that part of the property of the Church should be confiscated to relieve the necessities of the people at large. This suggestion was eagerly seized by the despotic Duke of Lancaster who saw in it a means of satisfying his own selfish aims by combining them with the patriotic motives of the otherwise hostile Parliament. At his side was his former helper who was, however, inspired by loftier motives. Wyclif soon found himself in close touch with those around him, and from that moment the low motives of the Lancastrian party passed gradually out of his sight. In him the struggle was raised to a higher sphere and became a contest for an ideal reconstruction of the Church.

It was while the discussions of Parliament were coming to this height of excitement that the news of the Pope's fresh exactions¹⁾ reached England and filled the cup of wrath to the brim.

1) comp. Reg. Gregory XI Cod. 281 fol. 261^b the Papal bull addressed to the English Primate, in which Gregory XI threateningly demanded 60000 florins of gold in two instalments from the Archbishopric of York and, in addition, the arrears of the revenue from Canterbury to enable him to pay his military enterprises in Italy (Florence).

Upon what basis did the Papal See found its right of rulership? Was it on human or divine support that it was resting? What manner of Church was it that shamefully oppressed the land by its insatiable avarice? Was it a Church at all in the sense of Holy Scripture, or was it not rather an earthly power seeking to assert secular supremacy and gradually sinking to the low level of mere ceremony?

To all these questions Wyclif gives an answer in the middle part of his 'Summa', where he examines the right of dominion and inquires into the truth of Holy Scripture and into the idea of the Church.¹⁾

It is not known whether Wyclif was a member of the Good Parliament or not. But in the motions it brought

1) I quite agree with Loserth — one of the first authorities on Wyclif's thoughts and writings — when he finds fault with Wyclif's heavy style, the disconnected train of thought and his endeavour always to say everything, as well as when he remarks that Wyclif's books are rather unpleasant reading (Sitzungsber. p. 84). I cannot, however, side with him when he reproaches Wyclif with want of system (ibid. 77—78), so far as the arrangement of the principal thought is concerned. I am quite ready to surrender the minor details: I myself have suffered from them considerably. Not till the twelve books shall have been printed, shall we have the opportunity of judging whether the 'Summa Theologiae' is ruled by one dominating idea. In the books with which we are here concerned I think I can recognise a systematic train of thought. In a progressive manner a *minori ad maius* are the investigations directed against the corruption of the Church: the Church of the Pope is wrong 1) as to its hierarchical government (Books III. IV. V; comp. the train of thought in Loserth, Sitzungsber. p. 83 ff.), 2) as to its theological foundation (Book VI on the truth of the Divine Law), and 3) as to its idea (Book VII on the Church as the communion not only of the Roman Christians, but of all the faithful). — If I am not mistaken a systematical construction can likewise be shown in *De Veritate*: the principal subject of the first part is an investigation into the truth of Holy Scripture; from this W. deduces its authority; both, truth and authority are derived from the divine source (inspiration). On this rests the conclusion put forward in the second part, that the Bible stands high above all documents of human writing.

forward his influence is undeniable, for they mirror the opinions he advocated.¹⁾ He emerges from the quietude of the study to become the spiritual leader of his nation in the protest against Roman arrogance. He calls to his aid neither Parliament nor the sword, dealing rather from the higher standpoint of the learned man. To this he subjects in a learned way and from a far loftier point of view the questions of the day as to their social, biblical and ecclesiastical basis of authority. In Book V of the 'Summa' he discusses the right to hold property, in Book VI the authority of the Bible and in Book VII the idea of the Church. —

With a heavy hand he falls upon the Pope's pretensions to secular power. He discusses them in his three books on Civil Dominion and attacks them in the following thesis, probably derived from Franciscan ideas: 'Earthly power should only be given to the righteous and not to the sinner.' And, if it be said that God has invested the priest with authority over the lay world, let it be answered from the teaching of Christ and his Apostles that the priest is not to be the master of the flock, but their minister. He has received his office not to rule, but to preach and interpret the word of God. Civil dominion has not been granted to the priest; spiritual dominion, however, may be granted to every faithful layman, and every Christian may be priest and king. God's law is sufficient also for the secular government, so that neither a civil nor a papal code of law is needed. In the Divine Law the King has a standard for all secular affairs whether he wishes to reward its defenders or to punish its enemies. He ought, therefore, to acquire a thorough knowledge of the Bible. That book is the best law to promote the welfare of the nation; the secular law is inferior to it, the clerical still worse. The natural consequence is the disestablishment of the Church. If in former times properties, rights and privileges were accorded to a priest, it was not for ever. In

1) comp. Lechner, J. v. W. 1853 ff., v. 2, Loserth 1. 91 ff.

case the Pope, the Prelates and the Priests have used them in opposition to God's law, they have forfeited their rights, and the laity are justified in taking away the Church property.

These were principles at once heretical and revolutionary. The like had never, till now, been discussed even by Englishmen, who, before all others, claimed the right of criticizing the hierarchical system. These principles were a challenge launched against the enemy with the immovable conviction of a sincere man. They openly preached the plunder of the Church, the censure of the Pope and the enlargement of the regal power the expense of the ecclesiastical. Whenever it became evident that earthly possessions prevented the clergy from fulfilling their spiritual task, the laity acquired not only the right, but also the duty of confiscating Church property. And as it was the King's function to watch over the welfare of the country, with him also did it rest to decide whether such and such an abuse had taken place or not. Wyclif here adds: 'I pronounce these truths only conditionally and represent them as feasible; the final decision, however, I leave with the temporal rulers.'¹)

We see how persistently Wyclif upholds his principle that worldly property is under certain circumstances to go to him who lives after God's commands and leads others to obey His law, though he, for the present, contents himself with having it treated as a matter for academic discussion. But we also see that these investigations have led him to Holy Scripture, which for him is the source of all Christian knowledge, the rule and measure of all life. He, therefore, in the following book (VI) of his *Summa* begins an examination of the truth and authority of Holy Scripture, so as to found on the firm rock of God's own word, a stronghold from which to start his bold attacks. If, then, at the beginning of the present tract, he

¹) comp. *De Civ. Dominie*, III/Introd. VIII.

takes as point of departure 'the fallacies which are now more than ever spread¹⁾ by the enemies of Scripture', I am inclined to think it is because in the heat of the Parliamentary debates words had fallen from the clerical party damaging or denying the truth and authority of Holy Scripture. —

At that time when the official Church had reached the summit of its world-wide power, such attacks were quite in the line of the Curial theology. Certainly biblical ideas ran as a warp through the woof of all investigations of the Schools. Philosophical speculation of all kind was made to play on Holy Scripture and, without attacking the settled dogma of its authority as guaranteed by the Church, the different tests, invented by this selfsame speculation, were applied to Bible passages that had been detached from their context and were now exposed to high-handed negation. It is a known fact²⁾ that in Wyclif's time the scholastic theology which declared the Church to be the authority for all dogma and the guardian of sacramental practice, made the Bible the corpus vile of their petty-fogging subtleties and the aim of their scoff and scorn. While formally the defenders of the most correct clerical positivism, there is no end to their attacks on its truth and authority.

The Bible of
the Schools.

No small share in pouring out the vials of clerical hatred on the Bible is to be attributed to the heretical movements which in their demands for spirituality appealed to the Bible as their confederate against the curial deformation of doctrine, and vindicated the right of the Bible to have a share in popular life, an influence in religion, science, politics and civil relations, while their opponents on their side set forth the *novellae scripturae* and a whole array of papal letters and decrees as the standard of authority. Naturally they did not venture

1) comp. below I 1: *errores scripture hodie plus solito seminatos*.

2) Dr. Kähler in his clever essay on the 'Geschichte der Bibel in ihrer Wirkung auf die Kirche', Halle 1902, has recently pointed this out.

directly to attack the authority of the Bible, but the Church tried more and more to keep it under clerical lock and key, again with the natural consequence that all those, who personally or in communities applied a strict moral and religious standard to the Papacy, made use of the Bible as a weapon against the perverted Church and demanded that it should become a book for popular use.

Wyclif threw his whole soul into this conflict. He had begun by combating the Curial misdeeds from reasons of Church policy, but he was led more and more to place the Church as it was in the light of the Law of God. In *De Veritate* he returned to its biblical basis and thereby laid the foundation of that wonderful process of transition in religious thought and life which deprived the Church system of the Middle Ages of its religious force and reached its climax in the German Reformation of the sixteenth century.

In his train of thought he frequently goes much beyond his first intention, which had in view only the political condition of the country. However valuable an authority Holy Scripture in his opinion was in all the burning questions of the day, which the English people were then fighting out, and however sharp a weapon it might prove in the great reckoning with the Pope, Wyclif did not weary of emphasizing the far greater and lasting importance of God's Law for the spiritual side of the national life in all its phases.

Thus the treatise testifies to the great value of Holy Scripture in a far wider sense than could be called forth merely by the polemical strife of the moment. —

**The attack of
W.'s enemies.**

Wyclif's object in writing it is in the first place to defend Holy Scripture. But his starting point is not the theory of the neglect and disdain of the Bible in the Church, nor the casting aside of the pure and unalloyed Bible-word to make room for sermons, commentaries etc. of the clergy. He begins with a purely academical discussion, an attack on the errors of the scholastic theology. But W. grew with his work and

finally had nothing more at heart than to write ex professo an Apology for the Bible.

As far as I see, there is not a single book in the whole range of mediaeval literature, which can be placed side by side with this Apology and which can bear a comparison as to its volume, system and depth. There is, however, not a single complaint of the clerical prohibition of the Bible in it; the recent researches of Walther¹⁾ and others are, in an indirect manner, rather born out by W.s book.

Very well I know that in literary discussions the *argumentum e silentio* has not much value, but in this case, in this fight carried on with such power²⁾ to prove the authority and the necessity of the Bible for the life of the people, Wyclif would have resigned a most efficacious weapon, if he had not made use of this argument so important for the theory just mentioned.

With all the more energy he protests, in common with all the previous reformers in Latin countries, against the attacks levelled against the authority of the Bible by the theology of the Schools. In almost every chapter of the present work we trace the echo of these invectives which, I think, emanated from Oxford dialecticians,³⁾ and it is to some of these typical representatives of the theology of the time that Wyclif throws down the gauntlet as to the enemies of the Bible.

The assailants are to him *theologi perversi*⁴⁾, *novelli* or *moderni doctores*⁵⁾, *truncantes*⁶⁾ et *lacerantes*⁷⁾ *scripturam*, *falsarii*⁸⁾ et *accusatores*⁹⁾ *scripture*, *pseudologi*¹⁰⁾

1) comp. Walther, die deutsche Bibelübersetzung des M.-A. 1892 p. 237 ff.; O. Schmidt in Wetze und Welter, Kirchenlexikon 1883 II 679 ff., G. Rietschel, Herzog-Hauck, Real-Encykl. III ed. vol. II 791 ff.

2) In none of the hitherto published books of Wyclif do his personal feelings show and reflect themselves so clearly and so vigorously in protest, complaint, entreaty and threat as in *De Veritate*.

3) The names of the adversaries whose propositions we learn from Wyclif's replies, cannot yet be ascertained.

4) I 116.

5) I 20; 276 and freg.

6) I 49.

7) I 277.

8) I 238; 285 and freg.

9) I 273.

10) III 93.

lolium in universitatibus seminantes¹⁾, sophiste²⁾ et dialectici³⁾ scripturam pervertentes⁴⁾, depravantes⁵⁾ et impugnantes⁶⁾, finally discipuli antichristi.⁷⁾ This depreciatory verdict in the outspoken, vigorous and rude language of the time is grounded on the theses which he combats in his first chapters. His starting point is this: the Christian Church is changed into a Roman Law Court. Since the donation of Constantine and the publication of the Decretals the honour paid to the Scriptures and the appreciation of them has been constantly on the decline⁸⁾; their decay began in the time of Chrysostom and increased under Mohammed⁹⁾, and nowadays it is the principal sign of diabolical hypocrisy that the enemies admit that Scripture in its sense is true, but that it is mostly false when taken according to its letter; and, by means of such reasoning, they are in the course of time led to pervert the whole meaning of Scripture to suit their purposes¹⁰⁾. It is an unheard of statement¹¹⁾ that the Bible is a false, mendacious, blasphemous¹²⁾ and heretical book: videtur, quod magna pars scripture foret falsissima, quia impossibilissima, summe heretica et blasphema et per consequens dampnatissima ac sceleratissima, absurdissima, quia infidelissima et maxime seductiva¹³⁾; quidam moderni, who are according to Grosseteste's opinion, non correctores, sed corruptores, dicunt eam sicut fidem cristianam esse falsissimam et absurdissimam¹⁴⁾. By these pettifoggers the *lex dei* et *fides ecclesie* is condemned as *sibi ipsi contraria* et *sic maculatissima ac summe heretica*, and they endeavour *ei imponere falsitatem*¹⁵⁾ and pretend, *quod est summe dampnabilis, cui deus et omnes angeli maledicunt*¹⁶⁾.

1) II 43.

2) II 112.

3) I 182.

4) II 106; 152.

5) II 176.

6) II 116 and freq.

7) II 116.

8) I 383.

9) I 383.

10) I 384.

11) I 388.

12) I 107.

13) I 141.

14) I 148.

15) I 159; 167.

16) I 183. I think I have now shown enough of the propositions of the adversaries which in a broad line are traceable all through the first half of the present tract.

To this train of thought, the outcome of mediaeval scholasticism, Wyclif opposes his positive thesis of the incomparable value of the *lex dei*: the salvation of the believer is contained in the Bible; the Bible is the foundation of the catholic faith and the standard by which to judge heresy¹⁾. His new unheard-of assertion: *Scriptura sacra est precipua autoritas cuilibet cristiano et regula fidei et tocius perfeccionis humane*, is, as far as I see, the gist of his investigations²⁾. The knowledge of Holy Scripture is necessary for salvation and no human book that differs from it has any pretensions to authority. Wyclif's
counter-blow

Ideas of Reform.

This is the principal thought of the Apology, which, however, is not at first sight clearly visible in the labyrinth of his uncommonly lengthy deductions³⁾, so often erring into by-ways and written in a language quite devoid of classical beauty.

W. attempts to substantiate his thesis by proving the truth (Chapter I—VIII), the authority (Chapter IX—XIV) and the divine origin of the Bible (Chapt. XVI—XIX), whereupon in the second main part (Chapt. XX—XXXII) three principal axioms are detached from all accessories as result of his reasonings: 1. Scripture is far above all human books, 2. all Christians, priests and laymen, have a right to it, 3. it is the foundation for the best organisation of religious, clerical and social life. —

1) I 1—2.

2) I 39; 52; 276; 399; comp. *De Civ. Dom.* III 622—623.

3) see Loserth, *Sitzungsber.* p. 84 and R. Lane Poole, *De Civ. Dom.* I XX—XXX: the course of the main argument is perpetually interrupted; there are digressions, meanderings, excursions innumerable. We seem to be moving rapidly, but we soon discover that we are moving in a circle. Wyclif's formal treatment is of the poorest and most wearisome description; it is only when we reach the special points which he sets himself to prove, that we at all realise the intellectual vigour which W. possessed in no contemptible degree.

**Truth of Holy
Scripture.**

Following up the sentence already¹⁾ discussed: impossibile est, aliquam partem scripture sacre esse erroneam; quod si error accidit, occasio accepta ex decepti ignorancia est in causa, some others more general are propounded: in scriptura sacra est omnis veritas²⁾; omnis disputacio, omnis terminorum significacio vel sermocinalis sciencia, que in scriptura sancta non habet originem, est prophanum.³⁾ All non-biblical books can claim truth and credibility only in so far as they are based on biblical foundation: nulli scripture credendum est, nisi in quantum consonat legi dei⁴⁾; videtur mihi summum remedium solide credere fidem scripture et nulli alii in quoquam credere, nisi de quanto se fundaverit ex scriptura⁵⁾ and shortly before: non debet credi creature, nisi de quanto loquitur conformiter ad scripturam⁶⁾. All truth which, though mixed with falsehood, the wisdom of the world contains is to be found in Holy Scripture⁷⁾, more especially all religious knowledge⁸⁾, which Wyclif proves by putting into practice the a priori theory that, if an honest searcher of the Bible finds himself involuntarily in opposition to the biblical ideas, neither is Scripture to be abandoned as false and impractical, nor the right of investigation given up, but, — in agreement with St. Augustine's opinion —, that misconception, want of grammatical and logical knowledge of the interpreter introduce falsehood into Scripture: ignorancia sensus scripture et non eius falsitas facit inscios vel protervos imponere sibi calumpniam⁹⁾; vane aut blasfeme intelligens aliud quam autor scripture se ipsum

1) De Civ. Dom. I 423. 2) I 138. 3) I 138.

4) I 359, 382. II 136. Trialogus 239.

5) I 383. 6) I 382.

7) I 22: omnis lex, omnis philosophia, omnis logica et omnis ethica est in sacra scriptura; comp. also I 2: ista est vera sqq.

8) I 100: sacra scriptura est lex Christi, testamentum dei et fides ecclesie; I 252, 159; II 131; 86 and freq.

9) I 101; see August. De Quaest. V. et N. Legis Opp. XVI 438. Quaest. XCV.

falsificat, non scripturam¹⁾, or, as he puts it in an often recurring short formula: falsitas non est in scriptura, sed in false intelligente²⁾. The means, then, by which to obtain true understanding of Scripture are critical examination of the texts, intimate knowledge of biblical argumentation, thorough comparison of the different parts³⁾ with one another, a pious frame of mind and, above all, divine illumination⁴⁾. Whenever false opinions on the Bible and its contents arise, the student has left one or the other of these means unused.

The truth of Scripture is a free gift, but it must be accepted in good will. Therefore he who receives it wrongly cannot say that it is in itself false. It is not Holy Scripture that errs, but its expositor⁵⁾. And from this thesis the consequence is drawn: if the Bible contained an impossible sense, this would then come from God, but one could not call it Holy Scripture. God's law is absolute truth and as such the norm for every article of faith, the example and the mirror in which the Christian can recognise every error and every heretical fallacy⁶⁾. Holy Scripture is the faith of the Church; the clearer we get to know its orthodox meaning, the better it is. Therefore we must demand that it should be taught in the language the laity understands, as they also must know the true faith.⁷⁾ If Christ and his Apostles taught it to the people in the language they understood, why shulden not englische men do so? As lordis of England han þe bible in freynsch, so it were not agenns reasoun þat þey hadden þe same sentense in

1) I 192; 193. 2) I 193 and frequently.

3) I 196: una pars exponit aliam. 4) I 194.

5) I 192: nullus cristianus sqq.

6) I 1: fundamentum cuicunque opinioni catholice, exemplar et speculum ad examinandum et extigwendum quemcunque errorem sive hereticam pravitatem.

7) comp. Cod. Palat. Vindob. 1338 fol. 20^d: scriptura sacra est fides ecclesie, et de quanto est nota planius in sensu orthodoxo, de tanto est melius. ideo sicut seculares debent fidem cognoscere, sic in quacunque lingua plus nota fuerit, est docenda.

englisch.¹⁾ — If it is then the true word of God, all Christians can demand, that it should be taught, pure and unalloyed, in the mother-tongue.²⁾ It ist but the logical consequence of its truth, that it should be translated into the language of the people and generally propagated.

Again: The truth of Scripture gives it the right of being the one authoritative norm over all the literary productions of clerical scholarship.³⁾ On all domains, of doctrine and in life⁴⁾, the authority of Scripture is to be placed higher than all human understanding, for it is God's word and as such the highest authority⁵⁾. It stands much higher than any other book, because Christ stands so much above his brethren: *ut autor ad autorem, sic autoritas ad autoritatem*⁶⁾. Its tenets must be accepted in faith, for it is God who has laid them down. All deductions not based on this fundamental principle are fallacies.⁷⁾ In one single word (Peter's) there is more sound doctrine than in all papal bulls and Decretals.⁸⁾ Not to know Holy Scripture is not to know Christ. It is Christ's book, for Christ is the Alpha and Omega of it.⁹⁾ 'Sie treibt Christum', as Luther says, i. e., it leads the soul of men to Him in

1) comp. Matthew, I. I. page 429.

2) II 136.

3) comp. Form. Concord. De Comp. Reg. atque Norma p. 570: *credimus unicam regulam et normam . . . nullam omnino aliam esse quam prophet. et apost. scripta cum Vet. tum Nov. Test.; reliqua vero sive patrum sive neotericorum scripta, quocunque veniant nomine, sacris literis nequaquam sunt aequiparanda.*

4) comp. III 129: *scriptura est medium aptissimum ad pacificandum populum in pace triplici et . . . per se causa vere pacis; II 143: impossibile est pacem stabiliri in populo sine legis huius promulgacione . . . nec ecclesia nec quevis comunitas potest vere dominari vel temporalia possidere sine instruccione et observancia huius legis.*

5) I 200.

6) I 394.

7) I 378.

8) I 390; 395; 401 sqq.; comp. Cod. Pal. Vind. 4536 fol. 38^a: *claret fidelibus sqq. in Buddensieg, Wiclif u. s. Z. 196; De Ecclesia 173; Arnold, Sel. Engl. Works of W. I 186 sqq.*

9) III 242; I 217; 112.

every single part and in its entirety.¹⁾ To be against it is to be an heretic and servant of Antichrist. As it contains Christ, that is to say, all that is necessary for salvation, it is necessary for all men, not only for priests. It alone, without human traditions and statutes, is the only law that is to rule Church, State and Christian life²⁾; but since the poor Church of Christ has by the promulgation of the Decretals obtained the rule of the world, the Bible goes the path of the cross as a martyr³⁾. The best remedy to render the religious and civil life⁴⁾ healthy again, would be to believe the Bible in simplicity of the heart and not any one else who is not grounded on it⁵⁾. According to the will of Christ it is the fountain of all true life, the letter of liberty⁶⁾, the Magna Charta⁷⁾ of the Church which delivers and binds⁸⁾, the most perfect, immaculate, complete and beneficent law for Christianity. Therefore every one is bound to study it, to defend and keep it. —

1) III 242: oportet omnem auctoritatem scripture originari ab ipso (Chr.); ideo oportet, primo capere ewangelium Cristi et apostolorum ac ad eius regulam scripturas alias concordare, conclusio autem finalis totius scripture et cuiuslibet partis sui est, quod Cristus, deus et homo, est humani generis secundum modum congruentissimum redemptor, totius salutis autor et ultimus premiator; I 228: omnes patriarche et prophete habuerunt fidem incarnationis et aliorum articulorum ut moderni; I 229: omnes scripture vet. test., omnia patriarcharum opera signant nobis Cristum, quia sunt a deo ordinata ad hunc finem; III 243; 244: 159: scripture principium (centrum) et finis Cristus est.

2) I 382; II 129.

3) comp. Luther in his letter to Spalatin 13. March 1519, Enders I 450, 42: misere corrumpitur et crucifigitur Christus i. e. veritas a papa in decretis.

4) II 129—131, 143: nec ecclesia nec quevis comunitas potest vere dominari vel temporalia possidere sine instructione huius legis sqq.; comp. also 268—270.

5) I 183.

6) I 111; III 131, 159, 176 sqq.

7) I 370. 8) I 111.

Inspiration.

If any one asks the reason of the authority of Scripture, W. answers, and he constantly reverts to this theme: it is based on divine origin, on the testimonium Spiritus s. internum. We are not to believe the biblical writers *tanquam sibi, sed tanquam preconibus verbi domini*¹⁾. God has spoken through the Apostles and Prophets as through authentic notaries; on this fact Scripture bases its authority and undisputable superiority over all human writings²⁾. W., judging the cause by the effect, thereby replaces the Roman theory: *omnem scripturae auctoritatem ab ecclesia dependere*, by Luther's wellknown biblical axiom: *Thus saith the Lord*³⁾. — As proof of his theory he, like before him Amalr. Benensis⁴⁾, refers to the great heathen thinkers (Plato and Aristoteles) and poets (Homer, Virgil, Ovid) in whose writings there are traceable many Scripture truths⁵⁾, but yet faith and authority are due to their teachings *non quia ab eis, sed quia a deo dicte sunt*⁶⁾; neither they nor Nicodemus, the author of the apocryphical gospel, and other non-canonical writers can be regarded as authorities, if the proof be not brought that the Holy Ghost moved them to write⁷⁾. The writers of the Old Testament, however, can claim objective authority, because they have spoken the word of God by means of the *interna inspiracio*, not because of their own steadfast faith, nor their holy living, nor by the testimony of the Church, which only testifies to the historical authorship of the Holy Books, but because they preach the love of God and because they give expression to the desire for salvation.⁸⁾ Resting on Luke 24⁴⁵⁻⁴⁶ and Apoc. 3, 7, W. therefore

1) I 401, 392.

2) I 394, 395; II 129 (Decretals. Bulls etc.).

3) I 395, 396. 4) comp. I 236₂₁. 5) I 236, 237.

6) I 238.

7) I 237 and 241; comp. 397: *nec dicta autorum script. s. sunt tam autentica, quia illi hoc dixerint. sed quia deus instruxit eos sic dicere*; comp. also 396: *in quantum aliquis sqq.*

8) I 241; 228.

places the right understanding of the Bible in the light of the doctrine of salvation. Because the Law, the Prophets and the Psalms teach Christ, therefore they are the book of life, the 'key of David, he that openeth and no man shutteth'.¹⁾

On this necessity of connecting the authority of Holy Scripture with the idea of salvation Wyclif repeatedly insists with special force: all authority of the Bible rests in the gospel of Christ, the Saviour of man. With this dominating idea all its other parts must be brought in harmony: Christ, the God-man and the Saviour, is the centre, the beginning and goal of Holy Scripture.²⁾

No external motives are the cause of its acceptance. It is through faith that the Christian rests assured of its blessed truths. Because so many who are Christians only in name do not believe in their Saviour, therefore Holy Scripture is despised. 'The authority of the Bible, especially of the Gospels, would be infinitely greater than that of any other writings, if only we believed truly in the Lord'.³⁾ The want of faith in Christ, the Son of God, despises it: *infidelitas est in causa*, if nowadays many combat Holy Scripture.⁴⁾ Referring to Hebr. 116 W. says that God gave to those who search Him by faith a perfect law which is *maxime necessaria* in the Church, and that the Christian must in faith approach the glad tidings of Jesus Christ, from whom alone all scriptural authority is derived, just as the feelings and movements of the limbs are centring in the head. In all its parts Holy Scripture has the same authority,⁵⁾

1) I 125: *pertinencius videtur sumi sqq.*; I 128; 129; III 243; Kropatscheck in his excellent book, *das Schriftprincip der luth. Kirche* p. 330. is of different opinion as to the importance of salvation in W.'s system: 'Wiclif schaltet die Heilsbedeutung Christi aus, wenn es gilt, zur Schrift eine positive Haltung einzunehmen'.

2) II 242.

3) Trial. 238: *non enim sincere etc.*

4) *ibid.*

5) I 392: *tota scr. est paris autoritatis secundum singulas eius partes, quod est unicum verbum dei et autores non sunt nisi scribe vel precones dei ad scribendum suam legem, quam eis dictavit.*

Old and New Testament, the Prophets, the Apostles, St. Paul as well Peter and as Christ who has spoken in them all, wrong in no part, comprehensible to every one,¹⁾ who prayerfully studies it;²⁾ finally, no part in contradiction to the other,³⁾ because one central idea governs them all.⁴⁾ It is *infringibiliter vera ad literam secundum quamlibet sui partem*⁵⁾, in its doctrine of that which is necessary for salvation. —

Sufficiency. The Bible is the measure and norm of all truth and all knowledge: all non-biblical writings must derive their authority from it (Canon Law, papal decrees and briefs, holy fathers, heathen systems). In all the places where the relation of the Bible to other products of human thought is discussed, the formula: *nisi de quanto consonant cum scriptura* returns in many variations.⁶⁾

This assertion is, however, to be in so far restricted as only applicable to the canonical books. The Bible Canon is entirely preserved to us; many holy and pious books may have been lost, not the canonical ones. The apocryphical books which W. later on eliminates have but a relative value;⁷⁾ the *novae scripturae* of the Popes are the ruin of the Church, no Christian being obliged to attend to them.⁸⁾

Holy Scripture alone suffices⁹⁾ for the religious wants of the Christian people; it is a whole,¹⁰⁾ in which the historical revelation of God shows itself entirely, not only implicate, as the Pope says, so that in addition to it curial explanation be required; Holy Scripture, therefore, needs no complement in tradition.¹¹⁾ All that is necessary to man for salvation is contained in it;¹²⁾ fasting, prayer to Saints, celibacy, purgatory, the sacrifice of the Mass,

1) I 84; 87; 103; 288. 2) I 39.

3) II 181; III 143. 4) I 269; II 112; 169 and freq.

5) I 62; 103; comp. Pol. Works 14.

6) I 382; 383; 390; 395; 397; 407; II 268; III 40; comp. also Trial. 239; 240; De Civ. Dom. I 339 and freq.

7) I 241—242 8) comp. Sermones III 226.

9) I 181; II 116; 144; 270; III 270. De Civ. Dom. I 394 sqq.

10) I 268; II 112; 119. 11) I 136; III 270. 12) I 231; 269.

all are claimed by tradition, necessary to salvation they are not. —

After all that has been said it is clear that the Bible must be freely propagated and studied by all. This demand is, just as well as the preceding, based by W. on the idea of salvation. Holy Scripture has value and claims consideration not for its own sake, but because Christ, the Saviour of mankind, is the centre and end of the whole Bible¹⁾; the Patriarchs and Prophets possess Him in faith.²⁾ Belief in the New Testament includes belief in the Old.³⁾ The books of the Old like those of the New Testament have been written to serve the one purpose of preaching 'Christ in us' or of leading to Christ, for it is the mission of every Christian to sanctify himself in Christ's image.⁴⁾ This can be achieved only through pious contemplation of the Bible, therefore the word of Christ should abundantly dwell among His people. It is the dignity of God's law, that requires it to be made known to the brethren.⁵⁾ Preaching of the Bible is, therefore, a holier duty than the consecration of Christ's body⁶⁾; and as — in accordance with the idea entertained by the Reformation as to the universal priesthood of the believer — the Christian is bound to beget spiritual children to God, just so is the preaching of the Gospel

The Bible a
book for all.

1) I 235: iste (*Christus*) est sensus, quem querimus in scriptura; III 159; 242; this is, as is well known, the leading thought in Luther's appreciation of Holy Scripture, comp. De Servo Arb. VII 1251: tolle Christum e scripturis, quid amplius in illis invenies; Sermon on the Gospel of St. John (46. 348): Christus ist das Mittelpunktelein im Zirkel, und alle Historien in der Schrift, so sie recht angesehen werden, deuten auf Christum; I 388: das N. T. zeugt von dem gekommenen, das A. T. deutet auf den künftigen Christus, in the language of Wyclif (III 116): Cristus est finis veteris et principium novi test., faciens utrumque unum, and I 226: omnes vet. test. scripture . . . signant nobis Cristum.

2) III 247.

3) III 243.

4) comp. *ibid.*

5) II 155.

6) II 156.

the task most worthy of every human being.¹⁾ And the Gospel must be proclaimed throughout the world even at the cost of giving offence.²⁾ For, if every Christian is bound, first of all, to seek the Kingdom of God and His righteousness, there can be no salvation without knowledge of the book that teaches this righteousness.³⁾ —

Clearness.

There is not a shadow of doubt that every layman is able to understand the Bible. To him who approaches the holy book with an ardent desire for salvation the depths of its treasures are revealed. The Christian must be willing to thoroughly accept the high wisdom which it offers. The means of doing so are: assiduous study, prayer for the right understanding, a humble and penitent heart⁴⁾ and faith which is the foundation of all knowledge⁵⁾; the preparatory steps: comparison of all the texts accessible, thorough acquaintance with the train of thought (logica scripturae) and, finally, inward readiness to receive its truth and the teaching through Christ.⁶⁾

If, however, these means do not prove sufficient to penetrate the obscure passages, these parts must be explained by others, the meaning of which is unmistakably clear, so that any reader who is familiar with grammar and logic will be able to gather from Holy Scripture what is necessary for salvation.⁷⁾ By interpreting the Bible through the Bible, God's law becomes itself the standard, the *regula fidei*, according to which it must be explained: one part interprets the other.⁸⁾ The

1) II 157; the preaching of laymen is not yet proclaimed by W.; it is a 'coming thought', a few years later realised in his *Simple Priests*, but still kept in the background. See however W.'s references to the *decretiste et civiliste*, that is to say, men that are not priests, like St. Cuthbert, Wulstan, Franciscus, who *propter peccatum theologorum (mutescenciam scripture) as sancti simplicis literature have effectually preached* (comp. II 235).

2) I 338.

3) II 164.

4) I 39: 60; 202: 380: 103 (comp. W.'s appeal to St. Augustine: *humilibus, qui nichil de se presumentes dei se voluntati inclinant, salutaria revelanda sunt*).

5) I 214.

6) I 194—202.

7) I 196.

8) *ibid.*

variety of interpretations as well as the dissimilarity of the Gospels and other books of the Bible serve to throw more light on the meaning without in any way interfering with the truth of the doctrine.¹⁾ Thus the perspicacity of the Bible is not absolute, but depends upon the application of outward and inward means, such as knowledge of the laws of grammar, comparison of the texts and earnest contemplation of its contents. It is, therefore, out of the question to talk about obscurity and ambiguity of Holy Scripture; though it was upon the assumption of this idea that Rome demanded as a necessary supplement the recorded interpretation of the early fathers, the Papal See and Tradition. — W. lays great stress on the argument that each passage can have one sense only: the literal sense. This he considers as the basis and guarantee of all sound interpretation. The sentence: *sensus literalis scripture est utrobique verus* occurs again and again in various applications.²⁾ An unscrupulous person may, indeed, pervert the Scriptures into lies by denying the literal sense and putting an unwarranted construction upon the words.³⁾ The literal sense should always be the starting point of interpretation, though it

1) I 196; comp. also *De Civ. Dom.* I 424.

2) I 73; 22; 122; comp. Luther's principle of interpretation in his pamphlet against Ambr. Catharinus in 1521 (*Op. lat. var. argum.* 5297): *solo literali sensu pugnandum est, qui est unicus per scripturam; nihil Origenes, Hieronymus . . . qui plures sensus dederunt*, and 'An den Bock zu Leipzig' when expounding II. Cor. 36 (comp. *ibid.* 27 255): *darum auch seine (des heiligen Geistes) Worte nicht mehr denn einen einfältigsten Sinn haben können, welchen wir den schriftlichen oder buchstäbischen Zungensinn nennen; . . . der Wortsinn ist der höchste, beste, stärkste Verstand, kurzum Wesen und Grund der heiligen Schrift, also dass, wo man den abthäte, wäre die ganze Schrift schon nichts*. In his Gloss of the Psalms of 1513, however, he still speaks, after mediaeval fashion, of the fourfold meaning of Holy Scripture: *literalis* (*historicus*), *allegoricus* (*dogmaticus*), *tropologicus* (*moralis*), *anagogicus* (*mysticus*).

3) I 36.

may, indeed, be misleading in the hands of ignorant and shortsighted grammarians and logicians, who judge from first appearances only. The deeper sense which underlies the verbal can only be grasped through the instruction of the Holy Ghost. It is the spiritual sense which establishes the right meaning and which ought to be sought after with all diligence by scholars.¹⁾ And when W. praises his forerunner Nicolas de Lyra, it is in this sense that he calls him: 'though a modern, yet a deep and thoughtful interpreter of the Bible according to the letter.'²⁾

While W. is expounding these thoughts, he again and again interrupts himself by giving utterance to bitter complaints³⁾ about the exclusion of Bible study from the religious life and about the unwillingness of the official Church (bishops, prelates and rectors) to spread the knowledge of the Bible among the people. These complaints he sums up in the following formula: it is the privilege and the duty of every Christian to study the Bible; for not to know the Bible means not to know Christ who is Himself the Scriptures which we must study, and the faith which we must believe.⁴⁾ —

De Veritate is, as far as I can judge, W.'s most personal book. In it, as in no other, he sets forth in living words the abundance of his feelings. It was the deep inward longing of his soul for light that made him write it; not mere hatred of oppressors, even less offended vanity, put the pen in his hand. —

1) comp. De Civ. Dom. III 137 and Lechler, J. v. W. I 486 note.

2) I 275.

3) II 170; reproach and demand go through the whole book like a red thread; I think I need not follow it up; see for inst. II 51; 109; 136; 137; 156; 182; 206; 306; II 142; 146; 164 and in many other places.

4) comp. Luther against Latomus (Op. lat. var. arg. 5. 478): *scripturae omnibus communes sunt*, and against Henry VIII of England (ibid. 6. 441): *de scriptura cognoscere pertinet ad omnes et singulos christianos, et ita pertinet, ut anathema sit, qui hoc ius uno pilo laeserit*.

These are, briefly stated, W.'s leading thoughts about the Bible. He distinctly recognized the fundamental principle of the Reformation that the Bible is the only authority for the life and faith of every Christian; and he put it forth with perfect clearness and unmistakable force.¹⁾ Though he lacked the depth and the defiant courage of the German reformer, this principle of Luther is already in W.'s soul 'and exists in the Middle-Ages', but, in view of recent researches²⁾, it must not be forgotten, that W. proclaims his thesis in open opposition to the 'opinio communis' of the theologians of his time, by whom this ruling authority of the Bible was attacked and denied. There is no need here to investigate how much Luther owes to any of his predecessors.³⁾ Luther does not stand in any dependency to the English reformer, as he did not know the writings in which W. emphasized this principle against the papal theologians of his time. —

In conclusion it may too be asked, whether W. in his biblical writings tried to find his way to the 'Materialprinzip' of the German reformation. This is another point which can be only slightly touched upon here. In Luther's religious development the decision is arrived at in 1519. All the doubts of the mercifulness

1) W., I venture to say, even overstrains Luther's idea by his theocratical thesis that the whole Civil Law ought to be grounded on the Bible, comp. *De Civ. Dom.* I 139: *totum corpus iuris humani debet initi legi ewangelice tanquam regule essencialiter divine*, and 142: *istam sentenciam demonstrabilem sqq.*, where he proves it in a lengthy argumentation; comp. also below II 142: *et ut breviter dicam sqq.*

2) see the works of Ritschl, Frank, Harnack, Seeberg, Kunze, Preuss (*Entwicklung des Schriftprinzips bei Luther*, Leipzig 1901) and Scheel (*Luthers Stellung zur heiligen Schrift*, Tübingen 1902), where the 'Formalprinzip' of Luther is denied or defended, and the proof that he merely entertains an idea peculiar to mediaeval theology is made, comp. Scheel pag. 3—7.

3) Occam, the followers of Waldus and Huss together with those mediaeval communities that were opposed to the curial system.

of God which inwardly consumed him centred in the 'righteousness of God' (Rom. 1.17). He set them at nought with the help of the words in the same verse: 'as it is written, the just shall live by faith'. In contrast to the scholastic theologians, Luther along with St. Paul looks upon the righteousness of God, not as a penal jurisdiction, but as an act of mercy whereby the sinner is made righteous and saved through the merit of Christ alone (II. Corinth. 5.22). To Luther this principle¹⁾ not only became the very centre of his theological system, it was also the key to the understanding of the Bible. Neither to Humanism, nor to Mysticism nor to mediaeval Scholasticism is Luther indebted for a single new idea in this direction.²⁾ It was through his own severe inward struggles that he was led to the truth as set forth by St. Paul. He also found it disclosed in the writings of St. Augustine whom W. like Luther considers the greatest doctor of Christendom.³⁾ W. has not discovered this axiom in Augustine's books; so it cannot be said that he prepared the way for Luther in this respect. But I venture to maintain that the different threads which were finally to run together to form the great principle of justification by faith can clearly be traced throughout W.'s writings.

Through his whole book he sets up the axiom that man's salvation is wrought out solely through the incarnation of Christ without the merit of good works.⁴⁾ The 'fides, qua creditur' cannot either be considered as a merit.⁵⁾ God's grace has been evoked in a much higher degree by Christ's act of redemption than His wrath was provoked by the fall of Adam (comp. Rom. 5.12 ff.).⁶⁾ Grace has become mightier than sin and the merit of Christ suffices to atone for the sins of the world.⁷⁾

1) comp. Op. lat. var. arg. I 22: ibi iustitiam dei coepi intellegere, qua iustus dono dei vivit, nempe ex fide.

2) see K. Müller, Kirchengeschichte II 215.

3) I 35.

4) I 212; 260; III 126; 131; 135; 136; 137; 242; 245; 252

5) I 215. 6) III 212. 7) III 213; 226.

In view of this I do not, *a priori*, agree with Lechler, who 'zum Voraus kaum erwartet, dass W. zu dem paulinisch reformatorischen Satze von der Rechtfertigung des Sünders kommen werde'. He assumes that W.'s conception of faith was a mere intellectual acknowledgment of certain religious truths, out of which a moral life would follow as the natural consequence.¹⁾ Before, however, such a conclusion is drawn, it should be remembered that already St. Augustine defines faith as an act in which God's grace and the consciousness of human intelligence cooperate as fundamental factors.²⁾ And the Old Lutheran dogmatists, too, declare the *fides justificans* in its psychological aspect to be a matter of knowledge and will: *fides est in intellectu ratione notitiae et assensus, in voluntate ratione fiducia*³⁾ and, in their orthodox definition of the faith, rightly assign to the *notitia* the first place as a preparatory step to faith.

We are indebted to Kant, whose philosophical thoughts stood under the historical influence of the Lutheran reformation, and who recognised the full import of faith, born out of the deepest motives of personal life, as a 'knowledge' that conquers the world.⁴⁾ According to him Luther's evangelical faith is to be considered as a new theological principle which, to be sure, is not in conformity with the doctrines of the later Lutheran dogmatists, — an intuitive knowing which, where it aspires to the supernatural, to that which is not to be grasped by reason or experience, is essentially preconditioned by the subjective powers that called it forth. —

The assumption of Lechler, just mentioned, is further contradicted by Wyclif himself who repeatedly, when expressing his opinion on the nature and object of faith,

1) J. v. W. I 525—526.

2) De Praedest. cap. II.

3) comp. Luthardt. Kompendium 270.

4) comp. J. Kaftan. das Verdienst Kants um die evangelische Theologie 1904.

most emphatically rejects the merely intellectual view. In the XXI chapter he discusses the duty of the priest to preach the gospel and combats the wrong opinion that preaching is unnecessary, because every old woman knows the Creed and the Lord's¹⁾ prayer which 'suffice for salvation', opposing to this false view his thesis: to believe in God means to cling to Him in love;²⁾ he who has true faith loves God more than the world³⁾; faith is the main principle of Christian life, as St. Augustine says, a clear, intuitive knowledge of truth, an inner perception of what one cannot see.⁴⁾

Further, if Wyclif discovers in Abraham — the man in whom, as the classical representation of absolute belief in God and His promises, all the fertile, life-engendering seeds of the religious and moral life are to be found — the highest and typical embodiment of belief, the 'flower of faith', because he seizes God's promises in faithful obedience⁵⁾, and, in addition, if he considers Abraham a 'sacred prototype of the future for Jews and Heathens, because he never doubts the word of God',⁶⁾ — we, in later times, know, from St. Paul's epistles to the Galatians and Romans, as well as from Luther's Great Catechism and Melanchthon's Apology, that W. was not so far from the conception of faith held by St. Paul and the Reformation, as he is generally supposed to have been. From this conception of faith W. deduces the principle: it is apostolic teaching that only faith in Christ works the salvation of man without good works.⁷⁾ When St. Paul says: 'Christ will profit you nothing, if you be circumcised', he means to say: 'if you accept circumcision as necessary, deeming faith alone not sufficient for salvation'. It was St. Paul's evangelical freedom that made him observe the customs of the fathers and yet preach:

1) II 179.

2) II 179; see Lechler, J. v. W. I 526 note 2. where he alludes to the same idea.

3) II 180.

4) I 215.

5) III 150.

6) I 37.

7) III 132.

a Christian does not require them for his salvation.¹⁾ Faith, W. says in another passage²⁾, is the first and essential characteristic of a true Christian; it is not obtained through historical knowledge or through renouncing reason; nobody can believe in Christ the Lord without being driven to Him by inner motives, he must be willing to come to Him, he must be drawn by Christ himself, he must pray.³⁾

Finally there is not either wanting the conclusive formula to this whole argumentation. All that Wyclif has gradually and searchingly brought forward to prove his thesis, is summed up and given shape in the reformatory principle, which St. Paul found (Gal. 4) in Abraham's obedience through faith: faith is the foundation of man's justification before God.⁴⁾ —

We see then, these great and principal thoughts of Luther which one century and a half later brought spiritual liberty to a more enlightened age, and which, like a healthy and fresh dawn, bore the promise of inexhaustible development, were nascent in W.'s soul. They are not found there in the same clearness, depth and heart-stirring power as in the greater German and his work of universal import, but they were elements of new life, and it was through them that from the English shore those waves came that beat upon the German coast and here started the powerful movement of the sixteenth century. A number of fundamental thoughts were born

1) III 177.

2) I 245: *fides est primum principium; cristiana enim religio exorta est a fide et scriptura* sqq.; comp. *Confessio August.*, where the German text is a verbal parallel.

3) I 245.

4) I 219: *fides est fundamentum iustificacionis hominis quoad deum*; there is no trace that W. owes this tenet to older doctors (Augustine or Bernhard of Clairvaux, Cant. Cant. Sermon. 22: *solum iustificatus per fidem pacem habebit ad deum*; 23: *non peccare dei iustitia est, hominis iustitia dei indulgentia*), comp. also Ritschl, *Rechtfertigung* I 109 ff.; Thomasius 248 ff.

in and shaped by W.¹⁾: a new ideal of inner freedom, no longer framed by Pope and Church, though resting on a basis found in the Bible; a spiritual, personal piety, which, stripping off the outer trappings of ecclesiastical perfection, was calling forth an inner life in any predestined child of God; the Bible the only standard of faith and, as a national property, the book of all ranks of men; the redeeming merit of the incarnate Son of God and the conception of a justification by faith just dawning upon the minds of men; in the place of external good works a life in all humbleness as in the presence of God; the dominion of princes, not an ecclesiastical dominion in itself, but merely the power to promote the interests of the Church in priest and layman; the primacy of the Roman bishop not derived by divine right, but a product of human historical evolution; finally a spiritual meaning substituted for the coarse, material conception of the Sacrament. These are the paths that, to my mind, led W. in his religious, dogmatic and moral principles far beyond the mediaeval ideal of life and the Roman Catholic conception of Christianity.²⁾ It must be owned, W. did not, like Luther, hold in his hand the very soul of his people, and in his country bloodshed and the stake stifled his deep thoughts which had raised him to be a judge of the degenerate Church. He was not able to break the iron bands with which papacy held his nation bound; he did not, like Luther, surround himself with a brilliant crowd of the enlightened minds of his time to give his nation a new, rich culture, — and therefore one cannot well speak of an 'Age of Wyclif'. But looking at that which he built up upon ruins, I do not consider it fair, to call it 'demolishing' work, when he gave his nation

1) A. Harnack is of different opinion and holds (Lehrb. d. Dogmengesch. III 431 [1897]), that 'the Wiclif movement könne zwar als die reifste Ausgestaltung der mittelalterlichen Reformbewegungen gelten', dass sie jedoch 'keinen reformatorischen Gedankens zum Ausdruck gebracht' habe.

2) see Loofs, Dogmengesch. 322. who opposes this view.

the Bible as the standard of life and faith, freedom of conscience bound in the gospel, the new rule of a lowly life in the fear of God, in contrast to the monkish ideal of perfection, and to accuse the man, who did all that, of 'robbing his nation without putting anything better in the place he laid waste'. Not always is success the sole and just standard of true greatness. Les hommes posent les chiffres et le temps fait la preuve. W. roughly and defiantly faced his time with these principles, others worked them and made them bear fruit in true reformation. One thing, however, he has done: he focussed those rays that in the 14th century hesitatingly, as it were, and waveringly at first, penetrated into the soul of the English nation, a faint presentiment of some new life, rich in promise, that would conquer the distress of the time and completely change the religious and social aspect of life. By doing so, W. endowed these thoughts with vitality and made them the source of powerful growth. I admit, he neither founded a new Church, nor did he make individual men leave the accustomed paths, but in the innermost heart of the people, that neither forgets nor dies, the gospel he preached was treasured up for a century and a half, keeping awake the longing for a change of life on the basis of the gospel to the very threshold of reformation. He threw life-bearing seeds into the furrow of time and became the pathfinder¹⁾ to a new world of thought, teeming with life, that had the promise of a glorious future, and made the German race the bearer and watchman of a new spiritual culture.

1) There is in the University Library of Prague a magnificent old Hussite Cantionale written in the year 1572 and adorned with a number of finely illuminated miniatures. One of the most characteristic of these little works of art, that betrays a fine understanding of the heavenly mission of the three men, represents, in three medallions rising one above the other, Wyclif the Englishman striking sparks out of a stone, the Bohemian Huss setting fire to the coals, while in the third Luther the German is swinging the fierce light of a blazing and glowing torch over his head.

Authenticity.

Few of the books attributed to Wyclif are as strongly authenticated as *De Veritate*; especially the internal evidence leaves nothing to be desired as regards its truth and its force.

a) W.'s authorship is testified to by Walden, *Doctrinale Fidei* IV cap. 25; *De Sacram.* cap. 32, see Shirley, *A Catalogue* pag. 7; by a later hand in Cod. A (Palat. 1294) fol. 1: *forte est Wiclephi vel alterius coetanej*, see below I 1; by another younger hand in Cod. C (Cambridge) on the first fly-leaf by the words: I take it to be Wicleff and never published, see below LX; again in Cod. D (Dublin) in the second field of the back in gold letters by an older hand: WICKLIFFE TRACTATUS, see below LXII, and under the last chapter of the tract (see below III 310): *explicit tract. de Verit. Script. secundum magistrum J(ohannem) W(yclif) doctorem ewangelice veritatis*; again in Cod. B (Bodleian), where B^d wrote these words: *Author istius libri (De Ver. Scr. S.), quatenus coniectura assequi possum, fuit Johannes Wyclevus*, see below III 310; again at the top of the second fly-leaf: *Johannes wycliffe, de veritate scripture*, see below LVIII; see also in the Wiclif Catalogues of Cod. Pal. Vindob. 3933 fol. 195 ff. (comp. *Polem. Works*, *Introd.* LXVI), Cod. Pal. Vindob. 3935 fol. 223 ff. (comp. *ibid.* LXXIII); Cod. Palat. Vind. 4514 fol. 102 ff. (comp. *ibid.* LXIX), whereas in the fourth Vienna Catalogue the tract is not given. — For second hand evidence see Cave, *Script.*

Eccles. Hist. Litt., Genevae 1705, 43^a: preter hos Jame-sius in Apologia Wiclefi citat librum de Veritate Sacrae Script.; Bale, Illust. Mai. Brit. Script. Summarium, 1548, Cent. III fol. 156: De Veritate Scripturae lib. I, with the erroneous Incipit: Diabolus querit multis modis (this is the latin version of the beginning of a short Wyclif tract in middle English: The fend seekeþ many weyes to marre men in byleve); Bale saw this perhaps in the Dublin Codex, Trinity Coll. C III 12 foll. 208—211 and mistook it for the better known and greater work of W.; Lewis, Life of W., London 1710, p. 151: De Veritate Scripturae, lib. I: Restat parumper disc. err.: a tract with this title in 4° is in the Bodleian Library, Rotulae in Archivo A 3021 32; finally Lechler, J. v. Wiclif I 471 note 2; II 560; 605.

b) More than in the smaller works of W. the language (phraseology, style, vocabulary) and the argumentation here bear witness to the Wyclifian origin of the tract. I have no space left to prove this in detail; whoever has devoted himself but a little to the reading of W.'s books will find this out for himself. I shall only briefly refer to some characteristic sentences employed by W. in his undisputedly genuine writings. The thesis: laici debent auferre temporalia a clero delinquente, which he so often repeats in varied forms is here also met with; likewise the other: non est fides, quod, quidquid fecerit papa, deus autorisat, cum tunc esset impeccabilis et deus in terris, see I 152; II 135 sqq. (the denial of papal supremacy, that it is to be measured by Holy Scripture, and many others) and De Officio Past. cap. 12. The same is to be said of other sentences the genuineness of which has never been disputed, for instance: laici debent iudicare clericos III 12 sqq.; anticristus capitaneus cleri dotati III 268 (see Pol. Works I 127; 372 560; 324); papa dispensat cum mendacio II 57 (see Pol. Works I 349 ff.) and very many others; comp. on this question my former discussions in Pol. Works, Introd. LXXXVI ff.

c) All doubt, however, as to the Wyclifian origin must vanish in the face of the writer's own

quotations from, and allusions to the present tract, as well as of the numerous references to his former writings. With the often recurring formula: *ut dixi in tercio, quarto, quinto huius*, W. refers to his *De Civili Dominio*: see I 15; 58; 372; 406; II 76; 216; 249; 250; III 294; 301 and freq.; to *De Benedicta Incarnacione* I 21; 304; III 246; 253; to *De Mandatis* III 107; *De Cristo* III 118; *De Composizione Continui* II 121; *De Formis* I 177; *De Maximo et Minimo* II 221; *De Trinitate* I 21; *De Ydeis* I 308; 392. — On the other hand he acknowledges this present tract as his own work in *De Simonia* pag. 68/69: *ideo ut dixi in fine tractatus De Veritate Sacre Scripture etc.*; comp. also with these words the closing paragraph of *De Verit.* III 310: *et ut planius intelligatur tractatus De Simonia, quem etc.*, which proves unmistakably the identity of the author of *De Veritate* and *De Simonia*.¹⁾

d) As an additional proof I consider the strong personal colouring borne by *De Ver.*, see for inst. Γ 74; 75; 81; 85; 99; 100; 103; 104; 107; 114; 124; 126; 296; 329; 340; 345; 199; 271; 347; 349; 365; 368; 374; II 60; 232; III 239 and in very many other places; see also above *Introd.* XVII note 2. — passages which to the feeling of the reader are the resonance of events in W.'s life, some of which are referred to in contemporaneous reports, comp. Shirley, *Fasc. Ziz. Introd.* XXXIII.

e) Finally Wyclif's spirit, the theologumena peculiar to him are unmistakably recognised in the very strong passages on the absolute power, unity, truth and sufficiency of Holy Scripture, its value for the salvation of man and its authoritative superiority over the Church, the Fathers and the Pope; they are so amply scattered through the book that I must refrain from mentioning them all. —

The stock of words, a great number of expressions peculiar to W., a certain turn of argumentation, the style

1) see also *De Ecclesia* 43; 69; 87; 297; 298 'liber sextus Summe'.

and the tendency always again to yield to the fascination of certain favourite ideas, all these characteristics of W.'s individuality as a writer seem, taken together, to my mind a striking proof that this book has been written by that Wyclif, who in his decidedly genuine works, in matter as well as in form, moves on the same lines.

Date of Composition.

There is no difficulty in deciding in what year *De Veritate* was written, as there is at hand ample evidence both external and internal.

At the end of *De Veritate*¹⁾ Wyclif speaks of *De Simonia*, the seventh book of the *Summa*, as a forthcoming work, and it appears from *De Simonia* itself:²⁾ *ut dixi in fine tractatus De Veritate Sacre Scripture*, that *De Veritate* precedes it; *De Simonia* was written at the end of 1379 or in the early part of 1380.³⁾ — On the other hand *De Veritate* immediately follows upon *De Civili Dominio* III, and W. himself numbers the three books treating of civil dominion the third, fourth and fifth book respectively.⁴⁾ He calls *De Veritate* the sixth book of his *Summa*⁵⁾ and repeatedly refers to *De Civ. Dom.* which, according to Loserth, was written in 1377.⁶⁾

This settles in a way the question of the date: the period, in which the whole work was written, extended from the latter half of 1377 to the beginning of 1380. These were the years of W.'s most productive literary

1) see III 310.

2) edit. by Herzberg-Fränkell and Dziewicki, see c. V pag. 68.

3) comp. *De Sim.* Introd. XIV ff.

4) see II 142; I 406; II 216; II 250; III 275; 276; 284; 295; see also *De Eccl.* 218.

5) comp. *De Eccl.* 298; 43 and 45.

6) comp. *Sitzungsber.* 78 and Introd. to *De Civ. Dom.* III pag. XIII; XV.

activity and within this period (if we take into consideration the gap indicated above) falls the composition of the three books *De Ecclesia* (winter 1379-80 according to Loserth), *De Officio Regis* and *De Potestate Pape* (the two latter are not yet published). Thus the limits of the period, within which our tract was written, are brought within a narrower compass. —

At the same time the book itself supplies us with the clearest indications. There can hardly be any doubt that it was compiled from a series of lectures (possibly delivered at the University of Oxford), which, though not entirely foreign to the main subject, are in part rather loosely connected with it. Chapter XV must have been written during the months following April 1378, because it speaks of Urban VI (*dominus Urbanus sextus*, I 408) as the lawful Pope. Urban was elected¹⁾ twelve days after the death of Gregory XI which took place on March 27th 1378, and his reputation for earnestness had procured him ready recognition in England. — The date of Chapter XI is almost fixed to the very day, Wednesday, March 24th 1378 by the following words: *patet utrobique, quod a tempore inceptions Machometi usque hodie, in vigilia Annunciacionis anno domini 1378 sqq.* Shirley is, I believe, mistaken, if he (*Fasc. Ziz. XXXIV*, note) calls the words '*hodie in vigilia Annunciacionis a. d. MCCCLXXVIII*' an ambiguous date: 'that it means 1379 N. S., seems decided by the mention of the creation of new Cardinals by Urban VI' in the passage *De Veritate cap. XV I 407-8: oportet in multis casibus concedere, quod papa pretense habilitat, quos deus inhabilitat, et e contra in casu iam instante dominus Gregorius XI habilitavit multos per bullas non effectualiter executas, et dominus Urbanus VI novos habilitat et habiliores ignoranter postponit ut vere habilitatos ex testimonio pape prioris, qui ex augmento meriti creverunt inhabilitate continue et avare bullatis de novo preponuntur, licet prius minus habiles continue decreverunt.*

1) April 8th; consecrated Apr. 18th 1378; died Oct. 15th 1379.

There is, however, not a single word said in this passage about the creation of Cardinals by Urban VI. He was himself elected only on April 8th 1378, so that he could not create any Cardinals at the end of March or the beginning of April, nor, so far as we can gather from history, did he do so during the spring of 1378. Thus Shirley's argument falls to the ground; for the term 'multos' has so wide a meaning that it may refer not to Cardinals only, but also to priests in general. Two inferences only can be drawn from W.'s remark: first, that Chapter XV was written after April 8th 1378, probably a few months later; and secondly, that Wyclif had begun to secede from the party of Urban. This is clearly shown by the critical remarks he makes about the new Pope in the second half of the chapter. The change in W.'s mind was produced by the outbreak of the Schism in the Church. On Sept. 20th Clement VII was elected Pope in opposition to Urban VI and the rival Popes, in order to maintain their positions, placed¹⁾ not only one another, but also their respective supporters under the ban of excommunication.²⁾ Urban, who had been elected first, issued a bull on Nov. 29th 1378, in which he preached a Crusade against his rival Clement.³⁾ This event proved to be the turning-point in W.'s judgment. He then declared: If our Urban strays from the right path, his election is defective; and in this case it may be not a little for the good of the Church to be quit of both Popes.

He had come to the conviction that it was not only allowable, but even his plain duty to separate himself from both, the one and the other. These feelings are now and then reflected in *De Veritate*, comp. below LIV. All this leads to the conclusion, that the fifteenth Chapter was written at the end of 1378.

1) see Walsingham, *Hist. Angl.* ed. Riley I 385 ff.; Lechler I 647 ff.

2) W. uses 'inhabilitare' for it.

3) as to W.'s position towards Clement see Lechler I 648 note 2; *Trial.* IV pag. 373 and 377.

Chapter XII also contains a clear, yet not quite so conclusive indication of its date. We find there the passage: protestatus sum in scriptis et missum est per manus dominorum (Shirley: duorum, Fasc. Ziz. XXXIII) episcoporum ad curiam domini pape, quod volo initi in sententiam, quam explico, modo loquendi scripture et sanctorum doctorum, sic quod in illis verbis consistit duplex salus mea et mors duplex contingeret michi ex eorum oppositis etc. Without giving any reason, Shirley puts this protest of W. down as having been lodged in March 1379. The protest was occasioned, he says, by the death of Gregory XI and the interference of the new Pope Urban VI. But Shirley's reasoning does not explain why it should have been put forward as late as in March 1379. Unluckily the protest in question is not very well known. The complaint or accusation against W., addressed to Gregory XI in Rome: missum per manus dom. episcoporum contained (as will be explained below) articles which W. had before publicly proclaimed in his lectures and disputations.¹⁾ Of these articles Gregory on May 22nd 1377 condemned nineteen in a bull addressed to the Archbishop.²⁾ For various reasons which cannot be given here the five bulls were not published in England till Dec. 18th 1377 (XV Cal. Jan.), and it was then that the counter-movement against W. began. — At the invitation of the young King himself, W. submitted to Richard II and his Great Council a written defence³⁾ in which he strenuously upholds the authority of the Scriptures against that of the Pope. Just in the same manner he triumphantly proved from the Bible the truth of the eleven articles, when in March⁴⁾ he handed over his Protestacio⁵⁾ to his adversaries assembled at Lambeth

1) see Lechler I 374.

2) comp. *ibid.*; Walsingh. I 350 ff.; Lewis, Append. No. 15 page 310 ff.

3) printed by Shirley Fasc. Ziz. 258—271 as Responsio Mag. Joh. Wycclif.

4) not in April 1378, see Lechler I 386; Walsingh. I 356.

5) printed by Shirley, Fasc. Ziz. 245 ff.

Palace. From this evidence we may conclude that the Bishops, in framing their accusation at Rome, had in view W.'s Scripture challenge (*quod volo initi in sententiam etc.*) and that the words quoted (*protestatus sum etc.*) belong therefore not to the year 1379, but to the beginning of 1378, to the last weeks before the death (March 27th 1378) of Gregory XI.

Moreover there are two passages in *De Veritate*, in which W. alludes to the proceedings at Lambeth Palace, in the protestation just mentioned,¹⁾ as well as in Chapter XIV²⁾. In the last named passage he makes a reference to his protest: *quia ut patet in protestacione, submitto me iudicio sancte matris ecclesie etc.*³⁾ and where he mentions also the thirty-three theses which he had published in self-defence after⁴⁾ the unceremonious interruption by the mob of London of the trial at Lambeth (see Matthew, E. W. of W. XIV and 405). Gregory XI must have been still alive at the time, when this was written. It must, therefore, have been produced before March 27th 1378. Even more precisely the following passage of the same chapter⁵⁾ fixes the date: *licet fuerim citatus ad comparendum nunc coram domino Archiepiscopo, in quocunque loco fuerit sue provincie, timui illo ire; audiui enim, quod dicit in sententia, quod 'modicum et non videbitis me et iterum ac iterum modicum et videbitis me'; si inquam etc.* On Dec. 18th 1377⁶⁾ W. received the summons of Archbishop Sudbury through the Chancellor of the University of Oxford. But in view of the Archbishop's menaces (*audiui enim etc.*) he did not put in an appearance (*timui illo ire*) at St. Paul's in pursuance of the citation (30 days after the serving of the mandate, i. e. the middle of Jan. 1378). It is possible

1) *Protestatus sum in scriptis etc.* I 274; see also Fasc. Ziz. 245 ff.: *Protestor publice ut sepe alias etc.*

2) see I 347. 3) see *ibid.*

4) *collegi et comunicavi 33 conclusiones illius materie in ligwa duplici. comp.* I 350. 5) I 374.

6) Lechler I 383.

that Wyclif's refusal to appear had something to do with the subsequent adjournment of the hearing to Lambeth Palace, where W. soon afterwards presented himself before the Papal Commissioners. On what day this took place cannot be strictly ascertained. The date put forward by Lewis (April 1378) is by himself described uncertain;¹⁾ and as, according to Walsingham,²⁾ Pope Gregory († March 27th 1378) was still alive, the inquiry must have taken place in February or in March at the latest. W. did in fact appear there; and as he does not in any way restrict his 'timui illo ire', the passage in question (and, indeed, the whole of Chapt. XIV) must have been written before March 27th.

Finally a conclusion may be drawn as to the date of Chapter VII from W.'s polemics against a certain doctor mixtim theologus in the said chapter,³⁾ where he refers verbatim to this controversy with the learned doctor in the *Condemnatio XIX Conclusionum* (Shirley, Fasc. Ziz. 483). The use of the present tense in 'surrepunt' and 'dicit' shows that W. was still under the influence of a discussion either then going on or at least very recent. In the same passage he mentions the bulls.⁴⁾ As these were not made public in England till Dec. 18th 1377, it can safely be conjectured that Chapter VII was written at the end of Dec. 1377 or in Jan. 1378.

The result of the inquiry, therefore, is this: Chapter VII was written in Dec. 1377 or Jan. 1378; Chapter XI on March 24th 1378; Chapter XII shortly before March 27th 78; Chapter XIV also before March 27th and Chapter XV after the 8th of April 1378, possibly in the autumn of that year. It follows that the author of *De Verit.* worked at the

1) Hist. of the Life of W. 58.

2) Hist. Angl. I 356; W., he says, escaped a second time his persecutors amplius non compariturus coram dictis episcopis citra mortem Gregorii Papae.

3) I 153 sqq.

4) intimatum est auribus Romani pontificis. qui misit sparsim bullas aliquas ad capiendum hunc ewangelii professorem (i. e. Wyclif) etc.

book continuously from the end of 1377 till its completion. — I have not found anything, either in the book itself or in contemporary literature, that enables me to decide at what date the work was finished. The fact, however, that W. altogether changed his attitude towards the Papacy, while he was engaged in writing this treatise (comp. his mild and indifferent judgments in the beginning I 262—264, 347—349, 352, 368 sqq., 384, 399 sqq., 404, 407, 408; II 43, 58 with the sharp attacks II 134, 135, 240, 231 sqq.; III 232), warrants the conclusion that the completion of *De Veritate* took place either simultaneously with W.'s resolve to break openly with Pope Urban VI. or immediately before or after. The root-causes which led up to this step are to be sought in the Schism which became a fact in the election by the Cardinals of Pope Clement VII. The Schism forms the turning point in W.'s attitude towards the Papacy and in his development into a Reformer. We may even assume that it was the ban of excommunication, pronounced by Urban, as the first elected Pope, against his rival on Nov. 29th 1378 which finally drove W. from the party of this 'unjust one'. Thus I am inclined to assume that *De Ver.* was completed by the end of the year 1378.

The Manuscripts.

De Veritate is transmitted to us in four manuscripts, of Vienna, of Oxford, of Cambridge, and of Dublin.

I. Cod. Palat. Vindob. 1294 (formerly Cod. theolog. 388¹; in Denis, Catal. CCCC^v), which I call A,¹ has been shortly described by Loserth in De Eccl. Introd. XVII—XIX, by Lane Poole De Dom. Div. Introd. IX sqq. — I add the following remarks: the small Quarto-codex, throughout in the same small and dainty hand on faded parchment, is bound in thick worn-out leather, drawn over wooden covers. The back was formerly pasted over with brown paper of which a few remnants are still visible. On a paper label: Tractatus de Veritate S. Scripturae, De Ecclesia | De Dominio Divino; Divino almost illegible. Below another label with a scarcely readable library mark. On the front cover are traces of two old clasps. The leather is tightly drawn to the inner side, the wood is visible. In the left upper corner a recent library label: 1294, below on the right in red pencil: VI F 4; underneath in pencil: Denis Vol. I P. 2 p. 1507; on the lower edge: 4th. Near the upper cut of the first fly-leaf (parchment without number) is written: De terminis non fundatis in scriptura est (the remainder illegible) ca. 13. Below this: De hoc si debemus credere quod Jeronymus

1) Loserth in De Ecclesia also A, Lane Poole in De Dom. Divino B.

indefectibiliter transtulisset biblia, cap. 11 de veritate;
below to the left in pencil: 1294; next to this: No 231 S,
below:

De veritate sacre scripture

De Ecclesia

De dominio Divino

libri 3,

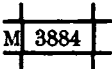
to the right of the 2nd and 3rd line: ex c. 7 apparet in Anglia scriptum esse¹⁾ habet capita 18²⁾; this latter remark in a younger hand; the remainder of the page empty. The back side of this fly-leaf which is wrongly sewn in, so that the handwriting stands topsy-turvy, gives a fragment of a worthless Latin document referring to the foundation of an altar in the village Rohy and the handing it over to Symon of Tyssnow. The second fly-leaf without number, parchment. On the upper margin of the front side: summus legislator ex infinita potencia, sapiencia et benevolencia plenissime tradidit homini media pro ultima felicitate acquirenda; below a passage out of Isidors De Norma Vivendi (2¹/₂ lines). In the middle part the stamp of the Vienna Court library: Bibliotheka Palat. Vindobonensis; at the lower edge in pencil by a later hand (18th cent.?): 197 N. CCCLXXXIIX olim 261 (? 291). — On the back side a list of the divers groups of the New and Old Testament books; to the right at the top two twisted initials:

apostolus
paulus

On the next page follows the text of De Veritate on numbered parchment leaves, each page divided in 2 columns, each of 52—53 lines of about 8 words; the whole codex contains 251 parchment leaves, numbered at the right hand corner by a very late hand (in arabics, 18th cent.). Besides an older pagination, the numbers of which are placed exactly above the empty space between the

1) see Loserth, De Ecclesia, postscript to Chap. II p. 47 note: Kenmerton psano, that is to say: written in Kenmerton, a village near Tewkesbury, Worcestershire.

2) refers to liber I of Dom. Div.

two text-columns. Finally from fol. 28 verso, high up near the cut, in the middle is added the number of the chapter till fol. 119 recto in an old hand (that of the text-writer); fol. 119 verso all these numbers are missing. — In the middle of fol. 119^d the text of *De Veritate* comes to an end; the remainder of the column is empty; on fol. 120^a—125^b follows an alphabetical Index in an old black handwriting differing from that of the text; from fol. 125 verso till 127 recto an old hand, probably identical with that of the text, gives the contents of *De Veritate*; fol. 127 verso is empty; on fol. 128^a the writer of *De Veritate* begins the tract *De Ecclesia*, fol. 212^a *De Dominio Divino*. This ends fol. 251^d; below again follows the new library mark: *Bibliotheca Palat. Vindobonensis* (india-rubber stamp). Follows a fly-leaf; in the middle of its free space a sigle (*M*) which may be intended to indicate the name Wyclif. Then begins, wrongly sewn in, the Latin text of the already mention^d document concerning the Chapel foundation and cession. At the back of this page on the upper right side almost illegible: *Incorporatur (?) Tractatus (de) Dominio divino*; in the middle of the page in pencil: 388, lower down in pencil: 249; finally below at the edge in ink the library mark and a cut-off Latin word which

I cannot decipher (perhaps Wicleff). — The inner side of the back cover corresponds to that of the front one. The outer side, covered with leather, still bears at the edge the two nails belonging to the clasps. —

The scribe of the text is a Bohemian; this is shown by the remarks now and then interpolated in the text: by mnychuow nebylo see below I 182; wen czyzozemczy II 271; myleho III 62; kudy doczech III 230; see also kenmerton psano *De Ecclesia* 47; nu zbohem mylym potahnyem *ibid.* 157; W. Anglii wyerna dwa knyzy pro slovo bozye w zalarzy wyezye *ibid.* 250 and others. The correction also is made in England by the Czech, Georg von Kniehencz, and the German, Nicolaus Faulfisch, and

was finished 1st Febr. 1407.¹⁾ — In what order the tracts were copied cannot be ascertained with certainty²⁾; but the fact that the fly-leaves at the beginning and end are taken from that Chapel document, written in 1401 and referring to the town of Meseritz (Mezzyrzycz) in Moravia, leads me to assume that the three tracts, each of which has its own pagination, were bound together in Bohemia. —

The text is corrected by three hands.³⁾ The first, which I designate with A¹, shows a likeness to that of the text, differs from it, however, in the formation of some tetterers (e. g. O, g, p). To it we owe many corrections in the text and on the margin and many glosses over, under and (by the side) of the columns; the annotations are done in black and in red ink. — The second hand (A²), perhaps G. von Knyehenicz, like A¹ in two inks, gives in a broad, full stroke, glosses and corrections, but much less than A¹. — The third (A³) makes no corrections, but a few glosses in pencil.

Cod. B.

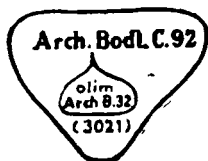
II. Cod. Oxoniensis Bodleianus 924 (B), small Quarto, 25½ cent. high, 17½ cent. broad, 7 cent. thick. The front cover strong paste-board, covered with leather; the leather also covers the back; on this is written: 924 in white paint. The inner side, covered with paper, bears in the middle the library stamp of the Bodleiana, which recurs on every folium. Follow two paper fly-leaves; on the front-side of both the stamp; the third parchment, much damaged by worms. On the first there is no writing, on the 2nd at the top: Arch. ~~B. 3~~ (sic), below: Jo-

1) see the last notice under De Veritate III 310; on July 24 1406 (in vigilia S. Jacobi) it had progressed to Chap. XXI, see II 154

2) comp. however De Dom. Div. Introd. IX—X and De Ecclesia Introd. XVIII, where the order is given as follows: De Veritate, De Dom. Div. and De Ecclesia.

3) The unmistakable resemblance of the formation of certain letters, as well as of the ink, visible in the subscriptio of Faulfisch and Knyehenicz, leads me to think that one of these two men wrote also the text, though it may be objected that the omission of the words 'scriptus et' in the notice referred to ('correctus' etc.) speaks against this assumption.

hannes wyclyffe, de veritate | scripture, in a handwriting of the 16th century, below:

by a later hand; under this: Ms. Bodl. 924 by a more recent hand; the back empty, as is also the 3rd (parchment) fly-leaf. — Follows the text (on parchment written all over); recent pagination. Over the text: THO. Allen D. D. in the handwriting of the subscriptio fol. 621: author etc., see below III 310; the codex was, therefore, in the possession of Thomas Allen, about whom see L. Stephen, Dict. of Nat. Biogr.

The text is written in four different hands which can easily be distinguished from one another. The first (B^a) wrote fol. 1—361 and fol. 374—378; his speciality the notae memoriales, which appear regularly at the lower right edge of the pages with even numbers. The second (B^b) fol. 361—374 also adds these notes, but only on every 12th leaf; on fol. 374—378, written by B^a, they recur, however, in the old way. The 3rd (B^c) wrote fol. 379—526 and the fourth fol. 526—529 (B^d) is a careless, almost worthless hand.

Likewise the two correctors of the text are distinguishable one from another. B¹ in rather faded ink (like a brown pencil) is indistinct, in many places almost illegible on account of his ink; his characteristic is the +, which he puts on the margin opposite the line he intends to correct; very often, however, he has forgotten to perform what he intended to do, and then the corrections have been added later by the second corrector (B²) who writes with very pale ink. The corrections in the text itself are always made either by the scribe himself or by B², never by B¹.

I am less confident about the hands that have tried to make the text more clear by glosses. The numerous

'nota' on the margin are mostly by the scribe of the text; besides him I distinguish B³ B⁴ B⁵ B⁶ B⁷.

All of them have the wellknown orthographic peculiarities of the Middle Ages, but in general they wander their own paths in blissful carelessness. The great difficulty in this codex are the abbreviations of 'ergo' and 'igitur', of 'quin' and 'quoniam'. I am unable with absolute certitude to vouch for having read them aright, owing to the miserable carelessness of the librarians.

On fol. 621 the text ends; fol. 622 blank and without pagination; follows a fly-leaf (parchment), blank except in the right hand lower corner: in V hic dicit; the back-side not written upon. Two more blank leaves follow with the library stamp in the middle of the front side. Back cover: the inner side covered with paper with no writing upon it, stamp in the middle; the outer side like that of the front cover. — Collated by me in Dresden from 29th March to 6th May 1884; through the kindness of Miss Alice Shirley I also had at my disposal the copy made from the Bodleian manuscript by her revered father, W. W. Shirley. —

Cod. C.

III. Cod. Cantabrigiensis, Queen's Coll. 27 (C), parchment volume; small Quarto, 23½ cent. high, 17 cent. broad, 4 thick. Front cover: pasteboard, covered with brown, embossed leather, in the middle small a paper-shield: 27. On the inner side in pencil: No. 27 1000; below in another hand (probably, as I suppose, only written just before sending the codex to Dresden): Ex Bibliotheka | Collegii Reginalis | Cantabrigiae | Queen's College Library | Cambridge | England. Follows the first fly-leaf, paper; on it in an old handwriting (? 18th cent): de Verite (sic), below: Sum Josephi Wasse | et amicorum | Bought of Mr. Ward Bookseller in | Leicester Jan. 20th 1721½ | I take it to be Wicleff and never published. There seems to | be a copie of yis book in ye Bodleian Library (perhaps Cod. B is meant) Numb. 3021. 32. Follows the second fly-leaf, parchment, soiled, above: Anthonis Harcourt ~~~~~ 1598 | Anthony Harcourtd ~~~~~ 1598 | Anthony Harcourtd ~~~~~ 1598, below in

paler ink: *Harcourt est huius possessor ~ | pretium 2 s(hilling) 6 (pence)*; next to it *O₈ Ōen* (? Owen); the rest of the page is empty, the back also; the leaf worm-eaten. On the next page the text begins with a large initial-R, likewise every chapter with an initial illuminated in red and blue. The text goes all over the page in undivided lines. At the beginning are very numerous corrections by different correctors; later on the first one (C¹) disappears and a coarse, unpracticed hand (C²) with brown ink, which, perhaps, is the same as B¹ (see above), comes in; from fol. 168 this second hand disappears also; the writing, though somewhat smaller than that of the text-hand, seems identical with it. He has devoted his work to the whole text. A third (C³) is met with only at the beginning; a fourth C⁴ stops after fol. 15; C⁵ offers only a few corrections, comp. e. g. *platonis I 35.18*; C⁶ in very pale ink begins fol. 24^b and goes down to the end and a glosser (C⁷) who, as far as I can see, has made but one annotation (*nota, quod hec tria etc. cf. III 171.14*) appears on fol. 162^a. — The whole is paginated through in pencil by a quite recent hand. *De Veritate* ends fol. 190^a in the middle of the page; the lower part empty, also the back and fol. 191^a; fol. 191^b—192^a contain in the middle six conclusiones (on eschatological questions) by a recent hand; the lower part blank; fol. 192^b offers, as I suppose by the same hand, a confession-sermon; this runs till fol. 193^b. Under the last words is written by a recent hand: *Manuscript, below: 192 and 193: Explicit liber de veritate Sacre scripture. Follow two fly-leaves in paper which, like the inner part of the back-cover, are without writing. Besides the new pencil pagination there is just as in Cod. B. on the recto page of every 6th page at the lower edge an original ancient numeration (15th cent.). Again, like in the Bodleian, the notae memoriales recur at the right lower edge of the fol. verso. — Collated by me in Dresden May 7th—July 16th 1884.*

IV. Cod. Dublinensis, Trinity Coll. C 1 24 (D), described in *De Apostasia* 1889 Introd. V in eight lines to Cod. D.

which I think it fit to add the following short remarks. — Large Quarto volume, parchment, 30 cent. high, 21 cent. broad, 5 cent. thick. Modern leather binding. In the 2nd field of the back in golden letters: WICKLIFFE TRACTATUS; in the 5th field: C. 1. 24. On the inner side of the front-cover again: C. 1. 24. The binding-tapes are almost entirely worn out and render the ruin of the vol imminent. First fly-leaf, paper; at the top in a recent hand: Sententia Tractatus de ver. Script. in compendio p. 4 | Tractatus de veritate Scripturæ p. 8 | De Simonia 249 | De Apostasia 295 | Tabula tractatus de Simonia 310 | De blasfemia 312. The 2nd fly-leaf, of thinner paper, is not written upon. Of the following parchment leaves the three first, very much soiled, have escaped the fold and then been folded in again with the help of strong Büttenpapier. Now follows the first, worm-eaten text-page; in the right upper edge of the front side in pencil: C. 1. 24, below: V. R.; at the lower edge in an old handwriting: de veritate Scripture | A 3—7. The back-side without pagination, but written upon: Cap. 8 de veritate scripture, ecundo etc. (the beginning of cap. 8, see below I 159), the initial S has not been executed by the scribe. This writing continues in the same hand till fol. 3^b. On fol. 4^a the text-hand begins with the compendium of De Veritate till fol. 7^b in the middle. On fol. 8^a, written like the preceding pages in double-columns, about 52 lines of 9 words, the text of De Veritate begins in a bold and firm hand. Under the text an old lineation can be traced; the inscriptio of the tract crowns the four columns thus, that De Veritate is written over the two columns of the verso-leaf, Scripture over the two of the recto-leaf. This scribe (the principal hand D), continuing till fol. 294^b in the middle, thus runs into the text of the next tract (De Simonia); in the very middle of a sentence a new hand begins with: suo abbati absque dispensacione, and reaches to fol. 311^b. The back of the last parchment leaf is not written upon; two empty fly-leaves follow, corresponding to the two front fly-leaves. Back cover: the inner-

side paper lining, not written upon. The outer side covered with leather like the front cover.

The pagination is very carelessly done (wrong numbers, now and then pages left without a number etc.). My endeavours to ascertain the relation of the different correctors to each other have, from beginning to end, been the source of difficulties and annoyances, as well as an incentive to ever renewed investigations. I confess my complete failure on this point and decline to take any responsibility whatever for a really trustworthy distinction between them. — The codex was collated by me in Dresden from May 16th to July 8th 1884. --

Relation of MSS.

To analyse, distinguish and classify the MSS I refer to the correct readings peculiar to each, as well as to the graphical peculiarities of the different scribes (spelling, character of words and letters, and the use made of them etc.)

a) Group CD. From the four manuscripts Group CD stands out distinctly. Reasons: both draw from the same or a kindred source, to which the big lacuna (cap. VII comp. I 151: item cum logica etc. till cap. VIII I 167: ut decipiat) belongs. In cod. D the gap has been filled by a later hand: from fol. 2^b to 3^b the remainder of cap. VII, from 1^a to 2^b the beginning of cap. VIII till: habent duo in casu scripturam sacram et scripturam ut decipiat. That both have the same origin is further proved by a very great number of characteristic readings, though, relatively, both do not very frequently oppose the consensus of codd. AB; I quote here only a few: carecter I 116₃; erit and geron I 115₅; 10; indelibilis I 111₂₄; non solum dicatur talia I 41₃₃; potius I 26₁; exprimunt I 42₆; autoritate ibid., in addition the phrases: et ego inique egi II 81₁₀; maius (? magis) II 131₁₅; cum sensu II 135₁₇; moreover the characteristic ones: secularis et pars vocata laica fiat ante II 252₂₇; babilonicis I 314₁₃; diceretur si diligis etc. II 205₁; sed que quietaret vel que deberet etc. I 249₁₉; circumstantionato ibid. 9; igitur in modo loquendi etc. I

296₈; foret in isto II 58₂₉; benefaciant II 93₁₂; virtutis and dolebra I 379; hochham I 353₂₃; michi visus est aliquando adversarius I 117₂₁; semel loquitur dominus I 315₁₅; si sequatur I 307₂₀; Cristum unde cum bis debemus sequi I 89₆ and numerous similar omissions, which in cod. C have been supplemented by the good corrector C² from an older copy related to the family AB, e. g. scripture predi-
cantibus I 318₂₂; dicere sepe I 104₂, and some others. Finally we find in very frequent places the same words or group of words omitted in either, the best evidence for their being of the same kin; recurring very often, they strike at once the eye of the attentive reader. I, therefore, refrain from mentioning either. The evidence given will, I presume, suffice for my thesis.

C, however, is not the daughter of D, comp. trium-
phante etc. II 84₇; intelligit existenciam etc. II 119₃₀; nisi deus etc. II 135₁₈ and uncounted similar omissions in D, for which C has the full reading. On the other hand D is not derived from C, comp. nisi sub etc. I 304₁₄; et in tercio gradu etc. I 232₂₁; est a deo et per con-
seq. etc. I 263₇; patet, quod omnis malus etc. I 300₂; eorum quinto II 19₄, and many similar omissions which I forbear quoting. —

b) Group AB. These two are related to each other notwithstanding the numerous mutual contradictions and discrepancies, for which we are indebted to B's carelessness. Both originate from a common text, in which the readings: ingravaminis II 111₃₁; deo I 295₁₉; per I 166₃; eciam I 190₂₁; predicantibus I 318₂₂; enim I 165₁₉; castigaret I 294₂₀; discernens II 250₂₂; exorta I 245₂₀; creaturam I 212₁₉; theoremna II 61₁₃; omnium I 229₅; enim nullius I 271₂, and many others (see e. g., within a small space, the numerous common mistakes noted down by me I 272 ff.) occur; the readings just mentioned, with the exception of the three or four first, are such mere nonsense as exempts me from discussing them further.

Again: A is not the daughter of B, comp. the shameful

corruption of the latter, increasing particularly towards the end of the text. From Chapt. XX these careless omissions which all remained uncorrected are numberless and unbearable; apart from this general view of the corruption of codex B, I claim for my thesis the lacunae: *et tu adheres brachio* till *igitur* I 353₅, which is essential for a correct interpretation of the text, and: *sicut partes ecclesie* till *beata* II 115₁₉; *hodie dispensaretur* etc. II 203, neither of which is justified in any sense, while the following: *dupliciter potest intelligi* etc. I 391₁₄; *ex ipso* etc. II 70₅; *verus autem* etc. II 75₅; *et tamen* etc. II 89₂₇ and others may have their origin in pardonable mistakes made by the transcriber whose eye caught the wrong line looking for words of a similar or identical form. We meet with these omissions — some excusable, the others only to be explained, if the sentences or phrases omitted are not met with in the original text — to the very end of the tract. — Moreover, the thesis becomes evident, if we bear in mind, that B is a fragment in which the first five chapters are wanting.

Neither are A and B mother and daughter. That they stand in a close kinship, closer than CD to A, can be proved from a very energetic consensus of their *lectiones verae* against the inferior family CD; I believe I may refrain from mentioning details. But B cannot immediately have been copied from A, *comp. sint nedum in materia fidei* etc. II 61₁₅, which B cannot have got from A; *de clero discernere* etc. III 31₂₁; *non enim* etc. III 46₁₈, which, I admit, may be a wilful interpolation of B, or may have been contained in another copy which both B and CD made use of; the same may be said of the *lectio*: *non Cristum gratis diligentes* etc. III 77₁₂. Meanwhile I confess that these few passages do not clench the matter.

Of any further relation of the codd. or of their chief correctors and glossers I have in vain tried to form a decided opinion; here, too, my lucubrations ended with the sad: *operam et oleum perdidi*. Some readings

(iustus II 210₂; sacerdociorum III 88₂₁; affectionem II 141₁₉; adoptivos II 101₂₆; si cum paribus gratis etc. II 82₂₀; cuiquam III 22₂₁; illi III 73₈) may, perhaps, be explained by a common source of B and D; I further admit of a certain kinship between B and the corrector C² (miserantis II 174₂₄; incidit II 188₂₆; in hoc III 166₁₂ and others), but this admission is then also confronted by a strong mutual dissensus.

Still greater reserve — in spite of the numerous, often recurring signs of a relationship of the copyists and the correctors — I entertain in regard to the question of further links of kinship. The end arrived at is, therefore, resignation and silence.

The Archetype.

All the four codices have a common ancestor; in the striking quotations from St. Paul's Epistle to Timothy II 218₇, to the Romans III 173₁, and from St. Mark III 235₁₉ which are not to be justified by anything save a common source, I find the conclusive proof for this assumption. It is supported by the striking abbreviation for the uncommon 'coagulum' (coagu^{tu} I 267₁₈), by the 'eciam', which, though required by the context, is missing in the proper place II 237₇, by the parallel 'dicitur et sal' till 'omnis' II 237₈₋₁₀, by the malformation 'institori' instead of 'institutori' III 139₂ — the reading of C cannot effect any decisive influence for reasons mentioned below — and by the lacuna 'cum' II 185₂₀. These peculiar and strange forms which, moreover, might easily be added to (generacionibus III 114₂₀; impeccabilitateque III 158₂₂; et in secundo etc. III 209₂) will suffice to show that all the four texts derive from one common original. —

There are separate reasons to admit of a closer kinship between A and B. The family feature, common to both, can be recognised in very numerous instances, see pag. LXV; that they are derived from a common source is incontestably shown by the repeated use of the absurd predicantibus I 318₂₂; again by ingravaminis II 111₂₁; enim I 165₁₉; si sequatur I 307₂₀; castigaret I 294₂₀ and many others, along with that extensive family consensus mentioned above.

I cannot, however, enter into a more detailed ex-

amination of the common source of the manuscripts for want of a sufficient basis to build upon.

The Vienna codex (A) has been chosen as the standard for the reproduction of the text; as far as I can judge, it leaves the three others far behind for reliability and completeness. Naturally a pretty good number of errors and misspellings, as well as some omissions are to be put down to its account; however, they do not weigh heavily, if we consider their intrinsic value and the great bulk of written matter. The correction made in England by the learned Faulfisch and his friend Knyehenicz has essentially improved the copy of the transcriber, as even a superficial survey made of 10—12 pages in any part of the book will show to the attentive reader. But also in this respect I confine myself to a relative statement. —

The Edition.

In preparing the present volumes I have, on the whole, followed the principles now generally accepted by the editors of mediaeval texts and already observed by me in the Polemical Works, where I have minutely explained them.¹⁾

I have only to add that in the general arrangement of my editorial work I had of course to follow the directions of the Wyclif Society that had asked and charged me to bring out *De Veritate*. The text, the critical and historical notes are given in Latin for the sake of unity, while the Introduction and the Side-notes are in English. Anything important to know about the scribes and correctors of the text has been mentioned in both, either in the Introduction or in the text-notes. No editor, however, is obliged to hand down to posterity whatever slips they committed, or what ignorance they displayed. There is no standard for the spelling of mediaeval texts. As in the Polemical Works I have not dressed Wyclif in the classical robes of the Augustean age, but left him his mediaeval garb. I adhered, therefore, in my print to the orthography of the *infima latinitas*, refraining from reproducing wilful alterations of the copyists or such owing to ignorance or open negligence. I have tried to give in the first chapters an exact copy of the original manuscript; but then I dropped anything that seemed superfluous in order to prevent my critical apparatus from becoming

1) *Introd.* LVII ff.

a mere dust-heap and a plague to the scholar by inserting the more than useless *lectio varia* or by confirming the readings of the printed texts by those of the other manuscripts, which again would have meant useless repetitions. The point at issue was to prepare a readable text; so anything not characteristic for the codex was left out. Directions are given at the proper places, whenever a new way of annotating or reproducing the text was entered into.

I am sorry to say that misprints have been stronger than I. More than four, often five and six times I with my helpers have gone through the proof sheets, but have not succeeded on every page. Omissions and the more important misprints discovered, after the printing was done, I have noted under the *Corrigenda* and *Addenda*,¹⁾ except all those that were insignificant (faults of punctuation and the like).

Finally I have to say a word on my conjectures. The transmission of the text in four manuscripts has in this direction limited my own work. As long as a reading was acceptable, I stuck to it; in a few cases, when it was a question of restoring or correcting the text, my proposal has been marked by italics. — All that is given in the manuscript (text and part of the notes) has, according to the rules now generally accepted by text-editors, been printed in antiqua, the editor's additions in italics, the texts of the Bible spaced out, quotations from the Fathers, Doctors etc. in quotation-marks.

Five Indices 1. a Glossary, 2. a List of passages taken from Holy Scripture and 3. from the Fathers, 4. a Register of the names occurring in the text and 5. a full Table of Contents are added at the end of the third volume. —

1) see pag. XIII.

JOHANNIS WYCLIF

TRACTATUS DE VERITATE SACRAE SCRIPTURAE.

CAPITULUM PRIMUM.

A fol. 1^a
lin. 1

Restat parumper | discutere errores | et concordias
s circa | sensus scripture hodie plus solito seminato, tum
quia in illa consistit salus fidelium, tum quia illa est
fundamentum cuicunque opinioni catholice, sed et exem-

Motive for writing the Tract: defence of Holy Scripture against the scoffers
H. Scripture gives the foundation for the salvation of the faithful, the truth of Church-doctrine, and the judgment on heresy

2 Tractatus de veritate sacrae scripturae *supra columnam dextram manu posteriore; supra sinistram manus posterior ab illa differens scripsit* Forte est wiclephi vel alterius coaetanei; in medio loco signum quoddam hac forma exaratum:
cod. A omiserunt CD 4 Cod. Pal. Vindob. 1294
(A) fol. 1^a lin. 1 Cod. Cantab. Queen's 27 (C) fol. 1 (paginae codicis carent numeris; addidi) Cod. Dubl. Trinity Coll. C 1, 24 (D) fol. 8^a lin. 1 littera initialis R minio adumbrata, non prorsus coloribus illustrata 6 in illa AC in ea D 7 catholice: lineas primas inde ab Restat usque ad ca(tholice) librarius maioribus litteris exaravit in A; hunc sedula lectione transiit, quia libri lectiones accurate curavit eiusque correctores A¹ et A² diligentissime — gnaviter ut in subscriptione (fol. 119^d) affirmant, perpoliverunt scriptionem sed A; perpetuavi quamquam libri manuscr. non raro set exhibent; idem valere de haud illud quidquid et similibus volo sed et A, in loco raso D et C

4 Restat: quo verbo JW, quaecunque in praecedentibus Summae suae (cf. Shirley, *A Catalogue of the Original Works of W.*, Oxford 1865 p. 7) partibus de Lege Dei disputavit, leviter tangit, totum arte ac ratione conclusum esse indicans; praecedit Summae liber quintus De Dominio Civili, in tres partes distributus, quarum primam Reginald Lane Poole anno 1885, secundam Joh. Loserth anno 1900 publici iuris fecit impensis Societatis Wyclifianae.

validum quam locum a testimonio Aristotelis vel cuius-
 cunque ethnici a lumine nostre fidei alieni. tunc dico,
 quod Augustinus innuit in illo capitulo, duos esse modos
 loquendi autorum scripture sacre, scilicet obscurum et
 5 planum. et iuxta istos duos modos loquendi asserit duas
 conclusiones, primo, quod expositores scripture sacre vel
 scripturam ipsam exponendo vel sententiam propriam
 preter illam scripturam exprimendo non debent imitari
 dictos autores sic obscure loquendo, quia sex causas
 10 ponit Augustinus sue obscure locucionis, que a nostro
 modo loquendi forent extranee. unde iste est textus Augus-
 tini: 'nequaquam putare debemus imitandos eos nobis
 esse in his, que ad exercendas et eliminandas quodam-
 modo mentes legencium et ad rumpenda fastidia ac
 15 acuenda studia discere volencium, celandos quoque, sive
 ut ad pietatem convertantur, sive ut a misteriis seclu-
 dantur, animos impiorum utili ac salubri obscuritate
 dixerunt'. — ecce, quomodo deest nobis autoritas loquendi

*Interpretation
 of Scr. not to be
 given in obs-
 cure language,*

1 *A*¹ in marg. infer. cum sig. marg. add.: expositores
 scripture sacre non debent eam per obscura verba exponere
 3 Responsio add. in marg. C³ 4 sacre scripture C 5 et
om., post supplevit supra rigam C istos *A* illos *CD*
 Nota duas conclusiones Augustini add. in marg. C² 6 primo *A*
 prima *CD* prima conclusio add. in marg. C² 9 ob-
 scure *postrema pars vocis vix legi potest; alemento obscu-*
riore A litteram r super ur add. 10 Nota sex causas quare
 antiqui obscure loquebantur de scriptura sacra add. in marg. C²
 12 imitare (*expunctum et linea per vocem ducta deletum*) pu-
 tare *A* nobis *AD* nos *C* 13 exercendas, cui *C*
superscripsit 1 eliminandas, cui *C* superscripsit 2 14 *voci*
rumpenda C superscripsit 3 15 acuenda superscripsit *C* 4
 16 ut *om. D*, post add. in marg. pietatem superscripsit *C* 5
 misteriis superscripsit *C* 6

1 testimonio Aristotelis: *permultis locis, ubicunque
 JW vel apostolos vel patres vel scriptores antiqui mediive
 aevi testes citat, rem seu sententiam illorum profert in
 confirmationem sui argumenti, verbis ipsis prorsus neg-
 lectis; quo fit, ut, quae ex priorum operibus laudat, non sine
 magna difficultate et continuo labore inveniri potuerint; acce-
 dit, quod frequentissime et inscriptionem et capitula librorum
 laudatorum negligit, ut de verificatione, quam dicunt, locorum,
 quos ex antiquis profert, saepe desperaverim* 12 cf. *Opp.*
tom. III 98

obscure propter sex causas, propter quas illi sic obscure locuti sunt. ideo exponendo illos oportet loqui sincerius, quia aliter non forent expositores, sed nudi recitatores. ideo sequitur in textu Augustini: 'sic quippe illi locuti sunt, ut posteriores, qui eos intelligerent recte et exponerent, alteram gratiam, disparem quidem, verumtamen subsequentem, in dei ecclesia reperirent'.

secunda conclusio Augustini De Plal||nis Locucionibus fol. 1^b
 Autorum Scripture est ista: 'licet de literis autorum scripture, que sine difficultate intelliguntur, sumamus exempla 10
 rethorice vel logice loquendo conformiter, tum in hoc debemus imitari eos tamquam humiles eorum discipuli, non tamquam in autoritate eis parificati'. — prima pars innuitur Luc. septimo et octavo cap. et secunda pars ibi exprimitur sub hiis verbis: 'non, inquit, expositores eorum 15
 ita loqui debent, ut tamquam se ipsi hos exponendos simili autoritate proponant'.

and to take
H. Ser. as the
pattern also in
the form of
speech

ex quibus patet tercio, quod non est color in isto argumento: nos non debemus parificari autoribus scripture sacre obscura locucione, dum ipsos exponimus, nec 20
 in autoritate loquendi, dum planam eorum locucionem exprimimus, ergo non debemus eos imitari in logica vel eloquencia, cum Augustinus innuit, quod debemus. habemus enim gratiam non solum temporaliter, sed discipulariter subsequentem. 25

2 illos A eos CD 3 nudi AD invidi C, qui per
 totum parum sollerter legit et scripsit 6 p perpetuavi ante
 t et s; quam scriptionem aetatis illius propriam fuisse permulta
 exempla docent, cf. assumptum optentus et similia 8 secunda
 conclusio add. in marg. C² 10 sumamus A 12 tam-
 quam: postrema pars voc. oblitterata C 14 innuitur paene
 oblitteratum C septimo CD primo A Nota in marg.
 add. C¹ 18 punctis in marg. positus relegamur ad super.
 marg., ubi add. A¹ Debemus imitari autores scripture in forma
 loquendi 20 obscura A in obscura CD 21 eorum
 locucionem AD locucionem eorum C 22 eos imitari A
 imitari eos CD 24 temporaliter in correctura A disci-
 pulariter AC disciplinaliter D

4 cf. ibidem p. 95 8 cf. Augustini Opp., Sermones,
 tom. I 138; De Eucharistia I 4; 5; 84; 123 14 v.
 4—18

et hinc ecclesia et sancti doctores post expositionem
sensus scripture concedunt verissime de virtute sermonis,
quod Christus est

*Literal and
mystic meaning
of H. Scr.*

'Agnus, ovis, vitulus, aries, serpens, leo, vermis',
sed ad sensum mysticum, qui est ut plurimum literalis.
nec moveat dictum Augustini capitulo sexto quarti libri
De Doctrina Cristiana, quo dicitur quod 'nec ipsos autores
deceat alia eloquencia nec alios ipsa'. hoc enim est verum
ad verba, cum quilibet rethor habet propriam eloquen-
ciam, sed sensus est, quod illa eloquencia non deceat
alios autentice, sed imitatorie tamquam eorum discipulos
iuxta illud prima Petri quarto: si quis loquitur quasi
sermone dei. aliter enim non loqueretur ecclesia in
suo servicio conformiter ad scripturam, quod agnus dei
acomodaret nobis aurem suam, et sic pro maiori parte
ecclesiastici servicii per sanctos doctores ex campo
scripture elicit et edocti, nec aliter sequerentur sancti
doctores logicam scripture in scriptis suis, dimissa logica
aliena. aliter enim non disceremus oracionem dominicam
vel symbolum, cum utrumque sit eloquencia et logica
scripture inserta, sed et ista logica foret inaniter inserta,
nisi liceret ipsam adiscere et per consequens exercere.
et confirmacio patens est eo, quod sancti doctores et
specialiter Augustinus allegatus in contrarium in facto
efficacissime docent oppositum. ipsi enim in facto, cui
plus credendum est quam verbis, secuti sunt scripturam
strictissime nedum in philosophia reali vivendo, ut edocet,
sed in philosophia sermocinali, ut patet inferius. quis
igitur diceret, ipsos intendere, quod non debemus eos

*St. Augustine
followed H. Scr.
in his life and
doctrin*

1 ecclesia AD canit ecclesia C 2 conc. AD non
conc. C 4 C in marg. add. V (i. e. versus) 5 A¹ in
marg. add. contra dicta nota 6 quarto libro D 7 quo AD
ubi corr. C 9 rethoricus C 10 illa AD ista C
12 iuxta iuxta (aliter expunctum) A prima A om. CD
16 ante ecclesiastici signum quoddam exstat, cui in margine
respondet nota librarii C² haec: inanis foret usus 17 sancti AD
beati CD 19 disceremus A diceremus CD 20 utrumque A
utrumque D utrumque (? uterque) C 21 ista AC
illa D inutiliter CD

sequi in logica, cum in facto docent oppositum? quia ergo non sufficimus habere tam perfectam logicam vel eloquenciam sicut habet scriptura, sed unam humiliter derivatam, que est eo perfeccior, quo est sibi conformior, ideo dicit Augustinus, quod habemus gratiam consequentem.

nec moveat, quod aliter loquuntur domini et aliter servi, quia huiusmodi diversitas potius attenditur penes materiam quam penes modum vel formam, ut Cristus dicit in persona sua: ego sum primus et novissimus, 10 et tamen || cristianus, dicens hoc in persona sua, ratione fol. 1^c materie foret blasphemus. habemus ergo formam locucionis scripture aptatam nostre materie, ut, sicut Cristus nominat singulariter patrem suum, ut patet Joh., sic nominemus nos singulariter patres et fratres nostros, ut 15 Cristus docet nos Matth. sexto in oracione dominica, nec sequamur locuciones pompasticas secularium dominorum. ex tali, inquam, fastuosa loquela debilitatur christiana religio.

H. Scr. the pattern for our speech

forma igitur locucionis scripture est exemplar omni 20 alii modo loquendi probabili.

2 ergo *A* igitur *CD* log. vel eloqu. *AD* eloqu. sive log. *C* 4 derivatam *AC* derivatam *D* 8 potius sequitur locus rarus *A* 9 Cristus dicit *A* dicit Cristus *CD* 10 *C*² in marg. add. Exemplum 11 tamen columnam alteram pag. primae (in adversa charta) concludit; sub col. 1^a et 1^b manus recentior atramento pallescente add.: Ex Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi *A* 12 ergo *A* igitur *CD* 13 aptatam *A* aptam *CD* sicut *AD* sicut *C*, et sic paene constanter in codd., sed librarii scriptionem hanc non per totum retinent; idem valere de velut. capud. inquit. haud. apud et similibus, ubicunque non testor contrarium, valere volo, cf. supra p. 1 lin. 7 (notam) 14 Joh.: seq. lacuna *ACD* 15 *C*² in marg. add. de nominatione singulariter; paullo infra idem in marg. Nota 16 Matth. *AC* in oracione (ambo expuncta) Matth. *D* 17 pompasticas *AD* sophisticas (expunctum) pompasticas in correctura *C* 20 *C*² in marg. add. concludit alii *AD* alio *C*

5 cf. supra p. 4; nec non Aug. Opp. tom. XIII 903^b; 948^c; VI, 23^b, ubi similem in modum de hac re disputat 10 Apoc. 22, 14 10, 30; 8, 28; 1, 14; 5, 17; 18; 43; 6, 32; 1, 49; 15, 23; 16, 15; 28; 20, 17 16 Matth. 69-13

secundo arguitur ex testimonio Augustini Super Joh.
omelia quadragesima septima, ubi dicit, quod 'multa per
similitudines et alia, que commemorare longum est,
dicuntur Cristus. si autem proprietates discucias rerum,
5 quas videre consuisti, nec petra est, quia durus, et sine
sensu non est, nec ostium est, quia non eum faber fecit,
nec lapis angularis est, quia non est a sculptore com-
positus, nec pastor est, quia custos ovium quadrupedum
non est, nec leo est, quia fera non est, nec agnus est,
10 quia pecus non est. omnia igitur ista propter simili-
tudinem'.

*Symbolical
language of
H. Scr.*

quantum ad illud allegatum suppono, arguentes per
locum a testimonio Augustini acceptare dicta sua sine
suspecta differencia utrobique. quomodo, rogo, darem
15 fidem per locum a testimonio Augustini, si allego eum
in hiis, que concordant sensui meo, in aliis autem, quibus
discordat ab opinione mea, ipsum abiciens. sic enim
duo contradictorie opinantes superflue acciperent ipsum

*St. Augustine
carefully distin-
guishes matter
and symbol*

1 C³ in marg. add. secundum argumentum 2 47^a D,
A in marg. 41^a A, corr. C 4 cristus D cristus AC
A¹ in marg. add. Nota quomodo Cristus est agnus ovis lapis
hostium etc. 5 consuisti D est iteraverunt cuncti;
alterum deleui et supra lin. add. D 6 sensu om. D,
postmodum add. D¹ est (post ostium) add. supra lin. A
non eum faber A faber non eum CD faber eum non
Maurini 7 structore Maurini; et sic saepe per totum JW
commutat et opinionem et ipsa verba scriptorum, quos
laudat; lectiones variantes testari omitam. de hac auctoris
nostri indiligentia Reginaldus Lane Poole (cf. De Dom. Civ.,
Wycl. Soc. 1884, in ultimis paginis [Report of Wycl. Soc.,
p. 5]) ita conqueritur: Wyclif's references are of the vaguest
character. For instance, the Epistles of St. Augustin are
quite differently numbered from the editions we have in
print. The chapter-divisions of his other works are also
hardly ever in correspondence with those of the editions.
Consequently at every second or third page I am liable to
be stopped until I have discovered the original passage, or,
as has happened a few times, have had to give up the research
in despair 8 C³ in marg. add. Nota custos ovium
quadrupedum non est, nec leo est, quia om. prima man., post-
modum add. in marg. cum signo D¹ 16 sensui AC
sensu D meo om., post add. meo et inter lin. A
18 ipsum A eum CD

1 cf. Aug. Opp. tom. IV 806

in testimonium dicti sui. dicit enim eadem omelia
 quadragesima septima paulo ante: 'tenete ergo, quomodo
 dominus Cristus et ostium sit et pastor. ostium
 pandendo se et pastor intrando per se, sed quod pastor
 est, dedit et membris suis. nam et Petrus pastor et
 Paulus pastor et ceteri apostoli pastores et boni episcopi
 pastores. ostium vero nemo se dicit, hoc enim proprie
 sibi ipsi tenuit'. proprie ergo se dixit ostium sicut et
 fundamentum, ut ostendit Augustinus ex scriptura prima Cor.
 primo et tercio. unde sequitur in textu Augustini: 'du-
 obus gregibus numquam, duobus parietibus factus est
 lapis angularis, igitur et ostium est et lapis angularis'.
 ecce, si sic arguens ponderat logicam et verba Augustini,
 habebit ita expresse, quod Cristus est ostium sicut quod
 non est ostium. et sic de similibus. unde ergo eviden-
 cia secundum verba Augustini, Cristus non est ostium,
 ergo ipse non est ostium, quin pociori evidenciam secun-
 dum verbum eiusdem Augustini, Cristus est ostium, sic-
 ut et dicit scriptura Augustinum autenticans, ergo est
 ostium. Augustinus enim expresse ponit utrumque et

1 eadem omelia AD omelia eadem C 2 47 CD
 41 A tenete A, sed primae parti verbi librarius superscr.
 vide, ut videte pro tenete legi maluisse videatur 3 C² in marg.
 notavit quomodo Cristus est ostium proprie et pastor (past. delet.)
 8 ipse C ergo AD igitur C 9 ostendit AD
 dicit C prima A om. D; in C lacuna, sed punctis
 duobus litterae c in cor superscriptis librarius secundam
 epistolam Paulinam significari vult (sic fere per totum ubi
 epistulae N. Test. laudantur) 10 primo et AD om. C
 (lacuna) 13 A¹ in marg. add. apparet contra Augustinum
 logicam AC locum D 15 ergo A igitur CD
 16 secundum AC si D et sic de etc. usque ad ostium
 exstant in litura A 17 ergo A igitur CD 18 verba CD
 19 Augustini AC autenticans AD autentica C ergo A
 igitur CD, sic fere semper in codd., ubicunque ergo occurrit;
 de solutione breviaturae codd. pro ergo et igitur prorsus
 desperavi. etsi per fere triginta annos in lectione codicum
 saec. XVⁱ commoratus, arbitror in plurimis locis cod. A
 diiudicari non posse, utrum breviatura scribae pro ergo an
 pro igitur sit; quas lectiones codd., cum ad sensum contextus
 restituendum inutiles mihi videantur, afferre abhinc omitam

1 cf. Opp. tom. IV 805 10 cf. ibid. et quae de hac re
 similiter disputat, Opp. tom. IV 928; 1216; V 552; VII 19; 475

fides nostra apponit affirmativam, cum Joh. decimo dicat veritas, que mentiri non poterit: ego sum ostium.

fol. 1^d sed duo sunt dicenda, unum excusacio Augustini, *The right understanding of H. Ser.*
ne tam subtilis doctor putetur || ex ignorancia logice in istis
5 locucionibus aberrasse; et secundum de intellectu scripture in talibus, quomodo debet intelligi.

fundatur autem Augustinus super autoritate scripture *and its seeming discrepancies*
in ista logica et super isto famoso principio logico: in
equivocis non est contradiccio, cum non sit nominis
10 tantum, sed rei et nominis. dicit autem Cristus Joh.
septimo fratribus suis: vos ascendite ad diem festum
hunc, ego autem non ascendam ad diem festum
istum, et tum sequitur in textu: tunc et ipse ascen-
dit ad diem festum non manifeste, sed quasi in
15 oculo. absit quod credatur, veritatem in isto vel alio
mentitum fuisse vel falsum asseruisse. iterum Luc. un-
devicesimo dicit eadem veritas: ab eo autem, qui non
habet, et quod habet auferetur ab eo. et Prov.
tredecimo dicit pater suus Salomon ab eo instructus,
20 quod vult et non vult piger. absit cristianum credere,

1 apponit A	ponit CD	decimo AC	18 D
2 poterit AD	potest C	3 C ² (?) in marg. add.	
duo sunt dicenda	A ¹ in marg. add.	excusacio Augustini	
4 A ¹ supra col. 1 ^d notavit	Conceduntur	contradicenda in signis	
tantum per theologum vel in equivoco		5 aberrasse AC	
oberrasse D	10 C ² in marg. add.	Nota bene	11 C ² in
marg. add. 1 ^a	12 hunc om. C, add. supra lin. C ²		16 C ² in
marg. add. 2	17 qui A	et qui CD	19 pater AD
pater prima manu C, sed altera manu vel puer ita supercrip-			
tum est, ut puer correctorem maluisse pateat			20 vult: et
sic constanter A, quam scriptionem, utpote librarii huius			
codicis propriam, retinui	vult CD		

1 v. 7 8 cf. De Ente Praedicamentali ed. R. Beer
Lond. 1891 p. 18, ubi JW similem in modum de contradictione
disserit: contradiccio non est nominis tantum, sed rei et
nominis . . . signa non contradicunt propter se vel suas sig-
nancias, sed propter contradiccionis signancias. oportet ergo
ad contradiccionem signorum, quod sensus contradicant. —
de contradiccionis vi ac ratione iisdem verbis disputat in De
Logica ed. R. Beer 1897 p. 203: quoad contradiccionem . . .
non sufficit habitudo signorum, sed requiritur habitudo in
modo significandi. contradiccio enim non est nominis
tantum, sed rei et nominis 11 v. 8 13 ibid. v. 10
16 v. 26 19 v. 4

*Truth cannot
deceive*

quod ista tria exempla scripture cum eis similibus asserantur secundum talem formam, ut sapiant falsitatem vel quod vacent a notando misterio. est ergo generale et exemplare misterium, quod humilis cristianus non verecundetur concedere talia ad sensum equivocum, que timorosis sophistis et aliis minus bene intelligentibus videntur esse contradicenda.

*Double meaning
in H. Scr.
according to
St. Augustine*

et pro ista sententia, licet sint quotlibet exempla, adducam triplex testimonium Augustini. nam super Psal. centesimo vicesimo uno exponendo illud Prov. 10 decimo octavo: mors et vita in manibus ligwe; 'novimus', inquit, 'ligwas frustra; quedam carnis in ore moventur et percuciendo palatum et dentes distigwunt sonos, quibus loquimur. ostendantur michi manus ligwe. ligwa ergo non habet manus, sed habet manus. que 15 sunt manus ligwe? potestates ligwe. idem ergo est mors et vita in manibus ligwe: et ex ore tuo iustificaberis et ex ore tuo condempnaberis'. —

quotlibet sunt talia dicta scripture, in quibus notatur equivocacio terminorum. ideo sepe dixi, quod qui 20 noluerit in aliqua parte scripture intelligere gramaticam,

1 *C² in marg. add.* 3 asserantur *emendavit in marg. cum signo marg. A¹*, inferantur *prima man. in contextu A* asserentur *C* inserentur *D* 3 a notando *CD* annotando *A* 5 equivocum *AC* misticum (*expunctum*) equivocum *D* timorosis *D* 6 bene *om. C* 7 contradicenda (contradicta? contradictoria?) *A* contradictoria *CD* 8 *A¹ in marg. add.* Augustinus 9 *C² in marg. add.* triplex testimonium Augustini *C² in marg. notavit* primum 10 centesimo vicesimo uno *emendavi ex autoritate Scripturæ s. CXX⁰ codd.* 11 decimo octavo *scripsi ex autoritate Scripturæ XXVIII⁰ codd. omnes* *A¹ in marg. add.* a (*cf. infra p. 11 lin. 14*) ligwe *A*, perpetuavi, quia haec forma librarii *cod. A* per totum propria esse videtur lingue *CD* 12 inquam *A* frustra (?) frustra cuncti *codd.* 13 distigwunt sic fere semper in *cod. A*; perpetuavi 14 *A¹ in marg. add.* manus equivocatur 15 sed *AC* que sunt lingue manus (*prima manu exarata, postmodum expuncta*) Si *D* 16 potestates *AD* i. e. potestates *C* 17 vita in correctione *C* 21 voluerit (?) noluerit) *codd.*

nisi quam puer didicerat, nedum erit ignarus misterii scripturarum, sed intricabit se inconvenientibus nimis magnis. logicam sibi et gramaticam infidelibus absconditam docet dominus in hiis dictis. unde, queso, nosceret gramaticus, quod manus est equivocum ad signandum nunc corporale organum et nunc potestatem, que est operandi principium, sive creatam sive increatam, nisi illam equivocacionem mendicaverit ex scriptura. unde probat Augustinus ex scriptura multiplici, quod manus domini sit potestas. ideo sic infert: 'evidencius audi, frater, ne forte carnali sensu adhuc cogites, quod membris distinctus est deus. audi evidenter, quomodo dicatur manus potestas.'

Grammatical training the condition for understanding H. Scr.

secundum testimonium Augustini est super Psal. vicesimo septimo, sermone secundo, ubi movendo dubium, utrum voces illius psalmi sint voces nostre aut voces spiritus dei, arguit ad partes: 'si non forent voces nostre, cum sint voces gemitus || et lacrimarum, que non sunt nisi laborantium miserorum psalmo dicendo, mentiremur, quod est inconueniens penes eum, cum verendum est, ne non dicamus verum in nostris eloquiis'. et post solvit sub hiis verbis: 'misericors loquendo miseris dignatus est uti in nobis voce miserentis, et ita utrumque verum est: et nostram esse vocem et nostram

1 quam puer CD qua pure (?) A 2 convenientibus A 3 sibi A igitur D sibi et om. prima manus C igitur et post add. in marg. cum signo marg. C² (aut C) 8 illam A istam CD 12 deus AD dominus C 13 dicatur manus A manus dicatur CD 14 A¹ in marg. notavit b 15 vicesimo septimo emendavi 26 AD 16 C 17 A² in marg. add. arguit 18 lacrimarum D et lacrimarum AC 19 nisi laborantium CD; A, sed emendavit, addito inter rigas ad, A¹, qui nisi ad laborantium legi maluisse videtur 21 C² in marg. addidit 90° verum AD om. C, postmodum add. supra lin. C² 23 miseris CD miseriis (?) A 24 et AD i. e. (sic) C A¹ signo quodam in marg. posito lectorem ad marg. super. delegat, ubi invenitur voces lacrimarum sunt voces nostre et non sunt nostre

9 cf. Opp. tom. VI 761
22 cf. ibidem 155—156

14 cf. Opp. tom. V 155

non esse et spiritus dei esse vocem et ipsius non esse. spiritus dei vox est, quia illa nisi ipso inspirante non disceremus. ipsius autem non est. ille autem nec miser est nec laborat, rursus nostre sunt, quia voces indicantes sunt nostram miseriam. iterum non sunt nostre, quia ex dono eius gemere meremur.

St. Augustine's subtle distinctions in his controversy with the Sophists

ecce, iste sanctus, humilis logicus, sed subtilis, non timuit propter sophistas ex autoritate scripture concedere conclusiones, que videntur stultis equivocacionis ignaris contradicere sibi ipsis. vlt igitur dicere, quod non sunt nostre voces, sed Cristi capitaliter, nec sunt voces Cristi, sed nostre personaliter.

pro cuius intellectu notandum primo, quomodo sepiissime dicit Augustinus, quod ecclesia est unus homo, cuius capud est Cristus, et membra fideles predestinati. unde, ut dicit Super Psal. centesimo quadragesimo uno, sicut in nostro corpore capud loquitur pro membris ceteris, sic Cristus pro membris sui corporis mistici, et Actis: Saule, Saule, quid me persequeris, et Matth. vicesimo quinto: quamdiu fecistis uni de hiijs minimis, michi fecistis. vox domini ergo nunc loquitur in primis membrorum et nunc in persona capitis, ut patet De Doctrina Cristiana et sepe Super Psalterium.

3 diceremus *CD* miser in *correctura A* 4 rursum *CD*
iudicantes sunt *CD* sunt indicantes *prima manu, sed*
signis superscr. duo transponuntur A 6 morimur (?) *A*
9 *C² in marg. add. Nota* 13 *A¹ in marg. add. ecclesia*
primo *om. CD* quomodo *AD* quod *C* 14 *C²*
in marg. add. Nota ecclesia est unus homo, cuius capud est Cristus
16 centesimo quadragesimo uno *emendavi* *CXL^o codd.*
17 membris ceteris *AC* ceteris membris *D* 18 et *A*
ut *CD* 22 in primis nunc in persona membrorum et nunc
in persona *C* in psalmis in persona membrorum et nunc in
persona *D* in *A* locus foede corruptus: in psalmis nunc
in persona *prima manus, sed cum signo in marg. pos.*
emendavit aliquis (A¹) membrorum et nunc in persona, ut
in psalmis nunc membrorum et nunc in persona in persona eum
legi voluisse appareat 23 de *A* in 3° de *C* 3° de *D*

16 cf. *Opp. tom. VI* 1003 19 cf. *Act. 94* 20 v. 40
23 cf. *Opp. tom. III* 76 cf. *Opp. tom. III, De Genesi ad*
Litteram, p. 354

tercium exemplum est dictum Augustini Super Joh.
 omelia quadragesima septima ostendens ex scriptura,
 quomodo Cristus moriebatur non secundum deitatem
 vel animam, sed secundum corpus, sic infert: 'nescio,
 5 inquit, si anima mea non moritur. a te non occidatur
 et non moritur, quomodo inquis: ego possum occidere
 animam meam? ut alia peccata interim taceam: os,
 quod mentitur, occidit animam. quomodo inquis: se-
 curus sum, quia non moritur? ipsum dominum audi
 10 dantem servo securitatem: nolite timere eos, qui
 occidunt corpus, et postea non habent, quod
 faciant, sed eum timete, qui habet potestatem
 corpus et animam occidere in iehennam. ecce,
 quia moritur anima, ecce, quia non moritur. sicut mori
 15 carni tue est amittere vitam suam, que est anima, ita
 mori anime est amittere vitam suam, que est deus.
 certe ergo immortalis est anima, et tamen est mortua
 sicut vidua deliciosa, ut dicit apostolus.' sicut illa ergo
 potest dici et vivens et mortua, sic et anima, dum a
 20 deo fuerit viduata, ut exponit super illud Psal. centesimi
 tricesimi secundi: viduam eius benedicens bene-
 dicam.

*A*¹ in marg. add. c (cf. supra p. 10 lin. 11) 2 41^a
 ostendens *A* 41^a ubi ostendens *C* 47^a ubi ostendens *D*
 3 *A*¹ in marg. infer. cum signo marginali notavit quomodo
 anima est simul viva et mortua et non viva in equivoco
 5 inquis *CD* 7 iterum *A* 10 dantem *C* dicentem *AD*
 12 eum *AD* ipsum *C* 13 corpus *AD* et corpus *C*
 gehennam *CD*; litterae g et j in codd. nostris frequenter inter
 se commutantur (ierusalem, gehenna, magestas et similia);
 litterae j eandem vim atque litterae g inesse, multa exempla
 docent 15 avertere *D* 16 mori anime *Maurini* mori
 est anime cuncti codd., sed mendosa est scriptio *C*² in
 marg. add. Nota quomodo anima moritur 17 immortalis sic
 fere per totum in omnibus codicibus, quatenus ex brevatura
 n et m distinguere possunt 18 sicut illa ergo *A* sicut
 igitur illa *C* sic igitur illa *D* 20 super *AC* om. *D*
 centesimi tricesimi secundi emendavi CXXXI cuncti

2 cf. ad hunc locum Aug. Opp. VI 807; IV 902 4 cf.
 Opp. IV 807/8 10 cf. Mith. 1028; Lc. 124 sqq. 20 cf.
 Opp. VI 894 Ps. 132 15

ecce, quales conclusiones et secundum quam formam
verborum iste sanctus elicit ex scriptura, quotlibet sunt
talía dicta huius sancti et aliorum concedencium con-
clusiones huiusmodi ex autoritate scripture, || sicut exempli fol. 2^b
gracia patet in hiis tribus dictis, que non omnino steri-
liter recitantur, cum preter gramaticam et logicam,
quas docent, exponunt sententiam scripturarum.

*St. Augustine
allows, and
himself uses
symbolic lan-
guage*

ex istis colligitur, quod nec autoritas Augustini mi-
lilat contra concedentes locuciones figurativas scripture
simpliciter, cum ipse in persona propria ita facit, nec
ipse est redarguendus ex ignorancia logice, sicut putant
quidam ignari logice Aristotelis et equivocacionis mystice
scripturarum.

*How is the latter
to be understood?*

ulterius restat videre, ad quem sensum locuciones
huiusmodi figurative scripture debent intelligi. et sepe
dixi, quod debent intelligi ad sensum mysticum, sensum
spiritualem, simbolicum et proporcionalem, ut sancti
postillantes scripturam loquuntur crebrius, sic videlicet,
quod signata una proposicione mystice theologie, in qua
alterum extremum est nomen creature et tamen attri-
butum deo, notari debent condiciones analogice fun-
dantes proprietates secundum genus in creaturis, cuius
nomen accipitur. et colando illud, quod est perfeccionis
in illo analogo, ac adiciendo proprietates imperfeccionis
in genere, attribuendum est illud predicatum deo ad

3 conclusiones huiusmodi AD huiusmodi conclusiones C
4 scripture om. CD 5 A¹ in marg. super. col 2^b super-
scripsit intelligende figurative locuciones 9 conclusiones
(expunctum) loc. A 10 persona propria AD propria
persona C 14 ad om. prima manus A, post add. supra
lin. A¹ 15 A¹ in marg. add. figurative locuciones scripture
sacre 17 et C vel D vel prim. man. A, altera
superscr. et, ut correctorem et maluisse appareat 18 lo-
quuntur A locuntur C locuntur locuntur (prius ex-
punctum) D 19 C² in marg. add. Nota regulam
20 tamen om. C 21 analogice (?) A analoge CD
22 creaturis D; A, ubi postrema pars voc. in correctura est
creatura C 23 colando AD tollendo C illud AD
id C 24 adiciendo D, A¹ in marg. cum signo emendavit
abiciendo A prima ma., C 25 peccatum (punct. subscr.
delet.) predicatum D deo AC non linea deletum, sed
in marg. prima manus add. deo D

sensum equivocum. et sic proporcionaliter de nominibus creature unius generis attributis creature nature alterius sive in comendacionem sive in vituperium. et illum sensum est proprium philosophorum elicere, ut ostendi
 5 De Dominio in tercio libro cap. vicesimo septimo sub autoritate Augustini secundo Contra Simplicianum. exempli *Double meaning of the terms 'leo' discussed*
 gracia leo significat secundum rudes gramaticos bestiam quadrupedem rugitivum, sed secundum theologos significat preterea nunc Cristum, nunc diabolum, ut
 10 ostendit Gregorius tercio Moraliu cap. quarto et decimo septimo, Moraliu cap. decimo octavo, deducens hoc ex scriptura. nam Apoc. quinto dicit: ecce, vicit leo de tribu Iuda, radix David, aperire librum et solvere septem signacula eius. et prima Pet. quinto
 15 adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, querens, quem devoret. unde ad exprimen-

1 equivocum AC deo equivocum D, qui deo bis legi voluisse videtur (deo ad sensum deo equivocum) 2 nature alterius AD alterius nature C 3 istum C 4 sicut ostendi (ambo expuncta) ut ostendi A sicut ostendi D sicut ostendi C 5 in AD om. C 7 significat A signat CD A¹ in marg. add. leo significat Cristum diabolum 8 rugitivam D 9 significat A signat CD et sic saepissime in capitulis eis, quae sequuntur duo verba promiscue adhibentur; utrum legendum sit, ex breviatura codicum, qua pro significare et signare librarii utuntur, dignosci non potest; notare hanc lectionem var. abhinc omitam, quippe quae mihi ad vera auctoris verba restituenda nihil referre videatur
 10 3° AC 2° D 11 decimo octavo scripsi ex auctoritate edit. Migne 17 CD, A¹ cum signo marg. in marg. corr. 11 A in contextu hoc AC hic D 12 dicit A dicitur D om. C 14 I^a AC om. D 15 noster AD diabolus om. C 16 ad A cum ad D cum (punct. subscr. delet.) ad C

5 cf. De Dominio Civili ed. Reg. Lane Poole, Lond. 1885 p. 196: et quantum ad modum loquendi scripture de ira et furore domini utendum est regula Augustini secunda Ad Simplicianum: de ira, inquit, hominis detraho etc. 6 cf. Opp. tom. XI 451/2 Ad Simplicianum lib. II; cf. etiam de intellectu vero et mystico voculae 'leo' ibid. IV 806 (Quaestio secunda in Serie sec.) 10 cf. St. Gregorii Opp. (ed. Migne) Ser. I vol. 75 p. 601 11 cf. ibid. p. 616 12 v. 5 14 v. 8

dum equivocacionem sensus dicit unus propheta, quod
Cristus est leo, et alius, quod diabolus est tamquam leo.
et ita de aliis terminis in scriptura.

*Christ the Lion
of Juda: points
of comparison
shown from
H. Scr.*

consideremus itaque naturam illius bestie et videamus, si in Cristo possumus reperire analogum. 5

est enim leo secundum naturales rex bestiarum, cui rugienti in montibus alie naturaliter sunt subiecte. est eciam in comparacione ad quantitatem in pectoralibus et capite fortissimus, sed et catulum quadriduo dormientem rugitu vivificat atque ad motum evigilat. 10

correspondenter ad ista tria Cristus primogenitus tribus Iuda habet in femore suo scriptum rex regum et dominus dominancium, ut dicitur Apoc. undevicesimo, cui omne genu flectitur celestium, terrestrium, infernorum, ut dicit apostolus ad Phil. 15 secundo, ipsique tubanti in finali iudicio congregabuntur paratissime omnes gentes, ut patet Matth. vicesimo quinto. iste leo est in spiritualibus fortissimus, cum data est sibi capitaliter omnis potestas in celo et in terra, || ut dicitur Matth. ultimo. ista autem est 20 fol. 2^c potestas cordialis vel spiritualis, competens medie persone divine, que est in medio quoruncunque membrorum suorum, ut dicitur Matth. decimo octavo, et est cuicunque cristiano medium necessarium promerendi proportionaliter, sicut cor et pectoralia tenent medium 25 humani corporis quoad virtutem. a Cristo quidem, qui persepe tenebat medium, tamquam vita ecclesie primo

1 dicit *paene totum erasum A* quod *CD* dicit
quod *A* 3 et *AC* et alius leo (*expuncta*) et *D*
4 *D in marg. add.* Nota *prima manu* istius *C* 6 *C in*
marg. add. natura leonis et gracie Cristus est leo 8 est
correxerit C comparacione ad quantitatem in *om. C*
11 ad ista tria *om. C* 12 tribus *AD* de tribu *C*
15 infernorum *A* et infernorum *CD* 18 25° *AD*
15° *C* 20 *A² in marg. super. supra col. 2^c glossavit*
rugitus Cristi suscitavit $\left\{ \begin{array}{l} \text{corpus Lazari de sepulcro} \\ \text{animam de inferno} \\ \text{mortuos ad iudicium} \\ \text{in cruce a dampnatione perpetua} \end{array} \right.$
21 *A¹ in marg. add.* medium Cristus

14 v. 16
23 v. 20.

16 v. 10

18 v. 32

20 v. 18

dignitate formata in corpore suo mistico vita et calor caritatis influitur ad membra cetera, ut patet ex fide scripture. iterum Lazarum quadriduo in monumento fetentem rugitu suo vocavit ad vitam. nam Joh. undecimo, postquam lacrimatus est, fremens in se ipso voce magna clamavit: Lazare, veni foras; nec legitur alium leonem rugisse tam potestative et tam virtualiter de longinquo, cum anima a demonibus detenta in thartaris audivit vocem illam terrentem demones, quod non potest tonitruum secundum fabulas poetarum. unde anima Lazari invitis demonibus parens comparuit et corpus mortuum vivificavit ad motumque et actus vitales restituit, quia Joh. duodecimo dicitur, quod Lazarus erat unus discumbencium. iste autem rugitus leonis nostri preconizavit rugitum medium, de quo Matth. vicesimo septimo sic legitur: Jesus autem voce magna clamans emisit spiritum, et ecce, velum templi scissum in duas partes a summo usque deorsum, et terra mota est, et petre scisse sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt. iste autem rugitus, quem apostolus vocat clamorem validum, maior priore significat rugitum maximum in finali iudicio, in quo mortui in quatuor plagis mundi, audient vocem filii dei. et sic utrobique post mortificationem filiorum Christi secundum peccata quatuor affectionum, quatuor etatum et quatuor temporum et clamore valido ipsos vivificat.

2 membra cetera A cetera membra CD 3 lazarus A lazaro CD 4 A¹ in marg. add. rugitus Christi
 7 alium om. D 9 terrentem A terrentes D tonitruantem C 12 corpus mortuum A mortuum corpus C
 totum corpus D motumque A motum quia CD
 15 leonis om. C, sed signo post nostri posito et leonis add. in marg. verborum ordinem hunc constituit rugitus nostri leonis
 17 voce magna AD om. C, add. in marg. C¹ 18 in AC
 est in D 24 in quo AC qui D plagas A
 27 et cla. AD cum cla. C

2 cf. Joh. 5 40; 6 33; 35; 10 11; 11 25; Rom. 5 10; 11. Cor. 4 10; Phil. 1 21; Col. 3 4 etc. 4 v. 43 13 v. 2 16 v. 50—52
 20 tonitruum i. e. tonitru 24 cf. Joh. 5 25; 28

Wyclif, De Veritate Sacrae Scripturae.

2

*Satan a lion:
points of com-
parison*

correspondenter contingit reperire in leone proprietates proportionales diabolo, ut, quod sit in rapacitate fortissimus bestiarum, quod sit versus mortem insultor hominum et quod ossa habens dura, ex quorum collisione ignis egreditur, ex vehemencia caliditatis patitur quartanam continue. sic, inquam, diabolus rex super omnes filios superbie habet potestatem, cui nulla terrena potest pariliter comparari, ut dicitur Job. quadragesimo primo cap.: induratus est in malicia versus finem mundi, avidius atque crudelius insultat hominibus. ideo iam cum membris suis anticristus in articulo victorie membrorum Cristi invadit forcus, quam solebat.

*Satan in the
book of Job*

et quoad terciam proprietatem de illo scribitur Job. quadragesimo: ossa eius velut fistule eris, et Job. quadragesimo uno scribitur de eodem: sternutatio eius splendor ignis et sequitur. de naribus eius procedit fumus sicut olle succense atque fermentis. alitus eius || prunas ardere facit et flamma de ore eius egreditur, quia secundum Gregorium tricesimo secundo *Moralium*, sicut super ossa compago carnis erigitur, sic corpus malicie super perversis conciliis, et specialiter, quando irrigantur speciali calliditate diaboli ut medulla. unde testiculi behemot, que sunt diaboli suggestiones, aperte pugnando mala sugge-

1 *A*¹ in marg. add. leonis proprietates 4 habens *AD*
habeat *C* 9 induratus est *A* induratusque *CD*
10 insultat *A*; in fine corr. *C* insultatur *D* 11 anti-
cristis *CD* 14 fistule *CD* 17 sicut bis *D* 18 col. *x*
subscripta haec sunt quare diabolus dicitur leo et quare cristus
dicitur leo *A*¹ prunas correxi ratione *Vulgatae* habita
pravas *CD* pronas (?) *A* flamma emendavi flammam
cuncti codd. 21 erigitur *A* irrigitur *pri. ma. C.*
sed superscr. erigitur *C*² exigitur *D* consiliis tres litterae
finales in rasura, corr. *A*¹ 23 testiculi corr. *A*¹ 24 signo
quodam in marg. posito delegamur in marg. superior., ubi
scriptum est de anticristo *A*¹ aperte *AD* a parte posteriori *C*

9 v. 24—25: non est super terram potestas, quae com-
paretur ei (i. e. Behemoth = diabolo), qui factus est ut nullum
timeret; omne sublime videt, ipse est rex super universos filios
superbiae 14 v. 13 15 v. 9; 11—12 18 cf. *S.*
Gregorii Opp. (ed. Migne) Ser. I 76 p. 644 sqq. 23 cf.
ibidem p. 653; 657

runt, sed ossibus, id est, consiliis palliando suplantant, que ossa dicuntur, eris fistule, que instar cantus sonori cor a rectitudine patenter pervertunt. et tricesimo tercio Moralium exponit, quomodo sternutacio luciferi, que est
 5 passio capitalis, est veneni conspersio, quam effundet secundum anticristum per coruscacionem sanctitatis sophistice mundane glorie et ficticie portentorum. et tunc fumus exit de naribus, quando pomposa verba magnitudinis potestatis excecant oculos simplicium ani-
 10 morum. unde per ollas succensas 'animorum fervor exprimitur, cum cogitacionum impetus sit quasi spuma aquarum ardencium' et zelus temporalium quasi ignis subiectos exagitans. alitus itaque est inmissio cogitacionis temporalium, incandescere faciens avaricia ani-
 15 mos simplicium subditorum, cum, quidquid vicarius anticristi sonuerit, sonat fornacem avaricie velut flamma.

ex quotlibet talibus proprietatibus leonis colari potest analogum, propter quod deus analogice foret leo. et ita de quibuscunque nominibus, que scriptura sibi
 20 attribuit.

de tribus exemplis scripture, que videntur repugnare, patet inferius secundo capitulo.

1 id est AC	enim D	2 que instar A
quia instar CD	3 patenter <i>mutavit prima manus codicis Vindobonensis ex</i>	potenter <i>superscriptis litteris pa super primam partem vocabuli</i>
<i>aliquis ex a</i>	patenter D	5 conspersio A
spercio CD	quem C	7 ficticie A, in correctura C
ficticiam D	9 potestatis in correctura C	12 et
zelus AD	et cogitacionum impetus (<i>haec duo cogitacionum impetus punctis subscriptis deleta</i>)	zelus C
(<i>punctis subscriptis deletum</i>)	analogice D	17 potest
om. CD		21 scripture

2 cf. *ibid.* p. 654; 659 sqq. 4 cf. *ibid.* p. 709 8 cf. *ibid.* p. 712 sqq. 10 cf. *ibid.* p. 713

CAPITULUM SECUNDUM.

*Putting
aside the
objection is
refusing the dis-
cussion*

Contra dicta argui potest tripliciter, primo ex hoc, quod metha absurdissima in disputacione est redargucie, quam attingit supradicta responsio Augustini in principio. non igitur valet scriptura vel doctor instruens incidere 5 in hanc metham.

*Arguments
from Scr. are to
be put aside
as frail*

quantum ad istud patet, quod ignari logice et cupientes inanem gloriam ut sophiste prorumpunt in verba huiusmodi: ecce, redargutus es contrarius tibi ipsi. hodie didici in scolis, quod contradiccio secundum 10 sacram paginam concedi debeat. ymmo hii subsanant derisionibus, nutibus et contumeliis, quando deficient argumenta, que omnia pius cristianus humiliter sustinet propter amorem Cristi et edificacionem ecclesie, malens sustinere pro Cristo obprobria quam a Cristo 15 pro defectu imitacionis erubescere in finali iudicio. nam Luc. nono dicit Cristus: qui me erubuerit et sermones meos, hunc filius hominis erubescet coram angelis dei.

non ergo erubescendum est de hac evidencia: 20 scriptura sacra sic loquitur, ideo ego tamquam eius humilis discipulus sub autoritate eius debeo loqui conformiter. unde caritas, que utrobique intenditur in scriptura, movet eciam modernos doctores, uti eloquio magistrali ex scriptura derivato, licet videatur scienciis 25

1 Ca. 2^m *miniavit A* c^m 2^m C² D³ 2 C in marg.
add. obieccio argui potest AD potest argui C
3 absurdistima C, qui *breviaturam* p modo sur modo ser legi
vult 7 C in marg. add. Responsio 10 A¹ in marg. add.
contradiccio concedenda 11 subsanuant (? subsannant) C,
subsannant D 16 lunam. expuncto lu A, ut supersit nam
21 eius humilis AD humilis eius C 22 eius om. C,
asscripsit margini C² debeo CD deo (compendio
omisso) A

humanis contrarium. sic enim loquitur Augustinus contra
 fol. 3^a gramaticam super || psalmo illo Psal. centesimo unde-
 quadragesimo: non est absconditum os meum a te.
 'habeo, inquit, in abscondito quoddam ossum. sic enim
 5 pocius loquamur: melius est, ut reprehendant nos
 gramatici, quam ut non intelligant populi'. et con-
 formem sententiam dicit beatus Gregorius primo Moral:
 'voces enim verborum scripture non sunt nisi ut folia
 ad fructum sensus proficiencia. unde si obumbrant
 10 sensum, si confundunt, si distrahunt vel quomodocunque
 impediunt, sunt extirpanda, figuranda vel aliter aptanda',
 ut prodest capcioni sensus scripture, sic quod melius
 foret, ut patet in beatis, capere sententiam sine verbis,
 si nostra inferioritas non obsesset.
 15 et quantum ad logicam patet, quod contra vel preter
 dialecticorum regulas concedit scripture sacre discipulus
 multas conclusiones fidei necessarias, que latuerunt logicos
 infideles, sicut patet in materia De Trinitate et in materia
 De Incarnacione quoad sensum expository et alias
 20 formas ac opposita predicata. ideo vere dicit Augustinus
 secundo De Doctrina Cristiana in fine, quod 'omnis

*All doctrine is
 fully contained
 in H. Scr.*

1 humanis CD humans vel habundans (?) A 2 A¹
in marg. infer. sub col. 2^a add. hoc glossema: quomodo con-
 tradiccio in sacra scriptura est concedenda in equivoco psalmo
 illo ps. 138ⁱ non A illud psalmi sion C, sed cum signo in
marg. posito prima manus add. 138, quod inter psalmi et sion
legi vult illo psalmo 138 non D cent. und. emendavi
 CXXXVIII cuncti 4 habeo (? homo) AD quod fecisti in
 occulto habeo C 5 pocius om. prima manus in C, post-
 modum inter lin. add. C^a A¹ in marg. super. cum sig.
 marg. add. Augustinus contra gramaticam dicit ossum pro os
 6 populi A; D¹ add. cum. sig. marg. in marg. om. CD
 8 verb. script. AD script. verb. C 9 obumbrant A
 10 confundant AC vel D ut AC 11 impediunt AC
 14 si AC utsi D 15 contra vel AD qualiter in
 correctura C 18 et om. A 19 sensum A sillogismum CD

1 cf. Opp. tom. VI 978 2 Ps. 139¹⁵ 7 cf. S. Greg.
 Opp. (ed. Migne) Ser. I 75 p. 540; 554 15 totius huius
 commentationis de logica scripturae sacrae radices cf. Logica
 (ed. R. Beer) I, Prooemium pag. 1: motus sum per quosdam
 legis dei amicos certum tractatum ad declarandam logicam
 sacre scripture compilare sqq. 20 cf. Opp. tom. III 57.

sciencia est copiosissime in scriptura, sicut copiosius fuit aurum tempore Salomonis quam in Egipto tempore pharaonis, ymmo sicut filii Israel acceperunt thesaurum Egipti ut suum, sic fideles scripture discipuli accipiunt totam sapienciam in facultatibus exteris tamquam suam. 5
 'quidquid', inquit Augustinus, 'extra homo didicerit, si noxium est, ibi dampnatur, si utile est, ibi invenitur. et cum ibi quilibet invenerit omnia, que alibi didicerit, multo habundancius inveniet ea, que nusquam omnino alibi, sed in illarum tantummodo scripturarum mirabili altitudine et mirabili humilitate discuntur'. et idem dicit epistola tertia Ad Volusianum ostendens, quod omnis 10
 lex, omnis philosophia, omnis logica et omnis ethica est in scriptura sacra. nec est putandum, quod iste sanctus doctor adulatorie sit mentitus, vel quod solum 15
 intelligat de scriptura, que est codex factus de pellibus animalium mortuorum.

Scr. repudiates all that is harmful, teaches all that is useful

Scr. contains all philosophy, logic, ethics and morals

It is sophistical vanity to try to prove the fallacy of Scr.

ex istis patet, quod humiles scripture discipuli non sunt concedendo contradicta redarguti, cum illa conclusio:

1 *A*¹ in marg. super. cum sig. marg. add. omnis sciencia est copiosissime in scriptura sacra *A*¹ in marg. add. scriptura sacra commendatur. 6 extra homo *A* homo extra *CD* 8 quilibet *AC* quisque *D* didicerit *D* 9 ea om. *A*, post inter rigas supplevit *A*¹ 10 tanto modo *A* 11 humilitate *D*, correxit man. posterior *A* utili (linea transversa del.) humilitate *C* 12 *C*² in marg. add. nota quod omnis sciencia est in scriptura sacra 15 adulatorie *CD*, emendavit *A*¹ cum signo in marg. adulative *A* 16 que *AD* qui *C* 17 mortuorum om. *C*, postmodum supra lin. add. *C*² 18 hic in marg. cod. *A* figura manus picta est qua pictor argumentum auctoris praeter cetera notari vult 19 contradictoria *CD* illa *AD* ista *C*

3 cf. Gen. 44 sqq. 6 cf. Opp. III 57—58; cf. etiam Joh. Damascenus, De Fide Orthod. I, 2 (ed. Migne), Ser. Graec. 94 p. 793 B; ad totum processum huius indagationis de logica script. s. cf. quae JW prius scripsit De Civ. Dom. (ed. R. Lane Poole) I cap. XLIV p. 397, ubi scripturam s. in se continere omnem veritatem egregie ostendit 11 cf. Opp. tom. II (Epist. CXXXV Ad Volus. c. 5) 534/5, et cap. 4 § 17: quae disputationes, quae litterae quorumlibet philosophorum, quae leges sqq. 18 cf. supra p. 20 lin. 22 19 cf. librum JW De Ente Praedic. (ed. R. Beer) London 1891, p. 18; supra p. 9 lin. 8

in equivocis non est contradiccio sit docta potissime
in scriptura. sicut igitur sophista instar ypocrite appetit
plurimum nomen sciencie quoad homines quam eius existen-
ciam quoad deum, sic logicus ewangelicus e contra
postposita fama hominum appetit teneri stultus quoad
mundum propter Cristum, ut reputetur sapiens quoad
deum, quia tales sophiste sunt ut sic deo odibiles, ut
dicit sapiens Ecclesiastici tricesimo septimo, dicentes
se esse sapientes stulti facti sunt, ut dicit apostolus
Rom. primo.

unde de ista vana gloria confiteor, sepe tam argu-
endo quam respondendo prolapsus sum a doctrina scrip-
ture, cupiens simul apparenciam fame in populo et denu-
dacionem arrogancie sophistarum. nunc autem considero,
buod non sit aliqua logica inscripta scripture sacre, et
specialiter de illa, que apparet stultis contradiccio, quin
inserirur propter notandum misterium scripture discipulis
imitandum, dicente Cristo in apostolo Rom. decimo quinto
quecunque scripta sunt, ad nostram doctrinam
scripta sunt.

quando ergo video apparenciam contradiccionum scrip-
ture, statim agnosco, quod innuitur discenda equivocacio,
ut quod nos pro loco et tempore loquamur conformiter.
quando ergo Cristus dicit: ego autem non ascendam,
condescendit infirmitatibus hominum, qui autoritate eius
debent loqui conformiter. dicimus enim comuniter: non
comedi, non celebraui, cum sibi similibus, subintelli-

I myself formerly fell into such vanity and error

I, therefore, in all apparent contradictions seek to fathom them logically and grammatically

3 homines *A* omnes (*punctis subscriptis in C, linea per voc. ducta in D del.*) homines *CD* 7 sunt *A*; *C*¹ add. in marg. om. *CD* 13 fame in populo *CD* in populo fame *A*, sed duabus lineis superscr. transposita 14 arrogancia in fine corr. *C* eri arrog. delete *eri A* 15 *A*¹ col. 3^a subscriptit de humilitate verborum theologi, col. 3^b superscriptit ego non ascendam ad diem festum hunc 17 notandum misterium *A* misterium notandum *CD* 18 Ro. *A* ad ro. *CD* 19 ad *AC* apud *D* 20 sunt om. *D* 21 apparencia *AC* 22 dicenda corr. *C* 23 ut quod *A* et quod *CD* 24 *C* in marg. add. ma. pri. Nota 27 non *AC* nec *D*

1 in equivocis etc.: axioma logicum in disputat. scholae a doctoribus med. aevi frequenter adhibitum, de cuius origine cf. *Aristot. Cat. cap. IV* et *Metaph. IV* 3; 4; *Isid. II Orig.* 26, 2; 27, 5 4 cf. *I Cor. I* 18: ὁ λόγος ὁ τοῦ σαυροῦ κτλ. 8 *Sirach* 37 23 10 v. 22 18 v. 4 24 cf. *Joh.* 7 8

gendo singulariter tempus certum pertinens sensui comunicancium et negando, quod pro illo tempore faciam talem actum. sic, inquam, Cristus interrogatus a fratribus pro hora sue ascensionis in Jerusalem, ut illic ascenderet, verissime asseruit, quod non ascenderet, suple: publice s pro hac hora.

sic ergo debemus iuxta sensus comunes comunicancium aptare sermones nostros duplicitate postposita timendo plus defectum caritatis in nobis et aliis quam quolibet redarguciones sophisticas. et patet, quod servando istam logicam non incidemus in metham, que sit inconveniens aput deum.

*Explanation of
apparent discrepancies in
H. Scr.*

quia tamen scriptura sacra est plene gravidata sententia, notat Augustinus Super Joh. omelia vicesima octava verba huius scripture et signat misteria. notat¹⁵ ergo primo, quomodo 'consangwinei virginis Marie fratres domini dicebantur. erat, inquit, consuetudinis scripturarum, appellare fratres quoslibet consangwineos et cognacionis propinquos. nam Abraham et Loth dicti sunt fratres, cum esset Abraham patruus Loth, et Laban et²⁰ Jacob fratres sunt dicti, cum esset Laban awunculus Jacob. cum ergo audieritis fratres domini, Marie cogitate consangwineitatem non iterum parientis ullam propaginem. sicut enim in sepulchro, ubi positum est corpus

2 faciam *CD*; *A*, sed cum signo in marg. pos. corr. facerem *A*¹ 3 talem voc. correctum in *C* 4 illuc *D* 5 *C*² in marg. add. quomodo intelligitur illud. Jo III° ego autem non ascendam 7 comunicancium *CD* cōitaciū *A*, sed utrum litt. quarta sit t an c non liquet 8 artare *CD*, (? aptare) *A* postposita *AD* sita *C*, sed sanavit *C*² margini ascribens postpo 11 non *AD* om. *C*, post add. supra lin. *C*² incideremus *C*, sed re expuncto sanavit *C*² 13 tamen (? cum) *A* *CD* 15 huius *A* eius *D*; delet. in *C* linea per voc. ducta, emendavit *C*² add. inter rigas huius *D*² in marg. add. Fratres domini 18 *C*² in marg. add. consanguinei vocantur fratres *A*¹ add. in marg. fratres dicuntur quilibet consanguinei in scriptura 19 dicti sunt fratres *A* fratres dicti sunt *CD*

14 cf. Opp. tom. IV 673/674 19 cf. Gen. 138; 11
20 cf. Gen. 1127; 31 21 cf. Gen. 2915 cf. Gen. 285;
2910 sqq.

domini, nec ante nec post mortuus iacuit, sic uterus Marie nec ante nec post quidquam mortale concepit'. isti fratres Cristi non erant eius apostoli, sed quia humanam gloriam querebant, ideo non in eum credebant, ideo glorie eius consulunt, ut faciens miracula laudari possit in die festo a populo. Cristus autem more suo respondit intencioni carnali eorum dicens, quod tempus suum, in quo fuit per ascensionem in celestem Ierusalem glorificandus, nondum advenit, quia ascensionem oportet
 10 precedere passionem. 'excelsa', inquit Augustinus, 'est patria, que est mansio Cristi, sed humilis via, que est passio Cristi. qui recusat viam, quid querit patriam? fol. 3c dies autem, qua queri potest || mundana gloria vel eius fructus, est semper paratus, cum deus ad hoc non limi-
 15 tavit tempus, sed dies festus Cristi in quo recepturus est gloriam eternam est dies eternitatis cui nondum attingit dies temporis.'

ex istis patet, quod Cristus signanter equivocatur cum cognacione sua de die festo, secundum quod
 20 exigebat eorum terrena affeccio.

tercio notat Augustinus, quomodo Cristus ascendit ad diem festum non manifeste, sed quasi in oculo. 'ascendit' inquit, 'non quasi volens gloriari temporaliter, sed aliquid docere salubriter, ut homines corrigere, de
 25 die festo eterno amovere, amorem ab hoc seculo aver-

1 quae inter post et quidquam exstiterunt in D omissa, sed postmodum in marg. cum signo marg. add. sunt a D (? D¹) 3 non AD nunc C 4 non in eum AD in eum non C 5 eius A ipsius CD 10 passio A 12 C in marg. add. prima manu Nota 13 queri sequitur lacuna D vel (expunctum) mundana A A¹ in marg. super colum. 3^c superscr. quare Cristus occulte ascendit ad festum scenophage et quomodo debemus illud festum celebrare eius sequitur locus rarus D 16 nondum sequitur locus rarus D 21 ascendebat C 22 quae inter quomodo et ascendit exstiterunt (Cristus etc. usque ad oculo), in D linea subducta notata sunt; sic fere semper in D, ubicunque auctores Scripturae sacrae laudantur; notare abhinc omittam. 24 ut om., sed postmodum add. supra lin. A

10 cf. Opp. tom. IV 675
 22 Joh. 7¹⁰

21 cf. Opp. tom. IV 677

tere et in deum suos cupiebat convertere. sed quod in oculo ascendit, non vacat a misterio'. non ergo solum in oculo ascendit propter metum Iudeorum, nec solum, quia nondum venerat hora sue passionis, nec solum quia voluit docere suos discipulos requirente hoc 5 persecucione fugere ab una civitate in aliam, sed ut memoraret nobis allegorice, tropologice ac analogice cursum presentis temporis ad futurum. notandum autem, quod dies ille festus scenophegie celebratus est in memoriam habitationis Israelis in deserto in thabernaculis, 10 quando fugiens ab Egipto de servitute pharaonis ad terram promissionis mansit in thabernaculis, ut patet in Exodo. cum igitur secundum apostolum prima Cor. decimo omnia in figura contingebant illis, cum scripta sunt propter correpcionem nostri in quos fines 15 seculorum devenerunt, dignatus est Cristus aperire nobis in facto suo sensum mysticum huius historie. nam genus fidelium liberatum est per Cristum ab egipciaca servitute, in qua pharaoni diabolo servivimus in tenebra peccatorum, cum lutea opera in terrenis desideriis age- 20 bamus, paleas terrenorum colligimus et in fornace temptationis et tribulacionis anime quasi rubros lateres corpori vel sponsi diaboli preparabamus.

et ita de aliis figuris mystici sensus historie. sed Cristus, de tribu Iuda primo ingressus mare rubrum 25.

1 suos *D* om. *A*, sed postmodum add. supra lin. *A*¹
 expunxit *C* 2 *C*² in marg. add. Nota misterio *CD*
 misteriorum *A*, sed add. cum sig. marg. in marg. bonitate
*A*¹, qui a misteriorum bonitate legi maluit 5 hoc *CD*
 huius *A* 7 anagogice *D* 9 scenophegie *C* scenofegie *D*
 celebratus *A* 10 *A*² in marg. add. Scenophegie festum
 habicionis *D* israelitis *D*; *C*, sed post delevit et superscr.
 israelis *C*² 11 ab *AD* ex *C* 13 I cor. *A* I ad
 cor. *C* cor. *D* 14 illis cum scripta sunt *AD* illis scripta
 autem sunt *C* 16 cristus om. *D*, post add. cum sig. in
 marg. aperire nobis *A* nobis aperire *CD* 17 historie
*A*¹ in marg. cum sig. marg., *CD* parabole in contextu *A*
 18 *D*² in marg. add. m (sic) valde predicabilis 19 pheroni *D*
 tenebra corr. *C*⁸ 20 terrenis priores litt. voc. correxit *A*
 23 preparabamus *D* preparavimus *C* preparamus *A*, sed
 litteris ba superscriptis in preparabamus mutavit prima manus

12 cf. Ex. 23¹⁴ sqq.; Lev. 23³⁴; 42

13 v. 11

tamquam Amynadab, eduxit nos per baptismum Christi sanguine rubricatum ab ista egipciaca servitute. iterum quamdiu sumus in hoc seculo versus terram vivencium peregrinamur a domino habitantes in thabernaculis in deserto. 'ille', inquit Augustinus, 'est in thabernaculis, qui se esse in mundo intelligit peregrinum et celesti patrie suspirantem'. unde ad signandum nobis totum illum sensum et quod vita nostra abscondita est cum Cristo, ut dicit apostolus Col. tercio, oculte ivit
 10 Cristus ad festum scenophegie, quia ut dicitur prima Joh. tercio, nunc filii dei sumus, et nondum apparuit, quid erimus.

Christ's journey to Jerusalem and its importance for the work of salvation

pro istis, inquam, nobis notandum erat Cristus in scenophegia in oculo, scilicet ne appetamus secularem
 15 gloriam quoad mores, secundo ut cognoscamus cristianos
 fol. 3d non habere hic manentem civitatem quoad allegoriam, et tercio, ut videamus, quomodo magnus dies festus figurat ascensum istius hominis, qui descendit de celo et festum suum perpetuum quoad anagogiam,
 20 quia, ut dicit prima Joh. tercio scimus, quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus.

ecce, quot misteria parturit festum Christi et verbum, quod videtur nobis incultum et contradiccionem sapiens eo, quod ignoramus equivocacionem et causam, propter
 25 quam scriptura sic equivocatur. si, inquam, hec debite nosceremus, diceremus, quod nec in verbis domini nec in eorum sequela sit redargutio, sed multiplex informacio. ideo melius et subtilius est, quod scriptura stet in forma verborum, quam Cristus instituit, quam quod presumptione humana temere corrigatur.
 30

What seems a contradiction may hide a mystery

Human presumption is not to put herself above the words of Christ

1 tamquam amynadab om. C 4 a AD in (voc. corr.) C
 9 Col. AD ad Col. C oculte ivit Cristus ad festum scenophegie omissa in C 10 prima A om. CD 11 nunc AD nos C 13 C² in marg. add. Nota tres sensus notandis D
 18 illius CD 19 anagogiam in correctura C 20 prima Joh. scripsi Joh. codd. 25 inquam in correctura D hec A hoc CD 26 nec om. A 29 verborum om. C verborum (bis) A 30 corrigatur AC indicatur (expunctum) corrigatur D

1 cf. Num. 10¹⁴

5 cf. Opp. tom. IV 1093; 678

9 v. 3 cf. Joh. 7¹⁰

10 v. 2

16 cf. Ebr. 13¹⁴

20 v. 2

*Objection:
figurative lan-
guage renders
all discussions
of the school
impossible*

de aliis contradiccionis apparenciis et talis modi loquendi utilitatibus patet inferius tercio et quinto capitulis.

secundo arguitur ex hoc, quod data ista responsione confunderetur omnis disputacio doctrinalis, cum quilibet posset fingere equivocaciones tales ad votum et sic ubilibet contradicere sibi ipsi et perirent philosophia Aristotelis ac certitudo fidei ex loquela.

*Certainly Scr.
can be misinter-
preted*

hic dicitur negando consequenciam. conceditur tamen, quod homo posset abuti sciencia logice scripture, cum sciencia distincta a moribus quandoque inflat secundum apostolum. ideo non debet cristianus fingere equivocaciones nisi pertinenter fundabiles ex scriptura. quod

*as by garrulous
sophists,*

si sophista verbosus inutiliter garulans illud facit, contradicit regulis scripture dicentis prima ad Thym. sexto, quod aliter docens quam scriptura sacra est vituperandus, quia non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Cristi et ei, que secundum pietatem est, doctrine, superbus est, nichil sciens, sed languens circa questiones et pugnas verborum, ex quibus oriuntur invidie, contenciones, blasfemie, suspiciones male, conflictaciones hominum mente corruptorum, qui a veritate privantur, et sic, cum deus noster non sit deus dissensionis sed pacis, ut dicit apostolus prima Cor. decimo quarto, credi potest, quod maior pars disputacionis nostre excedit regulas legis Cristi, rixando pro vana gloria et non caritative pro illucidacione scripture et utilitate

*and often
scholastic dis-
cussion on
Christ's law is
vain and
heartless,*

2 5° D in A et C locus vacuus exstat post et 3 C in
marg. add. secunda obieccio pri. ma. responsione CD, A¹
in marg. cum signo marg. racione A 4 omnis corr. D
6 sic corr. C periret C 7 ac A et CD loquela hac C
8 C in mar. add. Responsio prima manus 9 A¹ in mar.
super. cum sig. mar. add. disputacio contenciosa multa mala
facit 10 sciencia et inflat linea subducta notata sunt D,
nescio, cur. 11 equiv. in fine corr. A 12 ex AD in C
13 illud AD id C 14 I om. D 17 que AC qui D
19 conclusiones C 21 conflictaciones C confluctaciones A
conflicciones D 22 qui in correctura A a CD; omisit,
postmodum add. in marg. A 24 I cor. A I ad
cor. C cor. D 27 elucidacione CD

ecclesie. ideo humilitas logice scripture est tyriaca ad destruendum contenciones tales sophisticas. et sic servaretur disputatio doctrinalis exclusa fallacia per istam celestem logicam, et sic discerneretur cristianus fingens duplicitatem et per consequens facto et nomine contrarius sibi ipsi a pio cristiano, qui non discit, docet vel disputat nisi propter honorem dei sui et utilitatem ecclesie.

but it is not against Scr. if without guile and if seeking the honour of God and the Church

quantum ad omnem philosophiam Aristotelis, patet, quod ex integro foret salva colata a suis erroribus, si fuerit per philosophiam scripture ubicunque expedit retractata et aliter *careret* suo ultimo complemento, cum impossibile sit, secularem scienciam non deficere, cum caruerit forma sciencie scripturarum. unde cristianus philosophiam, quam religiose discit de libris Aristotelis, non ipsam discit || quia Aristotelis, sed quia autorum scripture sacre et per consequens tamquam suam scienciam, que in libris theologie reccius est edocta. — non nego tamen, quin Aristoteles fuit magnus philosophus cuius libri licite leguntur et meritorie adiscuntur; errores vero suos de eternitate mundi, maris, temporis et

The philosophy of Aristotle is to be measured against Scr., all secular learning being patchwork

I recognise in Aristotle a great philosopher,

1 ad AD d C omisso a, sed emendavit addito inter
rigas a 2 serenaretur C (C²) D 4 fugiens A 7 utilitate C 8 A¹ in marg. infer. cum sig. marg. hoc glossema
add. philosophiam Aristotelis quomodo debemus studere et ipsa
uti 11 careret scripsi cae't (i. e. caret) codd. 15 non
om. A, sed post sub lin. add. pri. ma. autoris D 18 philosophus voc. corr. in C 19 meritorie AD eciam
meritorie C in marg. add. errores Aristotelis D²

1 tyriaca i. e. *ἑνταξή* = Gegengift, an antidote [*ἰσχυρόν seu ἀνιδότος*] vel a panacea; cf. De Civ. Dom. I (ed. R. Lane Poole) cap. XXXIII 240: et illa consideracio de servitute et libertate . . . est tyriaca contra superbos civiles dominantes; cf. etiam De Dom. Div. 18 et 178 20 cf. Aristotelis Metaph. X (ed. Acad. Berol) 11 1069 sqq.; II 11 999; Phys I 11 192 ubi de aeternitate materiae, mundi etc. magnus ille doctor subtiliter disputat; Beda Venerabilis, Opp. pars I, sect. II. Sententiae Philosoph. ex Aristot. collectae (Migne, Ser. Lat. prior, tom. XC pag. 1013): 'Mundus est aeternus' intelligitur secundum Aristotelem et alios, quibus creatio rerum ex nihilo fuit ignota; non autem secundum veritatem, quae docet, mundum ex nihilo factum a Deo in tempore; Ueberweg, Gesch. d. Phil. ed. M. Heinze 7. Aufl. Berl. 1886, I 208

but I repudiate
his errors on
the eternity of
Creation

aliorum, que cristianus ponit creacione cepisse, non debemus adiscere, sed rationes scripture, ut sciamus errores suos destruere et sophismata sua dissolvere. sic enim eleganter fecit Doctor Profundus et alii multi sancti, nec videtur michi concedendum credendo commentatori suo Averroi, cum dicit in prologo primi Phisicorum, quod non est repertus error in dictis suis, aut quod non fuit intencionis sue negare incepcionem universitatis create, velut alii fingunt, vel quod postea revocavit errores in libro de Natura Deorum, in De Secretis Secretorum et in De Pomo, ut dicit dominus

1 non AD ideo C 2 sed AD secundum C
5 concedendum A contendendum CD in marg. super.
cum sig. marg. add. questiones et conclusiones inutiles de
Aristotele A¹ 6 Averrois codd. 9 universitatis AD mundi
vel universitatis create C velut A ut CD 11 panio (?) A
pomo CD

2 cf. quae JW de unitate, aeternitate, incorruptibilitate mundi disputat, *Trialogi* (ed. Lechler, Oxford 1869) p. 77 sqq.
4 Thomas Bradwardina (sec. Lelandum Bredowardinus, sec. alios de Bradwardina) Anglus, Cistrensis, propter ingenium et philosophiae matheseos ac theologiae insignem peritiam Doctor Profundus a posteris appellatus, Archiepisc. Cantuariensis Avenione consecratus, obiit 26. Aug. 1349. opus eius praecipuum *De Causa Dei* adversus Pelagium, de virtute causarum et de virtute Dei, causae causarum, scriptum. a. 1344 et distributum in tres libros edidit H. Savile, Lond. 1618. — ex ceterorum operum numero commemorare libet haec theologica: *Commentarios in IV libr. Sententiarum*; *Summam Theologiae*; *Placita Theologica*; *De Sancta Trinitate*; *De Praemio Salvandorum*; *De Praescientia et Praedestinatione*, et *Sermones per annum*, cuncta adhuc inedita 6 cf. *Opera Aristotelis Stagiri. tom. IV contin. Physica cum Averr. Cordub. in eandem comment., Venet. 1560* (apud Cominum de Pridino Montisferrati), *Averr. in libr. Phys. Prooemium, p. 2^b: nullus eorum, qui secuti sunt eum usque ad hoc tempus . . . nihil addidit nec invenit in eius verbis errorem alicuius quantitatis sqq.* 11 *Secretum Secretorum et De Pomo seu De Pomo vel Morte*, ambo ab incerto auctore conscripta, a scriptoribus medii aevi inter Aristotelis Stag. opera recenseri solent, cf. *Opp. Aristotelis, Venetiis 1496 ed. Gregorius de Gregoriis p. 360 sqq.*

Albertus. — tales enim questiones sicut et questio, qua dubitatur, utrum illi libri erant sui vel non, utrum sit salvatus vel dampnatus cum sibi similibus, videntur cristiano inutiles. in hoc siquidem puto me esse certum, 5 quod non est philosophicum negare creacionem mundi cum omnibus partibus suis vel increatam trinitatem cum ydeis et aliis veritatibus eternis. et sic de quacunque veritate fidei vel scripture, sicut nec est philosophicum, in aliqua secta vel etate oppositum istorum asserere. 10 probatur: omnis philosophia est sciencia, igitur omne philosophicum est scientificum, sed nullum falsum est scientificum, cum illud, quod non est nisi scitur, igitur nullum falsum est philosophicum, et per consequens non est philosophicum falsum quodcunque asserere vel 15 tenere. — et ex hoc patet, quod nulla philosophia Aristotelis vel cuiuscunque alterius philosophi repugnat

It is not philosophical to deny Creation and the Trinity; no philosophy is against Scr., i. e. against truth,

for all error is unphilosophical

Therefore philosophy and theology do not contradict each other

1 questiones *A* conclusiones *D*, (?) *C* 3 salvatus
vel dampnatus *AD* dampnatus vel salvatus *C* 4 *C*³
in marg. add. Nota 7 quacunque *AD* qualibet *C*
9 *A*¹ *in marg. add. Nota* 10 *A*¹ *in marg. super. add. cum*
sig. marg. haec: nulla philosophia est contraria scripture. sed
errores *A*¹ 12 nisi *AC* non *D* 13 philosophicum
AD, in marg. add. C prima manus scientificum *in textu,*
sed expunxit C

1 Albertus Grotus sive Magnus, Teutonicus, Ord. Praed., Doctor Parisiensis, docuit primum Parisiis, deinde a. 1236 Coloniae (discipulum nactus inter alios Thomam Aquinatem), a. 1260 episcopus Ratisbonensis, obiit in monasterio Coloniensi 15. Nov. 1280. 'implevisse eum orbem octingentis voluminibus, satis unum omnibus bibliothecis', scripsit in eius elogio P. Labbe. opera eius praecipua exstant in editione, quam Petrus Jammy adornavit Lugduni 1651 tomis XXI. — locum laudatum a JWo propter indiligentem laudandi modum (et libro et capitulo in incerto relictis) invenire non potui, quamvis indices editionis sedula lectione percurrerim; de re ipsa cf. Summa Theol. Pars I Tract. III qu. XVIII membr. 1 fol. 64—65; Pars II Tract. I qu. I fol. 3—5; De Homine Tract. II qu. LXXXIX art. I fol. 355^a 6 cf. quae de his materiis (de trinitate increata, de ideis, quae essentialiter ipse deus sunt) disputat JW in *Trialogi* (ed. Lechler, Oxf. 1869) libro I cap. VII—IX p. 58 sqq.

*Christ's
teaching is
deepest philo-
sophy and
highest wisdom*

theologie, licet errores philosophorum repugnant huic
sacre sciencie, secundum quos exciderunt a nomine veri
philosophi. patet ex hoc, quod nulla vera repugnant
logice, dum sunt huiusmodi. cum enim philosophus sit
descriptive amator sapiencie, patet, quod nemo est
philosophus, in quantum incidit in errorem, cum ut sic
odit sapienciam vel sophiam errori suo oppositam tam-
quam stultus. summus ergo philosophus, ymmo ipsa
sophia est Cristus, deus noster, quem sequendo et dis-
cendo sumus philosophi et discendo quodcunque falsum
erramus a philosophia quia a sententia beatorum, qui
sunt veri philosophi. si enim philosophicum esset, po-
nere mundum coeternum cum deo vel per locum a
ratione vel per locum ab autoritate non primo modo,
cum nulla ratio potest hoc probare, sed sophismata,
quibus hoc credentes decipiuntur, sunt contraria rationi,
ideo non debent credi sicut nec conclusio huiusmodi,
cum seducunt.

*Christ's autho-
rity is above
that of all
philosophy*

|| si autoritate Aristotelis vel alterius ethnici debet
credi conclusio, multo magis autoritate Cristi, summi
philosophi, debet credi oppositum et per consequens
hoc discredi. aliter enim deus in casu dampnaret ho-

2 quos AC quod D a nomine AD a nomine
(ambo lin. deleta) a nomine C 3 patet AD ut (punct.
subscr. delet.) patet C vera AD, supra lin. add. C²
om. C 11 bonorum (expunctum) beatorum A aliorum
beatorum C 13 cum deo vel per D cum deo vel
propter (?) A vel per C 15 sed AD oportet (?) C
16 huiusmodi AC huius D 20 debet voc. corr. A
22 deus AD dominus C

13 cf. opinionem JWi de coeternitate mundi in Trial.
II capp. I et II p. 76 sqq.

19 Aristoteles, nat. 384
a. Ch. n., Stagirensis, obiit a. 322, philosophorum toto
orbe illustrissimus indole et doctrina, subtilitate et fertilitate
ingenii, copia et varietate studiorum, de cuius vita, operibus,
doctrina hic fusius disputare non expedit; sed cf. Ueberweg,
Grundr. d. Gesch. d. Phil. ed. M. Heinze, 7. Aufl. I 182 sqq.

minem propter solum credere sicut debet, et sic homo deberet peccare merendo dampnationem. item si philosophicum est iuxta principia Aristotelis, quod nulla creatura est, philosophicum est, quod nulla creatio potest esse, cum super hoc fundamento Aristotelis, quod creatio est impossibilis, fundaretur mundi eternitas. et cum omnis homo debet esse cristianus, credens, si nulla creatio potest esse, tunc nullus deus quia nullus omnipotens potest esse, sequitur, quod philosophicum sit, nullum deum posse esse. si enim antecedens sit philosophicum, tunc omne convertibile sequens, ymmo sic duo contradictoria forent philosophica, cum philosophicum sit iuxta sic loquentes, quod nullus deus potest creare, et certum est, esse philosophicum, quod deus potest creare, cum sequitur ad deum esse. nemo ergo in discendo solum tales conclusiones foret philosophus, sed potius philofalsus.

ex quibus patet, quod nemo, dum est iuuenis, vel pure philosophus discendo libros Aristotelis debet negare creacionem mundi vel aliquem articulum fidei. patet ex hoc, quod omnis homo debet esse continue cristi-

3 principium CD 5 super om. C, in marg. add. C²
 7 ar cristianus expuncto ar D 8 tunc inter lin. add. C²
 om. C quia AD potest esse quia C 9 philosophicam D 16 in dicendo D videndo lin. per voc.
 ducta del. C, superscriptis discendo C² 18 C² in marg.
 add. Nota contra philosophos patet om. C, sed supra lin.
 addidit C² vel AD et C 19 purus CD
 20 aliquem om. C

3 contuli opera Aristotelis ex recens. Academ. Berolinensis. vix unus ex pluribus locis, qui a nostro laudantur, verbis ipsis in illius scriptis inveniri potuit; res, non verba testis laudati proferri solent a scriptoribus cum nostro coaetaneis, qui Aristotelis Platonisque doctrinam non ex ipsis Aristotelis vel Plat. libris, veluti ex limpidissimo fonte hauserunt, sed traditiones ope cognoverant. sic fit, ut saepissime locus laudatus in lucem proferri non possit 3 cf. Aristot. Opera ed. Acad. R. Berol. 187 vol. V 1447^a (no. 17): ἀγένητον καὶ ἀφθαρτον ἔχει τὸν κόσμον εἶναι; cf. no. 18: neque enim ortum esse unquam mundum; vol. III De Caelo I 10 p. 148 sqq.
 5 cf. ibid. Περὶ Αἰσθήσεως vol. I 446^b

*H. Scr. is the
catholic faith*

*What the philo-
sophy of Ari-
stotle is worth
for the under-
standing of the
truth*

*Everyone is to
take as his
leader the logic
of H. Scr. and
its mode of
expression*

anus concedens scripturam sacram, que est fides catho-
lica. cum ergo nemo debet pro aliqua mensura credere,
concedere vel negare simul duo contradictoria, sequitur,
quod pro nulla etate debet negare fidem ecclesie. non
enim debet iuvenis exercitari in disciplinabilibus nisi
in eis, que inducunt, ut fiat sapiens, cum felicitas sit
finis ultimus operum humanorum. sed talis doctrina
non est via directe ducens ad sapienciam, sed seducens.
quamvis enim per accidens ex illo malo occasione gracie
bonum eveniat, verumptamen secundum regulam scrip-
ture Rom. tercio malum non debet fieri illo fine.
via igitur ad veram sapienciam querendam est legere
libros Aristotelis, ut suggantur in eis primi philosophi
veritates et caveantur heretice falsitates, et sic discantur
arguciarum suarum soluciones, quia non video, quod
sit verus cristianus, cui prestancius est negare fidem
Cristi quam sentenciam Aristotelis. unde tales opiniones
vicarie seducunt plurimos nomine cristianos. ad tantum
enim quis potest assuefieri ad mendacia, quod vel non
discernat vel minus ponderet veritatem? si enim cristi-
anus pie occuparet tempus, per quod discit errores
philosophorum circa disciplinam veritatis scripture, non
video, quin foret cum paribus maior philosophus; ideo
peccaret occupando sic tempus.

quantum ad ultimum verbum additum in isto se-
cundo argumento, patet sequi oppositum eo, quod omnes
homines intenderent logice et modo loquendi scripture
et per consequens || unanimes et absque contencione
uno ore honorificarent deum, ut precepit apostolus

fol. 4c

9 malo AD magis C 10 regulam expunctum
C, sed in marg. add. C⁸ 11 Rom. AD Jo. C
Rom. 6¹⁰ CD; A, sed sanavit A² addens in marg. Ro. 3°
13 A¹ in marg. add. usus philosophie suggantur AC
suggerantur D 19 quis potest A potest quis CD
21 occuparet in correctura C occupat D 27 loquendi
correxerit D 28 A¹ in marg. super. folii supra col. 4° add.
hoc glossema: quomodo est Augustino ultra alios doctores cre-
dendum contencione om. D, sed add. in marg. D⁸ 29 pre-
cipit D

Rom. decimo quinto, et tunc daretur fides loquentibus sicut in statu innocencie. et hinc credo beatum Petrum precipere prima Pet. quarto, si quis loquitur quasi sermones dei, et doctores sancti instruunt, quod verba
5 sacerdotis sint ut ewangelium.

tercio arguitur ex hoc, quod Augustinus noscitur fuisse platonicus et sic errasse in philosophia contra Aristotelem et precipue in logica ac methaphisica abstractorum. non ergo est evidencia per locum ab auto-
10 ritate: Augustinus sic asserit, ergo verum, Augustinus secundum logicam suam sic loquitur, ergo cristianus debet logice loqui conformiter.

Objection: Augustine as follower of Plato is inferior to Aristotle in logic and metaphysics and often errs

hinc dico ut sepius, quod locus a testimonio Augustini non est infallibilis, cum Augustinus sit errabilis. ideo
15 sepe prohibet adhibere fidem huiusmodi dictis suis, sed argumentum est topicum a testimonio Augustini dans maiorem fidem quam argumentum a testimonio Aristotelis vel Platonis. ideo vellem, quod parvipendentes argumenta talia topica non allegarent nisi autores
20 scripture sacre, quia inter omnes doctores scripture sacre citra autores est Augustinus precipuus. ideo testimonio suo neglecto per idem parvipendendum foret testimonium aliorum.

Certainly Augustine cannot be regarded as infallible,

but he knows the truth better than Plato and Aristotle

and is the greatest among all the doctors of H. Scr.

et quantum ad errores Augustino impositos, quantum
25 tum ad illa pauca. in quibus intellexi hunc sanctum,

Wyclif has found no error in his books

1 ad Rom. C 3 1^a AC om. D; scriba huius cod., ubique primam vel secundam vel tertiam epistolam apostoli laudat, uno vel duobus vel tribus punctis primae appellativi litterae superscriptis utrum primum an secundum an tertium librum intelligi velit indicat (pe. cor. io.) 5 sint corr. A 6 in marg. add. C tertia obieccio 7 platonius expunxit C, postmodum addidit in marg. C⁴ 9 non AC nichil D 10 ver. AD est verum C 13 C in marg. add. Responsio 18 platonis punct. subscr. delet. C, postmodum add. in marg. C⁵, ubi voc. correctum esse videtur 19 nisi AC argumenta talia topica (expuncta) nisi D 21 auctoritates C est Augustinus AD Augustinus est C 23 aliorum om. C, postmodum add. in marg. C² in marg. add. D² Nota commendacionem Augustini 24/25 quantum correxit C² 25 illa correxit C²

1 v. 6 IX 256, 257, 258, 259, 264

3 v. 11

6 cf. Opp. tom. I 347, 350;

He is to be believed, not because he was a Platonist, but because he bases his tenets

a) on H. Scripture,

out he word itself, not on arbitrary exegesis,

non inveni in libris suis non retractatis errorem in logica vel metaphisica. nec obest, quod fuit platonicus, Aristoteli contrarius, tum quia Plato secundum Augustinum fuit in philosophia sapienciali profundior, tum
 eciam, quia nichil debet credi ab eo tamquam platonico, nisi de quanto ipsum fulciverit ratione vivaci vel testimonio scripturarum, ut sepe precepit. debemus ergo acceptare testimonium Augustini specialiter propter tria, primo propter testimonium scripture, secundo propter fortitudinem rationis, que consonat dictis suis, et tercio
 topice propter famam sanctitatis sue ab ecclesia approbate. si enim allegat scripturam copiose ad sensum aliquem et contradicatur negando, quod scriptura intenderit illum sensum, cui credetur de sensu alio? et sic locus ab autoritate scripture non foret pocior quam locus
 a testimonio Augustini vel alterius postillantis. nam locus ab autoritate scripture non ponderat, nisi de quanto allegatur ad sensum, quem deus flagitat, sed quid sit ille sensus, non deducitur nisi per locum topicum, ut puta a testimonio postillantis. et sic posset
 proterviens totum sensum scripture subvertere negando sensum literalem et fingendo sensum figurativum ad libitum, ut recitat in libro suo De Heresibus: 'quomodo quidam heretici dixerunt, totam scripturam intelligi ad sensum mysticum et non ad literam, et Manichei dixerunt e contra, quod tota theologia mystica intelligi debet ad literam, ut patet epist. nona Ad Ieronimum. et in

1 non A ego non CD 2 vel AD nec C
 4 A² in marg. add. Augustini laus 6 ratione vivaci iteratum
 in C, sed alterum postea deletum punct. subscriptis 7 precepit CD
 8 C in marg. nota debemus credere Augustino
 propter tria notavit 9 scripture AC augustini (punct. subscr. delet.) scripture D 12 topice C copiose D
 copiose. super quod prima manus add. topice A 14 cui AD
 tibi C, sed cum signo C² add. in marg. cui 15 potencior C
 19 quid A quis CD 23 recitat (corr. A¹)
 in A restat in D recitat Augustinus in C 24 totam om. CD
 27 patet epistula 9^a om. C add. in marg. C²

3 cf. Opp. tom. IX 255—257
 27 cf. Aug. Opp. tom. II 63

23 cf. supra pag 3 not. 1

diebus nostris ex causa, quam deus novit, exponitur, *as the Sophists of to-day*
 quod nemo aufert quidquam ab alio, si post reddiderit
 fol. 4^d et || sic nemo potest ablatum suum restituere, et per
 consequens, cum non dimittitur peccatum, nisi resti-
 tuatur ablatum, omnis iniusta ablacio foret peccatum
 irremissibile, et quod plus horrendum est, Cristus non
 veniret cum suis apostolis ad finale iudicium, cum ipse-
 met testatur Marc. secundo, quod ipse sponsus aufere-
 tur ab eis et postea ieiunabunt. ex quo patet,
 10 quod non omnis ablacio sonat in violenciam. — preser-
 vet deus a populo suo huiusmodi cecitatem, quia, nisi
 ipse docuerit sensum scripture, est error in ianuis. *God preserve His people from such blindness*
 oportet ergo, quod ipsa doceat se ipsam et moveat ad
 fidem adhibendam codicibus et postillantibus, quia, cum
 15 error potest esse in apparencia rationis humane, non
 restat nobis maior evidenciam quam per fidem.

Augustinus autem, sicut fide credimus, fuit doctor
 scripture precipuus, ut patet ex ingenii sui perspicacitate, *b) because he founds his theology on reason*
 ex legendi scripturarum assiduitate et ex rationabilitate
 20 exposicionis sue ab ecclesia approbate. in tantum enim
 vixit in eo naturalis intelligencia, quod, ut narrat
 quarto Confessionum cap. decimo sexto, de decem cathe-
 goriis Aristotelis levi aspectu solus tantum conceperat,
 quantum antiqui Perypatetici sibi dixerant conferendo.
 25 assiduitas vero studendi scripturas patet ex multitu-
 dine et subtilitate librorum, quos scripserat, ex quibus
 mota est mater ecclesia, canonizare eum in cathologo
 beatorum. nam pauca alia miracula de ipso legimus.

unde non minus probabile est michi, quod exposicio
 30 scripture, quam in scriptis suis inseruit, fuit sensus
 spiritus sancti, quem ab eo didicit, quam quod iam sit
 beatus cum angelis. hoc enim ut magis movebat eccle-
 siam ad ascribendum eum sanctorum cathologo. unde *He was inspired by the Holy Ghost in his exegesis*

4 non om. C, sed supra lin. C² add. 8 20 C 30 A
 9° D 14 postillationibus C 19 scripturas C et om. C
 20 enim A quidem CD 21 ut iteravit, post delevit A
 4° confess. cap. 16° om. C, loco vacuo relicto, postea add. et
 in marg. et in loco vacuo C² 24 sibi lectio dubia A
 32 ecclesia A

Therefore his interpretation is that of the Church

and great teachers of the Church are his disciples

He ranks high above Aristotle and other philosophers

de ipso canit singulariter ecclesia, quod deus beatum Augustinum in exponendis scripture sacre misteriis doctorem catholicum sue ecclesie providebat. et hinc venerabilis Anselmus, Hugo de Sancto Victore, dominus Lincolniensis et alii doctores precipui tamquam eius abbreviatores quasi totam sententiam suam de libris suis exhauserant. 'si queris', inquit Lincolniensis, 'quid movet me ad concedendum, quod deus est forma, dico, quod magna magni Augustini autoritas.'

sic ergo videtur michi, quoad per locum ab auctoritate vel testimonio, quod testimonium Augustini sit longe prestancius, maiorem fidem exprimens quam testimonium Aristotelis vel cuiuscunque alterius gentilis philosophi, et specialiter in logica ac methaphisica.

2 augustini D	6 breviores CD	7 queris voc.
corr. A	lincolniensis corr. A	

7 Rob. Lincolniensis episc., cognomine Grossthead, gallice Grosseteste, natus parentibus infimae sortis in vico Stradbrook agri Suffolcensis litteris operam navavit Oxoniae et Parisiis. fuit primum archidiaconus. Leicestrensis, deinde ab anno 1235 episcopus Lincolniensis, in qua dignitate obiit anno 1253. scripta eius, quae JW saepissime laudat, sunt quam plurima, sed maximam partem inedita; quamobrem loci a JWo laudati conferri non potuerunt; titulos eorum congressit H. Whartonius in Angliae Sacrae tom. II 344. in lucem edita secundum Caveum haec sunt: Opuscula varia, Venet. 1514 (hanc editionem mihi prae manibus non fuisse aegre fero). Compend. Sphaerae Mundi, Venetii 1508; Comm. in libr. Posterior. Aristotel., Venet. 1504; 1537; 1552. Testamentum XII Patriarch. lat. versum, Aug. Vindob. 1483. Summa super VIII libr. Physicor., Venet. 1500. Comm. in Dion. Areopag. de Myst. Theologia, Arg. 1502. Sermo propositus coram Papa Innoc. IV 1250 (cf. Angl. Sacra II 347), Sermones ed. R. Brown in Fascic. Rerum exp. et fug., Ldn. 1690; porro anonymus edidit Londini 1652 librum Roberti De Cessatione Legalium, sed editio haec iudice Rob. Brownio vix tertiam partem integri huius tractatus continet. 'Epistolas' Lincoln. publici iuris fecit Luard in Rerum Britann. med. aevi Scriptores, Lond. 1861. inedita vero huius plura sunt, quippe quae Joh. Williams tribus magnis voll. collegerat et editioni destinaverat, sed bella civilia propositum turbaverunt; nulla fere est Angliae bibliotheca, quae non plures illius codices exhibeat. quae supra laudantur, invenies in Epistolis ed. Luard (Roll's Series) London 1861 p. 1: si autem quaeras quid moveat me ad sentiendum Deum esse formam et formam omnium, respondeo, magna magni Augustini auctoritas

quid ergo obest, quod fuit platonicus, cum Plato nos-
citur superasse Aristotelem tardioris ingenii quoad trini-
tatem increatam et eius potenciam, ut patet septimo
Confessionum nono cap., ubi Augustinus recitat se invenisse
in libro Platonis, quomodo in principio erat verbum, et
sic de mistica theologia Johannis usque ad historiam:
fol. 5a fuit || homo missus a deo. et idem patet quoad crea-
cionem mundi et quoad universalia et ydeas, in quibus
videtur multis rationes Aristotelis studentibus, quibus
dicta Platonis impetit, quod vel deficit in equivocacione
vel ignorancia sensus sui.

utrobique ergo est tam logica quam methaphisica
Augustini eo prestancior, quo est scripture sacre, que
est prima regula tocius perfeccionis humane, conformior.
15 et revera videtur michi, quod foret nimia presumpcio
et ceca superbia, nos pueros et ignaros in logica ac
methaphisica sine manifesta evidenciam reprehendere vel
contempnere scienciam tanti sancti.

et consimilis quodammodo est consideracio de
20 sanctis Ambrosio, Ieronimo, Gregorio, Bernardo cum
sanctis eis similibus et specialiter quoad logicam et
sentenciam scripturarum. ipsi enim, rogantes deum
assidue pro eius sensu habendo, verisimiliter sunt auditi.

3 7° A in textu, sed in marg. emendavit aliquis 1°
5 A¹ in marg. infer. folii sub col. 4^a add. Plato scripsit in
principio erat verbum etc. 6 historiam AC hester D,
sed e prius punct. duob. subscr. deleuit et i suprascripsit
eadem manus 10 deficit A desudat C defuit D
12 ergo om. D 15 foret om. D, postmodum add. in
marg. cum signo D³ (? D¹) 16 ceca superbia nos AD
ceca subsannacio C 20 Ieronimo, Gregorio AD Gregorio,
Ieronimo C 21 et om. C, postmodum addidit inter lin.
eadem manus 23 in fine lineae ultimae cap. Cap. tercium
miniavit A

3 cf. Opp. tom. I 161 6 Joh. 16; mysticam theo-
logiam apostoli autor ea intelligi vult quae Johannes de
deo et logo disputat capitulo primo v. 1—5 evangelii sui
12 cf. quid JW de his materiis senserit, Trialog. (ed. Lechler)
l. II capp. 1—3, p. 76 sqq.

CAPITULUM TERCIVM.

Uterius, ut materia magis appareat, iterum tripliciter replicatur.

Objection: nisi ad sensum mysticum, quod solum potest sibi com-
Christ cannot be called a lion petere, sequitur, quod Cristus proprie est leo. nam quam proprie est capitalis sui generis dominus, fortis et potens in prelio, tam proprie, quia solum ad illum sensum, est leo, sed propriissime est huiusmodi, igitur propriissime est et leo. consequens contra sanctos doctores, dicentes, quod Cristus improprie quia figurative et per similitudinem est leo. et sic de ceteris predicatis secundum mysticam theologiam.

hic dicitur, quod Cristus propriissime est leo et tamen improprie est leo.

H. Scr. does not either call Him that in the ordinary sense

pro quo notandum, quod duplex est proprietas ac improprietas, scilicet figure et figurati. Cristus igitur non proprie proprietate bestie quadrupedis rugitive est leo, ideo est leo improprie loquendo de improprietas figure, verumtamen est leo proprie, loquendo de proprietate analoga figurati, cum nemo dignus est in celo vel terra, aperire librum et solvere eius septem signacula preter leonem de tribu Juda et agnum, qui occisus est, ut dicitur Apoc. quinto. si ergo non sit dissonum, sed scripture ac doctoribus sanctis consonum, quod Cristus est leo, et tamen idem

1 iam hinc eas lectiones et ea glossemata. quae mihi ad vera verba auctoris restituenda inutilia videntur, non testabor. in marg. cap. 3^m C¹ 2 C prima manus in marg. add. Obieccio prima 4 si AD quod si C 5 quod AD qui C potest sibi AC sibi potest D 7 capitalis AD cum aliis C 10 et om. C 11 leo (punct. subscr. del.) quia D per similitudinem et figurative D 12 est om. C 14 C in marg. add. Responsio C 15 proprie A, sed in super pro posito sanavit idem 16 ac AD et C 17 in marg. add. C prima manus duplex proprietas et improprietas 18 A¹ in marg. add. proprietas < figure rugitive om. A, add. in marg. eadem manus > figurati 19 proprietate C 20 A¹ in marg. super. supra col. 5^a hanc glossam habet quomodo est proprie leo et quomodo est improprie leo 24 agnus D 5° D in correctura 21° vocabulo punctis subscr. deleto superscriptis C² 5° 21° A

Cristus non est leo, ut patet per Augustinum Super Joh.
omelia quadregesima septima, a pari est consonum, quod
Cristus tam proprie quam improprie est leo. nec video,
ad quem alium sensum sane diceret Augustinus, quod
5 Cristus proprie est ostium, quia esse ostium reservat
sibi singulariter, non comunicando hoc aliis, sicut esse
pastorem sibi et aliis eius vicariis est comune. 'ostium',
inquit Augustinus, 'nemo nostrum se dicit, sibi hoc
proprie ipse retinuit' et sequitur. verumptamen unde
10 hoc proprium dixerit dominus, 'satis apparet. unde
fol. 5^b Lincolniensis || De Angelica Jerarchia cap. secundo parte
septima recitando multa nomina tam rebus corporalibus
quam spiritualibus conveniencia, 'utrisque', inquit, 'con-
venienter et proprie, licet non ydemptice, insunt hec
15 nomina'. et similem modum loquendi habet beatus
Gregorius tricesimo Moraliu cap. quarto, quod deus im-
proprie et figuraliter dicitur talia. 'per hec', inquit,
'omnia dici figuraliter potest, quia de hiis omnibus credi
essencialiter nemo potest. ideo quando est talis pre-
20 dicacio mistica scripturarum, bonum est sensum scripture
exponere, ne simplices credant, quod deus assumpsit
naturam bestie in unitate suppositi, sicut assumpsit
essenciam hominis', et non solum 'dicantur talia secun-
dum similitudinem analogam.

25 sed secundo arguitur, quod scriptura non debet sic
concipi, quin potius iuxta primevam gramaticam vel
saltem, si talis sensus debet elici, non tollitur, quin

*The same may
be said of the
other names
given to Christ
in H. Ser.*

*Objection:
grammatical
interpretation
of Scr. leads to
false conclu-
sions*

3 video *om. C, add. in marg. C²* 4 ali (*punct.*
subscr. del.) quem C 7 est A, C² *corr. in rasura*
esse D A¹ *in marg. inf. sub col. 5^a add. hoc glossema*
nemo est ostium preter Cristum 8 se dicit *in loco raso*
corr. C² sibi hoc A hoc sibi CD 9 unde
om. C, add. inter lin. C² 12 multa *expunctum C, mistica*
quod est add. in marg., eodem modo del. C⁴, qui de recta
lectione dubitasse videtur 17 hoc CD 20 scripture
bonum C 22 naturam A, *in correctura D* unitatem C
in unitate A, *om. CD, sed D¹ add. in marg. cum signo*
marg. in unitatem 23 dicatur CD 25 *in marg.*
add. obieccio 2^a C *prima manus* 26 potius *om. A*
27 sensus *voc. corr. C²* eligi C

1 cf. Opp. tom. IV 806: per similitudinem sqq. 8 cf. Opp. tom.
IV 805 16 cf. S. Gregorii Opp. (Migne) Ser. I vol. 76 p. 533

remanebit sensus primarius. et sic licite negantur dicta huiusmodi, cum manifeste sint falsa.

*Scr. has its own
grammar and
terminology*

hic sepe dixi, quod falsum assumitur, cum oportet in scripturam sacram exponendo vel intelligendo adiscere novam gramaticam ac novam logicam, sicut patet per s beatum Gregorium et alios sanctos, qui exponunt auctoritate scripture novos sensus terminorum scripture, qui nusquam originantur ex libris gramatice. ubi, queso, nisi ex doctrina scripture reperiretur, quod

Terra sit infernus, virgo, deus ac elementum, 10

Celica vita, caro, prothoplastum, machina mundi et sic de singulis similibus equivocatis nunc ad literam et nunc ad sensum mysticum. debemus ergo intelligendo scripturam sacram sensum puerilem abicere ac sensum, quem deus docet, accipere iuxta illud apostoli prima Cor. 15 tredecimo: quando eram ut parvulus, sapiebam ut parvulus, loquebar ut parvulus, quando autem factus sum vir, evacuavi ea, que erant parvuli.

*Proved from the
Church fathers*

ideo signanter dicit beatus Dionysius in De Divinis

1 et sic licite AD et tunc (alterum expunctum)
licite C, sed sic add. inter lin. C² 3 in marg. super.
supra fol. 5^b haec cum sig. marg. add. inveniuntur gram-
matica est nova studenda pro scriptura sacra A¹ C in
marg. add. Responsio quod falsum ambo in correctura A
4 intelligendo (? intendendo) AC 6 exponunt A ex-
primunt CD antes (? auctoritates, ? antecedentes) A auto-
ritate CD 8 scripture (punct. subscr. del.) grammatice D
10 infernus D, corr. ex infermis C D in marg. bis add.
versus 11 prothoplastum D 12 singulis om. C
13 debemus ergo intelligendo scripturam sacram om. C, sed
C² add. in marg. cum signo marg. 14 obicere A, sed
litterae o secunda manus a ita superscripsit, ut abicere correcto-
rem maluisse appareat 14 docet om. A, sed add. aliquis
in marg. 15 I^a AC om. D 16 ut punct.
subscr. del. C 17 vir AC ut vir D ea om. CD

6 cf. supra pag. 3 note 1 15 v. 11 19 S.
Dionysius Areopagita (cf. Act. XVII 34), qui primus Athe-
narum episcopus fuisse traditur, Domitiano imperante mar-
tyrio affectus est; plura de eo, sed minus certa tradunt Vitae
Sanctorum et Petr. Hallois (Opp. Dionys. ed. Corderianae
tom. I; Vit. Script. Orient., Douay 1633); scripta ab eius
nomine appellata, licet haud indigna lectu, si cum indicio
legantur, opus falsarii sunt, de cuius nomine viri docti
differunt; opus pseudepigraphicum non prius quam exe-
unte saeculo quinto in lucem proditisse nunc apud omnes
pervulgatum est, cf. Herzog-Hauck, Re³ IV 689 sqq.

Nominibus quarto cap. 'est', inquit, 'irracionabile, ut
estimo, et stultum, non virtuti intencionis attendere, sed
diccionibus, et hoc non est divina intelligere volencium
proprium, sed sonos nudos suscipiencium'. super quo
5 Lincolniensis parte duodecima ponit exemplum. 'in
eloquiis', inquit, 'inveniuntur hoc nomine ereos et hoc
verbum ereo posita in designacione divini et casti amo-
ris, quod decenter est in hoc amore, sicut in turpi
amore indecenter. unde audientes nomen ereos in elo-
10 quiis divinis positum et comprehendentes per ipsum
vehemenciam amoris inhonesti, ut consuetum est fieri
in sermone. wlgari virtuti intencionis verbi, secundum
quod in eloquiis sacris ponitur, non attendunt, sed voci
comuniter sumpte, quod est stultum et irracionabile'.
15 unde subiungit Dionisius, 'est quidem, ut estimo, irra-
fol. 5^c cionabile et stultum || seu vanum seu pravum, non atten-
dere virtuti intencionis verbi videlicet et aitoris, sed
diccionibus secundum wlgarem usum acceptis. hoc
enim non est proprium volencium intelligere divina,
20 cum sermones domini sint maxime per se et proprie

1 irracionabile (?) A irracionale C racio-
nale D 2 attencionis AD 3 hoc AC hic (?) D
6 nomine AC nomen (?) nomini cf. infra, ubi librarius
pari breviatura utitur pro nomen, nam illo loco libri omnes
legunt audientes nomen ereos etc.) D 8 turpi AD voc.
quod legi non potest in cod. C, sed add. in marg. turpi
sanavit C⁴ 12 intensionis A secundum AD, C³ add.
inter. lin. scilicet (linea per vocab. ducta del.) C
14 sumpte CD scripture A, sed breviatura dubia est; A¹,
qui quid significet illa ignorasse videtur, in marg. cum signo
marg. add. simpli (non simpliciter) 15 in marg. add.
Dionisius D² est voc. corr. C in marg. super. supra
col. 5^c sine signo marg. haec scripta inveniuntur attendendum
est ad sententiam scripture et non ad verba seu dicciones.
continue infra et ante etc. A¹ 16 seu prav. A et prav. C
sed prav. D non om. A 20 sunt CD maxime per
se et AD magis (punct. subscr. del.) et C, sed voc. deleto
superscripta sunt maxime per se C

1 cf. Ioannis Scoti opera ed. Migne, Patrol. Ser. II 122
Versio Opp. S. Dionysii: De Div. Nom. 1134 C 5 verba
ipsa Rob. Grosseteste in Epistolis nusquam inveni; sed cf.
Luard, Lond. 1861 p. 136; 48; 77 sqq. 15 cf. J. Scoti
Opp. De Div. Nom. 1134—1135: et hos usque aures sqq.

dicti, sicut eos suscipit non wlgus, sed sapiens. sed hoc æst proprium suscipiendum sonos nudos. satis enim sunt nudi hiis, in quorum intellectus non imprimunt plenas et perfectas eorum significaciones.

Scr. is not to be understood after the grammar of a child,

patet ergo, quod antiqui theologi laborarunt ad cognoscendum sensum scripture et dimittendum alios sensus infidelium seu puerorum. unde sicut puer primo discens

alphabetum, secundo sillabicare, tercio legere, et quarto intelligere, habet in quolibet istorum graduum sensum suum distincte intentum circa illud, quod primo discit, et posterius propter confusionem excutit primum sensum,

but has its own grammar

sic theologus post doctrinam gramatice discit secundo gramaticam scripture, aptatam ad sensum relicta priori, tercio relictis signis sensibilibus attendit ad sensum auctoris, quousque quarto viderit sine velamine librum vite. et talem ordinem procedendi habet omne genus hominum in cavendo vel opus quodlibet discendo, quod, cum ad perfectius attigerit, deserit imperfectum, cum foret confusivum ac retardativum a fine, quo tenderet. cum enim sensus scripture, quem spiritus sanctus indidit, sit eius fructus principaliter acquirendus, quis fidelis dubitat, quin postponenda sint folia et cortex verborum, nisi de quanto disponunt previe ad hunc sensum? quod si abducunt, sunt contempnenda ut venenum. et hec est una ratio, quare Cristus et multi sancti non scripserant nisi sensum in tabulis cordis, cum hoc sit perfectius.

1 wlgus (*quod perpetuavi*) A vulgus D scilicet
vulgus C 3 hiis in AD hii soni C 6 sensus script. C
7 primo discas A adices primo CD 8 alpha-
betum AD discet (*punct. subscr. delet.*) alphabetum C
et om. C 11 excut (*compendio om.*) C 13 aptata D
14 sensibilibus *corr.* A signis sensibilibus AD sen-
sibilibus signis C 15 auctorum C 17 quodcunque C
18 ad om. C, *sed add. int. lin. C²* 19 redaretardativum
expuncto priori reda D 22 sunt CD 24 abducunt AD
aliud dicunt C 25 ratio una C, *sed lineis supraposit.*
ordo codd. aliorum restitutus est 26 sensum AD solum C
hoc AC hic D

et istam sententiam docent Augustinus et ceteri So Augustine
and other
fathers teach
sancti sepiissime. unde Super Psal. centesimo vice-
simo alludens illi Ysa. secundo, erit in novissimis
diebus manifestus mons domini paratus in cacu-
mine moncium, 'ecce', inquit, 'quo ascendendum est,
sed noli aliquid terrenum cogitare, nec quia montem
audisti, alta quidem cogites terre, nec cum saxum audis
aut petram, aliqua duricia a te intelligatur, nec cum
audis leonem, cogites ferocitatem, nec cum audis agnum,
cogites pecus. nichil horum est in se, sed omnia factus
est propter te'. — ecce, quam plane iste sanctus pro-
hibuit sensum carnalem in ista scriptura mistica, cum
dicit: 'noli sic intelligere'.

item super illo Psal. centesimo undequadragesimo,
mirificata est sciencia tua ex me, exponendo illud
Exodi tricesimo tercio, cum transiero, posteriora mea
videbitis, 'absit', inquit, 'a nobis de domini ma-
gestate sentire, quasi ex alia parte habeat faciem, ex
alia dorsum; nam qui hoc sentit de deo, quid ei pro-
dest, quod templa clausa sunt? ydolum in corde suo
fabricat'. 'sunt', inquit, 'in illis verbis magna misteria,
et psalmus exponit, quomodo deus per angelum suum
alloquitur Moysen in persona populi Judeorum, qui
vidit humanitatem Cristi figuratam || per posteriora, sed
eius divinitatem signatam per faciem negaverunt'.

2 cent. vic. *emendavi* 119 *codd., numerum corr. C?*
alludens *om. D, sed add. in marg. D¹* 3 2° *om. C, sed*
add. inter lin. C² 4 mons *AD* domus *C*
cacumine *C* cacmen *D* caumen *A* 5 *A¹ in*
marg. add. nota quo *AC* quomodo *D* 6 aliquid
terrenum *A* terrenum aliquid *CD* *A¹ in marg.*
inf. sub col. 5^a haec notavit quomodo nomina creature de deo
predicantur, ad quem sensum 7 quidem *AD* que-
dam *C* 9 audis *AC* co (*punct. subscr. del.*) audes *D*
feritatem *A* 11 est *om. CD* 14 illud *C* centesimo
undequadragesimo *emendavi* CXXXVIII *cuncti codd.*
16 *A¹ in marg. add.* Posteriora dei 17 videbis *C*
magestate (*voc. corr.*) *A* maiestate *CD* 19 ei
corr. C 22 psalmus (? p⁹, cf. *supra lin. 14* p⁹) = psalmi *A*
post *CD* 22 anglum *comp. om. A* 24 signatam *CD*

2 cf. *Opp. tom. VI 741* 3 v. 2 14 v. 6 16 v. 23

ecce, quod iste sanctus homines sic sinistre intelligentes scripturas reputavit ydolatras. unde generaliter omnes auctoritates figurativas scripture, quas recitat in forma, qua proponuntur, concedit nullibi, aliquam abiiciens tamquam falsam, ut notat super illo Psal. sexagesimi septimi, deus misereatur nostri et benedicat nobis. 'aptissime', inquit, 'deus pater dictus est agricola, apostolus dicit: dei agricultura, dei edificatio estis. in rebus vero huiusmundi visibilibus vitis non est edificium, nec edificium est vinea, nos autem vinea domini sumus, quia colit nos ad fructum; edificium dei sumus, quia colit nos ad inhabitandum', et sequitur; deus autem, qui omnia potest, agricola noster est, securi sumus. et post querendo evidenciam concedendi dicta huiusmodi sic subinfert: 'ait aliquis, tu dicis agricolam nostrum esse deum' et sequitur responsio Augustini, 'ymmo ego apostolos agricolas dico, qui dixerunt, ego plantavi, Apollo rigavit. si ego dico, nemo credat; si Cristus dicit: ve, qui non credit, quid ergo ait dominus Cristus? ego sum vitis, vos sarmenta, pater meus agricola est'. — ecce, quod Augustinus reputavit blasfemos, qui negarent dicta scripturarum. religiosius igitur videtur, concedere verba scripture ad sensum catholicum quam impossibilitate illam scripturam concedendo eius nudam sententiam. ideo addit Augusti-

*He blasphemes
who disowns
H. Scr.*

5 sexagesimi septimi *emendavi* LXVIⁱ *cuncti codd.*
6 benedicat AC benedicat (?) D 7 apertissime D
A¹ in marg. super. sup. col. 5^a haec notavit deus est agricola
Cristus vitis etc., si dicit Cristus: ve qui non credit 10 non
est edificium AD non est edificativum C 12 habi-
tandum AD, sed cum signo marg. in marg. in A¹, D prima
manus addiderunt 13 que A 14 securi sumus
AC, D¹ in marg. om. D 15 huiusmodi CD augustini
A, sed in marg. emendavit addito huiusmodi sic om. C,
sed add. inter lin. aliquis punct. subscr. del. in
textu C, sed addidit in marg. C⁴ 16 nostram C
sequitur om. D, add. D¹ in marg. 17 ymo corr. C
22 scripturarum A huiusmodi scripturarum CD
23 religiosus D

5 cf. Opp. tom. V 869 v. 2 8 cf. I Cor. 39
17 cf. ibid. 870 cf. I Cor. 36 25 cf. Opp. tom. V 881

nus regulam in fine eiusdem Psal.: 'si que tibi similitudines date fuerint, si inveneris in scripturis, crede.' unde sepe dicit Augustinus sibi adversantibus: 'quare hoc asseris? quod hoc, ideo quia scriptura hoc dicit.'
 5 nam epist. undequingagesima Ad Paulinum sic scribitur: 'si queris, utrum videri possit deus, respondeo: potest; si queris evidenciam, respondeo, quia in scriptura verissima sic legitur: beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt'. et sic de abditissimis veritatibus,
 10 quas omnes sufficientissime elicit ex testimonio scripturarum. iste sanctus non timuit argumenta facta per locum a simili, quod per idem deus audiretur, olfaceretur, gustaretur et palparetur etiam secundum deitatem, quia novit equivocacionem visionis mentalis et corporalis
 15 cum suis membris.

Everything is true that is written in Scr.,

even its hidden truth

sed tercio arguitur contra dicta per hoc, quod si logica scripture esset semper et ubique tenenda, tunc logica Aristotelis ut plurimum esset abicienda, et per consequens iuvenes non adiscerent logicam Aristotelis,
 20 sed scripture, cum contra eius logicam peccatur communiter.

Objection: if the logic of Scr. be right, then that of Aristotle is untenable

hic dicitur, quod consequencia non procedit, cum logica Aristotelis, que ut plurimum est recta, sit logica scripture, dicente Augustino epist. tertia Ad Volusianum,
 25 quod ibi est logica, quoniam veritas lumenque anime rationalis non nisi deus est, iuncto illo tercio De Doctr.

a) wrong, since both do not contradict each other,

for God is the author of all truth and reason

1 que tibi in correctura A similitudines om. C, add. in marg. C²
 7 respondeo om. in textu A, add. in marg. cum signo A¹
 corde om. A, in marg. add. cum signo A¹
 13 etiam AC et D 16 C in marg. add. tertia obieccio
 18 ut plurimum esset A esset ut plurimum CD 22 C in marg. add. responso 24 ad volusianum om. D, sed in marg. cum signo ad volicianum
 D¹ addidit 26 est om. D, in marg. add. D¹ iuncto AD necessario in correctura C²; quid prima manus scripserit (?iuncto) dignosci nequit 3¹¹ A, qui numerum in marg. iteravit, D om. C, add. in marg. C²

3 cf. supra p. 3 not. 1 5 cf. Opp. tom. II (Liber seu Epistola Ad Paulinum CXLVII) 643; 646 7 cf. Mat. 58
 8 cf. de hac re August. Opp. tom. II 642; 644; 646 24 cf. Opp. tom. II 306 26 cf. Opp. tom. III 511; II 42 (De Doctr. Christ.)

Cristiana quadragesimo uno, 'si aliquid noxium est, ibi dampnatur, si utile est, ibi invenitur'. ideo logica Aristotelis non est sustinenda ut Aristotelis, sed ut scripture sacre, cum ipsa sit autor summus et || prima fol. 6a
regula, de qua sola sequitur, si quidquam asserit, ergo s
verum, ut docet Augustinus epist. nona Ad Ieronymum.
ipsa enim ex fide est deus, qui est autor immediatus
cuiuscunque sensus recti nostrorum codicum. conceditur

*and through the
Holy Ghost
communicates
them to man*

ergo, cum scriptura sacra habet omne genus logice,
quod logica scripture est in omni genere hominum, 10
quandocunque loquuntur, tenenda, cum sit logica celestis
a primo magistro edocta, ut discatur logice status inno-
cencie simillima et per consequens subtilissima, uti-
lissima et certissima. si enim spiritus sanctus ex fide
scripture docuit apostolos omnem veritatem et logica, 15
quam Augustinus dicit esse in scriptura, est aliqua veri-
tas, sequitur, quod spiritus sanctus docuit eos illam.
sed ad quid, nisi ut docerent alios ad loquendum au-
toritate sua consimiliter? non enim est dominus iste
invidus, si alii habeant modum suum, sed hoc preci- 20
piendo amat comunicacionem et odit proprietatem super-
bam. unde in tanta humilitate tradidit logicam suam,
quod potest competere cuicunque.

*Scr. teaches all
truth*

*b) biblical logic
is the measure
for all philo-
sophical logic*

item cum in omni genere sit unum principium,
quod est metrum et mensura omnium aliorum, patet, 25
quod in genere logice oportet, vel logicam scripture
esse regulam aliis logicis vel e contra. et cum aliena

2 inbi A, compendio perperam add. 4 ipse D
5 in super. marg. col. 6a superscripta haec sunt Scriptura
sacra est regula logice et aliis scienciis A¹ quicquid D
7 deus AD a deo C immediatus prima
manu C, punctis subscr. delet., sed add. in marg. immedi-
atus C⁴ 8 nostrorum codicum AD codicum
nostrorum C 11 quandocunque prima manus C, punct.
subscr. del., sed in marg. iteravit C⁴ celestis AD
cetis C prima manus in marg. celestis add. C⁴, qui illam
breviatum non plane intelligibilem esse opinabatur 15 logi-
cam A 18 aliquos D 19 mundus (?) A 20 si AD
ut C, punct. subscr. delete C² superscr. si precipiendo
in fine correxit C 22 traditur prima manus C, punct.
subscr. del., sed iteravit in marg. C⁴ logicam suam AD
logica sua C 24 primum D

6 cf. Opp. tom. II 779

logica non regulat illam eo, quod, 'si quid noxium ibi est, dampnatur, et si utile, approbatur', sequitur, quod ista logica sit regula omnium aliarum. et cum principiatum sit reccius ut principio suo propinquius, patet, quod logice nostre sunt eo subtiliores, quo sunt sibi similiores. stultum ergo foret deserere illam logicam tam promptam et facilem ac laborare inutiliter circa peiorem et difficiliorem logicam alienam.

error igitur logice Aristotelis, ut dixi superius *secundo* capitulo, ibi corrigitur, ut patet de paralogismis et lege oppositorum. et eius rectificacio recipit in sacris eloquiis ultimum complementum. unde Augustinus in De Cognicione Vere Vite, 'dialectica', inquit, 'potenter queque dubia diffiniens, cunctas scripturas evibrans et eviscerans, cunctam humanam scienciam adnichilans, cum divinitatem intendit, tante magestatis luce repercussa pavidum capud tremefacta reflectit atque in abdita mundane sapiencie fugiens delitescit, dissoluta sillogismorum nexibus obmutescit'.

item ecclesia catholica debet eandem logicam observare, sed nullam, si non logicam scripture sacre, ergo illa est generaliter observanda. assumptum patet ex hoc, quod unitas et conformitas loquendi tam in statu innocencie quam in statu lapsus comendatur. unde lig-
warum confusio in penam superbie inflicta est, ut patet

and the queen
of all human
learning

c) therefore the
Church must
follow this
biblical logic

1 ibi est A est ibi CD 3 illa D 4 prin-
cipio suo AD suo principio C 9 'secundo' scripsi
(cf. supra p. 29) primo codd. 12 ultimum in correctura A
13 dialectica A diabolica (?) CD 14 emem-
brans A, sed expuncto e altero alius correxit in enimbrans.
quod in marg. iteratum est hac forma: enimbrans vel enun-
brans; librarius opinionem Augustini non intellexisse videtur;
sic foede corruptit orationem 17 caput correxi ex
auctoritate Maurinorum capit cuncti codd. in AC
a (punct. subscr. delet.) in D 18 dilitescit C 24 A¹ in
marg. add. Nota (?) Note. Nature) 25 inflicta om. D,
add. in marg. D¹

1 cf. August. Opp. tom. III 57 (De Doctr. Christ. l. II cap. 42) 12 cf. Opp. tom. XVII 1909 (Appendix V)

It is sin to neglect it

Gen. undecimo, declinacio igitur a logica cuicunque maxime debita sapit peccatum quia divisiones et rixas. ideo Petrus et Paulus precipiunt omnes uno ore loqui sermones dei; patet ergo, quod expediret sine repugnancia communicare concorditer. || et patet minor ex 5 fol. 6^b hoc, quod electa logica aliena logica scripture foret abicienda, quod non est bonum, cum stante illa unica foret acceptanda ex summa autoritate scripture; aliter enim irreligiose p[ro]st[ri]beretur divina autoritas.

In daily life it can only be applied under certain premises,

but always for the interpretation of the mysteries of faith

notandum tamen, quod scriptura sacra habet multas 10 maneries logicarum, ita quod non sequitur, omnis comunicans cum proximo in sermone debet uti logica scripture, quandocunque comunicat, igitur utrobique debet uti quacunque logica scripture, sed nunc debet uti uno modo logice et nunc alio, secundum quod docetur ex 15 spiritu consilii et regulis caritatis, ut exponendo theologiam mysticam debet uti logica plana scripture. et quando loquitur cum eis, quibus celandum est misterium fidei, debet uti logica scripture mistica.

unde exhinc docent decretiste, quod clericus in 20 interrogatus de fugitivo occidendo potest vel equivocando vel mystice respondendo evadere irregularitatem fugiendo mendacium, hoc autem non liceret, nisi autorizatum esset ex scriptura sacra. sic enim Cristus subtilissime equi-

2 et om. A 4 repugnancia AC communicancia
repugnare (ambo expuncta) repugnancia D 5 in marg.
infer. sub col. 6^a haec leguntur: sacra scriptura comendatur.
quomodo omnes sciencias regit et antecedit A¹ 6 quod
om. A, sed add. int. lin. A¹ 7 quod om. C, sed add.
int. lin. C² logica unica expuncto logica D 8 acci-
pienda C, lin. per verb. ducta delet C² superscr. inter lineas
acceptanda attemptanda A 10 in marg. super. col.
6^b cum sig. marg. haec superscr. leguntur quomodo et quando
theologus debet uti logica A¹ 12 cum AD eius (lin.
per vocab. ducta delet.) cum C 15 ex A a CD 21 equi-
vocando correxit A 24 enim om. prima manus A, sed
add. int. lin. eadem manus equivo A, cavet supplevit A¹

1 v. 1—9 3 cf. Act. 15 25; 27 cf. Gal. 2 4—10;
20 decretiste viri docti sunt, qui in scholis med. aevi Juri
Canonico operam navabant et commentariis opus Gratiani
exponentes decreta paparum fontem rerum et secularium et
ecclesiasticarum esse defendebant; quibus contrarii erant
legiste, doctores Juris Romani (cf. Kurtz, Kirch.-Gesch. 1 166)

vocavit cum indignis. nec movet, quod aliene logice, falsitates et hereses prosunt ecclesie, quia 'felix est culpa primi hominis', et 'necessarium Ade peccatum', non tamen ideo faciendum, ut patet Rom. sexto.

5 item logica scripture est cuicunque licita et utilis, igitur imitanda. nam data est Cristi ecclesie, sicut et Cristus capud ecclesie, et per consequens omnia bona sua, igitur vel ad fruendum vel ad utendum, et non primo modo, quia nec est deus, nec est homo nec est virtus.

d) it is given to the believer for use

10 relinquitur ergo, quod datur cunctis fidelibus ad utendum.

quantum ad utilitatem et sufficienciam patet, quod ista logica veritatis, Matth. quinto, sit sermo vester est est, non non, sufficeret pro omni comunicacione logica necessaria viatori, quia servando eam ex integro 15 non peccaret homo in ligwa, et indubie hic perfectus foret vir. logica igitur, que tam compendiose ducit ad finem tam utilem, gracia cuius est omnis sciencia vel doctrina, est utilissima. nec video, quin omnis alia subtilitas sophistica preter hoc, quod docet extricare venenum, 20 sit superflua et nociva, cum ista per se compendiosius duceret ad finem ultimum. ideo quod amplius est, a malo est, nec est de necessitate salutis, sed potius curiositatis insistere methodis dialecticis, sicut facimus ultra antiquos sanctos, cum sola logica scripture sacre 25 sit de necessitate salutis.

All sophisticated subtilty is brought to nought by it

et sic formetur quinta ratio. cristianus debet loqui sub autoritate scripture verba scripture secundum for-

e) Scr. is to be used after its own meaning

1 falsitates in correctura A felix etc. et necessarium etc. dicta communis usus, quae illius aetatis propria fuisse videntur 8 vel om. C, int. lin. add. C¹ ad (ante ut.) om. C 9 est om. A cunctis A, correxit C² catur (punct. subscr. delet.) cunctis D 11 ad AD tamen (linea transversa delet.) ad C A¹ in marg. add. Nota 13 A¹ in marg. iteravit est est non non 16 ad corr. C² 19 hoc AC hic (h') D extricare D; erasum in C, sed non tam funditus, quin quid scriptum fuerit comparatis codd. A et D cognosci possit; C², ni fallor, verbum sanavit exercitare A 23 facinus D 27 verba scripture CD om. A, sed add. in marg. A¹ verba scriptura (sic)

mam, qua scriptura ipsa explicat. quo habito sequitur,
 quod debet imitari scripturam in logica, ergo etc. —
 assumptum patet de sacerdotibus Cristi utentibus verbis
 scripture in oracionibus, in sacramentorum ministracio-
 nibus, in predicacionibus et scripture exposicionibus. 5
 nisi enim logica scripture quoad sensum verba-
 lelem tam in parte historiaca quam sapienciali foret
 recta, esset scriptura sacra nimis mala. et minor argu-
 menti patet ex hoc, || quod logica scripture stat in forma fol. 6^c
 verborum et modo loquendi. sed constat, quod, sicut 10
 autoritate sacre scripture debet cristianus loqui in qua-
 tuor casibus predictis eius sententiam, ita eadem autori-
 tate debet habere formam illam verborum, cum sit auto-
 ritas precipua et humilima a magistro optimo ad hoc
 data. quomodo ergo non incurreret indignacionem 15
 magistri, qui illam postponeret! et illud peccatum tangit
 Parisiensis super illa scriptura Jer. secundo: duo mala
 fecit populus: me dereliquerunt, fontem aque
 vive, et foderunt sibi cisternas, que continere
 aquas non valent. 'sciencia', inquit, 'scripture sacre, 20

*Scr. is in its
 literal sense, the
 highest authority*

7 historica C, (?) D foret recta om. C, add. C² in
 marg. 8 scriptura sacra AD sacra scriptura C mala
 corr. C² 9 A¹ in marg. super. col. 6^c superscr. haec
 quomodo scriptura docet et principiat logicam 10 quod
 om. A, int. lin. add. idem 11 sacre om. CD 12 casu-
 bus C 17 2° CD 18 dereliquerunt A 20 (? 2°) A

12 cf. p. 47 sqq. 17 Joannes de Parisiis, Ord. Prae-
 dicat., cogn. *Surdus* = *qui dort* (*Quidortus*) — *subtili*
ingenio et insigni experientia in multis scientiis, novam
suam de S. Coena sententiam defensurus Romae obiit a.
1306; scripsit De Potestate Regum et Papali tempore Boni-
ficii VIII Papae et Philippi Francogallorum Regis; ed. in
Durandi de S. Porciano opp. Paris, 1506; Goldast, Monar-
chia Imperii, Frankfurt 1688; Schard, Syntagma, Strass-
burg 1609; de ceteris illius scriptis vide Fabricii Bibl. lat.
rec. et inf. aet. vol. IV 324. locum a JWo laudatum,
quamquam librum illius De Potest. Reg. (apud Goldastium,
Monarch. ed. Frankfurt 1668 p. 108—147) sedula lectione
perlustravi, nusquam inveni; cetera eius opera (vide Fabr.
l. l.) publici iuris, ni fallor, hucusque non facta conferri
non potuerunt 17 v. 13

que est divina vel celestis, quia clara est sine turbacione terrestreitat^{is}, est ex autoritate ac utilitate ante omnia adiscenda, sed sciencia tradicionis humane, que nunc est turbata ex terrestreitate et nunc carens sapiencia et includens blasphemiam, est eicienda ut Ismael'. et de isto conqueritur dominus Ysa. quinto: abiecerunt legem domini, cuius causa tangitur Ysa. octavo: pro eo, inquit, quod abiecit populus aquas Siloe, que vadunt sub silencio, et Matth. decimo quinto: vos transgredimini mandatum dei propter tradicionem vestram.

Scr. is clear and unworldly, tradition uncertain and unwise

et idem iudicium est de logica scripture, cum illa contempta ut sic scriptura contempnitur, nec foret logica scripture sufficiens, sed nimis diminuta, nisi sufficienter doceret omnem modum loquendi necessarium cristiano.

et si queretur, ubi scriptura sacra docet logicam, dico ut supra, quod in illo precepto Cristi sit sermo vester est est, non non. Cristus enim magister optimus dedit hoc principium logice non parce sentencie, cum simul informat ecclesiam plene tam in moribus quam logica comunicacionis verbalis, quantum oportet adiscere, quia servando hanc maximam servaret sermonizans veritatem intus et extra in affirmacione et negacione, et excluderet falsam duplicitem, si concordancia intencionis mentis et vocis foret ubilibet observata. cum ergo hoc, quod continet omnia, scienciam habet

The principle of biblical logic is yea — yea, no — no

1 que AD est (lin. per voc. ducta delet.) que C
turbacione corr. C² 2 terrestreitat^{is} C 4 terrestreitate C
7 causa expunctum C, sed C⁴ add. in marg. causa. quod
item punct. subscript. deletum est; de recta solutione breviaturae dubitasse videtur 9 vos A quare vos CD
13 sic bis, alterum expunctum A 14 nimis AD ni^s C,
cuius breviaturae solutio (nimis), cum ipsa difficile lectu videretur, a C⁴ in marg. add. est 16 queratur D queritur (?) C 17 isto C 18 A¹ in marg. add. principium logice 19 parce in correctura C sentencie correxerunt AC 22 sermocinans CD 25 mentis A et mentis CD fuerit CD 26 habent A deleta ut videtur littera n

vocis, secundum quam scienciam docuit hanc logicam, quis fidelis imponeret sibi defectum sive calumpniam! alias autem privatas logicas propter earum imperfeccion-
nes et remociones a fine ultimo non pertinuit scripture
sacre in particulari discutere.

5

This logic is perfect and leads to its goal by a straight way

In Oxford a logical system hardly lasts 20 years and often changes,

but the logic of Scr. is eternal

ista ergo logica, que tam recte ducit ad finem ultimum sine tumultuosis ambagibus, est certissima. in cuius signum alie logice sunt periodice et nimis multiplices; periodice, quia, ut patet in Oxonia, vix durat una aliena logica per viginti annos, sed sepiissime
variantur, quia, quot sunt capita logicorum, tot ex
affectione proprietatis superbe sunt logice variate. logica
autem scripture in eternum stat, cum fundatur inde-
pendenter a fama vel favore hominum infringibili veritate.

f) the truth of Scr. is higher than all human learning, for that reason it ought to be followed

ex istis colligi potest sexta ratio. quilibet ¶ positus 15 fol. 6d
in adopcione duorum bonorum, quorum melius est, facilius et eius eleccio deo gravior, debet illi intendere. sic est de logica scripture, quoad ad alias, ergo conclusio. constat quidem, quod logica scripture includit omne genus bonitatis et specialiter honestatis. nam
magister vel doctor Oxonie delectatur, quod habet sequa-
ces in logica.

iterum aliquę conclusiones prius proclamate ut male sonantes ex logica bulle, Benedicto misse de curia, dicuntur male sencientes, cum tamen multis videtur, 25
quod conclusiones cece et incongrue non possunt bene sentire.

5 particulari AD, C in breviatura quadam difficiliore, cuius solutionem in marg. add. C⁴, qui de recta lectione verborum contextus frequenter dubitat, cf. supra nimis 7 periodice CD; A, quod A² emendavit in marg. cum sig. marg. in modice 11 quot in rasura C logicorum in correctura C 14 infringibili AC in infringibili D 15 in marg. super. col. 6^d superscr. invenitur glossema: debemus logicam scripture imitari ultra alias A¹ 18 alios C 21 magister correxerit C vel AD et C sequaces in fine correxerit C 23 ut CD et. cui ut superscr. est a prima manu, ut utrum librarius maluerit non liqueat, A male om. C, int. rigas add. C² 24 curia dicuntur male AD curia domini male C, sed dicuntur add. inter lin. super domini et male C² 25 cum et multis correxerit C 26 incongrue punct. subscr. delet. in C, sed iteravit in marg. C⁴ (cf. supra nimis, particulari) 'bene' addidi

iterum professores ewangelice veritatis conquesti
sunt curie ex hoc, quod dictum est, multas cartas
humanitus adinventas esse impossibiles; multo magis,
si imitaremur logicam scripture, defenderemus eandem
et conquereremur instancius de impugnatoribus sue veri-
tatis. teneamus ergo illam nunc secundum partem eius
expressam et planam et nunc secundum partem eius
enigmaticam atque absconditam, prout spiritus consilii
limitaverit pro loco et tempore faciendum, semper autem
sub autoritate magistri Cristi finaliter propter ipsum.
non enim video, quod sit filius eius carissimus vel
gratus discipulus, qui negat modum suum loquendi et
fingit alium gracia extraneandi.

Wyclifs com-
plaint before the
Papal court

constat autem ex fide, quod Cristus capud ecclesie
loquitur ubilibet in scriptura, et hoc movebat Augusti-
num cum aliis sanctis loqui conformiter. et invenerunt
in ista sapiencia quodlibet genus boni; honestum quidem
est, discipulum sequi magistrum in modo loquendi, sicut
et filium patrisari, quia aliter erit error in ianuis, cum
secundum Augustinum in De Verbis Domini sermone
decimo quinto filius talis ingratus ad exheredacionem
disponitur. est autem bonum utile, tum quia per illam
logicam compendiosius beatitudo acquiritur, tum etiam
quia duce illa logica veritates mundo abscondite adis-
cuntur, dicente magistro Matth. undecimo: confiteor

The hidden
truth of Scr. is
revealed to
Christ's dis-
ciples

1 ewangelice veritatis A veritatis ewangelice CD
conqueste C 3 inventas C 5 conqueremur A,
sed eadem manus superscr. re. ut conquereremur maluisse
librarium appareat 8 ewangelicam C 9 autem int.
lin. add. A 12 discipulus AC eius (punct. subscr.
del.) discipulus D negat om. C, sed margini adscriptis C^a
13 gracia alium D expuncto gracia 14 A¹ in marg.
infer. sub col. 6^d haec cum signo marg. notavit recommendat
logicam huius scripture 15 hoc AC hic D, librarius
falso, ut opinor. h' pro he scripsit 17 ista AD illa C
19 in ianuis CD, A¹ in marg. cum signo marg. inanis A,
quod ille delere neglexit

1 conquesti sunt curie: anno 1377, cf. Lechler, Wiclif I
373 sqq; Buddensieg, Wiclif und s. Zeit, Gotha 1885
pag. 151 sqq. 15 cf. Opp. tom. I 142; 272; II 569;
VII 653; 682; 1038; X 306; XI 661 20 cf. Opp.
tom. VII 405-6; 311-12 25 v. 25

Augustine's judgment on the theses that the soul has a triple nature, that the just possess all goods of this world, the ungodly none

tibi, domine, pater celi et terre, quoniam abscondisti hec a sapientibus et prudentibus et revelasti ea parvulis. cuiusmodi sunt humiles huius logice sectatores, patet de quotlibet archanis veritatibus, ad quas devenit Augustinus cum ceteris doctoribus per logicam huius scole, ut puta, quod anima est trina ut deus, quod omne corpus per se in genere substantie est tres res et singula earundem, quod homo manebit eciam divisus a corpore, quod iustorum sunt omnia, et quod iniustus nichil possidet nisi equivoce, et sic de quotlibet aliis veritatibus mundo absconditis. unde super illo Psal. centesimo vicesimo quarto: pertransit anima nostra aquam sine substantia, sic loquitur: 'ille', inquit, 'habet aurum, qui novit uti auro, qui autem auro uti non novit, homo ille habetur, non habet, possidetur, || non possidet. estote domini auri et non servi auri'. novit tamen iste sanctus et frequenter inculcat in scriptis, quod iniusti habent et possident multa bona, fol. 7^a

3 huius *A* istius *C* huiusmodi *D* 4 de *AC* quod de *D* veritatibus *AD*, *C*³ add. inter lineas om. *C*
7 omne corpus ambo expuncta *C*, sed *C*⁴ add. in marg. substantie expunctum *C*, sed *C*⁴ add. in marg. 8 earundem expuncto dem *C*, ut librarium earum maluisse appareat
9 eciam *A* et *CD* divisus *AD*; *C*, sed in marg. *C*⁴, quippe qui lectionem libri non plane intellexisse videatur, add. divisum 10 *A*¹ in marg. add. possessio iniusti
12 centesimo vicesimo quarto emendavi 123 *CD* 133 (?) *A*
15 homo ille *C*, *A*¹ sub lin. add. om. *AD* habetur non habet *AD*, *C*² in marg. add. om. *C* 16 *A*¹ in marg. super. super col. 7^a adnotavit quilibet iustus possidet omnia bona mundi. iniustus nichil possidet nisi equivoce et *AD*, *C*² int. lin. add. om. *C* 17 et *AD*, *C*² int. lin. add. quod (lin. per voc. ducta del.) *C* *A*¹ in marg. add. Nota inculcat *AD*, *C*² in loco raso supplevit

6 locos Augustini, ad quos *JW* hic respicit, libris et capitulis in incerto relictis non inveni 8 de hac materia cf. opinionem *S. Aug.*, *Opp. tom. III* 277; *II* 696 10 de possessione iniusta iniusti cf. *De Civ. Dom. l. I cap. II* 8 sqq. 12 v. 5 13 cf. *Opp. tom. VI* 799; de eadem re cf. *tom. VII* 405 18 cf. opinionem et argumenta *JWi* de iure possidendi iusti *De Civili Dominio l. I cap. I—III pag. 2* sqq. rem, non verba ipsa Augustini hoc loco affert *JW.*; cf. *Opp. Aug. tom. VII* 311

sed hoc est equivoce subintelligendo occupationem iniustam et possessionem pretensam. et sic concedit, quod habet et non habet iuxta logicam Cristi Luc. undevicesimo, ab eo autem, qui non habet, et
 5 quod habet auferetur. et iterum super Psal. centesimo quadragésimo quarto, exponens illud Cant. secundo, sinistra eius sub capite meo et dextera eius complectetur me, ostendit, quomodo 'non deseret sponsam suam in temporalibus, sed oportet, quod sint sub capite, si dextera
 10 eius, id est, bona regni sint super capud. querite, inquit, primum regnum dei, id est, dexteram et hec omnia apponentur vobis. an forte apostoli relinquentes omnia sua ac distribuentes pauperibus, quod habebant, sine divitiis in hoc seculo remanserunt? ubi est illa pro-
 15 missio: sinistre accipient in hoc seculo? cencies tantum multiplicacionem promisit et quid deest homini dei? fidelis hominis totus mundus diviciarum est. — ecce

*Proved from
H. Scr.*

1 sed *om. D, add. in marg. idem* hoc *om. C, sed C²*
deceptus vicino est falso in marg. add. est. ut sed est est
equivoce efficiatur 4 qui *AD* et qui *C* 5 auferetur ab eo *C* centesimo quadragésimo quarto *emendavi* 143° *AD* 103° *C* 8 deseret *AD* servet *C* 9 sub *om. C, int. lin. add. C²*
 10 querite *postr. pars verbi, ut vix legi possit, oblita C*
 11 hoc *C* 12 omnia sua ac distribuentes pauperibus quod *A* omnia aut (*C² add. super lin. sua*)
 distribuentes omnia sua (*sua lin per voc. ducta del.*) pauperibus que *C* omnia sua pauperibus quod *D, sed in marg.*
prima manus add. cum signo inter omnia et sua posito at
 distribuentes. *ut hic verborum ordo efficiatur: omnia*
 at distribuentes sua pauperibus quod; *locus foede corruptus*
 13 sine divitiis in hoc seculo remanserunt *AD* sine divitiis et solitudine remanserunt *C, sed inter sollicit. et remanserunt*
C² add. inter lin. in hoc seculo illa AD ista C
 16 multiplicacionem *in fine correxit C²* 17 mundus *in fine correxit C²*

4 v. 26 7 v. 6 cf. *Opp. tom. VI 1063—1064, ubi res, non verba ipsa quae Aug. scripsit commemorantur*
 10 cf. *Matth. 6, 33* 17 cf. *Hieronymi Opp. (Migne) vol. IV pars II 575: antiquum dictum est: avaro tam deest, quod habet, quam quod non habet. credenti totus mundus divitiarum est, infidelis autem etiam obolo indiget. sic vivamus nihil habentes et omnia possidentes; cf. etiam Aug. tom. II 606 et De Civili Dom. lib. I cap. VII 47: restat ostendere, quod quilibet iustus dominatur toti mundo simili: primo per hoc, quod sqq.*

quomodo iste sanctus elicit ex fide scripture, quomodo omnia sunt iustorum, ut dicit apostolus Rom. octavo, et sepe ostendi. unde carnales vaniloqui dicunt, quod hoc non est verum, cum nulla sit habicio temporalium nisi sensibilis, nec est ius vel possessio temporalium nisi politicum, quia tunc ut fecte replicant, si homo habebit hic cencies tantum, quantum reliquerat propter Cristum, tunc habebit centum uxores relinquendo unam.

videtur michi, ut dixi alias, quod infideliter sic loquentes non cognoscunt, quomodo dato nobis herede 10 Cristo omnia nobis donantur cum eo ex titulo gracie et specialiter, quando professi sumus intrantes in gaudium abbatis nostri gratissimi, sicut intrans religionem habentem omnia in comuni habet omnia bona illius religionis. 15

How the meaning of Scr. is to be understood spiritually

et patet, quod credentes talibus argumentis habent cor cecatum et indispositum ad cognoscendum celestem logicam: si homo accipiet cencies tantum, quanta est uxor, quam deserit quia universitatem creatam, tunc habebit centum uxores. et ita de aliis relativis inaniter 20 replicatis.

2 rom. AD	ad rom. C	3 et <i>correx</i> it C
4 nulla C	ulla <i>correx</i> it, ut videtur, ex nulla A	ullam D
7 relinquerat A	9 infideles C	10 dato <i>scripsi</i>
date <i>cuncti</i>	11 ex om. D. in <i>margin</i> e addidit	
idem	14 habet CD	habet omnia in comuni (<i>expuncta</i>)
habet A		

2 Rom. 8.8 sqq. 3 cf. De Civili Dominio I 1—5, ubi JW. de hac thesi diffuse disserit 9 hic JW. quae prius de 'dominio' praedestinati in De Civ. Dom. I. I cap. VII disseruit, in mentem revocat, cf. ibid. 50: et ista ratio dat plenam fidem nutritis in materia de ydeis et patet ex testimonio apostoli Rom. VIII 32: si deus, inquit, proprio filio etc; et ibidem p. 47: omnis existens in caritate predestinacionis est . . . filius dei adoptivus, sed eo ipso quod sic, habet ius ad regnum integrum; cf. etiam ibid. capp. sequentia, ubi subtiliter et diffuse de materia 'habicionis iusti' disceptat 11 cf. Rom. 8.32

conceditur igitur, quod habebit centum fratres, sorores
et sic de aliis expressis in scriptura spiritualiter intellectis,
non autem centum uxores vel organa, quamvis omnia
huiusmodi erunt sua, licet hec non erit uxor sua nec hec
5 manus sua, et sic de aliis relativis carnaliter intellectis.
unde Augustinus super Psal. centesimo quadragesimo
octavo motus ex evidencia scripture ponit, quod latinus
accipiendo spiritum sanctum habet cum hoc omnes
ligwas. 'mea inquit, est greca, mea est syra, mea est
10 hebrea, mea est omnium gencium, quia in unitate sive
fol. 7^b omnium gencium'. — iterum super Psal. || centesimo
quadragesimo sexto exponendo illud Psalmi, sapientie
eius non est numerus declarat, quomodo sumus par-
ticipes dei et omnium membrorum eius, ex testimonio
15 scripture sic concludit: 'igitur si ipse est idem sic indi-
visibilis et mutari ex nulla parte potest, participando eius
divinitatem erimus immortales, sed antequam efficeremur
participes immortalitatis ipsius, oporteret, ut ipse fieret
particeps mortalitatis nostre. sicut autem ipse est mor-
20 talis non de sua substantia, sed de nostra, sic nos im-
mortales, non de nostra substantia; sed de sua; participes
ergo erimus, nemo dubitet, scriptura hoc dixit. et cuius

*The faithful
shares God's
nature*

1. *A*¹ in marg. infer. sub col. 7^a haec notavit qui derelin-
quit patrem vel matrem vel uxorem etc. conceditur quod
habebit centum fratres et sorores et sic de aliis (?) spiritualiter
3 vel organa om. *D*, add. idem in marg. 4 erant *D*
nec *AC* nam *D* 6 centesimo quadragesimo octavo
emendavi CXLVII^o *CD* 142 (?) *A* 9 mea *A*
in ea (?) *CD*; idem valere volo de duobus sequen-
tibus mea 10 universitate (?) unitate) *A* univoce (?) *D*
11 super om. *D*, sed cum sig add. *D*¹ in marg. 14 eius
om. *C*, *C*² add. inter. lin. 14 *A*¹ in marg. super. super
col. 7^b haec scripsit quomodo sumus participes divinitatis et
quomodo illud adipiscimur 15 idem om. *C*, add. *C*² in marg.
16 mutari corr. *D* nulla *A*, prima manus in marg.
illa *A* in textu 17 divinitatem in correctura *D*
18 participes correxerunt *AD* ipsius usque ad mortali-
tatis om. *C*, *C*² add. in marg. cum signo marg. 19 mor-
talitatis *AC*² immortalitatis *D*, expuncto in est inter rigas
add. *A* 21 erimus non *C* 22 dubitet (expunctum) dixit *D*

9 cf. *Opp. tom. VI* 1137 12 cf. *Ps.* 147; 15 cf. *Opp.*
tom. VI 1109; rursus verba ipsa, quibus Aug. utitur, *JW.*
indiligenter recitat

rei erimus participes, quasi partes sint apud deum aut per partes dividatur deus. quis ergo explicat, quomodo sunt participes unius simplicis multi? non ergo exigatis, quod dici posse non puto, antequam videatis, sed redite ad remedia salvatoris, conterite cor, confringatur animi duricia, conteratur animi pertinacia, accusetur in malo, renascatur in bono. dirigit ipse, alligabit fracturam, consolidabit sanitatem et non erunt iam impossibilia nobis, que iam impossibilia sunt. bonum est', inquit, 'ut confiteatur infirmitatem, qui vult venire ad deitatem, intelligencie eius non est numerus'. vult enim iste sanctus, quod sicut plumbum non sit aurum secundum alkymicos, nisi prius fuerit calcinatum, sic discipulus scripture non acquirit aurum sapientie, nisi contricione fuerit humiliatus. tunc enim elixir, qui est lapis philosophorum, sanabit. 'debes igitur esse mitis', quia consequenter dicitur suscipiens mansuetos dominus. 'honora igitur scripturam dei, honora verbum dei et non apertum, noli protervus esse accusando aut obscuritatem aut perversitatem scripture. perversum hic nichil est, obscurum hic aliquid est, non ut tibi negetur, sed ut exerceat. ergo quando tibi obscurum est, medicus illud fecit, ut pulses. noli ergo recalcitrare adversus obscura et dicere: melius diceretur, si sic diceretur, sic dictum est, quomodo dici debuit, non

*Scr. reveals
itself only to
the humble and
the penitent*

*Scr. ought to
be honoured,
not to be found
fault with and
corrected*

2 quis in correctura A 5 contrite A animi
corr. C 6 animi corr. C 7 dirigit AD 8 iam
om. C 9 inquit est CD 10 divinitatem CD
12 fit D secundum alkymicos nisi prius A secundum
alkimicos nisi prius D si per Alkammicos non C
15 humiliatus tunc enim AD habilitatus (emend. in marg.
in humilitatus C?) etenim C, sed C² add. int. lin. tunc. quod
inter humiliatus et etenim legi vult elixir C; A prima
manus, corr. idem in marg. in elixir D 16 sanabit A
salvabit D; C expuncto l. ut sanabit efficiatur 18 in
marg. infer. sub col. 7^b haec sunt debemus honorare scripturam
non corrigendo ipsam A¹ 19 et corr. A 20 hoc C
21 est obscurum hic aliquid est non ut tibi negetur A est
hoc aliquid obscurum est non ut accusetur vel negetur C est
huiusmodi aliquid est non ut tibi negetur D, et cum signo
ante huiusmodi posito prima manus add. in marg. obscurum
23 ille D

15 Aug. Opp. ibid. 1110

corrigat eger medicamenta dei'. unde sequitur: 'humilians autem peccatores uque ad terram, peccatores, id est, inmites, qui reprehendunt intelligibilia, antequam noscant legem', quam irrident. sicut contigit de perditissima secta Manicheorum, qui in penam peccati terrena tantummodo sapuerunt. 'reprehendentes', inquit, 'scripturas mysticas quibusdam rebus salubriter degentes intelligenciam, ut parvuli exerceantur et ipsa reprehensione inmites facti, quod contrarium est mansuetis, humiliati sunt usque ad terram, quia solum carnalia sapuerunt'.

ecce, regula huius sancti est, ut honoremus scripturam sacram, credentes quod, quandocunque falsa de illa concipimus, est ex nostra ignorancia, ipsa manente || undique summe autoritatis incorrigibiliter ordinata.

*Interpretation,
not H. Scr.
errs*

ideo sicut dixi in proximo capitulo, quandocunque visum est ignaris equivocis scripture, ipsam contradicere sibi ipsi, ibi signandum est misterium ut in illo Luc. undevicesimo allegato superius, ab eo autem, qui non habet, et quod habet, auferetur. patet primo distincio logica de habere, patet secundo, quod in equivocis non est contradiccio, et patet tercio, quod iustorum sunt omnia. ideo melius est scripturam poni sub hac forma quam sub forma, qua eam corrigeret vesana temeritas.

et patet ex dictis responsio ad alios obiectus contra conclusiones scripture. si, inquit, iustorum sunt omnia,

4 contingit A	5 penam peccati ambo corr. C
7 degentes C prima manus, deleuit linea transversa C ² et superscripsit dirigentes	10 suscipiant (punct. subscr. delet.)
sapuerunt D	11 regla A, compendio omisso huius AD
istius C	18 allegato superius om. C
sed add. sup. lin. idem	19 quod om. C,
A1 in marg. add.	23 sub forma qua om. A, sed
resp. CD	25 resp. ad al. obi. A ad aliquos obi.
	26 scripture om. C, adscriptis margini C ²

4 cf. Aug. ibid. IIII—IIII 15 cf. supra pag. 9 18 v. 26; cf. supra pag. 57 26 cf. Augustini Opp. tom. II 696; idem sentire videtur philosophia Indorum, qui Buddham deum suum colunt, cf. quae Dharma Shashtra, nobilis inter eos philosophus, his verbis (cf. Baierlein, die Lehre der Vedanta, ed. alt., Leipz. 1902 p. 72) disputat: alles, was im Universum vorhanden ist, ist der Brahmanen Eigentum; durch die Geburt allein ist der Brahmane für ein göttliches Wesen zu achten.

tunc idem habet se ipsum, et homo constitueretur super deum suum, cum deus sit bonum, quia donum dei, sic arguunt volentes hereticare, quod omnia facta sunt per verbum et quod deus constituit intransem in gaudium suum super omnia bona sua ignorantes naturam distributionis accomode et equivocacionem entis dicti de deo et creaturis; quomodocunque idem habet se ipsum et dominatur sui ipsius secundum disparem rationem.

*Augustine's
praise of Scr.
annihilates all
objections
against its
veracity*

tales enim nobilitates logice ac methaphisice, quas Augustinus expresserat de scriptura, tollunt replicaciones sophisticas. ideo dat regulam epist. septima Ad Marcellinum: 'si, inquit, ratio contra divinarum scripturarum auctoritatem redditur, quantumcunque acuta sit, fallit verisimilitudine, nam vera esse non potest'. — ecce, propter infrangibilitatem veritatis scripture et expurgacionem eius a falsitate non est possibile, quod ratio sibi contraria sit vera. unde sequitur: 'rursus, si manifestissime certeque rationi velut scripturarum literarum obicitur auctoritas, non intelligit qui hoc facit, cum non scripturarum illarum sensum, ad quem penetrare non potuit, sed potius obicit *suum veritate nec quod in eis*, sed quod in se ipso pro eis invenit, opponit'.

ecce, quod nullum verum repugnat sensui scripture, sed errori, quem stultus male accipit ex scriptura.

3 quod omnia facta sunt per verbum *om. C, sed. add. in marg. C²* 4 in *om. C* 6 entis *om. D, sed additum inter lin., incertum a quo* 9 enim *om. C* nobilitates (?) *A* 12 contra *A* qua *D* que *C, sed deleuit et inter lin. add. contra C²* 15 et purgacionem *CD* expurgacionem in *A* verbum oblitteratum, ut quid legendum sit nesciam 18 scripturarum in fine corr. *C* literarum *D, A cum signo marg. in marg.* sacrarum *A in textu, C voc. corr.* 19 auctoritas obicitur *C, sed signis quibusdam superscriptis ordo aliorum est restitutus* intelligit corr. *C* 19 fecit *C (?)* quae inter scripturarum et cum exstiterunt in rasura scripta sunt *A* non *om. C, inter lin. add. C²* 20 sensum *om. A, in marg add. idem* 21 repugnantiam in fine correxit *C* 'suum' etc. usque ad 'eis' scripsi ex auctoritate Maurinorum non repugnantie inter eas *AD, eadem verba excepto* repugnantiam in *C, locus foede corruptus est*

11 cf. Opp. II 608

17 cf. ibid.

CAPITULUM QUARTUM.

Iterum arguitur contra veritatem scripture tripliciter. primo ex hoc, quod multe partes scripture enigmatice et parabolice sunt satis false, ut patet in utroque s testamento.

Objection:
a) many parts
of the Old and
N. Test. are
obscure and
enigmatic

nam Judic. nonoscribitur: ierunt ligna, ut ungerent super se regem. dixeruntque olive: impera nobis. que respondit: numquit possum deserere pigwedinem meam, qua et dii utuntur et homines,
10 et venire, ut inter ligna promovear? dixeruntque ligna ad arborem ficum: veni et super nos regnum accipe. que respondit eis: numquit possum deserere meam dulcedinem fructusque suavissimos et ire, ut inter cetera ligna promo-
15 vear. locuta sunt quoque ligna ad vitem: veni et impera nobis. que respondit: numquit possum deserere vinum meum, quod letificat deum et homines, et inter cetera ligna promoveri? dixeruntque omnia ligna ad rampnum: veni et impera
20 super nos. que respondit eis: si vere me regem super vos constituistis, venite et sub umbra mea requiescite. si autem non vultis, egrediatur ignis de rampno || et devoret cedros Libani.
fol. 7^d

quid ergo foret ista scriptura nisi fabula vel poema?
25 sed secundum Aristotelem secundo Metaph. 'multa men-

2 in marg. Cap. 4^m CD, *miniavit A* 3 enigm. AD
evangelice C 7 dixeruntque C impari C 9 meam
om. C, add. int. lin. C² 11 fici C 13 meam dulcedinem A
dulcedinem meam CD; iam hinc, ubicunque ordo ver-
borum codd. CD differt ab ordine cod. A, non adscribam,
nisi quando ad veram auctoris opinionem restituendam mihi
conferre videtur 15 locuti C 16 impari C 19 im-
pari C 20 super nos AD nobis C eis om. C
21 constituitis C

6 v. 8—15 25 cf. Arist. (ed. Acad. R. Berol.) vol. II
(Μεταφυσικά) A pag. 983^b (in fine); ibid. A 1023^a (med. col.)
ibid. N 1091^b 4

*The parables
of Jesus*

ciuntur fingentes poete'. et videtur idem de multis parabolis salvatoris, ut meminit Augustinus libro suo Contra Mendacium tredecimo cap. ita scribens: 'si ergo nichil aliud significet Jesus in hoc, quod longius se ire finxit, merito iudicaretur esse mendacium; sed si bene intelligatur et ad illud, quod voluit significare, referatur, invenitur esse misterium. alioquin erant cuncta mendacia, que propter quarundam rerum signandarum similitudinem, cum gesta non sunt, tamquam gesta narrantur, ut est illa de duobus unius hominis filiis, maiore, qui mansit apud patrem suum, et minore, qui peregrinatus est, tam proluxa narratio, in quo genere fingenda humana, eciam facta vel dicta irrationabilibus animantibus et rebus sensu carentibus homines addiderunt, ut huiusmodi narrationibus fictis, sed veracibus significacionibus, quod vellent, comendacius intimarent, nec apud autores tantum secularium literarum, ut apud Oracium mus loquitur

Aesop's fables

muri, mustela wlpecule, ut per narrationem fictam ad illud, quod agitur, vera significacio referatur. unde Ezopi tales fabulas ad illum finem relatas nullus tam ineruditus fuit, qui putaret appellanda mendacia, sed in literis quoque sacris sicut in libro Judicum ligna sibi regem requirunt et loquuntur ad olivam, ad ficum, ad vitem et ad rubum, quod totum utique fingitur, ut ad

2 salvatoris om. A	meminit correxit A	3 tre-
decimo scripsi ex auctoritate Maurinorum	XVIII ^o cuncti	
codd. 4 ich (lin. per voc. ducta delet.) iesus A	A ¹ in	
marg. sup. col. 7 ^a haec superscripsit	Jesús finxit se longius ire	
6 reperitur C	7 erunt (?) A	cuncta A omnia CD
12 quo	in A add. inter lineas, incertum a quo	humana AC
habundancia (expunctum) humana D	13 irrationabilibus	
correxit C	15 narrationibus A, C ² add. in marg.	
rationibus D, lin. per voc. ducta delet. C	16 intimarent	
correxit A	17 dominorum (expunctum) literarum D	
18 ad CD	per expunctum A, sed add. int. lin. ad, incertum a quo	
19 illud AD	id C significacio: librarii	
promiscue breviatione quadam, modo pro	signacio (signare)	
modo pro significacio posita, utuntur, ut utrum legi voluerint		
diudicari vix possit; iam hinc notare hanc lectionem variam		
omittam, cf. supra pag. 15	20 istum C	appellanda A
22 literis AD	libris C	24 fingitur C

2 cf. Opp. tom. VIII r809
17 cf. Horat. Sat. II 6 80 sqq.

10 cf. Luc. 15 11 sqq.
18 cf. Horat. Epist. I 7 32

rem, que intenditur, ficta quidem narratione, non tamen mendacii cum veraci significacione veniatur'.

quantum ad istud dicitur, quod omnes figurative locuciones scripture sacre sunt vere, ut dicit sanctus Thomas in De Potencia, parte sexta et septima. 'metaforice', inquit, 'locuciones scripture sunt false'. et idem patet in autoritatibus Augustini iam adductis. figurative ergo locuciones scripture sunt verissime.

Holy Scripture is right to use figurative speech,

notandum tamen, quod alia est figura construccionis et alia figura locucionis. figura construccionis, ut concepcio, synthesis, zeuma etc. et ille sunt verissime, ut 'pater et secunda persona sunt summe boni'. figurative vero locuciones scripture, quantum ad propositum attinet, sunt locuciones methaforice vel similitudinarie et sunt triplicitate, scilicet allegorice, parabolice et fecte.

but distinguish between figure of sentence and of word

allegorice, quando per historiam scripture, factam ad literam, signatur credendum in ecclesia successurum, ut per agnum pascalem occisum in veteri testamento, ut patet Ex. duodecimo, signatur Cristus, eodem tempore occisus et comestus; et hinc Cristus vere dicitur agnus,

Three kinds of figure: a) the Allegory, hinting at a subsequent idea of salvation

1 intenditur *corr. A* narracio *A* 2 vinciatur (*ex-punctum*) ven. *D* 3 illud *D* dicitur *om. C*, add. *inf. lin. C*²
 omnis (?) *A* 4 ut *AD*, *C* prima manus in marg.
 et *C* prima manus in textu 5 *D*² in marg. add.
 Thomas de methaforica locucione 6 7^a *AD* 7 *C*, cui
 8° *superscr. C*², ut correctorem 7° capitulo maluisse appareat
 8 *C*² in marg. add. figurative locuciones scripture sacre sunt vere
 9 *A*² in marg. add. figura conclusionis, locucionis 10 figura
 (post locucionis) *om. C* construccionis in *corr. C* 11 iste *C*
 12 in marg. infer. col. 7^d haec subscripta sunt locucio figu-
 allegorica
 rativa vel methaforica alia ← parabolica *A*² 15 triplicitate
 ficta
 (? triplicate) *A* *C*² in marg. add. figurativa locucio est
 triplex in scriptura

5 S. Thomae Aquin. *Opp. omn. ad fid. optimarum editionum accurate recogn.*, Parmae (Petri Fiaccadori) 1856 tom. VIII De Pot. qu. VI 122 sqq.; qu. VII art. V 160; 162; art. III 166 7 cf. supra p. 47 sqq. 16 cf. Wyclif's *Select Engl. Works* ed. Th. Arnold, Oxford 1869 vol. I 30: *pe secounde undirstondinge is clepid witt allegoric, whan men undirstondin bi witt of pe lettre, what ping shal falle here bifore pe dai of dome* 19 v. 6—8 20 cf. supra p. 5

Wyclif, De Veritate Sacrae Scripturae.

5

ovis etc. unde Augustinus octavo Super Genes. Ad Literam sic scribit quarto cap.: 'recte quippe appellatur, quod ad eum signandum precessit: ipse est ovis, que inmolatur in pascha, et illud non tantum dicendo figurabatur, sed etiam faciendo. numquit erat ovis? plane ovis || erat et 5 fol. 8^a occidebatur et manducabatur'. intelligo de manducacione spirituali, de qua Joh. sexto: nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. — et de ista locucione allegorica scribit apostolus Gal. quarto: scriptum est 10 enim, quoniam Abraham duos filios habuit et post dicit, quod illa sunt per allegoriam dicta. allegoria igitur semper requirit figuram in scriptura factam ad literam. et dicitur ab alleos, quod est alienum, et goge duccio, quasi duccio ad alienum sensum. 15

b) the Parable,
based on the
principle of
similitude

secunda vero locucio parabolica est, quando narratur quevis sententia in scriptura secundum quandam similitudinem, licet res non sit historizata in scriptura sacra, ut patet in ewangelio de multis parabolis salvatoris. et de ista locucione facit Augustinus mencionem octavo 20 Super Genes. Ad Literam sexto capitulo.

c) fictitious
speech, justified
by the mystic
meaning of Holy
Scripture

tercia autem locucio similitudinaria ficta est, quando fingitur aliquid, licet non sit verum ad literam, ut mystice significet veritatem, sicut Augustinus notat de scriptura Judic. nono, ubi locucio quatuor lignorum mystice debet 25 intelligi, sic quod per ligna intelligitur populus Sichem;

2 quarto scripsi ex auctoritate Maurinorum 6° cuncti
5 A¹ in marg. super. col. 8^a superscripta haec sunt declaracio
locucionum figurativarum ovis om. A, add. inter lin.
incertum a quo 7 spirituali de AC spirituali de
manducacione spirituali (de manducacione spirituali expuncta)
de D Joh. CD Rom. A, in correctura 11 enim
om. CD 12 A² in marg. add. locucio allegorica 14 dicitur
(expunctum) et A C in marg. add. Nota quid requirit
allegoria. prima manus 17 sacra (expunctum) secundum A
18 historizata correxerit D 23 sit om. C, in marg. add. C³
24 veritatem om. C, int. lin. add. C² 26 intelligatur C
in marg. plumbo exaravit manus posterior (? A³) Nota

1 cf. Opp. tom. III 1301 7 v. 53 10 v. 22
12 v. 24 20 quem locum in Aug. scriptis auctor noster
in mente habeat, incertus sum; fortasse quae disputat de
Scripturae locutionibus Opp. tom. VIII 331; 61

per olivam intelligunt Hebrei Othoniel, qui fuit de tribu
Juda signata per olivam, ut Jer. undecimo: olivam
uberem, pulchram, fructiferam, speciosam vo-
cavit dominus nomen tuum; per ficum intelligunt
5 Delboram, que interpretatur apis propter fertilem pros-
peritatem, quam intulit genti sue; et est similitudo inter
opus eius et ficum ac apem, ut patet in historia Judic.
quinto cap. et per vitem intelligunt Gedeonem, qui
fuit de tribu Joseph, qui dicitur accrescens Gen. unde-
10 quingentesimo propter clementem, quod ipse addidit
Israel, ut patet Judic. septimo. in illis enim tribus
personis optulit comunitas gentile dominium super eos,
ut dicitur. sed Othoniel, licet iuxta prophetiam Jacob
debuit fratribus imperare, voluit tamen introducere
15 dominacionem gentilem super fratres suos, deserendo
pietatem ad deum colendum et fratres relevandum propter
libidinem dominandi. nec Delbora voluit deserere dul-
cedinem consolacionis divine in spiritu prophetico, sicut
nec Gedeon voluit deserere amorem devocionis, ut intro-
20 duceret ritum nepharium gentilem in populo.

*Interpretation
of the parable
Judg. 9*

patet ergo, quod accipiendo scripturam in sua inte-
gritate, quomodo Joathan dixit ista propter incremen-
tum, quod ipse addidit Israeli, ita immunis est ista a
falsitate, sicut illud Psal. decimi quarti, dixit insipiens
25 in corde suo: non est deus; sed primum sensum

1 hebrei *om. D, add. prima manus super lineam (primam
columnae 21^b)* ebrei 4 fig (*punct. subscr. delet.*) ficum A
5 delberam *voc. corr. A* 10 addit A 11 in A
capitulo in D capitulo In, *sed In lin. per voc. ducta
deletum C* 12 gentilis C 14 noluit (?) A
tribus AD, C² *int. lin. add. duabus lin.
per voc. ducta delet. C* 16 deum (?dominum *expunctum*) pietatem A 17 delbora
in correctura A 20 gentilem nepharium C 22 propter
incrementum quod ipse addidit israheli *om. A, add. in marg.
cum. sig. marg. aliquis* 24 p^o (?proprie primo *legen-
dum*) D decimi quarti *emendavi* 13ⁱ *cuncti codd.*
25 sensum D, *corr. A* *om. C, sed C² add. int. lin.*

2 v. 16 8 v. 7 et 12 sqq. 9 v. 22—26 11 v. 14
et 25 13 cf. Judic. 39 sqq. 22 cf. Judic. 9; sqq.
24 Ps. 141

fuisset necessarium filios Israel cognovisse, quando primo Reg. octavo contra divinum beneplacitum pecierant sibi regem; et ex ultima parte ficticie videtur michi notari, quod sacerdotes Cristi, qui debent esse vicarii vitis vere, non debent civiliter dominari, cum conficiunt corpus eius et sanguinem, que letificant deum et homines, sed celebrantes debent memorari eum, qui non potuit civiliter dominari. ¶ vinum enim contemplacionis, consolans oculum sacerdotis per statum et potestate in exactivam vel secularem extiguitur. si enim tempore ante legem sine exemplo Cristi persona laica deseruit civilitatem propter devotionem, multo magis sacerdotes Cristi sic facerent exemplo sui magistri. fol. 8b

rampnus significat mystice Abymalec, qui fuit ignobilis ex parte matris. est autem rampnus secundum Ysidorum parvus dumus, qui ex se emittit ignem cum agitatione, et correspondet mystice operi nephario Abymalec in occidendo septuaginta fratres suos et sub tenebra peccatorum suorum eius complices quieverunt, cum fervor eorum exivit occidendo fratres eius nobiles tamquam cedros. sic enim Ysa. decimo quarto et alibi sepius in scriptura vocantur homines nobiles.

The state of the Church and the temporal power of the clergy is meant by it, says the 'doctor' going doctor

unde preter sensum particularem signatum quidam doctor fodiens profundius scripturam, que videtur tam sterilis, invenit in ea latentem sensum mysticum de statu

1 quando *correx* A primo om. CD Reg. 8vo
om. C R 8vo D, cuius librarius, ubicunque libri vel
epistulae testamenti vel. vel nov. distinguuntur, puncto vel
punctis nomini superscriptis, primum, secundum, tertium
librum vel. epist. notat 2 divinum AD domini C
3 et AD primo Regum octavo C 5 eius om. C, sed C²
adscript in marg. 6 qui CD letificat A 7 A³ in
marg. addidit, plumbo exaratum Nota 8 contemplacionis A,
C² int. lin. consolacionis linea delet. C consolacionis
(expunctum) contemplacionis D 10 sine exemplo Cristi
om. C, add. in marg. C² 14 abymalec in correctura A
abimalech CD 17 necessario (punct. subscr. delet.)
nephario D 23 A¹ in marg. add. Nota 24 C prima
manus in marg. add. Nota 25 mysticum corr. A

1 cf. I Sam. 8; 14 cf. Judic. 8; 10 cf. supra p. 3
n. 1 18 cf. Judic. 9; 21 v. 4—12; cf. ibid. 37, 14;
Cant. 5, 15; Am. 2, 9

universalis ecclesie, sic quod per ligna intelliguntur rudes humani generis, qui ex servitute bestiali appetunt in affectu habere hominem seculariter imperantem, et tales ierunt, quia recesserunt a religione status innocentie et Cristi, cum abierunt in concilio impiorum.

tria ligna fructifera renuencia dictum imperium sunt tres persone trium temporum status ecclesie, sic quod per olivam intelligitur illa persona aggregata pro tempore ante legem, quo in facto confitentes divinam legem
 10 uncti sunt oleo gracie sine sensibilibus sacramentis, pro quo tempore non erant persone ecclesie civiliter imperantes. — per ficum vero intelligitur aggregata persona
 15 dominacionem civilem respuit ultimate, ut patet de David et sanctis aliis sinagoge. — per vitem vero intelligitur corpus ecclesie cristiane, cuius capud Cristus non potuit civiliter dominari. et sic sacerdotes eius propter contemplacionem et aspiracionem ad celestia respuunt
 20 dominacionem huiusmodi et exhinc spiritualiter fructificant iuxta illud Ecclesiastici vicesimo quarto, ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris, nam Cristus, qui est vitis vera, ut dicit Joh. decimo quinto, est primum capud tam antike quam nove ecclesie. ideo

*Interpretation
of the olive*

of the fig-tree

of the vine

*Christ the head
of the old and
the new Church*

1 sic quod A quod D quod C, sed C² sic
superscripsit, ut sic quod maluisse videatur 3 affectu
 corr. A 4 urierunt D expuncto ur a religione
 status AD a status religione C, sed lineis verbis a et rel.
superscriptis religione a status legi voluit 5 in con-
 silio in consilio D, altero expuncto 9 que AD 10 sen-
 sibus C 14 nutrierit in fine corr. A nutriunt CD
 15 ultimate corr. A 16 sanctis aliis AD aliis sanctis C
 18 propter corr. A 20 fructificant emendavi ex auctoritate
Vulgate fructifera codd. 21 24° AD 34° C
 23 15° in correctura C 16 tamq (lin. per voc. ducta del.) tam A

21 v. 23 23 v. 1—5 24 cf. JWⁱ De Ecclesia
 (ed. Loserth, London 1886) p. 30: ante incarnationem fuerunt
 multe particulares ecclesie . . . et illarum nullus Romanus
 pontifex fuit caput preter Christum; cf. porro ibid. 57; St.
 Thomae Aquin. Opp. (ed. Veneta 1774) tom. V 51: Christus
 est caput omnium hominum tam fidelium quam infidelium

sibi dicitur Psalm. centesimo vicesimo octavo, uxor tua sicut vitis habundans. et quoad primam ecclesiam dicitur quasi oliva speciosa in campis Ecclesiastici ubi supra. quoad mediam vero ecclesiam dicitur Cantic. secundo, ficus protulit grossos suos; grossa quidem sacramenta nutrierant gentem illam. per rampnum vero divisum infructuose in multa signatur leo diabolus, de quo primo capitulo, et eius capitalis discipulus anticristus. deus autem dat membris eorum ex suis demeritis regem super omnes filios superbie in penam peccati eorum et per consequens || in furore suo iuxta illud Psal. noni, constitue domine legislatores super eos. rampnus ergo predictus est persona prepositorum ecclesie malignantium et specialiter anticristus, qui venit in tempore Johannis ewangeliste, et durat usque ad diem iudicii princeps sinagoge sathane, Cristo contrarius, quia Cristus docuit suos apostolos mensurare maioritatem suam, non quoad reputationem mundi iudicantis secundum faciem personam maiorem, ut habet seculariter plures divicias, ampliorem potestatem civiliter coactivam et tamquam potentatus mundo gloriosior recipiens ampliores honores a populo, sed Cristus docuit suos, ut patet Luc. vicesimo secundo omnino oppositum, scilicet quod ministrent ut pauperes, humiles et mundo odibiles. et penes hoc, quod in hiis tribus sunt plus deformati a seculo propter Cristum, sunt maiores in reputatione divina, et sic, quia a deo plus dilecti, maiores simpliciter. sicut enim umbra accidentaliter sequitur fugientem, ita honor seculi quandoque per accidens sequitur fugientem a seculo, sed

*His servants live
in poverty and
humility, hated
by the world, but
honoured by
God,*

1 centesimo vicesimo octavo	<i>emendavi</i>	127 ^o <i>codd.</i>
3 sponsa C	5 ficus (<i>linea delet.</i>) Cant. C	pertulit D
gressus D	8 capitalis <i>in fine correxit A</i>	13 A ¹ <i>in</i>
<i>marg. add. de Anticristo</i>	predictus om. C	16 ut
usque D <i>expuncto</i> ut	principes <i>corr. in</i> principes C	
22 ampliores AD	plures C	30 consequitur D

1 Ps. 128; 3 2419 5 v. 13 8 cf. supra p. 18
12 Ps. 921 15 cf. I Joh. 218; 43 16 idem sentit JW
de antichristo Polem. Works (ed. Buddensieg, Lond. 1883) 353
23 v. 25—26

verus honor fugit diversum ad seculum, cum deo odibilis ex apostasia non vere honoratur, sed false illuditur, ac si illo deriso honoraretur status alienus laudabilis loco sui.

5 ad istas siquidem tres condiciones conversacioni Christi contrarias sitibundo et ignito spiritu anelat anticristus cum suis discipulis et ex cupidine fastus ac questus temporalium cognoscuntur specialiter, si plus insudant pro temporalibus acquirendis, plus murmurant
10 et resistunt loquentibus de suis temporalibus auferendis, quam laborant pro bonis gracie acquirendis vel oppugnant adversarios fidei vel virtutum.

while the servants of Antichrist are known by their love of worldly treasures and their scorn for the gifts of grace

tales enim anticristi ex causa triplici sunt rampno rationabiliter comparati, primo, quia in se divisi ex
15 affectione diviciarum pungentium quasi substantialiter sunt spinosi; nam Luc. octavo sunt divicie spinis a domino compareate; secundo, quia alie tres arbores sunt satis fructifere, rampnus autem vel dumus inutilis, nisi de quanto excisus combustioni committitur. sic tales pre-
20 positi lacerantes lanas ovium subiectarum et precludentes eis pascua sunt infructuose arbores autumpnales, de quibus sanctus Judas loquitur in ignem eternum mittende, quem quidem attendunt miserabiliter pro temporalibus hic in via. tercio rampnus et rubus diva-
25 ricare faciens lumen solis confundit figuras ymaginum. ex hinc enim dicitur ignem apparuisse in rubo Moysi, ne populus pronus ad ydolatriam || adoraret ymaginem. correspondenter tales anticristi ex cupidine dominacionis et bonorum seculi confundunt in suo interiori homine

Attack on the rich clergy

fol. 8d

9 acquirendum D	11 acquirendum D	15 C in
marg. add. Nota	23 quem A	que D, in corr. C
25 confundit in correctura A	figuras CD	filiam
expunctum A, emendavit in marg. addens figuras A ²	26 ignem	
om. A, add. in marg. A ¹	27 A ¹ in marg. super. col. 8d	
addidit loquitur contra dominacionem secularem cleri	28 cupidine C, sed lit. e superscr. i C ² emendavit	29 anteriori A

5 cf. De Christo et adversario suo Antichristo. in *Polemical Works* (ed. Buddensieg, London 1884) p. 636 16 v. 14
22 112 26 cf. Exod. 32

similitudinem dei sui. sensus autem iste cum facto membrorum anticristi concluditur esse catholicus et a spiritu sancto intentus, ut in ista scriptura Judic. exprimitur. si enim Gedeon secularis pro tempore legis nature tam religiose renuit civilem dominacionem, multo magis sacerdotes Cristi. nam Judic. octavo scribitur: dixerunt omnes viri Israel ad Gedeon: dominare nostri et tu et filius tuus et filius filii tui, quia liberasti nos de manu Madian. quibus ille ait: non dominabor vestri nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur dominus. unde, quod ista fuit religio a deo approbata, patet primo Reg. octavo et duodecimo capitulis, quomodo ergo foret religio summis Cristi sacerdotibus, aspirare ad summam dominacionem secularem post instructionem Cristi tam pauperis, docentis suos, tam verbo quam opere dominacionem huiusmodi abdicare.

*Christ against
the worldly 'high
priests'*

*The religion of
Antichrist
banishes love
and is the cause
of war*

ista itaque religiositas anticristi est causa omnium bellorum et refrigerencie caritatis et a principio recessus a statu innocencie continue invalescens, ut factum ostendit. et apostolus conqueritur prima Thym. sexto. ideo orat ecclesia, ut deus doceat nos terrena despicere et amare celestia.

*In the figures
of Holy Scripture
the natural
philosophy
comes to its
perfection*

in talibus itaque figuris locucionis scripture latet omne genus philosophie naturalis, que ex intellectu scripture, suscipit ultimum complementum. nam philosophia naturalis usque adeo deficit ab ultimo complemento, quousque gravidata fuerit moralitate vel alio sensu mistico scripture. et sic tam logica quam omnis

3 illa C	exprimatur D	6 A ¹ in marg. add.
dominacio cleri	7 dominari D	et om. CD
8 C in		
marg. add. Nota bene	11 illa D	12 domino C
approbata om. D	18 irreligiositas C	19 refrigerencie C
21 prima A	ad C	om. D
28 in		
marg. inf. col. 8 ^d A ¹ subscripsit haec	omnis sciencia recipit	
in scriptura sacra ultimam perfeccionem		

3 cf. Judic. 8²³ 6 v. 22—23 12 v. 7 13 v. 12
20 cf. Polem. Works, De Fundat. Sect. 62; De Contrarietate
duorum dominorum 699; De Solutione Satanae 392 sqq.
21 v. 6—10

alia philosophia recipit in scriptura sacra perfeccionem ultimam in deum propinquius dirigentem.

et patet ex sensibus, quibus ista scriptura Iudicum est gravidata, quod non sit falsa et per idem nec alia.

5 sensus igitur literalis scripture est utrobique verus, cum non asseritur a recte intelligentibus, ut litera sonat puris gramaticis vel mendaciter fingentibus fabulas poetarum, quos Aristoteles dicit mentiri comuniter. et sic intelligitur Origenes Super Cantica omelia prima: 'observa', inquit,

10 'et invenies in ewangelica leccione non fabulas et narrationes ab ewangelistis, sed misteria esse conscripta'.

et sic sensus literalis locucionum huiusmodi est primus sensus verus, quem spiritus sanctus ordinavit ad gig-

nendum alios et per consequens non sensus fabulosus.

15 unde sanctus Thomas parte prima Summe conclusione prima || in fine sic loquitur: 'sensus parabolicus scripture sub literalis continetur; nam per voces signatur aliquid

fol. 9^a proprie et aliquid figurative, nec est literalis sensus illa figura, sed illud, quod est figuratum. cum enim scriptura

20 nominat dei brachium, non est literalis sensus, quod in deo sit membrum huiusmodi corporale, sed illud, quod per hoc membrum significatur, scilicet virtus operativa.

ex quo patet, quod sensui literali scripture numquam potest subesse falsum'. — ecce, quante sancti doctores

25 laborarunt ad excusandum scripturam sacram a falsitate. ipsi enim nescierunt, quod aliquis sit sensus scripture literalis verbalis, qui sit impossibilis.

Mysteries of faith, not fables are given by Holy Scripture,

truth always underlying the literal meaning

Therefore the holy doctors defend Holy Scripture against the reproach of falsehood

3 A¹ in marg. add. ad argumentum iudicis C 5 in marg. extremo (fol. 23^a) in D postrema pars vocab. ralis D² invenitur; abscisae sunt litterae praecedentes (lite) 9 in marg. extremo cod. D fol. 23^a invenitur genes D², pars prior nominis (ori) abscisa est A¹ in marg. add. Origenes 10 locucione C 15 in marg. extremo folii 23^a notavit as D² absciso thom conclusione A questione CD 19 quod est om. C, add. in marg. idem enim om. C, add. inter lin. C² 25 laborarant D laboraverunt C

8 cf. Aristotelis Opp. (ed. Acad. Reg. Berolin.) vol. II A 983^b; A 1023^a (med. col.); N 1091^b, 4; cf. supra p. 63/64 9 cf. Origenis Opp. (ed. Migne), Ser. Gr. XIII 41 15 St. Thomae Summa p. I qu. I art., ed. Parmae 1852 vol. I 7^a

Definition of Parable: a figure of speech expressing a divine truth

ulterius pro parabolis notandum secundum Januensem, quod 'parabole dicuntur proverbia eo, quod in ipsis sub comparativa similitudine figure verborum etiam ymagines veritatis ostenduntur'. unde describit parabolam, quod est rerum genere dissimilium comparacio. et dicitur secundum Hugonem a para, quod est iuxta, et bola, sententia, quasi iuxta posita sententia. non enim ipsa est sententia, que sonat, sed iuxta ipsam est sententia. et concordat Augustinus super illo Psal. sexagesimi noni: factus sum illis in parabolam, 'parabola dicitur, quando datur similitudo de aliquo'. ex quibus colligitur, quod omnes locuciones parabolice ewangelii sunt vere ad sensum, quem debent habere, ut dicit Augustinus. sed difficultas est, si locuciones parabolice sint vere ad literam. et videtur Augustinum sentire, quod sint ficte. super quo dicto sepe musitavi; videtur enim, quod non sit parabola vel similitudo, nisi habeat solidum fundamentum. non ergo est similitudo inter veritatem et illud, quod

The wording of all evangelical parables being often difficult, but their meaning true

1 in marg. sup. col. 9^a superscr. haec sunt de parabolis declaracio A¹ 2 D² in marg. add. parabola quid est C in marg. add. quid est parabola et unde dicitur 3 etiam C, in correct. A et D 4 ymagines in fine corr. A describit C 6 hug' A vgo D vg' C bala CD 9 illud C sexagesimi noni emendavi 68ⁱ codd. 10 enim dicitur CD quomodo D 14 sunt CD 15 sunt CD 16 dicto om. C, adscr. in marg. C² 17 firmamentum (expunctum) fund. D

1 Joann. Januensis de Balbis, ord. Praedic., floruit circa a. 1280; inter eius scripta locum primum obtinent Prosodia (Grammatica) et Catholicon (Lexicon), pro illa aetate minime contemnenda, et edita frequenter in primordiis typogr. a. Joh. Fausto, Mogunt. 1460, deinde Venet. 1483; 1487; 1491 et saepius; Lugd. 1506; 1514; 1520; aliorum eius scriptorum quae publici iuris facta sint, nescio (cf. Oudinum tom. III 579); cf. ad verba supra laudata Januens. Catholicon, impr. Lugduni a. 1496 vol. I sub 'Parabola' (de littera P ante A); vide quoque sub 'Proverbium' 6 lectione sedula et indices rerum nominumque, qui editionem Migne adornant, et quosdam illius libros percurri, sed nusquam inveni locum, quo St. Hugo de parabola disputat; rem leviter tangit Migne Ser. II 176 p. 802 sqq. et 175 p. 792 9 cf. Opp. tom. V 928 v. 12 13 cf. supra pag. 56 lin. 6

non est. iterum cum illud de filio prodigo sit satis possibile, videtur, quod sanctus doctor non diceret illud esse falsum, specialiter cum deus veritatis habeat multas veritates nobis incognitas, per quas posset parabolice
 5 exprimere veritatem, licet non indicaverit falsitatem. — preterea Augustinus in libro suo De Verbis Domini, beatus Gregorius et alii sancti ex narratis parabolice probant conclusiones multas et narrant ipsas tamquam veras, ut patet de divite sepulto in inferno. cum ergo narratio
 10 de duobus filiis sit eque possibilis, videtur, quod sancti, qui tantum timuerunt errare in sensu scripture, non assererent sine magna evidencia, quod narrata huiusmodi non sunt vera.

ideo solebam dicere, quod multa sunt ficta et tamen
 15 sunt vera, ut Cristus finxit se longius ire, sicut patet Luc. ultimo, et tamen verum fuit ad literam, ut exponit Gregorius libro secundo omelia tertia. et Augustinus tangit, ut superius recitatur, et quando Augustinus dicit, quod non sit res gesta, forte intelligit, quod non sit res in
 fol. 9^b 20 scriptura sacra alibi cronicata. sic enim loquitur || apostolus Ebr. septimo de Melchisedech, quod non habuit patrem vel matrem, suple, in scriptura sacra expresse genelogizatam, licet apocrife habuit, cum secundum beatum Ieronymum fuerat verus homo. et sic loquitur Augustinus in sermone
 25 De Assumpcione Beate Virginis, qui sic incipit: Ad interrogata, 'fecunda', inquit, 'est veritatis autoritas et dum

Fiction too may carry a truth

1 iter D, sed um superscripto emendavit idem prodigo
 om. C, in marg. add. C² 5 mendicaverit A, correxit C, ubi prius
 indicaverit existit indicaverit D 6 beatus om. C 9 divite
 om. C, add. inter lin. C² 12 asser. A tantum asser. D
 tantum assimerent C, linea deleuit et in marg. add. asse-
 rerent C² 13 sint D 15 ut patet C 21 ad heb. C
 22 genealogizatum C genologizatum D 26 A¹ in
 marg. super. col. 9^b superscr. haec de sacre scripture vario
 processu mistico et literalis et om. C, add. int. lin., in-
 certum a quo

6 cf. Opp. tom. VII 410—411 7 cf. Opp. (ed. Migne)
 Ser. I 76 p. 53; 1303 sqq. 15 cf. Luc. 24, 28 17 cf.
 Opp. (ed. Migne) Ser. I 76 p. 1182 18 cf. supra p. 66
 21 v. 3 23 cf. Opp. (ed. Migne) Ser. I 22 p. 677—681
 24 cf. Opp. tom. XVII 1888/9

*The Passage
through the Red
Sea and the
Manna inter-
preted*

diligenter discutitur de se gignere, quod ipsa est, cognoscitur. sepe enim discussa veram convenienciam parit, quam manifestatis sermonibus abscondit et sepe apertis sermonibus insinuat, in quibus nichil, preter quod sonuit, querendum invitat, ut est, quod Abraham genuit Ysaac, 5 Ysaac Jacob et cetera talia, in quibus solum tenenda est litera. quedam autem sic comandat, ut pariter literam et misticum intellectum instruat, ut in transitu maris rubri et manna celesti, ubi futurorum figura, baptisma videlicet Cristi et ecclesie ostensa est inde prerogativa, 10 quedam tantum mistice, ut cum dicitur, deum insufflasse in faciem Adam spiraculum vite, qui os ad spirandum non habet nec manus ad operandum. cum tamen dicat Iob: manus tue fecerunt me et plasmaverunt me'. absit, quod credatur, illum sanctum asserere, quod non 15 licet de scriptura ista historiaca habere sensum nisi historiicum. cum multi sunt sancti, eliciunt ex ista genealogia sensus misticos satis multos, sed wlt, quod isti sensus mistici non sunt in scriptura sacra expressi, sicut apostolus prima Cor. decimo explicat de transitu maris rubri. 20

est ergo secundum Augustinum triplex genus sensus scripture autentici, quidam solum historiicus, quidam solum mysticus et quidam utrimque, et patet, quod omnes parabole ewangelii sunt vere, sive perfecta fuerit historia ad literam sive non. et sic potest intelligi illud Augustini 25 octavo Super Genes. Ad Literam quarto cap., ubi dicit,

1 cognoscitur C; A, sed A¹ corr. in marg. in cognoscit
cognoscit D 3 manifestis CD apertis A, corr. ex
aptis C aptis D 5 quia CD 6 Ys. genuit
Jac. C solum (in correctura) g. (sic) tenenda A solum
tenenda CD 7 lit. int. lin. add. A 8 instruat C, in fine
corr. A instituat D in om. C 11 insufflare CD
14 blasmaverunt A 17 sunt om. CD genealogia C
genealogia D 20 prima A ad C om. D 21 A²,
C in marg. addiderunt, ille triplex sensus scripture, hic
triplex genus sensus scripture sensus om. D, add. in marg.
cum sig. marg. idem 22 quidem (?) CD et sic semper;
breviatio librorum dignosci non potest 25 sive non
om. D, add. in marg. D³ 26 octavo om. C quarto
emendavi Maurinorum ordinem secutus 6° codd.

14 108
669; III 155

20 I Cor. 10;
25 cf. Opp. tom. III 301

21 cf. Opp. tom. X 277;

quod 'quedam figurabantur non sicut vitulus ille sagi-
natus, qui minori filio revertenti in epulas occisus est,
ibi quippe ipsa narracio figurativa est non rerum figurata
signacio gestarum. non enim hoc ewangelista, sed do-
minus ipse narravit, ewangelista vero dominum hoc
narrasse narravit, proinde, quod narravit ewangelista,
eciam factum est, dominum scilicet talia locutum fuisse,
ipsius autem domini narracio parabola fuit, de qua num-
quam exigitur, ut — eciam ad literam facta monstrentur, que
sermone proferuntur. Cristus est et lapis unctus a Jacob et
lapis reprobatus ab edificantibus, qui factus est in capud an-
guli, sed idem eciam in rebus gestis factum est, || hoc autem
tantum in figuris predictum'. ecce, videtur dicere quod non
exigitur, ut ad literam monstrentur facte parabole, suple,
ut inserantur alibi historiace in scriptura sacra. et istam
sententiam innuit Lincolniensis in quodam dicto, movens
dubium, quare ewangelista dicit, Cristum post resurreccio-
nem primo apparuisse Marie Magdalene. 'ewangelia,
inquit, cum summa autoritate sunt edita et scribere
nolebant, nisi que omnibus nota erant'. unde dicitur,
multa fecit Jesus, que non sunt scripta in libro
hoc. unde autem dicit doctor, quod Cristus duodecies

*Difference
between the
sayings of our
Lord and those
of His apostles*

*Christ appear-
ing after the
resurrection*

1 post qued. fig. in A quedam margini adscript. est
2 minori corr. C in epulas om. C, add. in marg. C³
6 provide *correxerit ex* proinde A 7 scilicet AD secun-
dum C 9 eciam: *incipit Bodleianus 924 fol. 1 quem appello B,*
prima manus, quae abhinc per 361 folia currit (B^a) mon-
strentur B^aC monstretur A monstrarentur D 10 A¹
in marg. add. Cristus est lapis 12 idem A illud B^aCD
15 inserentur C historice B^aCD 16 A¹ *in marg. add.*
lincolniensis 18 ewangelia *in correctura* A 20 omnibus
in correctura A 21 sunt om. B^a 22 autem dicit AB^aD
addit C A¹ *in marg. super. folii col. 9^a cum sig. marg.*
superscr. Cristus duodecies apparuit inter resurreccionem et
ascensionem B³ *in marg. add.* hic notantur appariciones
Cristi post eius resurreccionem

18 Marc. 16⁹ 19 opera Lincolniensis publici iuris
adhuc non facta sunt exceptis Epistolis, quae cura Luardi
anno 1861 Lond. in lucem prodierunt; qua in editione quae
JW apud Robertum laudat, invenire non potui, cum
hic de Marc. 16⁹ in nulla Epistolarum CXXXI disserat
20 cf. Joh. 20³⁰

to his disciples
and friends

apparuit inter resurrectionem et ascensionem, ipsa die pasche occies, primo Joseph ab Aramathia in carcere, in quo positus erat, eo quod ipsum sepelierat, ut scriptura Nichodemi declarat, secundo matri sue, ut Sedulius manifestat, tercio Marie Magdalene, ut Marcus asserit, s quarto duobus a sepulchro revertentibus, ut dicit Mattheus, quinto Jacobo, ut Paulus dicit, qui in sexta feria devovit, se non manducaturum, donec videret Cristum viventem, sexto Petro, ut Lucas testatur, qui propter negacionem ab aliis segregatus in fletibus permansit, septimo duobus euntibus in Emaus, ut Lucas testatur, octavo ianuis clausis in sero, ut Johannes describit, nono in nono die, quando eum Thomas palpavit, decimo ad mare Tyberiadis,

1 veras resurrectionem *A* 2 occies *corr. D* in marg.
 1 *D* add., qui apparitiones in contextu enumeratas in marg.
prae ceteris notat, lineis sequentibus numeros 1—12 adscribens
 aramathia *B^aC* aromathia *D* 3 sepelierat *D* in
 scriptura *C* 4 declaratur *C* in marg. 2 *D¹* 5 in
 marg. 3 *D¹* 6 in marg. 4 *D¹* 7 in marg. 5 *D¹*
 iacob *B^a* 2^a *A*, emendavit *A¹* addito in marg. 6
 9 in marg. 6 *D¹* 10 in marg. 7 *D¹* 11 in marg. 8 *D¹*
 12 in marg. 9 *D¹* nono die *AB^aC* octavo die *D*
 13 in marg. 10 *D¹*

1 cf. de apparitionibus Christi Augustini *Opp. tom. VIII* 1022 4 Caelius Sedulius, natione Scotus, circa annum 430 floruit. laicus, in Italiam profectus, per aliquot annos philosophiae studio operam navavit; postea presbyter factus est; antistitem eum vocant Liberatus et Belisarius poetae (cf. in *Append. Bigneana* p. 680, *Acrostich. in Sedulium*), episcopum Sigebertus; ceterum quisquis fuit, circa medium saec. V floruit, utpote cuius poemata collegit et edidit Turcius Rufus Asterius, consul anni 494. in Achaia eum libros suos scripsisse Theodosio iun. et Valentiniano imp. annotatiunculae quaedam testantur, adscriptae duobus vetustissimis codd. mss. ab Ussero et Labbeo memoratis. ad quem librum Sedulii (cf. eorum inscriptiones *Cave, Script. Ecclesiast. Historia, Ox. 1740 vol. I* 425) JW verbis suis respiciat, perspicere non possum; forsitan in Sedulii 'Carmen Paschale sive de Christi Miraculis' exstant; cf. *Opp. ed. Arevalo 1794, Carm. l. V* 43 5 cf. 169 6 289 7 cf. *I Cor.* 157 9 2412 11 2415 sqq. 12 2010 13 cf. *Joh. 20* 24 sqq. cf. *Joh. 21* 1 sqq.

undecimo in monte Galilee, duodecimo recumbentibus undecim discipulis.

ecce, quam multa vera non sunt expressata in scriptura sacra, que sepe restringit loquelam ad illa, que ibi asseruntur. quando ergo scriptura dicit, quod primo apparuit Marie Magdalene, intelligitur, quantum ad apparicionem in scriptura expressatam, et sic credo, quod loquitur Augustinus.

ex predictis patet solutio ad secundam instanciam, qua quidam truncant scripturam ad imponendum ei calumpniam. nonne, inquit, est impossibile, quod Cristus sit demoniacus, et tamen hoc legitur Joh. octavo: nonne, inquit Judei, bene dicimus, quia Samaritanus es et demonium habes; et simile est illud Luc. undecimo: in belzebug principe demoniorum eicit demonia, et illud Joh. nono, non est hic homo ex deo, cum sibi similibus. oportet enim secundum Augustinum grossare

Against the scoffers of Holy Scripture who draw defamatory conclusions from single texts

The true meaning of Holy Scripture is arrived at by considering the whole

1 in marg. 11 D¹ in marg. 12 D¹ 2 undecim voc. corr. A 3 quam A quod B⁶CD 6 marie om. B⁶CD 9 in marg. infer. folii col. 9^a subscr. haec sunt truncate locuciones debent capi ad sensum auctoris A² 10 tractant C 11 B¹ in marg. add. impossibile, alramento pallido leviter adumbratum et paene oblitteratum, ut vix legi possit; correctores huius cod. duo, quae falsa esse in verbis primae manus arbitrabantur, in marg. sanant cruce vel figura 1 iuxta posita 14 tu et demonium B⁶CD 17 in marg. haec add. sunt: nota secundum Augustinum quod oportet grossare minucias fractas et laceratas in sua integra ex quibus sensus scripture sacre colligitur B³

1 cf. Matth. 28¹⁶ 2 cf. Marc. 16¹⁴ cf. ad hanc auctoris nostri disputationem de Christo ab aliis viso post surrectionem, quae Augustinus scribit Opp. tom. VII 158; 220; 1437; 1810; V 681; 909; III 73; IX 375; Sermones JWi in Select Engl. Works (ed. Arnold) vol. II Serm. CLXXI 131 sqq.: Matheu tellip how two Maries, pe toon was Marie Mawdeleyne etc. Serm. CLXXXII 133: pis gospel tellip how Christ apperide on Paske dai to two disciplis; cf. etiam ibid. 136 sqq.; 142; 144; 145 7 Luc. 24¹⁰ 8 cf. de hac argumentatione auctoris nostri, quae August. scribit Opp. tom. III 1017; 1922; 1012; 1020; 1022 12 v. 48 14 v. 15 16 v. 16 17 cf. supra p. 3 n. 1; sed de re disputat Aug. Opp. tom. III 174; VII 285—286; X 281; II 985; III 73; 80

minucias fractas et laceratas in sua integra, ex quibus
sensus scripture colligitur. unde et ista instancia est
similis argucie sophistarum, qui arguunt, quod dicendo
hoc necessarium: nullus homo est asinus, dicitur im-
possibile, scilicet quod homo est asinus, et dicendo hoc
impossibile: nullus deus est, dicitur, deum esse, quod
est absolute necessarium.

*Holy Scripture
was made by
God to contain
all truth*

quantum ad tales instancias oportet capere scripturam
in sua integritate pertinenter ad sensum auctoris, et tunc
invenitur undique, quod sit vera. unde taliter arguentes 10
videntur michi similes illis, de quibus loquitur Ieronimus fol. 9^d
in epist. Ad Paulinum septimo capitulo, 'sola scriptura
hec est, quam passim sibi omnes vendicant, hanc garula
anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc
universi presumunt, lacerant et docent, antequam discant. 15
alii abducto supercilio grandia verba trutinantes inter
mulierculas de sacris literis philosophantur, alii discunt,
proch pudor, a feminis, quod viros doceant, et ne parum.
hoc sit, quadam facilitate verborum, ymmo audacia edisse-
runt aliis, quod ipsi non intelligunt'. 20

*How far it is
considered free
from any error*

credamus ergo primo, scripturam esse verissimam,
summe autenticam et congruissimam, secundo vero
intelligamus eam recto modo, quo hic sufficimus, et
tercio iudicemus falsum condocendo vel calumpniam
imponendo, tunc enim inveniemus, quod sit ininunis 25
a falso.

2 colligitur *AB^aD*, *C^a corr. in marg.* tolluntur
(*punct. subscr. del.*) *C* 9 pertinentem *C* auctorum *C*
10 invenietur *B^aCD* 11 *A² col. 9^d superscripsit* triplex
est falsitas 11 septimo *scripsi ex auctoritate Migne*
sexto *cuncti codd.* *B¹ in marg. add. scola; vix legi potest*
13 hec est *AB^a* est hec *C* ars est hec *D* 14 avis (?) *A*
17 literis *om. C* 18 prochpudor *AC* proch pudor *B^a*
propudor *D* 19 hoc *voc. corr C* 21 sacram esse *C*
24 falsum *in marg. add. A¹ om. AB^aCD* docendo *B^a*
vel *punct. subscript. del. et non superscr. B^a*

11 cf. Hieron. Opp. (ed. Migne) Ser. I 22 p. 544

dixi autem alias ex testimonio doctorum, quod tripli- *Three kinds of falsehood*
 citer dicitur aliquid esse falsum, sicut tripliciter dicitur
 aliquid esse verum; primo, quando deficit a summa
 veritate vel entitate, que deus est, et sic omnis creatura
 5 dicitur falsa, sicut vana iuxta illud Ecclesiastes primo,
 omnia vanitas. sic autem non audeo loqui protervis
 et simplicibus, ne scandalizentur de humanitate Cristi
 et aliis creaturis. nec occurrit michi modo ad hoc
 sufficiens autoritas ex scriptura. — sed secundo dicitur
 10 creatura falsa, quando deficit a forma debita quoad
 mores, ut creature racionales et opera earum sophistica.
 falsitas autem prima illius generis est peccatum. unde
 longe falsior est peccator quam falsus denarius vel aliud
 opus procedens per falsum hominem a peccato. — tercio
 15 famosius aput logicos verbales dicitur signum falsum,
 quod imponitur ad signandum congrue cum hoc, quod
 desit sibi veritas adequata. quomodo aliqua signa sunt
 falsa contingencia, quorum signata pro aliquando non
 sunt, aliqua autem, quorum signata adequata pro num-
 20 quam sunt, ut impossibilia ex suppositione et aliqua
 impossibilia absolute, que logici dicunt significare, sicut
 non potest esse, vel intelligi equivocantes in adverbio
 similitudinis, ut hec: deus non est, signat sic demonstrando

1 dixi *A*, sed tertium i expunctum, ut dixi *legi librarius maluerit* 2 *A*¹ in marg. add. tripliciter dicitur falsum

tripliciter dicitur aliquid esse falsum *D*² nota quod tripli-
 citer dicitur aliquid esse falsum *B*³ 5 *B*⁴ in marg. add.:
 nota quod omnes pure creature dicuntur vanitas. quia deficiunt
 a summa veritate et entitate que est deus iuxta illud Ecclesiastes
 primo: omnia vanitas *B*⁴ 7 scandalizarentur (?) *B*^a scan-
 dalizarentur *A* 10 quando *AB*^a cum *CD* 12 autem
om. C istius *C* 13 forcior *B*^a 14 hominem corr. *C*
 19 alia *A* 20 ut corr. *B*^a alia *AB*^a 22 vel *A*
 sive *B*^a*CD* in *om. A* 23 signat sic demonstrando
 exstant in correctura *A*

1 alias: fortasse quae in Logica sua de 'falso' disputat
 in mente habet; cf. Logica (ed. Dziewicki) III 141: unde
 iste terminus 'falsum' est terminus negativus sqq.; cf. I 77:
 et ex istis bene notatis patent tria: primo, quod quelibet
 propositio, quantumcunque vera, cum falsificatur propter
 suum signatum sqq.; ibid. II 185 sqq. 4 cf. ibid. II
 203 sqq. 5 v. 2

modum signandi et signi et nonexistenciam dei, et non potest esse, quod deus non est. et si queritur: quid intelligo per ly, sic dicitur, quod deum et omne ens et ex parte rei preter modum signandi signi non aliter aliququaliter intelligo adequate. nam sicut maius deo cogitari non potest, sic nec modus nec aliququaliter ex parte rei, nisi qualiter est in deo. et super illa equivocatione signorum est magna altercacio in hac parte.

istis premissis dico, quod signa recitata sunt vera, si sunt partes scripture sacre, quia sunt signa imposita

*Holy Scripture
has its own terminology*

ab autore huius scripture ad signandum veritatem adequatam suo integro; ideo non licet lacerare scripturam sacram, sed allegare eam in sua integritate || ad sensum fol. 10^a autoris. et sic videtur michi Augustinum intelligendum octavo Super Genes. Ad Literam quarto cap., quando dicit, 15 quod ewangelista non dicit minorem filium post egestatem redire ad patrem, id est, non asserit illud cronicatum in scriptura tamquam autenticum, sed dicit dominum hoc recitasse, quod est autenticum. licet ergo

*The parabolical
and the literal
sense*

talis historia fuerit vera, tamen dominus narrat eam 20

1 signandum (?) A non existenciam B^a non existencia A non non existenciam D, ita C quoque, sed non super exi addidit inter lin. C² 2 queratur C 3 li C 4 aliter aliququaliter intelligo AD aliter intelligo B^a aliter (linea deletum) intelligo C, in marg. aliququaliter C² addidit 5 magis A 7 illa B^a in illa A ista CD 9 B⁴ in marg. add. haec: propositio sacre scripture est vera quia est signum impositum ab autore scripture ad signandum veritatem adequatam suo integro si sit pars sacre scripture 10 sint C impossibilia D 11 huius scripture AB^a scripture huius D scripture huiusmodi C 12 licet corr. C 14 sic AB^aD taliter C 15 quarto scripsi cum editione Aug., qua utor 6° codd. in marg. sup. cum sig. marg. A¹ add. parabola Cristi in quo sensu sit vera, et quomodo integre debet capi litera scr. s. B³ in marg. add.: Nota de filio protego (!) secundum Augustinum 8° super Genes. ad literam 16 minorem filium B¹, in correctura A fil. min. C iuniorum filium (alterum expunctum) D 17 illud om. C, add. in marg. C²

2 cf. solutionem huius syllogismi Logica I 77 sqq.; 185 sqq.; II 184—185 3 de 'ly' cf. ibid. I 15 nota interpretationem editoris Dz.: Ly is old French for 'the' = the word; its use in philosophical and theological works was common at one time; cf. III 143; II 88 14 cf. Opp. tom. III 301: non enim hoc ewangelista, sed dominus ipse narravit sqq.

tamquam parabolicam sive apocrifam, cuius sensus parabolicus est literalis atque autenticus, ut dicit sanctus Thomas. absit ergo dominum hoc narrasse, nisi fuerit *God cannot err* verum ad sensum suum, qui est sensus literalis, non historicus. sic ergo perficiantur partes scripture ad integritatem sensus auctoris et tunc imponatur eis calumpnia falsitatis, ut verum est, quod Judei dixerunt domino: nonne bene dicimus, quia Samaritanus es tu et demonium habes. nec signat ista pars secundum
 10 impositionem auctoris, quod Cristus sit demoniacus, sed quod Judei taliter dixerunt sibi. et sic de similibus.

nec componitur hec condicionalis, si nullus deus est, nullus deus est, ex istis cathegoricis impossibilibus: nullus deus est, nullus deus est, si non secundum
 15 teriam vel similitudinem, in qua compositione significarent eandem veritatem, quam suum integrum signat. negetur ergo, quod, si quis dicit, quod nullus homo est asinus, tunc dicit, quod homo est asinus, verumptamen, si dicit, quod nullus deus est, tunc dicit, quod deus est,
 20 cum necessario omnis res creata vel increata dicit deum esse propter vehemenciam veritatis. et sic si quis credit, cognoscit vel diligit aliquid, tunc sic se habet ad deum vel uno modo vel alio. nam omnis homo credit et cognoscit deum in universali, sicut omnis homo credit
 25 in universali ad mininum omnem veritatem, licet in particulari discredat fidem catholicam; et deus est bonum analogum, quod omnia appetunt.

2 itaque (*expunctum*) C, atque C² in marg. 5 tres
 (? triplices) (*punct. subscr. del.*) C partes in marg. C²
 7 ut AB^aD unde C 8 quia om. A 10 imposi-
 cionem CD impositorem AB^a 11 similibus AB^a
 talibus CD 12 nec componitur et quae sequuntur usque ad
 integrum signat om. B^a, sed add. in infer. margine prima
 manus nullus C in contextu, iteravit in marg. C²
 13 est om. C, adscripsit margini prima manus nullus om. C
 impossibilibus corr. A 15 vel vel C compositione om.
 D, add. in marg. manus prima 16 veritatem eandem C
 17 nullus homo et quae sequuntur usque ad si dicit quod om. A,
 sed addidit in marg. prima manus 18 tunc dicit quod homo
 est asinus om. B^a, add. in marg. B^a vera auctoris verba
 codd. CD sine correctura et additione exhibere mihi videntur
 19 si dicit quod om. B^a 21 sic AB^aD tunc C

2 Summa (ed. Parmensis 1852) p. I q. I art. 10 pag. 7^a; 6^d
 5 Joh. 84⁸

6^a

God and the
truth of His
revelation testi-
fied by nature
and Holy Scrip-
ture,

ex quibus patet, quod nedum scriptura, sed tota universitas creata signat deum et per consequens veritatem, et sic error concipientis est potius causa illusionis quam signancia scripture immunis. nec video, quare sinistre intelligentes partem scripture ipsam falsificant; quin per idem false intelligentes solem vel aliud astrum quoad quantitatem, motum vel aliud accidens eius sensibile ipsum falsificant. et per idem deus movens in penam peccati philosophos infideles ad habendum de ipso sensum reprobum foret impossibilitatis et factus 10 falsissimus, cum signat eis ex ordinacione sua eterna suos sinistros conceptus, sicut significabit in die iudicii, et signat eternaliter dampnatis spiritibus eo, quod est agens principale in qualibet accione. si dicatur, quod ratio diversitatis est, quia signum scriptum aut vocale est 15 humanitus impositum, ut significet tale falsum, ideo sic debet intelligi et ex institutione hominum dici falsum, patet, quod hoc non verificatur de aliqua parte scripture sacre, cum nemo instituit rationabiliter, quod aliqua pars eius sit falsa. sed sicut dicit Aristoteles || primo Posteriorum cap., quod demonstracio universalis non ducit in errorem, sed male audiens, sic nulla pars scripture sacre primo excitat ad consensum falsitatis, sed ex peccato originatur ignorancia scripture et inducitur cecitas intellec-

which is not
mistaken in any
part,

fol. 10b
20

2 veritatem CD, voc. corr. A caritatem B^a 4 A¹ in marg. inf. notavit contra illos qui false intelligunt scripturam sacram 5 scripture om. A 6 idem ACD ipsam B^a A¹ in marg. add. nota quod sol et terra signa naturalia non sunt falsa 7 aliud eius sensibile A, sed cum signo post aliud posito in marg. add. accidens idem aliud eius sensibile B^aD aliud eius sensibile C, sed cum signo post eius posito inter lin. add. accidens C⁴ 8 falsificent B^a falsificat C deus om. C, add. in marg. eadem manus 9 ponam A, sed litterae o superscr. est e. ut penam correctorem maluisse appareat 9—10 de se ipso CD 13 dampnatis B^a compendio omisso 14 si dicatur AB^aC sed dicitur D 20 Aristoteles om. D, add. in marg. prima manus 21 cap. om. C

20 cf. Arist. (ed. Acad. R. Berol.) *Analyt. Post. I cap. 24 vol. III 46^b; 47^a: melior igitur est demonstratio universalis quam particularis . . . si quis vero id (falsum esse) existimet, non demonstratio est huius erroris causa, sed is qui audit.*

tus, quam fidelis debet excutere, nec sit theologus obligatus institutioni puerili, qua ponitur, hoc signum vocale, mentale vel scriptum: nullus deus est, esse impossibile propter modum suum concipiendi impossibile terminatum obiective ad signum alliciens, ut sic intelligatur, quod per idem concedat, quaecunque alia movencia occasione peccati ad cogitationes vel assertiones falsas esse principaliter ita falsa. sed dicat cum philosophis et scriptura, quod omnia talia signa sunt
 10 vera, proportionaliter ut sunt entia, concedendo, quod falsum est, hominem esse asinum, quia non est, impossibile est hominem esse asinum, quia non potest esse; ex parte rei vero fundatur falsitas in peccato. unde sicut non potest esse malum, nisi fundetur in bono, sic
 15 non potest esse falsitas, nisi fundetur in veritate, ut veritate falsum est, quod homo est asinus, non quod hominem esse asinum sit forma vel falsitas, qua subiectum sit falsum, sed veritas, secundum quam deest, quod homo est asinus, facit vel causat falsum esse,
 20 quod homo est asinus.

*but sin leads to
blindness and
misconception
of Holy
Scripture*

unde solebam respondere querentibus rationem diversitatis, quare sol et cetera signa naturalia instituta

1 theologus *AB^a C² in marg.* catholicus *D, punct.*
subscr. del. C 3 nullus deus est *om. C* 4 impossibile
om. C 5 terminatum *corr. B^a* 6 intelligitur *C*
 7 occasiones (*punctis subscriptis del.*) *D, in marg.*
add. D¹ cogitationes vel *AB^aC* in *D* 10 ut
 sunt entia *iteravit D, sed iterata linea deleta sunt, incertum*
a quo 11 quia non *usque ad* hominem esse asinum *om. D,*
add. in marg. D¹ 12 est *omiserunt AB^a, add. in marg.*
prima manus potest esse *AB^aD* est (*lin. del.*) *C,*
superscr. int. lin. potest esse *C²* 13 vero *AB^aC* ubi in
correctura D 15 non *AB^aC* nec *D* 18 veritas
corr. C 19 facit *om. A, add. in marg. idem* falsum *AB^aC*
 deum esse (*ambo expuncta*) falsum *D* esse: *incipit fol. 15^a*
cod. C, in ultimo angulo folii ad dext. benedictus C¹ add.
 20 homo *om. C, sed add. int. lin. C²*

15 in eundem modum de falsitate, fundata in vero, disputat JW in Logica II 184: sic ex vero sequitur falsum sqq. 16 cf. eundem syllogismum in Logica II 16; I 57; 73 et saepenumero in libris philosophicis JW

a deo ad signandum homini sic false non sunt falsa et tamen signa humanitus instituta sic false signando sunt falsa. ratio videtur ex eo, quod ex infirmitate puerili signa principalius noscentis quam signata concordatum est in ista equivoca significatione veri et falsi, sed postquam homo fuerit methaphisicus et dimittendo ista signa direxerit aciem mentis ad signata, tunc decet, quod abiciat istas significationes pueriles loquendo de veritate reali, ut loquitur methaphisicus.

*Objection: if
part of Holy
Scripture be true,
every phrase,
syllable, letter
must be true*

et per hec patet responsio ad terciam instanciam, 10
qua arguitur: si quilibet pars scripture sacre sit vera,
tunc omnino imperativa dicio, silaba et litera forent
vere. quod conceditur non solum, quia encia, sed quia
eandem veritatem signancia, quam signant sua integra.
sicut enim, multis trahentibus navem, quilibet eorum 15
trahit navem, et sic de concurrentibus ad acciones tam
corporales quam incorporeales, sic quilibet pars scripture
significat ipsam bene intelligentibus fidem, spem et
caritatem, ut dicit Augustinus tercio De Doctrina Cristiana
cap. decimo, et Super Psal. centesimo quadragesimo. 20
verum igitur est hoc dictum apostoli prima Cor. undecimo:
imitatores mei estote sicut ego Cristi, cum signi-
ficat, quod fideles debent sequi apostolos, sicut ipsi secuti
sunt ducem et capitaneum suum Cristum. nec oportet
timere offensionem logicorum et gramaticorum, quos 25
oportet submittere se ad discendum in scriptura tam
novam gramaticam quam logicam.

ista autem sententia foret planior, si stabiliti fuerimus

1 et tamen *et quae sequuntur usque ad* signa sic false *om.*
C, *add. in marg.* C¹ 3 ex (*prius*) AD, (*lin. del.*) C *om.* B^a
4 concordatis (?) D 5 et AB^a, *add. inter lin.* C² vel D,
(*lin. del.*) C 10 terciam AB^a istam C illam D
11 A¹ *in marg. inf. col. 10^b haec subscr.:* quilibet pars scrip-
ture sacre est vera et sic dictiones, silbe et litere 12 omnino
(?) AB^a oracio CD 14 sua *om.* A enim *om.* C,
add. in marg. C² 21 hoc AB^a, *add. inter lin.* C² *om.* CD
p^a cor. AB^a ad cor. C cor. D

19 cf. *Opp. tom. III* 64
I Cor. 11,

cf. *ibid. VI* 1002

in metaphisica de quidditate scripture sacre, quam, quia
 501.10C sepe dixi alibi, ideo differo, || quousque veniat posterius
 sexto capitulo.

et sic conceditur, quod quolibet pars characteris
 5 scripture sacre est vera habens per ordinem multos sen-
 sus, cum deus sit primus et ultimus sensus cuiuslibet
 creature et particulatim habent alie partes scripture pro
 sensibus veritates ducentes in veritatem illam finalem,
 ad quam concurrunt veritates singule ut ad centrum. et
 10 sic ista propositio est vera: non est deus, licet falsum
 sit, quod deus non est, cum non sic signat, sed quod
 insipiens ille dixit: non est deus. nec oportet theologum
 discutere de distincione parcium oracionum et distinc-
 15 cione propositionum, ut loquuntur gramatici et logici,
 quia habet metaphisicam superiorem et recciolem quam
 isti introductorie parvulos instruentes, concedens, quod
 quolibet pars vocis scripture est intelligibilis et signi-

*Every part of
 Holy Scripture,
 even the iota, is
 true in the last
 sense of truth
 which is God
 Himself,*

*but the theolo-
 gian must leave
 it to the gram-
 matist to muse
 over the
 subtleties of
 grammatical
 construction*

*His metaphysic
 ought to be
 based on the
 higher spiritual
 laws*

4 concedo C carecteris CD. 5 scripture sacre AB^aD
 sacre scripture C 7 alie corr. A pro sensibus om. C
 9 quam AB^aC quod D 10 sic AB^aD tunc C
 B¹ in marg. add. Nota, paene oblitteratum deus est C
 11 sed om. C, sed add. int. lin. prima manus 12 oportet
 AB^aD, C² add. int. lin. est (lin. del.) C in textu
 15 recciolem et superiorem CD

1 cf. quae paucis post annis (1383) de 'quidditate' Scrip-
 turae sacrae copiose et subtiliter disseruit, in Trialogo (ed.
 Lechler) cap. XXXI, inde a p. 238; imprimis p. 242: secundo
 quod cognoscant secundum rectam metaphisicam scholae
 Christi sqq. 2 librorum prius confectorum quempotissimum
 hic JW in animo habuerit, inscriptione et capit. numero
 in incerto relictis ad diiudicandum difficile est; fortasse
 relegamur ad tractatum De Civili Dominio (ed. R. Lane
 Poole), anno 1377/78 scriptum, lib. I cap. 17 p. 118 sq.; cf.
 etiam ibid. cap. 44 p. 396 sqq., ubi subtiliter et copiose de vi
 ac natura Scripturae sacrae disputat 6 cf. Polem. Works
 (ed. Buddensieg) 163; Unprint. Engl. Works (ed. Matthew)
 208: God is wip eche creature bi . . . wisdom and goodnesse
 to kepe it etc. Trial. IV 27; II 11 10 de hac propo-
 sitione hypothetica JW frequenter disputat, cf. e. gr. Logica
 I 29—33

ficativa equivoce a doctrina puerorum. unde Augustinus septimo Confess. undecimo cap.: 'omnia vera sunt, in quantum sunt, nec quidquam est falsitas, nisi cum putatur esse, quod non est'; et concordat methaphisica Aristotelis.

5

CAPITULUM QUINTUM.

Objection: if the believer is to follow Christ in mind and speech, then he must also be able to work miracles

Uterius arguitur de ratione triplicitatis contra imitantes celestem logicam. si debemus sequi Christum in logica et modo loquendi, per idem debemus sequi eum ieiunando quadraginta diebus, ambulando super aquas et faciendo miracula, vel aliter restat dicere, in quibus specialiter debemus sequi Christum.

A difference has to be made between the works Christ did as Lord, as man, as God-man

hic constat, quod Christus quedam fecit in quantum deus, et quedam in quantum homo et quedam ut utrumque. in operibus autem humanitatis Christi debemus sequi eum faciendo operibus suis proportionalia. sed cum logica ac eloquencia Christi sint mitissime,

2 undec. emendavi ex auctoritate Maurinorum 2 14°
codd. cuncti cap. om. B^a sunt vera C 6 AB^a, C² in
marg. add. cam 5um 5 non atramento, sed tinctura fusca
pinxit D aut D¹ de ratione triplicitatis om. C imi-
tantes, sed litterae tres ten quae sillabae tes praecedunt
punct. subscr. deletae sunt, ut imitantes restituatur A 8 logi-
cam tripliciter C, super tripliciter C⁴ add. de ratione 9 et
om. D 12 debemus specialiter B³CD 13 A² in
marg. super. col. 10^e superscr. haec: aliqua fecit Christus ut
deus et aliqua ut homo, aliqua ut utrumque et in quibus debemus
sequi Christum, et quomodo B³ in marg. add. Nota quod
Christus fecit quedam in quantum deus et quedam in quantum
homo et quedam ut utrumque 14 deus AB^a homo CD
et om. C homo AB^a deus C homo et quedam
ut om. D 15 B⁴ in marg. add.: Nota quod in operibus
humanitatis Christi debemus sequi ipsum faciendo operibus suis
proportionalia 16 proportionalia D 17 A² in
marg. add. logica Christi

1 cf. Opp. tom. I 163; de re, non de verbis cf. Soliloquiorum lib. II tom. II 450 4 hunc locum Metaphysices, et capite et libro in incerto relictis, non inveni 15 eandem vel similem sententiam variis scriptorum locis prodit Augustinus, cf. Opp. tom. VII 638; 885; 1068; 261; X 754; 755

rectissime et facillime ad hoc date, ut ipsas discamus faciendo similiter, patet, quod in istis debemus omnibus aliis magistris postpositis sequi Cristum.

unde cum logica Cristi ex predictis sapit humilitatem, patet, quod in ipsa debemus sequi eam dimittendo ampullosam apparenciam sophisticam, cum aliter ex fatua eleccione minus boni et magis difficilis peccaremus. et ad illud hortatur Matth. undecimo ita dicens: discite a me, quia mitis sum et humilis corde.
 10 super quo dicit Augustinus De Verbis Domini sermone primo: discite a me, non mundum fabricare, non cuncta visibilia et invisibilia creare, non in ipso mundo miracula facere et mortuos suscitare, sed quoniam mitis sum et humilis corde'.

He is to be our master in any human word or deed, above all in His humility

15 unde plus attentendo ad difficultatem, cum omnis Cristi accio sit nostra instructio, patet, quod debemus ieiunare quadraginta diebus abstinendo a peccato et iuxta possibilitatem nostram a superfluo corporali cibo. nam ab isto exemplari ieiunium quadragesimale, quod observat
 20 ecclesia, sumpsit exordium. debemus insuper ad imitationem Cristi ambulare secundum sensum mysticum super
 fol. 10^d aquas, dum fluxibilitatem temporalium || signatam per aquas et maria debemus pedibus interioris hominis conculcare, et sic vivendo in spiritu, sicut Cristus ambulavit

His life a pattern for us

1 fac (expunct.) facillime C 3 magistris om. in contextu D, margini adscr. D¹ A² in marg. add. sequi Cristum Cristum et quae sequi usque ad debemus sequi om. D; C, sed add. in marg. C² 5 eum CD 10 sermone 10 CD om. AB², sed in marg. sermone 10° B⁴, sermone 14° A¹ add. primo scripsi auctoritatem Maurinorum secutus fabr. in correct. A 13 quia C 16 informacio C 17 A² in marg. infer. col. 10^e subscr. haec: Ieiunium 40 dierum a Cristi exemplo sumpsit exordium peccatis D 19 illo C 22 dum fluxibilitatem usque ad per aquas om. C, sed add. in marg. C² 24 A² in marg. add: Nota quod mystice homo potest facere talia miracula qualia fecit deus, suple. ambulare super aquas. ieiunare 40 diebus, mortuos suscitare

8 v. 29 10 cf. quae Augustinus in processu Sermonis LXIX cap. I (Opp. tom. VII 386) profert; de re disputata cf. Aug. Opp. (Ad Galat.) tom. IV 1254

*Spiritual inter-
pretation of
fasting and
miracles*

in aere, debemus affectionem temporalium precavere, ne infixi illis et profundati usque ad habitum reddamur inepti ad celestia aspirare. — unde Augustinus in De Verbis Domini sermone vicesimo uno, 'dum hic vivimus, vigilare debemus et eligere, quod in futuro teneamus, s mundum non amemus: premit enim amatores suos, non eos ad bonum adducit, laborandum est in eo potius, ne capiat, quam timendum, ne cadat'. unde Johannes de Abbatis Villa exponendo illud Matth. octavo: ascendente Jesu in naviculam, notat, quomodo per archam Noe 10 et Petri naviculam mystice signatur ecclesia, quam navim, si debeat evadere maris naufragia, oportet esse super fluxibilitatem temporalium quindecim cubitis, de quibus in *principiis*, sicut fuit in principio utriusque testamenti. navis enim inclinata terre innaturaliter locatur submer- 15 sioni patula et specialiter, si luto temporalium sit infixa. defectus vero sensus scripture in sequendo Cris- tum facit nos discredere istum sensum. unde debemus tercio loco miraculorum Christi nos et proximos ad legem dei convertere. illud autem opus correspon- 20 det miraculis, cum secundum Augustinum in libello

2 *B*³ in marg. add. Nota quod mystice homo potest facere talia miracula qualia fecit deus. suple ambulare sup. a., iei. 40 die., mort. susc. 7 ducit *B*^a ne potius *expuncto* ne *D* 8 unde *om.*, sed add. int. lin. *A* 8 *A*¹ in marg. add. Johannes de abbatis villa 11 navim corr. *B*^a navem *C* 12 naufragia *AB*^a*D* pericula *C* 13 15^{cim} *om.* in textu *B*, add. in marg. prima manus 14 'princ.' scripsi inprimis *B*^a*C*, (? psalmis) *AD* 18 istum *om.* *B*^a unde *om.* *B*^a; *A*, sed add. in marg. prima manus 19 ad legem dei in loco raso corr. *C*² 21 *B*³ in marg. add.: Nota secundum Augustinum quod iustificare impium non est minus miraculum quam noviter fabricare mundum Nota Augustinus *A*¹ in marg.

3 cf. Opp. (Sermo IIC De Verb. Evang.) tom. VII 516; lectorem ad quae de hoc praecepto (VII 506) disputat revocare hoc loco iuvat 8 Joannes Abbaevillanus (Joa. Algrinus de Abbatis Villa) archiepiscopus Bisuntinus et R. E. Cardinalis, defunctus a. 1257; sermones reliquit et Commentarios in Cantica; sed adhuc latentes in libris msscr. mihi praesto non fuisse aegre fero; cf. quae de illo Fabricius, Bibl. med. et infimae latin. II profert 9 v. 23 13 cf. Gen. 7 20

Ad Spiritum Sanctum Domini iustificare impium non est minus miraculum, quam mundum noviter fabricare.

*Justification
of the sinner
no less a wonder
than a new
creation of the
universe*

ad alias itaque operationes Christi possumus secundum
5 parilitatem generis operum, non morum attingere, alias
autem, quas fecit secundum deitatem vel utrimque, de-
bemus ad sensum mysticum imitari. et sic in omnibus
nostris operibus sequi Christum nunc longius, nunc pro-
pius, sed numquam concurrente secum ex equo, vel
10 ducatum suum temere presumendo, ne dicat nobis illud
Matth. sexto decimo dictum Petro: vade post me,
sathana. ideo docet Augustinus quarto De Doctrina
Cristiana, quinto cap., quod debemus sequi autores scrip-
ture in eloquentia et per consequens in logica, cum con-
15 currunt ex equo sub uno verborum involucrio, sed logica
ut necessarius. et hoc movebat Augustinum concedere,
quod Christus est leo, ut patet Super Johan. omelia qua-
dragesima septima et sermone De Trinitate, qui sic in-
cipit: Apostoli lectionem, et Super Psal. centesimo quarto
20 et alibi satis sepe. et sic concedit, quod Christus est

*Holy Scripture
the guiding
principle for
the imitation of
Christ*

4 aliquas B^aCD 5 parilitatem C, sed ti punct.
subscr. deleri voluit C² 6 autem om. C, superscr. inter
rigas C² 7 mysticum om. C, add. in margine eadem manus
9 sed om. C, superscr. int. rigas C² 13 5° AB^aD 4° C
17 super om. B^a 18 que CD 19 centesimo quarto
scripsi ex auctoritate sacrae Scripturae CIII^o codd.

1 hanc libri inscriptionem in operibus Augustini genuinis
nusquam inveni; forte in mente habet librum qui inscribitur
De Spiritu et Littera, Opp. tom. XIII 135; si autem dice-
remus, homines creabuntur sqq.; numerum haud ita parvum
operum S. Aug., in quibus se de iustificatione sententiam ferre
proficitur, sedula lectione percurri, sed libro vel capite in
incerto relictis nec rem nec verba Aug. inveni; nimirum de
iustificatione frequenter disputat, cf. Opp. tom. IX 864; IV
910; V 109; 11 v. 23 12 verbis ipsis, quae ab
Aug. scripta sunt, non utitur JW hoc loco; alluisse videtur
ad Opp. tom. III 87 14 cf. supra pag. 2 16 cf. Opp. tom.
VIII 1071; VII 21; nec non XVI 628 18 cf. ibid.
XVI 999 19 cf. ibid. VI 478 20 cf. e. gr. Opp.
tom. II 342 sqq.; III 577; X 374; III 781; X 288—290;
292; 201; IX 802; IV 484; VII 1442; 290; 102; 1189;
637; VI 386

ovis et ita de aliis figurativis locucionibus, ut patet volenti respicere scripta sua. aliter enim non diceret octavo Super Genes. Ad Literam quarto cap.: 'neque ovis illa non erat ovis, plane ovis erat' et loquitur de Cristo. —

When Holy Scripture speaks of Christ in figurative speech, we are to interpret it spiritually

istas ergo figurativas locuciones ad sensum mysticum debemus defendere a falsitate, cum sint predicabiles ad sensum plus preciosum. ideo credo, quod foret magis inconveniens negare vel falsificare theologiam mysticam quam theologiam historicam, || quia par est utrobique autoritas et in secunda dulciori maior utilitas.

fol. xxxa

10

Objection: calling Christ a lion is putting that which is different in kind on one level, which bars all thought and scientific research

secundo arguitur per deducens ad impossibile. si enim Cristus est leo, tunc homo est 'ovis, vitulus, serpens, leo, vermis' etc., et per consequens res unius speciei est res alterius speciei, ymmo cum species sunt sic permixte, perirent diffinitiones, distinciones universalium et per consequens tam sermocinales sciencie quam reales.

15

Christ being the beginning of all things is also the principle of kinds

hic dicitur, cum scriptura sacra sit verissima, quod ex illa non sequitur inconveniens, licet quandoque cristianus ex ignorancia sophismatum et logice seducatur. conceditur igitur, quod homo est leo, serpens, vermis etc., et sic in qualibet specie tamquam eius principium, ut patet de Cristo, qui est omnia in omnibus et principium cuiuslibet predicati secundum deitatem. verumtamen non est fera vel alia creatura qua homo, et patet, quod non pereunt diffinitiones vel distinciones universalium nec aliquid veritatis occasione data a lege Cristi vel eius logica, sed aliis personis intricatis inconvenientibus

25

3 quarto scripsi secundum Maurinos VI° codd. cuncti
5 figurativas in contextu om. C, add. in marg. C² 7 maius
B^oD 9 in extremo angulo fol. 10 verso notam memori-
lem hanc notavit prima manus A: quia par est utrobique
i. e. prima verba novi folii historicam CD in marg. sup.
fol. 11 col. 11^a superscripsit A ad quem sensum conceditur
quod homo est leo ovis etc. et sic Cristus non est fera vel alia
creatura quam homo 14 sunt sic A sint B^oCD
16 cerimoniales D 20 subducatur B^oCD 21 A¹ in
marg. add. Cristus est leo ovis serpens 25 quam B^oD
26 vel AB^oD et C

2 cf. *ibid.* III 30112 cf. *supra* pag. 5.

persona ipsam pie confitens est quieta, ut Psal. centesimo undevicesimo dicit spiritus: pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum. super quo dicit Augustinus tricesimo primo: 'an, inquit, ipsa lex diligentibus se scandalum non est, an diligentibus eam ullum est undiquaque scandalum', et respondet: 'utrumque recte intelligitur'. 'qui', inquit, 'diliget legem dei, etiam quod in ea non intelligit, honorat, et quod ei videtur sonare absurde, potius se non intelligere, et aliquid magnum se latere iudicat. ideo lex dei non est ei scandalum, sed standum est ei, qui homines sancte professionis sic attendit, ut fides eius ex eorum moribus pendeat, cum aliquibus cadentibus, quos pro magno habebat, ipse scandalo pereat'. vlt itaque iste sanctus, quod legi dei debet omnis homo inherere, etiam plus credendo sibi quam alicui homini, comunitati vel curie citra celum, quia nulli tali debet credi, nisi de quanto docet illam legem verbo vel opere. est ergo regula beati Augustini Super Psal. sexagesimum sextum in fine, quod, quidquid scriptura sacra asserit, concedatur. 'si que', inquit 'similitudines tibi date fuerint, si inveneris in scripturis, crede; si est, inveneris dici nisi fama, ne valde credas. forte ita est, forte non est ita. unde quia innumerabiles instancie

Those who love Christ respect that which they don't understand at once

Trust more in Holy Scripture than in any man, and in human ordinance only in so far as it agrees with the Bible

1 centesimo undevicesimo scripsi CXVIII^o codd.
ut AB^a cum CD in marg. add. logica Cristi A¹
4 C³ in marg. add. Augustinus inquit ACD dicit B^a
5 A¹ in marg. add. Scriptura sacra A¹ in marg. infer.
col. 11^a haec subscr.: quomodo scriptura sacra vel lex dei debet
plene credi et diligentibus eam non facit scandalum ullum
est undiquaque A ullum est undequaque D nullum
est umquam B^a nullum est undiquaque D 6 A¹ in marg.
add. nota, littera prima paene oblitterata, ut vix legi possit
7 dei legem B^aCD etiam AC et B^aD 9 non
om. B^a, sed add. in marg. prima manus 10 se om. B^aCD
11 scandalum B^aCD ei om. C, sed add. int. lin. C³ 16 quam
AB^aC quod D communicanti (?) B^a communitatis C
17 tali om. B^a 19 sacra scriptura C

1 v. 65 4 cf. Opp. tom. V 253; similem prodit
Aug. sententiam de hac re multis locis, cf. XIII 368; X 336;
III 620; 739; V 253; 901; VI 25; IV 1280; XI 419 18 cf.
Opp. tom. V 881

fiunt contra scripturam sacram per debilissimum locum
a simili, ideo negata similitudine detur pro causa, quod
scriptura sacra dicit concessum, et non illud, quod sinistre
inducitur, sed quia nullus nostrum habet in recenti
memoria totam scripturam sacram proposita una propo-
sitione, quam latet nos esse de scriptura sacra, cuius
sensum ignoramus ad literam gramaticalem, negamus
docto posterius, quod sic sacra scriptura concedi debet
ad sensum priori equivocum; nec est in talibus contra-
dictio sicut gignosophiste clamant propter apparenciam
inutiliter contendentes. talis enim humilis et quieta con-
cessio equivocacionis signorum, quam sophiste || dicunt
esse contradiccionem, confundit disputacionem verbalem
inutilem. et ideo est autenticum ac carum refugium, ut
patet superius primo capitulo ex autoritate Cristi et testi-
monio Augustini. nec sequitur ex isto inconueniens nisi
ignaris simealis subrisio vel scandalum.

*The double sense
of Holy Scrip-
ture no non-
sense, as the
opponents of the
Bible maintain*

fol. xrb

ulterius tamen notandum, quod licet figurative loqui
de homine et aliis creaturis pro loco et tempore ad
instar scripture, licet propositiones figurative nostre non
sunt inibi expressate, ut in scriptura sacra tyranni vo-
cantur nunc leones ut Ysa. undecimo, nunc thauri pigwes
Psal. sexagesimo octavo, nunc prelati desides, canes muti

7 et ad B^aCD 8 scriptura sacra C 12 A¹ col.
11^b haec superscr.: figurativas locuciones contingit fieri de
homine 21 sint D inibi corr. A nunc vocantur leones CD
vocantur nunc leones B^a vocantur leones A, sed add. int.
lin. nunc 23 sexagesimo octavo scripsi 67° codd.
nunc om. C, add. in marg. C²

10 gignosophiste = γυμνoσoφισται (γυμνός et σοφιστής)
viri sapientes Indorum, qui post mortem Alexandri Magni
florebant. originem trahere dicuntur a Calano (Sphinas),
qui Alexandri aetate in Persia voluntariam mortem, in
rogum ascendens, sibi conscivit; cf. Cic. Tuscul. I' 27: in
India ii, qui sapientes habentur, nudi aetatem agunt et
nives hiemalemque vim perferunt sine dolore, cumque ad
flamman se applicaverunt, sine gemitu aduruntur; cf. Plin.
Hist. nat. VII 2, 4; Apuleii Floril. 1 et 2; August. De Civ.
Dei IV 17; Krug, Philos. Lex. II 454 15 cf. supra
pag. 9 et 12 22 v. 7 23 v. 31

ut Ysa. quinquagesimo sexto, et ita de aliis figurativis locucionibus, quas meminit Aristoteles tercio Secretorum vicesimo sexto cap. 'scias', inquit, 'quod non creavit deus creaturam sapienciozem homine et non collegit in alio animali, quod in eo collegit, et non est reperire in aliquo animalium consuetudinem vel morem, quod non invenies in homine, quoniam audax est ut leo, timidus ut lepus, largus ut gallus, avarus ut canis, durus et austerus ut cervus, pius ut turtur, maliciosus ut leena, privatus et domesticus ut columba, versipellis et dolosus ut wlpes, simplex et mitis ut agnus, velox et agilis ut capriolus, tardus et piger ut ursus, vilis et stolidus ut asinus, rebellis et parvus ut rex, obediens et humilis ut pavo, fatuus ut strucio, utilis ut apis, dissolutus et vagabundus ut caper, indomitus ut thaurus, viciosus ut piscis, rationalis ut angelus, luxuriosus ut porcus, maliciosus ut bubo, utilis ut equus, nocivus ut mus et universaliter non

*Man in the
biblical meta-
phora*

2 A¹ in marg. add. Nota Aristoteles 3 quem (expunctum) creavit A 4 aliquo C 5 in eo (punct. subscr. del.) reperire B^a 6 A¹ in marg. add. homo minor mundus animali C quod ACD quem B^a 7 C² in marg. add. Nota, quod homo convenit in aliqua proprietate cum quolibet animali 10 domesticus scripsi destitutus cuncti codd. versipellis A wlpes B^aD vulpis C 12 rebellus B^aC 13 rex om. C, lacuna relicta, supplevit in lac. C² 14 ut om. A, add. idem int. lin. 17 universaliter corr. A B³ in marg. add. Nota quod non invenitur aliquod animal. vegetabile. celum, planeta nec aliquod de omnibus entibus habens aliquod proprium quin illud inveniatur in homine et ideo vocatur homo minor mundus

1 v. 10 liber 'Secretum Secretorum', qui spurius putatur a viris doctis, hac de causa non exstat in edit. Acad. Berol.; contuli editionem, quam Bibl. Reg. Dresd. asservat in Vol. Miscell. f. 1—18 (Physonomia Aristotelis ad Alexandrum), impr. Bononiae, 26. Oct. 1501, impens. Benedicti Hectoris (Lit. Graec. B 197); locus laudatus ibi invenitur f. 16^a (capitula non distinguuntur) 11 capriolus: iam hinc JW, verbis Pseudo-Aristotelis, quae in editione Bononiensi inveniuntur, amodum neglectis, locum foede corruptum nobis reliquit; sanandus est hunc in modum: 'agilis ut capreolus, similis cervi in colore et quibusdam aliis dispositionibus, humilis ut pardus, piger ut ursus, preciosus et carus ut elephas, vilis et stolidus ut asinus, rebellis ut pravus rex . . . pavo, garrulus ut strucio . . . ut taurus, recalcitrans ut mulus, mutus ut piscis . . . universaliter non reperitur animal seu vegetabile seu originale seu minerale nec celum seu planeta nec signum nec aliquod ex omnibus entibus' et quae sq.

*Man a
microcosm, and
natural philo-
sophy a testi-
mony for the
truth of Holy
Scripture.*

invenitur animal aliquod vegetabile, originale, nume-
rale, celum, planeta, signum nec aliquod de omnibus
entibus habens aliquod proprium, quin illud non inve-
niatur in homine. et propter hoc vocatus est homo
minor mundus'. et ista philosophia naturalis est utilis
pro intellectu scripture nec est contradiccio in sensibus
equivocis secundum predicationem essencialem et figu-
ralem, ut docet Aristoteles tercio Secretorum vicesimo
tercio cap. dicens, quod omnium philosophorum non
est lapis nec habet naturam lapidis et tamen ille lapis
assimilatur quodammodo lapidi moncium minerarum.
et super equivocatione istorum sensuum motus est ille
magnus philosophus Boecius quarto De Consolacione Philo-
sophie, prosa tertia, 'cum', inquit, 'ultra homines quem-
cunque provehere sola probitas possit, necesse est, ut
quos ab humana condicione deiecit infra hominis meri-
tum detrudat improbitas, evenit igitur, ut quem trans-
formatum viciis videas, hominem estimare non possis,
avaricia fervet alienarum opum violentus ereptor? lupis
similem dixeris. ferox atque inquietus, ligwarum
litigia exercet? cani comparabitur, insidiator occultus
subrepuisse fraudibus gaudet? wlpeculis exequetur ire
intemperans fremit? leonis animum gestare creditur

1 aliquod animal CD originabile A 2 signum om. A
aliquid C 3 entibus om. C, *margini adscr. C²* aliquid C
illud om. C, *add. int. lin. C²* non om. B^aCD 11 la-
pidibus B^aCD 12 motus ACD, *in marg. B⁴* metricus
(*punct. subscr. del.*) B^a 13 boetius B^a om. A quarto
om. C, *add. int. lin. C²* 14 homines (*expunctum*) ultra D
16 deiecit AB^aC dei et D infra B^aD, *in correctura C, obli-*
teratum, ut vix legi possit A 17 trudat B^a, *sed anteposito de*
restituit in detrudat prima manus 19 lupis corr. A 21 li-
tigii B^aD cani corr. *in loco raso C²* comparabis B^aCD
22 surripuisse C 23 animum D, (? animam) AB^aC

9 quae sequuntur, nec in XXXIII parte nec in vicinis
leguntur (cf. *edit. modo descriptam*); non inveni locum, quam-
quam totum Secretum sedula lectione percurri 11 Boethius,
Amicius Manlius Torquatus Severinus, vir dignitate illu-
stris, illustrior ingenio, natus incerto anno, iussu Theodorici
Regis, cuius tyrannidi se obicere nolebat, in carcere occisus
est. inclaudit nomen eius libris De Consolacione Philosophiae et
aliis insignibus lucubrationibus, de quibus vide Fabricii Bi l.
Latin. libr. III s. n.; cf. *Opp. (ed. Migne) Ser. I 63 p. 799—800*

fol. 11^c pavidus ac fugax || non metuenda formidat? cervis
similis habeatur, segnis ac stupidus torpet? asinum vivit,
levis atque inconstans studia permutat? nichil ab avibus
differt, et fedum inmundumque libidinibus inmer-
gitur? sordide suis voluptatibus detinetur. ita fit, ut, qui
probitate deserta homo esse desierit, cum in divinam
condicionem non possit transire, vertatur in beluam'.
ecce, quomodo homo, medius inter angelos et bestias,
virtutibus deificatur, sic viciis bestiatur morum qualitate,
10 non corporis specie. aliter enim negaretur dictum Cristi
Joh. decimo: deus illos dixit deos, ad quos sermo
dei factus est. falsa eciam et impertinens foret scrip-
tura Psal. vicesimi alterius: circumdederunt me
canes multi, et illud dictum Cristi Matth. septimo:
15 nolite sanctum dare canibus nec spargere mar-
garitas inter porcos, et illud Apoc. ultimo: foris
canes et venefici rixosi quidem venantes pauperes
non intrabunt regnum regis pacifici.

*Apparent con-
tradictions in
Holy Scripture*

et quoad omnes instancias fiendas in oppositum

1 *A*¹ in marg. infer. col. 11^b subscripsit hominis
proprietas propter quas est minor mundus 3 ab *A*,
om. *B*^a *D*; *C*, sed add. in marg. *C*² avibus om.
A, add. in marg. prima manus 4 et om. *A*, add.
int. lin. prima manus inmundum *C*, sed que supplevit
*C*² in contextu 5 fit *AB*^a, *C*² int. lin. sit *D*,
punct. subscr. del. *C* 8 *A*¹ in marg. super. col. 11^c haec
superscripsit homo medius inter bestias et angelos
virtutibus deificatur malis moribus fit bestia 10 *B*⁸ in
marg. add. Nota quod illi dicuntur dei ad quos sermo dei
factus est Joh. 10 et illi possunt dici dei qui sequuntur deum
in vivendo ut in psalmo 4° dixi(t): dii estis et filii excelsi
12 falsa om. *C*, add. in marg. *C*² et *AD* om. *B*^a *C*
13 vicesimi alterius scripsi XXIi cuncti circum
corr. *C* 14 illud *AB*^a *C* idem *D* 15 nec in
correctura *B*^a margaritas *A*, sed littera r superscripta
margaritas efficitur 16 inter corr. *A* *A*¹ in marg.
add. Apocalipsis forum *C* 17 canes scripsi canis codd.
rixi *A*, sed prima manus si int. lin. addito verbum sanavit
18 pacifici corr. *A* 19 fiendas om. *D*; *C*, sed add. *C*² in marg.

cleared by the
Fathers

patet, quod distincio equivocacionis Gregorii et Boecii statim dissolvit, quomodo homo non est animal tale ydemptitate suppositi vel nature, sed proprietate analoga in condicione. et sic loquuntur sancti doctores concorditer ex autoritate scripture. unde et istam sententiam s dicit beatus Augustinus sepissime, ut patet super illo Psal. tricesimi alterius: nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus, et expressius tractatu secundo Psal. tricesimi quarti super illo versu: in domino laudabitur anima mea, ubi, postquam 10 ostenderit, quod solum humilis laudat dominum et non superbus, qui in se vult laudari, 'iumenta', inquit, 'mansueta vult habere dominus, esto iumentum domini, sedet super te, ipse te regit, noli timere, ne offendas et eas in preceptis', et post alludens sensui mistico illius 15 Matth. vicesimo primo: ite in castellum, quod contra vos est etc., 'tunc dicat', inquit, 'populus, qui imitatur asinum: in domino laudabitur anima mea,

1 di (punct. subscr. del.) quod D boicii B^a 3 idemptice B^a ydemptice CD; A expuncto ce et te superscripto correxist in ydemptitate analoga D analogica B^a 4 et om. A, int. lin. add. idem 6 illud C 7 tricesimi alterius scripsi XXXI cuncti 8 quibus non est intellectus om. B^aCD 9 tricesimi quarti scripsi XXXIIIⁱ codd. cuncti 10 laudabitur anima mea CD laudabitur etc. anima mea Et A, sed Et cruce rubra deletum laudabitur B^a, sequitur rasura 11 A¹ in marg. infer. col. 11^e haec subscr.: homo fit asinus vel aliud iumentum domini per humilitatem 13 vult corr. B^a 14 timere C² int. lin. currere (punct. subscr. del.) C 15 inpresep B^aD preceptis C, sed litt. in superscriptis corr. in in presep C² B³ in marg. addidit Nota quomodo homo est iumentum in scriptura et leo vermis condicione analoga alludit C 17 etc om. B^aC tunc om. A, add. in marg. prima manus

1 S. Gregorius I, Magnus, Papa a. 590—604; de cuius vita ac scriptis eorumque editionibus vide Fabric. Bibl. Lat. med. et inf. aet. III 241; locum ipsum in editione Migne, et libro et capitulo in incerto relictis, nusquam inveni 6 cf. Opp. tom. V 241—242 7 Ps. 329 9 cf. Opp. tom. V 286 Ps. 343 12 cf. Opp. tom. V 286 16 v. 2 17 hoc quoque loco JW verba Augustini minime curat et locum foede corruptit, rem tangens, neglectis ipsis Augustini verbis

et tunc tamquam iumentum, cui insidet dominus, potest
dicere: benedictus, qui venit in nomine domini.
irascetur forte populus, quia comparatur asello, in quo
sedit dominus. et dicent michi aliqui superbi et elati;
ecce, asinos nos fecit, sit asinus domini, quisquis hoc
dixerit, ne sit equus et mulus, quibus non est intellectus'.
et simile dicit Crisostomus in Imperfecto omelia quadra-
gesima prima, quod homines rapaces sunt lupi, simpli-
citer ex autoritate ewangelii, et sic loquitur comunitas,
quod homo est nobilis condicione, licet sit rusticus ex
natura et e contra. — ideo attendendum est, quid res di-
citur mystice analoga condicione ex proprietate essencie
vel nature.

unde non reperi in scriptis sanctorum doctorum ab-
negacionem talis sensus mystici vel defamacionem doctoris
ipsum concedentis, quod concedit absurda, sicut faciunt
superbi et invidi hodie, quando deficiunt argumenta.

in talibus itaque locucionibus figurativis captanda
sunt tempus, auditorium, et circumstantie rectificantes
formam loquendi in disputatione scolastica. supersedendo
a talibus vel, si placet, equivocando in disputatione talia
concedere, non sequitur inconveniens, sed equivocacionis
deteccio || deprimeret hodiernam superbiam disputandi.
plus enim attendit hodiernus disputans, ut acquisito
subtilitatis nomine videatur concludi respondentem, quam
ut ad dei gloriam et utilitatem ecclesie dei gloria de-

*How figurative
speech is to be
used*

*False motives
in the scoffers of
Holy Scripture*

1 tunc om. CD insidet D 4 sedet C 5 quis-
quis AB^aD quicunque C 6 dicit B^aCD sit AB^aC
sum D 7 A¹ in marg. add. Crisostomus crisostomus
in imperfecto in correctura A 12 ex A et B^a vel CD
14 scripturis C 15 doctoris in fine corr. C 16 con-
cedentis et concedit in fine corr. C 17 hoc die C 18 A¹
in marg. add. secundum figuras quando est loquendum
C prima man. Nota in marg. 19 rect. formam in loco raso
supplevit C² 20 scolastica in marg. add. C² sophistica lin. del. C
22 sequetur C 23 deprimeretur A 24 A¹ in marg.
super. col. 11^d haec superscripsit: contra vanos disputantes
25 respondendi D, sed littera d sillabae ti praecedens linea
deleta est 26 ad om. A

claratur. non sic sancti doctores, ut patet in suis dialogis, in quibus videntur nobis formam disputandi relinquere, ut captata materia necessaria disputanda disputans comendet et approbet responsalem, quando clare sentenciat veritatem catholicam. quando autem deviat vel protervit, tunc communicat cum ratione vel autoritate quoad speculativam, aut corripiat vel pretereat quoad mores, ut dicit Augustinus tercio De Doctrina Cristiana cap. *tricesimo septimo*. et ista est utilitas in forma dialogorum sanctorum doctorum. nec aliter video, quin diffusi eorum dialogi forent frustra. quodcumque enim disputans plus intendit redarguere responsalem, quam sibi proficere honorando quoad deum et inferendo comodum scole Criste, vel plus appetit vanam gloriam suam quam honorem dei sui in elucidacione scripture sacre, que est lex Criste, testamentum dei et fides ecclesie, videtur michi, quod secundum infamem binarium recedens ab unitate apostatat. et utinam talis apostasia non tam crebro inficeret nostros theologos!

Holy Scripture is the law of Christ, God's testament and the belief of the Church

Humble declaration of Wyclif

quando autem fui minor, abieci locuciones mysticas partim propter meam superbiam et partim ad destruendum inanem gloriam sophistarum. ipsi enim gaudent, si possunt habere apparens inconueniens contra fratrem suum.

3 relinquere ut captata materia necessaria disputanda om.
B^a, add. in marg. *B^a* necessaria *AB^aC* intra *D*
 4 commendat *D*, sed litterae a expunctae e superscr. est, ut
 librarium commendat maluisse appareat 6 cum *C* eum
 (?) *AB^aD* 7 aut corr. *A* 8 dicit *A* docet *B^aCD*
 post docet in *B^a* scissura membranae exstat post
 cap. codices *B^aCD* exhibent lacunam, ut numerus capituli
 Augustini non legatur 'tricesimo septimo' scripsi,
 sed de recto numero dubito. locus vacuus relictus est in
 cunctis codd. 11 essent *C* quando *C* quandoque *D*
 13 quoad *AB^aD* om. *C*, in marg. add. quo *C²* 14 et *C*
 vel *B^aD* 16 hanc partem argumentationis *JWi*
 librarius cod. *C*, signo quodam in marg. posito, prae ceteris
 notari vult 18 non *AB^aD* non tam crebro non *C*,
 sed *C²* non tam crebro punctis subscr. delevit 23 possint *B^a*

8 incertus sum, quem locum Augustini in animo habuerit
JW; fortasse *Opp.* tom. III 82 sqq. aut 73—74

et si replicetur, quod iuxta istam responsionem perit certitudo loquele, cum quilibet potest equivocare ad votum, dicitur ut supra, quod logica, cum non sit virtus moralis, contingit abuti. unde cristianus debet pauca loqui, et tunc debet loqui fidem scripture vel ab ea exemplatum non equivocando nisi autoritate scripture, quando expedit pro edificatione ecclesie iuxta illud principium logicum, quod Cristus tradidit: sit sermo vester est est, non non.

tercio arguitur ex hoc, quod quotlibet sunt propositiones scripture sacre, que iuxta significacionem primariam terminorum non possunt excusari a falsitate de virtute sermonis, ut est illud Joh. septimo: doctrina mea non est mea, et Joh. quarto decimo: sermonem, quem audistis, non est meus, et Psal. vicesimo secundo: ego sum vermis et non homo, cum sibi similibus. quis ergo dubitat, quin sensus talis verbalis sit impossibilis, et quis dubitat, quin propositiones ille sic primarie signant?

hic sepe dixi, quod falsum assumitur, cum ignorantia sensus scripture et non eius falsitas facit inscios vel protervos imponere sibi calumpniam, dicente Augustino in De Questionibus Veteris et Nove Legis nonagesimo quinto cap.: 'scripture', inquit, 'dominice sensus suos sollicitis et devotis apperiant, negligentibus vero claudunt', et infra cap. centesimo alludens dicto Cristi Matth. undecimo: confiteor tibi, domine pater,

Objection: many sentences in the Bible seem wrong at first sight

Ignorance of the scriptural meaning leads to calumny of the Bible

1 istam responsionem AD	responsionem istam B ^a
illam responsionem C	5 vel ab ea exemplatum non
equivocando nisi autoritate scripture	om. C, in marg. add. C ^a
13 7 ^o in marg. C	10 ^o in contextu C
15 vicesimo secundo emendavi	XXI ^o codd.
expunctum C	19 sic primarie sic signant A
corr. B ^a C	21 inscios
23 95 ^o AB ^a D	45 ^o C
voc. corr. A	25 claudunt
26 infra om. D, in marg. add. prima manus	
27 pater domine B ^a CD	

3 cf. supra p. 92; 53 sqq. 8 cf. Matth. 57 13 v. 16
 14 v. 24 15 Ps. 227 22 cf. Opp. XVI 438 (Quaest. XCV)
 27 v. 25—26

celi et terre, quia abscondisti hec a sapien-
tibus et prudentibus et revelasti ea parvulis.
ita, pater, quoniam sic fuit placitum ante te.
'si', inquit, 'dictorum sensum inspiciamus, videbimus, ea
esse ad exhortacionem credencium a domino dicta; nam
qui propter fidem Cristi || mundanam sapienciam spernunt, fol. 12a
parvuli videntur sapientibus mundi, qui nullo testimonio
comendati sapientes volunt dici. idcirco indignum visum
est deo illis ostendere veritatem, humilibus autem, qui
nichil de se presumentes dei se voluntati inclinant, equi- 10
tate cogente, salutaria revelanda sunt. hic enim prudens
deo est et salutis sue memor, qui sciencie sue anteposit
dei legem', i. e. scripturam sacram, ut Augustinus exponit
cap. centesimo vicesimo altero: 'legem', inquit, 'dei
videt fidelis non verborum strepitu fulciri, sed rerum 15
virtutibus, et sine dubio hic stultus et vanus est, qui illi
sciencie se comendat, que nulla munitur prerogativa
signorum. unde non literatis seculi deus regnum promisit,
sed fidelibus, neque scrutatoribus syderum eternitatem
pollicetur, sed recte agentibus, nec dialecticis, qui fraude 20
et municiiis quibusdam nituntur verum excludere, dat
gloriam, sed hominibus bone voluntatis. istos enim
reprobat deus, qui plus oracione clari sermonis uti volunt

Only to the
humble mind is
revealed its true
sense

1 quia AB^aC quod D prudentibus et sapien-
tibus B^a 3 quoniam om. A, add. in marg. infer. cum
signo marg. prima manus 4 doctorum CD^a 6 A¹ in
marg. infer. col. 11^a haec notavit: expositio harum conclu-
sionum: doctrina mea non est mea; sermonem quem audistis
non est meus; ego sum vermis et non homo A¹ in marg.
super. col. 12^a superscr. haec: contra vanas contenciones ver-
borum, contra sacram scripturam in sensu extraneo 8 visum
om. A, add. in marg. prima manus 11 deo prud. A, sed
lin. superscr. emendavit in prud. deo idem 14 dei inquit vidit B^a
15 strepitum D 17 munitur A, corr. C minuitur (?) B^a
innuitur D 18 non om. C, in marg. add. C² 20 recte AB^aD
bene C 21 et AB^aC vel D municiiis corr. C minutis
B^aD minutis A, sed correxit in marg. in inimiciis (sic)
prima manus excludere verum C 22 voluntatis in
fine corr. C istos AB^aD illos C

14 cf. Opp. tom. VI 735; similem prodit sententiam
tom. V 971; XIII 108; 9; 587; XVI 552-553 (Quaest.
CXXII)

quam bonis actibus. nam gloriam dei vult in se convertere, qui leges dei verbis exornare se putat. res enim ipse per se placere debent, ut non sermo, sed sensus laudetur. si enim literae et verba propter res signandas
 5 inventa sunt, cur non magis res ipso puro sensu promerenda sunt, ut facilius mentem incitent ad salutem? ideo piscatores elegit deus nostros apostolos, homines
 simplices et sine literis, qui sine aliqua versucia fidem
 10 servando et bene vivendo dei in se ostenderent veritatem'.
 Therefore Christ chose simple fishers as His apostles

est ergo sanctorum sententia, quod verbalis contentio
 est in doctrina scripture inutilis, cum sensus auctoris sit
 humiliter indagandus, et quidquid ab intellectu illius
 sensus retardat, ut affectus comprehendat scripture sen-
 15 tenciam, est prudenter abiciendum. ideo sepe consulunt
 doctores, ut sensui auctoris intendatur dimisso sensu contrario. quid igitur valet verbose contendere, quod veritas
 cristiane fidei non dependet super virtute sermonis nostri? modica enim virtus aut nulla est in sermone sophistico.
 20 ideo soleo dicere, quod quilibet pars scripture sacre
 est vera de virtute sermonis divini. que quidem virtus
 est verbum dei ac eius virtus et sapientia incarnata, de
 quo dicit eadem sapientia Joh. decimo septimo: sermo
 tuus veritas est, et apostolus prima Cor. 10: nos
 25 autem predicamus Christum, dei virtutem.
 All verbal contention about the doctrine of Holy Scripture is useless
 Holy Scripture is, in every single part, the word of God and therefore true

1 C in marg. add. Nota dei in se vult B^aC dei
 dei (alterum expunctum) in se vult D 2 legem C
 3 ut AB^aD et C 5 sunt om. D, add. in marg. D¹
 ipse C 6 incitent ACD mittent B^a 7 eligit B^a
 dominus D 8 qui om. D, add. in marg. D¹ (?)
 9 B³ in marg. haec add.: Nota quod dominus elegit piscatores
 et homines simplices in apostolos quia tales erant humiles sine
 aliqua versucia fidem servando et bene viventes ut in se dei
 ostenderent veritatem B³ 12 scripture (punct. subscr.
 del.) auctoris D 14 scripture comprehendat D com-
 prehendat (omisso scripture) C 18 virtute AB^aD uni-
 tate C 21 divini B^aCD domini A 22 in-
 creata (punct. subscr. del.) incar. D 23 sap. AB^aD
 scriptura C 24 prima AB^a ad C om. D
 25 cristum om. A, add. in marg. prima manus

*Exposition of
Christ's word:
my doctrine is
not my own*

quantum ad primam autoritatem Joh. septimo solebam
sepe dicere, quod verbum dei est gravidatum bina sen-
tencia, prima, quod doctrina Cristi, que est veritas, que
est Cristus, non est de habitu sui, sed de habicione
patris, qui ipsam genuit, et sic innuitur distincio per-
sonarum, et illum sensum dillucidat Augustinus omelia
undetricesima: 'que est doctrina patris nisi verbum patris?
sed quia verbum oportet esse alicuius, suam doctrinam
dixit se ipsum et non suam, quia patris est verbum', et
quia in tali construccionem secundum intransicionem et
transicionem est equivocacio, sic subinfert: 'quid enim
tam tuum quam tu, et quid non tam tuum quam tu?' || se- fol. 12b
cundus sensus est, quod Cristi doctrina non est Cristi
originaliter..

quantum ad secundam autoritatem solebam dicere, 15
quod Cristus innuit distincionem inter suam personali-
tatem et veritates eternas sibi inscriptas, cum dicit: qui
non diligit me, sermones meos non servat. que
sunt veritates secundum rationem distincte a divina
essencia et non solum hoc, sed quod plus horrendum 20
est, non servat sermonem, quem ipsi audierunt eis lo-
quentem, qui non est verbi sic loquentis, sed ipsum
verbum patris et preter illum sensum literalem de virtute
sermonis verum docemur moraliter totum honorem pri-
mitivum nostri operis deo nostro tribuere, et in nomine 25
suo recognoscendo ipsum ut primam originem omne
opus nostrum peragere. et utinam vicarii Cristi, qui

2 dicere sepe CD dei om. C, add. in marg. C³ 3 prima
corr. C 4 habitu sui AB^aD habicione sui C 5 genuit ipsam B^a
ipsum genuit C 13 quod om. B^a doctrina cristi CD
18 dicit (punct. subscr. del.) diligit D 21 quem corr. C
23 istum C 24 verum om. C, add. in marg. C³ dice-
mur B^a 26 primum AC omne AB^a esse D
esse C, sed lin. del.; in marg. add. omne C³

1 v. 16; cf. supra p. 101 6 cf. Opp. tom. VII 277;
281/82 (Sermo 1) 16 de hac distinctione a Cristo facta
cf. quae JW eisdem fere verbis disputat in De Benedicta
Incarn. (ed. Harris, London 1886) 113: unde quamvis autor
scripture intenderit omnes istos sensus etc. 15 cf. supra
p. 101 17 cf. Joh. 14.15

remurmurant contra ministratoriam et vicariam potestatem istam leccionem Cristi attenderent!

unde Augustinus Super Joh. omelia septuagesima septima sic loquitur: 'quod autem adiunxit: et sermo, quem audistis, non est meus, sed eius, qui misit me, patris, non miremur, non paveamus, non est minor patre, sed non est nisi a patre, non est impar patri, sed non est a se ipso, non est mentitus dicendo: qui non diligit me, sermones meos non servat. ecce, suos dixit sermones. numquit sibi est contrarius, ubi rursus dicit: et sermo, quem audistis, non est meus. fortassis propter aliquam distinccionem ibi suos dixit pluraliter, hoc est sermones. ubi autem sermonem, hoc est, verbum non suum dixit esse, sed patris, se ipsum intelligi voluit? in principio enim erat verbum et verbum erat apud deum et deus erat verbum, non utique suum, sed patris est verbum, quomodo nec sua ymago, sed patris, nec suus filius idem ipse, sed patris? recte igitur tribuit auctori, quidquid facit equalis, a quo habet hoc ipsum, quod indifferenter est ille equalis'. ecce, quomodo iste sanctus ex virtute primi sermonis notans casus scripture et numerum exponit sensum et liberat nos a domigerio sophistarum, ne timeamus argu-
cias, quibus arguunt scripturam nostram esse falsam vel sibi ipsi contrariam. nam doctor equivocorum et grama-
tice ac logice scripture tollit omnes tales instancias.

*Is Holy Scrip-
ture wrong and
self-contradicting?*

quantum ad illud Psal. vicesimi secundi dictum de Cristo ad literam patet, quod est sensus figurativus, ut

*Explanation of:
I am a worm
and no man*

3 *A in marg. add. Augustinus* omelia om. B^a, ad-
ditum int. lin., incertum a quo 4 adiungit B^a 7 patri AC
ipsi B^aD 10 est om. C 13 ubi corr. C² 15 enim
om. B^a, add. int. lineas idem 18 nec suus filius idem
ipse sed patris om. C, add. in marg. prima manus 22 nume-
rum corr. C 26 tollet C, expuncto e et superscripto i
a C², ut tollit restituatur tales AB^aD, corr. int. lin. C²
istas (punct. subscr. del.) C 27 vicesimi secundi emen-
davi XXIⁱ cuncti

3 cf. Opp. tom. IV 920/21 (Tractatus in Joh. Evang.
cap. XIV) 4 Joh. 14²⁴ 8 Joh. 14¹⁵ 15 Joh. 1¹ 27 v. 7
27 cf. supra p. 101 28 JW hoc loco ad verba Augustini
respexisse videtur, quae inveniuntur Opp. tom. V 126

*Christ's two
natures must be
considered*

exponit Augustinus, quod Cristus est de terra virgine
Maria sine concubitu instar vermium procreatus. unde
tractatu primo illius Psalmi sic loquitur: 'ego autem
iam non ex persona loquens Adam, sed ego proprie
Cristus Jesus sine semine in carne natus sum, ut essem
in homine ultra homines, ut vel sic dignaretur humana
superbia imitari humilitatem meam. nam in humilitate
factus sum obprobrium hominum ita, ut pro con-
vicioso maledicto diceretur: tu discipulus illius sis'; et
tractatu secundo: 'nam est vermis homo, sed ille vermis
et non homo, unde non homo, quia deus. quare igitur
sic se abiecit, || ut diceret vermis, an quia vermis de
carne sine concubitu nascitur, sic Cristus mortalis de
Maria virgine; quare non homo? quia deus erat verbum'.
— ecce utrobique, ubi est logica scripture, quam nos ex
ignorancia reprobamus, celatur notandum misterium.
cum enim Cristus sit duarum naturarum utraque, ipse
est deitas, que non est homo formaliter, quia non hu-
manitas, et moraliter nos pure homines debemus pro
ipso pati obprobria, cum ipse tante supra homines pro
nobis passus est talia. non ergo est hic contradiccio:
Cristus est non homo, et ipse est homo, intelligendo,
quod Cristus non est secundum deitatem homo formaliter.
sic enim debet intelligi et non secundum conceptum im-

1 Augustinus *AB^aC* cristus augustinus *D* 2 *A¹ in*
marg. add. vermis 3 tractatu *AB^aC* instar ver-
mium (*utrumque expunctum*) tractatu *D* 4 iam *om. C,*
add. inf. lin. C² 5 sum *AB^aC* est (*punct. subscr.*
del.) sum *D* 7 superbia *om. D, add. in marg. prima*
manus in *AB^aD* si *C* 10 nam *AB^aD* non *C*
ille *AB^aD* iste *C* 11 et *AB^aD* est *C*
B⁴ in marg. add. Nota quare Cristus dicitur vermis et non
homo: dicitur non homo quia deus. et dicitur vermis. quia sicut
vermis de carne sine concubitu nascitur sic Cristus de virgine
Maria 12 *A¹ in marg. infer. col. 12^a* Scriptura sacra
sumitur quinque modis *subscr.* vermis diceret *C* an *AB^aC*
ante (? autem) *D* 13 sic *AC* sicut *B^aD* 19 moraliter
corr. A pure *ACD* perire *B^a* 20 ipso *ACD*
cristo *B^a* debemus pati pro ipso *C* 23 non *AB^aC*
est (*punct. subscr. deletum*) non *D* 24 enim *om. B^a*

3 cf. *Opp. tom. V* 119 8 cf. *Ps. 227* 10 cf. *ibidem* 126

possibilem, ut patet posterius. cum ergo Cristus a principio mundi usque ad instans incarnationis sit non homo, ut dicit Anselmus in De Conceptu Virginali et concordat comunis logica de terminis infinitis, quomodo improbaturs illa scriptura de virtute sermonis?

CAPITULUM SEXTUM.

Uterius arguitur, quod non est inconueniens scripturam sacram esse falsam, cum non sit scriptura nisi codices scriptorum, qui, cum sint plus falsi quam solebant, non est mirum, si opera artis sue sint plus solito falsificata.

hic negatur assumptum. nam sicut ostendi alibi, de lege dei est preter codices vel signa sensibilia dare veritatem signatam, que potius est scriptura sacra quam codices. — unde solebam describere scripturam sacram,

Objection: as a book written by man the Bible can err and be untrue

By the term Holy Scripture are not meant the books of human writers,

1 cristus *om. C, add. int. lin. C²* 3 anselmus *AB^a* Augustinus *C, corr. ex anselmus D* 4 de terminis infinitis quomodo improbaturs illa scriptura *om. C, add. in marg. C²* 6 capitulum sextum *in marg. B^aC², in ultima linea cap. quinti miniauit A* 6 *in marg. D* 8 sacram: *incipit fol. 30^a cod. D, in cuius superiore parte* Nota hic quot modis sumitur scriptura aliquis *notauit* sit *om. B^a, sed inter lineas additum est, incertum a quo* 13 dei *om. D; C, sed int. lin. addidit prima manus* 14 est *om. AB^a; C, sed int. lin. add. idem* 15 diffinicio sacre scripture *C in marg.* quid est scriptura sacra *A² add. in marg. et colore rubro sublineauit*

3 Anselmus, abbas ord. Benedict. Beccensis, archiepisc. Cantuariensis, doctrina et ingenii subtilitate nulli suis temporibus secundus, natus a. 1033, diem supremum a. obiit 1109. opera omnia Anselmi publici iuris facta sunt cura Gabr. Gerberoni, Parisiis 1675 fol.; repet. cum supplemento ibid 1771. usus ego sum editione Migne, cf. Patrolog. Ser. II 158 p. 446—448 (cap. XII—XIV) 12 in similem modum de vi ac ratione codicum Scripturae sacrae disserit Trial. III cap. XXI 239: nec est ad propositum loqui de excellentia codicum, cum illi in natura sua libris mendacibus communiter sunt peiores nec sunt potius scripti. s. quam quaelibet alia scriptura unde iste particulares codices cum sua sacra sententia sunt implicite fides scripturae; cf. etiam De Civili Dominio (ed. R. Lane Poole) lib. I cap. XLIV, ubi frequenter argumentatio redit ad vim codicum Scripturae sacrae, e. g. pag. 422; 424; 437

*but the holy
truths which
God reveals in
them*

*Holy Scripture
is in its propre
sense the book
of life*

quod sit sacra veritas inscripta, sive subiectet alias, sive sit veritas subiectata. unde solebam ponere quinque gradus scripture sacre: primus est liber vite, de quo Apoc. vicesimo et vicesimo uno, secundus est veritates libro vite inscripte secundum esse earum intelligibile, et utraque istarum scripturarum est absolute necessaria, non diferens essencialiter, sed secundum rationem, ut dictum est in materia De Ydeis. tercio sumitur scriptura pro veritatibus credendis in genere, que secundum existenciam vel effectum inscribuntur libro vite. quarto sumitur scriptura pro veritate credenda, ut inscribitur libro hominis naturalis ut anima, quam scripturam quidam vocant agregatum ex actibus et veritatibus tercio modo dictis, quidam, quod est habitus intellectivus, et quidam, quod est intencio vel species. sed quinto modo sumitur

1 alus D 2 subiecta C Nota quod scriptura sacra aliquando sumitur et proprie pro veritatibus scriptis in libro vite. aliquando sumitur pro veritatibus credendis in genere. que secundum effectum inscribuntur in libro vite. aliquando sumitur scriptura pro veritate credenda, ut inscribitur in libro naturali, id est, anima hominis, quam scripturam quidam vocant agregatum ex veritatibus, quidam, quod est habitus intellectivus, et quidam, quod est intuicio vel species, quinto sumitur pro codicibus, vocibus aut aliis artificialibus, que sunt figura memorandi veritatem priorem *B^o in marg. notavit* 3 genus (*punctis subscr. del.*) C, sed in marg. cum signo gradus corr. C² 5 scripture A 10 effectum C² corr. ex affectum. quod prima man. in textu C scripsit 11 scribitur C, sed in superscriptis C² 12 naturali B^oCD 13 agregatum in correctura A 14 quidem (?) A 15 quod om. B^o

2 his verbis quem potissimum suorum librorum JW in animo habuerit, ignoro; similem expositionem de 'equivocatione' vocolae 'scripturae' inventes, si libet, Trialog. (ed. Lechler) III cap. XXXI 1238—239: "primo scriptura s. signat Jesum Christum, librum vitae, in quo omnis veritas est inscripta secundo modo signat veritates in ipso libro vitae inscriptas, sive sint rationes exemplares aeternae sive veritates aliae temporales; et tertio modo signat agregatum ex codicibus legis dei et ex veritate quam deus ipsis imponit et quia ista tertia significatio est famosior, ideo loquamur specialiter de illa, quanta sit eius auctoritas et firmitas 4 v. 12 v. 27 8 hunc JW librum, publici iuris nondum factum conferre non potui 13 cf. quae modo ex Trialogi III cap. XXXI laudavi

scriptura sacra pro codicibus, vocibus aut aliis artificialibus, que sunt signa memorandi veritatem priorem, quomodo loquitur Augustinus epist. unde quadragesima Ad Paulinam De Videndo Deum. sed hoc potest multipliciter
 5 intelligi, vel personaliter et concretive pro illis signis quomodocunque signaverint, vel simpliciter pro illis, ut signant sensum dei; et sic intelligo ego scripturam sacram sensibilem. primo modo sumit Christus scripturam sacratissimam Joh. decimo, quando dicit: non potest solvi
 10 scriptura, quem pater sanctificavit et misit in mundum. ex quibus verbis videtur || veritatem se ipsam innuere, cum Christus firmatus fuit et factus est sanctus humanitus, quia oleo gratie unctus pre participibus suis, ut dicitur Psal. quadragesimo quinto, illum librum misit
 15 deus pater in mundum salvandum, cum Gal. quarto dicat apostolus, misit deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret. ymmo tota trinitas et per consequens ipsummet verbum divinitus misit se ipsum, humanitus
 20 est homo nobilis, qui abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum et reverti. iste liber non potest solvi, cum deitas ac humanitas septiformi gracia copulantur insolubiliter in eadem persona. illum librum debet
 25 omnis cristianus adiscere, cum sit omnis veritas. unde ut doceamur in hoc dicto intelligere illum librum et non

Christ wishes
Scripture
understood in
this sense

Every christian
is to study the
Bible

1 sacra scriptura B^aCD 4 paulinum AB^a dominum (?) A
 deum B^aCD 5 et B^aCD vel A, sed expuncto vel superscr.
 et A¹ 11 A¹ col. 12^d superscripsit non potest solvi scriptura, quem pater sanctificavit etc. quomodo debet intelligi
 12 et om. A, sed int. lin. add. prima manus est om. B^aD; A, sed add. in marg.; prius scriptum, post lineola transversa deletum in C 13 dicit B^aC 14 quadrag.
 quinto emendavi 44° codd. deus AB^aC deus
 deus D, sed alterum punct. subscr. deletum 15 cum
 gal. 4° dicat apostolus AB^a cum dicat apostolus ad gal. C
 cum dicat apostolus gal. 4° D 16 deus AB^aD deus
 pater C 19 ipsum C 20 est A enim est B^aCD
 22 divinitas B^a 24 cristianus AB^aD cristus C
 doceamur corr. C dicto corr. A

3 cf. Augustini Libr. ad Paulinam seu Epist. CXLVII
 (De Videndo Deum) Opp. tom. II 617; 621/22 9 v. 35
 14 Ps. 45 8 sqq. 15 v. 4 20 cf. Luc. 19 11

for God has
given and
hallowed it

opera hominum ordinavit spiritus sanctus in correctis
codicibus hoc relativum 'quem' et non 'quam', per quod
fiat relacio ad intellectum iuxta modum loquendi apostoli
Gal. tercio: semini tuo, qui est Cristus. unde
Augustinus omelia quadragesima octava non vertit in
dubium, istam esse sententiam literalem, sed movet
dubium de sanctificatione filii. 'pater', inquit, 'sanctifi-
cavit filium suum et misit in mundum; si pater eum
sanctificavit, ergo aliquando non erat sanctus'. sed res-
pondet negando consequenciam: 'sic', inquit, 'sanctifi-
cavit, quomodo genuit; ut enim sanctus esset, gignendo
ei dedit, quia sanctum eum genuit'. et consequenter
inprobando consequenciam sic subiungit: 'nam si quod
sanctificatur, ante non erat sanctum, quomodo dicimus
deo patri: sanctificetur nomen tuum'. unde dicunt
gramatici, quod sanctificari est 'esse' vel 'fieri sanctum',
deus ergo fecit dictam scripturam sanctam quoad humani-
tatem, et genuit vel causavit sanctam quoad divinitatem.
et patet ex fide scripture, quod oportet esse scripturam
summe autenticam preter signa sensibilia.

1 opera om. C, in marg. adscripsit C³ 4 ad Gal. C
semine C 5 48^a AB^aD 40^a C 7 sententiam esse C, sed
lineolis suprapositis corr. in esse sententiam 8 B³ in marg.
add.: Nota quomodo pater sanctificavit filium suum, ex quo
superfuit sanctus. dicitur, an deus sanctificavit eum quoad
scripturam, que est Cristus, quoad humanitatem et tamen creavit
eam et genuit quoad divinitatem eum ACD enim B^a
9 ergo A igitur B^aCD 10 inquit AB^aC, D prima
manus in marg. corr. enim punct. subscr. del. in textu D
13 quod corr. A 15 unde AB^a, in correctura C; quid
prius scriptum fuerit incertum est ut D 16 quod sanc-
tificari om. C, post adscripsit in marg. C³ 17 scripturam
dictam B^a causavit ACD causavit B^a in contextu,
sed in marg. idem addidit creavit 19 et ex fide scripture
patet quomodo C

2 JWum hac expositione locum Augustini (Opp. tom. IV
433) in animo habuisse probabile est, etiamsi aliquantum
a verborum ab ipso prolatorum sensu differat 4 v. 16
19 cf. similem de excellentia et auctoritate Scripturæ sacre
disputationem Trial. 239: videtur mihi, quod scriptura sacra
sit infinitum magis autentica et credenda quam quaecunque
alia assignanda, quia ut auctor proximus ad auctorem, sic
liber ad librum

alias autem tres scripturas non negabit subtilis theologus. unde ista scriptura sensibilis in vocibus vel codicibus non est scriptura sacra nisi equivoce, sicut homo pictus vel ymaginatus dicitur homo propter similitudinem ad verum hominem. prima autem scriptura est propriissima et sacratissima; propriissima, quia a summa sapientia inscripta, que inscriptio est deo tam propria, quod non potest communicari alteri nature. ideo iste est liber liberimus. et est sacratissima propter sanctitatem subiecti, *its contents and its purposes*
 10 propter sententie inscripte firmitatem et propter finis utilitatem. est enim propter salutem hominum mundo missa. — confirmatur, quod non solum est tale signum, scilicet scriptura, primo per deducens ad impossibile. nam sic esset omnis scriptura sacra viciabilis a sutore, 15 autorizabilis a scriba, ymmo a cane solubilis et corrigibilis a scurra sicut maculabilis, et omnis scriptura foret a quotlibet hominibus hereticabilis, dampnabilis et ad-
 fol. 13^a versabilis, nullius virtutis directive vel honoris || et per consequens nullius autoritatis. — secundo confirmatur
 20 ostensive sic: scriptura sacra est descriptive inscriptio veritatis. ubi ergo est verior talis inscriptio, est verius scriptura, sed hoc est verum de libro vite, ergo in ipso est verior ratio scripture. veritas enim est ibi permanen-
 25 candor lucis eterne et speculum sine macula, *Its truth is everlasting as a reflection of the eternal Light*

2 B⁴ in marg. add.: Nota, quod scriptura sensibilis in vocibus vel codicibus non dicitur sacra nisi equivoce, sicut homo pictus vel ymaginatus dicitur homo 6 sacratissima C² in marg. certissima expunctum in textu C 9 sacratissima in fine corr. C subiecti in lacuna supplevit C² 10 firmit. correxit C 13 scilicet om. B^aCD 15 autorizabilis C corribilis C, sed alia man. subscr. corradibilis 16 scurra AB^aD, C² in marg. add. scriptore expunctum C 18 A¹ col. 12^a arguitur scripturam sic accipi quinque modis subscripsit 20 scriptura sacra CD scriptura AB^a, sed in marg. addidit A¹ sacra descriptive C quid est scriptura sacra A¹ add. in marg. 23 permanencior AC per maior B^aD, sed an breviatura maior sic sit solvenda dubium est perman. quia et. exstant in loco raso A 24 indelibilis CD ser. corr. A 25 et om. B^a speculum corr. B^a

Wyclif's confession on the position he takes towards exegesis of Holy Scripture

unde quando loquebar ut parvulus, fui anxie intricatus ad intelligendum ac defendendum istas scripturas de virtute sermonis, cum manifestum sit, quod non verificantur de pellibus bestiarum, et demum dominus ex gracia sua apperuit michi sensum ad intelligendum equivocationem predictam scripture, et sic intellexi scripturam sacram ¶ nunc loqui ad literam singulariter de scriptura primo modo dicta, nunc pluraliter de scriptura secundo et tercio modo dicta et sic de libro. nam Apocal. vicesimo dicitur, libri apperti sunt et alius liber appertus est, liber vite. isti libri sunt anime vel consciencie, ut patet Danielis septimo. unde codex dicitur liber secundum equivocationem analogam ad librum vite, ut patet de libro dato Cristo, Luc. quarto. unde scriptura accipitur famosius pro triplici veritate libro inscripta, que nunc intelligitur formaliter, nunc essencialiter, nunc secundum esse intelligibile et nunc secundum esse existencie. et per istas distinciones intellexi scripturam infringibiliter veram ad literam.

Parchment, lettering, punctuation etc. are not the Bible

de scriptura vero quarto vel quinto modo dictis scriptura sacra facit nullam aut modicam mencionem, et tamen generacio moderna signa querens ad illam scripturam attendit precipue, ipsa autem non habet, quod sit scriptura potius, quam lineacio manus in ciromancia vel figura punctorum in geomancia, ymmo non plus quam vestigium testudinis super saxum, nisi de quanto exem-

1 figura manus in marg. picta hanc confessionem JW i
prae ceteris notari vult A 3 sit om. D, add. prima manus in
marg. verificatur C 4 ex gracia sua om. A, in marg. add.
idem 5 ad intelligendum AB^aD intelligendi C 8 scrip-
tura om. C, add. in marg. C² 10 A¹ in marg. add.
libri equivocacio 11 appellatus C est in A add.
inter lineas 12 1° (?) A 13 analogam D 15 triplici
in A, ortum ex triplicit. eraso t finali, incertum a quo
20 vel A aut B^aD ac C in superiore marg.
cod. A A¹ ad hunc locum respiciens cum signo marg. notavit
scriptura quinto modo est equivoe sacra 22 moderna gene-
racio C istam C 24 lei lineacio D, sed lei punctis subscr.
deletum, ut lineacio supersit 25 quam corr. C

platur a scriptura priori. sacra autem nullo modo dicitur,
 nisi propter manuccionem, qua inducit fideles in no-
 ticiam scripture celestis. et sic remocius dicitur sacra,
 quam vestis vel alia ornamenta sacerdotalia dicuntur
 5 sacra. nam tolle sensum et vide, quomodo residuum est
 sanctum, agregatum igitur est scriptura sacra. unde
 Lincolniensis in De Celesti Ierarchia cap. tercio ita
 scribit: 'adicit autem Dionisius generi ierarchie hoc
 adiectivum 'sacra', dicens, quod ierarchia secundum me
 10 est ordinacio sacra, pro quo in greco ponitur ieron,
 quod, ut Greci dicunt, significat sacrum seu sanctum seu
 preciosum et honorabile seu incoinquinatum et admi-
 rabile seu magnum, seu purum et mundum. unde diversi
 translatore in diversa hoc transtulerunt. opinamur autem,
 15 quod ieron, pro quo nos ubique ponimus 'sacrum',
 signat direccionem in deum tamquam in finem ultimum
 et optimum, qui, sicut est omnium principium ea in esse
 producendo, sic est omnium consumacio et perfeccio,
 cum ad ipsum pro sua possibilitate reducuntur et rever-
 20 tuntur, utpote sacra est accio, que in deum ut finem
 optimum et consumativum dirigitur vel dirigit in quantum
 huiusmodi, et sacra res, in quantum deputatur tali accione
 vel dirigitur in talem accionem'.

*Meaning of the
 term: sacrum*

ex quibus colligitur, quod scriptura sensibilis dicitur
 25 sacra, in quantum est medium recte inducens ad viden-
 dum per fidem dei voluntatem et ordinacionem, que est

*As human
 Work it is holy
 only so far, as
 it interprets the
 divine will*

3 remocius *A*, in correctura 4 vel *A* aut *BⁿCD*
 5 est *AB^a* erit *CD* 7 *A²* in marg. add. lincolniensis
 celestis *Bⁿ* 9 adiectum *AD* *A¹* in marg. notavit
 ierarchia quid significat 10 *geron CD* 11 sanctum seu
om. CD 12 seu adm. *B^a* 13 seu magnum *om. A*, sed in
 marg. add. *A²* 15 *geron CD* 16 duccionem *C*
 17 eo *A* 18 confirmacio *A*, in correctura confirmacio *D*
 20 ut *BⁿCD* nec (?) *A*, utrum nec an ut legerit, mihi
 incertum est 21 in quantum *Bⁿ*, in correctura inquam
 (?) in quantum) *A* 23 dirigit *Bⁿ* 25 in quantum voc.
 corr. *Bⁿ*

7 cf. supra pag. 38; nec inter inedita Roberti opera
 hic tractatus, secundum Fabricium (Biblioth. lat. med. et
 inf. aetat., vol. VI 294), nec inter edita exstat; hac de causa
 verba laudata conferri non potuerunt

*The Bible holy
as a document
containing the
will of God*

scriptura sacratissima. ex quo patet ulterius, quod laico
vel sinistre intelligenti non est character talis scriptura
sacra, cum deest effectus, unde diceretur sacra. ideo
fidelis et theologus precipue laboraret, ut sibi foret sacra
per rectum intellectum et affectum et non ydolum i-
fidelitatis, sicut sunt ymagine ^{fol. 13^c} nobis sacre, que sunt
prophane ydolatrie. et istam sententiam meminit,
Augustinus, ut patet tercio capitulo huius. si ergo bulle
vel epistole papales dicuntur sacre, quia sunt signa vo-
luntatis aut ordinacionis sue, que de possibili est iniqua, 10
quanto magis theologus diceret epistolas, in quibus legit
voluntatem dei sui secundum novem significaciones ieron
dictas superius esse sacras, sed caveat, ne inhonoracio,
maculacio vel alia perversio occasionetur ex suo in-
tellectu perverso. sic enim dicit apostolus prima Cor. primo 15
de Cristo, qui est liber secundum utramque naturam, ut
declarat Lincolniensis dicto undeseptuagesimo; 'nos',
inquit, 'predicamus Cristum crucifixum, Judeis
quidem scandalum, gentibus autem stulticiam,
ipsis autem vocatis Judeis et Grecis virtutem 20
dei et dei sapienciam. correspondenter videtur de
theologis perversis, sinistre intelligentibus scripturam,
qui sunt quasi Judei perfidi. de aliis autem secularibus
litteris inflatis, qui irreverenter et precipitanter tractant
scripturam sacram contempnendo eius logicam vel elo- 25

2 carecter CD 3 effectus C, A1 in marg. cum signo
marg. add., sed lectio haec dubia mihi videtur officium ABⁿD
5 A in marg. formale scripture 6 sunt ymagine nobis
desunt in C, ubi inter sicut et sacre locus rarus exstat
8 tercio om. Bⁿ 9 quia ABⁿ, C voc. corr., ut videtur ex que
que D 10 sue C² in marg. om. CD 12 geron C
13 superius esse sacras in loco raso C A1 ad hunc locum
in marg. superiore cum signo marg. contra dehonora-
scripture sacre loyca (sic) notavit 15 prima Cor. 1° ABⁿ
Cor. 1° D 1° C 16 naturam utramque CD 17 8° Bⁿ
20 dei virtutem CD 24 precipitanter C² in marg.
insipienter C, quod punctis subscriptis expunxit ille

8 cf. supra pag. 61 13 cf. pag. 115 lin. 11—13
15 1. Cor. 123 17 Roberti verba conferri non potuerunt
eadem de causa, quam supra pag. 115 nota attuli

quenciam, est tamquam de gentibus reputantibus Cristum stultum propter humilitatem et pacenciam. fideles autem, quos vocat ut mites et humiles corde, cuiuscunque generis fuerint clerici vel laici, viri vel femine submittentes colla
 5 interioris hominis logice et eloquencie scripture, inveniunt in ea virtutem operandi, ut testatur Origenes Super Josue omel. vicesima, et sapienciam inflatis absconditam. et hec ratio, quare Augustinus tam crebro docet humiliter credere scripture, ut patet in libris Confessionum,
 10 ubi confitetur suam superbiam ante conversionem et post suam humilitatem et caritatem infusam, qualem didicit ex lectione scripture. unde libro quinto cap. undecimo confitetur, quomodo illa, que Manichei in scripturis sanctis reprehenderant, defendi posse prius non existimabat, sed
 15 per scripturam sacram postmodum conversus est ab isto errore, cuius conversio causabatur ex fide et humilitate scripture. unde postquam libro sexto, quinto cap. quietatus est, quod oportet credere scripture, libro septimo cap. vicesimo uno sic loquitur: 'avidissime arripui venera-
 20 bilem stilum spiritus tui et pre ceteris apostolorum Paulum et perierunt ille conclusiones, in quibus michi aliquando visus est adversari sibi et non congruere testimoniis legis

The believer, whether priest or layman, finds in it the rule of his life

Augustine's valuation of Holy Scripture

1 reputantibus C, litterae postremae ex tes in ibus mutatae
 5 et ABⁿ vel CD inveniunt lectio dubia in Bⁿ; quid librarius voluerit, dignosci nequit 7 30ª ABⁿ
 9 humiliter docet CD 10 ante lego in C, ubi scriba constanter eadem breviatura (añ) pro ante et autem utitur
 14 reprehenderunt D 16 conversio C, quod contra consensum cunctorum codd. cum C legere malim conversacio ABⁿD
 17 cap. 5° CD 18 scripturis BⁿD 7° C 5° ABⁿD
 19 A² in marg. add. Augustinus 20 A¹ ad hunc locum in marg. superiore cum signo marg.: Superbi et pueri sunt inepti ad discendum hanc scripturam notavit, sed cf. pag. 117 lin. 10
 pre ceteris apostolum Paulum ABⁿD precipue Paulum apostolum C 21 iste C michi visus est aliquando adversari CD michi aliquando visus adversari ABⁿ, sed Bⁿ in marg. cum signo, ad visus respiciente, addidit est 22 congruere corr. Bⁿ

6 cf. Opp. (ed. Migne) Ser. Gr. XII 923—924 9 nimirum Aug. frequenter et subtiliter de fide Scripturae sacrae disserit, cf. Opp. tom. I 111; 120; 143; 153 et alibi 12 cf. ibid. tom. I 135 17 cf. ibid. tom. I 142 18 cf. ibid. 168

et prophetarum textus sermonis eius et apparuit michi una facies eloquiorum castorum et exultare didici cum tremore'. ex eo quidem comendat stilum scripture a fidelibus imitandum, quod est humilis. unde libro tercio quinto cap. 'institutui', inquit, 'animum intendere in scripturas sanctas et videre, quales essent, et ecce, vidi rem non appertam superbis neque mundatam puris, sed incesso humilem, successu excelsam et velatam misteriiis'.

Children and the proud are unable to understand Holy Scripture

ex quo patet, quod inepti sunt ad discendum hanc scripturam pueri et superbi, pueri, quia, ut dicit epist. 10 tercia Ad Volusianum, 'tanta est cristianarum profunditas literarum, || ut in eis cotidie proficerem, si eas solas ab ineunte etate vel puericia usque ad decrepitam senectutem fol. 13d maximo ocio, summo studio, meliori ingenio conarer adiscere'. tam propter verborum subtilitatem quam 15 propter misteriorum ubertatem superbi sunt indispositi, quia oportet doctorem scripture esse dominum, qui desepexit superbos. unde quinto Confess. sexto cap. confitetur: 'credo, quod tu me docueris, quoniam verum est, nec preter te alius doctor est veri'. unde dicit, nichil est 20 verum, quia eloquenter dictum, nec falsum, quia incomposite, sicut exemplificat de cibariis, que non secundum

1 eius a D, expuncto a, ut eius et apparuit eum maluisse
apparet 5 cap. V^o C 7 appertam A, corr. ex
appetam superscripto r comparatam B^a compertam CD
7 nudatam B^aCD puris A, sed an pueris maluerit ex
breviatura dignosci nequit incensum B^a 9 inepti corr. C
ad haec verba nota marginalis, quam supra pag. 117
lin. 20 nota notavi, respicere mihi videtur 13 ineunti B^aD
eunte A, sed in int. lin. addito ineunte maluisse correctorem
apparet etate vel om. B^aCD; A, sed in marg. addita
sunt, utrum a prima an posteriore manu, in incerto est
decrepidam B^a, sed punctis subscriptis B^a dam dele-
vit et in margine mutavit in tam 14 summo AB^a
sive D cum C meliore B^a 15 subtilitatem
corr. B^a 16 propter om. A, sed add. in marg. A¹ (?)
ubertatem A melior ubertatem B^a, sed melior lin.
delevit corrector B¹ 17 scripture om. C, sed in marg.
add. C^a dominum AD deum B^aC 20 unde
ut dicit CD 21 falsum corr. B^a

5 cf. *ibid.* 104
ibid. tom. I 129

10 cf. *ibid.* tom. II 526

18 cf.

variacionem vasorum proportionaliter variantur, et primo Super Genesim Ad Literam vicesimo cap.: 'cohibeant se, qui literis inflati secularibus hec ita posita, ut omnia pia corda nutrant, velut imperitum atque impolitum aliquid exagitant sine pennis in terris reptantes et volatu ranarum avium nidos irridentes'.

ista ergo scriptura propter suam impenetrabilem altitudinem est cultori suo securum refugium, dicente Augustino in De Vera Innocencia centesimo vicesimo: 'sicut stellas celi non extinguit nox, sic mentes fidelium adherentes firmamento sancte scripture non obscurat mundana iniquitas'.

The unfathomable depth of the Bible

hec autem scriptura sacra in partibus diversis habet sensum quadruplicem, scilicet literalem, allegoricum, tropologicum et anagogicum iuxta hoc metricum:

Its fourfold sense

litera gesta docet, quid credas allegoria,

moralis quid agas, quo tendas anagogia.

quamvis autem quilibet sensus, quem habet litera, possit de virtute sermonis dici congrue literalis,

2 vicesimo scripsi ex auctoritate Maurinorum XXVI° cuncti codd. 3 inflati B^aD, A¹C² in marg. corr. instanti A; C, ubi vocula linea transversa deleta est ut lectio dubia in A, forte ait 4 velut AB^aD ut C imperitum AB^aD, C² in marg. add. ineptum C, sed punctis subscript. del. C² impolitum corr. A 5 terra CD ranarum om. D, sed add. in marg. D¹ (?) 11 sacre CD 13 hec aut. A habet aut. B^aCD habet om. B^aCD 14 B³ in marg. Nota quadruplicem sensum scripture sacre notavit 15 w' (versus) in marg. A versus litera gesta etc. — anagogia in marg. B⁴ versus nota prima manu in marg. C versus D prima manu, quatuor lineis rubris inclusum 17 tendis C anagogia AB^aC allego anagogia D, sed prius punct. subscr. et linea per voc. ducta del.

2 cf. ibid. 172 8 cf. supra pag. 56 lin. 6 14 cf. quae JW de sensu quadruplici disputat Select Engl. Works (ed. Arnold) I, Sermon XII pag. 30: it is seid comounly pat holy writt hap four undirstondingis. pe first undirstondinge is pleyne, bi letter of pe storie; pe secounde undirstondinge is clepid witt allegoric, whan men undirstonden bi witt of pe lettre, what ping shal falle here bifore pe dai of dome. pe pridde undirstondinge is clepid tropologik, and it techep how men shulden lyve here in vertues; pe fourpe undirstondinge is clepid anagogike, and it tellip how it shal be wip men pat ben in hevене.

doctores tamen comuniter vocant sensum literalem scripture sensum, quem spiritus sanctus primo indidit, ut animus fidelis ascendat in deum. et est nunc historicus, ut patet de gestis Cristi et de gestis patrum utriusque testamenti, nunc autem est moralis vel tropologicus, ut patet de parte sapienciali scripture, ut est illud Deut. sexto, et Matth. vicesimo secundo: diliges dominum, deum tuum, ex toto corde etc. nunc autem est allegoricus, ut patet per illud apostoli prima Cor. decimo: omnes in Moyse baptizati sunt; nunc vero est anagogicus, ut patet per illud dictum salvatoris Matth. vicesimo altero et Luc. vicesimo: in celis nec nubent nec nubentur, sed sunt sicut angeli dei. — unde quamvis isti

The four meanings of Holy Scripture are not equally powerful, but dont annul each other

2 *A in marg. add. literalis* scripture om. C, sed post-
modum adscripsit in marg. C² primo om. C, sed int. lin.
add. C² indidit primo D³ ut C² int. lin. add. quo
in textu C, punct. subscr. deletum in ACD ad B^a
A¹ ad haec verba respiciens sub columna 13^a cum signo
marg. nota de quatuor sensibus scripture add. 4 utriusque
testamenti om. D, post adscripsit in marg. D¹ 6 parte
de A illud om. C, sed int. lin. add. C² 6° A, sed
in marg. 16 prima manus add. 16° et B^aCD 7 Matth.
vicesimo secundo emendavi Matth. XXI codd. cuncti
8 corde tuo D 9 per om. A 1^a cor. AB^a ad
cor. C, sed int. lin. C² add. 1^a cor. D 13 B³ in
marg. Nota quod quamvis quatuor sensus scripture distinguuntur
eo quod genera non sunt ex equo idem. sed habent aliquas partes
subiectivas nature disparis et utrobique disparem rationem.
tamen non distinguuntur ex opposito ut homo et asinus, sed de
eadem scriptura possunt esse diversi sensus secundum diversas
rationes notavit

2 cf. quae JW in eundem modum de quadruplici Scripturae sensu et de vi sensus literalis subtiliter disputat in libro *De Eucharistia et Poenitentia* (quem Loserth simul cum JW De Eucharistia in publicum prodire fecit, Londin. 1892) pag. 341: est sensus quadruplex scripture, scilicet literalis, allegoricus, tropologicus et anagoycus. literalis autem habet summam auctoritatem, alii autem sensus, nisi de quanto fundantur in sensu isto autentico vel evidencia rationis, quia aliter quilibet posset moralisare vel trahere auctoritatem scripture ad sensum, quem vellet habere, sicut fertur quendam fratrem asseruisse, quod veritas evangelica sit quaecunque veritas, per quam comunitas salubriter est hortanda; et sic cum quolibet est huiusmodi, quolibet veritas est veritas evangelica 6 v. 5 7 v. 37 9 v. 2
11 v. 30 12 Luc. 20 35 sqq.

quatuor sensus secundum sua genera distingwuntur eo,
quod genera non sunt ex equo idem, sed habent aliquas
partes subiectivas nature disparis et utrobique disparem
racionem, tamen non distingwuntur ex opposito sicut
5 homo et asinus, sed est sensus literalis secundum ra-
cionem, qua litera primo docet veritatem, sensus alle-
goricus, secundum racionem, qua scriptura preter
historiam, quam alibi canonizat ad literam, consequenter
docet credendum in ecclesia militante, ut est illud
10 Galat. quarto: scriptum est Genes. septimo decimo,
quoniam Abraham duos filios habuit, hec enim
sunt duo testamenta. ecce, preter sensum historicum
Abraham, qui interpretatur pater multarum gencium,
fol. 124^a signat deum patrem, et duo filii eius cum suis || circum-
15 stantiis signant duo testamenta, Ysmael vetus et Ysaac
novum, et est correspondencia utrobique notabilis. unde
legens scripturam ad sensum primum sine sensu secundo
habet solum sensum historicum, ille autem, qui super-
addit sensum secundum, habet de eadem litera sensum
20 allegoricum. et ista videtur michi sententia doctoris Subtilis

*Meaning of the
allegory proved
from Holy
Scripture*

1 distigwuntur A	distinguuntur B ^a	distinguantur C
distinguntur D	3 disparis C ^a int. lin.	dispaes C
in textu, ubi apicem e expunxit C ^a		6 prima (?) A
allegoricus corr. B ^a	7 secundum B ^a CD	quia
secundum A	10 galat. AB ^a D	ad galath. C est AB ^a D
est et C, expuncto et	15 signat (? signant) AB ^a	
20 A ¹ (? vel prima manus) in margine	Scotus notavit	

10 v. 22; 24 20 i. e. Johannes Dunstonensis,
Anglus, ob profundam obscuritatem scriptorum Scotus
(σκούτωρ) appellatus (?), discipulus Alexandri Halensis et
praeceptor Guillemi Occami, docuit primum Oxoniae, deinde
ab a. 1304 Parisiis, denique Coloniae ab a. 1308, ubi apo-
plexia corruptus obiit. inter Scholasticos Doctor Subtilis
vocalus est. de eius scriptis cf. Fabricius, Bibl. med. et inf. lat.
IV 409 sqq. et Ueberweg, Grundr. der Gesch. d. Philos. (bes.
von M. Heinze) Berl. 1886 II. T. 249 ff. editionem omnium
eius operum curavit L. Wadding, J. Dunsii Scotti opera
omnia coll. recognita, notis et scholiis ill., Lugd. 1639; nec
haec nec alia minus nota editio usui publico in Bibl. Reg.
Dresdensi patet; hac de causa locum conferre non potui

super primo Sentenciarum, conclusione tertia sic
dicentis: 'dico, quod, quicumque sensus in una parte
scripture non est literalis, in alia parte est literalis, et
ideo, licet aliqua pars scripture habeat diversos sensus,
tamen tota scriptura omnes istos sensus habet pro sensu
literali'. nec vidi aliquem doctorem, cui oportet in isto
credere, sentire oppositum, licet minus bene intelligentes
ex distincione istorum sensuum credant, quod nullibi
sunt permixti. unde Rabanus in principio libri novi sui
vere dicit, quod 'in quibusdam locis scripture simul
historia tenenda est et allegoria, ut tardiores pascantur
per historiam et velociores ingenio per allegoriam'. hic
non negat distincionem sensuum vel ydemptitatem in
multis suppositis. unde videtur michi, si per possibile
fidelis intelligat pure sensum mysticum, per textum Gen. 15
septimo decimo non discredendo historiam, quod sensus
allegoricus foret sibi literalis. et ita, cum sensus scrip-
ture sit sententia vel veritas, quam spiritus sanctus in-
stituit ipsam significare, videtur, quod idem sit sensus
literalis et allegoricus respectu diversorum. ymmo de 20
multis scripturis carentibus sensu historico respectu
eiusdem idem est sensus literalis et allegoricus, quamvis
ratio sit diversa. quilibet enim sensus orthodoxus primo
in ordine ab homine conceptus de scriptura est sic
literalis. ideo vere dicit sanctus Thomas sensum para- 25

*The allegorical
and the literal
meaning are
identically the
same*

1 conclusione B^aD questione C; A, sed lectio mihi
ambigua videtur 7 sentire C, sed alterum e punct.
subscr. del. et int. lin. i additum est, ut sentire efficiatur
9 sint CD 10 A¹ in margine addidit nota de quatuor
sensibus scripture 12 A¹ in marg. superiore cum signo
marg. notavit allegoricus sensus potest racionalibiter dici
literalis 13 negat C² in marg. om. C vel AB^aC
nec D 17 B⁸ in marg. addidit Nota bonum processum
de sensibus scripture A¹ in marg. notavit Sensus scripture
24 est de D, expuncto est sic A¹ in marg. adscripsit
sibi B^aCD om. A

9 cf. Opp. (ed. Migne) Ser. II, III, pag. 257—258
25 cf. Summa p. I qu. I art. 10 (ed. Parmensis 1852) pag. 64;
7^a; qu. CII art. I pag. 392^c d

holicum, qui est satis mysticus, et sensum figuratum esse
 literalem. ymmo iste sensus: verbum erat apud deum
 est satis mysticus. et sic vere dicit Rabanus, quod in
 quibusdam locis scripture sola servanda est historia, in
 5 quibusdam sola exquirenda est allegoria et in quibusdam
 utrumque. utrobique enim tenendus est sensus literalis,
 qui quandoque est nude historicus, quandoque allegoricus,
 et quandoque mixtim.

sensus autem moralis vel tropologicus quandoque
 10 habet sensum historicum prius inductivum, et quandoque
 est sensus literalis immediate elicitus ex scriptura, cum
 quicumque sensus scripture sit moralis, in quantum im-
 mediate allicit ad virtutes, est etiam anagogicus, in
 quantum docet veritatem expectandam in ecclesia trium-
 15 phante, ita quod istorum trium sensuum mysticorum
 sensus allegoricus docet mediate vel immediate credenda,
 sensus anagogicus docet mediate vel immediate speranda,
 sed sensus tropologicus docet mediate vel immediate
 meritorie agenda. et sic correspondent per ordinem fidei,
 20 spei et caritati. — illi autem, quibus placet distinguere
 sensum literalem secundum rationem vel partes subiec-
 tivas ab aliis, debent dicere, quod de ratione sensus
 25 literalis est, quod sit sensus catholicus | immediate eli-
 citus ex scriptura, et alii tres sensus, si immediate eli-
 ciuntur ex scriptura, tunc sunt literales. si autem mediate,
 tunc sunt sensus allegoricus, tropologicus vel anagogicus,

*Meaning of the
tropology*

*and of the
anagogy*

*The literal sense
is the normal
and catholic
one*

fol. 14^b

3 est corr. B^a 6 utriusque D 14 quantum
 correxerunt AB^a 16 immediate etc. — speranda AB^aD
 immediate speranda C, sed in marg. C², signo quodam
 usus. add. credenda sensus anagogicus, lectio corrupta; C²
 acumine ingenii et sollertia caruisse suspicor 20 illi in
 illis mutatum addito s D 22 debent dicere C; A, quem
 prius scripsisse dicunt arbitror, debent correxit in loco raso.
 hoc deb. concludit lineam; proximae lineae in marg. dicere
 prima, ut videtur, manus adscripsit dicunt B^aD 24 ex
 corr. in loco raso AB^a eliciantur C eliciunt A, ubi ur illa rasura
 deletum est, quam modo ad ex notavi 26 trop. alleg. C

1 Joh. 11

3 cf. locum modo (pag. 122) allegatum

Wyclif's con-
fession as to his
interpretation of
Holy Scripture

non literalis. — et sic iste quatuor species sensuum sunt
conmixte, ut iste quatuor species concrete: fidelis, activus,
contemplativus, eroicus. quandoque autem contendebam
distingwendo hos quatuor sensus ex opposito per rangas
inutiles, vocando sensum non solum veritatem, quam
autor asserit de scriptura, sed agregatum ex illo et modo
intelligendi nostro, post vero visum est michi modum
loquendi *esse* infundabilem et superflue onerosum. satis
est, quod sensus quandoque dicat virtutem anime corpo-
ralem, ut sunt quinque sensus exteriores et quinque
sensus interiores. quandoque vero dicit vim intellectivam
creatam vel increatam, ut Rom. undecimo: quis
cognoverit sensum domini, et tercio signat actum
talis virtutis, sed quarto signat obiectum, quod virtus
talis sentit, ut veritas, quam catholicus sentit de scrip-
tura, vocatur sensus scripture, quomodo loquitur Christus Luc.
vicesimo quarto: tunc apperuit eis sensum, ut in-
telligerent scripturas. quamvis autem ibi sensus
possit intelligi vis cognitiva discipulorum prius velata,

1 species sensuum etc. locus in codd. corruptus, a correct.
sanatus: sensuum concrete fidelis etc. A, sed in marg. cum
signo ad concrete posito sunt conmixte ut iste quatuor spe-
cies add. A¹ species sensuum sunt conmixte ut in quatuor
species concr. fid. B^a species sensuum sunt conmixte ut iste
quatuor species concr. fid. D species concrete fidelis C, sed
in marg. cum signo ad concrete picto sensuum sunt permixte
ut iste quatuor species add. C² 6 autor om. C, add. in
marg. C² asserit A, in correctura sentit B^aCD illa C
7 medium (? modum) A 8 'esse' addidi 9 A¹ in
marg. superiore: Sensus equivocatur ad quatuor C² in
marg. inferiore (sub col. 20^b) addidit sensus sumitur quadrup-
liciter pro sensu anime corporali < interiori
vel exteriori pro vi intel-
lectiva < creata
vel increata pro actu talis virtutis pro obiecto quod
virtus talis sentit ut veritas in scriptura 10 et quinque
sensus interiores om. A, sed in marg. add. manus prima
D¹ in marg. sensus 11 dicit emendavi dicat codd.
13 in A lineae huic signum marg. adscr. est, cui, ni fallor,
nota in infer. marg. posita: de sensu script. sacre respondet
14 ta. vir. C 17 20° B^a apperuit eis corr. B^a 18 sensus
ibi CD 19 posset C

tamen pertinencius videtur sumi pro sententia scripta in lege Moysi, prophetis et psalmis de Cristo, quam sententiam dicit paulo ante necessario implendam. et ista sententia est liber vite, quam Cristus autentice nunc claudit, nunc aperit sine aliquo impedimento, ut dicitur Apoc. tercio, et ideo scripture secundum Parisiensem vocantur 'palpebre domini, que interrogant filios hominum', ut dicitur Psal. undecimo. super isto sensu feruntur oculi domini eternaliter, cum idem sit essentialiter veritas illa, quam deus sentit, vis sua sensitiva, actus suus senciendi et ipse senciens. ipse enim est sensus, quem querimus in scriptura, nec foret distincio quatuor predictorum sensuum pertinens sensui aggregato, cum tale aggregatum nec sit historicum nec tripliciter mysticum, nec scriptura ipsum signat, sed secundum modos intelligendi hominum variatur.

quinto modo sumunt quidam sensum scripture pro actu concipientis, sive fuerit erroneus sive catholicus. sed videtur michi irrationabile et infundabile, scripture sacre imponere talem sensum. —

loquamur ergo de sensu quarto modo dicto. et tunc videtur, quod solum ille sit sensus scripture, quem deus

It is God who gave the right meaning of the book of life

1 sumi om. C, add. in marg. C² B³ in marg. adscr. Nota quod scriptura potest sumi pro sententia scripta in lege Moysi prophetis et psalmis et illa sententia potest dici liber vite quam (? quoniam) Cristus autentice nunc claudit nunc aperit sine impedimento 3 implendam corr. B^a 4 A in marg.: Scriptura sacra quoniam B^a (? quam) 5 claudit et nunc D 6 A¹ (?) in marg. parisiensis 7 A¹ in marg. superiore cum signo marginali notavit scripture sunt < palpebre domini que liber vite interrogant filios hominum 8 undecimo emendavi 10° cuncti 10 deus om. C 11 est enim ipse C 14 nec sit A non sit B^aD nunc sit C nunc tripl. C 16 veriatur B^a

3 ibid. v. 25 ss. 4 de Scriptura, signante Christum 'librum vitae', cf. Trialog. III, 31, pag. 238; cf. supra pag. 108 6 v. 7 Parisiensis (cf. supra pag. 52) scripta praeter librum De Pot. Reg. et Pap. hucusque non edita conferre non potui 8 v. 4 13 cf. supra pag. 116

et beati legunt in libro vite, qui est uni talis et alteri talis, viatoribus ut plurimum velatus, semper autem verus, cum aliter non esset scripture sacre sensus, sed scripture sceleratissime, ut patet inferius. nec valet responsio dicens, quod licet sensus auctoris sit utrobique in scriptura 5 sacra catholicus, tamen sensus literalis, verbalis, quem homo debet elicere, est ut plurimum impossibilis.

None of the meanings is impossible: syllogistic argumentation

contra illud arguebam alias. primo sic: omnis sensus scripture est illud, quod scriptura illa signat, sed nullum signatum scripture est impossibile, cum tunc non 10 posset esse, ergo nullus sensus scripture sacre est impossibilis. sequitur enim: aliquis sensus || scripture sacre est, ergo quilibet sensus scripture sacre est. — item: omnis sensus est deus vel dei, ergo non est aliquis sensus scripture sacre, nisi sit deus vel dei, et per consequens est 15 sensus auctoris scripture sacre, et sic foret ipsa impossibilis ad sensum auctoris. — item: vel debet homo habere sensum talem impossibilem de scriptura vel non. si debet, tunc deus ordinavit illum sensum scripture sue, et per consequens foret sensus, quem deus intenderet, 20 et sic ordinavit scripturam suam esse impossibilem; si non debet sic concipi, tunc sensus scripture non est impossibilis, sed error male concipientis. — item beatus Augustinus sepe prohibet talem conceptum erroneum, ut

fol. 14c

5 auctorum C in scriptura om. C, sed in marg. add. C² 8 A in marg. nota argumentum B³ in marg. add. nota argumenta ad probandum quod nullus sensus sacre scripture est falsus 9 illud AB^aD idem C 12 A¹ in marg. inferiore (sub fol. 14^b): De sensu scripture sacre; in marg. superiore (supra fol. 14^c): argumentum contra sensus erroneos scripture sacre continue infra 13 igitur quilibet sensus scripture sacre est om. D, sed in marg. add. corrector D¹ (?) quilibet AB^a, D¹ in marg. omnis C 16 foret sic C, sed lineis superscriptis ordinem aliorum codd. restituit 21 scripturam suam esse imp. AB^aC sensum suum impossibilem (punct. subscr. deleta) scripturam suam impossibilem D, sed in marg. add. idem esse

8 alias: hanc argumentationem JWⁱ, licet indices et non nullos libros sedula lectione percurrerim, in libris editis auctoris nostri me nusquam invenisse aegre fero

patet supra tercio capitulo, igitur non debet elici ex scriptura, sed si elicitur, viciat scripturam faciens eam non sacram. non enim errores philosophorum vel alia dicta impossibilia sunt scriptura sacra, ymmo nec vera, nisi ex fide fuerint a deo autorizata. quis igitur diceret, quod scriptura impossibilis et maxime inhonorabilis foret sacra? sensus igitur primarius facit scripturam huiusmodi esse sacram. stante enim sensu sinistro per se non foret scriptura sacra, quamvis confuse significet articulos fidei, sicut 10 signat omnis substantia. — item: nemo debet quidquam adiscere, nisi quod a deo magistro primo debet adiscere, sed nemo debet a deo adiscere, sic intelligere scripturam suam, cum non dat vel docet testamentum suum legem vel fidem ecclesie ad talem sensum. ideo videtur valde 15 inobediens discipulus et insanus, qui tam torve et ad sensum tam insanum concipit leccionem magistri optimi; insanus quidem, cum sensus ille sit doctrine magistri contrarius. — item: scriptura sacra foret in maiori reverencia et utilitate, si cum paribus intelligeretur pure catholice. 20 igitur miscere cum sensu catholico talem sensum erroneum foret inconsonum et nocivum.

assumptum patet ex inconvenientibus posterius inferendis. tunc enim foret scriptura pure sacra, et occupacio intellectus circa tales sensus impossibiles verteretur in 25 occupacionem contemplacionis catholice. ideo si corrumpunt bonos mores colloquia prava, multo propinquius cogitationes tam sinistre distrahunt a contemplacione et sensu catholico. et concordat experientia per se nota. unde beati non habent huiusmodi sensus

1 sepe (punct. subscr. delet.) patet D 3 sunt errores B^aD
sunt (punct. subscr. delet.) errores A 4 sunt inter rigas
add. A om. B^aD ymmo corr. A nec ACD
non B^a 5 fuerit A 12 discere D 16 com-
ponit C 17 insane B^aD 18 minori C, sed punct.
subscr. deletit et in marg. correxit maiori idem 22 in-
ferendum C, sed lectio incerta (cf. quae supra [pag. 113 lin. 16/
notavi de brevatura d) in cod. D)

1 cf. supra pag. 61

25 I Cor. 15, 33

vagos. item pono, quod Petrus hereticus habeat sensum dampnabilem ex cogitatione sinistra scripture introductum, cum notum sit, affectum consequi intellectum. tunc deus docet et approbando autorizat sensum dictum in Petro iuxta adversarium, cum aliter non foret talis sensus eliciendus, et per idem autorizat quamcunque heresim, quam inducit. non enim videtur ratio, quare deus autorizet sensum impossibilem in fideli, quin per idem autorizat sensum sinonimum in heretico et sic dampnaret in casu hominem propter hoc, quod defendit doctrinam dei, quod est blasphemum. quid, rogo, prodest elicere talem sensum, qui secundum Augustinum occidit animam, ut patet inferius? si enim creator in textu scripture distrahitur culpabiliter cogitando de veritatibus mundialibus, quanto magis conmiscendo conceptus blasphemos! indubie minus malum esset prophane legere, modo quo legit laicus. unde surrepente conceptu tali docet scriptura Psal. centesimo tricesimo septimo ipsum destruere. beatus, inquit, qui tenebit et allidet parvulos suos ad petram, hoc est, secundum glosam, cogitationes suas carnales vel

The true meaning of Holy Scripture is the bread of life for the soul of the believer

fol. 14d

7 autorizet C, in correctura A autorizat B²D
16 prohane C omisso p 17 surripiente C surripiente D
centesimo tricesimo septimo emendavi CXXXVI^o cuncti
codd. 18 deserere C

¹ *Petrus et Paulus in disputatione theologica et philosophica* JWi denotant hominem de genere ut Galbum et Balbum logicorum, cf. *De Dominio Divino* I cap. 2 pag. 9, ubi de usu nominum Pe. et Pau. haec animadvertit R. Lane Poole: 'Petrus' and 'Paulus' are Wycliffe's regular examples, like the Caius and Balbus of the grammarians; cf. etiam quae apud Lechler, I 378 nota 1; *De Civili Dom.* (ed. R. L. Poole) I lib. I, cap. V 39 scripta inveniuntur: tunc quaeritur utrum Linus politicus iuste iudicaret pro Petro et Paulo quoad datus usus etc. necnon notam editoris de Lino illo: Linus is the judge in the imaginary case of Peter v. Paul, or as we should say of John Doe and Richard Doe (of Müller und Schulze in sermone germanico). The name is no doubt chosen, because it stands in the list of the bishops of Rome immediately after that of Peter; cf. ibid. lib. I cap. I pag. 4 note 2; *Logica* I 65 et frequenter alibi in JWi libris 17 Ps. 1379

noxias ad petram iusticie. ideo apostolus prima Cor. secundo iudicavit se nichil aliud scire quam dominum Jesum Cristum.

teneamus ergo pure sensum catholicum, quia, si
5 ex omni verbo ocioso, quod locuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicii, ut Cristus dicit Matth. duodecimo, multo magis ex omni cogitatu ocioso, quia actus anime sunt propinquoires bono vel malo moris quam actus extrinseci. ideo indubie cogi-
10 tationes tales impossibiles de scriptura nedum sunt contrarie bono honesto, sed bono moris et bono utili, quia, cum capiuntur equivoce cum sensu catholico, distrahantur irreligiose a devota oratione et sunt occasio ad sentiendum infideliter de deo. ideo inducunt peccatum
15 cogitationis.

et quantum ad inconvenienciam, replicata sequi ex imitacione celestis logice, manifestum videtur, quod
20 quotlibet mala sequuntur ex eius ignorancia atque defectu actualis imitacionis et nullum occasione data ex eius sequela. ex hinc enim cecidit genus humanum a statu innocentie temptacione diaboli, qui fuit primus questionista scripturam falsificans. nam postquam Gen. secundo dedit deus scripturam regulativam humani generis dicens: ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem
25 sciencie boni et mali ne comedas. in quacunque enim die comederis, ex eo morte morieris, statim, ut recitatur cap. tercio, serpens callidus quesivit rationem

*Misunder-
standing Holy
Scripture results
in great evils,*

*proved on Eve
in paradise*

1 noxas B^a oxias D, n *initiale radendo deletum esse suspicor* doctor et apostolus C prima om. D; C, sed int. lin. add. C² 2 se nichil aliud scire quam dominum A se nichil aliud scire nisi dominum B^a D se scire nichil dominum C 4 sensum pure C 5 et (lineola del.) ex A 7 12° om. B^a 16 inconveniencia B^a replicata scripsi replicatam C, in correctura A replicanda B^a replicandam D sequi om. C, sed in marg. add. C² 17 invitacione (? imitacione) AB^a C imitacione (imitōe) D 18 quilibet B^a mala om. B^a, sed in marg. add. eadem manus 20 hinc D 22 scripturam sacram C 27 quesivit in correctura B^a

1 I Cor. 2,
27 ibid. 31 sqq.

7 Matth. 22 36

22 Gen. 2 16 sqq.

huius scripture, cui suffecisset allegasse autoritatem mandantis, cum fides scripture sit principium propinquius primo principio quam principio vel maxime sciencie doctrinalis. sed mulier ex sinistro conceptu scripture non ipsam falsificavit, sed dubitavit dicens, quod de fructu ligni, quod est in medio paradisi, precepit deus, ne comederent nec tangerent, ne forte moriantur, et statim diabolus videns hominem in fide scripture titubantem et ex alio latere ad scripturam sacram prohibitionem tactus ligni monstruose addentem, ac si mandatum domini vellet corrigere vel gravare, statim mentitus est, scripture domini contradicens: nequaquam, inquit, moriemini, et sic seductum est genus humanum ex defectu sensus scripture prime negative.

*Holy Scripture
is the faith of
the Church and
the weapon she
wields against
the evils*

ideo sepe dixi, quod error in sensu scripture, cum ipsa sit fides catholica, introduxit || totum malum humani generis. et hinc secundum apostolum secunda Cor. quarto deus huius seculi excecavit mentes infidelium, ut indirecte capiant fidem scripture. et hinc Cristus confudit diabolum ex triplici scriptura, quando diabolus temptavit ipsum allegans scripturam, ut patet Matth. quarto, quia dignum est, ut per illud dei adversarius superetur, quo abutens vel de ordinando inficiens subdole superabat. unde quia temptatio prima hominis fuit de scriptura, cui successit prevaricatio in esu ligni vetiti, ideo superacio diaboli

1 sufficeret *D* allegasse autoritatem mandantis *AB^a*
autoritatem mand. alleg. *CD* 2 prop. prin. *C* 3 quam
principia *B^aCD* vel *AB^a* om. *D* universalialia *C*, sed
punct. subscr. delevit et in marg. add. vel *C²* 4 mulier *B^a*,
in correctura *AC* insuper *D* 5 quod *AB^aD* cui *C*,
sed punct. subscr. et lin. per voc. ducta del. *C²* et quod int. lin.
superscripsit ligni vite *C* 6 precepit deus om. *C*, sed in
marg. add. *C²* 7 nec *AB^aC* nec comederent (punct.
subscr. deleta) nec *D* 9 sacram om. *C*, sed in marg.
adscriptis *C²* 10 signi *D* ad dantem *B^a* ad debentem
A. ubi scribe ligaturam superfluum super en addidit
14 necessarie *C* 16 *A¹* in marg. superiore (super fol. 15^a)
quomodo Cristus superavit diabolum in temptatione add. 17 se-
cunda om. *CD* cor *AB^aD* ad cor (sic) *C*, cf. supra pag. 35
lin. 3 19 hinc *ACD* hic *B^a* 24 *A¹* in marg.
notavit Temptatio hominis

prima fuit primo per scripturam, sui successit secunda eius superacio per gustacionem spiritualem passionis Christi in ligno crucis, in qua materia innumerabiles habitudines sunt narrande. patet ergo, quod defectus noticie
 5 logice scripture quoad modum signandi huius mandati negativi secundum sensum mandantis infecit totum genus humanum. credidit enim secundum Augustinum undecimo Super Gen. Ad Literam quarto, quod solum cominatorie fuit dictum: 'arbitror', inquit, 'quod Ewa putaverit deum
 10 alicuius significacionis causa dixisse: si manducaveritis, morte moriemini'.

ex istis videtur michi, quod sicut feminina infirmitas est ignorare scripturam sacram, sic luciferina calliditas est ipsam negare imponendo sibi contradiccionem vel aliam
 15 falsitatem. hoc enim videtur sonare in blasphemiam, cum secundum apostolum Rom. decimo quinto quecumque scripta sunt in scriptura divinitus inspirata, ad nostram doctrinam scripta sunt. deus autem foret illusor maximus, si ad finem contrarium, scilicet ad seducendum
 20 ecclesiam traderet hanc scripturam, sicut videntur implicare negantes scripturam sacram.

Disregarding Holy Scripture is feminine weakness, denying her truth devilish malice which stamps Gad a liar

1 prima C, A in fine lineae in margine adscr. om B^aD primo om. C, sed int. lin. add. C² secunda om. A, sed in marg. add. ead. manus 3 crucis Cristi in C 5 in marg. modum add. B², qua de causa, nescio 6 sensum om. B², in marg. add. B² mandatis corr. C 7 5° B^a 8 44° B^a 9 deum AB^aD dictum C, sed punct. subscr. deletum C² et add. int. lin. deum 12 ex istis: iam hinc in D obelisci (9), qui prius frequentissime occurrebant, ommissa sunt feminea C femina A firmitas B^a, sed int. lin. corrector add. in. ut hunc infirm. maluisse arbitrer 13 sacram scripturam C 14 calumpniam (expunctum) contradiccionem D 16 ad Ro C 15° D, marg. adscr.; (? 3) C 6° A 3° B^a 17 in CD ad nostram doctrinam in B^a, sed doctrinam linea deletum est ad nostram doctrinam in A, post linea per tria vocab. priora ducta deletum idem deus A 18 doctr. (sic) AB^a autem AB^aD enim C 19 scilicet AB^aC seu D 20 hanc scripturam ACD hamia scriptura B, sed punct. subscr. ambo deletum B² et in marg. emendavit addens hanc scripturam 21 scripturam sacram AB^aD hanc (punct. subscr. deletum et int. lin. sanavit addito sacram) scripturam C

7 ad quem locum S. Augustini JW respexerit diiudicare non possum; de re ipsa cf. Opp. tom. III (De Genesi ad Litteram VIII 13) 310 16 Rom. 15⁴

False interpretation of Holy Scripture engenders all heresy

The unity of the Church endangered by the encroachments of the clergy

secundo patet ex testimonio veritatis Matth. quinto decimo, quomodo sacerdotes, scribe et pharisei, qui tenebantur scire scripturas, per traditiones sonantes avariciam transgressi sunt mandatum dei in tantum, quod sponsus ecclesie dicit Psal. centesimo undevicesimo: tempus 5 faciendi, domine, dissipaverunt legem tuam. exhinc enim venit Cristus non legem solvere, sed implere, ut dicit Matth. quinto. unde videtur michi, quod eciam in novo testamento insurgit capitalis heresis in capitalibus ecclesie ex sinistro intellectu illius 10 negative Luc. vicesimo secundo: reges gencium dominantur eorum, vos autem non sic. nam ut expositum est quarto cap. huius, cum mundus continue plus et plus aspirat ad dominacionem secularem, si frenum dominacionis huiusmodi interdicte Cristi apostolis in suis 15 vicariis sit laxatum, non mirum, si totus mundus sit positus in maligno. nam deficiente spirituali alimento in Cristi sacerdotibus et invalescente in eis wlpino raptu temporalium et secularis dominacionis, que debet competere appropriate laicis, non mirum, si totum corpus 20 ecclesie patitur discrasiam. || debent enim vicarii vitis fol. 15^b vere tamquam palmites in ipsa inseri iuxta illud Joh.

2 scribe AB^a et scribe CD 3 per traditiones
om. A, sed in marg. adscripsit idem 5 undevicesimo emendavi CXVIII^o cuncti 7 enim venit Cristus non legem
solvere AB^a enim Cristus non legem solvere C, sed in
marg. C² add. venit cum signo ad Cristus pos., ut legisse
videatur enim Cristus venit non legem solvere non om. in
textu D, sed ead. manus in marg. addidit, ut maluisse eum
hunc ordinem verborum existimem: enim venit Cristus non
legem solvere 9 eciam CD om. B^a; A, sed in marg.
add. idem C in marg. Nota 12 ut ACD aut (punct.
subscr. delet.) ut B^a 14 ad dominacionem secularem om. C,
sed C² in marg. add. 15 in om. C 21 discrasiam: ultimum
columnae vocab. in cod. A; in marg. inferiore (sub
col. 15^a) A¹ notavit mala multa veniunt ex falso sensu scripture.
continue supra; in marg. superiore (super col. 15^b) ead.
man. paupertas sacerdotum et ante debent enim vicarii B^aC
non enim debent vicarii D non enim (punct. subscr. deleta)
debent enim vicarii A

1 Matth. 15, 1 sqq.

5 Ps. 119 126

8 Matth. 5, 17

11 Luc. 22, 25

16 cf. I Joh. 5, 19

quinto decimo: sicut palmes non potest ferre fructum, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis. illa autem manencia in Cristo exponitur prima Joh. secundo: qui dicit, se in Cristo manere, debet, sicut ille ambulavit, ambulare. Cristus autem ambulavit per penalem pauperiem renunciando mundo et eius glorie, in quo voluit suos sacerdotes maxime sequi ipsum, ut patet ex testimonio scripture et vitis patrum. exhinc enim sunt clerici perfectioniores laicis tamquam aves in archa super diluvium occupationis mundane in aere residentes et non tamquam corvus invento cadavere non reversus, laici autem inferius ut pisces debent in mari huius seculi militare. unde, ut ista sententia scripture sit in recenti memoria sacerdotum, voluit Cristus, quod, quandocunque celebrant sacramentum carnis et sanguinis, hoc facerent in eius memoriam. unde nos sacerdotes celebrantes post confeccionem huius sacramenti alitando dicimus, ac si essemus ad sententiam nostre professionis promptissime aspirantes, quod nos servi Cristi memores passionis, resurreccionis et ascensionis sue offerimus illa sibi.

sed cum illa memoria debet esse voluntate et opere actuata, patet, quod sacerdotes Cristi debent capere in se voluntariam passionem pro Cristo, quia aliter, ut dicitur Luc. quarto decimo non possunt esse eius discipuli. iuxta hoc enim carnem suam crucifixerunt cum

The true priests of Christ

1 ferre C² in marg. facere in textu C, punct. subscr. deletum
 2 in om. C, sed add. int. lin. 3 ista C
 4 prima om. CD 5 ambulavit B^a autem A enim CD
 namque B^a 9 patrum AC, B² in marg. patrum B^aD
 13 pisses C 14 sacerdotum om. C, sed in marg. add. C²
 15 cristus om. B^aCD; A, sed add. int. lin. contra consensum cunctorum codd. prima ut videtur manus 19 sent.
 no. pro. AB^a no. pro. sent. CD inspirantes D, sed expuncto in et a int. lin. addito mutatum manu ead., ut aspirantes correctorem maluisse appareat 20 resurreccionis corr. B^a 21 offerimus CD illa AB^aD ista C
 22 ista C A¹ in marg. notavit memoria voluntate, opere actuata

viciis et concupiscenciis, ut loquitur apostolus Gal. quinto, et per hoc removens mundanam voluptatem prohibentem a religione Cristi declinant a malo, quod est prima pars iusticie. secundo memorantes Cristi resurrectionem imitantur eum faciendo bonum opus in gracia, s iuxta illud apostoli Eph. quinto: exurge, qui dormis, et hec est secunda pars iusticie. sed tercio memorantes Cristi ascensionem debemus habere firmum propositum perseverandi expropriarie et proficiendi in via domini per spem firmam celestium, iuxta illud Pal. octogesimi 10 quarti: ascensiones in corde suo disponit in valle lacrimarum. hec enim est via trium dierum, de qua Ex. tercio, quam oportet nos progredi, ut inmoles domino in deserto huius seculi. sed heu! ingratis inmemores beneficii dei nostri totum illud memorandum 15 pervertimus tamquam ypocrite et blasfemi, cum nemo plus inclinatur ad seculum accensus in desideriis voluptatum, ut dicitur Ysa. quinquagesimo sexto. nemo in religiosis operibus minus fructificat, cum tota nostra solitudo est, ut per palliatas potestates et status dignitates 20 videamur seculo gloriosi, non recolentes, quomodo Cristus post resurrectionem non fuit hic cum fratribus ut antea conversatus. nemo tercio plus parat perpetuitatem hic in terris contendendo pro bonis || fortune, dimittendo 25 conversacionem in celestibus, quam nos nomine sacer-

how few they
are

fol. 15c

1 gal. 5° A om. B^a; C, sed C¹ (?) add. in marg.:
ad gal. 15 (numerales correctum esse videtur); D, sed D^b
add. in marg. gal. 5 6 ad Ephes. C 9 expropriarie
corr. C² 10 octogesimi quarti emendavi LXXXIII
cuncti codd. 12 est om. B^a 13 progredi corr. B^a
14 sed AB^aD seu C 16 et per blasphemiam B^a
19 minus B³ in marg. unus lin. delet. B^a 21 gloriosi
corr. C² 22 resurrectionem A, sed in marg. add. suam
hic int. rigas add. A 23 tercio nemo CD hic om. C,
sed C² int. lin. add. 24 contendo B^a; C, sed C² int.
lin. addidit den. ut contendendo maluisse mihi videatur
bonis: ultimum voc. columnae (15^b) in A; in marg. in-
feriore (sub 15^b) A¹ notavit vita debemus Cristi mortem
resurrectionem et ascensionem imitari; in marg. super. (super
15^c) idem hereses omnes pulularunt ex falso sensu scripture
addidit 25 quam B^aCD quomodo A

2 v. 24 6 v. 14 10 Ps. 847 13 v. 18 18 v. 10—12

dotes. et totum hoc malum, cristianismum tam ample inficiens, oritur ex defectu imitationis sensus scripture secundum formam, quam Cristus instituit.

All shortcomings of the Church called forth by the neglect of Holy Scripture

tercio patet, dampnum ecclesie ex pravitate heretica,
 5 ex perversitate symoniaca cum omnibus aliis malis ecclesie, ex defectu imitationis scripture quoad formam et materiam exoriri. sic enim Sergius heresiarcha, Pelagius, Julianus, Petrus Abellardi et omnes alii heretici lapsi sunt. unde Augustinus tercio contra Julianum sic loquitur:
 10 'querit Julianus, per quid peccatum invenitur in parvulo, ita inquit: non peccat iste, qui nascitur, non peccat ille, qui genuit, non peccat ille, qui condidit. per quas igitur ruinas inter tot presidia innocencie peccatum fingis ingressum? ei respondet sancta pagina: per unum
 15 hominem peccatum intravit in mundum, per unius inobedienciam. quid querit amplius? quid inquit appercius? iste sanctus non sensit, quod scriptura Pelagianis allegata sit falsa, quia tunc non superesset defensio contra sophismata eorum de peccato originali.
 20 et conformiter est de heresi Pelagii quoad gratiam. ignoravit enim logicam et metaphisicam scripture de gracia et peccato, et hoc fecit eum labi in hereses, ut alias declaravi. unde Augustinus septimo Super Gen. Ad Literam nono cap. recitat de quibusdam philosophis
 25 heretice sencientibus, quod anima hominis post mortem

proved on Pelagius, Abasard and others

8 abellardi BCD 9 3° AB^a, C int. lin. add. om. CD
 10 imenitur A 11 ita inquit non peccat iste, qui nascitur non peccat ille qui genuit non peccat ille AB^a; D, qui inquit nec peccat ille legit ita inquit qui nascitur non peccat ille qui genuit non peccat nec peccat (sic) ille C, locus egregie corruptus 16 querit C 18 allegata om. C 19 sompnata (?) A originali AB^aD parvulorum C 20 et om. C 24 cap. 9° C 9° B^aD 25 sencientibus AB^aC, D^a (?) in marg add. scientibus D in contextu

9 verba ipsa Augustini non inveni, sed cf. de re disputata Opp. XIII 694; 325; 1389/90 14 cf. Ro. 5 12; 19 22 cf. De Dominio Divino (ed. R. Lane Poole) cap. V 239: et in istum errorem grossum propter defectum methaphisice credo Pelagium cum suis complicitibus incidisse 23 cf. Opp. tom. III 284

eius transfertur in bestias, et forte fundatur super illo
 Psal. undequinquagesimi, homo cum in honore esset,
 non intellexit, comparatus est iumentis in-
 sipientibus et similis factus illis, et illo Psal.
 septuagesimi quarti: ne tradas bestiis animas con-
 fitentes tibi. neque inquit Augustinus: 'non omnes
 heretici scripturas catholicas legunt neque ob aliud sunt
 heretici, nisi quod eas non recte intelligentes suas falsas
 opiniones contra earum veritatem pertinaciter asserunt'.
 unde alias describendo heresim dixi, quod omnis heresis est 10
 scripture sacre contraria, cum ipsa continet in se omnem
 veritatem, et sic tota declinacio Sarracenorum a fide Cristi
 et breviter omnis heresis vel error ecclesie ex sinistro in-
 tellectu vel conceptu scripture cepit originem. ideo diabolus

*Every Christian,
 also the layman
 is to search
 Holy Scripture*

ad eius induccionem summe inititur, cum, sicut scriptura 15
 sacra est nidus pullorum fidelium, sic eius error est nidus
 hereticorum. ideo omnes cristiani eciam seculares domini
 debent scripturam sacram cognoscere atque defendere.

nec moveat paralogismus ex particularibus factus. here-
 tici allegant pro se scripturam et querunt adiutorium 20
 brachii secularis et sic tu facis, ideo es hereticus. heretici
 enim lacerando negant, || scripturam sacram esse veram, et fol. 15d
 and to defend
 it against the
 heretics
 non concedendo eam ex integro capiunt eis placitum, quod
 extorquent ad sensum sinistrum querentes subsidium

1 fundantur D 2 undequinquagesimi emendavi
 48ⁱ cuncti 4 et (prius) om. D, in marg. add. ead.
 manus illis A est illis B^aCD 5 septuagesimi
 quarti emendavi 73ⁱ cuncti codd. ne B^aCD non A
 6 non lin. delet. C 9 eorum C 10 A¹ in marg.
 heresis quid 12 deliracio C, A in marg. 13 in-
 tellectu AB^aD conceptu C, sed C² int. lin. add. vel
 intellectu, ut conceptu vel intellectu maluisse videatur vel
 conceptu om. B^a; A, sed in marg. addidit idem 22 A¹
 in marg. superiore (super fol. 15^d) notavit logica scripture est
 acceptanda addidit

2 Ps. 49 13 5 Ps. 74 19 10 cf. De Civili Do-
 minio (ed. Loserth) lib. II cap. VII 58: patet quod heresis
 est dogma falsum, scripture sacre contrarium; cf. etiam
 infra cap. XXXII, quo egregia et copiosa disputatione JW
 de haeresi disserit

dominorum secularium in fomentum sui facinoris. e contra autem catholici allegant pro se scripturam sacram, eciam visam ignaris impossibilem, cum acceptant eius autenticam veritatem ex integro ad sensum, quem sancti doctores docuerant, et sic contra hereticos adversantes scripture querunt subsidium brachii secularis, in quo viget plurimum fides ecclesie, eciam intelligendo reccius ac clarius fidem scripture, quam dati magni prepositi. sic enim Paulus eciam in materia fidei appellavit cesarem, cuius concilium, ut patet de Seneca gentili philosopho, melius sensit de fide quam perfidi sacerdotes, scribe et pharisei. patet historia Act. vicesimo quarto et duobus capitulis sequentibus. signum itaque heresis inter theologos est, quod discrepantes in logica scripture canine dividuntur in logicas scripture dissonas. unde sanctos doctores non legi sic variare in logica, sed acceptare logicam ac veritatem scripture concorditer iuxta illud apostoli prima Cor. primo: obsecro vos fratres per nomen domini nostri Jesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes et non sint in vobis scismata, sitis autem perfecti in eodem sensu et eadem sententia. unde prima ad Thym. sexto precipit in Thymotheo cuicumque presbitero devitare prophanas vocum novitates et opiniones falsi nominis sci-

*The faith
Holy Scripture
teaches may
be found with
the laymen*

*Even St. Paul
appealed to the
Emperor in
matters of
faith*

1 in *AB^a* et *D*; *C*, sed *C²* in marg. in add., ut
et in fomentum eum legisse suspicer 5 sic *AB^aD*, *C²*
int. lin. tunc punct. subscr. delet. *C* 6 quo *AB^aD*,
C² int. lin. quibus punct. subscript. delet. *C* plurimum
AB^aC plerique *D* 7 eciam *AB^aC* et *D* 8 eciam
om. *C* 10 sen lin. transversa del. *C* in marg.
notavit seneca *C²* de fide om. *B^a*, sed add. in marg.
eadem manus 13 in *A*, *C* punct. subscr. del. a *B^aD*,
C² int. lin. 14 canine dividuntur in logicas scripture om.
C, sed in marg. ianine dividuntur in logicas scripture addita
sunt, incertum a quo dividantur *D* dissonas corr. *C*
17 prima *AB^a* ad *C* om. *D* 18 ut om. *C*,
sed add. est int. lin. 19 sit *D* 20 sensu om. *A*, post-
modum add. int. lin. 21 sciencia *D* prima om. *D*;
C, add. int. lin. prima manu ad om. *D* 23 vocum in
correctura *A*

encie, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt.

*All knowledge
not derived from
Holy Scripture
is profane*

cum autem in scriptura sacra sit omnis veritas, patet, quod omnis disputatio, omnis terminorum significatio vel sermocinalis sciencia, que in scriptura sacra non habet originem, est prophana. prophanum enim secundum gramaticos est laicum, execratum, id est, non sacrum vel sacrilegum, quasi procul a phano et competit quibuscunque logicis non habentibus originem ex scriptura.

CAPITULUM SEPTIMUM.

10

Quamvis autem veritas scripture ex integro debet capi de fide, cum aliter non foret scriptura sacra, ut docet Crisostomus in Imperfecto omelia quadragesima, tamen aliquae evidencie possunt fieri ducendo ad inconveniens cuicunque catholico, ex quibus possunt terri falsarii scripturarum. 15

*If Holy Scripture
conveys a
false meaning,*

ut primo sic: si scriptura sacra sit falsa, cum non sit falsa nisi ad nudum gramaticalem sensum, qui est comuniter

1 quidam scripsi quidem A, ? B^aCD, codicum bre-
viatura et quidam et quidem admittit 2 excederunt B^a
6 est (punct. subscr. delet.) enim B^a secundum AB^aD
est secundum C 7 est (prius) om. C sacrilogum B^a
8 competit B² in marg. conceptit B^a logicis A in
marg. emendavit locis AD 9 non om. A scrip-
tura etc. C 10 Cap. 7^m B^aC²D in marg. 11 A in
fine cap. sexti rubris litteris Cap. 7^m 13 in imperfecto
om. B^a 44¹ B^a 15 scripture C; Cod. Cantabrig.
Queen's College (C) plane corruptum esse neque fidem
merere notae criticae supra notatae testantur. abhinc eas
lectiones huius codicis proprias, quae mihi ad vera verba
auctoris restituenda inutilia videntur, omittam. ubi contra
consensum cunctorum codd. meliorem lectionem offert, haec
notabitur; lectiones correctorum notabo 16 ut AB^aC
et D

3 similem profert opinionem de vi et argumento sacrae
Scripturae sacrae in De Civili Dominio lib. I cap. XXXV
254; cap. XX 139: totum corpus iuris humani debet inniti
legi evangelice tamquam regule essentialiter directive etc.
12 cf. Chrysost. Opp. om. ed. Migne, Patrol. Ser. Graec. LVI,
Opus Imperfectum in Matth., hom. XV 849 sqq.; cf. quae in
similem modum de veritate Scripturae disserit ibid. tom.
LIII/IV 88; 360; LV 208/9

impossibilis, ut patet de mysticis dei nominibus, sequitur,
 quod scriptura sacra sit secundum magnam eius partem
 impossibilis et sic falsissima, heretica et blasphema. non
 enim est fundabile de gramatica vel logica, quod scriptura
 5 sacra sit falsa ad verba vel quoad sensum literalem, ver-
 balem, et tamen nullo modo est falsa. et hoc queritur, utrum
 fol. 164 || aliqua scriptura sacra sit simpliciter falsa vel quolibet
 vera. si ergo conceditur, quod scriptura sacra sit falsissima,
 ut ista prima Cor. decimo: petra autem erat Kristus,
 10 erat lux vera, Joh. primo, et vicit leo de tribu Juda,
 Apoc. quinto, cum eis similibus, tunc sequitur primo,
 quod fides cristiana et per consequens fundamentum
 secte Christi sit falsissimum, dampnatissimum, sceleratissi-
 mum et absurdissimum inter omnes fides aliarum sectarum,
 15 quod non videtur catholicum. non enim videtur ratio,
 quare dicte propositiones figurative sunt impossibiles
 propter conceptum vel sensum impossibilem, quin per
 idem forent heretice et blasfeme propter conceptum
 hereticum et blasphemum. aliter enim nulla propositio
 20 vel opinio foret heretica sive catholica, nisi quia est
 signum sensus huiusmodi. sic autem loquitur apostolus
 secunda Thym. quarto: erit enim tempus, cum
 sanam doctrinam non sustinebunt. nemo enim
 dicit, quod talis sensus impossibilis sit catholicus sive
 25 sanus, quia tunc foret verus et defendendus. nec oportet,

*then the
 Christian belief
 is a criminal
 and cursed
 forgery*

5 et scripsi, codd. omiserunt 6 hic corr. ex hoc B^a
 7 A¹ in marg. infer. notavit Argumenta pro veritate scripture
 8 conceditur quod om. D, in marg. add. idem 9 promo
 om. D 11 15° CD 13 secte om. A, in marg. add.
 idem fide ecclesie C, expunxit et secte adscrips. in marg. C²
 13 dampnatissimum in fine corr. B^a 14 absurdissimum B^a
 18 idem radendo correxit A 20 sive ACD vel B^a
 21 autem AB^aC enim D 22 secunda emendavi ex
 auctoritate sacrae Scripturae contra cunctos codd. prima
 AB^aC, om. D 23 non om. B^a, sed int. lin. add. idem
 24 sensus om. B^a, sed int. rigas additum est

8 cf. quae postea Gersonius arguit contra calumpniatores
 Scripturae, qui illam esse falsam, blasphemam et haeticam
 contenderunt, Opp. ed. Haag, 1728 tom. I 22; 24; Corollar.
 ibidem; Holzhey, die Inspiration d. h. Schrift, 105 9 v. 4
 10 v. 9 22 v. 43

*Heresy should
be qualified as
such only under
certain con-
ditions*

quod enuncians proposicionem huiusmodi asserat eam
ad illum sensum, vel quod ipse sit hereticus aut blas-
femus, quia homo potest opinative tenere vel vicarie
defendere conclusionem hereticam, licet ipsam non
asserat, ut patet de impossibili facto solo intellectu. sicut
ergo homo potest dicere impossibile, licet ipse non sit
impossibilis, ita potest dicere proposicionem hereticam,
licet ipse non sit hereticus. — similiter propositio,
epistola vel liber potest in casu racionabiliter dampnari
tamquam hereticum, licet non dampnetur persona aliqua
exhinc heretica, ut patet vel ex favore persone vel ex
ignorancia compositoris vel intercidente morte com-
positoris, ergo ad hoc, quod conclusio sit heretica, nec
requiritur heresis nec assertio defendentis. sic enim
dixit abbas Joachim conclusionem hereticam et tamen

1 enuncians ACD nuncians B^a, sed e super n initiale
scripto corrector ceteris librariis assensisse videtur 4 A¹
in marg. defendens heresim 8 ipse om. CD 9 vel
(expunctum) epistola A 10 aliqua AB^aC aut D
11 ex om. A 12 compositorum D intercedente B^aCD
13 compositorum D hac A 14 requiritur ABC
adquiritur D A¹ in marg. inferiore (sub fol. 16a)
cum signo marginali notavit ad hoc, quod conclusio sit here-
tica, non requiritur assertio defendentis, contra diffinitionem
heresis 15 tamen ACD tunc B^a

15 Joachimus, abbas de Curatio (Fiore, Calabriae),
fundator Florentis monasterii et institutor congregationis
Florentis, floruit circa a. 1175, defunctus a. d. 1202. incla-
ruit imprimis propter vaticinandi quam prae se tulit facul-
tatem, quam quidam opinantur, 'non donum prophetiae, sed
intellectus, idque tantae claritatis et acuminis fuisse, ut in
quibusdam valde assimilatum fuerit prophetiae'. de eius
scriptis, quorum Vaticinia de Reg., Castellae, Liber Con-
cordiae N. ac V. Test., Vaticinia de summis Rom. Ponti-
ficibus, Comment. in Apocal. et Psalterium decem chor-
darum principem locum obtinent, cf. Fabricius Bibl. lat.
m. et inf. aet. vol. IV 109 sqq.; Potthast Bibl. Hist. I 653;
de illius haeresi, quam JW supra commemorat, cf. Wetzer u.
Welte, Kirchenlexikon, Freiburg 1889 VI 1477 et Labbe-Mansi
XXII 981. Joachimum hunc a JWo contra obtrectatores
defendi memoratu dignum mihi videtur, cum illum doctrina
sua auctoritati papae admodum detraxisse notum sit;
cf. Engelhardt, Der Abt Joachim und das ewige Evangelium
in Kirchengesch. Abhandlungen pag. 3; Baumgarten-Crusius,
Lehrbuch der christl. Dogmengeschichte I 505

non fuit hereticus propter protestacionem, qua submisit se correccioni ecclesie, ut patet primo Decretalium.

similiter pono, quod Petrus defendat, quod non est deus, vel aliam proposicionem hereticam aut blasphemam, cui similis et sinonima habeatur in scriptura, et intelligat Paulus fidelis partem scripture convertibilem cum conclusione Petri ad sensum impossibilem, tenendo, quod scriptura sacra est impossibilis; tunc non videtur ratio, quare conclusio Petri est heretica, quin per idem conclusio Pauli omnino convertibilis. aliter enim non posset conclusio heretica transferri ad curiam, nec aliquis posset dicere scripturam sacram preter eius autores. cum itaque propositio quoad sui naturam est impertinens, ut sit heretica vel catholica, nisi de quanto habet sensum huiusmodi, videtur, quod assistente sensu tali heretico proposicioni cuilibet et aderit talis denominacio. nec obest significacio veritatis, quia pure hereticum significat veritatem, cum omne creatum signat deum suum. sicut igitur sanus sensus coniunctus sensui blasfemo non excusat proposicionem || talis hini sensus, ne sit conclusio heretica, quia sic nullum dictum hominis posset esse hereticum, nam secundum apostolum prima Cor. quinto modicum fermentum totam massam corrumpit. sicut ergo purus sensus sacer facit scripturam sacram, sic sensus mendosus facit codicem vel scripturam mendosam et male sonantem.

ex istis videtur, quod magna pars scripture foret falsissima, quia impossibilissima, summe heretica et blasfema et per consequens dampnatissima ac sceleratissima, absurdissima, quia infidelissima et maxime seductiva. ymmo

*highly heretic,
blasphemous
and execrable*

2 coricioni D 16 adderit B^a; A, sed d alterum
punct. subscr. delet., ut aderit correctorem maluisse appareat
19 sanus AB^aD laicus C 20 A¹ in marg. super.
(supra fol. 16^b): Inconveniencia que sequuntur ad posicionem.
que ponit scripturam falsam 23 prima om. D 25 mendosus
C² in marg. add. falsus C in textu 29 damp-
natissime D sceleratissime D quia ACD et B^a

3 de vi nominum Petrus et Paulus cf. quae adnotavi
pag. 128 lin. 1 22 v. 6

*Holy Scripture
rightly inter-
preted is the
faith of the
Church*

si proporcionaliter ad sensum sortiretur fides scripture hec nomina, deus non posset cognoscere, quam dampnabilis forescriptura sacra, quia sensus talis foret infinite infectivus, infinite scandalosus, infinite mendosus, mendacissimus, perversissimus et maledictissimus, quod non competit legi vel fidei Machometi. horribile autem foret hoc credere de fide cristiana. et tamen idem est fides, que creditur, et scriptura sacra, quomodocunque pertinentur sumatur; nam triplex symbolum, scilicet symbolum apostolorum, symbolum ecclesie et symbolum Athanasii 10 cum aliis privatis simbolis sunt fides creata; et pari evidenciam, qua scriptura sacra foret falsissima, eciam et illa simbola, cum sint porciones vel articuli fidei ex scriptura sacra per apostolos et alios sanctos doctores ecclesie prudenter collecti.

15

istud autem reputat Augustinus valde inconveniens in De Questionibus Veteris et Nove Legis cap. centesimo vi-

1 scripture (*punct. subscr. delet.*) sortiretur D 3 foret
int. lin. add. C² est in textu C 4 infinite mendosus om. CD
mendacissimus B^a 5 et om. D 6 magumetici C
9 summatur A, B^a (?) simbalum A B³ in marg.
add. Triplex est symbolum scilicet apostolorum, ecclesie et
Athanasii cum privatis simbolis. cuiusmodi sunt doctorum ut
Augustini, Jeronimi vel Gregorii. ut declarant (*scripsi; cod.*
declaratur ?) articulos fidei cristiane A¹ in marg. *miniavit*
Symbolum triplex 10 simbalum A anastasio A
11 simbalis A, et sic fere constanter a in simbalis cod. A redit;
non testabor 12 eciam A etc. B^aCD 16 D² in
marg. Augustinus

10 i. e. symbolum Nicaeno-Constantinopolitanum, quo JW frequenter in disputatione theologica uti solet, cf. De Bened. Incarn. (ed. Harris, London 1866) pag. 9: et idem patet in simbolo ecclesie, ubi vere dicit: genitum, non factum, consubstantialiorem cum patri etc. 16 hunc locum in Aug. De Quaest. Vet. et Nov. Legis, si verba respiciuntur, nusquam inveni; sed cf. Opp. tom. II 886, VII 303; 617 et De Bened. Incarnatione pag. 10, ubi JW, Christum creaturam non esse, subtiliter et verbose demonstrat et testem Augustinum citat, Quaest. CXXII (ed. Benedict., Venetiis 1729) VI, App. 1114: constat, illo loco dicit, quod Christus secundum deitatem non factus est ex nichilo; ergo nec secundum deitatem est creatura; cf. ibidem pag. 132

cesimo secundo, ubi probat, quod Cristus secundum primam naturam eius non sit creatura, per illud Joh. primo: sine ipso factum est nichil. quomodo, inquit, potest ipse dici factura, cum dicatur deus sine ipso nichil fecisse. si enim fecit, mentitur scriptura; sed absit, quia fides est scriptura, que, ut errorem amputet, quanta potest, utitur manifestacione ad salutem homini redimendam, verumptamen non negat, sed concedit, Cristum esse creaturam, ut alias ex multis dictis suis exposui. unde Super Psal. octogesimo quinto exponens illud Psal. vicesimo secundi: deus, deus meus, ut quid me dereliquisti? sic loquitur: 'oratur ergo in forma dei, orat in forma servi, ibi creator, hic creatus, creaturam mutandam non mutatus assumens et secum nos faciens unum hominem capud et corpus'. nec video, quomodo Cristus aliter haberet deum, oraret, vel aliquam predicacionem humanam susciperet. unde beatus Bernhardus libro quinto Ad Eugenium papam ita

*St. Augustin
proves that, Holy
Scripture being
false, the con-
fessions of the
Church must be
falsifications*

2 *D² in marg. notavit* utrum Cristus sit creatura Jo in
correctura A 4 dici ipse B^aCD 5 nichil om. B^aD
6 A¹ in marg. notavit Cristus non est creatura et tamen est
creatura A¹ in marg. scriptura est fides 7 quanta
AB^aD, C² in marg. quantum C hominum B^a 11 vice-
simi secundi scripsi ex auctoritate Scripturae sacrae 21ⁱ codd.
12 A¹ in marg. Augustinus 17 B⁸ in marg.: nota doc-
tores, quod Cristus est creatura 18 A¹D² in marg.:
Bernhardus

9 alias: cf. *Streitschriften* (ed. Buddensieg) pag. 100; 681; 689; *De Benedicta Incarn.* (ed. Harris) pag. 5: nec est maior color, quod sit creator quia secundum deitatem, quia per idem sit creatura sec. humanitatem; pag. 7: nec dubium, quin . . . plane sequitur, Christum esse creaturam. pag. 3: ex istis plane sequitur, quod Chr. est creatura; pag. 12: finaliter concordo, quod Christus est purissimus homo possibilis; pag. 94—104; 21; 3; 179; *Triolog.* (ed. Lechler) III cap. 29 pag. 230 sqq.; IV cap. 39 pag. 386; pag. 309; 220; 11 Ps. 22; 12 cf. Aug. *Opp. tom. IV* 129 18 Bernhardus, Burgundus, nat. a. 1091, Monach. Cisterciensium Claravall. abbas decusque, obiit a. 20. Aug. 1153, Sanctis adscriptus 1174 ('qui summis summus, sed sibi parvus erat'). operum eius editiones sunt non paucae: Moguntina a. 1475; Rothomagensis sine anno; Bruxellensis a. 1494; Parisiensis

*Three natures
in Christ joined
in the unity of
person*

scribit: 'me sentire confiteor de summa unitate trium naturarum in Cristo, scilicet verbum, animam et carnem sine confusione essenciarum unam esse personam et iterum absque preiudicio personalis unitatis in sua numerositate manere. nec negaverim hanc ad illud genus unitatis pertinere, || qua anima et caro unus est homo'. 'decurit', inquit, 'cum summa unitate, que deus est, congruere, ut, quomodo ibi tres persone una essencia, ita hic quadam convenientissima contrarietate tres essencie sint una persona'. et ita salutare sacramentum mediatoris dei et hominum ambas unitates respicit, salvantis videlicet et salvati. unde morte intercedente animam a corpore, persona verbi ab altera natura separari non potuit. et hoc fortasse sensit baptista confitens se indignum ad solvendum corrigiam calciamenti eius, sed et illa tria sata de ewangelio mixta et fermentata in panem unum, quem mulier fermentavit, videtur michi ad eandem sententiam pertinere. non enim facta divisione carnis ab anima verbum ab altera divisum est, sed mansit in separacione inseparabilis unitas. nec enim, que apperte contingit separacio, potuit unitati prescribere permanenti

1 summa C, A in marg. corr. 2^a B^aD; A, sed punct. subscr. delet. A¹ in marg. infer. notavit nota de unione suppositali plurium (?) naturarum in Cristo 2 anima D
3 confessione B^a, lectio dubia 4 personalis om. D, sed in marg. add. prima manus numerositate correxit B^a
5 gonus A 6 A¹ in marg. super. (supra fol. 16^c) notavit Cristus est plurium naturarum singula. continue infra et ante
7 summa que deus est unitate congruere B^aD; A, sed lin. suprapos. mutavit in summa unitate que deus est congruere. quod C quoque legit 12 intercedente AB^a 13 poterit D
16 firmentata B^a 19 anima (? alia) A 20 facta div. usque ad inseparabilis in loco raso exaravit A 21 contigit CD

a. 1508, postea saepe recusa Parisiis et Venetiae; Lugdunensis a. 1520; Basileensis ex recens. Ant. Marcellini a. 1552 et 1566; omnibus his anteferenda est Joh. Mabillonii, cui emendatiores et locupletiores editiones quatuor debemus. Parisiensem in octavo 8 voll. 1666 et tres in folio 1666; 1690, 1719. hanc novissimam recuderunt Veronenses a. 1726 in 3 voll., additis appendicibus. usus ego sum editione, quam Migne Patrologia (Ser. secunda) adornavit. 1 cf. Opp (ed. Migne) Ser. II 182 pag. 800; Goldast, De Monarchia II 93, lin. 29 sqq. 0 cf. ibid. 15 cf. Luc. 1321

in totis tribus sive coniunctis sive disiunctis duabus,
nichilominus perseveravit in tribus unitas personalis eque
unus Cristus unaque persona, verbum, anima et caro eciam
mortuo homine perduravit. sic igitur ex fermento fidei
5 in utero virginis fermentatum est perpetuo ex novo,
antiquo et eterno novum, anima creata. antiquum est
caro ab Adam traducta, eternum est verbum, quod erat
in principio apud deum. et sic canit ecclesia de Cristo
in prosa noni responsorii natalis domini: 'Creator tem-
10 poris creatus est hodie'. — et eandem sententiam tenet
venerabilis Anselmus in De Incarnacione cap. septimo,
ponens, quod sicut in materia de trinitate una natura
est trium personarum singula, sic in materia de incarna-
15 cione una persona est trium naturarum singula. et idem
doctores ex fide scripture. nec devenissent ad tales
questiones absconditas nisi autoritate logice scripture,
nec est putandum, quod doctores sancti, fistule spiritus
sancti, in ista materia precipua fidei sentencialiter con-
20 tradicant. sed unus sine repugnancia fidei dicit, quod
Cristus non est creatura, suple secundum deitatem vel
naturam primam in ipso. et sic loquitur sanctus Thomas,

*The unity of
two natures in
Christ no con-
tradiction
against Holy
Scripture*

5 firmentatum *B^a* antiquum *corr. B^a* est *B^aCD*
et *A* 7 d (*expunctum*) traducta *A* 8 de Cristo
omisit *C*, addidit *C²* inter lineas 9 noni omiserunt *CD*,
sed *C²* addidit inter lineas 10 tenet om. *C*, add. *C²* in
marg. 11 carnacione *D* 15 sepe recitat *B^aCD*
16 devenisset *A*, qui compendium super set *neglexit ad-*
scribere 17 questiones *A* conclusiones *B^aCD* 21 *B³* in
marg. ad hunc locum glossavit Nota quod Cristus est creatura
(? *c²*) suple secundum humanitatem et non est creatura suple
secundum deitatem

12 cf. *Opp. (ed. Migne) Ser. II 158 pag. 278—280* 15 cf.
Aug. Opp. tom. I (Conf. VII 19) 166 cf. *Hugo de St. V.*
Opp. (Migne) Ser. II 176 pag. 59 sqq.; 70; 76; 220; 226;
inprimis Pars II lib. II cap. IV pag. 376 sqq. 22 cf.
S. Thomae de Aquino Summae II et III (ed. Basil. 1495;
exstat in Bibl. Reg. Publ. Dresdensi sub Theol. Cathol. A.
93), lib. III, q. II proc. 1 et 9; q. XIV proc. 2—4

Limits to the
proclamation
of truth

Hugo de Sancto Victore et Augustinus et fides ecclesie. alii autem vere dicunt sine huius repugnancia, quod Cristus cepit esse, quia creatus est, cum sit spiritus creatus, sed non secundum summam naturam in eo. alii autem dicunt, quod verum est, quod Cristus est creatura. ⁵ verumptamen non est dicendum propter scandalum infirmorum, quia non omnia vera sunt semper et ubique dicenda.

sed constat, quod evidencia ista non movet, cum fides scripture non est dimittenda promulgari pro loco et ¹⁰ tempore propter occasionem male acceptam ab ignaris scripture et fidei cristiane, quia per idem dimitterentur duodecim articuli simboli apostolorum de Cristo, cum quilibet eorum innuit, Cristum esse creaturam. ymmo per idem non legeretur ewangelium, quo dicitur, quod ¹⁵ Cristus est mobilis aut partibilis, || quia omnia ista im- ^{fol. 16d} plicant, Cristum fuisse factum. ex predicacione quidem Cristi et apostolorum suorum, quin pocius ex occasione male accepta multa mala contigerunt, quia Judeorum

1 et AC ecciam B^aD 4 et alii B^a 5 quod C
om. B^aD; A, sed. int. lin. add. idem est corr. A esse B^aD
7 B³ in marg. glossema habet hoc: Nota quod non debet negari
quod Cristus est creatura propter malum sonancia 9 ista
om. D, sed add. in marg. idem 10 dinitenda A, sed alteri i
superscriptum est t, ut librarium lectionem rectam intendisse
arbitrer, at non scribendo effecit pro vulgari D C in
marg. Nota 15 dicitur quod om. D, sed prima manus
add. in marg. 19 contigerant B^a

1 cf. loco modo laudato pag. 384 sqq.; et cap. XVIII
pag. 76, ubi de quaestione 'An Christus sit creatura' subtiliter
et exquisite disserit: a quibus solet quaeri. utrum sit con-
cedendum: Christus est creatura: non videtur per se con-
cedendum etc. cf. etiam Ser. II 177 (Append. ad Hugonis Opp.,
Apologiam De Verbo Incarnato) q. VII pag. 302 sqq.; II 175
pag. 434—435. cf. Aug. Opp. tom. I (Conf. VII 19) 166
16 cf. De Bened. Incarn. (ed. Harris) 2; 92; 94; 95, et sub-
tilem expositionem de 'mobilitate' Christi ibid. cap. VII,
105, ubi JW' declarando Christi mobilitatem explanat sensum
Scripturae multis ambiguum, quomodo Sapientia summe
mobilis sit habitu inventa ut homo, his verbis: secundo
principaliter arguitur non esse concedendum, quod Christus
sit mobilis' sqq. et pag. 107: quod dictum (Sapient. cap. VII),
ut michi videtur, potest catholice intelligi sqq.

induracio et scandalizacio genciumque irritacio ad
 martirizandum Cristi discipulos, sed magis bonum contigit
 vocatis ad fidem Cristi, ut dicit apostolus prima Cor.
 primo: nos, inquit, predicamus Cristum crucifixum,
 5 Judeis quidem scandalum, gentibus autem
 stulticiam. non ergo debet fides incarnationis dimitti
 predicari, licet obaudiens ceperit occasionem scandali.
 unde Augustinus septimo Confessionum undevicesimo sic
 scribit de domino Jesu Cristo, quomodo mirabiliter natus
 10 est de virgine ad exemplum contempnendorum tempo-
 ralium. 'tantum', inquit, 'cognoveram ex hiis, que de
 illo scripta sunt, quia manducavit et bibit, dormivit, am-
 bulavit, exileratus est, contristatus est, sermocinatus est.
 antequam', inquit, 'cognovi unionem naturarum, nichil
 15 omnino inde dubitabam etenim nunc movere membra
 corporis per voluntatem, nunc non movere nec aliquo
 affectu affici, nunc non affici, nunc proferre per ligwam
 sapientes sentencias, nunc esse in silencio. propria sunt
 mutabilis anime, que, si falsa de illo scripta essent,
 20 eciam omnia periclitarentur mendacio neque in illis literis
 ulla fidei salus generi humano remaneret. quia vera
 itaque scripta sunt, totum hominem in Cristo agnos-
 cebam'. ecce, iste sanctus concessit mutabilitatem Cristi
 ex autoritate scripture, nec sibi male sonuit tamquam
 25 periculosum, quod comendat nobis meritum Cristi et
 redempcionem hominum. ideo indubie, si male sonant,
 cum sint veritates fidei, hoc erit hereticis. purissimum
 enim metallum male sonat in campana fracta, sic articuli
 fidei in illo, in quo rumpitur fidei integritas. nec moveat

*St. Augustine on
 the human
 nature of our
 Lord*

2 martirizandum *B^a* 3 ut *om. A*, sed *add. in marg.*
 prima *om. D* 9 scribit *A* *A¹ in marg.*: Augustinus
 16 non *om. D* nec *AB^a* nunc *CD* 17 nunc non affici
om. A, sed *addidit in margine A¹* per signa *A*, sed *int.*
lin. add. idem per ligwam, quod *retinui* per signa *B^aD*
 18 sentencias *om. D*, *add. in marg. prima manus* 20 peri-
 clitarentur *in correctura B^a* periclitarentur *C* 21 remaneret
A (? removeret) itaque vera *B^aC*

dictum Petri Lombardi, quod ipse non vult hoc dicere simpliciter propter heresim arrianam, cum testimonium beati Ieronimi sit prestancius, qui super epistolam ad Ephes. dicit absque formidine concedendum, quod Cristus est 'creatura, non pure creatura', ut garrivit Arrius, sed simul creator et creatura.

et sic possumus concedere alias conclusiones in fidelibus absconditas, ut recitat Lincolniensis in sermone De Nativitate Cristi, et sic absque formidine concedere totam scripturam de Cristo ad literam non menciendo, 10

*Ignorant people
and modern
doctors call
Holy Scripture
false and con-
trary to reason*

ut infidelis ignarus, vel negando totam scripturam de humanitate Cristi, ut quidam moderni, non correctores, sed corruptores, non serenantes, sed falsificantes scripturam, cum dicunt, eam sicut fidem cristianam esse falsissimam et absurdissimam. credo tamen ex testimonio 15 Augustini, quod nec scirent logicam scripture corrigere nec aliquod inconveniens vel falsitatem ex ipsa deducere. nam secundum Augustinum quarto De Doctrina Cristiana cap. sexto, 'ubi', inquit, 'autores scripture sacre intelligo, non solum nichil sapiencius, ymmo nichil eloquencius 20 f. l. 17^a nichil michi videri potest, et audeo dicere, omnes, qui recte intelligunt, quod illi loquuntur, simul intelligere, eos non aliter loqui debuisse'.

1 *D⁵ (glossator) in marg.:* contra petrum lombardum
B⁶ in marg.: Lombardus lombardi *B^aCD* 2 *aria-*
nam *B^a* arrianum *CD* cum *B^aCD* nam cum *A*
6 *B³ in marg.:* Nota secundum Ieronimum, quod Cristus est
creatura non obstante, quod Arrius (? ar) illud negat 8 *A¹*
in marg.: Lincolniensis 10 vinciendo (?) *B^a* 11 in-
fidelis corr. *B^a* ignaris *B^a* 14 sicut om. *C*, add.
int. lin. *C²* 19 *A¹ in marg. inferiore (sub col. 16^d)*
notavit sine formidine est concedendum, quod Cristus est crea-
tura *A¹ in marg. superiore (supra col. 17^a)* *notavit* Scrip-
ture sacre forma comendatur

1 cf. *Opp. (ed. Migne) Ser. II 192 pag. 779-780* 4 cf.
Opp. (ed. Migne) Ser. I 26 pag. 471 cf. *praeterea quae JW de*
duplici Christi natura subtiliter et plene disputat De Bened.
Incarnatione (ed. Harris) cap. II 13 sqq. 8 *sermo hic*
Roberti ut videtur (cf. Fabricium, Bibl. lat. med. et infim.
aetat. VI 292 sqq.) nondum in lucem prodit; hac de causa
conferri non potuit. cf. supra pag. 115 lin. 7 18 cf. *Opp.*
tom. III 88

et idem iudicari debet de logica. et hinc cap. quinto loquitur de triplici modo hominum scripturam sacram colencium, quidam solis verbis intendentes, quidam relinquendo verba soli sensui intendentes, et
 5 quidam tenendo simul verba et sensus, dicit, quod primi sunt pessimi et ultimi optimi. 'sunt', inquit, 'qui eas legunt et negligunt, legunt, ut teneant, negligunt, ne intelligant. quibus longe sine dubio preferendi sunt, qui verba earum minus tenent et cor earum sui cordis oculis
 10 vident. sed utrisque ille melior est, qui et cum vlt, eas dicit et sicut oportet, intelligit'. ecce, quod ille, qui tenet verba et sensus scripturarum est melior quam ille, qui tenet sensum non tento tenore verborum ex integro. unde Augustinus ibidem: 'huic ergo, qui sapi-
 15 enter debet dicere, etiam quod non potest eloquenter verba scripture tenere, maxime necessarium. quanto enim se pauperiorem secernit in suis, tanto eum in istis oportet esse diciorem, ut, quod dixerit suis verbis, probet illud sacris scripturis, et qui propriis verbis minor erat,
 20 magnorum testimonio quodammodo crescat'; et quia eloquencia in loquendo sepe perornat doctrinam, ideo docet, quos autores debemus quoad eloquenciam imitari. 'porro', inquit, 'qui non solum sapienter, verum etiam eloquenter vlt dicere, quod profecto plus proderit, si
 25 utrumque potuerit ad legendos vel audiendos et exer-

*The word alone
is the bearer of
the Scripture
sense*

2 D² (corrector) in marg. notavit nota de triplici modo hominum B⁸ in marg.: Nota secundum Augustinum, quod quidam colunt sacram scripturam in solis verbis, quidam in solo sensu, verba dimittentes, et quidam tenent verba: et sensus primi sunt pessimi et ultimi optimi 4 quidem B^a 7 legunt ut teneant negligunt ne intelligant om. C, in marg. add. C² ne ACD nec B^a 9 eorum A 14 qui om. B^a 17 secernit C, in correctura A servit B^a cernit D eum C, voc. corr. A enim B^aD 18 diciorem ACD, B² in marg. doctiorem B^a, sed lin. per voc. ducta delet. 19 illud A illis B^aD om. C 20 magistrorum D 22 autores corr. A doctores B^aCD imitare (?) A 24 quod AC quoniam B^aD

2 cf. ibid. 87

14 cf. ibid. 87

citacione imitandos loquentes, eum multo libencius quam magistris artis rethorice'. si ergo debemus sequi eloquentes nostre legis in eloquencia, que sequitur eorum sapienciam inseparabili famulatu, ut dicit Augustinus sexto capitulo, multo magis in logica, que est necessarius et pertinencior veritati, ut dictum est tercio capitulo huius.

unde non legi in Augustino vel alio sancto doctore, quod scriptura sacra sit falsa, sed pocius excusantes et defendentes eam a falsitate apud quemcunque sensum debitum asserunt eam ornatam infringibili veritate.

*St. Augustine
and the Fathers
have defended
the truth of Holy
Scripture*

ideo postquam Augustinus tercio De Doctrina Cristiana cap. quinto docuerit, 'ne figurativam locucionem scripture ad literam accipias, cum talis literalis vel carnalis intellectio non sit sensus scripture sacre, sed error diabolicus, occidet animam', ad quem sensum dicit apostolus secunda Cor. tercio: litera occidit, spiritus autem vivificat, litera, id est elementum huius mundi vel figura nude accepta, — postmodum cap. decimo tradidit pro regula, quod, 'quidquid in sermone divino neque ad morum honestatem neque ad fidei veritatem proprie referri potest, figuratum esse cognoscas', cum scriptura sacra solum precipit caritatem et culpat cupiditatem.

1 evidencius (*expunctum*) libencius D 2 rethorice
voc. corr. a D² si igitur om. D, in marg. *adscript* D²
5 necessarius corr. A, in marg. *repetivit* necessarius:
breviaturam cod. B, si necessarius non est, *solvere nequeo* (mt^{or})
11 D⁵ in marg.: Augustinus figuratam B^aD 13 acci-
pias corr. A 15 dialecticus C, sed in marg. *nova pallida*
manu (C⁶) *emendatum addito* diabolicus animam AB^aC
ad animam D, in marg. animam *iteravit manus nova*
fusca, eadem, ut videtur, cui correcturæ codd. B (B¹) et
C (C¹) debentur 16 2^a om. D, sed alia manus, duobus
punctis supra c (vocalæ cor) positis, alteram Pauli epistolam
ad Corinthios missam hic intelligi voluit, quæ breviatura
apud librarios usitata et ætatis propria fuisse videtur; iam
hinc non testabor occidit ACD autem occidit B^a
17 A in marg.: Nota de litera id est ACD enim B^a
huius C, sed C⁶ *pallida manus int. lin. add. huiusmodi*
18 nude AD vnde B^a inde C, sed C⁶ in marg. nude
19 tradidit (?) A tradit B^aCD quidquid AB^aD
quicunque C, sed C⁶ in marg.: quicquid 21 A in
marg.: figurativus sensus

4 cf. *ibid.* 88 6 cf. *supra* pag. 47 sqq. 13 cf. *Opp.*
tom. III 61 17 v. 6 20 cf. *Opp.* tom. III 64

fol. 17^b

tales autem || sinistros modos intelligendi ad literam, ut patet *quarto* capitulo, increpat Augustinus. unde libro suo Contra Mendacium cap. quinto decimo, postquam ostenderit causam multiplicem obscuritatis, scripture sic infert: 'unde vera, non falsa dicuntur, quoniam vera, non falsa signantur, seu verbo seu facto', quia, ut dicit cap. vicesimo quinto: 'si falsum est, quod aliquis docet, quis false vellet studere doctrine?' ideo Super Joh. omelia quarta postquam ostenderit, quod Christus
 10 verum dixerit, quod Johannes est Helias quoad prefiguracionem; et iterum Johannes verum dixit, quod non est Helias quoad personalem proprietatem, sic subinfert: 'neque Johannes falsum, neque dominus falsum, nec prece falsum, nec iudex falsum'. utrobique abhor-
 15 ruit iste sanctus falsitatem scripture, cum nichil cristiano sit horribilius, quam quod verba dei sint falsissima, et hoc ex intento et institutione et ordinacione legiferi dantis legem sic falsam, ut decipiat.

God's law
cannot be false

item cum logica humana discrepet ab ista scriptura,

1 *A*¹ in marg. inferiore (sub col. 17^a) notavit quomodo debet cognosci sensus figurativus 2 ut patet om. *B*^a, adscripsit in marg. prima manus 'quarto' scripsi, om. *AB*^a capitulo praecedat lacuna in CD 3 suo om. *A*, add. in marg. 4 obs. bis in *D*, sed alterum deletum est 7 aliquid *B*^a 10 dixit *B*^a iohannes corr. *B*^a quoad prefiguracionem et iterum iohannes verum dixit quod non est Helias om. *A*, sed *A*¹ signo quodam usus in marg. superiore add. 15 sit cristiano *C* cristiano *B*^a *D*; *A*, sed int. lin. add. idem sit 16 dei sui sunt *A*, sed alteri parti litterae n punctum a correctore ita subscriptum est, ut sint eum maluisse appareat dei sui sint *CD* dei sui sunt *B*^a 17 et *AC* ex *B*^a *D* exordinacione *CD* 19 item cum logica etc. — ut decipiat etc. (cf. infra pag. 167 lin. 8): exstat abhinc in codd. magna lacuna: omiserunt ea, quae sequuntur *C*; *D*, sed fol. 2^b, inde a medio, quae prima manus scribere neglexit, restituit alia manus (cf. infra pag. 158 lin. 20) *A*¹ (?) in marg. notavit vide bene quia aliqui non habent hoc ab isto loco usque ad signum tale (sequitur signum quoddam: o†o), admodum indistincte scriptum; margo folii abscissus est, *B*^a in marg.: item cum logica abhinc usque ad hoc † ut 5° folio post non creo: duorum ultimorum lectio incerta, cum margo resectus et quae supersunt indistincte exarata sint discrepat *D* illa *B*^a *D*

2 cf. supra pag. 64 5 cf. Opp. tom. VIII 1811 7 cf. ibid. 1870 13 cf. ibid. IV 417—418 (In Joh. Evang. cap. I tract. IV)

*The logic of the
Bible and that
of the world*

per idem liceret negare verba historica et specialia ad
literam, quod et factum est cum tota historia de humani-
tate Cristi, et duodecim partes fidei incarnationis repu-
tantur hodie impossibiles. et cum humana logica variatur
secundum numerum logicorum, patet, quod contingit
esse tantam variacionem, quod tota logica scripture sacre
in libris sapiencialibus sit necessaria. et cum post non
restat nisi aptare sensum proportionaliter, ut placet vite
viancium, patet, quod contingeret legem scripture ab
errantibus dissipari et populo infideliter attendente ad
signa generacionem adulteram a vera fide signata
divertere.

*The doctrine of
a sinless and
infallible pope
and its con-
sequences*

verbi gracia hodie invalescit opinio legistarum di-
cencium, quod, si quis sit papa, est impeccabilis, et per
consequens, si quid arbitratur vel ordinat, tunc est iustum, 15
cum epistole sue vel parificantur vel superant autori-
tatem scripture sacre, eo quod non nisi per eum creditur
ewangelio. et sic potest hereticare scripturam sacram
et catholicare oppositum fidei cristiane. ideo plus debet
cristianismus attendere ad vitam suam imitandam, cum
plus debet credi facto suo quam verbis, quam debet
attendere ad regulam scripture traditam a Cristo per suos
apostolos. unde cum nemo potest eum corripere vel de
crimine accusare, oportet fideles ad ipsum confluere et
vite sue tamquam exemplari tocius conversacionis cristiane 25
attendere. — et si obicitur, quod ipse vivit difformiter a
Cristo et suis apostolis, est triplex responsio: prima, quod
variatio temporis hoc requirit, secunda, quod ipse ex
plenitudine potestatis dispensat cum obligatis ad Cristum
ac suos apostolos imitandum, et tertia, quod illorum est 30
interpretari scripturam sacram, cui aptant glosam extra-

1 historia (?) A	7 et om. B ^a , int. lin. add.	11 gene-
racionum D	14 A ¹ in marg.: pape dictum	17 cre-
ditur A in marg.	credi debet AB ^a D	10 cristiano A
21 debet plus B ^a D	quam AD	quod B ^a

3 i. e. duodecim praedicationes de persona Christi, quae
in altero articulo symboli apostolici inveniuntur 13 cf.
totum hunc processum in Fascic. Ziz. ed. Shirley, 481 sqq.,
ubi JW fere iisdem verbis in exponenda sententia sua utitur;
cf. etiam Pol. Works 681 sqq.

neam preter verba. exempli gracia: ego elicui ex scriptura, quod sacerdotes Cristi debent humiliter ministrare ecclesie in sacramentis et sacramentalibus et doctrina ewangelii pacis et penes maioritatem huius humilis ministerii debet attendi eorum maiortas quoad deum, et sic debent vivere expropriarie vitam pauperem instar Cristi eo, quod mundo in maligno posito instat maior necessitas. ideo nec temporis variacio nec papalis dispensacio excusat sacerdotes || Cristi ab isto debito, sed
 10 accusat potius, si dimittunt. et allegavi ad hoc illud Luce vicesimo secundo: reges gencium dominantur eorum, vos autem non sic. confirmavi secundum fidem scripture ex modo vivendi Cristi et suorum apostolorum conformiter ad hunc sensum, que vita est optimus interpres
 15 scripture. secundo confirmavi eundem sensum ex testimonio sanctorum ut Crisostomi, Bernardi et aliorum. tercio confirmavi ex testimonio legum multiplicium, que dicunt, quod bona ecclesie sunt pauperum et ecclesiasticis data non ad dominandum, sed ad gubernandum, dis-
 20 pensandum, et ministrandum.

Worldly possessions not given to the Church to rule by, but to do good

in ista tamen materia surrepunt quotlibet glose sinistre, ut quidam doctor tradicionis humane et mixtim

4 huius om. D, add. in marg. prima manus o A¹
 in marg. inferiore sub col. 17^b: status cleri debito A
 10 allegant B^a luce A illud luce B^aD 11 duantur
 A, compendio omisso B⁵ in marg. notavit reges gencium
 dominantur eorum vos autem non sic 12 secundum fidem A
 sensum B^aD 15 B⁴ in marg.: Nota processus 21 A¹
 in marg. super. cum signo marginali: nota contra illos qui lo-
 quuntur paupertatem cleri B⁶ in marg.: Nota

1 elicui: fortasse respicit ad libr. De Civ. Dom. pag. 265 sqq.; De Ecclesia pag. 176 sqq.; 48 sqq.; 300 sqq.; 371
 10 cf. ex. gr. Pol. Works 669; 665 11 v. 25—26 13 de Christo et vita eius, vitae papae contraria, egregie disputat JW in Pol. Works cap. X sqq., pag. 678 sqq. et (De Contrarietate d. d.) ibid. pag. 698 sqq. JW quae per totum illum tractatum de Christo et papa, sibi invicem contrariis. commemorat, supra obiter tangit 22 ad quem doctorem JW sub nomine 'mixtim theologus' respiciat, ignoro; virum doctum et in theologiae et iuris utriusque studiis versatum, qui ius canonicum et civile publice profiteretur, a JW'o intelligi velle crediderim; terminum ipse formasse videtur cf. infra col. 82^b ('theologia decretorum') et versus exitum col. 82^c:

*'Mixtim theol-
ogus' on the
worldly rule of
the clergy*

*His reasoning
does not hold
good*

theologus dicit, quod non elicitur ex illo textu, nisi quod sacerdotes Cristi non debent viciose dominari ut infideles reges gencium. cum quo sensu stat, quod clericus ad utilitatem ecclesie conquirat totum mundum, cum ex hoc debilitantur laici, qui clericis oppido sunt infesti. 5 et sic indubie possunt omnia precepta negativa modificari, ut, quod non est fornicandum excessive, sed moderate, et solveretur frenum pudicie ac cuiuslibet honestatis. et divertente clero ad seculum plus quam laici everti possit clerus in laicos et e contra, ita quod 10 laici tam viri quam femine intendant postillationi scripture, clerici autem tradicionibus humanis, bellis, contentionibus et aliis negociis secularibus, contempta fide scripture, quod foret nimis propinqua dispositio antichristo, ut alias diffuse exposui. sic enim posset corpus 15 ecclesie malignancium dampnare omnes articulos fidei tamquam male sonantes et excommunicare ac persequi quoscunque, qui eos quomodocunque arguerent. horum omnium kalendas, quod dolenter refero, video hodie pululare, quorum omnium causa indubie est defectus 20 observancie sacre scripture, cum modicus error in principio inducit in maximum in fine. nam scriptura, intellectus

10 quod *omisit D, addidit in margidem*
cioni B^a 18 quodocunque B^a

11 postula-

ut sic sint omnes theologi sqq. contra eundem doctorem 'mixtim theologum' arguit in 'Epistola, sub ignoto nomine edita, ad provocandum alios theologos in suis questionibus (? conclusionibus) sibi acquiescere', sive in De Condemnatione XIX Conclusionum, ubi fere eisdem verbis illum impugnat: discipuli vero antichristi, etiam quidam doctor mixtim theologus, dicunt, quod non plus vult Christus in illo dicto discipulis, nisi quod non dominantur infideliter sicut gentiles, cum quo sensu stat, quod acquirant quolibet dominationes seculares, in hoc properantes et fortificantes ecclesiam, quia depauperantes laicos, qui clericis oppido sunt infesti. unde ad tantum continuata est ista sententia, ut per quosdam apostatas intimatum est auribus Romani pontificis, qui misit sparsim bullas (22. Maii 1377 secundum Walsingham, Hist. Angl. I 345, Lewis, pag. 49 et Lechler I 374, contra Shirley, Fascic. Zix. 707, 244, qui 31. Maii 1377 bullas editas esse ponit, cf. ibid. XXXII et 483) 15 alias: cf. De Civ. Dom. lib. III, cuius editio in manibus Loserthii est

et clerus sunt principia religionis Cristi, affectus humani generis et vite laicalis populi. fides enim dependet ex scriptura, cuius sensum dicit Augustinus capi ex fide factorum sanctorum, ut patet in libello De Octo Generibus
 5 Mendaciorum, ubi declarat, quod licet accipere pro labore spirituali iuxta illud Luce decimo: dignus est operarius mercede sua: 'hoc tamen est permissum, non iussum, ne forte talia non accipiens male faceret. posse', inquit, 'laudabilius non fieri in apostolo Paulo
 10 satis demonstratum est', quod probat ex hoc, quod Paulus non est usus hac potestate. 'plura', inquit, 'in verbis intelligere non valentes in factis sanctorum colligimus, quemadmodum oporteat accipi, quod facile in aliam partem duceretur nisi exemplo revocaretur'. unde propter
 15 defectum quantum ad autoritatem scripture sacre concipiendam oportet primo credere in deum, secundo credenda est ecclesia catholica, || sponsa dei iuxta illud apostoli Ebr. undecimo: accedentem ad deum oportet credere, quia est et remunerator bonorum
 20 fuit. sicut ergo tenetur quilibet credere, se esse fidelem, ita tenetur credere societatem fidelium. cum ergo nec imperium nec regnum, ymmo nec civitas nec societas potest consistere sine lege, patet, quod oportet credere de provida bonitate dei, quod dedit sue ecclesie quondam
 25 legem. non enim deficit corporibus inanimatis, vegetabilibus vel sensitivis, quin ordinat eis legem; multo magis non deficeret sponse sue.

Christian faith impossible without Holy Scripture

The Church of God cannot be without a law

1 affectus *A² in marg.* effectus *A* generis
 humani *B^aD* 8 visum *B^a* accipiens *corr. A* 9 fieri
om. D, add. in marg. prima manus 10 ex *AD* quod *B^a*
 11 hac *AD* ac *B^a* 15 quantum *corr. A* con-
 cipidam *B^a* 17 *A¹ in marg. super. (supra col. 17^d):*
 Scriptura sacra est lex perfectissima 18 deum *B^aD*
 minimum *A* 19 est et *scripsi* et est *codd.* 20 sicut
 ergo tenetur quilibet *A* ergo sicut quilibet tenetur *B^a*
 sicut igitur quilibet tenetur *D* 23 *B⁵ in marg.:* Videtur
 quod qui dedit legem vegetabilibus, sensitivis et inanimatis legem
 sufficientem naturalem (quod) dedit etiam homini legem suffi-
 cientem, per quam possit gubernari 24 quondam *B^aD*
 26 ordinant *B^a* eis ordinat *D* 27 deficit *D*

ista lex, quecunque fuerit, est scriptura sacra et lex domini immaculata, quam oportet ex fide capere, quod sit lex optima et per consequens verissima, completissima et saluberrima, quam omnes homines tenentur cognoscere, defendere ac servare, cum secundum illam s tenentur sub optentu eterni premii domino ministrare. verbum autem abbreviatum illius legis est declinare a malo et facere bonum et, ut brevius dicam, secundum apostolum Rom. tredecimo: plenitudo legis est dileccio. omnes autem alie private leges imperatorum, 10 regum vel civitatum aut constitutiones ecclesie non proficiunt, sed offiunt, nisi de quanto ministrant et promovent ad hanc legem.

All Christians ought to study, keep, and defend Holy Scripture

ulterius sicut credimus in dominum Jesum Cristum, ita oportet credere eius ewangelium et per consequens 15 omnes libros alterius testamenti, quos ipsum approbat. et sic bibliam nostram oportet credere legem dei, quam ipse deus onustavit sententia, quam nec licet infringere nec negare. quomodo autem libri de biblia sunt a deo canonizati, et per quod medium autorizati, patet alibi. 20

Believing in Christ means believing His word as given in the gospel

istam autem legem debemus credere, positam in modo, numero et mensura, secundum quod prodest ecclesie, et ipsam credere sicut deum. unde, ut docet Augustinus primo De Doctrina Cristiana tricesimo septimo cap., ex sinistro intellectu scripture et ex eius 25 discredencia oriuntur multa mala, ut quod offendatur in scripturam, quod inducatur in contradiccione[m] et, quod pessimum est, quod deficiatur in fide, que debet accipi

2 credere (*punct. subscr. delet.*) capere A 8 et *cor-*
rexit ex vel. ut videtur, A vel B^aD 11 ac B^a 14 A¹ (?)
in marg. rubris litt. notavit credere debemus ewangelio
sicut in Cristum 16 testamenti alterius B^a 20 et
per quod medium canonizati om. A in textu, add. in marg.
idem 24 A¹ in marg.: Augustinus tricesimo
septimo scripsi ex auctoritate Maurinorum XLII° *codd.*
omnes 25 ex om. B^a 26 offendatur, prius offendatur.
sed n postorius punct. subscr. delet., ita ut offendatur effectum
sit A 27 inducatur iteravit D, sed alterum lin. *delevit*

9 v. 10 20 cf. *infra* inde a fol. 25^b *cod. A* per
totum cap. decimum 23 cf. *Opp. tom. III* 23

ex scriptura. 'titubat', inquit, 'fides, si scripturarum
divinarum vacillet autoritas, porro fide titubante caritas
eciam ipsa langwescit. nam si a fide quisque ceciderit,
a caritate necesse est, ut cadat'. omnis enim intencio
5 scripture referri debet ad dileccionem dei et proximi et
per consequens ad tres virtutes theologicas, ut patet
primo De Doctrina Cristiana tricesimo et tricesimo quinto
et libro tercio cap. quarto decimo, nec non Super
Psalms centesimo quadragesimo et potest demonstrari
10 ex intencione divine legis. 'non', inquit Augustinus,
'precipit scriptura nisi caritatem, nec culpatur nisi cupidita-
tem, nec asserit nisi catholicam fidem. culpatur autem
fol. 18^a flagitium, quod indomita cupiditas || agit ad corrumpendum
animam et corpus aut facinus, quod fit, ut alteri
15 noceatur, ut patet cap. decimo libri tercii. et cum
dileccio temporalium dirimit caritatem et e contra dileccio
eternorum dirimit dileccionem terrenorum, scriptura docet
temporalia despiciere et ad celestia aspirare. unde cap.
tricesimo octavo primi libri De Doctrina Cristiana 'inter
20 temporalia et eterna hoc interest, quod temporale plus

*Without the
authority of the
Bible there is
no faith in God
and no charity
towards our
neighbour*

1 divinarum scripturarum B^aD 2 porro AB^aD pro
in marg. A 4 scripture intencio B^a 7 tricesimo et
tricesimo quinto scripsi ex auctoritate Maurinorum XL°
et XLV° AB^a XL° et XLV° capitulis D 8 in (punct.
subscr. delet.) super A 9 centesimo quadragesimo B^a 144° AD
10 ex AD quod ex B^a 13 indomitas B^a A¹ in marg.
infer. (sub col. 17^a) notavit Scriptura comendatur; si vacillet
scriptura, tunc et fides 14 animam scripsi, codd. a^m habent,
ut utrum animum an animam malint dignosci nequeat fit
ut AD ut fit B^a, sed litt. a et b ita superscriptae sunt, ut
fit ut correctorem maluisse eluceat 15 nociatur B^a
patet om. A, sed int. lin. add. 16 diminuit B^aD
17 diminuit B^aD dil. eternorum scr. B^a 19 tricesimo octavo
emendavi secundum edit. Maurinorum XLII° AD om. B^a
20 A¹ in margine superiore cum signo marginali notavit
differencia inter res temporales et divinas et inter earum
dileccionem

4 hac expositione ad ea, quae in Aug. Opp. III 22 inveniuntur,
JW alludere videtur 5 similem prodit sententiam Augus-
tinus Opp. tom. X 2; 1002; III 24; 22; 29 sqq.; VI 1002;
XI 659; 661 7 cf. Opp. tom. III 18; 22 8 cf. ibid. 67
9 cf. ibid. VI 1081 10 cf. Opp. tom. III (De Doctr.
Christ. III 10) 64 15 cf. ibidem 16 cf. ibid. 23

diligitur, antequam habeatur, vilescit autem, cum ad-
 venerit. non enim saciat animam, cui vera est et certa
 sedes, eternitas. eternum vero ardentius diligitur adeptum
 quam desideratum. nulli enim desideranti conceditur
 plus de illo estimare, quam se habet, ut vilescat ei, cum
 minus invenerit'. et hec fuit intencio Cristi veniendi in
 carne, ut conversacio sua daret exemplum terrena con-
 tempnere, ut dicit Augustinus septimo Confessionum
 undevicesimo: 'quidquid ergo scriptura videtur sonare,
 quod non sit caritas vel ad illam, hoc non est sensus
 scripture, sed sibi contrarium'.

*The best proof
 for the truth of
 Holy Scripture
 is personal
 experience*

unde quantum ad tria argumenta dicitur, quod est
 dare tres locos pertinentes proposito, scilicet locum ab
 interna illustracione, locum a sensibili autoritate et locum
 a testimonio. locus a testimonio habet multos gradus,
 secundum quod testantibus conveniunt pociora signa
 fidelitatis, locus ab autoritate scripture est pocior, sed
 locus ab inspiracione doctoris primi est potissimus, sine
 quo nulli alii sunt validi. ideo oportet primo omnium
 initi fidei, cuius locus excedit locum topicum.

20

2 animam *codd.*: $\overline{a}a3$, $\overline{a}aam$ $\overline{a}am$ in A, cf. *supra* pag. 157
 lin. 14 5 ei vilescat $B^a D$ 6 hec AD hoc B^a 7 contempnere
 in correctura A 9 videtur scriptura B^a ; iam hinc eum
*cod. B ordinem verborum, qui ad veram auctoris sententiam
 nihil conferre mihi videtur, omittam; testabor, ubi confert*

13 locum (prius) om. B^a A^1 in marg. locus $\left\{ \begin{array}{l} \text{ab inspiracione} \\ \text{a sensibili autoritate} \\ \text{a testimonio} \end{array} \right.$

19 omnium D, in correctura A $\overline{cun} B^a$; brevaturam
 hanc solvere nescio 20 topicum: *explicit folium 3^b cod. D.*
*quatuor lineae ultimae, arte scriptae, totum spatium, etiam
 margines, cooperiunt; sequitur fol. 4^a, quod Registrum trac-
 tatus nostri continet. prima pars capituli octavi (secundo
 principaliter etc. usque ad in casu scripturam sacram et
 scripturam ut decipiat. tunc enim foret deus. (cf. *infra* pag.
 167 lin. 8) item cum logica etc. (cf. pag. 151 lin. 19)) folio
 primo cod. usque ad fol. medium 2^b exstat*

8 cf. *Opp. tom. I* 166; in similem modum disputat in aliis
 libris, cf. *VI* 440; *XI* 625; *V* 228

CAPITULUM OCTAVUM.

Secundo principaliter probatur eadem conclusio per deducens ad aliud inconueniens. scilicet quod lex dei et fides ecclesie sit sibi ipsi contraria et sic maculatissima

ac summe heretica. consequens contra Augustinum et omnes sanctos et contra capud ecclesie et deum, eius autorem. et consequencia patet eo, quod scriptura non est falsa, nisi quia multi ex ignorancia vere intelligencie false intelligunt per eandem. sed constat, multos secundum veterem gramaticam intelligere contrarie et contradictorie partes scripture, ut patet de autoribus primo, secundo, tercio et quinto capitulis supra expositis. ergo per locum a sufficienti similitudine scriptura est contraria ac contradictoria sibi ipsi et per idem est summe heretica, quia scripture sacre contraria, cum utrumque contradictorium sit scriptura sacra. heresis autem est dogma falsum, scripture sacre contrarium, pertinaciter defensatum. cum ergo totam scripturam sacram defendunt homines usque ad mortem, videtur, quod dogma scripture alteri contrarie sit dogma falsum etc. nam quotlibet sunt partes scripture, de quibus multi male intelligunt, contradictorie atque heretice, ut patet quinque primis capitulis.

licet iste questiones non moveant contra sententiam catholicam dictam de scriptura, tamen tria dubia possunt moveri pro ulteriori declaracione materie. arguebam

Is the law of God inconsistent in itself and heretical?

Only ignorance misinterprets Holy Scripture

1 *A in marg. rubr. litt.*: Capitulum octavum *B^a in marg. prima manus* Capitulum octavum *scripsit* 9 secundum *om. A, add. in marg.* 10 contradiccione *B^a* 12 et quinto *A in marg. arte ad lineas adscripsit* 16 contradictorium (?) *A* 16 *A¹ in marg.*: quid est heresis *B^b in marg.*: heresis est dogma falsum, scripture sacre contrarium. pertinaciter defensatum 23 conclusiones *D* 25 *A¹ in margine inferiore (sub col. 18^a) notavit* Contra illos qui false intelligunt scripturam sacram *in marg. super. (super col. 18^b):* Arguitur contra descripcionem heresis *A¹*

2 secundo: cf. pag. 138 lin. 16 22 cf. ex. gr. supra pag. 9; 27; 40; 64 et alibi in primis capp. huius

What is heresy? autem alias contra descripcionem datam de heresi. videtur enim primo, quod deficit in genere descripcionis, cum heresis sit forma mala, qua quis denominatur hereticus, sed multi sunt heretici per maiorem partem vite, quando nichil dogmatizant. igitur non requiritur ad hoc, quod aliquid sit heresis, quod sit dogma. quamvis enim ad filiacionem requiritur generacionem precedere, tamen filiatio creata non est generacio. hereticus ergo dormiens vel faciens bonum opus de genere, non tunc dogmatizat, licet sibi insit heresis. quantum ad istud dixi cum declaracione, quod multi sancti doctores tam greci quam latini contenti sunt de isto genere, sed et decretum sub autoritate *Ysidori*. est autem dogma actus vel habitus dogmatizantis, quomodo sumitur sciencia et alia, que consistunt nunc in actu et nunc in habitu, que parum differunt. unde dogma secundum gramaticos est doctrina vel instruencia nature rationalis, qua docet vel instruit personam peccabilem. et sic sonat tam in bonum quam in malum striccius quam docere.

Its relation to the dogma of the Church

quibus suppositis dicitur, quod minor argumenti est falsa. nam eo ipso, quo quis est hereticus, est infidelis in peccato mortali et per consequens faciendo vel omitendo instruit se ipsum vivere contrarie ad scripturam. sicut enim facta hominum et nature inanimate, ymmo omnes creature docent homines, ut patet ex scriptura Job. duodecimo, sic perversa vita heretici dogmatizat

1 alias: *sequitur locus vacuus septem punctis occupatus A, in B quoque lacuna invenitur, in D textus infractus procedit data B^a 2 primo (punct. subscript. delet.) in A 3 B⁵ in marg.:* Obicitur contra descripcionem heresis 10 insis B^a 11 *D in marg.:* Responsio sancti corr. A, qui in extremo marg. vocab. paene illegibile (? sancti) iteravit 13 post autoritate codd. omnes lacunam exhibent A¹ in marg.:

quid est dogma	vel D	om. A	et B ^a	20 B ⁵

in marg.: Responsio 22 in peccato bis in cod. D, sed prius punct. subscr. et linea per voc. ducta deletum 26 Job sequitur lacuna in cunctis codd. duodecimo supplevi

1 alias: *ad quem librum alludat, non certo scio; fortasse quae in libro De Ecclesia pag. 297/8 inveniuntur hoc loco in animo habet* 13 cf. Decr. II c. 37 C. XXIV q. 3 26 v. 7-9

eum et alios perversos ecclesie ad vivendum contrarie legi dei. ideo ostendi alias, quod dogma hereticum consistit pocius in opere vel omissione legi dei contraria quam in verbis. sive igitur intelligatur dogma sive in
 5 actu sive in habitu, impossibile est, quod homo pro aliqua mensura sit hereticus, nisi pro eadem mensura infuerit sibi dogma. eciam mortuus hereticus continuat dogma falsum, ut innuit beatus Bernardus, de Petro Abelardi
 10 catur, quot homines ex eius heresi sunt perversi. talis enim dogmatizat continue in seductis suis, quamdiu cum eis manserit obstinatus.

secundo arguitur per hoc, quod multi doctores et specialiter decretiste loquuntur satis equivoce de heresi,
 15 ergo ista descriptio non competit generaliter omni heresi.

sed ista evidencia modice movet, cum secundum philosophos in generibus latent equivocaciones et cum genera diffiniuntur. iterum homo est valde equivocum ad hominem verum et hominem pictum, ut patet in
 20 principio libri Predicamentorum Aristotelis, sed et nunc

4 ser (expunctum) igitur A sive (post dogma) om. D
 8 A² in marg.: Bernhardus abbelardi AB^a aebel-
 lardi D, sed prius e puncto subscr. deletit, ut correctorem
 abellardi maluisse appareat 13 D in marg.: secunda
 obieccio 16 D in marg.: Responsio 17 cum AB^a
 tamen D

2 alias: ad quem locum librorum suorum JW hac vocula respiciat, ignoro. indices operum editorum expectationem meam fefellerunt; definitionem vocis dogma supra factam in ineditis exstare ausim contendere. sed cf. De Civili Dominio lib. II (ed. Loserth) cap. VII 58, ubi JW de differentia inter locutionem operalem et sermocinalem sic disputat: cum quelibet res secundum Augustinum necessario dicit se ipsam, patet, quod sive habitualis sive sermocinalis sive operalis locutio sive unum ex omnibus his aggregatum, movens ad inducendum homines in errores, potest dici racionabiliter dogma falsum sqq. 8 cf. Opp. ed. Migne, Patr. Ser. II 182 pag. 537 in fine, ad quem locum JW, ni fallor, respicit neglectis ipsis verbis; vide etiam ibid. pag. 543 (Epist. CCCXXXVIII) 20 i. e. categoriarum: cf. Arist. ed. Acad. R. Berol. vol. III (Organon, Categ.) cap. 5 pag. 2—3

Wyclif, De Veritate Sacrae Scripturae.

11

*Definition of
heresy as given
by the fathers*

*Heresy is
unbelief*

sumitur pro spiritu rationali, nunc pro corpore illo
spiritu formato, et nunc pro totali essencia, et sic de
multis equivocacionibus, quas scriptura exprimit. et
tamen competenter || diffinitur homo ad sensum univocum fol. 18^c
et ita est de signis aliarum specierum. quod autem 5
doctores loquuntur tam equivoce de heresi, est forte ex
ignorancia, qua nesciunt reducere dicta ad sensum uni-
vocum sive analogum, ut aliqui dicunt, quod omne
peccatum mortale est heresis, aliqui, quod illud falsum
dogmatizatum est heresis, aliqui, quod actus sensibilis, et 10
aliqui, quod actus vel habitus in anima insensibilis sit
heresis. et sic de multis opinionibus infundatis. ego
autem non video, falsum, quod non est, esse heresim,
cū secundum apostolum prima Cor. undecimo oportet
hereses esse, et per consequens necesse est, omnem 15
heresim esse, et per consequens nullam heresim non
esse. omnis ergo heresis est forma, qua infidelis deno-
minatur hereticus et sic heresis non videtur michi esse
mortale peccatum, licet probabile sit, quod omnis crimi-
nosus sit hereticus, cum ab omni peccato mortali procedit 20
dogma falsum etc., sicut omnis peccans mortaliter videtur
michi esse infidelis. nam iuxta Augustinum Super
Johannem omelia undetricesima credere in 'deum est
credendo ipsum eum amare, in eum ire et eius membris

2 sic om. D, add. in marg. 4 A¹ in marg. inferiore
(sub col. 18^b): de heresi pulchra unicum B^a 7 quia B^a
9 h (expunctum) est A 10 aliqui quod illud falsum dog-
matizatum est heresis om. A, sed A¹ cum signis et in marg.
dextro et superiore positis addidit 11 est (expunctum)
insensibilis in corr. A et sensibilis B^aD 16 nulla B^a
heresim non esse AD heresis non est B^a 19 mortale
in correctura B^a 22 A² in marg.: Augustinus. credere
in deum

14 v. 19 18 cf. *Select Engl. Works* (ed. Arnold)
III 438 (c. IV): by pis may we see how pikke growein erelikis
in pe rewme of Englonde, and in opir londis, pat men clepen
Cristen men. for gif alle symonyents etc. 20 ad haec
verba cf. quae JW de 'haeresi' et 'haeretico' multis locis
librorum suorum disputat, ex. gr. *De Fundatione Sectarum*
(in *Polem. Works*) pag. 74; *ibid.* 265; 258; 620; 264 23 cf.
(opp. tom. IV (In Joh. Evang. cap. VII tract. 29) 683

incorporari'. ex quo patet, quod omnis criminosus deficit a primo articulo fidei, cum tunc non credit in deum et per consequens dogmatizat legi dei contrarium. nam sicut est comunio sanctorum in bonis, quod quilibet iuvat reliquum, sic est communicatio membrorum diaboli in malis, quod quilibet eorum deteriorat reliquum, docendo eum in re viam iniquitatis. et patet, quod sunt quotlibet gradus in heresi, sicut et in peccato mortali.

tercio arguitur per hoc, quod iuxta descriptionem
 10 predictam nedum dogma Aristotelis et aliorum philosophorum gentilium foret heresis, sed doctrina sanctorum, ymmo doctrina domini Jesu Cristi. nam dogma Aristotelis de impossibilitate creacionis et nonincepcione mundi est dogma falsum, scripture sacre contrarium, ut patet
 15 Gen. primo: in principio creavit deus celum et terram. et est pertinaciter defensatum, quia a multis discipulis Aristotelis ut Averrois et aliis, ut suppono, et per idem dogma quantumlibet pii doctoris, quod cum formidine et protestacione legitima opinatur, foret heresis
 20 et sic ipse hereticus. et idem videtur de verbis Cristi, que alii defendunt pertinaciter ad sensum scripture sacre contrarium. et sic nedum omnis infidelis foret hereticus, sed omnis doctor quantumlibet fidelis, ex cuius dictis alii sinistre acciperent occasionem ad heresim defendendam.

*How far is
 heathen philosophy
 to be
 called heresy*

quantum ad illud dixi, quod dogma philosophorum gentilium, ut michi videtur, et heresis, cum deficiente

6 relicum D

14 A¹ in marg.: contra Aristotelem

17 Aristotelis in correctura A

26 B⁵ in marg.: Nota

quod dogma philosophorum gentilium secundum istum est heresis

13 cf. Arist. Opp., ed. Acad. Berol., *Metaph. X, II 1069 sqq.*
 et *Phys. I, II 192*; vide supra pag. 29; Bedae Venerabilis
 Opp. pars I sect. II: *Sententiae Phil. ex Arist. collectae*
 (Migne, *Patrol. Ser. lat. prior. tom. XC pag. 1013*): 'Mundus
 est aeternus' intelligitur secundum Aristotelem sqq. 15 v. 1
 17 cf. Averrois *Commentarii in Arist. Opera* (ed. Veneta 1562)
 in *Metaphys. IV 3, vol. VIII 86* 26 quo in libro JW hoc
 dixerit, invenire non potui; quod aegre fero, sed cum multi
 JW libri in publicum lucusque nondum prodierint, hoc mihi
 excusationem daturum esse spero

*Difference.
between the
meaning of
heresy and of
scism*

in eis humilitate dogmatizarunt tam opere quam sermone
scripture sacre contrarium et pertinaciter defenderunt,
et sic omnes infideles videntur michi esse heretici. nec
moveat, quod hereticus pretendat, se esse fidelem ec-
clesie, sicut scismaticum oportet esse prius in ecclesia;
et postea patenter || et pertinaciter divisum, ut nomen fol. 18d
sonat, quod omnes gentiles philosophi pretendunt, se esse
fideles et per consequens filios ecclesie, sicut patet de
Aristotele, qui tercio Secretorum vicesimo sexto cap.
declarat necessitatem fidei cuilibet politico. non enim
oportet, quod hereticus sit de facto filius ecclesie, sed
quod pretendat, se esse fidelem. de scismatico videtur,
quod oportet, eum prius fuisse vere vel pretense filium
vere ecclesie et sic gentiles philosophi, licet non fuerint
scismatici, erant tamen heretici. et ista videtur sententia 15
Rabani libro quarto, octavo cap.: 'heresis', inquit, 'grece
ab eleccione vocatur, eo, quod unusquisque talis eligit,
quod sibi melius videtur, ut philosophi Peripatetici,
Achademici, Epicuri et Stoyci, vel si qui alii perversum
dogma excogitantes arbitrio suo de ecclesia recesserunt. 20
inde ergo heresis dicta greca voce ex interpretacione
eleccionis, qua quisque arbitrio suo ad instruenda seu
ad suscipienda quelibet ipse sibi eligit. nobis vero ex
arbitrio nostro nichil inducere licet, sed nec eligere,
quod aliquis de arbitrio suo induxerit. apostolos dei 25
habemus autores, sed nec ipsi quidquam ex suo arbitrio,

3 videntur B^a videtur D; punct. subscr. delevit A,
sed in marg. add. videntur 4 esse se D 5 prius
esse D 6 A¹ in marg. superiore (sup. col. 18d) notavit
non oportet, si quis est hereticus, quod ergo prius sit fidelis.
modicum ante 10 cuicumque D 14 fuerunt D 15 tamen
om. B^a, inter lin. add. 16 B^b in marg.: Nota differenciam
inter scismaticum et hereticum A¹ in marg.: Rabanus
heresis unde dicitur 18 melius sibi B^a D 22 instruenda
seu ad om. B^a 23 ad om. A, sed inter lineas addidit
sibi ipse B^a

8 cf. similem argumentationem de fide et ecclesia ante
Christi incarnationem in libro De Ecclesia (ed. Loserth) cap.
XVII et XVIII pag. 388 sqq. 9 cf. Secretum Secretorum
(opus Aristoteli adscriptum, sed spurium) ed. Bononiae 1501.
fol. 17^b (capita et libri non distinguuntur) 16 cf. Opp.
(ed. Migne) Ser. II, 111 (De Universo) pag. 94

quod inducerent, elegerunt, ymmo acceptam a Cristo disciplinam fideliter nacionibus assignarunt. ita si angelus de celo aliter ewangelizaverit, anathema vocabitur'.

hic videtur doctorem primo innuere, quod multi gentiles philosophi erant heretici. secundo videtur innuere, quod nemo debet quidquam asserere nisi veritatem scripture sacre. ex quibus sequitur tercio, quod ipsa sit speculum ad discernendum catholicum ab heretico.

10 conceditur ergo, quod infideles philosophi erant heretici. utrum autem moriebantur tales, est impertinens isti tractatui. dicti ergo imperfecti philosophi aliquando satis pertinaciter defenderunt dogmata valde heretica et alii eorum discipuli defenderunt dogmata ex illis accepta; ita

15 quod quilibet hereticus habet et defendit proprium dogma, sicut quilibet lapsus habet proprium peccatum originale, sed pretendit, se defendere veritatem, quam consocius dogmatizavit et non dogma suum, quod lapsus est sine indigencia defensionis. et sic nec Cristus nec eius

20 apostoli, in quantum dogmatizaverant scripturam sacram, habuerant dogma falsum, nec sinistre intelligens verbum Cristi defendit ipsum ut sic, sed heresim, quam occasionaliter ex illo accipit. sic ergo totum hoc genus triplicatum dogma falsum scripture sacre contrarium est

25 materiale in heresi, cum includit formam positivam per declinationem a veritate viciatam et regule mensuranti

Contradiction to Holy Scripture is the material and characteristic point in heresy

2 si AD quod B^a 12 philosophi *omisit in textu A, sed in margine addidit idem* 13 valde B^a vel A
om. D, ubi locus vacuus invenitur, in quo posterius lectio vera suppleri possit 14 illis B^aD simul A 15 dogma
 sicut quilibet lapsus habet proprium *om. A, sed add. cum signis in marg. inferiore et dextro positus idem* 18 dogmatizat B^aD est *om. D, addidit in margine eadem manus* 19 nec D enim AB^a 20 dogmatizarant D
 22 heresim *om. A, in margine addidit idem* 23 triplicitum B^a

2 cf. Gal. 1 8; I Cor. 16 22 6 cf. quae JW disputat de haeresi et hereticis in libro De Blasphemia (ed. Dziewicky) cap. I^r pag. 72 sqq.

suum peccatum contrariam. ultima vero particula ponitur tamquam differencia, cum ille defendit pertinaciter culpam suam, qui post tempus quiescit in illa tamquam in apparente bonum.

quod autem alii striccius loquuntur de heresi, quod s non sit nisi vox, qua docetur oppositum fidei nec est pertinaciter defensatum nisi impeditus in facie ecclesie, prius cristianus ipsam ¹¹ constanter sustineat, et sic de fol. 19^a aliis limitacionibus magistralibus videtur inutilis novitas et infundabilis. nam voces vel signa talia naturalia non ¹⁰ sunt hereses, sed ipsum dogma falsum, quocunque signo factum fuerit. theologus ergo potest restringere vel laxare istam descripcionem et nomen heresis secundum exigenciam comunicacionis.

*Can the Bible
be reproached
of heresy*

secundo arguitur, cum scriptura sacra quinto modo ¹⁵ dicta sexto cap. sit signum scriptum, quod una vice potest significare sensum catholicum et alia vice sensum hereticum, videtur de possibili, quod scriptura sacra erit heretica et per consequens, iuxta logicam Cristi Matth. undecimo: ceci vident etc., scriptura sacra est heretica. ²⁰ sic enim spiritus una vice sanctus atque catholicus est, alia vice hereticus, ergo per idem scriptura sacra.

hic videtur michi, quod signa extrinseca ut tabule vel scriptura non sunt heretica nisi valde equivoce, sicut urina dicitur sana, quia est signum sanitatis, sic, inquam, ²⁵ potest dici scriptura hominis heretici vel eius vocem esse hereticam vel blasphemam. et ex talibus signis potest homo apprehendere heresim atque blasphemiam. unde

1 *A*¹ in marg. inferiore cum signo: Quid est pertinaciter defensare 3 post *D*, *A* in marg. cum signo per *AB*^a tempus om. *D* 7 impeditus scripsi impetitus *B*^a*D* inpetas *A*, sed ti superscripto sillabae et a correctore inpetitas efficitur 8 constanter om., postea in margine lineae primae col. 19^a adscripsit *A* 11 heresis *B*^a*D* 16 signum sit *B*^a quod *B*^a*D* i tamen (tamen punct. subscr. delet.) quod *A* 20 11° *AB*^a 5° *D* 25 sana *AD* sua *B*^a hic in *A* signum in marg. invenitur, sed glossa ad illud spectans deest 26 hominis *B*^a*D* sacra (expunctum) hominis *A* verocem *B*^a om. *D*, sed in marg. prima manus add. vocem 27 talis *B*^a

cum scriptura sacra sensibilis dicit agregative talia sensibilia et conformitatem eorum ad sensum domini, patet, quod sinistre ipsa intelligens facit ea non esse sibi scripturam sacram, sed multis contrarie intelligentibus eadem signa, tunc illa sunt uni materiale in heresi, alteri autem sunt materiale in scriptura sacra. et sic concomitanter habent duo in casu scripturam sacram et scripturam ut decipiat. tunc enim foret deus mendax ut patet inferius. si ergo epistole, carte vel bulle papales, textus philosophorum et iurium humanorum defenduntur a falsitate, quanto magis fides scripture! quando autem scriptura per se dicitur, ipsa autonomice intelligitur propter eius excellenciam.

unde sicut est quintuplex maneries scripture, sic est quintuplex armatura, secundum quam defendi potest a callidis sophistis, qui nituntur sibi imponere falsitatem. pro quo notandum, quod, sicut sunt quinque arma spiri-

*Five weapons
against those
that scoff against
Holy Scripture*

5 *B^b in marg.*: Nota. quod in scriptura sacra sunt duo, scilicet materiale et formale comitanter *D* comunicanter *B^a* concomitanter *scripsi* quod utrum rectius legatur concomitanter an concomitanter, dubito 8 *B in marg.* notavit: usque huc: tunc enim

(cf. pag. 151 lin. 21 *D in marg.*: + (cf. supra pag. 158 lin. 20) tunc (sic) *A*, qui in marg. signum $\circ\# \circ$ (cf. pag. 151) iteravit, magnam illam lacunam hic ad finem venisse indicans *C* hinc, post magnam lacunam, a me notatam pag. 151, orationem recipit deus om. *C* 10 iurium in correctura *C* 11 fides scripture *B^aCD* scripture fides *A*, sed duabus lineis superscr. ordinem cunct. codd. restituit 12 per se dicitur *C* in loco vacuo suppleta per se scriptura *B^a* ipsa om. *C*, in marg. add. *C²* 15 *A¹* in marg. Nota de quinque armaturis *D^b in marg.*: de quintuplici armatura 17 *B^b in marg.*: Nota quod quinque sunt arma defensiva spiritualia secundum Augustinum in libello Ad Spiritum Sanctum. iam hinc pergit, nisi fallor, *B^b*: Prima armatura est quod est dare ydeas deo coeternas; secunda armatura est, quod est dare ex parte rei universalialia preter signa; tertia armatura est, quod tam ex rebus unius speciei quam disparium specierum est dare unum totum. unde apostolus prima Cor. duodecimo (v. 12; 27): ecclesia est unum corpus, ymmo una persona agregata; quarta armatura est quasi scutum tutissimum. scilicet illa methaphisica altissima, que dicit, quod omnia, que fuerunt et erunt, sunt nedum secundum esse intelligibile, sed secundum suum esse reale pro tempore suo presencia, iuxta illud Ecclesiastes 3°: omnia tempus habent; quinta armatura est

tualia defensiva, que recitat Augustinus in libello Ad Spiritum Sanctum de scriptura apostoli Ephes. sexto, scilicet scutum fidei, galea salutis, lorica iusticie, preparacio pedum in ewangelio pacis et cingulum veritatis, sic correspondenter sunt quinque genera armorum defensorum celestis logice, per que potest catholicus iacula et omnes insultus sophistarum evertere incassum nitencium sacre pagine veritatem de virtute sermonis subvertere.

*Holy Scripture
contains the
eternal thoughts
of the Almighty
on the universe*

primum est, quod est dare ydeas deo coeternas, que sunt in eo rationes vel exemplaria, iuxta que universitas est creata, iuxta illud Joh. primo: quod factum est, in ipso vita erat. per hoc enim potest intelligi, quomodo ista scriptura Gen. primo dixit deus: ffiat lux et facta est lux, sit onusta sententia, ita quod primum 'dicere' sit verbum dei, secundum 'ffiat' sit ratio || exemplaris, et tercium 'facta est' dicat faccionem rei et existenciam creature. per hoc eciam potest intelligi in multis locis scripture fecunditas, profunditas atque sublimitas, ut sepe meminit Augustinus. ista autem est galea salutis, cum secundum Augustinum Octoginta Trium Questionum qu. quadragesima sexta: 'sine noticia ydearum nemo sit sapiens vel beatus'.

quasi singulum latum amplectens hec omnia. scilicet noticia equivocationis terminorum scripture. qua non (*sub non linea picta est*) cognoscitur non esse contradiccionem in equivocis. illa sunt *armatura (scripsi; cod. arma)* responsalis in theologia 1 que in correctura A 2 spiritum AB^aC papam D 5 sic om. B^aD 10 A¹ in marg.: prima armatura 13 ipso: i omisit, post supra addidit A quod factum est in ipso vita erat per hoc enim potest intelligi quomodo ista scriptura Gen. 10 om. B^a, sed addita sunt in marg. inferiore 15 omitta B^a 16 dei om. A, postea add. int. verbum et secundum 17 et (post rei) AC in B^aD 19 sublimitas D; in correctura A subtilitas B^aC 21 quadragesima sexta scripsi, quia Maurini sic numerant XLVII^a codd. 22 fit B^a

1 hunc locum, verbis ipsis Augustini expressum, in libris eius genuinis nusquam inveni, sed in rem commemoratam cadere mihi videntur ea, quae August. scribit Opp. tom. VIII 1259; 1610 10 opinionem JW de coaeternitate idearum cum deo cf. Trial. (ed. Lechler) pag. 61—73 12 v. 3^b; 4 14 v. 3 21 cf. Opp. tom. XI 328 (Liber De Diversis Quaestionibus octoginta tribus), sed JW non ipsis Augustini verbis utitur

secunda armatura est, quod ex parte rei est dare *and the fundamental ideas of all that has been created*
 universalialia preter signa, iuxta illud Gen. primo: creavit
 deus omnem animam viventem atque motabilem,
 quam produxerant aque in species suas et omne
 5 volatile secundum genus suum. et noticia istarum
 creaturarum comunium est medium ad intelligendum
 trinitatem increatam, ut docet Augustinus in Dialogo Ad
 Felicianum. et hinc dicit Anselmus in De Incarnacione
 secundo cap., quod negantes talia universalialia sunt 'dia-
 10 lectice heretici'. non enim est aliqua fallacia in materia
 de trinitate vel incarnacione, quin potest proporcionaliter
 detegi in materia de universalibus, et multe scripture,
 que alludunt rebus comunibus, *possint* de virtute sermonis
 defendi. ideo indubie vel est ista sententia catholica vel
 15 heretica, quod non credo, quemquam presumendo asserere,
 cum tot sancti ipsam defenderant. et ista armatura est
 quasi lorica, secundum quam genera et species per diffe-
 rencias in suis suppositis sunt contexta.

tercia armatura est, quod res tam unius speciei quam *There is a unity of conception with all the difference in species*
 20 disparis licet distiterint. loco et tempore sunt realiter
 unum totum, iuxta illud Joh. primo: mundus per
 ipsum factus est. et hec est quasi incitatorium pedum
 anime ad tendendum in ewangelicam unitatem et ad de-
 fendendum scripturam sepiissime de virtute sermonis

1 *A*¹ in marg. secunda armatura *D*⁵ in marg. 2^a
 5 istarum creaturarum *AD* creaturarum istarum *B*^a
 creacionum (*lin. per voc. ducta delet.*) *C*, sed *C*² in marg.
*correx*it comunium creaturarum, ut istarum comunium crea-
 turarum *legat* 8 *A*¹ in marg.: Anselmus in *om.* *CD*
 9 secundo *scripsi ex auctoritate editionis Migne* 10 *codd.*
*B*⁵ in marg.: Nota, quod negantes universalialia realia sunt diabolici
 heretici secundum Anselmum dialectici *AB*^a*D*; *C*, ubi
 diabolice, in marg. a *C*⁶ sine signo additum, ad dialectici
 in textu videtur respicere 10 enim bis *D* 11 quin *ACD*
 quoniam (*qm*) *B*^a 13 alludunt *ACD* abundant *B*^a
'possint' addidi de virtute sermonis in lacuna scripta *C*,
 in marg. quoque addita sunt a *C*⁶ 16 defendunt *C*
 defendant *D* 19 *A*¹ in marg.: terciā armatura *D*⁵ in
 marg.: 3^a 20 destituerit *B*^a 22 hec *AB*^a hoc *CD*
 23 ad *om.* *B*^a*CD*; *A*, sed add. int. lineas

*The Church is
the communion
of the elect, past
and future*

signanter positam secundum differentiam numerorum,
iuxta illud apostoli Gal. tercio: non dicit in seminibus
quasi in multis, sed semine tuo, qui est Cristus.
iuxta quam logicam apostolus loquitur Ephes. quinto:
fuistis, inquit, aliquando tenebre, nunc autem
lux in domino, et iterum Rom. quinto decimo hortatur,
ut unanimes uno ore honorificemus deum. et
hoc fuit medium Augustino et sanctis doctoribus con-
cedendi cum apostolo prima Cor. duodecimo, quod ec-
clesia est unum corpus, ymmo una persona, quia
mulier fortis, de qua Proverb. tricesimo uno, et sponsa
Cristi, ut dicitur in Canticis, ac mater fidelium compo-
sita ex omnibus predestinatis preteritis vel futuris, sed
et ex angelis beatis, ut dicit Augustinus Enchiridion,
quadragesimo tercio, et huius mulieris vox est in psalmis
sepiissime secundum varias eius partes, qua negata forent
psalmi falsissimi, ut sepe notat Augustinus. unde dicitur
Psal. centesimo vicesimo octavo: 'est', inquit, 'quidam
homo, qui sibi benedicitur, et nemo timet dominum,
nisi qui est in membris ipsius hominis, et multi homines
sunt et unus homo est. ipsi enim cristiani cum capite
suo, quod ascendit in celum, unus est Cristus, unus ergo
|| homo Cristus, capud et corpus, quod est ecclesia. in-
telligamus ergo vocem huius hominis, in cuius corpore
unus sumus homo, et videbimus ista vera bona Jerusalem'.

2 ad Gal. CD 4 loquitur om. C, add. int. lin. C²
8 concedendum B^aD 9 I^a AB^a, om. D ad C
A¹ in marg.: ecclesia quid est 11 B⁵ in marg. Nota
quod sponsa Christi est composita ex omnibus predestinatis pre-
sentibus, preteritis et futuris et ex angelis beatis secundum
Augustinum in Enchir. cuius capud est Cristus 14 et om. D;
AB^aC, sed int. lin. trium horum additum est a correctore
15 quinquagesimo tercio scripsi auctoritatem Maurinorum
secutus XLIII° codd. 18 centesimo vicesimo octavo
emendavi CXXVII^o cuncti codd. 19 sibi AB^a
sic CD 25 vera correxerunt AB^aC A¹ in marg.:
Augustinus

2 v. 16 4 v. 8 6 v. 6 9 v. 12-13 11 v. 10
12 cf. cap. 1-2 14 cf. Opp. tom. VII 593 18 Ps. 128 4
cf. ibid. VI 538

unde exponens varietatem, qua dicitur: beati omnes etc. statimque subiungitur singulariter: labores manuum tuarum manducabis, sic expositorie prosequitur Augustinus: 'o vos, o tu, vos multi, qui unus estis; labores fructuum tuorum manducabis'. sic ergo loquitur scriptura de uno, sed et wlgus ac ethnici sic loquuntur de populo et artificialibus agregatis, cum secundum Aristotelem oratio est vox signativa ad placitum.

quarta armatura quasi scutum tutissimum est illa *All that is, was, and will be is present before God*
 10 alta methaphisica, que dicit, quod omnia, que fuerunt vel erunt, sunt apud deum nēdum secundum suum esse intelligibile, sed secundum esse reale, pro tempore suo presentia, iuxta illud Ecclesiastes tercio: omnia tempus habent et suis spaciis transeunt universa sub
 15 sole. et sic possunt salvari scripture, concordari doctores et tolli faciliter insolubiles difficultates aliis, qui incarcerant presens tempus. sic enim pertinenter et veraciter loquitur veritas Joh. octavo: antequam Abraham fieret, ego sum, et Luce tercio decimo: ite et dicite
 20 wlpi illi: ecce demonia eicio et sanatos perficio hodie et cras, et tertia die consumer. et ad illum sensum allegat Cristus illud Ex. tercio: ego sum deus Abraham, deus Ysaac et deus Jacob, dictum diu post mortem istorum sanctorum, ut patet Luc. vi-

1 exponens in fine correxit C²; iam hinc has emendationes correctoris C², ubi ad restituenda scriptoris verba nihil conferent, omittam; notabo autem, ubi conferent. per totum tractatum emendationes hae minores correctori C² debentur
 3 manducabis om. A, sed in marg. add. 4 manuum D
 5 ergo A igitur B^a enim CD 8 signativa concludit lineam, ad placitum in margine adscripta sunt, quarta: nova linea incip. A 9 A¹ in marg. notulam hanc habet quarta armatura D in marg.: 4^a 14 A² in marg.: de temporis ampliacione 20 sanitates B^aC dilatacionem
 23 a (expunctum) ysaac D 24 diu ACD domini (?) B^a

3 cf. Opp. tom. VI 843 7 cf. Arist. (ed. Acad. R. Berol.) vol. III, Artis Rhetor. II 18 pag. 714; III 1 pag. 719
 13 v. 1 18 v. 58 19 v. 32 22 v. 6 24 v. 37

cesimo. unde scriptura sacra est plena talibus exemplis, ut Joh. vicesimo: ascendo ad patrem meum et patrem vestrum, deum meum et deum vestrum, et secunda Thym. quarto: ego enim iam delibor, et tempus mee resolutionis instat. unde propter certitudinem eventus dicit secunda Thessal. secundo, quod anticristus revelatur in suo tempore et prima Thym. secundo dicit, quod testimonium Cristi temporibus suis confirmatum est, quo modo loquitur Salomon Proverb. vicesimo quinto: mala aurea lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. oportet enim omnia opera succedencia succedere optime suo tempore, modo, quo loquitur Psal. centesimus quadragesimus quintus: oculi omnium in te sperant, domine, et tu das illis escam in tempore oportuno. nam nimis magna foret confusio, si deus sineret totam universitatem creatam prorumpere simul tempore. et hec ratio, quare prophete loquuntur tam varie cum differentiis temporum, ut notat Augustinus Super Psal. centesimo vicesimo quinto: 'solet', inquit, 'fieri, ut propheta de preterito loquens futura pronunciet', ut in psalmo vicesimo secundo: ffoderunt manus meas et pedes meos, futura erant et quasi facta cantabantur. omnia

Prophecy in relation to the idea of time

1 unde scriptura sacra est plena talibus exemplis ut Joh. vicesimo *om. D, add. in marg. D¹* 2 discendo *ACD*
 4 2^a thim. *AB^a* ad thim. *C* thym. *D* 5 *B^b in marg.* hic ponit ampliacionem verbi et temporum 6 2^a thessal. *AB^a* ad thessal. *C* thessal. *D*; et sic constanter, ubi in *C* et *D* epistolae apostolorum laudantur; iam hinc non testabor 9 revelatum (*punct. subscr. et lin. per voc. ducta delet.*) confirmatum *D* 12 oportune *CD* oportuno *B^a*
 tempore suo *B^aCD* 13 centesimus quadragesimus quintus emendavi *CXLIV^{us} cuncti* 15 escam illis *B^aD*
 escam illorum *C* 17 prorumpere *A* subito prorumpere *B^aCD* 19 super psal. *om. A, sed super in marg. dextro, psal. in sinistro adscripta sunt* 125° *ACD* 129° *B^a*
 21 vicesimo secundo emendavi *XXI° codd.* 23 meos *om. D*

2 v. 17

4 v. 6

6 v. 26; cf. 31

8 v. 6

10 v. 11

13 Ps. 145 15

19 cf. Opp. tom. VI 820

21 cf.

ibid. V 128

Ps. 22 17

enim, que futura sunt, deo iam facta sunt, cui conformiter loquitur Anselmus in De Concordia quinto cap.: 'quemadmodum', inquit, 'presens tempus continet omnem locum et que in quolibet loco sunt, ita eterno presenti
 5 simul clauditur omne tempus, et que sunt in quolibet tempore'. ideo quinto cap. ita dicit: 'non enim dico
 fol. 19^d accionem meam crastinam || nullo tempore esse, sed hodie nego illam esse, que tamen semper est in eternitate'.

et conformem sententiam dicunt quolibet sancti
 10 concedentes cum scriptura sacra, quod deus iustificat impium, quod ceci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt et mortui resurgunt, ut dicit Cristus Matth. undecimo.

per hanc itaque armaturam cognoscitur materia de
 15 predestinacione, de necessitate futurorum cum contingencia ad utrumlibet et solucio illius argumenti: Cristus deus hoc asseruit, ergo eveniet. nam tam necessarium est futurum sicut preteritum, cum contingit ad utrumlibet,

and in the light
 of the above
 thesis

1 deo iam facta sunt om. D, sed add. in marg. D¹
 2 B^b in marg.: nota quod Anselmus ponit ampliacionem verbi
 A¹ in marg.: Anselmus quinto scripsi ex auctoritate
 editionis Migne 8° codd. 3 inquit om. B^a 6 quinto
 sanavi secundum editionem Migne 9° codd. 7 A² in
 marg. superiore (sup. col. 19^d): multa de equivocacione 8 que
 om. B^a 16 solucio AB^dD, C² int. lin. add. solait
 linea per vocem ducta delet. C cristus om. C 18 sicut ACD
 quam sicut B^a

2 cf. Opp. (ed. Migne) Ser. II 158 pag. 514 6 cf.
 ibid. 515 13 v. 5 15 cf. similem sententiam de
 necessitate futurorum Polem. Works 614; Trialog. (ed.
 Lechler) IV 13 pag. 289—290; De Dominio Div. (ed.
 R. L. Poole) I 14 pag. 115 sqq.; 38; 43 sqq.; 112 sqq.; 183;
 cf. etiam in quantum JW de hac thesi concordet cum Rich.
 Fitz Ralph (Armacano), Summa in Quaest. Armen. lib. XIV
 et XVII, et cum doctore Profundo (Bradwardina), De Causa
 Dei (ed. Savile, London, 1618) lib. III; eisdem fere verbis, quibus
 supra utitur, propositionem de necessitate futurorum defendit
 De Dom. Div. 128: est ergo absolute necessarium, si Christus
 vel scriptura sacra aut liber vite quidquam asseruit,
 tunc ipsum secundum formam assercionis est necessarium
 evenire, quia Joh. 10 35, 36 legitur, Veritatem sic alloqui
 phariseos: non potest solvi scriptura etc.

quod nichil fuit. unde sine isto scuto fidei, quo credimus creaturas mutabiliter succedere et deum immutabilem ratione eternitatis omni preterito vel futuro assistere, non video, quomodo salvaretur scriptura methaphisica de dei noticia intuitiva vel philosophia de successivis edocta.

Apparent contradictions in biblical terminology and their solution

quinta armatura quasi cingulum latum amplexens hec omnia est noticia equivocationis terminorum scripture, qua cognoscitur non esse contradiccionem in signis equivocis, ut exemplatum est primo capitulo tam ex scriptura quam ex testimonio Augustini. equivocationes enim subtilissime latentes philosophos in nostris codicibus exprimuntur, quas, dum theologus cognoverit, potest intelligere veritatem, que non iacet per se in verborum velamine, sicut nec falsitas vel repugnancia et ille, qui casto amore diligit dominum Jesum Christum, non gloriam vanam sophisticam, utitur hac logica instar scripture, ut dictum est tercio capitulo.

triplex autem exemplum ponitur ad detegendum hanc equivocationem, primum, morale, quo concordantur dicta apostoli prima Cor. decimo: sine offensione estote Judeis et gentibus et ecclesie dei, sicut et ego per omnia omnibus placeo, et Gal. primo: si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. super quo Augustinus: 'qui autem hominibus placet propter veritatem, iam non ipse illis, sed ipsa veritas placet. si vero homo propter se ipsum, id est propter privatam et propriam utilitatem placere querit,

2 mirabiliter B^a 3 omni B^aCD cum A 5 philosophica CD 7 A^1D in margine hanc habent notulam: quinta armatura 9 cognoscitur non esse B^aCD cognoscitur esse A , sed int. lin. add. secundum super esse, ut cognoscitur secundum esse legatur 10 A^2 in marg.: equivocacio 15 vel om. A , int. lin. add. 19 ponitur AB^aC videtur D 23 omnibus B^aCD in omnibus A 25 A^2 in marg.: Augustinus 26 propter om. D , sed prima manus add. in marg. 27 A^2 in marg.: placere hominis (sic)

10 cf. supra pag. 9 sqq. 18 cf. supra pag. 54
21 v. 32 23 v. 10 25 cf. Opp. tom. VII 254,
similiter disputat ibid. 319; 520; 709; II 1093; IV 1248

superbia est, et deo non placet. utrumque ergo recte dici potest: et ego placeo et ego non placeo. si enim assit bonus intellectus et pius pulsator, patebit utrumque, et nulla inter se repugnancia repellat intransigentem. nec
 5 moveat, quod dicitur omnibus: numquid placebat persecutoribus suis, sed placebat omni generi hominum, quod Christi congruebat ecclesie sive iam intus positus, sive in eam introducendis et, ut ostendat, quod propter veritatem placeret, addit: non querens, quod michi est utile, sed
 10 quod multis nichil terrenum utile querens, sed ut salvi fiant. ecce primo, quante nitebantur || sancti excludere falsitatem et repugnanciam a scriptura. et ecce secundo, quod placere sic creature finaliter propter se, est placere homini simpliciter et placere hominibus sub ratione placendi deo finaliter, quod est placere secundum quid, est placere equivocum contradiccione excludens. et ecce
 15 tercio, quomodo sancti notant distribuccionem accomodam, ut per omnes homines intelligunt omnia genera hominum, que sunt ista duo homines in ecclesia et homines extra ecclesiam. et talis equivocacio notatur ex verbis apostoli,
 20 qua secundo dicit: si hominibus placerem, Christi servus non essem, hoc est secundum rationem quam carnales. sic enim secundum Augustinum in De Verbis

Their ethical interpretation

1 superbiā (?) A recte om. C 3 intellectus B⁴C, in exitu vocis corr. A lector D patebit CD; in margine adscripta A (prima manus) patet B, expunctum A
 5 placebat AB⁶, C in exitu verbi corr. placet D 7 positus B⁹
 9 C in marg.: 2 11 A² in marg. infer. (sub col. 19d): placent homines varie propter varias causas in infima folii parte ad dextram nota memorialis haec exstat: sancti excl. fals. quam prima manus notavit, ne, quibus verbis novum folium incipendum esset, oblivisceretur 13 quod bis C sic om. B⁹; A, sed add. in marg. sic creat. final. propter se quod est placere om. C, sed C² add. int. lin. 14 quod est cuncti codd. 17 vocat C, cum signo in marg. vel notant prima manus 18 intelligantur B⁹CD 20 et om. D 21 christi servus non essem om. B⁹D; A, sed in marg. add. 23 enim sic B⁹

23 haec ipsa August. verba in eius libro De Verb. Dom., quamvis diligenter investigaverim, nusquam inveni; sed cf. Opp. tom. IX 343 (Sermo 21 omissus etc.) in Quaest. 83 (Quaest. 59); ibid. 717

Domini, sermone vicesimo primo equivocatur in homine: 'homo', inquit, 'dicitur, qui secundum hominem vivit'. et patet ex modo loquendi apostoli prima Cor. primo. denique illis, qui secundum deum vivunt, dicitur: dii estis et filii excelsi omnes. et per istam equivocacionem concordavi, quod Constantinus noluit iudicare humiles sacerdotes. nam si sunt dii, exempti sunt ab exaccione et cohercione civili.

The double meaning of Holy Scripture in treating concrete things

secundum exemplum est naturale, quomodo nomina substantiarum materialium quandoque signant concretive 10 materialem essenciam, cui accidit forma substantialis, et quandoque simpliciter signant unionem illius essencie cum forma huiusmodi. in qua equivocacione discordarunt Plato et Aristoteles. iuxta primum sensum vere dicit scriptura Joh. secundo aquam factum vinum. nam 15 eadem essencia materialis, que nunc est aqua, post permixcionem variam erit vinum. et ita de aliis speciebus corporum, inter que scriptura concedit conversionem. unde Gen. primo vocatur illa materialis essencia nunc terra, nunc aqua et nunc abissus, que de facto est 20 materia prima, ut notat Augustinus duodecimo Confessionum. ad quem sensum concedendum est, quod homo sit terra, semen vel aliud materiale, exquo fit

6 concordam *CD* *B³ in marg.*: Nota quod ipsi dicuntur dii, qui sequuntur deum in vivendo. unde in psalm. ego dixi: dii estis et filii excelsi omnes 8 accione *D*, sed *D¹ in marg. add. ex cum signo ad acc respiciente, ut exaccione eum maluisse appareat* 9 *A¹ in marg. inferiore cum signo*: quomodo homines fuerant in adam et res sunt in seminibus 15 factam *CD* 16 naturalis (? materialis) *A* conmixcionem *CD* 19 ista *CD*

3 v. 26—29 5 cf. Joh. 10₂₅; Ps. 82₆ 14 locos Platonis et Arist. hic laudatos, neglectis inscriptionibus librorum, capitulis etc., conferre operae pretium non videtur esse; nec me, editoris operam ingressum, pudet; vestigia Lechleri, viri doctissimi, terrent: ne unum quidem ex pluribus locis, ad quos *JW* in Trialogo redit, ille in ipsis Graecorum scriptis invenire potuit. paene fieri nequit; platonicam enim doctrinam viri illius aetatis non ex ipsis Platonis libris ut ex limpidissimo fonte, sed traditionis ope cognoverant 15 v. 9 10 v. 1—2 21 cf. Opp. tom. I 248 sqq.

corpus suum. et sic sacerdotes erant parcialiter in lumbis Abrahe, ut dicunt scripture Gen. tercio et Ebr. septimo, ymmo sic omnes materiales substancie create sunt simul, ut dicit Ecclesiasticus duodevicesimo cap., et in ista equivocacione detecta in scriptura varie contendunt philosophi, ut dixi in quodam tractatu De Formis. unde istam materiam egregie tractat venerabilis Anselmus in De Conceptu Virginali vicesimo tercio cap.: 'equidem negari nequit, infantes in Adam fuisse, cum
 10 peccavit, sed in illo causaliter seu materialiter velut in semine fuerunt et in se ipsis personaliter sunt, quia in ipso fuerunt ipsum semen. sunt in se singuli diverse persone, in illo non alii ab illo, in se sunt alii quam ille, in illo fuerunt, ille in se sunt ipsi, fuerunt ergo in
 15 illo, sed non ipsi, quoniam nondum erant ipsi. forte dicit aliquis: illud esse, quo alii homines in Adam fuisse dicuntur, quasi nichil et inane quiddam est, nec est nominandum esse. dicat ergo illud fuisse nichil aut vanum sive falsum, quo fuit Cristus secundum semen in
 20 Abraham, in David et in aliis patribus, ex quo omnia, que sunt ex semine, fuerunt in seminibus, et nichil fecisse deum, cum omnia, que procreantur ex semine, ipse

*The unity of
 mankind repre-
 sented by
 Adam*

2 limibis (vel lumbis) in correctura A dicunt scrip-
 ture AB^a dicit scriptura CD 3 sic om. D 5 deteta A,
 sed addidit idem c supra e alterum, ut detecta efficiatur
 8 A¹ in marg.: Anselmus 9 B² in marg.: Nota quod
 infantes fuerunt in adam, quando peccavit, sed causaliter vel
 materialiter et non personaliter 10 seu AB^a vel D
 et C 11 et om. A, addidit idem inter rigas
 12 sunt in se A in se sunt B^aCD 15 quoniam AB^aC
 quomodo D nondum AB^aC non dicunt D 17 quiddam B^a
 quidem AC, D (?) 19 vanum AB^a vacuum CD
 20 si (linea per vocabulum ducta delet.) omnia D 21 in
 (linea per voculam ducta deletum) ex D

2 v. 15 3 v. 10 4 v. 1 sqq. 6 hunc tractatum,
 qui inscribitur De Materia et Forma (cf. Shirley, Catalogue
 No. 6), publici iuris nondum factum, conferre non potui
 8 cf. Opp. (ed. Migne) Ser. II 158 pag. 454 9 similes
 conclusiones JWi de damnatione infantium cf. Trialog. IV 13
 pag. 290 sqq.

fecit prius in seminibus || ipsis; et dicat nichil vel vanum fol. 20b
aliquid esse hoc, quod, si verum non esset, hec, que
videmus esse, non essent. si enim verum non est, ea,
que natura procreat ex seminibus, in illis prius aliquid
fuisse, nullo modo essent ex ipsis, quod, si hoc dicere
est stultissimum, est non falsum vel vanum, sed verum
et solidum esse, secundum quod fuerunt omnes alii
homines in Adam, nec fecit deus inane aliquid, cum eos
in illo fecit esse. — ecce, quod tempore huius sancti
fuerunt dialectice heretici negantes scripturam sacram et
abicientes eius logicam tamquam vanam.

*The personal
unity of Adam
and Eve,*

unde eodem libro, nono capitulo, dicit, quod Adam et
Ewa fuerant una persona, quod probat ex illo Gen.
quinto cap.: masculum et feminam fecit eos et
benedixit eis et vocavit nomen eorum adam. 15

*of Christ and
the Church*

et ita est de aliis veritatibus, quas sancti doctores eliciunt
ex suppositione veritatis et logice rectissime scripturarum.
unde solebam dicere, quod illa persona agregata in casu,
quo sit tempus intercismum inter generacionem suarum
parcium materialium, que non sunt simul tempore ante
diem iudicii, quod tunc illud corpus agregatum incipit
esse in instanti agregato incepcone porporcionalis dis-
continua. sed persona ecclesie habet sempiternam exi-
stenciam, cum Cristus semper fuit in suis causis, ut
dicit Bernardus, Augustinus et Anselmus. 25

1 vel om. D, add. in marg. corrector 4 natura AB^aD
n[~] (nulla? natura?) C in om. D 6 est stultissimum
utrumque in correctura A 9 quod AB^a pro D, lin. delet. C,
sed quod add. C² int. lin. 14 manifestum (punct. subscr.
et linea per voc. ducta delet.) masculum D 16 est om. D
22 discontiva (? discontinua) ACD discencia B^a, sed in
marg. prima manus correxit distentum 25 dicunt CD ber-
nardus AB^aD beatus C

18 fortasse revocare vult lectores ad ea, quae scripsit Streit-
schriften (ed. Buddensieg) 619; 658; De Civ. Dom. (ed. R. L.
Poole) I 39 pag. 288; De Dominio Divino I 5 pag. 36; I 13
pag. 104 sqq.; II 1 pag. 178; II 2 pag. 181 24 cf.
eandem sententiam De Ecclesia (ed. Loserth) XIV pag. 303

tercium exemplum est logicum vel rationale, quo scitur terminum comunem restrictum *esse* pertinenter ad aliquod singulare, dum stante illo sensu distribuitur vel negatur, non *sic*, ut sit mobilitacio nisi pro illo, pro quo fit distincta intellectio, ut, quia Cristus est comune ad humanitatem et deitatem, nunc dicitur, quod factus est, nunc, quod non est factus. iterum quia esse est comune ad conotacionem cuiuscunque temporis presentis sicut fuisse et fore ad conotacionem cuiuscunque temporis preteriti vel futuri et comuniter pertinens est, ut limitetur ad particulare tempus presens, preteritum vel futurum. ideo scriptura sepe restringit ad particulare tempus, pro quo fit specialiter mobilitacio, ut Gen. secundo dicitur: Ade non inveniebatur adiutor, similis sibi, suple: nondum, antequam Ewa creata est, et illud Jer. tricesimo primo: Rachel plorans filios suos noluit consolari, quia non sunt, suple: filii predestinacionis ut filii Lye martirizati pro Cristo, ut exponit Augustinus in De Questionibus Veteris et Nove Legis sexagesimo secundo capitulo. nam tribus Benjamin occisa propter uxorem levite, de quo Judic. undevicesimo. non sunt filii partis contemplative ecclesie, quam sancti intelligunt per Rachelem, cum lubricitas carnis sit maxime contemplacioni contraria, et esse sic peccatorem est quoddam non esse iuxta modum loquendi scripture.

et correspondenter intelligitur illud Apoc. decimo, ubi angelus iuravit per trinitatem, quod tempus non

The apparent contradiction of Holy Scripture founded on its doctrine of the two natures in Christ

1 logicum *corr. D* vel *AB^a* et *CD* 2 'esse'
addidi 4 'sic' *scripsi* sit *A* fit *B^aCD* 5 fit *ACD*
 sit *B^a* 6 nunc *ACD* nec *B^a* 8 convocationem (?) *B^a*
 presentis temporis *B^aCD* 13 secundo *emendavi* 10 *cuncti*
codd. 14 inveiebatur (*compendio super eie omisso*) *A*
 inveniebatur *C* 16 *B^b* in *margin.*: Nota quod Rachel
 plorans filios suos noluit consolari quia non sunt suple filii
 predestinacionis 18 lye *AB^a* lie *CD* 21 sunt
om. CA, addiderunt in marg. C²A 24 quoddam *B^aCD, A*
in marg. corr. quoddammodo *A, sed addito* quoddam *in*
marg. emendavit idem

13 2 20 15 v. 15 18 locum laudatum a scriptore in
Opp. Aug. nusquam inveni, sed rem, mutatis verbis, cf. Opp.
tom. X 468 21 v. 1; cf. 201 sqq.; 43—48 26 v. 6

erit amplius, suple: ut regnet perversitas archana vel
 quecunque secularitas, quam spiritus sanctus intellexit,
 sed destruetur per fideles populos spiritu dei doctos,
 quod notatur per hoc, || quod angelus posuit pedem ^{fol. 20^c}
 dextrum super mare et sinistrum super terram. sepe
 enim contingit, quod populus laicalis vivens active ut
 reptile in carina sit volucer cleri transformati avaricia
 terrestri devocione, sicut contigit tempore Cristi et fre-
 quenter posterius.

correspondenter exponende sunt alie negative scrip- ¹⁰
 ture postponendo vanam gloriam et timorem apparencie
 sophistice, ne concedens scripturam sacram in forma sua
 videatur redargui. et cum omnes duodecim fallacie re-
 duci possunt ad primam, patet, quod notata equivocacione,
 que ponitur in scripturis cum quatuor armis prioribus, ¹⁵
 potest ipsa scriptura intelligi et defendi.

*Scientific tenets
 proved by the
 Scripture*

nec video, quod oportet admittere scienciam vel
 conclusionem, que non habet testimonium ex scriptura.
 unde ex illo Gen. primo: faciamus hominem ad
 ymaginem et similitudinem nostram, videntur michi ²⁰
 doceri quinque notabiles veritates. primo, quod deus
 creator est trinitas, cum aliter pertinenter non diceret: 'faci-
 amus'; secundo, quod tota personalitas hominis servatur
 in anima, cum dicitur 'faciamus hominem'; tercio, quod
 anima sit trina, cum sit ad ymaginem dei sui; quarto, ²⁵
 quod homo fuit creatus in gracia, cum factus est ad
 similitudinem dei sui; et quinto, quod tota trinitas est
 una simplex essencia, cum dicitur singulariter 'ad yma-

1 regnet perversitas *B^a* 7 sic *D* 8 devo-
 cioni *B^a* devocior *D* 13 videtur *B^a* duodecim *AB^a*
 13 *CD* 15 quatuor *om. D* 17 vel conclusionem
postea supplevit in lacuna C² 19 ex illo *postea add. in*
lacuna C² *A² in marg.:* Nota Genes. 1° 21 docere *AB^a*
 22 *B² in marg.:* Nota illum processum non pertinenter
B^aCD 23 hominem (*punct. subscr. delet.*) secundo *D*
 26 in *ACD* ex *B^a*

ginem et similitudinem nostram'. et sic de aliis partibus scripture, si non obest eius ignorancia.

unde Manichei faciunt loco illius scripture sacre
 5 sceleratissimam scripturam, intelligentes hic per hominem
 naturam corpoream, quam deitas secundum figuram et
 pulchritudinem sui corpoream linearet, quod pessime
 sonaret. dimittendo ergo intellectum talem sinistram,
 patet, quod scriptura sacra secundum sensum suum
 sacrum sufficit pro quacunque sciencia necessaria viatori.
 10 unde solebam fundare in scriptura sacra compositionem
 continui ex non quantis, ut ex illo Gen. primo: vidit
 deus cuncta, que fecerat, et erant valde bona, et
 ex illo Gen. secundo: requievit deus die septimo
 ab universo opere, quod patrarat, cum illo Matth.
 15 decimo: vestri capilli capitis omnes numerati
 sunt, cum eis similibus. implicant enim deum cognoscere
 omnes partes cuiuscunque continui et per consequens
 ille partes vel sunt divisibiles vel indivisibiles ad mixtim.
 non possunt dici omnes indivisibiles, ut patet ad sensum,

*For a Christian
 the sacred con-
 tents of Holy
 Scripture
 suffices to lead
 him to scientific
 knowledge*

1 et sic de aliis partibus scripture si non obest eius igno-
 rancia *om. A, sed addidit in marg. idem* 2 obest *A (in*
marg.) obesset *B^aCD* 3 scripture illus *B^a* 4 scele-
 ratissimam *in correctura B^a* 8 secundum sensum suum
 sacrum *in loco raso A* 10 *A² in marg.:* nota de com-
 positione continui *B^b in marg.:* hic nititur fundare
 compositionem continui ex indivisibilibus 12 et ex *AB^a ex*
D; C, sed deleto ex C² superscripsit et 13 secundo *AB^aC*
 11° *D* 16 implicavit *B^a* 18 aut mixtim non possunt
 dici omnes indivisibiles *om. C, add. in marg. C²* 19 divi-
 sibiles (*expunctum*) omnes *D*

10 cf. similem disputationem JWi de 'compositione con-
 tinui ex non quantis' De Ente Praedicam. (ed. R. Beer) XX
 pag. 192; XXI pag. 207; De Logica (ed. Dziwicki) III
 cap. I pag. 2; ibid. 30; cap. X pag. 159; II cap. VII pag. 140:
 et sic generaliter, cum omne continuum sit compositum ex
 non quantis, dato numero negativo etc.; ibid. pag. 167; I
 cap. XIV pag. 195; cf. porro Trialog. II 3 pag. 83: im-
 possibile saepe assumis, quod continuum etc. et paullo in-
 ferius pari argumentatione (Scriptura sacra et Augustino)
 opinionem suam fulcire nititur dicens: in ista autem res-
 pensione suppono cum Augustino et fide scripturae, quod,
 sicut deus vidit cuncta, quae fecerat etc. 11 v. 31 13 v. 2
 15 v. 30

nec omnes divisibiles, quia signatis illis quoad divinam
 noticiam deus ex omnipotencia sua posset eas ab invicem
 separare. quo facto, cum quolibet illarum foret divisibilis,
 essent in duplo plures quam ille in principio assignate,
 et sic continue, quousque fuerit status resolucionis ad 5
 indivisibile. nec videtur consonare scripture, quod deus
 non cognoscit omnes partes continui, sic quod nulle
 sunt ille, aut quod deus non potest servare indivisibile
 punctale per se et addere vel auferre, quotlibet indivi-
 sibilia sibi placuerit, faciendo ex eis unum, cum tam 10
 totum integrale quam eciam totum || universale sit omnes fol. 20d
 sue partes.

*All attacks by the
 Sophists are
 worsled by
 means of the
 five weapons*

sed quomodocunque sit de istis, puto, me esse,
 certum, quod predicta quinque genera armature habitu-
 aliter in theologo stabilita defenderent eum tutum a 15
 quibuscunque telis sophisticis, quibus incassum nituntur
 quidam scripture nostre de virtute sermonis falsitatem
 imponere.

*The truth of
 Holy Scripture
 should have its
 free course*

adiuro autem catholicos, quod non discant vel de-
 fendant aliquam illius armature quintuplicis tamquam 20
 meam, sed tamquam auctoris prime scripture per sanctos
 suos detectam et datam fidelibus ad finem, quod sexta
 armatura invasiva, scilicet gladium spiritus, quod est
 verbum scripture, non sit ligatum, sed possit in forma,
 qua hactenus, habere liberum cursum suum. tunc enim 25
 foret scriptura in autoritate, reverencia ac eciam efficacia
 sicut olim.

2 eos D 3 quolibet (?) A earum CD 4 plures partes
 quam B^aCD 7 non om. B^a 13 A¹ in marg.: Nota
 19 hic in margine cod. A figuram manus miniatam in-
 venies discant (?) distant AB^aC dicant D 21 primi B^aC
 23 invasiva om. D, add. in marg. prima manus 24 sit
 AB^aC est D 25 haccenus D attentus (atten? : actenus?) A
 hactenus B^a haccenus C 26 ac A et B^aCD
 27 post olim A prima manus addidit in lingua bohémica:
 by mnychuow nebylo (atramento nigro), i. e. utinam ne mo-
 nachi essent! post nebylo rubris litteris cap. nonum scrip-
 tum est

14 cf. supra cap. VIII pag. 167 sqq.

CAPITULUM NONUM.

secundo principaliter arguitur probando sequi ex
 datis ab adversario scripture sacre, quod nedum titubat,
 sed deficit eius autoritas. nec miremur, quod voco
 5 taliter opinantem adversarium scripture sacre, quia con-
 tradicit scripture sacre, asserens, quod est summe damp-
 nabilis, contraria sibi ipsi, cui deus et omnes angeli
 maledicunt. quis ergo non foret adversarius tali legi?
 ideo sic opinans debet confiteri, se esse adversarium legis
 10 et prophetarum. patet illud ex principio capituli pre-
 cedentis. quis ergo non niteretur destruere tam blas-
 femam scripturam, sibi ipsi contradictoriam et per con-
 sequens deo, quia legi dei contrariam? item capio scrip-
 turam sacram legalem vel propheticam, que nunc solum
 15 intelligatur catholice, pure ad sensum auctoris, ut puta
 illud Ysa. sexto: vidi dominum sedentem super
 solium excelsum et elevatum, pro quo dicitur
 fuisse sacratus per Manassem, cognatum suum, ut blas-
 femus, cum scriptura legalis videtur contradicere. nam
 20 Ex. tricesimo tercio dicitur: non videbit me homo
 et vivet, iuxta quod loquitur apostolus prima Thym.
 sexto et Joh. primo: deum nemo vidit umquam,
 quos textus sancti concordant per hoc, quod patres
 viderunt deum in natura corporea, dum videntes oculo
 25 corporali nuncium dei intellexerunt licet confuse deum,

*In the opinion
 of the scoffers
 Holy Scripture
 is wanting in
 authority*

2 B in marg.: cap. nonum C²D in marg.: cap.
 octavum 3 vel (expunctum) ab A 4 voco taliter ACD
 vocaliter B^a 13 capeo B^a 17 et elevatum C, A¹ in
 marg. om. AB^aD 18 sarratus in correctura A 20 A¹ in
 marg.: videre deum 22 et Joh. 1° AD om. B^a scripsit
 C, sed postea punctis subscriptis deleta sunt, incertum
 a quo 25 deum confuse CD, sed lineolas duas ita
 superscribere correctores, ut confuse deum eos maluisse
 appareat

3 cf. Opp. August. tom. III 23 10 cf. supra pag.
 160 sqq. 16 v. 1 18 filia prophetæ uxor Manassæ
 regis fuisse traditur, cf. Justini M. Dial. cum Tryph., ed.
 Otto pag. 430; Herzog-Hauck RE³ III₇₁₄; Riehm, Handw.
 d. bibl. Altert. 1704 20 v. 20 22 v. 16 v. 18

sicut videndo vestem videmus hominem. repugnat enim carnalitati hominis intueri naturam divinam. si autem Manasses novisset illum sensum scripture, forte non occidisset prophetam ex ceco cultu scripture Moysi(s) omne quidem malum hominis oritur ex defectu cultus et intellectus scripture.

Misunderstanding of Holy Scripture leads to misinterpretation

pono ergo, quod dicta scriptura intelligatur primo solum ad sensum catholicum, et pono, quod post superveniat Petrus dictus catholicus, qui intelligat has scripturas secundum conceptus contradictorios iuxta nudam¹⁰ gramaticam, tunc Petrus iuxta opinionem facit hanc scripturam esse falsam atque hereticam, cum ex intellectu suo sit modo huiusmodi et aliter cum paribus non sic esset, sed omne falsum facere est falsificare, ergo Petrus falsificat hanc scripturam. et cum non eo minus remanet¹⁵ scriptura sacra secundum opinionem, || sequitur, quod^{fol. 21^v} Petrus falsificat scripturam sacram, quod non videtur valde religiosum, cum falsarius monete regis vel bullarum papalium plectendus foret excommunicatione et pena corporali secundum leges humanas. — et idem videtur iudicium de hereticacione. nam hereticare est facere vel denunciare explicite aut implicite aliquid esse hereticum, quod faceret Petrus in casu posito de scriptura sacra accepta iuxta opinionem adversam. ex quo videtur, quod non foret proprium plenitudini potestatis domini pape,²⁵ hereticare conclusiones et scripturam sacram, contra

¹ *hic in cod. B glossa haec invenitur*: Nota quod sancti doctores concordant istos textus scripture: 'vidi dominum sedentem super solium' et 'Moyses vidit dominum facie ad faciem' et illos: 'non videbit me homo et vivet' et illum: 'deum nemo vidit umquam' dicendo, quod antiqui patres viderunt deum in natura corporea, dum videntes oculo corporali nuncium dei, intellexerunt hii confuse (intellexerunt) deum sicut videndo vestem videmus hominem. repugnat enim oculo carnali hominem intueri naturam divinam B⁸

⁷ intelligatur A in marg. addidit, B^aCD⁷ intelligitur in textu A ¹⁶ A¹ in marg. inferiore sub col. 20^d): arguitur contra illos qui habent falsum gramaticalem sensum de scriptura ²⁰ hunc (compendio omissio) A ²⁴ quo AB^a quibus CD ²⁶ contra quam dicitur posse dispensare quia quilibet rudis grammaticus potest licite hereticare scripturam sacram om. A, sed cum signo in marg. superiore prima, ut videtur, manus addidit

⁹ cf. supra pag. 128 lin. 1

quam dicitur posse dispensare, quia quilibet rudis gram-
maticus potest licite hereticare scripturam sacram, ut
videtur sequi ex opinione adversa non solum per in-
tellectum suum sinistrum modo, quo dictum est, sed
imponendo scripturam sacram ad signandum sententiam
hereticam dimisso sensu priori. nam hoc facere nec
videtur magnum sacramentum nec requirere preeminen-
ciam potestatis. ex hoc autem videtur licere sic facere,
quod catholicus, ut dicitur, debet sic intelligere.

quotlibet talia blasphema videntur sequi ex opinione
adversa, que videtur michi non esse a fidelibus tol-
leranda, quia, ut videtur michi, omnes sic opinantes
sunt adversarii legis Cristi et per consequens dissenciant
dampnabiliter illi legi iuxta illud dictum Cristi Matth. quinto:
esto consenciens adversario tuo cito, dum es in
via cum eo, ne forte tradat te adversarius tuus
iudici et iudex tradat te ministro et in carcerem
mittaris. iste adversarius, secundum Augustinum in
libro primo De Sermone Domini in Monte, est lex man-
datorum Cristi, que est adversaria cuilibet peccatori,
licet nemini adversetur, nisi ipse prius adversatus fuerit
sibi ipsi. habeat ergo opinio tua eundem sensum cum
illa lege in via progressus tui versus diem iudicii. et
cum illa lex non habeat sensum falsum hereticum et
blasphemum, cave, ne et tu habeas de lege domini illum

Not even the
Pope is justified
in accusing it
of heresy

God's law is the
sinner's ad-
versary

2 potest A (in nota illa marginali) posset B^aC
possit D 7 preminenciam B^aD 8 autem om. B^a
15 A¹ in marg. infer. cum signo add. Scriptura sacra vel
lex mandatorum est adversarius peccatoris 16 adversario
tuo D 18 B³ in marg. notavit Iste adversarius (cf.
textum) secundum augustinum in libro primo de sermone
domini in monte est lex mandatorum cristi que est adversaria
cuilibet peccatori licet nemini adversetur nisi homo prius ad-
versetur sibi ipsi. licet secundum alios constancia dicitur ad-
versarius tuus 20 cuiuslibet peccatoris A 21 ipse
adversetur prius B^a ipse adversetur (hoc punct. subscr.
delet.) prius A 24 lege (expunctum) lex D habeat C,
in marg. corr. A habet AB^aD

14 v. 25 18 cf. Opp. tom. IV 234—235, ubi exstat
locus supra laudatus ipsis Aug. verbis; cf. etiam ibid. 795;
VII 50; VIII 1037

*Therefore the
Christian must
try to get at its
true meaning*

sensum, quia tunc incidis in conclusionem pessime
sencientem. quod, si facis sine consensu legis dei, hic in
via ipsa tradet te iudici in die iudicii, si tunc manserit
adversarius tuus. ideo signanter repetit Cristus nomen
adversarii. ipse autem est iudex iustissimus, cui omne
iudicium datum est a patre, ut dicit Joh. quinto.
unde, ut Cristus ostendat, hoc esse in libertate tui arbitrii
et specialiter, si sine mora vel cito legi Cristi consen-
seris, addit: 'ne forte'. deus enim non precipit nec
consulit, nisi quod libere contradictorie implere possumus. 10
ministri vero dicti iudicis sunt omnes angeli tam boni
quam mali; carcer vero est ignis eternus, de quo Matth.
vicesimo quinto. probat autem Augustinus, quod ad-
versarius peccatorum est lex mandatorum dei. nam ipsa
est essencialiter deus iudex, de quo Jac. quarto scribitur, 15
quod superbis resistit, humilibus autem dat gra-
ciam, et per consequens, in quantum resistit pecca-
toribus, est eorum adversarius et e contra.

non enim || potest dictus adversarius intelligi dia- fol.21b
bolus, cum nemo debet ei esse consensuens nec aliquis 20
proximus, quia comuniter debet dissentire homini ad-
versanti, et iterum secundum apostolum: omnes vos
oportet presentari ante tribunal Cristi. non ergo
ministerio iudicandorum tradentur tunc iudici, nec est
dictus adversarius caro nostra, quia potius dissenciendo 25
sibi quam consenciendo dictus carcer evaditur. ideo de
nullo adversario pertinencius intelligitur quam de lege
Cristi manente in eternum non tunc iudicanda, cui
oportet omnem salvandum in via necessario consentire.

1 et (*expunctum*) tunc A incidis in correctura A
2 legis dei hic C legis hic AB^aD, sed AD¹ add. in
marg. dei 8 cristi (*punct. subscr. delet.*) cito D 14 pec-
catorum in correctura A B^b in marg. notavit Nota
quod adversarius peccatorum est lex mandatorum dei que est
essencialiter deus iudex 21 debet ACD oportet B^a
24 tradetur B^aC 25 dictus AB^aC deus D 29 neces-
sario ACD, (?) B^a (nec^o)

intelligit autem Augustinus per novissimum quadrantem plenam penam perpetuam in circularitate notatam. 'donec' enim signat perpetuitatem ratione adiuncti convertibiliter cum hoc adverbio 'quamdiu', ut in illo Ps. 5 centesimidecimi: sede a dexteris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, que posicio erit perpetua, ut patet Ebr. decimo, cum terra, que scabellum pedum dei, continet infernum perpetuo dampnatorum. notat autem Augustinus, quomodo homo 10 perpetuo reddit hoc debitum pene et numquam plene est redditum, et quomodo per quadrantem, qui est quarta pars denarii signantis mercedem meriti in predestinatis, signatur pena pro amore temporalium et specialiter terrenorum. nemo enim dampnatur nisi pro illicito 15 amore temporalium, que, cum sunt sublunaria et vanitas, sub sole non comparantur ad largum premium beatorum, quod vocatur denarius diurnus, nisi modicum tamquam quadrans. deus enim punit citra condignum et premiat ultra condignum quia ubilibet graciose; ymmo cum 20 terrena temporalia in spera corruptibilium maxime affectantur et terra sit novissima quarta spere, signanter vocat Christus mercedem illius amoris perpetui quadrantem novissimum.

and not forfeit
the grace of
God by world-
liness

2 plenam om. CD B⁵ in marg. notavit Nota intellectum illius: proicite eum in carceribus, donec reddet (*abhinc manus alia* (B⁴ *pergit*) novissimum quadrantem; intelligit enim Augustinus per novissimum quadrantem plenam penam perpetuam et quomodo homo perpetue reddit hoc debitum et numquam plene est redditum et quomodo quadrans qui est quarta pars denarii non comparatur ad largum premium beatorum quod vocatur denarius divinus, sed ad modicum sicut est quadrans, quia deus punit citra condignum et premiat ultra condignum, quia ubique graciose agit B⁴ 5 centesimi decimi *emendavi* CIXⁱ codd. 6 tuos scabellum pedum tuorum AB⁴D tuos etc. C 7 erit AB⁴C est D 8 est add. C² int. lineas om. codd. 10 A¹ in marg. super. cum signo *marginali* notavit quomodo dampnati reddunt debitum 12 in ACD non B^a 14 illicito in correctura B^a 15 sublunaria *prima pars vocis* (sub) in correctura A sublunaria et in loco raso *supplevit* C²

1 cf. Opp. tom. IV 233; VII 49—51
7 v. 12

5 Ps. 110.1

*Praise of the
holy book*

honoremus igitur scripturam timendo, ne perpetuo
simus ei adversarii, cum sit preceptum. unde Augustinus
ibidem: 'reliquum est, ut hic intelligamus adversarium
peccatorum esse preceptum dei. quid enim sic adver-
satur peccare volentibus sicut preceptum dei, id est, lex
eius et scriptura divina, que data est nobis ad hanc
vitam, ut sit nobiscum in via, cui oportet non con-
tradicare, ne nos tradat iudici, sed ei oportet consentire
cito. non enim quisque novit, quando de hac vita
exeat. quis autem consentit scripture divine, nisi qui
audit vel legit, pie deferens ei culmen autoritatis, ut,
quod intelligit, non propter hoc oderit, quod peccatis
suis adversari sentit, sed magis diligit correccionem suam
et gaudeat, quod moribus suis, donec sanetur, non par-
cetur? quod vero aut obscurum aut absurdum illi sonat,

*Its mysteries are
revealed to him
who prays*

non inde concitet || contradiccionum certamina, sed oret,
ut intelligat, benevolenciam tamen et reverenciam tante
autoritati esse exhibendam meminerit. et quis hoc faciet,
nisi qui ad testamentum patris apperendum non licium
minacione acerbus, sed pietate mitis accesserit?

ecce, quante cristianus, filius dei patris, debet re-
vereri testamentum patris celestis, non dicendo, quod
testamentum datum sibi a deo patre sit falsissimum et
prophanissimum, cum secundum apostolum Gal. tercio:
testamentum hominis confirmatum nemo
spernit. unde, ut dicit Augustinus paulo ante exponens
illud Matth. quinto: beati mites: 'noli', inquit, 'altum

1 *A*² in marg.: Honor scripture 2 ei *ACD* eius *B*^a
contrarii (*punct. subscr. delet.*) adversarii *A* 3 reliquum
lego; breviate forma voculae haec: re^{cu} est 4 peccatorum
(? peccatori) in correctura *A* 10 inter nisi et qui vocabulum
excidisse videtur, remanet rasura *A* 11 legit vel audit *B*^a *CD*
14 donec sanetur in correctura *A* 15 aut *B*^a, corr. ex
autem *A* om. *CD* *A*¹ in marg. super. (*supra col. 21^c*):
honor et reverencia ad scripturam sacram 21 *A*² in marg.
Honor scripture 23 patre om. *CD*

2 cf. *Opp. tom. VIII* 103 (in fine); *VII* 50 24 v. 15
26 cf. *Opp. tom. IV* 235; *VII* 434—435; cf. etiam *VIII* 1349
27 v. 5

sapere, sed time cum pietate. qui,' inquit, 'pie querit
sacram scripturam, honorat eam et opere et mente et
non reprehendit, quod nondum intelligit, et propterea
non resistit, quod est mitem esse'. ecce, quod iste
5 sanctus horruit imponere testamento domini falsitatem,
quia tunc foret reprehensibile, ut patet capitulo proximo.

et si arguatur, quod idem inconueniens sequitur
contradicta de scriptura sacra, quinto modo dicta, patet,
quod non. nam sacra scriptura est agregatum ex codice
10 et sensu vel sententia sacra, quam catholicus habet de
illa materiali ut signo.

ex quo patet, quod, quotquot sunt catholice intelli-
gentes codices scripture sacre, et idem materiale in
numero, tot sunt scripture sacre quinto modo dicte
15 propter diversitatem actus intelligendi. illa enim mentalis
intelleccio est verius scriptura quam lineacio membrane,
que non est scriptura sacra, nisi per habitudinem ad
illam, nec scriptura mentis est sacra, nisi per scrip-
turam obiectivam, quam concipit. illa enim est primo
20 sacra, in qua omnes catholici comunicant, cum sit una
comunis fides toti ecclesie. et sic est variacio scripture
quinto modo dicte ratione materialis signi, ratione
obiecti signati, ratione conceptus animi et mixtim.

secundo patet, quod nemo potest hereticare, falsi-
ficare vel licite dispensare aut agere contra scripturam
25 quinto modo dictam, et multo minus contra scripturas
sacras priores. ipsa enim non potest esse falsa, cum
tunc desineret esse, sicut desineret esse sacra eo, quod sacra-

*Not the letter of
the manuscript,
but the spirit of
it interprets the
Scripture*

*If it is wrong,
then it is no
longer Holy
Scripture*

1 pie querit *ACD* pieque *B^a* 2 et (prius) om. *B^a*
3 dum (expunctum) reprehendit *D* 4 non (expunctum
et lineola per voc. ducta delet.) est *B^a* mitem in correctura *A*
8 5° *ACD* est agregatum 5° *B^a*, qui, deceptus duobus oculis
scriptura sacra in linea proxima exstantibus, perperam ita
scripsit 11 illo *CD* 12 *A²* in marg.: quare dicitur scrip-
tura sacra 13 et *ACD* etiam *B^a* materiali *D* 19 prima
est *B^a* 24 *A²* in marg. infer. cum signo notavit Scrip-
tura sacra quinto modo dicta non falsificari etc. 26 'dictam'
scripsi sacram codd. 27 sacras om. *CD* 28 sicut
desineret esse om. *B^a* desineret esse sicut om. *C*,
sed *C²* in margine adscripsit, ut lectio codd. AD restituatur
desinet (posterius) *D*, qui compendium neglexit addere

6 cf. supra 175; 171

mentum est eius substancialis differencia. unde illam veneratur cristianus sicut ymages ratione muniminis et non ratione trunci vel codicis. et sic idem foret dispensare vel agere contra ipsam et agere contra deum, quod non est licitum. et per idem non est in potestate nostra imponere ipsam ad false significandum.

The manuscripts of the Bible and their relative value

de codicibus vero materialibus in ipsa scriptura est catholico modica vis vel cura. si enim non licet filio, infringere testamentum patris terreni, contraveniendo vel imponendo sibi significacionem extraneam, multo magis non licet catholico, variare vel dissolvere testamentum incorrigibile dei patris.

sed alias obieci, quod omne agregatum per accidens habet subiectum || accidentaliter sic denominatum, ex quo videtur, quod est dare scripturam, que per accidens est sacra, de qua sequuntur dicta inconueniencia. sed studeant circa eorum solucionem, qui ex bona fundacione sic loquuntur de scriptura sacra, quia meum est loqui de alia superius limitata.

tercio vero obicitur per hoc, quod pars materialis scripture, in qua comunicant scriptura sacra et impossibilis, est pars scripture sacre, que nedum non est vera, sed est impossibilis. pro isto supponitur cum Augustino

1 est (*punct. subscr. delet.*) substancialis A 2 B³
in marg. notavit Nota hic quod scriptura in codice vel in intellectu debet venerari sicut ymages ratione (*scripsi*; rationem B³) numinis (?) et non ratione trunci vel codicis muniminis B^a; A *in textu, sed in marg.* A² cum signo ad niminis posito addidit numinis, ut muniminis maluisse videatur, quod intelligi nequit numinis D, C² in loco vacuo (numini)
 10 imponendum D 11 variare in correctura A 14 sic ACD sine B^a 15 que om. A, sed additum supra columnam (21^d)
 16 secuntur A in marg., B^aCD sequitur (*punct. subscr. delet.*) in textu A 21 et CD; A, qui etiam. quod prius scriptum erat, punctis sub iam scriptis in et (ec) mutari voluit etiam B^a 22 que om. B^a

13 alias: *respicit, ni fallor, argumentacionem suam de elementis mixtorum et indivisibilium, quae invenitur in Logica (ed. Dziewicky) III cap. IX pag. 77 sq.*

in De Cognicione Vere Vite in fine et quinto decimo De Trinitate cap. duodecimo, quod vox verbi sit indumentum verbi. ex quo videtur per idem, quod est dare aggregatum ex voce et conceptu et per idem ex signo visibili et conceptu, et sic iuxta hoc est dare duplicem scripturam, scilicet sacram et maculatam. illud autem materiale est utrobique verum, sed aggregatum, quod non est pars scripture sacre, est falsum. nec occurrit michi, quod hoc abstractum scriptura signat taliter
 10 concrete.

habito itaque, quod falsificantes scripturam sacram implicant, se esse eius adversarios, restat deducere, quod ipsi habent tollere ut plurimum eius auctoritatem. nam nullum tam falsum et prophanum, ut deductum est proximo
 15 capitulo, scripturam sacram esse secundum eius adversarios, est alicuius auctoritatis, ergo scriptura illa maledicta a deo et ab homine maledicenda non debet esse alicuius auctoritatis aput catholicum et a pari aput neminem. cum enim caperet auctoritatem suam a deo, videtur,
 20 quod assistente tanta mendositate expirat auctoritas. confirmatur: tota scriptura sacra signat concrete omnes sensus suos, ergo existente quocunque sensu partis sue sinistro tota scriptura cathegorematicè erit falsa. iterum unus homo notorie falsus non est utilis capi in testimonium,
 25 ergo scriptura sacra, si sit ut plurimum falsissima, eciam blasphema, non est testis idoneus veritatis. tales evidencie

It is the object of those who falsify Holy Scripture to destroy its authority

1 *A*¹ in marg. superiore notavit cum signo Arguitur pro veritate scripture deducendo ad impossibile 4 et per idem ex signo visibili et conceptu om. *D*, sed *D*¹ in marg. addidit per idem ex signo visibili in conceptu, omisso et 6 scilicet om. *B*^a 7 materiale correxit *A* unum (? verum) *A* 8 est om. *A*, add. inter lineas 15 eius om. *B*^a *D*; *A*, sed add. inter rigas 17 ab om. *B*^a 18 aput (alterum) om. *B*^a 19 enim *ACD* non *B*^a 21 concrete in correctura *A* copulative *B*^a 23 sinistre *B*^a erit *ACD* est *B*^a 24 est om. *A*, int. lin. add. 25 falsissima eciam *A* falsissima et *B*^a *C* falsa et *D*

1 cf. Opp. tom. XVII 1935/36; sed verbis ipsis ab Aug. scriptis JW supra non utilis 2 cf. ibid. XI 282 14 respicit, ni fallor, ea, quae disputavi de adversariis Scripturae inde a pag. 141 23 'cathegoremata' secundum logicos incomplexa sunt, cf. De Ente Praed. pag. 5 lin. 20 sqq; Prantl, Gesch. d. Logik III (Index pag. 426)

*The authority
of Scripture is
superior to all
human thought*

movebant Augustinum epistola nona Ad Jeronymum sic scribere: 'descriptis', inquit, 'apostolorum et prophetarum, quod omni errore careant, dubitare nepharium est', et post dicit 'sanctam scripturam in summa et celesti auctoritatis culmine collocatam. 'de veritate', inquit, 'eius certus et securus legam, quia, ut dicit, si in aliquo essent reprehendenda, ipsa divina eloquia sibi essent ubique suspecta'. ideo ut dicit veritas ipsarum divinarum scripturarum ad nostram fidem edificandam memorie comendata non a quolibet, sed ab ipsis apostolis, ac per hoc in canonum auctoritatis culmen recepta, ex omni parte verax atque indubitanda persistit. nec credo quemcunque esse catholicum hoc negando. unde Augustinus secundo Super Genesim Ad Literam decimo dicit, quod 'maior est scripture sacre auctoritas quam omnis ingenii humani capacitas'. ideo debet se reprehendere humana temeritas et non arguere scripturam sacram potius quam deum ex falsitate, sed pie considerare, || quod vane aut blasfeme intelligens aliud quam autor scripture se ipsum falsificat, non scripturam, cum absurditas orta redundare debet in personam culpabilem immunitate rei inculpabilis semper salva. si ergo nullus cristianus debet sic intelligere ex dictis sexto cap., nullus cristianus debet concedere, scripturam sacram propter intellectum talem errorem esse falsam eo, quod tunc non foret scriptura sacra

1 *A² in marg. inferiore notavit cum signo* De veritate et auctoritate scripture sacre 4 sanctam *AB^a* sacram *CD*
5 *C in marg., prima manus:* Nota optime 11 auctoris *D*
14 *B³ in marg. notavit* Maior est scripture sacre auctoritas quam omnis humani ingenii capacitas 18 *A¹ in margine superiore (sup. col. 22^a) notavit* argumenta pro veritate scripture sacre 19 aliud *om. B^a, int. lin. add.* se *om. A, int. lin. add.* 20 *ipi (punct. subscr. delet.) non A* 21 debet *om. A, in marg. addidit idem*

1 *cf. Opp. tom. II (Ad Hieronymum ep. LXXXII 251); cf. etiam ibid. 63 sqq.; 115—116* 4 *cf. ibid. II 252*
7 *cf. ibid. II 253* 14 *hunc locum in Aug. scriptis, sedula lectione multorum defessus, invenire desperavi; quae in similem modum de Scripturae auctoritate disputat cf. Opp. tom. III 250; II 608; 252—253; XII 127* 23 *cf. supra pag. 136; 112; 131* *respicere videtur ea, quae profert supra pag. 129 sqq.*

deficiente forma sacra. item viciose vel male intelligens non debet concedere scripturam sacram esse falsam propter suum conceptum sinistrum, cum debet non concedere ipsam habere illum conceptum. nichil enim est
 5 falsum nisi propter falsitatem, que sibi inest. falsitas autem in proposito est in false intelligente et non in scriptura sacra, ergo etc. si enim scriptura sacra habet talem sensum impossibilem, tunc deus daret sibi illum sensum et per consequens non foret tunc sacra, sed im-
 10 possibilis. unde literam talem materialem prohibent sancti sic intelligi, que non est scriptura sacra, sed scriptura deformata. unde non videtur michi, quod sensus scripture sacre est falsus, licet aliqui eliciunt sensum falsum ex scriptura. et ideo decipiuntur quidam
 15 intelligentes doctores ut Hugonem in sexto Didascalie cap. decimo et alios sanctos prohibentes scripturas multas intelligi ad literam, suple: sensu erroneo viciatam. item si quis sit false accusatus de crimine, non propter hoc est criminosus, sed potius e contra, ergo per idem
 20 nec scriptura sacra, cum in ipso sue falsitatis et aliorum recitatorum quinto cap. sit scripture sacre accusacio. nam per idem deus, mundus et astrum forent falsissima, quia signant ex impositione divina et humana conceptus falsissimos, sed scriptura sacra ex impositione legitima
 25 sic false signat. ideo, ut dixi superius, est infirmitas puerilis, qua vocantur signa falsa, que faciunt omnino ut debent, ut patet per venerabilem Anselmum in libro suo De Veritate. pueri enim nesciunt intelligere falsum distrahenter modo, quo methaphisicus dicit, falsum esse,
 30 quod deus non est. unde quia talis puerilis conceptus

Those who misunderstand Holy Scripture are guilty of falsification

1 intelligens *in fine correxit A* 14 ideo *in correctura A*
 in isto *B^aD* in illo *C* 15 didasco⁶⁰ *A* ali sanctos *A*,
superscripto os litterae i, ut alios correctorem maluisse appa-
reat alii sancti *B^aCD* 23 quia *B^aCD, A^a in marg.*
(dubia lectio) qua *in textu A* 24 sed *ACD* si *B^a*
 27 patet *om. B^a* 28 secundum *(lin. deletum) int. A*

15 cf. *Opp. (ed. Migne) Ser. II 176 (Eruditionis Didascalie libri septem) pag. 807—808* 21 cf. *supra pag. 101 sqq.*
 25 cf. *supra pag. 118* 27 cf. *Opp. (ed. Migne) Ser. II 158 pag. 475 sqq.*

de falso, ut ego credo, non est plane fundabilis ex scriptura, ideo debet theologus ipsum abicere. nam logici antiqui dixerunt, quod propositio est oracio verum vel falsum ex parte rei signans. et Anselmus in De Veritate secundo cap. declarat, quod veritas oracionis est rectitudo, qua significat, quod debet; unde oracionem vocatam falsam, que debet signare esse, quod non est, concedit, quod debet veritatem et rectitudinem, cum facit, quod debet. et sic oracionem dicit duplici veritate aut rectitudine veram, prima, qua facit, quod debet, et illa est sibi naturalis, et secunda, quam habet a suo signato. unde dicit, quod nulla oracio ad hoc facta est, ut significet esse, quod non est, sed ut accipiat significanciam || veritatis, et sic omne signum vel ens est verum, ut dicunt doctores concorditer. non enim credo, quod in statu innocencie fuisset talis impositio vel vaga intellectio falsitatis.

*Five weapons to
prove the truth
of Holy
Scripture*

redeundo ergo ad propositum, notandum, quod, sicut quintuplex est scriptura ex sexto capitulo et quintuplex armatura pro eius defensione ex octavo capitulo, sic quintuplex est medium disponens ad sue veritatis noticiam, scilicet codicum scripture correctio, logice scripture instructio, parcium scripture magis collatio, sui devoti studentis virtuosa dispositio et primi magistri interna instructio.

2 catholicus (*punct. subscr. delet.*) theologus D 3 logici
in correctura A oracio ex parte rei verum vel falsum
signans C 5 A¹ in marg.: Veritas oracionis 6 signat BCD
8 rectitudinem in rasura corr. C² 10 rectitudinem B^a
rectificatione C, sed C² linea per ficacione ducta tudine
superscripsit, ut rectitudine efficiatur 11 secundam A,
sed m expuncto secunda relinquatur 13 esse B^aCD, A in
marg. iteravit, quippe cui scriptio prima in textu dubia (? omne)
videretur 13 signanciam B^aCD 14 veritatis A: v maiore
forma exaratum et quasi ludo linearum facies effecta est
16 vel ACD ut B^a 18 A¹ in marg.: nota bene
20 'octavo' scripsi 7° codd. 21 A¹ in marg.: quintu-
plex medium disponens ad veritatis noticiam

4 cf. *ibid.* pag. 470 19 cf. *supra* pag. 119; 125 20 cf.
supra pag. 167 sqq. 24 i. e. dei, auctoris Scripturæ,
cf. *Streitschriften* pag. 80

oportet enim codices scripture, in quacunq[ue] ligwa *Corrected texts*
 fuerint, esse correctos, ut docet Augustinus secundo De
 Doctrina Cristiana, quarto decimo: 'plerumque', inquit,
 'adiuvat interpretum numerositas, collatis codicibus in-
 5 specta atque discussa, tantum absit falsitas. nam co-
 dicibus emendandis invigilare debet solercia eorum, qui
 scripturas divinas nosse desiderant, ut emendatis non
 emendata cedant'. est autem sententia huius sancti,
 quod correccio codicum non f[aci]at secundum or[na]tionem
 10 sumptuosam nec secundum rectificacionem factam iuxta
 humanam scienciam, sed proporcionaliter, ut lector
 concipiat autoris sentenciam. ad hoc enim prodest, ut
 ostendit cap. duodecimo, varietas interpretum, nec
 offendit peritos vocatum viciu[m] sermocinalis sciencie,
 15 dum veritate detecta falsitas sit exclusa, falsitatem autem
 odiunt sancti inesse eciam nostris codicibus ut venenum.

secundum, scilicet logice scripture noticia est valde
 necessaria. aliter falsificaret lector scripturam et ab-
 hominaretur irreverenter. eius formam, nec sciret ipsam
 20 defendere contra sophistarum instanciam. ideo valde
 decet theologum logicam sue scripture cognoscere, ne
 capiatur in verbis. unde Augustinus cap. quarto decimo,
 ubi supra, dicit, quod 'forma loquendi scripture consuetu-
 dine legendi et audiendi innotescat'. tanta enim est vis
 25 consuetudinis, ut testatur experimentum comune, quod
 illa forma tam quoad logicam quam quoad eloquenciam,
 que videbatur in principio esse indebita et inculta, per
 consuetudinem videbitur sapida et subtilis. et hinc sancti

*Intimate
acquaintance
with the logic of
the Bible*

2 *A*² in marg.: Augustinus 3 plerumque *C*, in correc-
 tura *A* plurimum *B*^a, (? plurimi) *D* 6 iniugulare *A* eos
 eorum *A* 7 nosce *D* noscere *C* 11 scienciam *A* (? sentenciam)
 15 autem *ACD* enim *B*^a 17 *A*¹ in marg.: forma > scripture
 scilicet *AB*^a, *C*² in marg. si *D* om. *C* 21 sue scrip-
 ture *A* scripture sue *B*^a*CD* 23 supra om. *A*, add.
 idem in margine formam (?) *A* 24 et *AB*^a*C* vel *D*
 26 li (expunctum) eloquenciam *D* 28 sapida *AB*^a sapienda *C*
 esse (punct. subscr. delet.) sapienda *D*

2 cf. *Opp. tom. III* 36
 22 cf. *ibid. II* 35

13 cf. *ibid. III* 32-33

doctores tantum appreciabantur et utebantur logica scripture, ut patet ex dictis. et hinc Augustinus docet cristianum volentem loqui eloquenter attendere ad scripturam autorum nostrorum, ut patet quarto De Doctrina Cristiana quinto cap.: 'nemo, inquam, debet dubitare, quoniam forma loquendi scripture sit a cristicolis observanda'. unde Augustinus Super Psalmos centesimo quadragesimo, ostendens ex scriptura, quod debemus concedere fieri Cristo, quicquid membris suis || facimus, sic subiungit: fol. 22^c
 'hec cristianis inusitata esse non debent, maxime in quibus regule fixe sunt ceterorum intelligendorum et aut non turbabuntur aut cito corrigentur'. ecce, quanta est confidencia et consolacio in scriptura.

*One part of
Holy Scripture
explains the
other*

tercium, scilicet crebra leccio parcium scripture, videtur ex hoc esse necessarium, quod sepe una pars scripture exponit aliam. sicut enim interpretum varietas salva semper veritate reciproce se exponit, sic ewangelistarum variacio et aliarum scripturarum, que vel addunt vel variant stante eadem sententia. et hoc fuit principium Augustino in libro suo De Concordia Ewangelistarum ad tollendum falsitatem vel repugnanciam inter illos. unde libro tercio De Concordia cap. decimo excludens illud Matth. vicesimo septimo a mendacio, quo dicitur: tunc impletum est, quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem: et acceperunt triginta argenteos, precium apreciati, quem appreciaverunt filii Israel etc. illud autem non in-

3 scripturam AB^a scripta CD 5 quoniam AB^a,
 C² in marg. quid D quod (linea delet.) C
 7 14° CD 9 A¹ in marg. infer. (sub col. 22^b): forma
 sine logica scripture sacre comendatur 11 fixe AB^a
 infixe D; C, sed in lin. delet., ut fixe supersit ut (ex-
 punctum) aut A 20 augustini CD 22 septimo emendavi
 ex auctoritate Maurinorum X^o codd. cuncti 24 A¹
 in marg. super. notavit non habetur in Jeremia illud dictum
 quod allegatur Matth. 27 et quomodo excusatur a mendacio
 per augustinum A in marg.: Nota

4 cf. *ibid.* III 87 7 cf. *ibid.* VI 1006 20 cf.
ibid. IV 150 23 v. 9 27 cf. *Opp. tom. IV* 150—151,
 sed verbis ipsis quae scripta sunt JW supra non utitur

venitur in Jeremia, sed sentencialiter in Zacharia undecimo capitulo. sed Augustinus solvit tripliciter, primo, quod codices correcti habent simplex nomen 'prophete' et non illum terminum 'Jeremias', sed codices habentes
 5 hoc nomen 'Jeremie', non sunt in hoc scriptura sacra, sed mendosi eiciendi. sed ista responsio non placet Augustino, quia maior pars codicum eciam correcta per greca exemplaria ita habet. — ideo secunda responsio est, quod Jeremias aliqua scripsit et multa dixit una voce
 10 ex securiori inspiratione divina, que in scriptis nostris non inseruit, sed alteri prophete inserenda reliquit. unde Ieronymus dicit, se invenisse in quodam libro ebraico intitulato Jeremie auctoritatem predictam de verbo ad verbum; non enim habemus omnes codices prophetarum.
 15 — sed tertia responsio, in qua quiescit Augustinus, stat in isto, quod spiritus sanctus ordinavit Mattheum inserere nomen Jeremie ad denotandum, quod omnes sancti prophete uno spiritu loqui communicaverant in loquela, sic quod quecunque per eos spiritus sanctus dixerit, et
 20 singula esse omnium et omnia singulorum; et sic spiritus sanctus movebat mentem Matthei sic scribere, ut discat ecclesia inter sanctos esse tantam vim comunionis et inter prophetas esse tantam concordiam, ut omne dictum Zacharie congruentissime competeret Jeremie. et sic
 25 credo Augustinum fuisse motum concedere, quod sua sit omnis ligwa, ut recitatur supra capitulo tercio.

sic igitur prodest crebro legere partes scripture pro habendo conceptu sue concordantie et excludenda ap-

5 hoc *AD* hic *B^aC* hoc scriptura *ACD* hec
 scriptura *B^a* 9 aliqua *AD* alia *B^aC* 10 securiori *A*
 secreiore *B^aCD* 13 ieremie *A* ad *ACD* in *B^a*
 24 competerit *A* (?) 25 credo Augustinum fuisse motum
om. D, add. *D¹* in marg. 26 tercio *int. lin. add. AC²*
om. B^a, D (lacuna) 27 *A¹* in marg. inferiore: multum
 prodest legere crebro partes scripture, quia se exponunt ecclesie
 (expunctum) scripture *D*

1 sed cf. Jerem. 326 sqq. v. 12—13 12 quo
 loco, ignoro; libro et capite in incerto relictis, locum in-
 venire non potui 26 cf. supra pag. 46 sqq.

parencia sue repugnancie. unde Ieronimus epist. tricesima quarta Ad Nepocianum precipit sibi 'divinas scripturas sepe legere', sicut et alibi precipit Demetriadi propter fructum multiplicem. prodest igitur notare equivocacionem et logicam scripture secundum concordancias et processus.

The student of Holy Scripture must be intent upon finding the truths it contains

quoad quartum, scilicet virtuosam disposicionem discipuli scripture, patet, quod aliter studium suum foret nocivum et quidquid loqueretur, male sonaret. ymmo cum oportet deum apperire et claudere illum librum, 10 patet, quod, quicumque fuerit amicus huius magistri, habet fructum discipline superbis || absconditum. et ad hoc fol. 22^d preter rationem demonstrativam sunt quotlibet testimonia scripture et sanctorum doctorum. sic enim dicit Cristus Matth. undecimo, quod pater abscondidit misteria 15 scripture a sapientibus et revelavit ea parvulis, ut etiam dicit apostolus prima Cor. primo.

unde solebam dicere, quod virtuosa dispositio discipuli scripture specialiter stat in tribus, scilicet in autoritatis scripture humili acceptance, in sui et rationis 20 conformacione et sanctorum doctorum testificacione.

a) Humble submission to its authority

debet enim cristianus primo credere, quod 'tota scriptura sit infringibiliter vera, et si false concipit, error pro-

2 precepit *D* 7 quartam *D* 12 *A*¹ in marg. super. (sup. col. 22^d) notavit Scripturam sacram legens debet esse virtuosus discipulus scripture, que virtuositas stat principaliter in tribus 15 abscondidit *scripsi ex auctoritate Vulgatae* abscondit *codd. cuncti* 17 etiam *AC* et *B^dD* 20 acceptance *B^aCD* acceptance *A*, sed in margine cum signo ad pc respiciente add. ta, ut acceptance correctorem maluisse eluceat

1 cf. *Opp. (ed. Migne) Ser. I 22 pag. 533* 3 cf. *ibidem 1113; 1124* 15 v. 25 17 v. 27 18 hunc locum in libris *JWi* hucusque publici iuris factis nusquam inveni, quamvis sedula lectione eos libros, in quibus illum de Scriptura rite intelligenda disputare verisimile erat, percurrerim; cf. *Triolog. I 8 pag. 63*, ubi 'noticia grammaticae et logicae ad rite cognoscendam scripturam' opus esse subtiliter demonstrat; cf. etiam *De Dom. Div. (ed. R. L. Poole) I 11 pag. 76*

- prius est in causa', quam regulam dat Augustinus tercio De Doctrina Cristiana decimo sexto. unde dixi superius, ille irreverenter et sinistre tractat scripturam sacram, qui concipit et asserit illam falsam. unde beatus Bernardus
- 5 Super Psalmo 'Qui habitat', sermone primo, sic loquitur: 'quicumque de scripturis sanctis aliquid non sancte usurpant et detinent veritatem dei in mendacio, sicut solent quandoque nonnulli, manifeste sunt imitatores inimici', qui temptationis occasionem de sacro psalmo assumpsit.
- 10 'cavete, dilectissimi, quia prorsus diabolicum est. et ex parte eius se esse probant, qui hoc faciunt in suam ipsorum perniciem, salutaria scripta pervertere molientes'. ideo dixi superius, quomodo diabolus allegavit Cristo ad sensum sinistram hanc partem illius psalmi:
- 15 angelis suis mandavit de te. ideo superatus fuit a prima scriptura ex scriptura triplici allegata, nec audebat esse falsarius scripture Cristo prius approbanti scripturam, sicut fuit Ewe prius dubitanti. non falsificemus igitur, quod diabolus pro absurditate exhorruit.
- 20 unde in Decret. vicesimo quarto quest. tertia heresis sub autoritate Jeronymi Super Epist. ad Gal. sic habetur: 'quicumque scripturam aliter intelligit, quam sensus spiritus sancti flagitat, a quo scripta est, licet ab ecclesia non recesserit, tamen hereticus appellari potest'. ideo, ut dixi,
- 25 periculosum est, vel leviter cogitare sensum sinistram scrip-

Dangers of false interpretation

2 ut dixi B^aCD 4 et A vel B^aCD A¹ in marg.: Bernardus, idem in marg. inferiore notavit Contra falsificantes scripturam sacram et de ipsius honore 7 mendacio AB^aD iniusticia C 10 quia corr. A 13 A¹ in marg.: Nota de diabolo 16 ex scriptura om. D, sed D^b add. in marg. 17 prius (expunctum) cristo A 23 scriptura AC recesserit in fine correxerunt AB^a

1 cf. Opp. III 68, ubi Augustinus de 'duplici interpretatione' Scripturae sacrae vel 'de regula in figurativis locutionibus servanda' acute disputat 2 cf. supra pag. 193 4 cf. Opp. (ed. Migne) Ser. II 183 pag. 186 5 Ps. 91 verba a JWo laudata non in ipso 'sermone', sed in praefatione operis inveniuntur 13 cf. supra pag. 130 14 cf. Ps. 91 11 20 cf. Corpus Iuris Canonici, ed. Aemilius Friedberg, Lipsiae MDLXXIV (editio secunda) Decr. II c. 27 C.XVII q. 3

ture multo magis legendo in libro cordis, sic mendaciter asserere, quod est intelligere. flagitat autem et expostulat sensus spiritus sancti inspirando, ut ad nostram doctrinam et honorem auctoris scriptura intelligatur. nam ad hunc finem secundum apostolum Rom. quinto decimo erant scripta; quomodo ergo honorat scripturam vel verbum domini, qui imponit sibi falsitatem vel alias denominationes mendosas capitulo proximo recitatas?

b) *Its rational interpretation,*

quoad secundam partem honoracionis scripture utendum est regula Augustini tercio De Doctrina Cristiana sexto decimo, quod, quidquid 'in scriptura videtur sonare facinus vel flagitium, figurative debet intelligi, quousque sonuerit caritatem'. ex quo patet, quod utrobique in scriptura sacra est conformitas rationi et per consequens ratio est testis necessarius ad habendum sententiam scripturarum. ex quibus colligitur regula Augustini tercio De Doctrina Cristiana || vicesimo septimo, quod ex eisdem scripture verbis stat quotlibet sentire catholice dispare sententias, eciam ex spiritu sancto illas docente, dum ex alia scriptura doceri possunt congruere veritati. aliter enim secundum hunc sanctum non forent sensus scripture sacre, sed utrobique preferenda est scripture tam certitudo quam autoritas rationi humane, cum idem sit scriptura sacra et verbum domini, quod oportet esse summe autoritatis.

but the authority of God's law is superior to that of human reason

25

1 legendo *correx*it A 10 C in marg.: Nota bene (C¹ ?)
 B⁵ in marg.: quando aliqua pars sacre scripture male sonat.
 debet reduci ad sensum verum secundum August. De Doctr.
 Cristiana cap. 16° 13 caritative C; i postremum puncto subscr.
 deletum, ut caritatem supersit (caritatē) D quod om. B^a
 16 sententiam ACD sensum B^a 17 A¹ in marg.
 superiore (sup. col. 23^a) notavit eadem scriptura sacra habet
 plures sanctos sensus 18 verbis ACD et verbis B^a
 20 augustino (expunctum) dum D scriptura om. D, add.
 D⁵ in marg. 21 sensum (linea per voc. ducta delet.) sanctum A
 sanctum D sensum B^aC

5 v. 4 8 cf. supra pag. 166 10 cf. Opp. tom. III 68
 17 cf. Opp. III 73, ubi res, non verba ipsa Augustini in-
 veniuntur

quoad terciam partem veneracionis scripture in suis
 testibus et devotis discipulis, dictum est capitulo secundo
 de beato Augustino et aliis sanctis doctoribus, quomodo
 credendum est eorum testimonio. si enim legistam oportet
 5 credere in causa suspecta testimonio fallaci, multo magis
 crederet catholicus testimonio sanctorum doctorum in
 causa non seductiva propter lucrum, quia in materia
 fidei, quam tam diligenter examinarunt tam devote pul-
 santes magistrum optimum pro veritate noscenda. unde
 10 videtur michi signum infidelitatis, postquam probatum
 est sanctorum testimonio, aliquem esse sensum scripture
 sacre, illi discredere vel defensionem eius gratis omittere
 et tamen iudicium humanum ex testimonio hominum
 mendacium ad unguem prosequi cum omni sollicitudine
 15 et labore specialiter in materia non tam necessaria
 ecclesie.

quintum autem, scilicet dei instructio, est medium *c) The sub-
 mission to the
 testimony of the
 Fathers*
 tam necessarium, quod impossibile est, quemquam ali-
 quid adiscere sine sapientia prima docente, ut ostendit
 20 Augustinus in libro suo De Magistro. patet ex fide scrip-
 ture Joh. primo: omnia per ipsum facta sunt et sine
 ipso factum est nichil. et potest sic ostendi: 'unum-
 quodque sicut se habet ad esse, sic ad cognosci, sed
 nichil potest esse verum nisi veritas prima vel eius
 25 participacione, ergo nec cognosci. ideo dicunt philosophi,
 quod ipsa est primum cognitum. nullum enim individuum
 in genere potest esse ens vel verum nisi participacione
 sue speciei, nec species nisi participacione sui generis,
 nec genus nisi participacione entis primi et comunissimi,
 30 ad quod est status in entitate et veritate et per conse-

1 scripture: *explicit fol. 30^b cod. C; subscripsit C¹ triplex
 fo(rma)* 3 *B⁵ in marg. notavit* Nota quomodo credendum
 est sanctis doctoribus scripture sacre 17 *A¹ in marg.
 inferiore notavit* dei instructio est medium summe necessarium
 ad cognoscendum veritatem 19 docente *C, A in marg.
 emendando add.* doctrice *B^aD, A in textu* 23 *A¹ in
 marg. : Nota* 28 nisi *AB^a* sine *CD*

2 cf. *supra* pag. 37 20 cf. *Opp. tom. I 671; 696; 700*
 (res, non verba) 21 v. 3

quens in causalitate noticie. ipsa enim prima veritas est prima causa cuiuscunque noticie create, et non solum obiective, sed ex proposito effective, cum sine ipsa efficiente factum est nichil. cum enim Cristus sit lux vera, que illuminat omnem hominem, patet, s quod absolute impossibile est, sensum hominis illuminari, ut quidquam cognoscat, nisi per eum primo irradiantem, sicut est impossibile, ex suppositione lucem atri vel candeles quidquam ostendere nisi in virtute solis materialis hoc prius ostendentis, ut placet multis philosophis'. 10 et istam rationem invenit Augustinus in libris Platonis, ut confitetur septimo Confessionum nono.

The source of all human knowledge is to be found in God

ex quo patet, quod alie quatuor vie noscendi scripturam non sunt nisi vie ad istam et specialiter mundicia animi per virtutes. ideo dicit Lincolniensis primo Posteriorum in 15 prologo, quod magister et signa eius non sunt nisi instrumenta quedam per accidens movencia, || sed est interius fol. 23^b verus doctor, qui mentem illuminat et veritatem ostendit. et sic vere dicit Augustinus tercio De Doctrina Cristiana, tricesimo septimo, quod precipuum et maxime necessarium 20 est discipulis scripture sacre, quod orent, ut intelligant. 'in eis' inquit, 'literis, quarum studiosi sunt, legunt, quoniam dominus dat sapienciam et a facie eius sciencia et intellectus'. ideo vere dicunt doctores, quod in ista summa sciencia oportet incipere a summa potencia ho- 25 minis, scilicet voluntate, in qua primo est ratio merendi ac spiritualis mundicie, quia dicta sapiencia per sin-

Prayer the first condition for the study of Holy Scripture

1 ipsa enim prima veritas est prima causa cuiuscunque noticie create *om. A, addidit idem cum signo in marg. inferiore, sed in textu create redit, ut bis legatur* enim AD igitur B^aC 3 ipso B^aD 5 que *om. A, add. in margine inter illuminat et omnem in cod. A rasura exstat, quae scriptura caret* 7 irradiante B^a 11 oracionem B^a 15 A¹ in marg.: Lincolniensis 19 A² in marg.: Augustinus 20 tricesimo septimo *scripsi cum Maurinis* 29° codd. maxime necessarium AB^aD maximum C 23 deus (¶ dominus) A

12 cf. *Opp. tom. I 161* 15 *Roberti Commentarii in libr. Posteriorum Aristot., publici iuris facti Venet. 1504, in Bibl. Regia Publ. Dresdensi non exstant; hac de causa conferri non potuerunt* 22 cf. *Opp. III 84*

gularem illapsum transfundit se in animas sanctas, ut dicitur Sap. septimo. unde Lincolnensis in quodam dicto ymaginatur subtiliter in ista materia sub hiis verbis: 'species rerum sensibilibus ad portas
 5 quinque sensuum pervenientes sunt sicut currus quidam sapientie, cui ipsa velut honestissima domina insidens cupit ingredi per illas portas animi domicilium. si autem huic domine occurrat obviam ad dictas portas honesta familia virtutum, eam illariter suscipiens et cum gaudio
 10 introducens, ipsa sic suscepta sponte ingreditur et in anime domicilio hospitatur, ymmo pocius ut domina comoratur. si enim hec domina ad predictas portas invenerit vilem et horridam plebem viciorum, statim hanc plebem perhorrescens, ne vel parumper moretur, per
 15 gratiam regirando effugiet in sanctas animas, relinquensque currum inmundis spiritibus, qui ex permissione divina in penam peccati avide predictum currum insiliunt et per predictas portas in curru iam dicto domicilium anime subintran, nonne in specie mulieris intrat
 20 multociens per portas oculorum spiritus luxurie et in specie rerum optimarum intrat spiritus invidie. et sic de ceteris spiritibus, qui speciebus sensibilibus in anima insidentes parant tormentum anime, cum excitant ad habitudinem displicendi, ut spiritus iracundie de ipso curru anime
 25 parat rogam, quo spiritualiter incenditur, dum movet coleram ad cor, ex cuius ebullitione vindicta appetitur. spiritus tristitie de ipso curru mentem opprimit, que

*Grosseteste on
the perception
of matter*

2 ut *ACD* et *B^a* *A¹ in marg.*: Lincolnensis
 cui *A² adscripsit* Nota 6 *A² in margine*: Nota de
 sapientia *A¹ in marg. infer. add.* Nota quomodo per sensus
 rerum sapientia ut in curru mentem ingreditur incidens *D*
 12 enim *AB^a* autem *C* aut *D* 18 per om. *B^a*
 20 oculorum *B^aD*; *A*, sed linea per ocul ducta relinquitur
 orum speciem expuncto in *A* 21 optimarum *C*,
A in margine optimarum *B^aD*, *A in textu*

2 v. 27 quae Robertus hic de sensuum facultatibus
 disputat conferri non potuerunt eadem de causa qua supra
 pag. 202; quod dictum in mente habuerit JW, certum
 nescio

*Worldliness
spoils the
cognition of
divine things*

debet lete et ample in deum consurgere. spiritus cupiditatis de ipso curru parat hamum, quo anima a celestibus ad deorsum attrahitur, et sic cum anima, cui naturale est affici circa ampla celestia in affectu terrorum constringitur. et ex collisione stricta in naturali s gignit discordias, et sic de aliis spiritibus, qui deficiente virtute, que fugaret eorum superbiam, subdole subvertunt animum eciam in sciencia adquisita'. et concordat scriptura cum ista sententia catholica in modo loquendi, 10 quam sententiam preter sensum moralem videtur michi docere, quod nemo nisi deus docet utilia. sensibilia enim non habent imprimere scienciam, que est qualitas perfeccior nisi in virtute sapiencie || moventis primo ad 15 apprehensionem simplicem, secundo ad consensum et tercio ad complacenciam veritatis, et illa sapiencia est primus intellectus agens, qui subito instruxit suos apostolos et alios fideles die penthecostes et alias, quando docuit eos legem. quid, rogo, refert, per que signa sensibilia sapiencia increata docet suam sententiam sive aptando voces cuiuscunque ligwe secundum logicam, 20 quam ipsa elegerat, sive efficacius docendo per opera sive efficacissime per internos instinctus, quorum mediorum prima, que maxime preciamur, sunt folia respectu fructus sapiencie, ad quam ducunt.

*God teaches
man the truth
in various ways*

et hec ratio, quare deus tam dispariter loquitur 25 nunc per facta prophetica, nunc per enigmata, et nunc per opera sua naturalia. rationabiles quippe et proprie sunt significaciones, quascunque ipse instituit.

4 affectum CD 6 speciebus (*punctis subscriptis deletum*) spiritibus A 8 eciam B^aCD etc. (? eciam) A
9 modo loquendi A, qui inter lin. *perperam addito* in legi vult in modo in loquendi 10 sensum AB^aC, D in marg. virtutem D in contextu, expunctum 12 C¹
in marg. *notavit* Intellectus alius (?) 13 A¹ in margine summo (*sup. col. 23^d*): deus variis modis docet hominem veritates et ante (*veritates correxit addito rubro compendio ex vitates A², nisi fallor*) sapientis D 19 sententiam suam CD 21 elegerit B^a 22 elegerat A, in fine correctum
B⁵ in marg.: Nota quod multis modis deus docuit apostolos
22 efficacissime A 26 per facta (*fecta*) CB^a per-
fecta D per sancta (?) A 27 rationales D

unde tres ponuntur cause huius varietatis, prima, ut cognoscatur universale dei dominium, qui instituit universitatem creatam ad signandum ipsum et quidquid sibi aliud placuerit; secunda, ut scriptura, que debet esse
 5 exemplar omni humano generi ad loquendum, includat in se omne genus loquendi probabile; et tertia, ut non minus imitamur signis nostris vel invencioni proprie, sed potius noscamus, quod dicta varietas introducta est in penam superbie.

The Bible the prototype of all human form of speech

CAPITULUM DECIMUM.

Ex dictis colligi potest, quomodo per fidem scripture sacre autoritas debet capi. oportet enim fidelem credere, deum esse et pro sua ecclesia providere iuxta illud apostoli Ebr. undecimo: accedentem ad deum
 15 oportet credere, quia est, et inquirentibus se remunerator sit. qui autem credit in deum, credit, quod est summe potens, summe sapiens et summe benevolus, cum sit trinus, nec foret remunerator inquirentibus se, nisi provideret sue ecclesie de lege, que est maxime
 20 necessaria ad regendum. sic enim imperatores, reges et capita cuiusunque comunitatis constituunt sibi leges, imperator igitur universitatis create instituit legem nature, qua gubernatur universitas creata. secundo rex regum dedit regno suo ecclesie legem scripture vel mandatorum,

God's law revealed to the Church in the law of Nature, the Commandments and in the evangelical Counsels,

2 que B^a 3 aliud sibi B^aCD 7 minus C
 nimis AB^aD nostre (expunctum) proprie D 8 varietas
 AB^aC, D¹ in marg. proprietates (expunctum) D 11 AB^a
 in marg. cap. decimum CD in marg. qum 12 oportet
 om. D, in marg. add. D³ 16 sit A, praecedens bonorum
 lin. per voculam ducta deletum bonorum fuit B^a bonorum
 sit CD 18 inquirentibus A, qui bonorum quod prae-
 cedebat deletuit bonorum inquirentibus B^aCD 19 se ACD
 sibi B^a 20 sic enim B^aCD enim (expunctum)
 sic A 22 creature B^a 23 B⁵ in marg. notavit
 hic notatur, quod deus dedit legem et providebat sufficienter
 ecclesie sue

tercio vero idem abbas dedit pusillo gregi suo, scilicet apostolis et clero, qui sunt eius thalamus specialis, legem consiliorum, et sic cuilibet ierarchie ecclesiastice dedit privatam legem, secundum quam ab invicem distingwuntur, ita quod ex duplici articulo fidei sequitur, quod deus dedit sue ecclesie talem legem. aliter enim deficeret sponse sue ex impotencia, ex ignorancia vel invidia in maxime necessariis quia in lege.

but with the law
of God rests the
highest
authority

ex quo videtur sequi ulterius, quod lex dei, que-
cunque fuerit, est in summo gradu autoritatis, utilitatis ¹⁰
et reverencie. || patet hoc ex condicione sui legiferi. de-
fectus enim cuiuscunque legis redundat in conditorem, ^{fol. 23^d}
quod foret blasphemum doctori legis nostre imponere.

tercio oportet capere leviori fide quoad demonstra-
tionem, sed eque certa quoad defensionem, quod lex ¹⁵
codicum ecclesie, vocata vulgariter scriptura, sit lex,
quam deus dedit sue ecclesie. oportet, inquam, fideles
capere hoc ab experientia, credendo primo, quod ille
homo, qui conversatus fuit cum duodecim apostolis,
scilicet dominus Jesus Cristus, consumavit cursum vite ²⁰
presentis secundum formam, qua ewangelium illud refert.
hoc autem oportet fidelem credere, cum oportet preter
universalem noticiam ecclesie, qua noscit, quod aliqua
sit lex data a deo cognoscere, que sit illa. aliter enim
magister ecclesie docens priorem conclusionem comunem ²⁵
et non descendens ad particularem, que foret principium
proximum operandi, deficeret sponse sue culpabiliter in
necessariis, quod esse non potest. ideo necesse est
fideles descendere ad ewangelium Jesu Cristi, a quo
capitur scripture vel legis dei autoritas, sicut a capite ³⁰
derivatur sensus et motus ad membra supposita.

1 ibidem B^a 2 eius om. B^a 8 in om. A, int.
lin. add. 11 A¹ in marg. infer. (sub col. 23^c) notavit
Nota de legibus quas deus tradidit, puta nature ewangelii et
consiliorum 12 B^b in marg.: defectus vel insufficiencia
legis redundat in autorem 16 sit AC sacra sit B^aD
23 universalem in correctura A 25 ecclesie om. A, ad-
scripsit lineae in marg. 26 particulare B^a descendens
(expunctum) principium operandi (operandi expunctum) pro-
ximum D 29 descendere ad AB^aD defendere illud C
31 derivantur B^a

oportet ergo corpus ecclesie capere doctrinam a capite et unum membrum communicative ad aliud derivare. et ista videtur michi sententia apostoli Rom. decimo: fides, inquit, ex auditu, auditus autem per verbum
 5 Cristi. nam tota fides, qua creditur, seminata in matre ecclesia quoad singula eius membra secundum incitativum sensibile facta est per sonum parcium ecclesie predican-
 10 cium verbum Cristi, qui in monte et sepe alibi apperuit os suum vocaliter et fecit spiritum sanctum in die penthecostes sonare vehementer, sic quod sonus dispēsus
 in omnem terram per membra ecclesie est quasi materiale et originale in fide ecclesie, et sensus est quasi formale, ex quibus agregatur una substantia sperandorum. sive
 15 autem induatur sono sive colore vel quocunque alio signo sensibili, manet semper una fides. unde ad hoc, quod donetur membro ecclesie, oportet iuxta probata proximo
 20 capitulo preter signum sensibile ut materiale et sensum illius signi ut formale esse intellectum agentem tamquam efficiens, qui illapsus anime sancte sit causa efficiens.
 25 que quidem causa est essentialiter illud formale et secundum partem illud materiale, nec non et causa finalis, gracia cuius fiunt hec omnia.

Christian faith stands and falls with the Bible

istam autem veritatem scripture nescirem defendere, nisi secundum noticiam armature quintuplicis, de qua
 25 octavo capitulo dictum est, et specialiter de una agre-

1 B⁵ in marg. glossavit fides est ex auditu, quia per sonum parcium ecclesie predican-
 6 ecclesie B^a
 quoad ACD ergo ad B^a 7 ecclesia A 19 qui
 illapsus anime sancte sit causa efficiens *omisit C, addidit cum signo quoad in margine C²* illapsus AB^a, C² in
 margine est lapsus D, sed in margine addidit prima
 manus il. ut correctorem qui est illapsus legi voluisse videatur
 20 que B^aCD quo A 21 nec non utrumque in correctura A 25 'octavo' scripsi 7° codd. uno A
 agregacione ultima pars voc. in correctura A agregato B^a
 agregacione C, sed one expunxit et ve superscripsit C²,
 qui aggregative legi maluit aggregative (?) D

3 v. 17
 pag. 167 sqq.

16 cf. supra pag. 193

25 cf. supra

gacione et de extensione temporis. sic enim vere et
infringibiliter de virtute sermonis dicit apostolus Eph.
quarto: unus dominus, una fides, unum baptisma,
unus deus legislator, cum tota trinitas sit unus deus,
una autem fides vel lex scripture, sicut est unus sonus
omnium || fidelium et unum sacramentum purgativum
sensibile, sic quod non sunt plura quam illud a capite
capiens unitatem. fol. 24^m

*The assertion of
the Academic
philosophers
that all human
knowledge be
erroneous
doesn't hold
good*

nec moveat Achademicorum instancia, quod non
contingit, sine errore quodcunque sensibile cognoscere. 10
unde inquirunt infideles vel protervi: credere possemus,
quod Jesus Cristus fuit deus et homo, vel quod loquutus
est aut exercuit quemcunque actum sensibilem, cum
posset cum tota alleganda apparencia fuisse illusio, vel
tercio: unde crederemus nos posteri, cum genus testium, 15
per quos descenderet fides a capite, poterit esse falsum?

quoad primam conclusionem patet ex doctrina
Augustini contra Achademicos, quod non pertinet cristiano
contendere contra illos, eo quod ex confessione sua
propria non sunt plus capaces rationis vel cuiuscunque 20
noticie quam bestia sive lapis. et sic nedum non debent
concedere, se esse racionales vel vivos, sed nec debent
concedere, ipsos esse, quia hoc nesciunt. ex quo
sequitur, quod mentiri non potuerunt vel peccare. nec

4 deus *AB^aC* dominus *D* uni (*expunctum*)
legislator *D* *B⁵ in marg. addidit* unus dominus, una fides,
unum baptisma a capite capiens unitatem deus *B^aC*
dominus *AD* 6 *A¹ in marg. super. super col. 23^a notavit*
Oportet credere. quod lex ewangelii sit data per deum 7 sunt *B^aC*
sint *AD* illud *AB^aC* unum *D* 11 inquirunt
infideles *ACD* nequiunt fideles *B^a* possumus *B^aD*
13 aut *AB^aC* vel quod *D* cum *B^aC* om *A*, add.
in marg. quem *punct. subscr. et linea per vocem ducta*
delevit et in marg. addito cum emendavit prima manus D
14 cum om. *B^a; A*, sed addidit *in marg.* 15 credimus *B^a*
16 descenderet *C* descenderetur *A* distenteretur *B^a*
di-cendere ur *D* 17 *B⁵ in marg. habet* Achademici
secu dum Augustinum non erant capaces rationis plus quam
bestie 18 contra om. *B^a* 24 poterunt *CD*

3 v. 5 18 verba laudata in libro Augustini contra
Academicos scripto non inveni, sed cf. Opp. tom. I 315—316,
ubi similem sententiam prodit

valet eis concedere, quod solum cognoscunt negaciones,
 ut puta, quia nichil sciunt cum similibus, quia con-
 cedendo, quod sciunt negaciones, huiusmodi innuunt se
 affirmacionem cognoscere. iterum videtur, quod imponunt
 5 deo blasphemiam, scilicet, quod ordinat aliquid ociose.
 ordinat enim, corporum aliquid esse insensibile ut lapidem,
 aliquid sensibile ut bestiam, et aliquid esse rationale ut
 hominem, sicut oportet vicarios eorum concedere, licet
 nemo cum eis debeat disputare. ad quid, rogo, ordinavit
 10 deus has vires cognitivas tam dispares, si animalia non
 possent dispariter cognoscere? obiecta nempe ordinantur
 gracia 'habituum vel potenciarum cognitivarum et ille
 potencie propter actus'.

affirmemus ergo contra Achademicos, quod tam sensi-
 15 tive quam intellective contingit nos multa cognoscere, sed
 stante fundamento fidei, quid verius sine errore cognos-
 ceret mater ecclesia quam dominum Jesum Cristum?
 ideo dicit subtilis ewangelista prima Joh. primo: quod
 anunciamus, quod vidimus, quod manus nostre
 20 tractaverunt, de verbo vite anunciamus vobis.

quantum ad questionem, qua queritur de noticia
 unionis ypostatice verbi ad hominem, dicitur, quod fides
 scripture est fundamentum, quo ipsa cognoscitur. unde
 infideles nobis propinquissimi hanc negarunt, ut patet de
 25 apostolo pro tempore persecucionis cristianorum hoc
 negante, ut patet Act. nono. et idem patet de Arrio,
 ymmo de Machometo, qui concedit cum tota secta sua,
 quod Cristus fuit propheta precipuus, maior Moyse, cuius

*Excursus: the
 hypostatic unity
 of the two
 natures in
 Christ*

11 nempe <i>AB^a</i>	namque <i>CD</i>	14 assertive <i>D</i>
16 quid <i>AC</i>	qui <i>B^aD</i>	18 prima <i>om. CD</i>
21 <i>A¹ in</i>		
<i>marginē inferiore addidit</i>		
Unionem suppositalem naturarum in	24 negaverunt <i>CD</i>	27 maga-
Cristo probat ex scriptura		metho <i>C</i>

18 v. 1; 3 22 similem argumentationem de duplici
 Christi natura cf. *De Benedicta Incarnatione* (ed. Harris)
 cap. IX 142—143: stat itaque posicio in hoc, quod humanitas
 assumpta a verbo sit perfectus homo ex corpore et anima
 rationali compositus et per ypostaticam unionem ydempti-
 ficatus verbo in persona, non natura etc. 26 v. 1

mater Maria fuit virgo continue, ideo pure homo potuit fuisse natus ex virgine. oportet ergo ad cognoscendum Cristi divinitatem ascendere ad fidem scripture.

licet autem quotlibet sint || scripture sonantes ad hoc fol. 24^b
in utroque testamento, sufficit tamen ad hoc tres modo 5
proved from adducere. dicitur enim Joh. primo: deus erat verbum,
Joh. 1 et post adiungitur de eodem: verbum caro factum
Hebr. 1 est. idem Hebr. primo dicit apostolus, quod deus
novissime diebus istis loquutus est nobis in filio,
quem constituit heredem universorum, per quem 10
fecit et secula. ex quo patet, quod ipse est ante
omnem creaturam, ut notatur septimo capitulo. iterum
Joh. 4 Joh. quarto decimo: Philippe, qui videt me, videt et
patrem meum, quod Augustinus exponit in libro suo
De Quinque Heresibus, quarum una fuit Arrianorum 15
divinitatem Cristi negantium: 'sicut videtur Philippum
defecisse, cum querendo: domine, ostende nobis
patrem et sufficit nobis videtur innuere, quod pater
et filius non sunt eiusdem nature, ideo dicit Cristus,
quod quicumque videt eum per fidem formatam, videt 20
eius divinitatem et per consequens videt patrem, cum
ambo sint eadem simplex essentia. super quo dicit
Augustinus: 'si velis tu, Arriane, audire cum apostolo,
errasti cum apostolo. redi cum apostolo. sit illius
obiurgacio tua eciam curacio. quid ait dominus? tanto 25
tempore vobiscum sum et non cognovistis me?
Philippe, qui videt me, videt et patrem, ego veni,

4 *A in marg. super. (super col. 24^b) miniavit* Qui videt me
videt et p(atrem) m(eum) etc. 6 *B⁴ in marg. notavit*
ecce triplex autoritas pro incarnatione verbi, dicitur enim
Joh. 1°: deus est verbum et post adiungitur de eodem: verbum
caro factum est. idem Ebr. 1° dicit apostolus, quod deus
novissime diebus istis loquutus est nobis in filio, quem constituit
heredem universorum, per quem fecit et secula. ex quo patet.
quod ipse est ante omnem creaturam, ut notatur septimo capitulo.
iterum Joh. quarto decimo: Philippe, qui videt me, videt et
patrem meum 7 de eodem *om. A, additum in marg.* 16 dei-
tatem *B^a* 18 innuere *om. A* 19 neture *A* 23 velis *CD*
vel *AB^a* 26 cognistis *C*

6 v. 1 7 *ibid. v. 14* 8 v. 2 12 v. 3
13 v. 9 14 *cf. Opp. tom. XVII 2268* 25 *cf. Joh. 149*

patri meo te applicare, tu noli me separare. tanta est in nobis unitas, similitudo et caritas, ut ego in patre sum et pater in me. Sabelliane, quid musitas? aut in Arriano me concludere aut ab Arriano me advocare festinas? sed in nomine patris et filii et spiritus sancti, non trium, sed unius dei, cum illi respondeo: non te preterio. quid dixit dominus? qui videt me, videt et patrem. non dixit: qui videt me, videt patrem, aut: ego sum filius simul et pater, sed dixit: ego in patre et pater in me est, et qui videt me, videt et patrem: interposicio unius silabe, que dicitur et'. ecce, quomodo sancti ponderant verba scripture, ex quibus confundebant hereticos. ipsis enim fuisset blasfemia, quod scriptura sacra fuisset falsissima.

ex istis colligitur, quod humanitas Cristi, capitis ecclesie, sensibilibus cognoscitur pro suo tempore contra Achademicorum ficticias. deus enim non deficeret sue ecclesie, ut universaliter erret in noticia tam necessaria sensitiva.

et quoad aliam Cristi naturam ex fide scripture, ex miraculorum operatione et ex naturali ratione convinci potest unio benedicta. primum patet ex predictis. et quantum ad modum faciendi miracula, patet ex dicendis posterius, quomodo debemus credere unionem. ideo dicit Joh. decimo: operibus credite. rationem autem colligunt doctores ex defectu et penalitate, quam scimus consequi totum genus || humanum. que cum non posset inesse sine peccato, patet, quod oportet peccatum precedere penam illam. ex quo videtur, quod oportet peccatum in stipite precessisse, sicut dicit fides scripture, primos

The divinity of Christ proved from His works

2 similitudo AB^aC et similitudo D 6 respondeo C responsio ($fñd$) AB^aD pretereo CD 9 simul AB^aC sum et D 10 est *om. A, margini adscriptis corrector* 11 et *om. B^a* 20 quoad AB^aD hoc ad D 27 A^1 in *marg. super. (sup. col. 24^c) notavit* arguitur ratione Crisum esse deum et hominem ut (*scripsi; cod. et*) ante posset AB^a possit CD

9 Joh. 14¹⁰
putat pag. 212—214

24 fortasse in mente habet quae dis-
25 v. 38

14°

parentes, in quibus fuit totum genus humanum, peccasse. et cum necesse sit, totam naturam humanam salvari, necesse fuit individuum speciei humane conveniens cum reconciliato et reconciliante mediando satisfacere, quia nullus alter homo posset pro se ipso satisfacere, quomodo ergo pro toto suo genere? Cristus igitur univoce frater noster et per consequens eadem natura, que peccavit, satisfecit pro sua natura comuni, cum secundum deitatem nichil sic debuit, sed tantum se humiliavit, quantum genus suum presumptive superbiit.

ex istis diffuse alibi declaratis cum possibilitate, qua scitur animam et carnem esse eandem personam, colligitur, quod necesse fuit mediam personam divinam incarnari, quam scriptura nominat Jesum Cristum. ex quibus colligitur, quod in nullis actibus Cristi potuit fuisse illusio, quantum est ex occasione data a Cristo. patet insuper, quod oportet omnem fidelem ab ipso incipere, tam obiective quam effective dante primam fidem. patet ex hoc, quod oportet omnem creaturam fidelem rationalem incipere a primo principio, cum sit primo notum. sed verbum dei est principium primo notum, igitur conclusio. est enim principium ex confessione propria, cum Judeis querentibus, quis esset, respondit: principium, qui et loquor vobis, Joh. octavo; nec dubium, quin tunc sit primum principium. et quoad

from the idea
of the 'Logos',

2 totam om. B^aCD 4 quia nullus alter homo posset
pro se ipso satisfacere om. C, adscripsit margini C² 5 alter
B^aD, C² in marg. aliter A 16 A¹ in marg. inferiore
cum signo notavit Cristus est primum principium variis modis
19 creaturam fidelem C; A, qui om. fidelem, sed add. in marg.
fidelem creaturam D creaturam B^a, qui una cum A
omisit fidelem

11 cf. *De Benedicta Incarnatione* (ed. Harris) multis locis, praesertim cap. I—IV, ubi ex testimoniis sanctorum Christum esse hominem et creaturam demonstrat ac Scripturae et symbolorum dicta, quae huic declarationi adversari videantur, in rectum sensum vertere conatur; cf. pag. 28; 101; 122; 142—143; 84; 72—79; 90; 2; 21; 85—94 et frequenter per totum tractatum; cf. etiam *Dialog.* 263; 364
24 v. 25

deitatem oportet ipsum esse primo cognitum in comuni,
sed quoad humanitatem oportet ipsum esse primo
cognitum in dignitate, cum sit abbas religionis cristiane,
quem oportet omnem eius discipulum primo recognoscere;
5 ab ipso igitur fontaliter capimus fidem nostram.

et quoad terciam instanciam patet, quod non est *from the truth-
ful report of
the Apostles*
evidencia, quod genus testium poterit esse falsum, ideo
non debemus ipsi credere. talis enim est turpis argucia
ab una proposicione de possibili ad suam de inesse. ego
10 possem esse deceptus in credendo dandam veritatem
sensibilem, ideo non debeo ipsam credere. debeo enim
credere, quod legitime possem non credere, quia debeo
credere, quod necessario est aliquod contingens ad
utrumlibet, et quodlibet tale possem non credere. ymmo,
15 ut dictum est, initens isti argucie coincideret in opinionem
Achademicorum et concederet, quod hec evidencia non
movet, quia posset decipi initendo huic evidencie, sed
destrueret omnem probacionem testium vel noticiam
sensitivam.

20 verumptamen plus accedendo ad propositum suppono, *The unity of
the Church and
her members*
quod tota Cristi ecclesia successiva sit unum corpus, de
quo est Cristo maior cura quam de aliqua simplici eius
parte. ex quo patet, si uni membro eius Cristus non
fol. 24^d deficit, quin movet et necessitat eum ad credendum ||
25 et agendum, quantum est sibi necessarium ad salutem,
multo magis docet et necessitat sponsam suam. ideo
necesse est membra ecclesie sibi succedencia sese in-
terrogare et docere de fide scripture. unde pro mercede

7 'quod' scripsi, om. codd. 14 B⁵ in marg. notavit
ego debeo credere, quod legitime possum non credere, ut necessario
contingens est 15 opinionem AB^aC arguciam D 20 iam
hinc in marg. cod. A figura manus et signum marginale quod-
dam (glossemate carens), quae infra saepius redeunt, in con-
spectum veniunt. 22 alia (?) A 23 uni CD, corr. ex uno A
uno B^a 24 A super col. 24^d: In omni noticia precedit fides
27 A¹ in marg.: Nota de fide sese ACD sepe B^a

21 cf. De Ecclesia (ed. Loserth) cap. I 20—21: omnes
electi a principio mundi usque ad diem iudicii sunt una
persona, quae est mater ecclesia etc.; de ecclesia quasi 'uno
corpore' cf. ibid. 22; 69; 82—83; 389

*Faith the last
principle of
knowledge*

nostra, qui non sumus cum domino conversati, dicitur
Joh. vicesimo: quia vidisti me, Thoma, credidisti;
beati, qui non viderunt et crediderunt. sic quod
in hoc uberius est nobis ratio merendi, quam fuit
apostolis, si facimus, quod debemus iuxta hoc, quod
dicit ecclesia Psal. nonagesimo secundo: senectus mea
in misericordia uberi. oportet enim cesarem nostrum
continue administrare ecclesie uberius materiam pro-
merendi. nec moveat, cristianum capere tales veritates
ex fide, cum fides sit primus locus atque tutissimus. ex
fide enim cognoscimus parentes nostros carnales, quanto
magis parentes spirituales, quos non sentimus. ex fide
insuper cognoscimus omnia signa nostra, cum nec vocem
nec litteram sciremus significare suum impositum, nisi
antea crederemus. et tercio generaliter oportet nos in
omni noticia nostra etiam de primis principiis a fide
incipere, quia, sicut dicitur Ysa. septimo: nisi credideritis,
non permanebitis, intelligentes in via vel patria. nam
significato hoc principio ens est vel hoc nichil simul
est et non est vel alio quantumlibet noto prius est eius
simplex apprehensio, antequam sit adhesio. prius etiam
mouet deus ad assensum, quam alia causa secunda
signabilis; tunc pro illo priori capitur adhesio ex pura
fide, que deus est, sine alia evidenciam a priori. ideo
necesse est in omni noticia nostra a fide incipere, quia
magistro primo credere, qui est fides.

*The principle of
cognition taught
by modern
doctors is
erroneous*

unde videtur michi, modernos doctores leviter loqui,
qui dicunt, prima principia cognosci a nobis ex noticia
terminorum. oportet enim eorum noticiam precedere
noticiam terminorum, quos discimus adulti in scola

6 nonagesimo secundo *emendavi* XCI^o *cuncti* 19° (*lin. delet.*) 91° *A* 12 *B^s in marg. addidit* Ex fide cognoscimus
parentes carnales, quanto magis spirituales ex fide *om.*
A, add. in marg. 15 ante ea *A* 17 scripture (*expunctum*)
incipere *D* 19 vel *AB^aC* et *D* 20 noto *C* vel noto *B^aD*
vel (*expunctum*) noto *A* 21 antequam *AB^aC* prius et
mouet dominus ad assensum (*punct. subscr. deleta*) antequam *D*
22 deus *AB^a, C^a in marg. corr.* dominus *CD* alia *AD*
aliqua *B^aC* 30 p (*lin. del.*) terminorum *A* dicimus *D*

hominum. cum ergo noticia veritatis huiusmodi precedit
 noticiam quamlibet terminorum, quomodo originaretur
 ex ea? ille igitur, qui primo movet ad assensum sine
 priori evidenciam, infundit fidem, tam actum quam habitum,
 sicut et ipse est prima fides, que creditur et sic est prin-
 cipium et finis fidei create.

sunt tamen multi gradus fidei create; nam in patria *Different kinds of faith*
 est fides triumphancium, cum aliter non esset ibi ecclesia.
 verumtamen evacuatur ibi noticia specularis vel enig-
 matica et succedit clara visio veritatis, quam fidelis non
 videt intuitive pro prima mensura iniciali, qua credit,
 quia secundum Augustinum Super Joh. 'fides est credere,
 quod sic non vides' nec habet fides, qua creditur, racio-
 nem meriti in quantum huiusmodi, nisi prius fides cre-
 dita eciam temporaliter dispereat quoad sensum. unde
 fol. 25^v quamvis existens in gracia meretur || intuendo quantum-
 libet sibi notum non tamen nude, in quantum sic credit,
 cum demones et ecclesia malignancium in inferno ne-
 cessario credit deum et quotlibet alias veritates. quia
 tamen non credit in deum, ideo ibi excluditur a merito
 et ratione beatitudinis. credamus igitur in deum, cum
 fides nostra non dependet essencialiter ab aliquo fratre
 alio citra ipsum. verum est tamen, quod Petrus cum
 aliis apostolis ac successores eorum sunt dei adiutores
 instrumentales et causa per accidens, quos deus necessitat
 ad seminandum posteris fidem suam. sed non gloriantur
 in hoc, ymmo senciant humiliter de se ipsis, quod, nisi
 ipsi habuerint fidem formatam, dampnabuntur tamquam

2 ex (<i>expunctum</i>) originaretur A	5 est AB ^a C
ei D 15 eciam AB ^a C	et D disperiat C
17 nude (? unde) AB ^a C	20 nisi in D ideo ibi excluditur A,
<i>qui primo scripsit</i> ibi ideo excluditur. <i>sed</i> ibi. <i>linea deletum,</i>	
<i>post</i> ideo <i>int. lin. iteravit, ut correctorem</i> ideo ibi excluditur	
<i>maluisse appareat</i> ibi ideo excluditur B ^a , C <i>in rasura</i>	
<i>supplevit</i> ibi non excluditur D 22 aliquo fratre alio	
citra AB ^a D	fine alio citra C 28 formalem B ^a

9 cf. I. Cor. 13¹²
 Evangel. Tract. XL)

12 cf. Opp. tom. IV 752 (In Joh.
 cf. Joh. 20²⁹)

*Authority of
Holy Scripture
and of the
Church*

rani inutiles et deus locabit pro eis alios agricolas, cum non habeant a deo cartas talis officii, nisi assint opera debita suo officio, que simul dependent a dei gracia et flexibilitate sui arbitrii, ut absit ecclesiam credere, quod fides cuiuscunque alieni membri ecclesie dependet ab isto Petro, Johanne, Gregorio vel quacunque alia communitate sive preposito, nisi forte per accidens ipse habuerit fidem, secundum quam accidentaliter colit subiectos. ideo non est color, si debeo credere ecclesie, igitur isti, si ex autoritate ecclesie inducor ad habendum 10 fidem meam, ergo iste, qui per accidens hoc facit, est tante autoritatis sicut ecclesia vel dictum suum, quodcunque fuerit, aut scriptum debet michi esse tante autoritatis sicut fides scripture sine ecclesia, ut singulare sensibile prius in ordine generacionis movet me ad habendum 15 universalem noticiam, quam sensibile in comuni, et tamen prius naturaliter habeo noticiam primi principii, quam noticiam sensibilis in comuni; eciam prius naturaliter habeo noticiam sensibilis in comuni, quam habeo noticiam illius sensibilis singularis. correspondenter prius naturaliter cognosco fidem meam per illapsum primi magistri, 20 quam per instruccionem universalis ecclesie, cum posset esse, quod solum ista persona creata sit fidelis, ut creditur de dei potencia absoluta. multo magis posset esse, quod ecclesia instruat Petrum in fide cum hoc, quod iste 25 papa vel iste prepositus non agat ad hoc, sed magis impediatur. ideo sicut sophiste dicunt, quod ad equitandum requiritur equus, sed nullus equus requiritur ad equitandum,

1 alios pro eis *A*, sed lineolis super alios et pro positis in pro eis alios mutavit 9 hic in *A* figura manus rexit (cf. pag. 213 lin. 20) 11 est corr. ex esse *D* 15 ordine via generacionis *C* ordine ad generacionis *D* 16 quam sensibile in comuni et tamen prius naturaliter habeo noticiam *om. C* 18 sensibilem *B^aD* eciam prius naturaliter habeo noticiam sensibilis in comuni *om. A*, sed cum signo infra ultimam lineam col. 25^a add. *A²* eciam prius naturaliter habeo noticiam sensibilis in comuni (ut *A*) scripsit *B^a* in textu et tamen prius naturaliter habeo noticiam sensibilis in comuni *C* eciam prius naturaliter habeo noticiam habeo noticiam (sic) sensibilis in comuni *D* 19 quam *B^aCD* in quam *A* 22 universalis corr. *A* 28 *A* ad hunc locum duo signa marginalia pinxit in marg., sed glossema addere neglexit

sic deus ordinat necessario fidem ecclesie seminari per suos predestinatos et continue per aliquem preeminentem, sed nullus cristianus debet usurpative presumere, quod sit ille, ymmo debet credere, quod non sit ille, nisi dicta sua factis efficacibus recompenset.

de isto alias per dei gratiam.

ex istis colligitur intellectus domini Armacani in De Questionibus Armenorum libro duodevicesimo, quomodo originatur librorum sacre scripture autoritas. primo
10 oportet recurrere ad fidem conversacionis domini Jesu

*The authority
of the Bible
proved by
Fitzralph,*

2 preminenter (? preminentis) B^a aliquem preeminentem
utrumque in fine detritum A 7 A² in marg.: Armacanus
9 A¹ in marg. infer. cum signo: unde originatur autoritas
scripture redit hic figura manus in marg. cod. A

7 liber Richardi De Quaest. Arm., idem, ni fallor, ac Libri (vel Summa) contra Armenos, conferri non potuit, quippe qui in Bibl. Reg. Publ. Dresdensi non exstet. sed cf. De Dom. Div. I cap. 13 pag. 114: (Fitz Ralph, Summa in Quaest. Arm., Paris 1511 fol. 137—144: et ad idem reducit etc.) — De Armachani vita et scriptis haec pauca iuvat afferre. Ricardus Fitzralph i.e. filius Radulphi (Filoradulphus apud Lelandum), Hibernus, studiis in univ. Oxon. superatis, ibidem Prof. S.S. Theologiae, post Decanus Lichfeldensis, a. 1333 Cancellarius Oxoniensis, tandem a. 1347 Archiepisc. Armachanus constitutus per multos annos cum Ordinibus Mendicantium litigavit; controversiae tantopere animos moverunt, ut Fratres eum Avenionem ad Papam citarent, ubi a. 1360 diem supremum obiit. Scripta permulta reliquit. Publici iuris facta sunt haec: Sermones ad Crucem Lond. hab., Lond. 1665; Summa (libri) adv. Armenos, Paris 1612; De Intentionibus Judaeorum cf. Wolfii Bibl. Hebr. II 1001; Defensorium Curatorum adv. Fratr. Mendic. Par. 1496; 1625; 1633. Inedita cf. apud Fabricium, Bibl. lat. med. et infim. aetatis VI 223. Bibliam in linguam Hibernicam ab eo translatam esse testatur Balaetus, Cent. XIV 97 in App. pag. 246: Ricardus novum test. in Hibernico sermone (forte a se translatus) ante suam mortem in quodam ecclesiae suae muro occultavit; in cuius fine quasi prophetizans hoc scripsit: cum hic liber inventus fuerit, veritas toti mundo manifestabitur vel Christus orbi mox apparebit. et repertus est ille liber ca. a. 1540 in restauranda illa ecclesia. De illius vita et scriptis cf. plura apud Lelandum cap. 415; Balaetum Cent V; Waraetum De Scriptor. Hib. 169; Wharton in App. ad Caveum pag. 31

Cristi, quantum in scriptura sacra exprimitur, et ab illo fonte sapientie capere flumina exhinc scaturientia de ventre matris ecclesie.

of the Old Testament by Christ

cum autem sint $\parallel$ viginti duo libri veteris testamenti, quos etiam Hebrei cum cristianis accipiunt, quid moveret sophistam contendere, quod illi libri non sunt scriptura sacra?

nam Matth. undevicesimo et Marc. decimo legitur, dominum respondisse phariseis de divorcio querentibus: non legistis, inquit, quia, qui fecit homines ab initio, masculum et feminam fecit eos et dixit: propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adherabit uxori sue et erunt duo in carne una. ecce, innuit, Judeos legere istam sententiam debuisse Gen. secundo, et in hoc, quod dicit, deum, qui fecit hominem, sic dixisse, notat deum esse autorem nostre scripture. ideo vanum est contendere, quis fuit scriba, compositor codicis vel fistula domini, cui deus infundit talem scienciam, cum satis est credere, quod deus loquutus est datam scienciam per aliquos sanctos suos specialiter et per singulos in comuni. et ista videtur sententia beati Gregorii primo Moraliū de autore libri beati Iob, de quo est aput nonnullos infructuosa contencio.

God speaks in the Bible through His Saints

The Old Testament confirmed by the New: Genesis

item apostolus Gal. quarto narrata historia, Gen. vicesimo primo scripta, quomodo Abraham habuit de Sara Ysaac et de Agar Ysmael, ad sensum mysticum sic subiungit: sed quid dicit scriptura? eice an-

1 isto CD 4 A¹ in marg. super. (sup. col. 25^b)
notavit approbacio veteris testamenti per allegaciones in novo
testamento continue infra 5 movet D 8 philosophis A,
sed punct. subscr. delevit et in marg. addidit phariseis A²
10 inquit om. A, add. int. lineas A¹ 12 dixit iteravit A³ in
marg. 14 hic in A exstat signum marginale, quod notam
vel glossam indicare solet, sed neutra addita est legere debuisse
istam sententiam gen. B^a istam sententiam legere debuisse gen. C
15 quod AB^aC qui D 20 alios B^aD 21 suos om. CD
26 Sara C sarra D, delete priore r A sarray B^a ismael D

7 v. 4-6 v. 3-8 14 v. 24 21 cf. Opp.
(ed. Migne) Ser. I 75 pag. 517 (sed verba a nostro commem-
morata non in illius libro primo, sed in prae-fatione legun-
tur) 23 v. 22 sqq. 24 v. 2 sqq. 26 v. 30-31

cillam et filiam eius. et sic ex gestis cronicatis in
 Genesi probat apostolus undecimo Hebr., quod fides
 sit fundamentum iustificacionis hominis quoad deum. et *Faith the ground
 principle of
 justification*
 sic beatus Petrus tercio cap. prime epistole allegat
 5 historiam Gen. septimo de archa Noe atque diluvio,
 sicut Cristus Joh. septimo allegat calumpniatoribus, quo-
 modo Moyses dedit eis legem circumcisionis, que
 circumcisio non fuit ex Moyse, sed patriarchis ut
 Abraham, sicut patet Gen. septimo decimo. in hoc ergo,
 10 quod Cristus allegat Judeis legem Moysi, quam asserit
 Moysem dedisse, videtur approbare totam legem Penta-
 teuci, quia aliter peccaret allegacio Cristi in materia.
 item Matth. quinto allegat Cristus legem mandatorum,
 de qua Ex. vicesimo: audistis, inquit, quia dictum
 15 est antiquis: non occides, non mechaberis, et sic
 allegat penam tallionis dando oculum pro oculo,
 dentem pro dente. de quo legitur Ex. vicesimo
 primo, et Matth. vicesimo secundo allegat illud Ex.
 tercio: ego sum deus Abraham, et Matth. quinto
 20 allegat scripturam Lev. undevicesimo: non periurabis,
 et illud ibidem Lev. undevicesimo: diliges amicum,
 et Matth. octavo precepit leproso offerre munus,
 quod Moyses precepit, sicut et Marc. primo. de qua
 lege leprosum patet Lev. tredecimo et quarto decimo.
 25 similiter Apoc. secundo autorizat librum Numerorum
 vicesimo quinto, cum transmittit nos ad doctrinam

Exodus

Leviticus

Numbers

5 7° B^a 17° CD; A, qui 7°, quod prius scripserat,
 in 17° mutavit addito ante 7° numero 1 13 A³ iteravit
 Matth. 5 in margine, quia 5 in textu indistincte ut mihi videtur
 exaratum erat 20 li (expunctum) allegat D scriptura D
 22 illud ibidem levit. A ibidem allegat illud B^aCD unde-
 vicesimo emendavi ex auctoritate sacrae Scripturae XII° codd.
 22 leproso offerre in loco raso supplevit A 25 2° corr.
 ex 12° A 12° B^aD 2° corr., ut suspicor, ex 21° C

2 v. 1 sqq. 4 v. 20 5 v. 1 sqq. 6 v. 22 sqq.
 9 v. 23 sqq. 13 v. 21 14 v. 13 15 Lev. 20 10 sqq.
 16 cf. Matth. 538; Ex. 21 23-24; Lev. 24 19-20 17 v. 23-24
 18 v. 32 19 v. 6 v. 33 20 v. 12 21 v. 18
 22 v. 4 23 v. 40 24 v. 2 sqq. v. 2 25 v. 14
 26 v. 2

Balaam docentis Balaac mittere scandalum coram filiis Israel, quod et Petrus recitat secunda Pet. secundo secundum historiam Num. vicesimo secundo, sed et Judas in epistola sua allegat eandem || historiam. fol. 25^c
 salvator eciam Matth. quarto allegat triplicem scripturam 5
Deuteronomy contra diabolum: primam Deut. octavo: non in solo pane vivit homo, secundam Deut. sexto: non temptabis, dominum deum tuum et terciam de eodem capitulo: dominum deum tuum adorabis et illi soli servies. ymmo Matth. undevicesimo et Marc. 10 decimo approbat scripturam sibi allegatam de libello repudii, de quo Deut. vicesimo quarto. ymmo quoad totum Pentateucum Moysi in genere, Joh. quinto dicit Cristus Judeis: est, qui accusat vos, Moyses, in quo vos speratis. si enim crederetis Moysi, crederetis 15 forsitan et michi. de me enim ille scripsit. si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis? scriptura autem de Cristo patet. Deut. octavo decimo; quam Cristus dicit Judeis debere scrutari, cum erant obligati ad illam precipue ex diutina 20 professione atque regimine sui generis. causa autem, quare plus difficultati erant ad credendum verbis Cristi, fuit, quando videbant eum pauperem mundi divicias et eius gloriam contempnentem, ut Cristus docet eodem capitulo. unde, ut dicit, propter condicionem oppositam accipiant 25 anticristum. cum igitur Cristus non accepit testimonium a malis spiritibus eo, quod sepe non sinebat eos loqui,

1 balach C	balaas D	2 2 ^o A	11 ^o B ^a
om. CD	5 salvator eciam Matth. 4 ^o allegat triplicem scripturam om. A, sed in marg. superiore A ² cum signo addidit		
6 prima B ^a	8 ^o non in solo pane vivit homo, secundum Deut. om. B ^a	7 secundam CD	secundum (?) A
8 tercium D	12 ymmo corr. A	item B ^a CD	
14 A ² in marg.:	Moyses de Cristo	15 credideritis D	
19 quam AB ^a	quod CD	21 causa CD; A om., sed in marg. add. A ²	
sui B ^a	22 verbum (?) B ^a C		

2 v. 15—16	3 v. 8	4 v. 11	5 v. 4; 7; 10
6 v. 3	7 v. 10	9 v. 13	10 v. 7
12 v. 1	13 v. 45—47	19 v. 15; 18—19	24 v. 41 sqq.

ut patet Marc. primo et Luc. quarto, ymmo ut dicit Joh. quinto: ab homine testimonium non accepit, videtur, quod scriptura Moysi, quam accipit, sit scriptura spiritus sancti et sic summe autentica. aliter enim non
 5 diceret Matth. quinto, quod non venit legem Moysi solvere, sed implere. Cristus enim non dat pictaciam legi reprobe. quante autem Cristus approbat legem veterem, patet Matth. quinto, ubi iurat, quod iota vel apex non preteribit a lege, donec omnia
 10 fiant, et Luc. sexto decimo: facilius est celum et terram preterire quam de lege unum apicem cadere, quia Luc. vicesimo primo dicit: celum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt, i. e. non potest esse, quod minimum morale aut minimum
 15 cerimoniale impediatur, quin habeat cursum suum. unde Matth. vicesimo tercio inproperat scribis et phariseis decimantibus mentam et ciminum et annetum et graviora legis dimiserant. unde credo, quod causa
 20 tocius acute reprobacionis, quia causa tocius sue per-
 versionis fuit conmixcio sue tradicionis humane, quam plus appreciabantur, quam scripturam sacram ratione sue cupidinis et honoris. et utinam non sit sic hodie, patet Matth. duodecimo de violacione sabbati et Matth. quinto decimo de locione manuum.

The Old Testament as a whole

Corruption of Holy Scripture by human tradition

2 accipit <i>D</i>	3 scripturam <i>D</i>	quam <i>om. A, in</i>
<i>marg. add. A²</i>	sit <i>AC</i> ut <i>B^aD</i>	scripturam <i>AB^aD</i>
4 autenticam <i>D</i>	5 diceret <i>in correctura B</i>	8 apex
vel iota <i>B^aCD</i>	9 preteribunt <i>CD</i>	13 trans-
sient <i>B^a</i>	15 unde <i>om. A, sed margini adscripsit A²</i>	
19 causa <i>om. B^a</i>	22 sic sit <i>CD</i>	23 violacione sabbati
et Matth. 15 ^o de locione <i>om. B^a</i>		

1 v. 25 v. 35 2 v. 34 5 v. 17 o 'pittacium' est (sec. Du Cange) schedula de membrana decisa: corii particula, quae soleae repeciatae insuta est. Jos. IX 5: calceamenta perantiqua, quae ad indicium vetustatis consuta erant. Forcellini forma 'pittacia' utitur. cf. etiam Trialog. l. IV cap. XXXVII 377; ibid. cap. I 246: pictacia, proprie pittacium = panniculus unguento illitus et vulneri impositus; cf. Polem. Works (ed. Buddensieg) pag. 44; 144; 223 8 v. 18
 10 v. 17 12 v. 23 16 v. 23 23 v. 1—8 v. 2; 20

*Josua and
Judges*

item libros Josue et Judicum, cuius liber Ruth est una porcio, autorizat apostolus Hebr. undecimo, dum probat excellenciam fidei per historias ibi scriptas, ut per casum Jericho, per factum Raab, Gedeonis, Barac, Sampsonis, Jepte, David, Samuelis et ceterorum, qui per fidem operati sunt cuncta mirabilia opera sua meritoria.

Ruth

similiter librum Ruth videtur Mattheum || primo cap. fol. 25^d canonicare, cum accepit seriem generationis Phares usque ad David regem a fine illius libri.

Kings

librum Regum authenticat salvator Matth. duodecimo, 10 Luc. sexto et Marc. secundo: non, inquit, legistis, quid fecerit David, quando esuriit? unde ibi comendat historiam tercio Regum de regina Saba, et simile dicitur Luc. undecimo.

*Chronicles,
Ester, Nehemia,
Ecclesiastes
(not acknowledged by the
N. Test.)*

iterum libri Paralipomenon, Hesdre, Neemie, Hester 15 et Ecclesiastes non videntur in novo testamento explicite approbati, nisi quod Judei dixerunt Joh. sexto tanquam autenticum, quod panem de celo dedit eis manducare, que sententia patet Neemie nono. unde credo, quod ecclesia discrete examinans, quemcunque librum quoad 20 totam suam sententiam dici a spiritu sancto, in alia scriptura potest illam preconizare autenticam. illa autem non est magna autoritas, cum non sit nisi testificatio actus dei, ut patet alibi.

Job

item de autorizacione libri Iob patet prima Cor. 25 tercio: scriptum est, inquit apostolus, comprehendam

1 *A² in marg.:* Josue et Judicum et Ruth 4 *hic in A*
redit signum illud marg., cui glossa deest, et sic saepius
infra; testari omittam 6 mirabilia opera *AB^aD* mira-
 cula *C* meritoria *AB^aD* et opera meritoria *C* 7 *B^a*
in marg. notavit hic recitat autorizacionem librorum antike
 legis in novo testamento per longum processum *A¹ in marg.*
super. (supra col. 25^d): continue approbacio veteris testamenti
 8 communicare *A* accipit *B^aCD* 10 *A² in marg.:* Regum
 12 fecit *CD* 13 historia (?) *B^a* 15 *A² in marg.:*
 Paralipomenon, Hesdre, Neemie, Hester, Ecclesiastes 17 *d (ex-*
punctum) dixerunt *D* 18 *eis om. A* 20 *hic redit figura*
manus ad lineas picta 25 *A² in marg.:* Iob

2 v. 30—32 7 v. 3 sqq. 10 v. 3 11 v. 3
 v. 26 13 10, sqq. 14 v. 31 17 v. 50 19 v. 15
 26 v. 19

sapientes in astucia sua, quod scribitur Iob. quinto cap. et beatus Jacobus quinto cap. transmittit nos ad scripturam Iob tamquam autenticam dicens: sufferenciam Iob audistis et finem domini vidistis.

- 5 quantum ad librum Psalmorum patet, quod beatus Petrus Act. primo ipsum autenticat: scriptum est, inquit, in libro Psalmorum: ffit comoracio eius deserta. unde propter necessitatem autoritatis dicit, quod oportet impleri scripturam, quam spiritus
10 sanctus predixit per os David. et Cristus Matth. tredecimo verificat illud Psal. septuagesimi octavi: aperiam in parabolis os meum. et Matth. vicesimo primo: numquid legistis: ex ore infancium et lactencium perfecisti laudem, quod scribitur Psal.
15 octavo, et ibidem allegat Cristus: numquid legistis in scriptura: lapidem, quem reprobaverunt edificantes, hic factus est in capud anguli, quod scribitur Psal. centesimo duodevicesimo et Matth. vicesimo secundo ac Luc. vicesimo: quomodo igitur David
20 in spiritu vocat eum dominum, dicens: dixit dominus domino meo: sede a dextris meis, quod et scribitur Psal. centesimo decimo, et Matth. vicesimo septimo: ut adimpleretur, quod dictum est per prophetam: diviserunt sibi vestimenta mea et
25 super vestem meam miserunt sortem, quod scribitur Psal. vicesimo secundo.

Psalms

item ad Hebr. duodecimo allegat apostolus illud Proverbiorum tercio: quem diligit dominus, corripit.

Proverbs

2 5 ^o cap. iteravit B ^a	3 Iob om. CD	5 A ³ in
marg.: Psalmi	7 comemoracio AC	11 septuagesimi
octavi emendavi	LXXVII ⁱ codd.	16 scripturis CD
18 centesimo duodevicesimo	emendavi	CXVII ^o codd.
19 22 ^o AB	12 ^o CD	22 centesimo decimo emendavi
CIX ^o cuncti	26 vicesimo secundo emendavi	XXI ^o codd.
28 A ³ in marg.: Proverbiorum		

1 v. 12—13	2 v. 11	3 I 21—22	6 v. 20
7 Psal. 69 ²⁶ ; 109 ⁸	8 v. 16	11 v. 35	Psal. 78 ²
12 v. 16	15 v. 3	v. 42	18 Psal. 118 ²²
19 v. 42	22 Psal. 110 ¹	v. 35	26 Psal. 22 ¹⁹
28 v. 12			27 v. 6

unde Jacobus quarto cap. allegat sententiam Salomonis eodem capitulo: deus superbis resistit, humilibus autem gratiam dat.

Isaiah

librum Ysaie Cristus expresse authenticat, quia, ut patet Luc. quarto, cum liber Ysaie fuit sibi traditus ⁵ et legisset locum illum Ysa. sexagesimo primo: spiritus domini super me etc., dixit, quod hodie impleta est scriptura hec in auribus vestris, et Matth. octavo scribitur: ut adimpleretur, quod dictum est per Ysaïam dicentem: ipse infirmi- ¹⁰ tates nostras accepit etc., quod scribitur Ysa. quinquagesimo tercio. et Marc. septimo scribitur: || bene de ^{fol. 26a} vobis, ypocrite, prophetavit Ysaïas: populus hic labiis me honorat etc., quod scribitur Ysa. unde- tricesimo, et Joh. septimo clamavit Cristus: sicut dicit ¹⁵ scriptura: flumina de ventre eius fluent, aque vive, quod scribitur Ysa. secundum expositionem Ieronimi dicentis in prologo Genesis. apostolus allegat scrip- turam Ysaie ad Rom. nono, decimo et undecimo capitulis. iterum Matth. primo cap. allegat prophetam Ysa. cap. ²⁰ septimo: ecce, virgo in utero habebit et pariet filium, et Matth. secundo scribitur: ut adimpleretur, quod dictum est per prophetam, quoniam Naza- reus vocabitur, quod secundum Ieronimum dicitur

4 *A² in marg.:* Ysaye *AB^aC* autem ys. *D*
 5 fuisset *CD* 11 ysa. *om. A, subter lineam add.* 12 bene *AB^aC*
 unde *D* 14 29° *D* *om. B^a; AC, sed addiderunt in*
marg. 15 7° *ABC* 6° *D* 17 ysaie secundum *CB^a*
 ysaie (*sequitur lacuna*) secundum *D* secundum exposi-
 tionem ieronimi *in loco raso correxit A* 19 capitulo *B^a*
 iterum *AB^a* item *CD*

1 v. 6 cf. Prov. 29²³; Psal. 31²⁴ 5 v. 17 sqq.
 6 v. 1 sqq. 7 v. 21 9 v. 17 11 v. 4—5 12 v. 6
 14 v. 13 15 v. 38 17 Ysa. 44³; cf. Joel 31 19 v. 20
 (Ysa. 45⁹); v. 27 (Ysa. 10 22—23); v. 29 (Ysa. 19); v. 33
 (Ysa. 28¹⁶) v. 11 (Ysa. 28¹⁶); v. 14—15 (Ysa. 52⁷); v. 16
 (Ysa. 53¹); v. 18 (Ysa. 49⁶); v. 20 (Ysa. 65¹); v. 21
 (Ysa. 65²) v. 26 (Ysa. 59¹⁰) 20 v. 23 21 v. 14
 22 v. 23 24 cf. Opp. (ed. Migne) Ser. I 26 pag. 29

Ysa. secundo et sicut Matth. tercio allegat illud Ysa. quadragesimo dictum de baptista: ecce, vox clamantis in deserto, parate vias domini, et Matth. quarto dicit, quod, ut impleretur, quod dictum est per Ysaïam nono: terra Zabulon et terra Neptalim, et duodecimo cap. allegat illud Ysa.: ecce, puer meus electus etc., et Matth. tredecimo sic loquitur: ut impleatur in eis propheta Ysaïe sexto dicentis: auditu audietis et non intelligetis prophetiam.

10 eciam Jeremie tricesimo primo cap. allegat Matth. secundo cap.: tunc, inquit, impletum est, quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem: vox in Rama audita est et apostolus prima Cor. primo: quemadmodum scriptum est: qui gloriatur,

15 in domino gloriatur, cuius sententia patet Jerem. nono.

Jeremiah

iterum scripturam Ezechielis approbat Cristus Joh. sexto dicens: scriptum est in prophetis: erunt omnes docibiles dei, que sententia dicitur Ezech. tricesimo sexto.

Ezechiel

20 iterum Matth. vicesimo quarto allegat Cristus scripturam Danielis duodecimo: cum igitur videritis abhominacionem desolacionis, que dicta est a Daniele etc.

Daniel

item Matth. secundo cap. allegat prophetiam Osee undecimo: ex Egipto vocavi filium meum. iterum Matth. nono Cristus remittit phariseos ad discendum

Hoseah

1 2° B^aCD; A in marg. add. cum signo 11° in textu
sicut A sic B^aCD ysa. 40^a om. CD 4 ut
om. CD 10 A² in marg.: Jeremias 13 ruma (?) A
16 A² in marg.: Ezechiel 17 in prophetis (ambo expuncta) scriptum D 20 Matth. 24° emendavi Marc. 24°
codd. omnes A² in marg.: Daniel ezechielis (expunctum) danielis D 24 A² in margine addidit Osee
25 item D

1 Ysa. 111; cf. Sach. 612 v. 3 2 v. 3 3 v. 14—15
5 v. 1 sqq. 6 v. 17—18 Ysa. 42, sqq.; 112 7 v. 13
8 v. 9—10 10 v. 15 v. 17 14 v. 31 15 v. 23—24
17 v. 45 19 v. 37 20 v. 15 21 v. 11 24 v. 15
v. 1 26 v. 13

illud Osee sexto: misericordiam volo et non sacrificium.

- Joel* iterum Act. secundo allegat Petrus prophetiam Joel. secundo: effundam de spiritu meo super omnem carnem. — Jacobus eciam Act. quinto decimo *allegat* 5
Amos prophetiam Amos ultimo: post hec revertar et reedificabo thabernaculum David. — iterum Abdie prophetiam allegat apostolus prima Cor. primo dicens: scriptum est: perdam sapienciam sapientum, que sententia patet in Abdia et Ysa. undetricesimo. — 10
Abdias iterum salvator Matth. duodecimo et Luc. undecimo allegat prophetiam Jone: sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terre, et eodem capitulo dicit, quomodo Ninivite egerunt penitenciam. — prophe- 15
Jonah ciam vero Michee quinto cap.: et tu Bethleem, terra Juda nequaquam minima es in principibus Juda etc. patet Matth. secundo ex consensu Judeorum et effectum esse autenticam. — apostolus eciam Rom. decimo scripto: quam speciosi pedes ewangelizantium pacem || 20
Nahum alludit sentencie Naum secundo, que eciam habetur fol. 26b
Ysa. quinquagesimo secundo. — iterum ad Hebr. decimo apostolus allegans illud Abacuc secundo cap.: veniens
Abacuc

3 *A² in marg.: Johel* 5 act. om. *A, in marg. add.*
 actum *'allegat' addidi* 6 *A² in marg.: Amos*
 7 david *AB^a dei CD* *A² in marg.: Abdias* 10 Ysa.
 29° *emendavi ex auctoritate sacrae Scripturae* Ysa. 39° *codd.*
 12 *A² in marg.: Jonas* sicut *C, sed C² et int. lin. addidit,*
ut et sicut fuit etc. legi eum maluisse appareat 14 in
 eodem *CD* 15 prophetiam (*expunctum*) penitenciam *D*
 16 *A² in marg.: Micheas* 18 2° om. *A, in marg. add.*
 effectum *B^a* 19 10° *emendavi ex auctoritate Scripturae*
sacrae 11° *codd.* scripto scripsi scriptum est. *quod*
sensu caret, codd. omnes 21 *A² in marg.: Naum* secundo
scripsi secundum ordinem Scripturae sacrae 1° *codd.*
 22 52° om. *A, sed lineae adscripsit A²; D, ubi exstat*
lacuna 23 *A² in marg.: Abacuc*

1 Hos. 66 3 Act. 217 4 Joel. 31 5 Act. 1516
 6 Am. 911 8 v. 19 10 Obad. 8 Ysa. 2914
 11 Matth. 1240 Luc. 1129 ss. 12 Jon. 21 14 Matth. 1241
 Luc. 1132 Mich. 51 18 Matth. 26 19 Rom. 1015
 21 Nah. 21 22 Ysa. 527 Hebr. 1037 23 Hab. 23

veniet et non tardabit autenticat scriptum suum. — iterum apostolus Rom. secundo appellans diem iudicii diem ire dei, videtur approbare loquelam Sophonie primo cap. loquentis conformiter et prima Cor. quinto decimo, quando dicit, quod Cristus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas etc. alludit eidem sentencie, que dicitur Sophonie tercio. — Aggei sentenciam autorizat apostolus Hebr. duodecimo allegans illud Aggei secundo: adhuc modicum et ego movebo celum et terram. — Zacharie scripturam autorizat ewangelista Johannes undevicesimo cap., quando dicit: et iterum alia scriptura dicit: videbunt, in quem transfixerunt, quod scribitur Zachar. duodecimo, et Matth. vicesimo primo scribitur: hoc autem totum factum est, ut impleretur, quod dictum est per prophetam dicentem: ecce, rex tuus venit tibi, quod scribitur Zachar. nono, et Matth. vicesimo sexto: scriptum est enim: percuciam pastorem et dispergentur oves gregis, quod scribitur Zachar. tredecimo. — ultimo scripturam Malachie autorizat salvator Matth. undecimo et Marc. primo, cum dicitur de Johanne: hic est enim, de quo scriptum est: ecce, mitto angelum meum ante faciem tuam, quod scribitur Malach.

Zephaniah

Haggai

Zachariah

Malachi

2 iterum AC, D (bis) item B^a secundo
 emendavi auctoritatem Scripturae sacrae secutus 110 cuncti
 codd. 3 A² in marg.: Sophonias 4 conformiter
 correxit B^a I. Cor. 15° scripsi Rom. 15° codd.
 7 A² in marg.: Aggeus 8 autorizat om. D, add. corrector
 in marg. 9 movebo ACD lacuna in B^a, sed in
 marg. B¹ add.: movebo 10 A² in marg.: Zacharias
 11 cap. om. CD 12 dicit omiserunt B^aCD; A, sed A² in
 margine addidit 14 matth. A ioh. B^aCD 15 quod
 AB^aC ut D quod dictum est per prophetam AB^aC
 ut est (sequitur locus vacuus) per prophetam dictum D
 20 A² in marg.: Malachias

2 Rom. 25 3 Zeph. 1 14 sqq. 4 I. Cor. 153 7 Zeph. 3 15
 8 Hebr. 12 26 9 Hag. 26 11 Joh. 19 37 13 Sach. 12 10
 14 Matth. 21 4 sqq. 17 Sach. 99 Matth. 26 31 19 Sach. 137
 21 Matth. 11 10 22 Marc. 12 24 Mal. 31

tercio, et apostolus Rom. nono allegat illud Malachie primo: Jacob dilexi et Esau odio habui.

*Concordance of
the Old and
New Testament
in matter though
contrasting in
form,*

talía sunt multa, in quibus est quedam vocalis discrepantia stante sententia, quod ideo, credo, factum est, ut noscamus, voces vel codices non esse nisi signa scripture sacre, que est spiritus sancti sciencia. nec superest nobis autoritas variandi ymagines scripture veteris testamenti, sicut apostoli variarunt, quia deficit nobis plenitudo spiritus sancti docentis nos omnem veritatem, sicut fides scripture docet spiritum in die penthe- costes apostolos docuisse.

totum autem hoc posset confirmari ratione. nam idem est deus eiusdem ecclesie, qui in veteri testamento, sed tam necessarium fuit ipsos habere fidem incarnationis et aliorum articulorum, qui infidelibus absconduntur, sicut et nos. ideo deus non potens deficere ecclesie sue in necessariis eque dedit eis fidem catholicam sicut nobis.

*as proved from
the belief of the
Fathers in the
Incarnation of
Christ,*

unde sancti doctores eliciunt conclusionem tam ex scriptura quam ratione, quod omnes patriarche et prophete habuerunt fidem incarnationis et aliorum articulorum ut moderni. patet Hebr. undecimo et Joh. quinto: scripture sunt, que testimonium perhibent de me, et Act. tercio Petrus dicit: deus, qui pre-

1 9° *emendavi* 3° *codd.* 2 dixit (*lin. deletum*)
dil. A osan A 6 sciencia CD, A in marg. add. sen-
tencia A (*in contextu*), B^a 12 A³ in marg. infer. cum
signo addidit eandem fidem habuerant in veteri lege sicut nos
in nova 17 sue om. B^a 19 condicionem (?) A
22 B³ in marg. notavit Nota hic, quod patriarche et pro-
phete in antiqua lege habuerunt fidem incarnationis sicut in
nova lege et aliorum articulorum fidei 24 dicit petrus B^aCD

1 Rom. 9¹³ Mal. 1² sqq. 2 ad totam hanc
argumentationem, qua Scripturam sacram a Christo et
apostolis auctoritatem accepisse JW exponit, cf. Aug.
Opp. tom. IX (*De Civit. Dei* l. XVIII) 672 22 v. 2; 39
v. 39 24 v. 18

fol. 26c nunciavit per os omnium prophetarum || suorum
 pati Cristum suum sic implevit; oportet, inquit,
 celum Jesum recipere usque in tempora restitu-
 tionis omnium, que loquutus est dominus per os
 5 omnium sanctorum suorum a seculo prophetarum.
 Moyses, inquit, dixit, quoniam prophetam sus-
 citabit vobis dominus deus vester de fratribus
 vestris tamquam me, ipsum audietis iuxta omnia,
 quecunque loquutus fuerit vobis. erit autem
 10 omnis anima, que non audierit prophetam illum,
 exterminabitur a plebe, et omnes prophete a
 Samuele et deinceps, qui loqui sunt, annuncia-
 verunt dies istos. — ex qua scriptura patet primo,
 quod omnes prophete unanimes sine repugnancia loqui
 15 sunt, quia dicit singulariter 'per os omnium prophetarum';
 patet secundo, quod omnes prophete comunicarunt in *from the unity*
 sententia dicentes comunitur dies gracie sub signis dis- *of thought,*
 paribus. ideo indubie omnes scripture veteris testamenti,
 omnia patriarcharum opera signant nobis Cristum, quia
 20 sunt media a deo ordinata ad hunc finem. antecedens
 autem significat consequens. unde secundum apostolum
 Galat. tercio illud Gen. decimo quinto: semini tuo
 dabo terram hanc, signat Cristum, et sic illud Gen.
 secundo: erunt duo in carne una exponitur ab apostolo
 25 Eph. quinto de Cristo et ecclesia, et sic illud Gen. unde-
 quingentesimo: lavabit vino stolam suam et sang-
 wine uve pallium suum, exponitur de Cristo, cum
 omnia dicta vel facta sancta in patribus secundum
 quandam preeminenciam Cristum signant. et hinc credo
 30 prophetas tam crebro prophetasse in opere. solebam

1 A¹ in margine superiore (sup. col. 26c) habet hoc
 glossema: prophete de Cristo, quod sit verus deus et verus
 homo et concordia prophetarum pulchra 5 omnium *omisit*
 B^a; A, sed in margine addidit idem 6 suscitabitur B^a
 11 prophetie A 27 vne (sic) D 30 credo (*expunctum*)
 crebro A

autem intelligere, illud Gen. undequinquagesimo testatum
de Juda ad literam principaliter dictum est de Cristo,
from the truth of the historical facts related by them cum paulo ante dicitur: catulus leonis Juda, et se-
quitur: accubasti ut leo, quod Johannes exponit Apoc.
quinto: vicit leo de tribu Juda. nam quiescendo in 5
ligno crucis dedit rugitum, medium leoninum, ut ex-
ponitur supra tercio capitulo. in Cristo autem est
dare carnem assumptam personaliter et carnem, que est
corpus Cristi mysticum copulatum matrimonialiter et
utrumque subdivisum. nam aliquam carnem suam pure 10
assumpsit de virgine ut membra radicalia, que signantur
per stolam propinquius pallio copulatam et illam materiam
lavit sanguine mundissimo effuso, ut patet cap. quarto
huius. et ideo scriptura notat illud per vinum defecatum.
sed quoad carnem extrinsecam ab alimento assimilata, 15
que fuit ut pallium, effudit sanguinem minus purum, qui
dicitur sanguis uve. lavit autem non tergendendo se a
peccato, sed corpus suum mysticum et secundum obe-
dienciam stolam ac pallium caritatis sibi ipsi merendo
iuxta illud Phil. secundo: Cristus factus est pro nobis 20
obediens etc., propter quod deus exal || tavit illum fol. 26d
quoad corpus suum mysticum. aliquod est stola ut sacer-
dotes tollentes super se iugum paupertatis et humilitatis
per obedienciam legis Cristi, et alii laici sunt ut pallium,
qui habent ad minimum vestem nupcialem, que est 25
tunica caritatis. et sic totum corpus Cristi mysticum est
agni sanguine candidatum.

2 est om. B^aCD; A, sed add. int. lin. 3 autem (?) A
6 exponit D 2° CD 10 aliam B^a A² in marg.
infer. cum signo marg. notavit quomodo cristus secundum
corpus mysticum lavit in vino stolam etc. 13 mundissimo
correxerit B^a patet cap. 4° C patet cap. 4ⁱ AB^a patet
(sequitur locus vacuus) cap. 4ⁱ D 14 vinum CD unum AB^a
15 quoad ACD ad B^a, ubi quo erasum est 17. une D (*dis-*
tincte exaratum) 19 stole B^aD 22 aliquid B^a 23 iugum
corr. B^a, repetivit B¹ in marg. 24 legis ACD 26 cristi
om. D, postea in margine adscripsit est om. CD, sed
prima man. add. int. lin. C, in marg. D¹

3 Gen. 499 4 v. 5 7 cf. supra pag. 40 sqq.
13 cf. supra pag. 69 20 v. 8 sqq.

et tercio patet ex autoritate Petri, quod omnis, qui non efficaciter audierit vocem Cristi, dampnabitur, cum ipse loquitur omnem scripturam, quam de necessitate salutis oportet credere. et ista logica huius sancti pape
5 est eo reccior de virtute sermonis, quo non potest, ut verba iacent, ab adversariis improbari.

redeundo igitur, ex scriptura elicitur, quod utrumque
testamentum ex hoc, quod est verbum domini, est summe
autenticum, quod innuit salvator Luc. vicesimo quarto
10 dicens Cleophe et socio eius: o stulti et tardi corde ad credendum in omnibus, que loqui sunt prophete, quoniam hoc oportuit Cristum pati et ita introire in gloriam suam, et incipiens a Moyse et omnibus prophetis interpretabatur illis in
15 omnibus scripturis, que de ipso erant, et sequitur: hec sunt verba, que loquutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, que scripta sunt in lege Moysi et prophetis et psalmis de me. ex quibus videtur
20 autorizare totam scripturam veteris testamenti tripliciter, primo in hoc, quod vocat eos stultos ex confabulatione preter scripturam. sacram et tardos ex segnicie capacitatis propter defectum fidei, cum loquuntur ambigue de scriptura. secundo in hoc, quod dicit, quod
25 oportuit Cristum pati, cum tamen summe libere et contingenter ad utrumlibet passus est. et tercio in hoc, quod dicit, necesse esse omnia impleri, que scripta sunt in libris legalibus ut pentateuco Moysi et in libris prophetalibus et in libris sapiencialibus de
30 Cristo. cum enim tota scriptura dividitur in hec

*Authenticity of
the Old and
New Testament
as the Word
of God*

2 efficaciter om. D, in marg. postmodum additum
8 summe om. D, postea in marg. add. D¹ 12 hec B^aCD
13 intrare CD 23 segnicie B^a loquitur B^a 26 in hoc
om. D, add. D¹ in marg. 27 esse AB^a est CD
28 ut ACD vel B^a pentateuco ACD pentate
B^a, sed B¹ emendavit in pentateuco in margine

tria et in quolibet istorum conclusio est de Cristo, patet, quod Cristus necessitans hec omnia autorizat. nec musites, quin deus magister potest compendiose et subito instruere eos in omni veritate.

CAPITULUM UNDECIMUM.

5

Objection: the New Testament simply confirms certain sayings of the Old

Contra ista obicitur primo per hoc, quod autoritates de novo testamento non confirmant nisi particularia dicta librorum et autorum veteris testamenti. unde igitur evidenciam, quod omnes nostri codices veteris testamenti sunt autentici? sic enim Hebrei autenticant partem libri 10 Danielis et non totum, quia non factum de Suzanna et Beel, ut dicit Ieronymus in Prologo.

Esra badly collected the Hebrew writings

confirmatur per hoc, quod non videtur oportere credere, quod Hesdras recte restituit scripturam hebraicam, supposito igitur, quod in principio indefectibiliter erat data. nec oportet in secundo gradu credere, quod beatus Ieronymus indefectibiliter transtulit, || cum 15

fol. 27^a

St. Jerome gave a wrong translation of Holy Scripture

multi alii interpretes ab eodem discordent, ymmo tempore suo passus est ab Augustino et aliis emulis suis calumpniam, ut patet per beatum Augustinum epist. nona et in 20 quotlibet prologis Ieronimi. et in tercio gradu ex vicio scriptorum modernorum non sumus certificati, quod libri, quos habemus, sunt debite emendati.

3 magister subito et compendiose potuit instruere C et om. B^aD; A, sed in margine postea adscripsit 5 A in fine cap. decimi inter lineas iniunxit cap. 11 B^a in marg.: cap. 11 C²D in marg.: cap. 10 6 primo CD om. B^a; A, sed addidit int. lin. 10 autentici ACD enim autentici B^a 11 scripture (expunctum) danielis D factum C, A in marg. corr. sentencie A in contextu finem B^aD 15 igitur AD etiam B^aC indef erat inter ambo rasura B^a, sed B¹ add. in marg. sectibiliter, ut indefectibiliter voluisse videatur 17 indefecti biliter inter ambo, ut modo ad lin. 15 adnotavi, locus rarus B^a 21 et in tercio gradu ex vicio scriptorum modernorum non sumus certificati, quod libri, quos habemus, sunt debite emendati om. C

10 cf. Opp. tom. II 113; III 213 20 cf. Opp. tom. II 234

quantum ad istud patet primo ex dictis, quod oportet
fidem incipere a capite ecclesie, secundo oportet sup-
ponere, ipsum oportere gubernare suam ecclesiam a
principio mundi usque ad finem, cum dicit Matth. ultimo:
5 ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque
ad consumacionem seculi. ex quibus sequitur
tercio, quod oportet ipsum continuare in ecclesia suam
legem.

*Answer: Christ,
the head of the
Church, will
lead her to truth*

quantum ad codices oportet capere eos ut correctos
10 ex sensu et autoritate ecclesie; quantum ad sententiam
oportet capere ipsam a capite; et illa est fides ac scrip-
tura sacra.

sed plus accedendo patet, quod nostri autores veteris
testamenti non forent autentici, sed utrobique suspecti,
15 si alicubi esset in eis mendacium. ideo cum autores
novi testamenti allegant eos, patet, quod oportet cristi-
anum capere ex integro eorum testimonium, ut dicit
Cristus Luc. vicesimo quarto. et sic falsum assumitur
in argumento. si igitur illud sit inopinabile, cuius op-
20 positum videtur omnibus vel pluribus vel maxime
sapientibus, sed toti genti iudaice disperse per mundum,
sicut christianis et Sarracenis videtur, quod viginti duo
libri de veteri testamento, ut recitat Ieronymus in Pro-
logo galeato sint autentici, sufficit cristiano cum testimonio
25 scripture nove hos credere. unde iuvat ad fidem nostram,
quod Judei dispersi sint inter gentes cum hebreis codicibus

*The writers of
the Bible are
no liars and
may be trusted*

3 o (sequitur rasura) B^a, in marg. add. B¹ oportere, ut
oportere efficiatur 5 usque AB^a vite usque C
vite mee (ambo expuncta) usque D 7 suam legem.
sequitur rasura, in qua prius cristi exstabat A sua
legem cristi B^a sua legem igitur CD 10 hic in margine
A signum marg. habet, cui nulla nota respondet 16 quod
om. B^a 19 Luc. 24 (ambo expuncta) in D 19 A in marg.
miniavit inopinabile 22 B^a in marg. scripsit Nota quod
22 libri de veteri testamento ut recitat Ieronymus in prologo
galeato sunt autentici. quod sufficit cristiano cum testimonio
scripture nove hoc credere 26 A¹ in marg.: Nota ad
quid prodest dispersio Iudeorum sunt B^aC

4 Matth. 28²⁰ 18 v. 27; 44 23 cf. Opp. (ed.
Migne) Ser. I 28 pag. 547 sqq.

*The dispersion
of the Jews and
the consequences
inherent upon it*

propter tria, primo, quia possumus habere recursum ad
eorum codices testantes, quod inter nostros libros latinos
et suos hebreos non est in sensu diversitas, secundo, quia
persone Judeorum in fide instructe possunt viva voce
efficax testimonium perhibere, et tercio, ut veritas scripture
de eis prophetate et complete det fidem ad credendum
residuum. nam Levit. vicesimo sexto et Deut. vicesimo
octavo prophetatum est eis, quod dispergerentur
inter gentes, si non observarent legem domini, quod
et factum est, ut patet quarto Regum et Act. secundo,
ubi legitur, quod erant habitantes in Jerusalem
viri religiosi ex omni natione, que sub celo est.
sed et hodie patet eorum dispersio gravior propter pre-
varicanciam in messiam. unde hec est ratio secundum
Augustinum epist. quadragesima secunda Ad Paulinum,
quare deus ordinat illos vivere in sua ecclesia iuxta illud
Psal. quinquagesimi noni: ne occides eos, ne quando
obliviscantur || populi mei. et quantum ad confir-
macionem patet, quod deus deficeret universali ecclesie
in necessariis, si non continuaret legem rectam in posteris
propter peccata parentum. tunc enim essent filii desperati,
cum non possint recte vivere sine lege.

et idem videtur de translacione Ieronimi, quam
approbat sanctitas vite sue, quam recitat Augustinus in
epistola De Sanctitate Ieronimi, pericia in ligwa hebre
et concors complecio translacionis sue cum hebreis et

1 *A in marg.* 10 quod CD
5 et om. B^a 7 nam levit. B^aCD nam (sequitur
locus, qui vacat scriptura) levit. A 8 disperderentur B^aD
9 servarent B^a 11 legitur AB^a dicitur CD iusti
(expunctum) religiosi D 15 92^a B^a 16 A¹ in marg.:
Nota 17 quinquagesimi noni emendavi ex auctoritate Scrip-
turae sacrae 78^a B^aC, in correctura A 58^a D occidas CD
18 A² in marg. infer. (sub col. 27^a): declaratur. quare sunt
autentici nostri libri 22 possunt B^aD 25 ieronimi (sequitur
lacuna) pericia D A² in marg.: laus Ieronimi

7 v. 33 v. 15, cf. ibid. 58; 64 10 II. Reg. 17; 25
Act. 2; 15 cf. Opp. tom. II 660 (Epist. CXL secundum
Maurinos) 17 Ps. 59¹² 24 cf. Opp. tom. II 62;
212; 213; 217; 219; 268; III 32 (res, non verba)

grecois codicibus in tantum, quod, ut recitat in prologo Paralipomenon, multas scripturas allegat novum testamentum de veteri, que in translatione Septuaginta deficiunt eo, quod ipsi celarunt multa fidei sue misteria ab infidelibus Egipciis. et sic non mirum, si sanctus Ieronymus ab invidis sit passus calumpniam, sed labor, quo sudavit pro edificatione ecclesie, cedit modo sibi ad gloriam, sicut Augustinus testatur, qui quondam pie secum scolastice decertavit.

- et correspondenter dicitur de modernis codicibus incorrectis, quod defectus potest esse in parte ecclesie ex peccato, cum codices non sunt nisi suppositione pro tempore necessarii, semper autem sensus requiritur, et sic necesse est in tota matre ecclesia esse fidem catholicam, cum Christus, qui non potuit frustrari a sua petitione, rogavit, ut non deficiat fides Petri. si igitur secundum philosophos necesse est, esse quamcunque speciem animalis perfecti, quanto magis capud ecclesie, cui non est cura de bobus, ordinavit sue sponse fidem, sine qua non potest vivere. illa autem fides est lex scripture, quam oportet semper esse in codice vel in mente. licet enim deus puniat ecclesiam suam, etiam tradendo quosdam in reprobum sensum in penam peccati, numquam tamen potest inficere legem suam, licet desint, qui intelligant et perficiant legem illam, quia, cum lex iniqua non sit lex, eo quod omnis lex autorizatur a deo, patet, quod omnis legis dei falsitas vel defectus redundaret in deum, quod esse non potest.

Defective manuscripts of the Bible in relation to the belief of the Church

3 quod om. DC, sed prima manus add. int. lin. supra
ut in C 12 pro ACD per B^a 13 tempore: pars
prior voc. radendo deleta, ut pere supersit B^a, sed B¹ in
marg. emendavit tempore 15 potest C, in marg. idem add.
vel potuit 19 beluis B^a 22 etiam B^aCD, in marg. A²
et in textu A 24 tamen B^aCD cum, ni fallor, A
inficere A² in marg. corr. iustificari, supra quod inficiari
exstat, A in contextu rasura delet. in textu B^a inficiari D,
B³ in marg. inficiare C 25 perficiant CD; A, eraso
su. quod precedebat, nisi fallor superficiali B^a 27 legis
dei B¹ in marg. corr. locus rarus B^a (in contextu)

8 cf. ibid. III 221—222

*Forgeries of the
Manichees*

quotlibet sunt tales Manicheorum obiectus facti
eciam tempore Augustini, ut recitat epistola nona ad
Ieronymum: 'Manichei', inquit, 'plurima divinarum scrip-
turarum, quibus eorum nepharius error clarissima sen-
tenciarum, perspicuitate convincitur, quia in alium sensum
detorquere non possunt, falsa esse contendunt', ita tamen,
non quod eandem falsitatem scribentibus apostolis tri-
buant, sed nescio quibus codicum corruptoribus, quod
tamen, quia nec pluribus nec antiquioribus exemplaribus
nec precedentis ligwe autoritate, || unde latini libri^{10 fol. 27^c}
interpretati sunt, probare aliquando potuerunt. notissima
omnibus veritate superati contusique discedunt, Manichei
autem dixerunt tollerabilius quam hodie, novum testa-
mentum esse in parte falsum, non libros correctos ab
apostolis exemplatos, sicut hodie dicitur, sed libros 15
incorrectos.

*God reveals His
thoughts also in
pagan writers*

per hec patet solucio secunde instancie. assumitur
enim comuniter, quod in scriptis poetarum sunt multe
veritates scripture sacre, ut patet de Homero et Vergilio
Marone, sicut recitat Ieronymus in epistola posita in 20
Prologo Bible, sexto cap. et idem patet in Ovidio de

4 sentenciatur *AB^aD* 5 altum *D* 6 retorquere *CD*
7 non quod *lineolis supra scriptis mutatum ex* quod non *A*
8 *hic in marg. cod. A signum marginale invenitur, quod nota*
vel glossa marg. caret 10 precedentis *B^aC* pre-
cedentis *A*, quae sequebantur oblitterata sunt, ut legi nequeant
precedentibus *D* 17 hoc *D*

1 hic locos afferre liceat, in quibus Aug. in obiectus
Manichaeorum adversus Scripturam factos invehit, cf. *Opp.*
tom. II 253; 1105; X 659; XI 371; 3 cf. *ibid. II 253*
13 cf. *ibid. X 549; II 1106* 19 cf. *Od. VIII 546 cum*
Lev. 1934; Od. XXII 411 cum Matth. 71; Od. XX 18—21
cum Jac. 510—11; Od. I 32—34 cum Rom. 623; Od. XIV 83—84
cum Act. 1035; Verg. Ecl. IV; Aen. VI 792 sqq. et Aug. tom.
X 343: de quo etiam poeta nobilissimus (Virgilius) ve-
raciter dixit: Te duce si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras 20 cf. *Hieron.*
Opp. ed. Migne, Patrol. Ser. I tom. 28 Div. Bibl. pars I, Prae-
fatio in Pentateuch. ad Desiderium pag. 151: quid igitur?
damnamus veteres etc.? 21 Ovidio: cf. *Metam. VIII 1611 sqq.;*
eandem sententiam affirmat Amalricus Benensis, qui floruit
ca. a. 1200, eiusque sequaces, cf. Caesar Heisterbach. Dial. I. V;
Holzhey, die Inspir. d. h. Schrift, München 1895 pag. 84;
de sibilla cf. Verg. Aen. III 458 sqq.; VI 10 sqq.

vetula, in sibilla et quotlibet aliis dicentibus veritates ewangelicas. igitur si autores veteris testamenti sunt per totum autentici, quia pars scripture eorum allegatur tamquam catholica, per idem et isti poete; ymmo apostolus Tit. primo allegat poetam sub hiis verbis: dixit quidam ex illis, proprius eorum propheta cuius nomen Eumenides: Cretenses semper mendaces, male bestie, ventres pigri, quare igitur non est totus liber suus authenticus?

- 10 item multi preter quatuor ewangelistas scripserunt ewangelia, ut patet de Nichodemo, cuius autoritas videtur rationabiliter debere capi, et quia fuit fidelis et sanctus et quia interfuit. item secundum Augustinum octavo decimo De Civitate Dei tricesimo octavo cap. Enos
15 scripsit multa prophetica, sed propter antiquitatem ambigimus, si ille vel alius fuerit eorum autor, ideo non recipimus illa. quare igitur non posset sic esse de autoribus librorum veteris testamenti? licet igitur doceatur in proximo argumento, quod lex dei et fides ecclesie sit
20 necessario credenda, non tamen docetur, que scriptura quinto modo dicta est credenda et que apocripha.

*Valuation of
the apocryphical
writings*

pro isto sunt tria notanda, primo quod omnem veritatem oportet omnem fidelem credere in universali et

5 sub hiis verbis dixit quidam ex illis proprius eorum propheta *desunt C* 7 eumenides *AD* eneidus *C*
eumeni *B^a*, *postrema pars nominis radendo deleta, in marg. correxit idem addens es, ut eumenies efficiatur* cretenses *B^aC; D, sed ante rasura exstat* cretenses *A* 8 ventres *AC*
ventris *B^a* ventre *D* 10 *A² in marg. notavit*
plures scripserunt ewangelium 14 tricesimo octavo *scripsi*
auctoritate Maurinorum usus XXXI° *codd.* enoc *D*
15 ambiguus *AB^a* ambigimus *D, C, sed uno puncto supra m alterum posito in ambiguis emendatum, nescio a quo* 16 recepimus *D* 17 possit *B^aD* poterit *C* 21 non tamen docetur (*punct. subscr. delet.*) et que *D* 22 hic in *marg. cod. A signum marginale sine nota invenitur* *B³ in marg. haec habet:* Nota quod omnem veritatem oportet omnem fidelem credere in universali et aliquas veritates oportet ad ultimum dispositum credere in particulari

5 v. 12 11 de Nicodemi evangelio spurio cf. Herzog Hauck, RE³ I 655 sqq. 14 cf. Opp. tom. IX 685 21 cf. supra pag. 108 sqq.

non precepi illi, ut diceret, aut ex nomine
 aliorum deorum interficietur. quod si ex tacita
 cogitatione responderis, quomodo possum in-
 telligere verbum, quod non est loquutus dominus.
 hoc habebis signum, quod in nomine domini pro-
 pheta ille predixerit et non evenerit, hec
 dominus non est loquutus, sed per timorem animi
 sui propheta confinxit. ecce, quod veritas dicta probat
 propheciam, quia omnem veritatem dicit dominus,
 quod si habuerit illustracionem intellectus et affectus
 attencionem ad videndum veritatem, quam et loquitur
 imitandam illam in moribus, tunc credatur ei ut vero
 prophete domini, quod debemus ex fide supponere de
 nostris. unde quia nos habemus preter sensata completam
 noticiam necessariorum ad salutem || ex fide scripture,
 ideo satis est cristiano preter illa, que sentit ipsam cre-
 dere et scripturam sacram prophetare fratribus ignaris.
 ideo dicitur prima Pet. quarto: si quis loquitur quasi
 sermones dei. ex fide autem capimus nostros apostolos
 plene fuisse prophetas huiusmodi iuxta illud secunda
 Pet. primo: hanc vocem nos audivimus de celo
 allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto,
 et habemus firmiorem propheticum sermonem,
 cui benefacitis attendentes. causa autem autori-
 tatis membrorum ecclesie stat in istis, quod vivunt con-
 formiter ad Cristum et loquuntur suum ewangelium quando

*The truthfulness of the
 Apostles proved
 by their godly
 life*

3 condicione D quomodo B^aCD quam (?) A
 5 domini AB^aD, C³ add. inter lin. meo expunctum C
 in textu propheciam B^a (?) prophetam A, sed i
 super a posito in propheciam corrector mutavit 10 affectus
 attencionem B^aC attencionem affectus A, sed lineolis
 duabus superscriptis cunctorum ordinem restituit corrector
 animi (expunctum) affectus attencionem D 11 et deest B^aCD
 in marg. adscripsit A 12 imitandam A et imitandam B^aC
 et invitandam (?) D 15 A² in marg. infer. sub col.
 27^d notavit unde debet cognosci verus propheta 18 B³ in
 marg. notavit hic notatur, quod apostoli fuerunt plene prophete
 20 huiusmodi AB^aC huius D 2^a om. CD 22 ablatam B^a
 26 ad hunc locum C¹ in marg. manum pinxit

scilicet postposita superbia et cupiditate secundum humilitatem et paupertatem Cristi loquuntur celestia.

redeundo igitur patet, quod non obest, predictos poetas dixisse veritates occultas fidei, sicut dixerunt demones, nec ex hoc sequitur, eos esse allegandos ut autores, nisi docto, quod ex spiritu sancto instigati fuerint tamquam eius scribe sic loqui, quod non dicitur, cum Cristus sedavit prophecias demonum; prodest tamen, quandoque loquendo ad homines adducere eos testes, quia spiritus prophecie potest quandoque in infideli

autores tamen veteris testamenti credimus ex inspiratione interna locutos fuisse ex ore domini, non solum ex fidei inspiratione, nec solum ex vite eorum sanctitate, nec solum ex tocus ecclesie autenticacione, sed ex hoc, quod efficax eorum scriptura sonat ex integro caritatem et in nullo ambicionem temporalium, sed ex integro desiderium celestium conformiter rationi. nulli igitur credendum est per locum ab autoritate, nisi in quantum preconizat verbum domini, et secundum talem rationem allegantur autores veteris testamenti, et alios allegat scriptura ut testes, loquendo ad hominem vel secundum sensum yronicum swasum vel opinatum.

correspondenter dicitur ad ewangelium Nichodemi, licet fuerit apocrifum. dicitur enim apocrifum ab 'apo'

Inspiration, a pious life, authentication by the Church and the efficacy of the word confirm the truth of Holy Scripture

1 sibi (*expunctum*) scilicet A postposita AB^aD, C²
in marg. emendavit proposita linea delet. C 8 ceda-
vit B^aD 9 quandoque D (? quinque) 13 ore (? esse) A
23 secundum suum sensum B^a 25 dicitur enim apocrifum
om. C, in marg. add. C² A¹ in marg.: Quid est apocrifum
B³ (? B⁴) in marg. haec adnotavit: Apocrifum dicitur ab
'apos' longe et crisis iudicium et sunt talia que licet sunt vera
non tamen sunt in scriptura sacra sensibili explicata, ut Ieronymus
recitat in prologo primi Reg. de libro sapientie, ecclesiastici,
iudith, tobie et libro machabeorum, non quod oportet libris illis
discredere tamquam falsis, sed quod non oportet ecclesiam mili-
tantem illis credere explicite tamquam autenticis. et eodem
modo est de ewangelio Nichodemi et aliis, quos decrevit ecclesia
nec dampnare nec explicite canonizare, cum satis est, pro sua
milicia habere viginti duos libros de veteri testamento et viginti
quatuor de novo autenticos

3 cf. supra pag. 236

24 cf. supra pag. 237

aliquas veritates oportet adultum ad hoc dispositum credere in particulari, de qua materia est grandis sermo.

secundo notandum, quod nulli singulares codices sunt potius quam bestie de substantia fidei pro se ipsis, sed sensus vel veritas, quam signant, quia tunc illis combustis vel aliter pereuntibus perit fides.

tercio notandum, quod modus allegandi autorem vel testem sicut et modus dicendi vel asserendi est plurimum attendendus.

*The author of
heathen wisdom
is God too,
therefore we
believe it*

istis tribus notatis dicitur ad primum, quod non obest, 10
sed consonat, veritates fidei asseri per poetas, et per
omnia genera hominum eciam Sarracenos, || quia secundum fol. 27^d
apostolum prima Thym. tercio oportet testimonium
habere bonum de hiis, qui foris sunt, nec sunt
veritates tales ideo fides, quia ab eis dicte, sed quia a 15
deo dicte. nec oportet, quod omnia dicta eorum vel
scripta exhinc sunt autentica, ut patet de Platone, in
cuius libris dicit Augustinus septimo Confessionum nono,
se invenisse decem conclusiones ewangeliste Johannis:
in principio erat verbum etc. unde allegando 20
Platonem poetam vel alios extra autores scripture, non
allegamus eos ut autores dantes probationem per locum
a fide, sed per locum topicum a testimonio humano, et
tale testimonium valet arguendo ad hominem, allegando
sibi testem, quem ipse acceptat tanquam autenticum, ut 25
arguendo contra infideles allegamus eis proprios autores.

7 modus B¹ in marg. add., in textu exstat rasura
12 A² notavit in marg. inferiore (sub col. 27^c): Quare non
est credendum poetis et aliis dicentibus ewangelium sicut creditur
ewangelio 13 l (lin. per litt. ducta del.) oportet A 14 de CD
ab A, sed corrector superscripsit de ab B^a que AB^aC
qui D 17 scriptura B^a sint B^aCD 18 7i con-
fessionum 9° om. A 20 allegando om. A, in marg. add. A²
24 valet C videlicet (?) AB^aD 25 quam B^a acceptatur B^a

11 cf. Soph. Antig. 516: οὔτοι συνέχευιν sqq.; ibid. 643;
Eurip. Jon. 1046; Isocr. I 26 13 v. 7 18 cf. Opp.
tom. I 161 21 cf. Krit. 49^c: οὔτε ἄρα ἀνταδixελν δελ οὔτε
κακῶς ποιεῖν οὐδένα ἄνθρωπον, οὐδ' ἂν ὁποῦν πάσῃ ὄν' αὐτῶν;
Gorg. 508^c: τὸ ἀδixελν τοῦ ἀδixελσθαι ὁσῶπερ ἀλοχίον, τοσοῦτον
κάκιον; cf. Republ. I 335^c et de passione iusti ibid. II 361 sqq.;
Rousseau, Em. livre IV t. 2 pag. 109

modus autem dicendi hominis dividitur in hec tria. aliqua enim dicit assertive, alia recitative vel interrogative et aliqua yronice. assertive tripliciter: vel opinando vel racione probando, vel ut sententiam dei preconizando. 5 et hoc est proprium autoribus scripture sacre iuxta illud prima Thess. secundo: cum accepistis a nobis verbum auditus dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed sicut vere est, verbum dei, qui operatur in vobis, qui creditis. et hec est ratio, 10 quare prophete nostri dicunt: hec dicit dominus. sed quia in talibus posset esse fictio falsitatis, ideo notandum est ad sententiam et vitam dicentis. cum enim in omni genere sit unum principium, quod est metrum omnium aliorum, oportet ex fide supponere Cristum esse primum 15 et per se prophetam et videre, si alius propheta dicit Cristi sententiam et vivit eius vitam, et tunc est vere propheta et aliter non, et specialiter, si deficiat in secundo. tunc enim est falsus propheta et quilibet condicionis oppositae verus propheta secundum gradum suum. patet 20 ista sententia Deut. duodevicesimo, ubi deus primo promittit prophetam: suscitabo eis prophetam de medio fratrum suorum, quod exponitur ad literam de Cristo, ut patet proximo cap., et consequenter subiungitur: prophetam autem, qui arrogancia depravatus est, voluerit loqui in nomine meo, que ego 25

How to distinguish false from true prophecy

1 *A² in marg. miniavit* modus dicendi dividitur *B³ in marg.:* Modus dicendi h. d. in tr., quia a. d. ass., a. r. v. i. et a. y. a. tr. 2 alia *AB^a* aliqua *CD* 4 vel *om. C, sed C² int. rigas add.* 6 1^a *om. D* accepissetis *D* 8 est vere *B^a* 9 creditis *C, in fine correxit A* credidistis *B^aD* est *C, in margine adscripsit A* *om. AB^aD* 12 ad (*expunctum*) et *A* 13 principium *A* primum (*p^m*) *B^aCD* 14 *A² in marg.:* verus propheta 17 *C¹ ad hunc locum in marg. manum posuit* 21 promittit *A, at lectio dubia, compendio, quod ex usu pre designat, supra proposito* eis *ACD* eos *B^a* prophetam *om. B^aD; A, sed corrector add. in marg. lin. per voc. ducta delevit C* 22 fratrum *ACD* f. sequitur rasura *B^a, sed addidit fratrum in marg. B¹* 25 est *deest CD*

1 cf. doctrinam *JWi* de modo loquendi *Logica* (ed. *Dzie-wicky*) I 10 p. 30—31 6 v. 13 10 cf. unum pro multis *Ezech.* 37; 9; 12 et saepe alibi 20 v. 15 et v. 18 23 cf. supra pag. 229 24 v. 20—22

non precepi illi, ut diceret, aut ex nomine
 aliorum deorum interficietur. quod si ex tacita
 cogitatione responderis, quomodo possum in-
 telligere verbum, quod non est loquutus dominus.
 hoc habebis signum, quod in nomine domini pro-
 pheta ille predixerit et non evenerit, hec
 dominus non est loquutus, sed per timorem animi
 sui propheta confinxit. ecce, quod veritas dicta probat
 propheciam, quia omnem veritatem dicit dominus,
 quod si habuerit illustracionem intellectus et affectus
 attencionem ad videndum veritatem, quam et loquitur
 imitandam illam in moribus, tunc credatur ei ut vero
 prophete domini, quod debemus ex fide supponere de
 nostris. unde quia nos habemus preter sensata completam
 noticiam necessariorum ad salutem || ex fide scripture,
 ideo satis est cristiano preter illa, que sentit ipsam cre-
 dere et scripturam sacram prophetare fratribus ignaris.
 ideo dicitur prima Pet. quarto: si quis loquitur quasi
 sermones dei. ex fide autem capimus nostros apostolos
 plene fuisse prophetas huiusmodi iuxta illud secunda
 Pet. primo: hanc vocem nos audivimus de celo
 allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto,
 et habemus firmiorem propheticum sermonem,
 cui benefacitis attendentes. causa autem autori-
 tatis membrorum ecclesie stat in istis, quod vivunt con-
 formiter ad Cristum et loquuntur suum ewangelium quando

*The truthfulness
 of the
 Apostles proved
 by their godly
 life*

3 condicione D quomodo B^aCD quam (?) A
 5 domini AB^aD, C² add. inter lin. meo expunctum C
 in textu prophetiam B^a (?) prophetam A, sed i
 super a posito in prophetiam corrector mutavit 10 affectus
 attencionem B^aC attencionem affectus A, sed lineolis
 duabus superscriptis cunctorum ordinem restituit corrector
 animi (expunctum) affectus attencionem D 11 et deest B^aCD,
 in marg. adscripsit A 12 imitandam A et imitandam B^aC
 et invitandam (?) D 15 A² in marg. infer. sub col.
 27^d notavit unde debet cognosci verus propheta 18 B³ in
 marg. notavit hic notatur, quod apostoli fuerunt plene prophete
 20 huiusmodi AB^aC huius D 2^a om. CD 22 ablatam B^a
 26 ad hunc locum C¹ in marg. manum pinxit

scilicet postposita superbia et cupiditate secundum humilitatem et paupertatem Cristi loquuntur celestia.

redeundo igitur patet, quod non obest, predictos poetas dixisse veritates occultas fidei, sicut dixerunt demones, nec ex hoc sequitur, eos esse allegandos ut autores, nisi docto, quod ex spiritu sancto instigati fuerint tamquam eius scribe sic loqui, quod non dicitur, cum Cristus sedavit prophecias demonum; prodest tamen, quandoque loquendo ad homines adducere eos testes, quia spiritus prophecie potest quandoque in infideli lucescere.

autores tamen veteris testamenti credimus ex inspiratione interna locutos fuisse ex ore domini, non solum ex fidei inspiratione, nec solum ex vite eorum sanctitate, nec solum ex tocus ecclesie autenticacione, sed ex hoc, quod efficax eorum scriptura sonat ex integro caritatem et in nullo ambicionem temporalium, sed ex integro desiderium celestium conformiter rationi. nulli igitur credendum est per locum ab autoritate, nisi in quantum preconizat verbum domini, et secundum talem rationem allegantur autores veteris testamenti, et alios allegat scriptura ut testes, loquendo ad hominem vel secundum sensum yronicum swasum vel opinatum.

correspondenter dicitur ad ewangelium Nichodemi, licet fuerit apocrifum. dicitur enim apocrifum ab 'apo'

Inspiration, a pious life, authentication by the Church and the efficacy of the word confirm the truth of Holy Scripture

1 sibi (*expunctum*) scilicet *A* postposita *AB^aD*, *C²*
in marg. emendavit proposita *linea delet. C* 8 cedavit *B^aD* 9 quandoque *D* (? quinque) 13 ore (? esse) *A*
 23 secundum suum sensum *B^a* 25 dicitur enim apocrifum
om. C, in marg. add. C² *A¹ in marg.:* Quid est apocrifum

B³ (? B⁴) in marg. haec adnotavit: Apocrifum dicitur ab 'apos' longe et crisis iudicium et sunt talia que licet sunt vera non tamen sunt in scriptura sacra sensibili explicata, ut Ieronimus recitat in prologo primi Reg. de libro sapientie, ecclesiastici, iudith, tobie et libro machabeorum, non quod oportet libris illis discredere tamquam falsis, sed quod non oportet ecclesiam militantem illis, credere explicite tamquam autenticis. et eodem modo est de ewangelio Nichodemi et aliis, quos decrevit ecclesia nec dampnare nec explicite canonizare, cum satis est, pro sua militia habere viginti duos libros de veteri testamento et viginti quatuor de novo autenticos

3 cf. *supra* pag. 236

24 cf. *supra* pag. 237

*The authenticity
of the
Apocrypha is
limited*

de et 'crisis' secretum, quasi 'de secretis' et ignotis ec-
clesie, vel dicitur secundum alios ab 'apos' longe et
'crisis' iudicium, et sunt talia, que, licet fuerint vera,
non tamen sunt in scriptura sacra sensibili explicata, ut
Ieronymus recitat in Prologo primi Reg. de libro Sapiencie, 5
Ecclesiastici, Judith, Tobie, et libro Machabeorum, non
quod oportet libris illis discredere tamquam falsis, sed
quod non oportet ecclesiam militantem illis libris credere
explicite tamquam autenticis. et eodem modo est de
ewangelio Nichodemi et aliis, quos decrevit ecclesia nec 10
dampnare nec explicite canonizare, cum satis est, pro
sua milicia habere viginti duos libros || de veteri testa- fol.28b
mento et viginti quatuor de novo, autenticos correspon-
denter ad duo alphabeta, hebreum et latinum. plurimum
enim canonizacio videretur rationabiliter ecclesie onerosa. 15

ex quo patet esse probabile, quod multi libri
apocriphi, cum sint libro vite inscripti, sunt scriptura
sacra tantum a nobis credenda explicite vel implicite,
sicut nostra scriptura canonica; patet ex hoc, quod pro-
babile est, multos tales libros esse sacras veritates libro 20
vite inscriptas, et cum omnem veritatem oportet ec-
clesiam credere in universali sive implicite, patet con-
clusio.

*There ought to
be no dis-
cussion about
their value*

ex istis secundo colligitur, quod stultum et vanum
esset, nos circa veritatem aut passiones scripture apocrife 25
nimis contendere, cum habemus plene scripturas sensi-
biliter nobis autenticas. si enim ecclesia sufficeret militare

1 et CD; A int. lin. super vel emendando add. ut B^a
3 que in margine adscriptum A 4 expirata (expunctum)
explicata D 5 D² in marg.: Nota, qui libri sunt apocriphi
11 canonizare in marg. corr. A 12 A¹ in marg. infer. (sub col. 28^a)
canonicare B^aCD 15 canonizare A in contextu, sed a super priore c superscripto in cano-
nicare mutatum 16 qua (? quo) A
addidit nota cui loco ab autoritate est credendum 17 sunt om. D, in marg.
A¹ in marg.: prima conclusio 21 rescriptas A 24 A¹ in marg.:
secunda conclusio

5 cf. Opp. (ed. Migne) Ser. I 28 pag. 556
Trialog. Supplementum cap. II pag. 414

17 cf.

fideliter sine scriptura quinto modo dicta secundum scripturam quadruplicem precedentem, stultum foret ad illam attendere dimissa scriptura priori necessaria. sic enim generacio adultera signa querit. omnes igitur sentencie, que sunt in nostris sacris codicibus, debent credi aliis ut foliis parvipensis. nam satis est credere in comuni omnem veritatem cum caritate. unde si codices alii continent veritatem, credamus illam, quia est in nostris codicibus.

ex istis tercio sequitur, quod sicut contingit idem scire, quia in universali, et dubitare, quia in particulari, ut noverunt logici, sic contingit eundem cristianum catholice idem credere, quia in universali, et dubitare, quia in particulari, ut patet de cristianis dubitantibus veritates. unde non sufficit cuicunque in universali credere quamlibet veritatem, sed oportet nullam fidem catholicam in particulari discredere, sed in primum articulum credere. et tunc est fides formata. alios autem adultos sicut quoscunque cristianos, quibus deus donaverit ad hoc lumen intelligencie et instinctum, oportet ad minimum credere explicite in deum et cum hoc credere sanctam ecclesiam catholicam et tercio sperare, quod sit membrum ecclesie. ille enim, qui non habet cum datis istas tres virtutes theologicas cum istis articulis fidei et omnibus aliis ante mortem, non salvatur in

*We live by
faith*

2 ad hunc locum A¹ in marg.: Nota 8 continenter B^a
10 A¹ in marg.: tercia conclusio sicut om. B^aD; AC,
sed ambo int. lin. addiderunt 15 A¹ minio exaravit
in marg. Nota de fide 16 nullam ACD illam B^a
20 instinctum B¹ in marg. corr., institutum in contextu B^a
instrumentum C 21 A ad hunc locum in marg. 1°
notavit epli (expunctum) explicite D credere om.
C, in marg. corr. C² 22 A in marg. 2° et AB^a ac CD
A in marg. 3° 23 ille in lacuna supplevit C² 24 veri-
tates catholicas C

1 cf. supra pag. 108; III 11 cf. de vi terminorum
'credere' et 'scire' Trialogi Supplem. cap. II pag. 412 18 cf.
de fide formata Trialogi. III 2 pag. 133 sqq., ubi subtiliter
disputat de notitia fidei (qua, quam, per quam credimus);
cf. etiam De Ecclesia cap. XVII pag. 405—410

archa. alii autem debent credere explicitè plus vel minus, secundum quod obligantur plus deo ex donis suis et opportunitate temporis, sed quicumque fidem formatam finaliter tenuerit, erit salvus.

et si queritur, quantum de codicibus vel scriptura quinto modo dicta, oportet credere, dicitur, quod omnem scripturam sicut omne ens oportet credere in comuni, sed codices quoscunque non plus oportet in particulari credere, quam oportet credere bestias vel alia sensibilia quecunque. illis autem codicibus correctis credimus tamquam signis scripture autentice, quem honorem in ymagine solis illis impendimus, aliis autem codicibus poetarum non insistimus, quia secundum Augustinum quarto De Trinitate cap. undecimo: 'demonēs inmiscēt veritates catholicas in scriptis huiusmodi, ut seducant populum in falsitate'.

There is a difference made between Christ's teaching and that of the Apostles and later disciples

tercio principaliter arguitur contra dicta per hoc, quod multe gentes admittunt fidem Cristi quoad omnes sententias, quas ipse asseruit vel apostoli secum conversantes, ut erant Petrus, Mattheus, Judas, Iacobus et Johannes, alias autem scripturas Pauli, Marci et Luce non admittunt. et illius opinionis sunt Sarraceni et alii infideles. quare igitur non possent alie secte negare sompnia Johannis in Apocalipsi, alii scripturam Petri, Matthei, Jude vel Jacobi, ymmo scripturas omnium horum simul, ymmo pari evidencia verba et incarnationem domini Jesu Cristi, ut usque hodie faciunt Judei, cum idem sit iudicium de toto et parte. et quantum ad omnes autoritates

1 plus vel minus secundum *in loco raso corr. C³* 2 plus
om. C, C³ in marg. add. 7 oportet credere in comuni
sed AB⁹D in comuni oportet credere sed C, sed C³ inter
rigas iteravit in comuni 11 quoscunque (*expunctum*)
tamquam D 12 A¹ in marg. infer. (sub col. 28^b) add.
nota de fide explicita et implicita 14 undecimo scripsi
cum Maurinis 14° codd. 16 in om. B^a falsite C
falsitate triplici alterum linea delet. B^a 23 igitur om. CD

6 cf. supra pag. 108; 111 13 cf. Opp. XI 83; cf. etiam
ibid. 456 (De Diversis Quaestionibus ad Simplicianum II
qu. 3)

veteris testamenti vel negare eas esse autenticas vel negando eas de vi vocis, ut impossibiles excogitare glosas ad libitum, et quoad omnes scripturas novi testamenti dicere, quod mater erroris leonem depinxerat se ipsam presumptive autenticans, et sic de aliis blasfemis obiectibus cogitandum. et ista est summa infidelitatis protervia omnem prophetiam, omnem sectam et omnem rationem subpeditans.

ideo quantum ad tales obiectus videtur michi super-
 10 fluum circa solucionem eorum nimis contendere, sed
 satis est dicere sophistis huiusmodi, quod fides movet
 ad credendum sententiam codicum novi testamenti.
 fidei autem, cum sit primum principium, assentimus sine
 evidenciâ a priori, quamvis a posteriori rationes sibi subser-
 15 viant, et sic simus parati ad reddendum rationem
 atque defensionem cuiuscunque particule adversate. si
 enim credimus in Cristum ultra alios infideles, debemus
 credere ex integro gesta sua, et per consequens debemus
 credere suis apostolis. sicut enim cristiana religio
 20 exorta est a fide et scriptura primo modo dicta usque
 ad scripturam quintam, sic infidelitas nostrorum nomine-
 tenus cristianorum incipit a depravacione scripture quinto
 modo dicte gradatim usque ad negacionem scripture
 prime, quia multi nostrum, nominetenus cristiani vel
 25 dictis vel factis negant scripture sensum. ideo cum nemo
 potest credere in dominum Jesum Cristum, nisi trahatur
 et velit, consideret rationabilitatem, veritatem et famosi-

*Faith in Christ
calls for
trusting the
Apostles,*

*but nowadays
many
Christians
scorn the Bible*

2 glosas CD illas (*expunctum*) glosas A illas
 glosas B^a 3 circumstancias (*expunctum*) scripturas D
 7 philosophiam (?) D 10 sed om. B^aCD; A, sed add. int.
 rigas 11 huius D 13 A¹ in marg. minio scripsit nota
 de fide 14 subserviant corr. B^a, in marg. in add. B¹, ut
 hunc inserviant maluisse suspicer 16 particule A, de
 lectione dubito (particulare?) 20 exorta om. B^a; A, qui
 postea in marg. add. 22 dampnacione CD pnacione
 praecedit rasura B^a, in marg. B¹ add. dam, ut dampnacione
 exstet 24 modo (*expunctum*) quia A nostrum cor-
 rexit A nominetenus cristiani om. C; D, sed in marg.
 add. D¹ 26 dominum correxit A

15 cf. I. Pet. 3:15

20 cf. supra pag. 108

tatem legis Cristi et oret, ut ad fidem eius trahatur. nec eredo, quod sit possibile aliquem gentilem philosophum invenire instanciam falsitatis vel inhonestatis, quare non potissime crederet fidei cristiane.

*The trust-
worthiness of
the Apostles,*

of St. Paul,

St. Luke

admittendo igitur fidem Cristi et suorum apostolorum 5
secum conversancium, ut faciunt Sarraceni, facile est
elicere auctoritatem reliquorum. nam Johannes in fine
ewangelii sui testatur, se scripsisse illud ewangelium,
sicut in fine || sue tercie epistole, et in principio ac fine sue fol. 28d
Apocalipsis sic eciam Petrus, Jacobus et Judas insinuant, 10
se esse autores sue epistole in eius inicio, Petrus eciam
cap. ultimo sue secunde epistole testatur, epistolas
karissimi fratris sui Pauli esse autenticas: karissimus,
inquit, frater Paulus secundum datam sapienciam
scripsit nobis, sicut in omnibus epistolis loquens 15
in eis de hiis, in quibus sunt quedam difficilia
intellectu, que indocti et instabiles dampnant
sicut et ceteras scripturas ad suam ipsorum per-
dicionem. ex quo videtur, quod omnes quatuordecim
epistole Pauli sunt paris auctoritatis cum duplici epistola 20
Petri et per consequens cum quintuplici libro Johannis,
cum ewangelio Matthei et epistola Jacobi atque Jude.
unde et Paulus propter pseudoapostolos in principio
cuiuscunque epistole sue premitit nomen suum, preter-
quam in epistola ad Hebreos, quibus, quia fuit in prin- 25
cipio odiosus, tacet nomen suum usque in finem eiusdem
epistole, ubi post captam benevolenciam se ipsum ex-
presse explicat illius epistole editorem. Lucas autem et

1 o sequitur rasura B^a, sed ret in marg. add. B¹, ut
hic oret legisse videatur 9 A¹ in marg. infer. (sub
col. 28c) add. Autenticacio scripture sacre quam quidam negant
continue infra 10 sic eciam AB^aC sicut et D insi-
nuant A; dubito de lectione (insulant?) 17 dampnant
corr. A depravant B^aD 19 alie (expunctum)
quatuor D alii quatuor C 20 pauli corr. A triplici B^a
duodecim (expunctum) duplici A 23 et om. A, int. rig.
aliquis add. 24 sue om. C 26 usque om. A, in
marg. add. eiusdem iteravit A

7 cf. Joh. 21 24; III Joh. v. 9; Apoc. 11-12; 228; 10
12 v. 15-16 28 de Paulo, auctore epistolae ad Hebraeos
missae, cf. Herzog-Hauck RE³ vol. VII

Marcus quoad ewangelium et Actus Apostolorum ex hoc canonicantur, quod spiritus sanctus figuravit eos in quaternario ewangelistarum Lucam per bovem, quod est animal ymolativum, et Marcum per leonem, ut patet Ezech. 5 primo et Apoc. quarto. unde aptavit, ut unus tractaret specialiter de Cristi sacerdocio et alius de eius resurrectione, sicut conservavit eos in vita sancta et irreprehensibili quoad deum et homines.

St. Mark

secunda evidencia est racionabilitas et conformitas
10 aliis duobus apostolis quoad omnia scripta sua. cum igitur Johannes, qui ultimo scripsit, vidit hec omnia tria ewangelia, credi debet, quod ille, qui vidit scripture misteria, correxisset vel contradixisset, si ecclesia pateretur ex eorum scriptura errorem perpetuum. approbacio igitur
15 Petri quoad Marcum, suum discipulum, et Johannis quoad Lucam, Pauli discipulum, cum toto residuo ecclesie dat fidem, quod eodem spiritu concorditer, licet locis disparibus loquebantur.

St. John and
the Synoptists

tercia vero evidencia securissima in omnibus talibus
20 est fides, quam deus infundit in sanctas animas, que in ista fide fecerunt quotlibet miracula. iste igitur locus destruit omnem infidelitatem et conclusionem inutilem eorum, qui nesciunt discernere inter naturas veritatum, quomodo debet capi earum probacio, aliqua ex fide,
25 aliqua ex consensu et aliqua ex demonstratione. sed quia prima Pet. tercio precipitur, quod simus parati ad satisfaccionem omni poscenti nos de fide, quod et Paulus fecit in parte Act. vicesimo sexto, cum fuerat de questionibus legis et articulis fidei accusatus
30 eciam coram gentili iudice. ideo suppono unum quantum-

2 comunicantur B ^a	3 numero (<i>expunctum</i>) ewangelistarum D	4 ymolativum <i>correx</i> it A	5 ut <i>om.</i> B ^a
7 sancta <i>correx</i> it A	9 A in marg.: 2 ^a	10 quoad ACD	11 dis.
que ad B ^a	13 pateretur ACD	pateret B ^a	17 dis.
(<i>expunctum</i>) locis D	19 A in marg.: 3	24 earum	
<i>om.</i> A, in marg. additum	25 consensu	D, sed con	
<i>punxit</i> , ut sensu <i>supersit</i>	26 1 ^a <i>om.</i> CD	28 quod <i>int.</i>	
lin. add. A	29 questionibus B ^a CD	conclusionibus	
<i>correx</i> it A			

5 v. 10

v. 7

26 v. 15

28 v. 2 sqq.

libet gentilem philisophum cuicunque || secte imperti- fol. 29^v
nentem et contendat quantumcunque acuta racione vel
pertinenti conclusione contra fidem cristianam, quam
debeo supponere tanquam principium, et sic possumus
videre, si lex Cristi sit defectiva vel lex contraria magis
probabilis.

*The Apostles
confirm the
writings of
St. Paul, Luke
and Mark*

sed primo tollo instanciam modo factam. non enim
sequitur: si infideles negant scripta Pauli, Luce et Marci,
igitur bene, cum scripta eorum sint connexa et confir-
mata per scripturam apostolorum cum Cristo conversan- 10
cium. ymmo hec evidencia movet ad negandum Cristum
et suos apostolos, sicut faciunt Judei et quidam barbari.
ymmo moveret ad non credendum alicui secte, cum
omnis secta capit testimonium a sapientibus vel prophetis
in multis, que nescit demonstrare, ut ponit Avicenna 15
nono Methaphisice sue. aliter enim foret adversarius
in capitulo Achademicorum, si initeretur dicte evidencie.
ideo est pessimus color seducens multos bifarie. argu-
endo enim a proposicione tali de possibili ad unam de
inesse. sic enim arguunt sacerdotes nostri offendentes 20
in legem Cristi: o domine, opus meum potest benefieri
vel ego possum in posterum emendari — et ex hoc in-
nuunt excusacionem illius de inesse, quod non male
faciunt. que deduccio, si valeret, non esset possibile,
aliquem male facere. alii vero arguunt ex tali ante- 25
cedente de possibili, quod posset esse defectus in ante-

1 unum (*linea delet.*) gentilem D 3 conclusione
correxit A questione BCD 8 luce AB^aC sicut D
9 connexa ACD con *sequitur rasura B^a, in marg. add.*
exa, ut corr. ad connexa redire videatur 10 scripturas CD
11 movent A, sed n *expuncto in movet mutavit* moveret B^aCD
15 nescit in *correctura D* ut om. D, sed *int. rigas add.*
17 s (*lin. deletum*) evidencie A 19 unam AB^a suam
CD, A *indistincte superscripsit et in marg. sine signo ad-*
didit 25 aliquid B^a

15 Opera edita Avicennae, sectatoris Aristotelis, mihi
praesto non fuisse aegre fero, sed cf. Aristot. Stag. Opera
cum comment. Averrois Cordub. etc. Venet. 1560, tom. VIII,
Metaph. lib. IX pag. 264^b

cedente secundum illusionem, vel quod conclusio fidei ex per se evidenti non formaliter demonstratur.

nam quoad tales obiectus sic posset argui contra quemcunque asserentem quamlibet veritatem sensibilem. *The disciple of Christ must stand firm in faith*
 5 ideo sicut asserimus veritates sensatas nec sollicitamur dare earum demonstrationes, sed vere asserimus, quod sensus nos docet, cum quo modo sciendi scimus, quod non stat contraria illusio, licet stet cum consimili aliter circumstancionato, quod dictum nec ambigimus nec
 10 demonstramus. correspondenter dicimus ad rudimenta, que fide credimus. unde sicut vanum est discredere, quin loquor vel vigilo, sic vanum est cristiano opinari vel dubitare de quocunque articulo sue fidei, cum videt illum in homine interiori, licet per speculum prima luce
 15 movente ad consensum, cui visioni enigmaticae repugnaret dubitacio sive dissensio. et sic intelligo, cristianum debere reddere rationem de fide cuicunque poscenti, non que quietet omnem protervum vel infidelem poscentem, sed que quietaret vel deberet quietare
 20 quemcunque poscentem, quia omnis homo ex hoc argumento debet acquiescere fidei orthodoxe: deus dicit tibi, ut credas hoc, igitur debes hoc credere, et pro antecedente debes vivere, ut sencias eius veritatem.

sed plus accedendo cum evidencia, que sufficit uni,
 25 perturbat alium, sicut est de alimentis, ostendi potest, quod lex cristiana || sit maioris autoritatis et probabilitatis
 fol. 29b

1 conclusio *radendo delet. B^a, in marg. B¹ restituit*
 5 veritas *A* 9 circumstancionato *CD*; *de lectione vera*
in A et B^a dubito 11 *D in marg.: nota* 12 opi-
 nare *B^a* 16 dissensio *AB^a, C² in marg.* deceptio
expunctum C disceptio *D* 19 sed que quietaret vel
 deberet quietare quemcunque poscentem *desunt B^a; A, qui*
repetit ommissa in marg. infer. vel deberet *A in marg.*
 que deberet *CD* 21 adiscere (*expunctum*) acquiescere *D*
 25 potest *correxerit A* p. *sequitur rasura B^a, sed exstat in*
marg., ubi repetivit aliquis potest 26 *B^a in marg.: nota*
 hic legem Machometi subsequenter *A¹ in margine superiore*
 (*sup. col. 29b*): declaratur, quod lex cristiana est maioris con-
 dicionis quam alia *et paullo infra nota*

quam lex alia, pro cuius declaracione oportet petere formam aliarum legum, ut ex earum iuxtaposicione veritas elucescat.

*Christ's law
surpasses all
other laws*

sunt autem tres leges magis famose hodie, scilicet lex moysayca, lex ewangelica et lec sarracenica. due prime leges concordant et tamquam materia et forma unam constituunt, ut patet Math. quinto. tertia autem lex colata est ex nova et veteri abiectis sentenciis in eis displicentibus, ut sententia in penalitatem et paupertatem. illam abiciunt, aliam autem, que videtur in eis sonare in voluptatem, in gloriam mundanam atque divicias de lege dei accipiunt. unde Machometus ad ficcionem huius legis associavit sibi quendam Judeum, qui cognovit legem moysaycam, et quendam callidum nominetenus cristianum, Sergium monachum, ex quorum consilio permissione divina in penam peccati cristianorum compinxerat legem suam; patet hoc per multas cronicas de historia Machometi, ut in Speculo Historiali, libro vicesimo

*Mahomet an
impostor*

4 *A¹ in marg.*: tres leges magis famose *B⁸ in marg.*
notavit hic notatur. quod lex cristiana est mai. aut. et pr. qu. aliqua alia paullo *infra*: hic notantur tres leges famose scilicet mosayca ewangelica et lex sarracenica. due prime leges concordant tam in materia quam in forma. tertia est colata ex nova et veteri abiectis sentenciis in eis displicentibus, ut penalitate et paupertate, et illas, que sonant in voluptatem et mundanem gloriam. acceptant. unde Machometus ad ficcionem huius legis associavit sibi quendam Judeum. qui cognovit legem moysaycam. et quendam callidum nominetenus Cristianum. Sergium monachum, ex quorum consilio permissione divina in penam peccati cristianorum compinxerat legem suam. istud patet per multas cronicas de historia Machometi ut in Speculo hystoriali libro 24° cap. tricesimo nono et in Cronica Cestrensi libro V^o cap. 69°
7 *C⁶ in marg. notavit* lex machameti 8 est *om. D, add. in marg.* 10 in *int. lin. add. A om. B^aD* 12 machomet *B^aCD* ad *om. A, sed in marg. additum est* factor *B^aCD* *A in marg.*: Monachus Sergius 15 sergium *B^aCD, A in marg. corr., in contextu* segium 17 hic *D* de hystoria *AB^aD* historie *C*

7 v. 17 sqq. 18 Vincentius Bellovacensis, de cuius nomine et vita vide plura *infra* pag. 257, Speculum Hist. ed. Duac. 1624 lib. XXIII [libri XXIVⁱ cap. 39 edit. Duacensis res ab imperatore Lothario gesta enarrat; Sergii apostatae, quondam monachi, nullo modo mentio fit] cap.

quarto cap. tricesimo nono et in Cronica Cestrensis libro quinto cap. sexagesimo nono et in quadam alia antiqua cronica, quam nuper vidi de ista materia. ymmo dominus Armacanus libro octavo decimo De Questionibus Armenorum diffuse tractando Alkoran Machometi, quod Sarraceni colleccionem preceptorum nominant, ostendit ex multis causis, quomodo Machometus approbat tam Moysen quam Christum cum suis legibus. exhinc enim posset coloracius cumulare sibi complices utriusque secte, sicut noverunt eius consiliarii maledicti. Christum autem concedit prophetam sanctissimum, maiorem Moysen, natum de virgine, sed pure hominem, non passum in cruce, ut nos cristiani credimus, sed unum alium sibi simillimum ipso assumpto in celum. ideo Judeos arguit ut in ingratissimos, eo quod non acceptarunt messiam eis promissum per Moysen, sed persecuti sunt eum crudeliter et, ut ipsi crediderant, occiderunt. cristianos autem accusat tripliciter, primo in hoc, quod ipsi credunt

Mahomet compared with Christ and Moses

1 cestrensi scripsi	cestrensis A	cestrensis B ^a
cistrensi C	cestrensis D	2 aliqua B ^a
norum D	armennorum C	ardmenorum A
venorum B ^a	5 alkaron D	alkaion A
6 instituunt (<i>expunctum</i>) nominant D	7 causis corr. A	akaron B ^a C
capitulis B ^a D	9 cumulare ABC	cumilare D
10 noverunt correxerit A	14 similem CD	arguit ut AB ^a D
asserit C	18 A in marg.: 10 ipsi correxerit A	ipsum B ^a

39 pag. 912^b: per idem tempus Syrus Alexandrimus episcopus et Sergius Constantinopoleus patriarcha Monothelitarum haeresim praedicabant, a quibus depravatus Heraclius Augustus aberravit a fide catholica. unde divino iudicio Agareni, qui et Sarraceni dicuntur, Haumaro duce imperium graviter caeperunt lacerare sqq. 1 Polychronici ll. VII (sive Chronicon Cestrense; de auctore vide infra pag. 257) edidit Thom. Galeus in Hist. Britannicae Sax., Anglo-Danicae Script. XV, Lond. 1691; praesto mihi fuit editio Rev. J. R. Lumby, Rer. Britan. med. aev. Script. Lond. 1876 vol. VI pag. 20: monachus quidam Sergius nomine a communachis suis, eo quod in errorem Nestorii incidisset, expulsus... Machometo adhaesit 4 conferri non potuit, cf. supra pag. 217 11 cf. Alkoran ed. Wahl, Halle 1828 pag. 50; 82; 90; 596 15 cf. ibid. pag. 14—18; 52—53; 70—71; 82; 108 18 cf. ibid. pag. 88

Cristum deum et hominem, secundo in hoc, quod ipsi credunt cum hoc, ipsum tam dolorose passum et mortuum, et tercio in hoc, quod ipsi nolunt in penalitate et paupertate sequi Cristum suum. et sic in credendo deum esse et prophetas a deo missos ad instruendum dei populum, necnon quod deus premiat suos secundum merita sua in resurrectione finali, conveniunt omnes iste leges. patet in Alkoran, quoad legem Machometi, et in lege scripture, que est fides cristiana, patet idem sepius.

primo, inquam, videtur, quod duplex testamentum, a quo Machometus capit suam legem, sit sibi autenticum, et per consequens, cum dicit copulative, quidquid asserit, quia aliter non esset autoritatis, sequitur, quod sit ex integro verum et adeo autenticum. et per consequens, cum repugnat in multis legi Machometi, sequitur, quod illa ut sic est falsa. quando igitur cap. duodecimo libri Machometi sic dicitur, omnes quidem dicentes Cristum, Jesum Marie filium deum existere, mendaces et increduli reperti sunt, et tamen Joh. primo e contra dicitur: deus erat verbum et verbum caro factum est, patet, quod est manifesta repugnancia. nec valet sibi dicere, quod nostra ewangelia sunt corrupta et non se-

*His doctrines
proved false by
the New
Testament*

1 cristum deum et AB^a deum cristum et C, sed
lineolis superscriptis prior ordo mutatus in cristum deum et
deum iesum (iesum expunctum) et D, sed in marg. prima
manus addidit cristum cum signo, ut deum Cristum et
maluisse videatur A in marg.: 2° 2 ipsum D,
correxerit A cristum B^a, corr. ex ipsum C 3 A in
marg.: 3° 5 missas D 6 suos C, A in marg. add.
cum signo servos B^aD, A in contextu 8 quoad ACD
quod ad B^a 13 sit CD sic (?) AB^a 15 sequitur
quod illa ut sic est falsa, quando igitur cap. duodecimo libri
Machometi desunt C, add. cum signo in marg. infer. C^b
16 quomodo B^a 12° AD 22° B^a 17 A¹ in
marg. super. cum signo notavit Colacio legis Cristi cum lege
Machometi dicentes om. AB^a 18 deum (?) domine)
codd. sunt et D 21 est ACD ex B^a

2 cf. pag. 50; 82 3 ibid. pag. 149 8 cf. ibid.
pag. 7; 12; 43; 46; 51; 57; 111; 121; 153; 157; 196; 228;
293; 392; 612; 649 et sic frequenter 16 cf. ibidem
Sura V pag. 94; 88; Sura IX pag. 148—149 19 v. 1
20 v. 14

cundum formam nostram a Cristo tradita, quia conformiter posset dici de lege Machometi. iterum tam sanctus propheta, sicut fuit Christus, dando legem suo populo, que etiam fundaret legem Machometi, rogaret deum pro illius
 5 legis rectitudine ac continuacione, ne tam cito deficeret. iterum non movet dicere, quod lex Cristi posset per corrupcionem deficere ad concludendum, quod de facto est corrupta, sed oporteret docere, per quos et quando facta est dicta corruptio, et dicere, quod hoc debet esse
 10 ewangelium Cristi correctum, quod fingitur ab extraneis Sarracenis, quod non est verisimile, cum cristiani scirent optime legem Cristi. et propter istam manifestam repugnantiam inter legem Machometi et suum principium credo, quod prohibuit legem suam ratione discuti vel disputari,
 15 quia habens in dicto suo scrupulum falsitatis sibi ipsi concius odit lucem. et hec ratio, quare Christus palam locutus est mundo, ut patet Joh. octavo decimo; lux enim manifestando se fugat tenebras.

His reluctance to scientific discussion

item omnes apostoli, martires et confessores Cristi
 20 confitentur concorditer trinitatem, incarnationem, passionem, mortem et ceteros articulos, in quibus lex Machometi contradicit. cum igitur illi sunt antiquiores, sancciores et rationi conformiores quam testificantes sectam Machometi, sequitur per locum a testimonio,
 25 quod lex Cristi sit probabilior. unde in Alkorano suo

His denial of the Trinity, the Incarnation and the Passion of Christ

3 qui CD
 9 docere CD
 ubi occurrit, flexi
 mahumet D

5 contiacione compendio omissio B^a
 13 Machometi scripsi, et sic constanter
 machomet AC machumet B^a
 25 alkorano B^a alkarano ACD

14 cf. quae Machom. sibi a deo de discussione doctrinae suae revelata esse profert in Alkorano (ed. Lud. Marraccio, Patavii 1698) pag. 105: si disputaverint tecum, dic: . . . an sectamini religionem Eslam? etc. 17 v. 20 22 cf. Alk. ed Wahl pag. 26; 39; 45; 47; 51; 74; 83; 92; 163; 457 et saepe alibi

azophara sua cap. tercio Machometus ita scribit: 'omnes boni deo serviant ut et Jesus, Marie filius, swasit, interrogans viros albis indutos vestibus: quis michi subveniat ex parte dei me sequendo, responderunt illi: nos. quidam

1 azophara (? azopharo) <i>A</i>	azohara <i>B^aD</i>	azoroha <i>C</i>
sua <i>A</i> suo <i>B^a</i> sine <i>CD</i>	tercio <i>scripsi</i>	70 codd.
2 ut <i>A</i> , sed corrector inter rigas addidit et	et	ut <i>B^aD</i>
et expunctum <i>C</i> , sed ut inter lineas add. <i>C²</i>		3 quis
correxerunt <i>CD</i>		

1 verba dubia, a librariis, ni fallor, foede corrupta. quorum quae sit vis, integrum relinquo, prolatiis eis, quae, accurata de re habita quaestione et consultis viris doctissimis, inveni. — singulis Alkorani 114 Suris inscriptio indita est ex lingua arabica deducta, primae El-Fatiha, tertiae Ennisa, duodevicesimae El-Kehf etc. ex qua *JWi* azophara, azohara et azoroha, quae vocabula inter cunctarum Surarum inscriptiones non inveni, originem trahant, incertus sum. — at primum omittere nolo, me assidue in lectione Surarum 1—70 versatum in locum incidisse, ubi Machometus disserit de deo 'descendere faciente et Pentateuchum et Evangelium et Alphoranum' (?) i. e. Alcoranum, cf. infra annot. pag. 269; si legimus in textu pro Alkorano suo — Alkorano seu. vis verborum perspicua est: in Alkorano seu Azophara sua Mach. scribit. fieri certe potuit, ut librarii bohemic, et negligentia scribendi et inscientia famosi, illam formam 'Alphoranum' corrumpere in Azophara. sed haec coniectura *JWum* idem bis dicentem temere facit; quare mitto hanc vocis interpretationem. — deinde commemorare iuvat id, quod memor gratusque debeo viro doctissimo Th. Nöldeke, professori ord. Univers. Argentorat.: in latina quadam Alcorani translatione, facta anno 1153 iussu Petri, Abbat. Cluniac. ab 'Angligena Roberto Retenensi' (cf. subscriptionem libri, qui inscribitur: Machumetis Alcoran, cura Th. Bibliander 1550 s. l., cum praefatione Phil. Melancthonis), singulas Suras appellari 'azoara' i. e. al-zora seu al-surat (sura); itaque cum Surae secundae Alcorani inscriberetur 'vacca' (arabice el-bakara, ebraice פָּרָה), 'azophara',

compositum ex a zo(ra) et para (phara) vim habere videtur 'sura vaccae'; si vero dixeris, verba, quae in textu codd. sequuntur, in Sura secunda Alcorani non inveniri, hoc nullius est momenti in libro *JWi*, utpote qui licentia incredibili utatur, ubicunque libros, partes vel capitula scriptorum laudatorum commemorat. — aliter de voce corrupta iudicat vir spectatissimus et doctissimus Guilelmus

autem filiorum Israel crediderunt, quos ceteris incredulis manentibus preferendo longe super illos extulimus'.

unde tercio cap. sui Alkoran ita scribit: 'sciens Jesus eos in incredulitate sua obstinatos, sic inquit: in dei

1 aut AB ^a comp. omisso emendavit ex proferendo A extulimus D, sed in margine cum signo D ¹ correx- it bonus ex (?) et) tu B ^a quae sequentes erasa sunt, sed B ¹ in marg. add. limus. ut extulimus redeat scripsi 5 ^o codd.	2 preferendo radendo extulimus correx- it A extu 3 tercio

Ahlwardt, qui Univ. Gryphiswald. fama doctrinae et ingenii acumine conspicuus, annorum onus ardore et vigore iuvenis fallit, epistola mihi missa, in qua lectionem cod. Cantabr. 'azoroha' praeferendam esse ceteris declarat. inscriptionem Surae (61), quam JW verbis eis, quae sequuntur, latine interpretatur, esse arabice 'surat eççaff' (essaff); in 'a zoroh' latere nomen 'sura' (surat, surah) vel 'al surat' (cf. Muhammed = Mohamed, Qoran = Qurān); a. quod restat, et sua, quod sequitur, in unam vocem 'asua' contrahenda et per metathesin litteras vocales u a, cum posteri voculam 'asav', 'asaff' non intelligerent, transpositas esse, ut prius asva vertatur in a sav = asaff; proinde totum legendum esse 'a zorah asaff' i. e. 'sura essaff'; nimirum, addit ille, malim legi 'e zorah'. totum igitur legendum esse: unde in Alcorano suo, sura assaff (eççaff) cap. 70 Mach. scribit. numerum capituli 70 corruptum esse, quoniam verba laudata in Sura 61 inveniantur. — alii quae lectio vera sit, diiudicent. me nec offendit permutatio litterarum e et a. u, v, f, nec adiectio litterae h, nec metathesis illa, sed si coniectura Ahlwardtiana recipitur, sura assaff idem significat ac lectio codd. cap. 70, id quod mihi nullo modo placet. nullam coniecturarum modo notatarum refellere vel defendere ausim; quod malim dicere est: non liquet. quomodocunque res se habet, totius indagationis viam mihi aperuisse viros illos doctissimos et benevolentissimos grato recorder animo. — verba, quae sequuntur in duabus Suris Alcorani exstant, cf. Alcorani Textus univ. auct. Ludov. Marraccio, Patavii 1698 pag. 111 Refutatio in Suram III: ad quos cum venisset (Jesus) (dixit) eis: certe est Deus Dominus meus et Dominus vester; itaque servite illi. haec est via recta. cum autem sensisset Jesus ex eis infidelitatem dixit: quinam erunt adiutores mei ad deum? responderunt apostoli: (i. e. viri albis induti) nos erimus adiutores Dei. credidimus in Deum et testis esto, quod nos sumus Moslemi. Domine noster, credidimus in id, quod demisisti (i. e. in Evangelium) et secuti sumus legatum (i. e. Jesum). scribe

nomine, quis me sequetur? viri quidam albis induti
 vestibus dixerunt: in dei nomine te sequentes in || deum fol. 29^d
 credimus te teste, dixeruntque: o tu, creator nos huic
 libro fidem hic adhibentes legatumque tuum imitantes
 fidelibus atque credulis ascribere, fraudulentum vero ipsum
 decipere nitentes ab ipso velut callidiori delusi sunt',
 quem creator taliter affatus est: 'ego tuam ad me redu-
 cens animam et exaltans ab incredulis te liberabo et
 eos, qui tecum sunt, eis, qui tuo verbo non credide-
 runt, usque in diem publice resurrectionis supponam 10
 et tunc ad me tuo reditu facto controversiam tuam atque
 litem discuciam et incredulos omni tutore carentes summis
 cruciatibus hic seculoque futuro profligam, fidelibus qui-
 dem et beneficientibus merita sua cum gaudio perpetuo

1 quidem <i>B^oCD</i>	2 <i>A¹ in marg. super. cum signo</i>	
Testimonium Machometi de lege cristianorum		3 o tu <i>C</i>
o <i>A</i> , sed tu <i>int. lin. add.</i>	o <i>B^oD</i>	4 libro <i>om. CD</i> ,
sed <i>C² in marg. add.</i>	fidem hic <i>D</i>	fidem <i>B^a</i>
fidem <i>A</i> , sed postea hic <i>int. lin. addidit corrector</i>		fidem
hic (hic <i>lin. obducta delet.</i>) <i>C</i>	5 ascribe <i>D</i>	7 afflatus
est (<i>expuncta</i>) affatus <i>A</i>	11 contraversiam <i>AB^a</i>	13 pro-
fugam <i>AD</i>	perfungam <i>C</i>	

*ergo nos cum testificantibus. et dolose egerunt Judaei in
 Jesum et dolose egit Deus in eos et Deus est praestan-
 tissimus dolose agencium. cum dixit Deus: equidem defungi
 faciam te et levabo te ad me et immunem faciam te ab iis,
 qui sunt infideles et ponam eos, qui secuti fuerint te supra
 eos, qui fuerint infideles, usque ad diem resurrectionis. tum
 ad me erit reditus vester et diiudicabo inter vos circa id,
 in quo fuistis discordes (i. e. circa religionem). porro qui
 infideles fuerint, puniam eos poena vehementi in hoc mundo
 et in futuro saeculo et non erit illis ullus ex adiuvantibus.
 an vero, qui crediderint et fecerint recta, persolvat illis mer-
 cedes eorum et Deus non amat inique agentes. — alter locus
 exstat in Sura LXI cf. ibid. pag. 719: O qui crediderunt,
 estote adiutores Dei, quemadmodum dixit Jesus, filius
 Mariae, Apostolis: quinam erunt adiutores mei ad Deum
 (i. e. ad propagandam religionem Dei)? responderunt Apostoli:
 nos erimus adiutores Dei. credidit ergo pars ex filiis Israel
 et pars incredula fuit. et roboravimus eos, qui crediderunt
 supra hostem eorum (i. e. incredulos), quamobrem evaserunt
 superiores (in bello contra eos)*

conferam, malos atque flagiciosos perhorrescens'. ecce, quomodo deus providit secte nostre testimonium de adversariis et manifestam repugnanciam in dictis eorum, ut vel sic relinquamus eorum legem iniquam et suscipiamus legem Cristi, que ex utraque parte repugnancie stabit. testes autem Cristi sunt antiquiores, cum Machometus cepit principari tempore Bonifacii quinti, regnante Heraclio, circa annum domini sexcentisimū vicesimū, ut dicit Cestrensis, vel, ut placet Vincentio, Heraclius sumpsit

*Mahomet's
Koran a proof
for the truth
of the Bible*

5 cristi om. B^a 6 sunt om. AB^a B³ in marg.
adnotavit Machometus cepit principari tempore Bonifacii quinti.
regnante Heraclio circa annum domini 610 7 bonefacii CD
8 herachio B^a eraclio CD 620 scripsi Cestrensem
seculus 610° codd. 9 cestrensis scripsi cres-
censis (?) AB^aD cistrensis C erachius B^a erraclitus C

9 Radulphus (Ranulphus) de Hygeden (Higdenus), mon. S. Werburgae Cestrensis, cogn. Cestrensis, scripsit Polichronici libros septem iuxta numerum aelatum mundi et dierum, quibus deus mundum creavit, ab initio rerum usque ad a. d. 1357, quibus nonnulli codices addunt continuationem (Joh. Malverne, monachi Worcestrensis) usque ad annum 1394, cum auctor iam senex obiisset mense Martii anni 1363. huius sex libros primos usque ad a. 1065, ad Conquestum Guilelmi, primus latina vulgavit Ph. Galeus in Historiae Brit., Saxon., Anglo-Danicae Scriptt. XV, Lond. 1691; de ceteris eius scriptis vide Fabricius, Bibl. lat. med. et inf. aet. vol. III pag. 745. ego usus sum ed. Lumby Lond. 1876, cf. vol. VI 18: tempore pape Bonifacii circa annum domini sexcentisimū vicesimū (non: decimū). cf. ibidem l. XXIII cap. 1, quod infra afferro: Heraclius romano etc. cf. Vincentius, episc. Beluacensis, Speculi op. et stud. theol. Benedict. in Acad. Duacensi, Duaci 1624, Maior. Histor. l. XXXIII cap. I 899: Heraclius sumpsit imperium a. d. 613, mundi vero 4464; paullo supra: Heraclius romano politus imperio imperavit annis triginta. de editionibus Speculi vide Potthast, Bibl. Hist. med. aevi, II 1095. — de auctoris nomine, vita, operibus haec pauca afferre lubet. Vincentius Bellovacensis, non ab episcopatu suo dictus, ut multi falso opinantur, sed a patria et coenobio Dominicanorum, Bellovacensi sito, in quo degebat, regnante Philippo Augusto litteris operam navabat Lutetiae, familiae regiae adscriptus, et unus ex primis fuit, qui ordini Praedicatorum se adiunxerunt. opera eius praecipua haec sunt: Speculum Maius, quod tria alia Specula complectitur, Naturale, Doctrinale, Historiale, quae una cum Morali con-

'De Veritate
Sacrae Scrip-
turae' written
in 1378

imperium anno domini sexcentesimo tercio decimo, anno vero mundi quater millesimo quingentesimo septuagesimo sexto, ut narrat libro vicesimo tercio primo cap., Heraclius autem mortuus est tricesimo anno sui imperii, ut narrat posterius cap. septuagesimo quinto. et patet utrobique, quod a tempore incepcionis Machometi usque hodie, in vigilia Anunciacionis anno domini millesimo trecentesimo septuagesimo octavo, non fluxerunt anni septingenti octoginta, secta quidem Machometi post sanctos doctores ecclesie, qui docuerunt mundum relinquere *aspernantes* honores ecclesiasticos et mundi divicias, cepit originem, ut patet de Machometo et Sergio.

St. John the
'greatest apostle'
of Christ

item quantum ad assercionem et rationabilitatem fidei nostre in tribus, scilicet trinitate, incarnatione, passione, in quibus specialiter Machometus contradicit, patet, quod libri utriusque testamenti sunt pleni eorum testimonio. quid, queso, expressius posset Johannes dicere, qui fuit altissimus Cristi apostolus, specialiter illustratus, quam illud, quod scribit prima Joh. quinto: tres sunt, qui testimonium dant in celo, pater, verbum et spiritus sanctus et hic tres unum sunt.

3 vicesimo tercio *scripsi* 24° AB^aCD era-
clius AB^a, (?)D eraclitus C 7 D in marg.: nota
tempus quo iste liber erat compositus B⁶ in marg.: 1370 (!)
iste liber factus 9 machomet AC machomet B^a
mahumet D 10 'aspernantes honores' *scripsi*; locus
ut mihi videtur corruptus: et (*expunctum*) per aspirantes ad
hon. eccl. et mundi divicias A et per aspir. ad ho. eccl. et
mundi div. B^aD per aspernantes ad honores ecclesiasticos
et — *sequitur locus vacuus* — divicias C, sed C³ in marg.
add. mundi 13 assencionem C 14 trinitate AB^a
in (*expunctum*) trinitate C in trinitate D 15 B³ in
marg. notavit Machometus contradicit nobis in tribus. in
trinitate. in incarnatione et passione 17 possit D
19 1^a om. CD 21 sanctus CD, A inter lin. add. om. B^a,
A in textu

iunctim edita sunt Argent. 1473 et 1476 apud J. Mentelin;
Speculum Historiale separatim prodiit Moguntiae per J. Fust
1474; Norimbergae 1473; Aug. Vindel. 1496; Parisiis 1495
et saepius 6 hodie: die XXIV Martii 1378 14 cf. Alkoran
(ed. Wahl) pag. 74; 83; 109 et saepius ibid. pag. 94
15 ibid. pag. 50; 82 19 v. 7

et sic de Cristi passione ac resurreccione contestantur omnes quatuor ewangeliste concorditer, licet in diversis provinciis, ut Mattheus in India, Marcus in Italia, Lucas in Achaia et Johannes confirmans tria ewangelia priora
 5 in minori Asia. in ista autem fide fecerunt miracula, ecclesiam edificarunt et demum gloriose occisi sunt. ratio
 10^{101.30a} autem moveret quoscunque nutritos in recta || philosophia et armatos supradicta quintuplici armatura ad consensendum articulis fidei, in quibus dissentiunt Sarraceni.
 15 nam error universalium facit eos discredere trinitati. unde Averrois, qui dicitur aliquando fuisse de secta Machometi, dicit duodecimo Methaphisice tricesimo nono, quod cristiani ponentes trinitatem in deo nescierunt evadere inconueniens et tamen pura ratio naturalis con-
 25 vincit, quod deus habet infinitam potenciam vel sufficienciam ad intelligendum se ipsum. et cum non potest respectu huius esse in potencia temporaliter vel naturaliter ante actum, sequitur, quod eque cum potencia sapit vel intelligit se ipsum, et cum non potest stantibus

The objections philosophy raises against the Trinity refuted

2 *A*¹ in marg. infer. cum signo marg. add. In diversis locis apostoli scripserunt ewangelia 3 provi *B*^a, post i rasura, in marg. vinciis add. *B*¹, ut provi vinciis efficiatur iudea *B*^aCD 4 acaia *B*^a acaria *A* confirmans om. *A* 7 incertos *A* ista (lin per voc. ducta del.) rec. *A* *A*¹ in marg. super. (sup. col. 30^a) notavit demonstratio trinitatis 10 fecit *B*^aD; *A*, sed superscripto fa super se restituit corr. facit di (expunct.) trinitati *A* 11 averoys *B*^aCD, in *A* lectio dubia concorditer (expunctum) aliquando *A* 12 dicit *ACD* dicitur *B*^a 12° *B*^a 13 *A*¹ in marg.: dotacio trinitatis 14 inconueniens om. *A*, add. in marg. cum signo om. *B*^aD 15 *B*³ in marg. add. hic notantur rationes ad probandum trinitatem increatam contra opinionem Machometi 17 potenciam *D*, sed cum signo in marg. add. aliquis eo, ut non potest esse in eo potenciam efficiatur

8 cf. supra pag. 167 11 cf. Opera Arist. Stagiritae tom. octo, Metaphys. cum Averrois Cordubensis Duplici Expositione, Venet. 1560 (apud Cominum de Tridino Montisferrati) pag. 340, B: intellectus igitur ille divinus est maior isto intellectu, et cum intellectus in nobis quandoque est potentia, quandoque actus, ille autem intellectus divinus semper est actus sqq. vide deinde pag. 341, F: multiplicitas in Deo non est nisi in intellectu differencia, non in esse sqq.

istis duobus quietari vel delectari in se ipso ex duobus originaliter prioribus, sequitur equa volucio, quietacio vel delectacio. et iste tres res sunt tres persone et una simplicissima essencia, ut ponit fides scripture.

*Christ the God-
man proved
from the idea
of Satisfaction*

correspondenter supposito peccato primi hominis, ⁵ ut patet *decimo* capitulo, demonstrant sancti doctores, quod pro satisfaccione humani generis necesse fuit Cristum incarnari et pati, et per consequens esse verum deum et hominem, et per consequens esse duas naturas, sed eandem personam. que fides ex philosophia hominis ¹⁰ potest capere evidenciam possibilitatis, cum in homine duarum naturarum utraque sit eadem persona. et quoad omnes alias instancias, quas infideles sciunt adducere, facile est fideli armato, in lumine naturali et iuvamine lucis vere ipsas tollere. ex istis potest fidelis colligere, ¹⁵ cum secta cristiana ponit suum legiferum infinitum meliorem quam Machometus, ponit eciam mercedem sue retribucionis finalis longe meliorem quam secta alia. et cum istis concordat naturalis ratio, ac levis defensio nichil retardaret hominem eligere dictam legem. revera ²⁰ ego non video, quid vetaret, nisi fuerit voluptas, fastus sive cupiditas. ponunt enim Sarraceni, quod post finale iudicium habebunt in paradiso copiam uxorum, cibari-
orum delectabilium et omnium amenitatum carnalium. nos autem ponimus perfeccius dotes corporis et anime ²⁵

1 duobus non quietari *cuncti codd.*, omisi non vel *AB^a*
ac *CD* 6 'dec.' scripsi nono *codd.* scu (*expunctum*)
sancti *D* 13 infideles *ex* fideles *emendavit D* adscripto in
in marg. 14 et iuvamine *ACD* in nomine *B^a*
15 potest *ACD* patet *B^a* 16 *A¹* in *marg. infer.*
notavit comparacio legiferorum ad invicem, Cristi ad Machomet,
et mercedum secudum illas leges viventibus 17 mach met
int. h et *m* *exstat rasura B^a*, sed in *marg. B¹* addidit o, ut
machomet *restituatur* 23 *B³* in *marg.*: ponunt enim sarraceni
quod post finale iudicium habebunt in paradiso copiam uxorum
et cibarium dilectabilium et omnium amenitatum carnalium
23 ciborum *B^a*

6 cf. *supra* pag. 212 22 Vincentius *Spec. Hist.*
l. XXIII cap. LVI pag. 918; cap. LXV pag. 921 sqq.
23 cf. *Alkoran, Sur. XXXVII (ed. Wahl) pag. 438: In den*
lustvollen Paradiesgärten etc.; cf. etiam ibid. 7; 46; 63;
71; 79; 121; 377; 523

et delectacionem spiritualem infinitum maiorem in nostro egifero secundum eius duplicem naturam, omni inhonestate carnali postposita vel condicione impugnabili qualibet racione, ubi Sarraceni non possunt vitam, quam s ponunt futuram, racione defendere.

unde inter alia, que allicerent ad legem Cristi, hoc videtur precipuum, quod ipse tam penaliter et paupere vixit, pro redempcione et amore sui populi non acqui-
 fol. 30^b rens || sibi vel suis apostolis dominacionem secularem.
 10 e contra Machometus acquisivit sibi principatum per fallaciam sue legis. et iterum lex Machometi est multipliciter divisa, fides autem Cristi una. et forte hec racio, quare negavit Cristum pati, ne alii ab eo idem exigerent.

Mahomet as compared to Christ

unde quarto videtur, legem illam ex hoc esse
 15 suspectam, quod prohibetur disputare circa legem Machometi, sed eam pure credere et gladio materiali defendere. si enim non forent conscii, quod obviat racioni, more cristianorum statuerent, procurarent vel permetterent, quod inter prudentes et graves philosophos
 20 tractaretur. sicut enim fetidum ut agitacius magis olet, sic e contra doctrina odorifera de tanto plus nitens redolet, de quanto a sapientibus plus tractatur. nam tercio capitulo Alkorani sic fingitur deus alloqui Macho-

His forbidding the Koran to be criticised

5 ponunt A; C, sed superscr. fingunt C⁶ (? C³) fingunt B^a D
 6 legem *correx*it in loco raso A 7 precipuum *radendo*
*correx*it A 8 vixerit CD 14 A¹ in marg. *super.*
cum signo adscripsit lex Machometi est suspecta et quare
 non permittit circa ipsam disputare 18 statuerunt B^a
 19 quod AB^a ut CD B³ in marg. *notavit* Sarra-
 ceni nolunt permittere legem suam disputari. sed eam pure
 credere vel gladio materiali defendere. ideo est suspecta (*duo*
postrema, ut videtur, linea subducta deleta) magis est sus-
 pecta 23 tercio *scripsi* 50 *codd.*

13 cf. Alkoran (ed. Wahl) pag. 50; 82 23 cf. Alkorani
 Text. Univ. auct. Lud. Marraccio, Patavii 1698 pag. 105:
quod si disceptaverint tecum, dic: tradidi faciem meam deo
ego, et qui sectatus est me. et dic illis, quibus datus est
liber, et idiotis: an sectamini religionem Eslam? quod si
amplexi fuerint Eslam, iam porro dirigentur. at si tergi-
versati fuerint, profecto ad te spectat tantum praedicatio.
deus vero est inspiciens in servos. porro qui non credunt

metum: 'si quis tecum disceptare voluerit, dic, te faciem tuam ad deum eiusque sequaces convertisse', quod agendo tam legum scientes quam illiterati bonam legem consequuntur. 'sin autem tuum est, precepta mea gentibus patefacere solummodo', ecce, quomodo inhiuit disputationem et finxit soli sibi inesse subautenticam promulgande legis potestatem.

The Popes likewise forbid all 'disrespectful' discussion of their power,

et si arguatur, quod Cristi vicarii sequuntur in hoc ficticiam Machometi non permittentes, sed ordinantes, ut non disputetur de eorum potestate, ut patet in Canone nona quest. tertia, 'Patet' et septima decima quest. quarta: 'Qui autem' et cap. 'Nemini' cum eis similibus, dicitur, quod non est verum, sed solum prohibetur, indiscrete et irreverenter tractare de potestate pape et aliorum prelatorum, vertendo in dubium, si habeant plenam et solam potestatem ad edificandum ecclesiam secundum regulas legis Cristi.

si enim licet tractare de potestate dei sacratissima et infinitissima, multo magis de potestate Cristi vicarii.

1 dic deest *B^a*, loco vacuo relicto
quomodo *om. A*, in marg. addit. 5 solummodo *D*
6 et finxit soli sibi
inesse subautenticam promulgande legis potestatem *om. A*, in
marg. cum signo adscripsit *A¹* 8 *A¹* in marg. infer. cum
signo add. de potestate pape est disputandum, sed non indiscrete
aut irreverenter 9 ficticiam *B^a* 10 disputationem (*ex-*
punctum) ut *D* 12 nemini *AD*, *C²* in marg. veni *B^a*
vestri (*deletum*) *C* 13 *B³* in marg. notavit Nota
quod prohibetur in 9 qu. 3^a et aliis indiscrete et irreverenter
tractare de potestate pape et aliorum prelatorum vertendo in
dubium, si habeant plenam potestatem ad edificandum ecclesiam
secundum regulas legis Cristi. si enim licet tractare de potestate
dei sacratissima et infinitissima, multo magis de potestate Cristi
vicarii 15 habeat *D* 19 vicarii *C²* in marg., *om.*
in verborum contextu *C*

in signa dei et occidunt prophetas iniuste et interficiunt eos,
qui praeicipiunt veritatem ex hominibus: annuncia eis poenam
discruciantem. illi sunt, quorum evanuerunt opera in
hoc mundo et saeculo novissimo. neque erit eis ullus ex
adiuvantibus cf. Vincentii Specul. Histor. l. XXIII
cap. XL et XLI pag. 913^b 10 C. J. C. I pars II c. X
C. IX q. III pag. 609 11 C. J. C. I pars II c. XXIX
C. XVII q. IV pag. 822 12 ibid. c. XXX pag. 823

item cum ecclesia posset subduci per palliatam potestatem pseudovicarii, cum dente lupino et pelle ovina occupantis ecclesias, patet, quod est pernecessarium tractare de potestate Cristi vicarii. quod videtur Cristum precipere
 5 Matth. septimo: attendite a falsis prophetis, qui
 veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus
 autem sunt lupi rapaces. et sic dando cristianis
 signum iudicii discernendi subinfert: a fructibus
 eorum cognoscetis eos. item cum potestas Cristi et
 10 suorum vicariorum sit tam sepe ostensa in scriptura
 sacra, ymmo dominus papa ostendit ex scriptura sacra,
 quod ut Petri vicarius habet preeminenciam potestatis,
 sequitur, quod de facto ipse et leges sue dant licenciam
 et viam tractandi de dicta potestate cum modestia et
 15 honore. non enim est ratio, || quoniam, sicut scriptura
 sacra est ex integro vera, sic est ex integro tractabilis
 a doctore catholico. quid, rogo, foret magis suspectum,
 quam quod ego possem magnificare potestatem meam
 ultra nubes dicendo, quod possum tot et tanta facere,
 20 palliando hoc ex scriptura et licenciando discipulos tra-
 dicionis mee hoc tractare in meis terminis, sed statuendo,
 quod non liceat theologo extra terminos meos vel limites
 secundum scripturam sacram quidquam disserere. hoc
 enim excederet versuciam Machometi. item concesso a
 25 deo principali conceditur et accessorium, cuius negacio
 redderet cristianum perplexum. sed concessa est a deo
 licencia tractandi, quomodo omnis potestas est a
 deo et per consequens ordinata Ro. tredecimo, quomodo

but Christ
himself invites
such criticism,

and Holy Scrip-
ture, the
standard of
papal authority,
allows free
theological
research

1 esset (*expunctum*) posset A palliantem D falsam C,
 expunxit et inf. lin. corr. palliatam C² 7 sic CD sicut AB²
 15 quoniam AB^aC quin D A¹ in marg. super.
 (sup. col. 30^c) *miniavit* de potestate pape quomodo est dis-
 putandum 23 hoc enim excederet versuciam machometi
 omisit D, addidit in margine D¹ 24 concesso ACD
 cum esse B^a 25 cuius tractandi negacio B^a 27 tractandi
 om. B^a, *librarius in locum falsum aberrasse videtur*
 est a usque ad omnis potestas desunt C 28 consequens:
hic explicii fol. 60^b cod. D, in cuius marg. infer. D² addidit
 Concesso principali (principali *scripsi*, principibus *cod.*) con-
 ceditur accessorium

*The power of
the priest and
that of the
layman*

eciam omnis potestas in celo et in terra data est
Cristo, Matth. ultimo, et quomodo Petro singulariter
data est a deo potestas clavium ligandi, solvendi, sacra-
menta ministrandi et oves Cristi pascendi, ut patet Matth.
sexto decimo et Joh. ultimo, igitur et omne accessorium
pernecessarium. sed quomodo non foret in casu ne-
cessarium, ostendere ex scriptura, quod Cristi vicarius
posset abuti potestate sua, ut loquitur apostolus prima
Cor. nono, quod ipse habet potestatem aliam
ampliolem, et quod potestas sua est minor quam tota
postestas data Cristo humanitus. aliter enim, dum op-
poneretur theologo ab adversario legis sue de fide
scripture, staret perplexus et confusus allegans cum
rubore illud Joh. primo: stabat Johannes. quomodo,
queso, obligaret lex scripture ad reddendum rationem
omni poscenti de fide, ut dicitur prima Pet. tercio,
et tamen frenaret nos, ne loquamur de potestate nostri
prepositi specialiter, cum Cristus precipit eciam suis
emulis Joh. septimo, quod non iudicarent de illo
secundum faciem, sed iustum iudicium iudi-
carent. si enim voluntarie submisit se iudicio Pilati
indubie pro exemplo, igitur iudicacio, disputacio et ac-
cusacio temeraria interdicitur a Cristo, cum ex tali iu-
dicio arguet mundum et nullo modo opus providum.
et confirmatur ex hoc, quod omnes Cristi sacerdotes
debent esse in temporalibus elemosinarii laicorum, sicut
e contra laici ad maiorem sui egenciam debent esse
spirituales elemosinarii clericorum, ideo debent reciproce
cognoscere suam potestatem et debitum officium, sicut
fuit in lege veteri, eciam Cristus docuit de se ipso. in-

3 super (*expunctum*) sacramenta A 9 alia D 18 pre-
cepit D eciam D; om. A, in marg. addidit in B^a;
C deleuit, int. lin. add. C² eciam 22 igitur AD, om. C,
int. lin. add. C² Cristi B^a 23 introducit (*expunctum*)
interdicitur A 27 sui egenciam om. C, C² postea in loco
vacuo add. 29 potestatem C² postmodum in lacuna
addidit 30 eciam AB^a et CD

2 v. 18 5 v. 16 sqq. 21, 15 sqq. 8 v. 1 sqq.
14 v. 35 16 v. 15 19 v. 24

denturam autem debent reobligati cognoscere, ne desint solvere, quod debent, quia aliter pars clericorum foret nimis suspecta, nisi gauderent de noticia et limitibus sue potestatis, que in lege scripture exprimitur.

5 alie autem sunt accusaciones Machometi, quas
narrant cronice, ut puta, quod nocte quadam ex ebrietate
fol.30d et epilencia || corruens in platea a porcis horribiliter
est corrosus, et hinc finxit se casum in extasim ex affa-
bili assistencia Gabrielis. unde Sarraceni abstinere a
10 vino et carnibus porcivis, quas dicunt ex fimo camelino
fuisse post diluvium procreatas. — iterum ex lubricitate
cadens in dampnationem legis, quam de adulteris
statuerat, in sui excusacionem finxit, datam sibi a deo
procreandi potenciam ultra quindecim alios viros. ideo
15 dicit, deum alloqui eum, quod liceat sibi habere uxores,
quascunque voluerit, nec eum debere astringi legibus
propriis, cum fuerat supra illas. — tercioque ex calliditate
suorum complicum adinvenit, quod ipso predicante po-
pulo columba ex assuefaccione pastus granorum in

Mahomet's
forgeries

1 reobligati de solutione breviaturae codd. AB^aD (reobli^{ti}).
quae raro occurrit, dubito 5 A¹ in marg. infer. addidit
Accusaciones contra Machometum 7 A² in marg. super.

(sup. col. 30d) addidit Machometi $\left\{ \begin{array}{l} \text{corrosio a porcis} \\ \text{adulteracio} \\ \text{predicacio fraudulenta} \end{array} \right.$
epilencia A, sed aliquis epilencia subscr. 9 B⁴ in marg.
notavit hic notatur, quod Sarraceni abstinere a vino et carnibus
porcivis, quas dicunt ex fimo camelino fuisse post diluvium
procreatas, quia, ut narrant cronice, Machometus quadam nocte
ex ebrietate et epilencia in platea a porcis orribiliter est cor-
rosus, et ideo finxit, se casum in extasim ex affabili assistencia
Gabrielis 11 fuisse C² int. lin. add. om. C iterum AB^a
item CD 12 legis CD, om. B^a; A, sed additum est
in marg. 16 quascunque A quascunque ac quot-
cunque B^a quascunque aut quotcunque CD 18 adinvenit
A corr. ex advenit superscripto in super dv advenit B^a

10 cf. Alkoran (ed. Wahl) Sur. II pag. 33; V pag. 96
ibid. Sur. II pag. 27; V 85; VI 114; XVI 223 19 cf.
Vincentii Bellovac. Speculum Hist. l. XXIII cap. XXXIX
pag. 913: ut eiusdem missioni ad instar Moyse prodigia
quaedam viderentur testari, populum assignata die con-
vocavit ad certum locum quasi legem divinitus missam in
signis et prodigiis accepturum. tunc eo sermocinante ad

*Islam divided
in itself*

auribus positorum super eum descenderet, ac si spiritus sanctus sententiam dicendam sibi suggereret. — et sic de multis obscenis ludicriis, que cronicantes referunt in secta illa et suis sororibus pululasse. cum enim omne regnum in se divisum desolabitur, non mirum, si ista gens paganorum multipliciter ac instabiliter sit divisa.

*has many
attractions*

nec moveat argumentum Sarracenicum, quo arguunt, cum deus benefacit hominibus, ut sunt digni, et cum secta eorum crescit continue cristianismo continue de-
crescente, non restat, ut fingunt, nisi quod Machometus propter legis sue servate rectitudinem continue deum suum interpellat pro statu prospero sue gentis. non enim solum Arabes et Syros, Persas et Medos, Egiptios, Ethiopes et alios Orientales populos infecit hec heresis, sed et Affricam et plures occidentales regiones corrumpens pervenit usque in Hispaniam et diebus nostris serpsit in utramque Armeniam et verissimiliter, nisi deus protexerit, longe amplius per habitabilem extenderetur. hoc enim non dampnat legem nostram, cum deus non promittit suis dominacionem huius seculi, sed adversa cum vera dominacione ewangelica quibuscunque in pauperie et penalitate observantibus legem suam.

verumptamen verissimiliter credi potest, quod superbia cleri ac avaricia et per consequens prevaricacio legis Cristi

3 absce[n]sis *corr. ex* obsce[n]sis *A* ludicriis *C² in marg.*
cum signo lucridis *expunctum in textu C* ludicris *D*
 9 omnibus (*expunctum*) hominibus *D* 10 cristianissimo *B^a*
 descrescente *corr. ex* descrescente *expuncto s A* 14 persas *ACD*
 spersas *B^a* 17 serpsit *AB^a* scripsit *C* scripsit
 in hispaniam et diebus (*expuncta*) nostris scripsit *D*, ut nostris
 bis *exstet* 19 extendetur *D* 20 depravat *B^aD*
 permittit *B^a* 22 huius seculi (*expuncta*) ewangelica *D*
 24 *B³ in marg.*: nota cir (*expuncta*) cleri *D*

populum columba, quae in vicino erat ad hoc fallaciter edocta, super humerum eius advolans stetit et in eius aure iuxta morem solitum grana inibi reposita comedens quasi verba legis insuggerere simulavit

est causa, quare deus nobis offensus permittit in penam
 nostre prevaricancie legem suam inculpabilem taliter dis-
 pensari, e contra autem a tempore sue seminationis usque
 ad dotacionem ecclesie germinavit et abhinc regulata per
 5 sanctos doctores conformiter ad scripturam stetit dis-
 crasiata in parte, sed illis pugilibus mortuis, qui starent
 pro domo domini, et aliis blasfemis loco eorum succe-
 dentibus, scripturam sacram contempnentibus, tradici-
 onibus humanis sapientibus fastum et avariciam summe
 10 intendentibus, necesse est, semen Cristi decrescere, || cum
 nullus proselitus sane iungeret se abbati et prepositis
 proprie legi et per consequens sibi ipsis contrariis, sed
 infidelium ex nephando consorcio amplius infectivis.
 unde audenter assero, quod ista irreligiositas continue
 15 invalescet, quousque clerus cognoscens suam paupertatem
 primevam redeat ad pauperiem domini Jesu Cristi.
 oppositorum enim oportet esse causas oppositas, quia,
 ut dicitur quarto Meteorologicorum, coagulatum a calido
 dissolvitur a frigido et e contra, 'mons autem pigwis,
 20 coagulatus', de quo Psal. sexagesimo octavo, fuit a frigore
 persecucionis et paciencie constipatus.

*Christ's Church
 flourished till it
 hoarded up
 riches and
 neglected Holy
 Scripture*

1 nobis offensus <i>ACD</i>	offensus nobis <i>B^a</i>	2 dis-
pensari <i>C</i> , <i>A</i> in marg. corr.	dispari <i>A</i> , <i>B^a</i> (? dissipari)	
dissipari <i>D</i>	10 discrescere <i>D</i>	12 ipsi <i>CD</i>
in marg. add., om. in textu	infectivis <i>B¹</i> in marg. corr.	13 ex <i>D</i>
inf is <i>B^a</i> in textu, rasura inter f et i interposita	18 Me-	
eteorologicorum scripsi	Metaphisicorum (?) <i>AB^aD</i>	me-
theorum <i>C</i>	20 de quo <i>AB^a</i>	est (<i>expunctum</i>) de <i>C</i>
de <i>D</i> , sed in marg. add. prima manus est		sexagesimo
octavo emendavi	LXVII ^o cuncti codd.	

18 Aristot. ed. Acad. Reg. Berol. III (*Meteorologica*)
 l. IV cap. 6 pag. 199^b; rem, non verba, vide ibid. 501^b; 496^b;
 497^b; 266^b 20 v. 16

CAPITULUM DUODECIMUM.

*To call Christ's
law impossible
is spoiling its
authority*

Redeundo ad tactum de autoritate scripture, videtur, quod ipsam impossibilitantes tollunt ab ea autoritatem. quomodo, queso, foret lex illa honoranda sive autentica, que foret impossibilissima ac summe heretica, sed modo iuxta adversarios legis Cristi inter omnes leges mundi non foret aliqua plus impossibilis quam lex Cristianorum, igitur periret eius fides atque autoritas. — minor patet notando totum corpus biblie de utroque testamento et colando omnes propositiones eius impugnatas de virtute sermonis.

*The Bible,
revealed by God,
is one perfect
word of God*

confirmatur ex hoc, quod tota lex Cristi est unum perfectum verbum, procedens de ore dei, cuius singule partes concausant totam autoritatem vel efficaciam legis Cristi, iuxta illud Matth. quarto: non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore dei. unde Augustinus in De Verbis Domini sermone secundo, exponens illud Matth. duodecimo: qui dixerit verbum contra spiritum sanctum, non remittetur ei in hoc seculo neque in futuro, sic loquitur: 'quamvis verba finaliter impenitentis sint pluribus verbis contexta, solet tamen scriptura multa verba verbum appellare. neque enim verbum unicum locutus est quicunque propheta, et tamen sic legitur: verbum, quod factum est ad talem prophetam, et apostolus docet pres-

2 cap. 12^m *A add. in fine praced. capituli inter lin. post constipatus rubr. litteris; ca^m 11^m in marg. B^aC²D* 5 impossibilissima *A, (?) B^a* impossibilissima *C* modo *ACD*
non *B^a* 9 notando *B^aCD, A² in marg. corr. cum signo* negando *A in contextu* 12 vir (v') (expunctum)
unum *D* 17 *A² in marg.:* Augustinus 18 2° *C*
11° *B^a; A, sed 2° superscr. b (expunctum)* 11° *D* Mat *CD*
Mrc *B^a* Marci *A, sed Mt superscripsit* 20 *D² in marg.:* nota quid sit peccatum in spiritum sanctum 21 sunt *A,*
expuncto altero apice litterae u sint *B^aC* sit *D*
enim *AB^aD* omne *C* 25 apostolus *D, corr. A*
apostolos *B^a* apostolo *C* presbiteros *D¹ in marg.*
add., om. D in textu

15 v. 4
(Sermo LXXI)

18 v. 32

20 cf. Opp. tom. VII 395

biteros, qui laborant in verbo, honorari. non dicit: in verbis, et beatus Jacobus: estote factores verbi. sicut igitur quantolibet tempore quis predicaverit, verbi dicitur predicator', sic quisquis in tota vita sua ore vel
 5 corde locutus fuerit impenitenter, ex omnibus illis verbum dicit contra spiritum sanctum; tota igitur scriptura est unum magnum verbum dei.

ista deduccio secundo confirmatur ex hoc, quod
 omnis autoritas est veritas, et per consequens omnis
 10 carencia veritatis est carencia autoritatis. Unde Machometus in suo Alkorano tercio cap. sic scribit de lege sua ex utroque testamento collecta: 'hic liber, a deo pro sapiente compositus, nec mendacium aliquod presens seu futurum indicat nec aliquid prophetis contrarium preteritis nun-
 15 ciat'. qui, si latine non notaretur, fieret questio, cur latinis et arabicis literis non distingueretur. hic liber
 fol. 31^b eum credentibus || viam rectam et salutem predicat, in- credulorum autem auribus plumbum oculisque cecitas inheret. unde a loco longinquo tardati desidia atque
 20 stulticia ipsum non capiunt. libro siquidem Moysi tradito plures contradicebant, unde inter illos velox fieret iudicium nisi propter verbum divinitus firmatum?

ecce, quantum dissonat cristianum imponere legi

3 igitur om. D 4 sua C; omisit, post add. int.
 lineas A om. B^aD 5 impenitens (?) AB^aD 10 A² in
 marg. Machomet miniavit 11 tercio scripsi 5° codd.
 17 A¹ in marg. infer. (sub col. 31^a): Arguitur totam scrip-
 turam esse verbum unum perfectum domini in marg.
 super. (sup. col. 31^b): Machometus testatur, quod qui imponit
 calumpniam legi Moysi graviter peccat 19 inheret C² in
 marg. corr. cum signo inerit C in contextu tardati
 radendo correxit C² 20 capient CD 21 unde om. B^a;
 A, sed in marg. add. aliquis

2 122 11 cf. Alkorani Text. Univ. auct. Ludov. Marraccio, Patavii 1698 pag. 105 (Refut. in Suram III): deus non est deus nisi ipse, vivus, subsistens. descendere fecit super te librum cum veritate confirmantem id, quod traditum fuerat ante eum et descendere fecerat pentateuchum et evangelium antea, directionem hominibus; et descendere fecerat alphorcanum (i. e. Koranum)

Where there is truth, there ever is authority

Mahomet appreciating the two Testaments

wants to see
punished those
who scorn them

Cristi calumpniam, cum demon hoc horruit et Machometus
contradixit, quia dicit, contradictores librorum Moysi
graviter puniendos, nisi deus previe determinasset, ipsos
esse misericorditer expectandos. quomodo, queso, posset
esse aprior contradicció scripture quam negando eam
ut impossibilem et unam alteri repugnantem? adversarii
namque magnificant scripturam suam, quam concedunt,
sicut dicunt, quod quilibet catholicus debet *asserere*
tamquam scripture sacre contrariam et negant illam,
quod non est eam exponere. nam exponere auctoritatem
est veritatem ac auctoritatem vel autenticacionem eius
supponere et sensum eius debitum declarare. homo
enim non glosat, exponit vel approbat, quod tantum
defamat et negat. Augustinus tamen quarto De Trinitate
cap. sexto dicit, quod 'contra rationem nemo sobrius,
contra scripturam nemo cristianus, contra ecclesiam

The Pope too is
no longer a
Christian if he
disregards
Holy Scripture

nemo pacificus senserit'. iste sanctus sensit, quod con-
trarius scripture, eciam dominus papa, quem aliqui
fungunt dispensare contra illam, non est ut sic cristianus.

item vel capit scriptura auctoritatem ex significacione
totali vel parciali. si ex totali, cum maior pars scrip-

1 demum *B^a* 2 dicit *correx* *A* moysi *AB^aC*
moveri *D* 3 previe *AB^a* primo *D* post (*ex-*
punctum) *C*, sed in marg. *C^a* addidit previe decer-
tasset *B^a* 6 unam *AB^aC* eam *D* 7 namque *AB^a*
autem *C*, *expunctum D*, in marg. emendavit *D^a* in namque
8 'asserere' addidi 10 quod *correx* *D* 11 ac *AB^aD*
aut *expunctum C*, int. lin. add. *C^a* ac auctoritatem vel
om. *B^a*; *A*, sed in marg. add. vel autenticacionem om. *CD*
14 *A¹* in marg. miniavit quid est exponere auctoritatem
15 sexto scripsi cum Maurinis 8° codd. 16 *A¹* in
marg. dextero nota (bis) miniavit *A³* in marg. infer. cum
signo: Contra falsificantes scripturam sacram 18 dominus
(*expunctum*) eciam *D* 21 totali vel ex parciali si ex
om. *C*, in marg. adscripsit *C^a* vel ex parciali *B^aD* (*C^a*)

15 cf. *Opp. tom. XI* 81 18 aliqui: quos 'aliqui' hoc
loco intelligi velit *JW* haud ita certum est, sed praedecessores,
viros illos doctos afferre ausim, qui de papae potestate libere
et ad persuadendum accommodate dixerunt: *Guil. Occamum*,
Bradwardinam et *Armacanum*, quorum doctrinis *JW*um
assensisse notum est

ture habet significacionem totalem impossibilem, que nullius est autoritatis, sequitur, quod maior pars scripture nullius est autoritatis. si enim ex parciali, per idem omnis scriptura diaboli, heretici vel poete foret summe autentica, cum quolibet creatura primo omnium signat deum et hoc ex institutione divina, quam, cum nemo potest impedire, quilibet debet maxime acceptare. nec valet dicere, quod ex impositione humana scriptura sacra est impossibilis, tum quia talis institutio foret illicita, quia deo contraria, tum quia supposita illa institutione maledicta cristianus non responderet ex illa, ut docent scriptura, ratio et doctores. talis enim litera occidit animam, ut dicit apostolus. et si allegatur ab adversariis: ad quid igitur intelligeret adversarius scripturam illo modo, videtur, quod non subest ratio, quia nec consurgit ex hoc ecclesie edificacio nec scripture comendacio nec veritatis aut subtilitatis ostentacio, sed omnino oppositum. unde ut narrant cronice, tanta fuit acceptacio autorum fallacium aput philosophos infideles, quod, ut narrat Valerius Maximus, De Memorabilibus libro octavo

The authority of the Bible founded on the complex of its teachings

2 nullius CD enim nullius B^a enim (expunctum) nullius A 3 enim om. B^aCD 4 omnis omisit C, int. lin. add. C² 9 institutio (? ἱστῶ) D, in marg. emendavit D¹ addens institutio illicita CD illa illicita B^a illa (expunctum et linea rubra obducta delet.) illicita A
13 'si' addidi 14 adversarius (?) C; A² in marg. cum signo emendavit cristianus AB^aD 18 unde C² int. lin. super et (expuncto) addidit acceptacio B^aC accepicio D, superscripto ta super pc sanavit in acceptacio A 20 Memorabilibus scripsi mirabilibus codd.

5 cf. Polem. Works (ed. Buddensieg) pag. 163; 212; Trialog. (ed. Lechler, Oxonii 1869) pag. 244: videtur in primis, quod signum et signatum convertibilia sunt cum ente. nam omnis creatura est signum creatoris, sicut fumus naturaliter ignem significat. deus etiam est signum cuiuslibet rei signabilis, cum sit liber vitae, in quo quodcunque signabile est inscriptum; et per idem sequitur, quod quodlibet sit signum 13 II. Cor. 36 20 cf. Ueberweg, Grundriss d. Gesch. d. Phil. (cur. M. Heinze) Berl. 1886 pag. 56: durch die Berufung auf den Meister mit dem bekannten αὐτὸς ἔφατ' galt die Tradition als gesichert; Valer. Maximi Factorum et Dictorum Memorabilium libri IX rec. et emend. Car. Kempfius, Berol. 1854 pag. 669

Pictagore tanta veneracio ab auditoribus || tributa est, fol. 31^c
 ut, que ab eo acceperant, in disputacionem deducere
 nephas putarent. quin eciam ad reddendam causam hoc
 solum reddebant, 'ipsum dixisse'. quomodo igitur non
 magis honoraret cristianus autorem suum summum? 5

et pro antecedente patet ex dictis, quod talis vel
 levis cogitacio nocet cogitanti et per idem ecclesie.
 ymmo incidentes in foveam, quam fecerunt, allegant,
 quod multe scripture non debent intelligi ad literam, et ex
 illo sinistre concludunt, quod sunt false ad literam, in-
 telligentes ut non debent. et quoad secundum patet,
 quod non est in comendacionem scripture dicere, quod
 est heretica et blasfema. et cum non sit attribucio
 neutra, sequitur, quod sit ad scripture accusacionem.
 unde videtur, quod theologi nostri uno die intrantes 15
 scolam in veste ovina ad comendandum legem scripture
 et statim apponentes dentem wlpinum addunt caudam
 vipeream. verumptamen inquirunt: scriptura sacra ut
 plurimum est impossibilis et blasfema, quia ad literam,
 ad verbum vel sensum carnalem. sic enim wlpis pangit 20
 pacem cum gallinis vel pullis, quorum domicilium in-
 greditur, sed dente statim gingnit contumelias. unde
 Luc. tredecimo vocat Cristus Herodem wlpem ex tali
 duplicitate ypocrisis. ite, inquit, et dicite wlpi illi.

*Its opponents
 play a double
 game*

1 pictagore B^a pictagori CD pictageri in corr. A
 A¹ in marg.: nota pictagoras quantum honorabatur a suis
 A¹ in marg. super. (sup. col. 31^c) miniauit pro veritate et
 honore scripture continue infra 2 que AB^a quod C
 quid D in disp quae sequebantur erasa B^a, sed in margine
 exteriore prima manus add. in disputacionem, in interiore B¹
 in disputacionibus ut, utrum corrector legi maluerit, in-
 certus sim 3 est (expunctum) putarent D quin ACD
 quoniam B^a 5 suum B^a; A, sed in marg. adscripsit
 idem summum suum om. C 11 A¹ in marg. miniauit
 Nota 13 est heretica AB^aC non est (expuncta) heretica D
 17 wlpinum A vulpinum B^aD lupinum C 18 ut om. B^a;
 A, sed int. lin. add. 19 est om. B^a; A, sed in marg.
 adscriptum 21 gallinis B^a; A, sed in marg. add. vel
 pullis A² gallis D (om. et pullis) pullis vel
 gallinis C

et si dicatur, quod post tollunt accusacionem scripture
sacre, cum dant ei sensum catholicum, revera in hoc
est pars solacii, ut omne argumentum, quod sciunt facere
contra scripturam ipsimet obligati sunt dissolvere, fatentes,
5 quod scriptura non debet habere sensum illum fictum,
sed sensum catholicum, quem exponunt. si autem scrip-
tura sacra non debet habere talem sensum, cum non
habet sensum, nisi quem deus dat sibi, sequitur, quod
non habet illum sensum, et per consequens ille non est
10 sensus suus nec propter illum capit calumpniam sicut
nec deus propter sinistrum sensum heretici.

quamvis igitur accusatores scripture in hoc verum
dicant, verumptamen non est satis, quemquam accusare
hominem vel frangere capud suum et statim fateri, quod
15 mentitus est in illo, vel ministrare persone, quam leserit,
medicinam.

ulterius vero ostendit talis scripture expositio vel *The moral in-
fluance of
Holy Scripture*
ignoranciam sensus scripture vel depressionem confratris,
qui universaliter inititur veritati scripture, vel tercio,
20 ut effrenes laciús habeant libertatem peccandi. scriptura
enim est frenum, per quod deus insidet suis per gratiam,
quod, si frenum mandatorum in eis dirumpitur vel trahit
101.31^d rubiginem vel tercio depravatur cum || dentibus equi
indomiti, statim fit emissarius, cui diabolus insidet,
25 ducens a deo desertive in voraginem viciorum, quo-
modo loquitur Jeremias quinto cap: unusquisque ad
uxorem proximi sui hinniebat.

ex istis autem novellis calumpniis scripture necesse
est michi morari diffusius.

2 hic D 4 obliti *correx*it C², *expunxit* A et in
marg. *adscript* obligati A² 6 quam D, (?) A
15 quem B^a 17 A¹ in *margin*e inferiore *addidit* Scrip-
tura est frenum per quod deus insidet 19 universaliter AB^aD
ultimate C 20 laici C 21 D² in *margin*e *notavit* frenum
deus om. D, *int. lin. add. idem* 24 sit A 25 deser-
tum B^aCD quomodo ACD quinto modo B^a D² in
marg.: nota quomodo loquitur Jeremias 5° cap. in *loco raso*
postea suppleta A 26 unusquisque B^a

*A former
protest Wyclif's
regarding his
biblical views
was sent to
Rome*

circa istam materiam protestatus sum quidem in scriptis et missum est per manus dominorum episcoporum ad curiam domine pape, quod volo initi in sententiam, quam explico, modo loquendi scripture et sanctorum doctorum, sic quod in illis verbis consistit duplex salus mea et mors duplex contingeret michi ex eorum oppositis. sed inopinate et insolite deus scit, quo spiritu multiplicati sunt, qui dicunt scripturam sacram secundum magnam partem sui esse falsissimam, vel, si tacent, propter horrorem in verbis istis hoc dicere, saltem dicunt antecedens. ex quo videtur sapientibus illud sequi. quo habito patet, quod deficeret michi fundamentum in omnibus dictis meis et inmineret michi ruina ut baculo arundineo, hoc est fundamento heretico, initenti.

*Foundation of
all my teaching
is Holy Scrip-
ture alone*

secundo precluditur michi via sequendi scripturam in logica sic, quod, populo clamante autoritatem et certitudinem infringibilem fundamenti, adhuc obscuratur michi aditus scripture cristiane fidei, ut loquar sibi conformiter eo, quod eius modus loquendi simpliciter appropriatur suis autoribus.

*Without it the
Christian faith
wavers, con-
science and
reason lie in
fetters*

tercio vero timeo michi et meis consociis de suspensione, excommunicatione et inhabilitacione ad me ipsum in scolis vel alibi in materia fidei declarandum sic, quod Judeus vel paganus ex innata pietate detestaretur circumvenciones huiusmodi, cum obviant legi, consciencie et naturaliter insite rationi.

dico autem insolite, quia, si non fallor, omnes sancti doctores vel postillatores probabiliter postillantes non presumpserunt asserere, scripturam sacram esse falsissimam, nec aliquid, quod illam sententiam implicaret.

2 est om. D 3 sententia D 6 oppositis D¹ in marg. iteravit, quia forma breviaturae in verborum textu inusitata aut difficilis lectu est 7 insolite in correctura A 11 ex in correctura D 13 innueret (linea obducta delet.) imineret A 14 hoc corr. D est om. B^a 17 ad hoc D obscuratur scripsi; in codd. verbum corruptum videtur: obcuratur B^a obturatur AC obtractatur (?) D 25 huiusmodi AB^aC huius D consciencie om. D, in marg. add. D¹ 26 insite om. D 28 postillatores C, correxit A posteriores B^aD

1 forte respicit ad protestationem, quae invenitur Shirley Fasc. Ziz. pag. 245

unde doctor de Lyra, licet novellus, tamen copiosus et ingeniosus postillator scripture, ad literam scribit super illo Joh. decimo: nonne scriptum est in lege vestra etc.: 'Cristus, inquit, primo excludit blasphemiam sibi impositam per scripturam, cum, inquit, scriptura sacra sit a deo inspirata, ipsa non potest esse falsa', sed ipsa attribuit Cristo deitatem, ut patet Jerem. vicesimo tercio: hoc est nomen, quod vocabunt eum, dominus iustus noster. ideo patet, quod sit verum, Cristum esse deum. item super illo Joh. tredecimo: ante diem festum pasche etc. movet dubium, utrum cena, in qua Cristus corpus suum dedit discipulis, fuit luna quarta decima celebrata. et arguendo ad partes recitat opinionem || Grecorum, quomodo in tantam vesaniam pro-

Lyra proves the attack on the Bible truth not to be warranted by history

¹ *D*¹ (?) in marg. add. Nota doctorem de Lyra ³ non *C*, sea ne inter lin. ita superscripsit *C*², ut eum nonne legisse appareat ⁸ hic *D* eum *B*^a*C* meum *A*, sed rubris punctis litterae m priori subscriptis in eum emendavit ipsum *D*¹¹ movet dubium om. *C*, sed subter utrum inter lineas add. *C*²

*B*⁴ in marg.: hic movetur questio, utrum cena, in qua Cristus corpus suum dedit discipulis, fuit luna 14^a celebrata ¹⁴ *A*¹ in marg. infer. (col. 31^a) cum signo minavit Nota contra opinionem grecorum in marg. super. (sup. col. 32^a): pro veritate totius scripture sacre

¹ Nicolaus de Lira (Lyra), Normannus, ut Fabricius vult in dioecesi Ebroidensi natus, ord. Franciscan. professus a. 1291, Parisiis theologiam docuit 'Doctor planus et utilis', et valde senex diem obiit Parisiis a. 1340. scriptorum eius praecipua sunt Postillae Perpetuae (seu Brevia Comment. in univ. Biblia), coeptae 1292, absolutae 1330; primum in lucem prodierunt Romae 1471 5 voll.; deinde Colon. 1478; Venet. 1483; 1488; 1588; Norimb. 1487; Basil. 1498; Paris. 1520; Lugd. 1529; Duac. 1617; Antwerp. 1617; 1634 ex rec. D. Leandri a S. Martino. usus ego sum edit. Antwerp. 1617 ² cf. Biblia sacra cum glossa ordin. vol. V 1194 ³ v. 34 ⁷ v. 6 ¹⁰ v. 1 ¹⁹ Joh. 13;

*And so does
St. Augustine*

festum etc. sed illud dictum, inquit doctor, 'implicat destruccionem tocius scripture et per consequens tocius fidei catholice', cum sacra scriptura sit regula fidei, quia, inquit, ut scribit Augustinus Ad Ieronymum: 'si dicatur, quod scriptura in aliqua sui parte contineat falsum, 5 eadem ratione poterit dici ab adversariis, quod in nulla sui parte habeat certitudinem veritatis'. iterum inquit, 'cum fides catholica tenet, ewangelistas scripsisse omnia ewangelia spiritus sancti inspiracione, ut patet secunda Pet. primo, nullum autem falsum potest esse a spiritu 10 sancto, et ideo dicere, quod ewangeliste in aliquo loco scripserunt falsum, est erroneum'. et eandem sententiam dicit super illo Matth. vicesimo sexto: prima die azimorum etc. et idem dicunt doctores antiqui et novelli concorditer tamquam fidem ecclesie. quid igitur moveret 15 innovare conclusionem tam male sonantem, tam exiliter fundatam et scripture contrariam? error quidem intellectus scripture est causa tocius mali, ut Greci subducto errore concederent, quod conficiendum foret in azimis, cum luna quarta decima ad vesperam comedit 20 Cristus agnum paschalem secundum formam legis Ex. duodecimo, et per consequens Cristus confecit corpus suum in azimis, cum illis octo diebus comederent solum azima iuxta legem, et luna quinta decima sequente, in

1 falsum Bⁿ 5 alia B^a parte om. B^a; A, sed
superscripsit inter lineas A¹ 9 2^a om. CD, sed punctis
duobus super pe posit alteram Petri epistolam suo modo
indical D secunda petri primo om. C, in lacuna
supplevit C² 11 de (lineola obducta delet.) ideo A
 16 sonentem Bⁿ 19 B¹ in marg. notavit Greci subducto
 errore concederent, quod conficiendum foret in azimis, cum luna
 24^a ad vesperam comedit cristus agnum paschalem secundum
 formam legis Exodi 12° et per consequens fecit corpus suum
 in azimis cum illis 8° diebus isto errore D errore
 illo C 20 24^a B^a 22 Cristus om. B^aD; A, sed int.
 lin. add. 23 octo ABⁿ, in correctura C igitur (?) D
 24 A¹ (?) in marg. infer. minio notavit materia que contigit
 ante mortem Cristi

4 cf. Opp. II 252 sqq. (Epist. LXXXII) 9 II. Pe. I 11
 13 v. 17 22 v. 3 sqq.

qua fuit solempnitas pasche, inmolatus est agnus figuratus, imponens figure sue terminum. nec est repugnancia inter ewangelistas, ut declarat Augustinus secundo De Concordia septuagesimo sexto cap. nam illud dictum Matth. 5 vicesimo sexto: scitis, quia post biduum pascha fiet, fuit dictum a Cristo feria tertia, et feria quinta cepit solempnitas pasche, quia a vespers inchoant Judei festa sua, et feria quarta, quando mansit in Bethania, congregati sunt principes sacerdotum ad liberius consulendum de morte sua, et prima die azimorum, hoc est feria quinta, paraverunt pascha et cenarunt in vespera. et patet, quod bene intelligenti in nullo est scripture ewangelistarum falsitas vel repugnancia imponenda. cum igitur nec ratio nec scriptura sacra nec testimonium fol. 32^b 15 sanctorum docet, || quod scriptura sacra sit falsa vel heretica, quid moveret hodie tam spissim hoc dicere? non enim audiui testimonium sanctorum pro hac parte, nisi quod dicunt, multas scripturas non debere intelligi ad literam vel ad verba, et ex tali negativa nescio, quo 20 spiritu concludunt, quod scriptura sacra sit falsa. sed constat logicis, quod non est maior color in ista forma quam in Judeorum argucia, qui arguebant a contrario sensu antecedentis: amici sunt diligendi, ergo inimici non sunt diligendi, sed odiendi, ut Cristus recitat Matth. 25 quinto de vesania Judeorum. tales itaque novitates in subsanando, lacerando et blasfemando scripturam sacram, sicut in tempore Cristi, introduxerunt dissipanciam legis

Reason, Holy Scripture and the testimony of the fathers put to nought any revilings of the Bible enemies,

2 terminum *linea tenui deleuit* A 3 2° B^aCD 5 B³
in marg.: Nota illud dictum scripture, quod post biduum erit pascha. fuit dictum a domino feria 3^a, et feria 5^a cepit solempnitas pasche, quia a vespers inchoant Judei festa sua, et feria 4^a quomodo mansit in Bethania 8 quomodo B^a
 10 hoc AB^aC hec *correct. ex* hic (h') D 11 et cenaverunt (*expuncta*) et D 12 scripture *om. D, add. in marg. cum signo* D¹ 19 negativa (? negancia) A 24 odiendi ut *om. D, in marg. adscripsit* D¹ 25 tales itaque novitates *in loco vacuo supplevit* C² 27 in *om. B^a; A, sed inter lin. add.* introduxerunt *scripsi* introduxit ACD
 necessario duxit B^a dissipanciam B^a

3 cf. *Opp. tom. IV 123 sqq. (De Consensu Evangelistarum)* 5 v. 78 25 v. 42-44

dei, sic timendum est hodie, nisi deus errantibus veritatis scripture lumen ostendat.

*however much
they try to mix
truth with
falsehood*

item pono adversario legis nostre, quod ipse et omnes complices sui coniungantur cum quantolibet iuvamine et deliberacione ad colandum omnes propositiones veras a falsis et male sonantibus in utroque testamento. sic enim ex precepto Machometi fecerunt Sergius et Judeus. nec hoc est impossibile, cum tantum finita sit falsitas in scriptura et aliquanta veritas, quam nedum deus, sed homo scit a falsitate discernere. quo facto patet, quod modicum aut nichil remaneret incorrectum.

*and ask for a
Bible to be
thoroughly
revised*

ideo videtur, quod tota biblia sit ex integro corrigenda. nec feratur graviter, quod dico corrigenda, quia certum videtur, quando est una propositio impossibilis et blasfema propter defectum in logica et post eius logica corrigitur, nec sic scandalizatur stante eadem sententia, quin illa scriptura ut sic sit correcta. admissio itaque casu, cum omnes libri biblie sunt legales, historici, prophetales vel sapienciales, patet, quod omnes illi vel maior pars eorum sit ex defectu correccionis hodie viciata.

*The Lord's
Prayer said to
be spoiled by
heresies*

et primo incipiendo ab oracione dominica, de qua Matth. sexto, videtur, quod implicat tres hereticas falsitates. primo, quod deus sit pater noster, et cum pater iuxta primevam gramaticam sit mas, qui ex sua sub-

2 ostenderit D 5 et AB^a, C² int. lin. add. de D;
C in textu, sed expunxit C² deleberacione B^a omnes C
om. B^aD; A, sed A² in marg. supplevit 8 hoc AB^aC
hic (dubito utrum librarius breviaturam hⁱ malit hic an
hoc legi) D, cf. insuper pag. 227 lin. 10; 275 lin. 8 9 quam
AB^aD, C² int. lin. et (expunctum) C 10 scit correxerunt AC
sit B^a om. D 14 ne D nec correxit (ex
ne?) C 17 logica om. B^a, at in marg. cum signo add. B¹
scandalizetur B^aCD 19 sint D sicut B^a 23 in-
cipiendo: priores verbi litterae erasae, ut piendo solum relin-
quatur B^a A¹ in marg. dominica oracio miniauit
26 mas in marg. B¹ add. locus rarus in contextu B^a

8 de Sergio et Judae cf. supra pag. 250 24 v. 9 sqq.

stancia sibi prolificavit simile in specie, quia aliter omne generans aliud foret pater, sequitur, quod deus foret taliter pater noster. et sic sequitur heresis dicendum, *f. i. God cannot be our father,* quod omnis anima excinditur de divina essencia.

5 pro deduccione illius et aliorum sequencium suppono, quod non accipiatur ab adversariis facientibus hanc elemosinam corrigendo scripturam aliqua gramatica preter antiquam extra scripturam edoctam. secundo suppono, quod acceptando quamvis equivocacionem vel
10 novitatem gramatice ac logice ex autoritate scripture, per idem acceptanda foret et quelibet.

quibus suppositis patet tercio, quod non est de
101.32^c primeva gramatica infidelium latinorum, || quod pater significet sic equivoce, ut elicitur ex scriptura; tunc enim
15 concederetur consequenter, quod pater noster spiritualis nos genuit modo, quo loquitur apostolus prima Cor. quarto: in Jesu Cristo per ewangelium ego vos genui, et Joh. primo: non ex sangwinibus vel ex
voluntate parentum carnalium filii dei nati
20 sunt. cum igitur adversarii logice scripture volunt cum Nichodemo Joh. tercio negare, quod homo nascitur ex aqua et spiritu mediante semine fidei, cum sit senex, videtur, quod negare debent talem novam filiacionem, et per consequens paternitatem et per consequens negare
25 debent, quod deus est pater, ecclesia mater et Cristus frater regeneratorum per gratiam, quod dissolveret fidem scripture, ut patet Deut. tricesimo secundo, Proverb. tri-

but we became His children through Christ

1 prolificavit sibi B^aCD 2 aliud om. C, int. lin. add. C^a
3 sequeretur B^aCD 4 excinditur om. D, sed add. in marg. D¹ extrahitur C, sed emendavit cum signo in marg. C^a addito excinditur 8 antiqua D extra A
exempla D, (?) B^aC 9 suppono (?) supposito) A 13 A¹
in marg. super (sup. col. 32^c) Arguitur contra negantes logicam scripture sacre minitavit 18 ex om. A, inter lin. additum 22 hic A^a in margine minio adscripsit pater
23 talem (?) materialem) A 27 32° AB^a 33° et D
23° C

quam iudex tam signanter asserit, foret aliter impossibilis et per consequens daret impossibile et sic iniustum finale iudicium, quod dampnati non audebunt dicere, cum per modum questionis querent: domine, quando te vidimus taliter indigentem, multo magis cristi-
 anus non falsificabit legem propriam. cum enim ipsa sit carta a deo scripta et nobis donata, per quam vendicabimus regnum dei, patet, quod ipsam falsificantes essemus iusto dei iudicio exheredandi. quis enim portans cartam propriam coram iudice seculari, ut
 hereditatem sibi acquirat virtute carte et iudicis iudicio, et insuper affirmaret publice, quod carta sua foret falsissima, acquireret hereditatem virtute talis carte et iudicio viri iusti, multo magis calumpniantes testamentum dei usque ad finale iudicium. cum igitur necesse sit
 nobis, istam opinionem ibi relinquere, patet, quod bonum est initi sentencie, quam possumus securitate salutis ibi asserere.

*Contradictions
 in the Salutatio
 angelica,*

ulterius quantum ad salutationem angelicam, quam Luc. primo legimus Gabrielem et Elizabeth conductasse,
 videtur, quod implicat adversariis triplex falsum. primo, quod corpus sit plenum re impassibili, quod est preter significacionem gramatice extra scripturam. secundo videtur, quod implicat beatam virginem esse in mulieribus, ut dicit Gabriel, quod repugnat dictis Elizabeth
 dicentis, quod fuit inter mulieres et per consequens non

1 impossibilis *A*, m *prius mutatum in n* 2 sic *AB^aC*
 sicut *D* 4 conclusionis *B^aD* querunt *B^a* 12 publi-
 caret (*expunctum*) *D*, sed in marg. emendando add. affirmaret
prima manus 17 sentencie *B^aD*, correxit in loco raso *C*
 finem *A* 19 quantum *AB^a*, *C^a* in marg. con-
 sequenter *D* linea obducta deletum in textu *C* *A^a* in
 marg. infer. cum signo iniavit Salutatio angelica et Simbolum
 20 conducasse *B^a* 22 impassibili *D*, *A* in margine ad-
 didit cum signo inpalabili *B^a*, in textu *A*, correxit in
 fine *C* 26 fuit inter mulieres quod iteravit et linea per
 quattuor verba ducta deletum *C*

in illis, quia sic quilibet cristianus esset in demonibus et e contra et, ut Aristoteles arguit, quidlibet in quolibet, cum universitas creata sit inter se reciproce. et tercio sequitur, quod Cristus sit fructus, que notum est dici ad sensum misticum atque equivocum, quas locuciones adversarius non admittit.

de simbolo vero non oportet replicare, quod quilibet *in the apostolic Symbol,* trium particularum correspondencium trinitati foret adversario scripture impossibilis. nam nullus foret deus
 10 pater, nec foret omnia potens producere, nec foret creator universitatis, cum non potest, sed potuit ipsam creare.
 fol. 33^a de tempore vero non potest ipsum creare || simul, ut dicitur. et sic de aliis individuatis a tempore, et per consequens non est omnipotens, cum multa potuit, que
 15 non potest. et sic de quatuordecim articulis fidei. nam Jesus nec erat unicus filius dei nec mutatus, cum negant, quod Cristus sit mobilis, et sic quoad sex articulos de spiritu sancto. nam quatuor medii includerent contradiccione et sic de decem propositionibus mystice
 20 theologie Joh. primo. nam iuxta adversarios nec deus loquitur nec dicit nec videt, intelligit vel memoratur. et sic de ceteris actibus, quos analogice et valde equivoce a nobis scriptura sibi attribuit. sicut igitur negatur, quod deus habet os, cor, oculos, aures etc., que scriptura
 25 dicit equivoce deo competere, ita negari debet, quod deus loquitur, cogitat, videt, audit etc. ymmo si bene

in (posteriorius) AB^aC de D 2 et (posteriorius) om. CD
 quidlibet correxit C quilibet B^a 7 hic in marg. signum
 marg. occurrit, cui nota marginalis, a me pag. 282 ad lin. 19
 adnotata, respondet quod AB^a cum C quia D
 quilibet CD 8 particularum B^aC particularium D
 9 scripture C¹ in marg. corr. scriptura C in textu
 10 nec ACD ut B^a 11 create (expunctum) cum D
 13 indinatis A, sed individuatis superscriptum indinatis
 (? indinatis) C exstat rasura in B^a, sed in marg. cor-
 rexit B¹ individuatis 15 fidei om. B^a filii A, sed
 cum signo in marg. emendavit addens fidei 16 nec
 (posteriorius) om. B^a, in marg. B¹ add. 17 articulos 6 D,
 sed lineolis suprapositis mutavit in 6 articulos

prospicitur, negarent deum esse sicut insipiens, quia deus dicitur a theos 'videre', quod dicerent deo non posse competere, cum latini infideles imposuerunt terminum ad significandum unum, quod ipsi ydolatre coluerunt.

*In conclusion:
Holy Scripture
contains more
false statements
than truth*

et sic discurrendo per maiorem partem scripture, sicut patet examinando ipsos ad partem et supponendo eis, quod teneant in toto radicem suam et stricte omnia, que sequuntur. et breviter, cum nesciunt vel dubitant, quid terminus aliquis significat de primeva gramatica, forent ambigui de quacunque propositione, si illam concederent. et patet tollendo omnem falsitatem a scriptura, tolleretur ab illo Psal. decimi quarti: dixit insipiens in corde suo ista cauda, cum nemo 'dicit in corde', et omnino ista particula 'non est deus'. ex quo videtur, quod falsitas scripture sit principalior veritate, quia veritas scripture non potest esse sine illa, sed e contra, et tamen prima veritas est dominus veritatis, diabolus autem est pater mendacii, id est falsitatis, capiendo a deo veritatem sue nature, que subsit falsitati.

*All these
accusations are
to be rejected*

hic audiui responsionem inultiplicem. prima dicit, quod verum est, Cristum esse creaturam et omne, quod fides sibi attribuit, et sic de quacunque alia veritate scripture dicta scolastice. verumtamen illud non est concedendum propter dissonanciam. sed rogo, quid refert, fidelem non yronice dicere, quod hoc est verum, et illud concedere? nonne posset convinci super illo dicto tamquam falsidicus supposita falsitate dicti sive per rationem sive per instrumentum, eque, sicut si diceret: ego concedo hoc. nam dato, quod illud est

1 perspicitur *B^aD* negar: sequitur rasura, in marg. add. corrector rent, ut celerorum codd. lectio restitatur *B^a* 2 dicerent *AB^a, C²* in marg. deberet *D* deberent expunctum *C* 12 decimi quarti emendavi XIIIⁱ cuncti 15 principalior de recta lectione huius dubito in cunctis codd. 16 sed *B^aD* sed et *A*, ubi et superscr. est int. lin. et *C* 29 hoc (?) *D*, qui inde a fol. 30^a breviatura hⁱ pro hoc constanter utitur; iam hinc notare omittam nam radendo delevit *B^a*, in marg. *Bⁱ* addidit dato *B^aC*, in correctura *A* dante *D*

verum, potest homo arguere deducendo ad aliud sequens in consecuencia bona formali, qua concessa concedendum foret antecedens aut negandum, dubitandum vel distingwendum, cum non sit possibilior pertinens responsio. si igitur sit verum, est secure concedendum, cum deus illud concedit, nec male sonat pio, ut patet inferius.

secunda responsio dicit, quod quecunque propositio, quam tu proponis, non est || scriptura sacra, quia nulla vox est scriptura, vel quia ego non habeo de illa sacrum sensum, aut quia non est propositio autoris. sed iuxta istam sophisticationem non foret nobis remanens aliqua scriptura sacra allegabilis, quia nulla vocalis iuxta evidenciam modo factam et cum propositio scripta, quia muta, non venit in disputacionem, nulla foret racionacio per locum a scriptura sacra. et sic nemo posset idem dicere quod alius, sed oculo basilisci falsarius scripture interimeret scripturam sacram, et per consequens destrueret fidem Cristi, cum fides sit scriptura.

ista tamen responsio palliatur multipliciter, deducendo cultorem scripture sacre ad inconveniens. si concedat, illam esse primo ex hoc, quod ista pars scripture sacre: non est deus est falsa, quia aliter non foret homo insipiens, qui illam dixit, hoc eciam est falsum, quod cristianus dicit: ego sum deus Abraham, deus Ysaac et deus Jacob, Ex. tercio. et sic de propositione ista sacramentali: hoc est corpus meum et

f. i. by the
exegesis of
Ps. 141

2 bona om. B^aCD; A, sed in margine corrector add.
4 possibilior scripsi, sed num codd. breuiaturam recte
soluerim, diiudicare non ausim 5 ut AB^aC quod D
8 A^a in marg. infer. (sub col. 33^b) miniavit Nota quasdam
evasiones et contra illas 10 propositio prima manus in
marg. add. D sensus expunctum in contextu D 11 ali-
qua scriptura sacra om. C, add. in marg. C^a scriptura
aliqua D, sed superscriptis lineolis mutata in aliqua scriptura
12 sacra om. D, add. in marg. D¹ 14 racionacio B^a
15 idem corr. D 16 basilisci A basiliscivo B^aD,
ultimam partem voculae correxit C 23 eciam ACD
et B^a 24 deus abraham omisit B^a; A, sed in margine
addidit idem

specialiter hoc dictum: accipiens et hunc preclarum calicem etc. cum eis similibus. quas proposiciones oportet concedere non esse scripturam sacram, cum aliter foret falsa, ideo proposiciones cristiani non sunt scriptura sacra, licet sint sinonime cum eadem.

*The word of
fools is not
Holy Scripture*

ista autem sophisticacio non decorat, sed accusat responsionem. nam in primo exemplo verum est, quod dictum singulare insipientis non fuit scriptura sacra, sed unum sibi simile in voce et valde dissimile in significatione, cum illa pars scripture sacre induit sacram
 10 qualitatem figurans, quod insipiens ita dixit, quando ingreditur cronicam scripture. et sic de dicto diaboli Gen. tercio: nequaquam moriemini, et dicto iniquorum sacerdotum menciencium Danielis tricesimo
 15 sexto cum sibi similibus. falsa enim prius dicta sunt extra scripturam, ex quibus cronicantur in scriptura dicta alia aliter signancia, sicut patet in grossando ipsam in sua integra. ideo sicut didici sophismata, concedendum est, quod aliqua talis est vera et aliqua falsa. unde ne
 20 illudatur scripture allegare autoritas, debet cristianus allegare talia ut scripturam sacram vel verbum domini, et tunc specificatur eius sensus catholicus.

conformiter dicitur ad secundam et terciam instanciam, quod cristianus potest illas scripturas dicere in persona dei, ita quod ratione sensus sint scriptura sacra
 25 et insipiens nominetenus cristianus potest false intelligere has voces de persona propria, et tunc non est agregatum illud scriptura sacra, sed nephanda. ideo comunicando

10 sacram: *explicit fol. 45^b cod. C, in dextro marg. infer. manu incerta (? C¹) additum est* 15 fo sacram om.
D, add. in marg. cum signo D¹ 11 figurans AC
 signans B^oD 13 C¹ in marg.: Nota 14 sacerdotum
iteravit D, sed iteratum linea obducta deleuit aliquis tri-
 cesimo sexto scripsi XIII° codd. cuncti 16 exempla D,
sed dubito de recta lectione breviationis ex³, qua scriba
fortasse pro extra utitur 17 ipsa D 19 nec B^o
 21 talia omisit C, addidit cum signo aliquis in margine
 25 sint AB^a sit CD

fol.33^c in talibus vocibus oportet limitare sensum pertinentem
et non more puerorum vel hereticorum in verbis con-
tendere. nec moveat, quod vocalis propositio non sit
scriptura, || quia aggregatum ex voce et sensu catholico
5 inscripto in anima est scriptura, quia vox lineatur in
aere et sensus inscribitur in mente. quod si sensus sacer
inscribitur menti sacre, tunc scriptura est sacra, et ut
videtur, si mens sit maculata scripturam continens, tunc
quedam scriptura, que est dicio peccatoris, est scriptura
10 falsa, licet sit alia prior immaculata. et de tali dictione
intelligo illud apostoli prima Cor. duodecimo: nemo
potest dicere dominus Jesus, nisi in spiritu
sancto. nisi enim cristianus fuerit Cristo unitus
per gratiam, non habet Cristum salvatorem, nec sine
15 falsitate dicit verba sacramentalia, licet prosint capacibus.
oportet enim sacerdotem conficientem esse membrum
Cristi et, ut sancti loquuntur, esse quodammodo ipsum
Cristum.

*The lover of
Holy Scripture
must search for
the spirit, not
dispute about
words,*

tercia vero responsio dicit, quod non vult absolute
20 simpliciter respondere ad propositiones huiusmodi male
sonantes, sed cum additamento, ut, quod scriptura sacra
est impossibilis ad literam, ad verba, de virtute ser-
monis etc., sed non vult amplius respondere, si sit im-
possibilis. ista autem responsio videtur se ipsam inficere,
25 cum scillam nitens effugere incidit in caribdim. quid

1 vocibus *om. D, add. in marg. D¹* 5 lunatur *C*
7 tunc *in correctura A* 12 *A² in marg. super. cum*
signo miniavit quomodo intelligitur illud nemo potest dicere
dominus Jesus nisi in spiritu sancto 13 *cristo om. D, add.*
in marg. cum signo D¹ 16 *esse om. A, int. lin. add.*
19 *A in margine punctum adscriptum habet, quod in*
forma lineolae tenuis ascendit ad super. partem marginis,
ubi Nota bene exaratum est dicit *om. D, add. in marg.*
cum signo D¹ 23 *A² in marg. infer. cum signo miniavit*
Contra impertinenter respondentes 25 *scillam A* *ullam B^a*
illam *D* *cillam C*

11 v. 3 25 *cf. Phil. Gualter. Alexandreis V 301*
(304): 'incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim', quod
postea in sermone virorum doctorum quasi in vulgare pro-
verbium mutatum est: incidit in Scyllam, qui vult vitare
Charybdim

enim dissonancius quam dare antecedens? ex quo probabiliter credi potest, quod verbum dei sit hereticum et blasphemum, sicut dictum est superius sequi ex illa responsione per argumentum ab inferiori ad suum superius. nam unumquodque se habens per appositionem respectu alterius, dum non fuerit distrahens, inferius est eo.

*but the enemies
don't answer
the questions
in the sense in
which they are
put*

si autem illa inutiliter apposita distrahunt, procedatur ulterius querendo, si quelibet propositio scripture sacre sit vera. item ista responsio videtur peioris conditionis quam condicio Sarracenica, statuens in principio, quod non defendat ratione, sed gladio legem suam eo, quod similatorie spondet tractatum legis sue cum quibuscunque adversariis, vel arguendo vel respondendo. sed cum proceditur ad punctum, tunc retrocedit vecorditer negans pactum. nam simulata sanctitas est duplex iniquitas. ideo minus malum foret, in principio negare tractatum scolasticum legis cristiane, quam post tractatum initum fingere subterfugia dicendo, quod non vult amplius respondere, ut puta, quando quis querit, si scriptura sacra sit falsa, illo quesito dimisso dicunt, quod est falsa de virtute sermonis, vel aliam responsionem extraneam, que ex confusione respondentis sit quesito impertinens. sic enim quicumque laicus satisfaciendo respondere posset cuicumque quantumlibet subtili heretico, quidquid alius arguerit vel quesierit confitens fidem suam. sic enim narratur vetulam surdam pruniferam respondisse querenti numerum miliarum ad proximam civitatem: domine, defere, inquit, sacculum plenum prunis. at ille: quid de-

5 respectu *ACD* rei *B^a* 8 si et libet *om. C*,
int. lin. ambo add. C² 13 respondendo vel arguendo *D*,
sed lineolis superscriptis ordo ceterorum restitutus est
 18 quod *ACD* q sequitur rasura in loco vacuo *B^a*, sed
B¹ add. in margine quod 21 responsionem *B^aD*; *A*, sed
in marg. cum signo corr. in rationem rationem *C*
 22 confessione *B^aCD* sic *AB^a* sicut *D*, *C expuncto* ut
 24 quamlibet (?) *A* 26 *A² in marg. add.* nota de vetula
 27 domine *om. B^aD*; *A*, sed in marg. add. defere *AD*
defero B^a *om. C*

3 cf. supra pag. 159 sqq.

rides, vetula? et illa: veraciter nichil minus. oportet
 enim respondere ad quesitum in forma, qua queritur,
 fol. 33^d vel negare || responsionem. item omne subterfugium,
 quod racionabiliter redderet sectam cristianam suspectam
 infidelibus, est dissonum racionabiliter fugiendum, sed
 sic est de tali subterfugio ficto. cum enim laicorum sit,
 laboricio et gladio legem Cristi defendere, clericorum
 autem et specialiter theologorum miraculis vel sanctis
 operibus vel scolasticis, ad minimum racione, quomodo
 10 non foret theologus suspectus fidelibus et infidelibus,
 si omnia ista defuerint. quid, queso, peius sonaret
 infidelibus et nostris laicis, de quorum elemosina vivi-
 mus, ut simus pugiles legis Cristi, quam dicere, quod
 conclusum ab adversario nostro est verum, sed non est
 15 dicendum propter cacephaton, et sic, quod consequencia
 est in casu bona et concedenda. et antecedens est verum
 et concedendum, sed consequens non est concedendum,
 eo quod, quamvis nullum falsum sequatur ex vero, tamen
 dissonum et inurbanum sequitur ex consono et urbano, ut

*Duties of the
 laymen and the
 clergy*

1 oportet enim respondere ad quesitum in forma, qua
 queritur, vel negare responsionem *desunt D* 2 sequitur
 (deletum) queritur *A* 5 sed sic *AD* sic *C*, int. lin.
 add. sed et *B^a* 7 *A²* in marg. *miniavit* legis defensio
D² in marg.: Nota 8 ad vel *A*, *deceptus eis*, quae
 sequuntur, *perperam* in marg. cum signo *addidit* fidelibus et
 14 est verum *AB^aD*, *C²* in marg. cristum esse creaturam *C*
 in textu 15 cacephaton scripsi cassefaton *B^a* casse-
 facto (?) *A* capsethon *C* cassephaton *D* 17 sed *AD*
 et per *B^a* et *C* 19 ante et post urbano locus rarus
 invenitur *B^a*, in marg. *B¹* addidit o; quod quid significet
 incertus sum

15 *cacemphaton* est vox graeca, κακὴμφατον, pro quo aliqui
 vitiose scribunt κακὴφατον, unde et Latini quidam cacephaton
 proferunt; vocola hac significatur vel vitium quoddam ser-
 monis (ab aliis cacophaton, cacefaton, aeschrologia dictum),
 quando duo verba iunguntur, quae durum sonum efficiunt,
 e. gr. 'Dorica castra' (Virg. Aen. II 27); 'numerus cum
 navibus aequant' (ibid. I 197); 'legere leges' (Liv. III 34);
 'data mandata' (ibid. VII 31) — vel obscoenum, ut 'cum nos
 te volumus convenire' (Cic. Fam. IX 22) — vel cum vox
 aut sententia usurpatur, quae honestam simul et obscoenam
 significationem habere potest, ut 'patrare bellum' (Sall. Iug. 78);
 'arripe aures' (Ter. Andr. V 430). vide plura de vi vocis
 Quintil. VIII 347 et Forcellini II 7—8

bene sequitur, Cristus descendit ad inferos in anima separata, ergo fuit spiritus creatus. captivati a diabolo ierunt cum Cristo in celum, igitur Cristus ivit cum eis. antecedens prime consequencie, ut fingitur, est consonum sicut antecedens secunde consequencie est urbanum, sed 5 consequens prime consequencie est dissonum et consequens secunde consequencie inurbanum, ideo negatur, quod est concedendum. sic enim posset sophista introducere quotlibet novas logicas extraneas a scriptura, per quas destrueretur decertacio doctrinalis theologi, 10 quia non restaret nisi facta quacunque consequencia quantumlibet bona de materia et forma fingere, quod antecedens bene sonat, sed consequens male sonat. ideo debet negari, vel saltem non debet concedi. falsum autem indubie male sonat, cum falsitas sit maxime ex- 15 probranda tamquam origo tocius malicie. et sic videtur ecclesiam illicite ordinare et sonorese dicere ex autoritate scripture per omnia secula seculorum. si illud sit impossibile, ut adversarii fingunt, si inquirunt: deus vivit per omnia secula seculorum, tunc illa secula habent 20 secula vel sunt de numero seculorum, et quomodocunque fuerit, cum non vivit nisi duracione intrinseca, que est deus et per consequens non potest esse secula, sequitur, quod ista causacio sit summe heretica. et per idem alia dicta scripture de genitalibus et stercoribus, licet fuerint 25 vera, male sonant, quod ridiculum est dicere. et sic nec cantus ecclesie pueris limitati, cuiusmodi sunt isti

*Falsity the root
of all malice*

2 *A³ in marg. infer. cum signo miniavit* de propositione male sonante quamvis vera 4 consequencie *ACD* quem *B^a* 5 antecedens *C³ in marg. corr.* consequens (*linea obducta deletum*) *C* 7 consequencie (*linea obducta delet.*) *D* inurbanum *AB^a* est inurbanum *C* est urbanum *D*, sed superscripto in revertitur inurbanum igitur (*deletum*) ideo *A* 8 est *A* sit *B^aCD* 11 non om. *B^a* 12 et forma iteravit *B^a* 15 exprobanda (?) *B^aCD* 17 et om. *B^aD*; *A*, sed adscript in marg. sonorosos *D*, sed altero os expuncto e superscriptis corrector 22 cum non vivit *C³ in marg. cum signo* om. *C* durative *D* 25 de genitalibus etc. usque ad dicere om. *A*, add. cum signo in marg. infer. fuerint vera *ACD* vera fuerint *B^a* 27 cantus (?) causatus) *D* literati *B^a*

10 cf. supra pag. 29 sqq., ubi de eadem re disputat

'Surrexit dominus vere', nec cantus ewangelici de gestis
Cristi nec cantus graviores, quibus canitur, quod deus
tempore legis absconditus vivit iam per omnia secula
seculorum, non causarent eufoniam, sed omnino cacephaton.

unde alias sollicitavi me ipsum, quare propositio
vera pertinenter diceretur propositio male sonans. nec
inveni vel ficcionem probabilem nisi vel quia culpabiliter
sonat vel quia penaliter sonat vel quia displicenter sonat.
fol. 34^a nam quoad consonanciam || vocis ex defectu armonie
corporee videtur impertinens. quodlibet autem horum
trium potest intelligi vel ex parte dogmatizantis vel
ex parte audientis vel utrimque. primo modo intelligendo,
quecunque conclusio scripture sacre male sonat in ore
peccatoris iuxta illud Psal. quinquagesimi: peccatori
autem dixit deus: quare tu enarras iusticias
meas et assumis testamentum meum per os
tuum, tu vero odisti disciplinam, ut expositum est
capitulo libri quinti, ubi declaratur, quod peccans crimi-
naliter, quidquid tunc fecerit, peccat mortaliter. sic
igitur tota fides cristiana foret dampnanda, neganda vel
non dicenda, quia male sonans in ore peccatoris, cui fit
oracio dominica in peccatum, quod foret evidencius de
quocunque falso, quod criminosus dixerit. nec sufficit
ad dampnationem, quod conclusio sic male sonat audi-
torio, quia tunc auditorium culpabiliter intelligens quam-
cunque partem scripture a quocunque sancto prolatam
faceret illam scripturam esse dampnabilem. et sic scrip-

4 carent B^a omisso compendio cassefatn B^a cace-
fatn A cassephoton C cacephaton D 5 sollicitavi
sequitur rasura, supra quam ui B^a, in marg. B¹ corr. tavi
6 falsa (expunctum) male D A in marg. signum marg.
miniavit, quod ad notam supra pag. 290, notatam spectat
9 iam B^a A¹ in marg. super. (sup. col. 34^a) notavit Contra
illos qui dicunt, quod propositio vera theologica male sonat
10 corpor sequitur rasura B^a, in marg. B¹ ee supplevit
14 peccatorum CD quinquagesimi emendavi 29ⁱ AB^a
49ⁱ CD 17 est CD, sequitur lacuna om. AB^a
21 quia ACD quod B^a sonat B^aC peccatorum B^a
23 criminosus in corr. A

1 cf. Mone, Lat. Hymn. d. M. A. I 195: 190 14 v. 16—17
18 verba laudata libri quinti (De Civ. Dom. III), cuius editio
in Loserthii manibus est, conferre non potui

*Even hard truths
ought not to be
withheld*

tura apostoli Rom. quinto, ubi dicit, quod ubi habundavit delictum, superhabundavit et gracia, foret dampnabilis et non dicenda, cum exhinc ceperunt pseudo-discipuli occasionem ad credendum, quod facienda sunt mala, ut bona eveniant, ut patet Rom. sexto, et meminit beatus Petrus secunda Pet. tercio: karissimus, inquit, frater noster Paulus secundum datam sibi sapienciam scripsit vobis sicut et in omnibus epistolis loquens in eis de hiis, in quibus sunt quedam difficilia intellectu, que indocti et instabiles depravant sicut et ceteras scripturas ad suam ipsorum perdicionem. ecce periculum depravandi scripturam! — nec tercio valet asserere, quod veritas non est dicenda aut male sonans, quia displicenter sonat auditorio, quia sic maior pars predicacionis Cristi et apostolorum, ymmo predicacio cuiuscunque fidei scripture foret dampnabilis vel tacenda perpetuo, quia displicenter sonaret infidelibus peccatoribus redargutis vel emulis. nam prima Cor. primo scribit apostolus: nos autem predicamus Cristum crucifixum, Judeis quidem scandalum, gentibus autem stulticiam, ipsis autem vocatis Judeis et Grecis Cristum, dei virtutem et dei sapienciam. et sic numquam foret fides Cristi predicanda alicui auditorio ex hoc, quod aliqua eius pars sonaret alicui ad culpam, ad displicenciam sive penam. consequens contra doctrinam Cristi tam opere quam sermone. sic enim possent satrape nostri infici, quod prohiberent totum testamentum Cristi legi, quia male sonat cristianis male intelligentibus, secundo male sonat phariseis avaris, cum obviat eorum avaricie et prohibet questum || eorum, detegens eorum ypocrisim, quod maxime displiceret. sed utinam non veniant in diebus nostris tales versucie anticristi!

quid, rogo, peius sonaret ad sensum expositum,

1 5° quod ubi A 5 ut (alterum) ACD et B^a
8 nobis D 13 videt B^a 23 veritatem B^a 26 penam
expunctum C, in marg. C³ corr. penitenciam 30 avarie B^a
32 veniat B^a in om. D, sed in margine adscriptum est

1 v. 20

5 v. 1—2

6 v. 15

19 v. 23—24

quam quod Cristus sit mendicus et pauper, ut dicitur
Psal. quadragesimo, vel quod sit egenus et inops, ut
dicitur secunda Cor. octavo. et breviter, quidquid dictum
est de exinanitione sua et mandacione, quod sui debent
5 sequi ipsum in talibus, ut dictum est de Sarracenis,
demonibus et falsis cristianis. penalitas enim Cristi
male sonat omnibus illis, hoc est ad penam eorum et
displicentiam, sicut devota oratio afflicti male, hoc est
penaliter sonat sibi.

10 sed in isto videtur palliari tota dissonancia, quod
auditorium capiet ex verbis illis sinistrum intellectum.
ideo dictum est dampnandum licet verum, sed constat,
ut dictum est, tunc tota scriptura est dampnanda vel per-
petuo tacenda, cum Manichei intelligentes carnaliter totum
15 vetus testamentum dixerunt, quod fuit falsum et a deo
male conditum. Judei autem sinistre ad sui dampnationem
intelligunt totum novum testamentum. et sic Cristus
foret summe dampnabilis, quia Judei male acceperunt
occasionem de vita sua et verbis peccandi et infideliter
20 et temere iudicandi. ideo beatus Petrus vocat eum
petram scandali. et lapidem offensionis prima
Pet. secundo, et secunda Cor. secundo Cristi bonus odor
sumus deo in hiis, qui salvi fiunt, et in hiis, qui
pereunt, aliis quidem odor mortis in mortem,
25 aliis autem odor vite in vitam. sicut igitur lapis
non culpatur ex hoc, quod crassus precipitanter ad ipsum
offenditur, sic nec veritas, et correspondenter odor, qui

*The Manicheans
and Jews have
misunderstood
Holy Scrip-
ture*

2 quadragesimo *emendavi* XXXIX° *codd.* 4 exani-
cione C exanimacione D anicione B^a, *voculam prae-*
cedit rasura, in marg. B¹ add. exin. ut exinanitione resti-
tuatur mandacione B^a, *prima littera, prius m, erasa et*
immutata in n, sed in marg. B¹ man corrigendo addidit,
ut eum mandacione maluisse appareat 8 devota C² *in*
marg. corr. donata *expunctum* C afflicti C² *int. lin. corr.*
deslenti expunctum C 14 B³ *in marg. addidit* Malichei (!)
intelligentes *etc. usque ad* conditum 16 malo editum C B³ *in*
marg. addidit Judei sinistri intelligunt totum novum testamentum
17 cristus *om. D, add. in marg.* 18 quia *in correctura* D
19 et *int. lin. add. A* 24 periunt B^a ori (*expunctum*)
odor D 23 crassus *om. D, add. in marg. D³* 27 nec A
enim B^oCD

sanum reficit, infectum interficit. cum enim Cristus sit
 botrus et vitis in vinea, patet, quod membra eius sunt
 odor deo acceptus ad recreandum filios suos et
 interficiendum venenosos filios diaboli et hoc instru-
 mentaliter per sanctos homines, quibus deus illabatur
 iuxta illud sancte matris ecclesie Cant. primo: cum
 esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit
 odorem suum. quando enim divinitas Cristi fuit
 illapsa apostolis, tunc eius humanitas aromatizavit ec-
 clesiam. apostoli autem sunt quasi nichil vel ut accidens
 respectu Cristi, ut docet apostolus prima Cor. tercio.
 non increpemus igitur veritatem, cum sit invincibilis,
 sed errantem, qui ex falsitate ad ipsam offenditur, quia,
 ut feriam sic loquentes virga propria, tunc opinio sua
 male sonaret nec foret dicenda, quod multi valde capiunt
 occasionem ad male intelligendum ex ea, quare igitur
 non tacent illam perpetuo? multi enim credunt, quod
 ex opinione falsitatis scripture et cacephaton veritatis ||
 sequitur dei blasphemia, sicut autorizacio erroris et appro-
 bacio falsitatis. principium igitur proprium castigaret
 huiusmodi, ut non seminarent tales opiniones novellas,
 ex quibus tot scandala et contenciones inutiles oriuntur.

*Misunderstand-
 ing Holy Scrip-
 ture is the cause
 of all error, not
 the meaning it
 really contains*

et si dicatur, quod non opiniones, sed male audiens
 est in causa, sicut Aristoteles primo Posteriorum dicit in
 simili, quod non demonstracio universalis, sed male
 audiens est causa erroris, quanto magis caperet ista re-
 sponsio veritatem de scriptura et qualibet veritate, quod
 non ipsa, sed accipiens sensum, quem non debet accipere,

1 salvum D 2 membra (*expunctum*) C, in marg. add.
 C² verba sint CD 7 sue B^a 8 deitas CD 9 tum B^a
 12 ideo (*expunctum*) non D invincibilis B^aCD; A in
 marg. cum signo marg. immobilis A in textu 18 cace-
 faton A cassefaton B^a cassephaton CD A¹ in marg.
 super. (*super col. 34*) *miniavit* Contra illos, qui dicunt scrip-
 turam esse falsam et male sonare, quamvis sit vera 20 casti-
 garet om. B^a; A, sed *margini post adscriptum est*

2 cf. Joh. 15, 1 sqq. 3 cf. II. Cor. 2, 15 6 v. 12
 11 v. 5; 7 18 de cacephaton vide pag. 289 lin. 15 23 Arist.
 ed. Acad. R. Berol. III 40^a b; non verba ipsa Arist., sed rem
 item videbis Poster. I. II cap. 2 pag. 49^b

est causa erroris. oporteret igitur doctorem illius opinionis primo fundare eam ratione vel autoritate. nunc autem dicunt doctores, quod sensuum, quos quidam capiunt de scriptura sacra, alius est congruus et alius incongruus, alius consonus et alius absurdus, sicut nullus dicit, quod scriptura sacra est falsa, sed oppositum. nec sequitur, sensus literalis scripture est verus, igitur debet intelligi ad literam. secundo oporteret ostendere, utrum malicia soni veritatis sit malicia culpe vel malicia pene, et tercio oporteret doctorem specificare, utrum illa mala sonancia oritur ex occasione male data a veritate vel ex occasione male accepta a sinistre intelligente, quia certum est, Judeis, ymmo Cristi discipulis male sonuit illud elicium ex Joh. sexto: nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis eius sangwinem, non habebitis vitam in vobis in tantum, quod multi ex discipulis eius dixerunt: durus est hic sermo, et quis potest eum audire, et ut dicit ewangelium: abierunt retro, sed nec illi nec Judei imposuerunt huic dicto falsitatem, licet dixerint, quod durus est hic sermo, et quesierunt: quomodo potest hic dare nobis carnem suam ad manducandum.

Hard sayings
of Holy Scrip-
ture

quodsi dicatur, veritatem datam male sonare, quia ponitur sub velamine in signis equivocis et populus est pronior ad habendum de ipsa sensum sinistram, ideo est dampnanda. revera iuxta illud maior pars fidei scrip-

1 errorum B^a oportet B^aC; D, sed D^a in marg. sine signo add. oporteret 4 alicuius est D, qui ali⁹ falso legit vel scripsit pro 'alio' et om. A 5 sicut C, in marg. cum sig. marg. corr. in sed C² 8 oportet (?) B^aCD
11 oriuntur B^a 13 iudeis A quod iudeis B^aCD
elicitum B^a, e eraso, sed in marg. emendavit B¹ 15 bibitis B^a
17 quesierunt quomodo potest hic dare nobis carnem suam ad manducandum (expuncta) quis C, qui seductus oculis hic sermo aberravit in lineam sequentem 19 inter nec et nec rasura exstat in B^a, sed illi add. B¹ in marg. huic deo (deo expunctum) dicto A huic sequitur locus rarus, deinde dicto B^a 23 A¹ hic in margine miniauit responsio frivola dicatur B^a, nescio an correctum sit ex dicitur 26 illa B^a

14 v. 53 17 ibid. v. 60 18 ibid. v. 66 21 ibid.
v. 52

*Confession of
W.: I detest
modern theology
which accuses
Scripture of
falsehood*

ture, sicut et ista opinio, foret dampnabilis, cum equivocatur in ea ut plurimum, cum ignari et desides in penam peccati sui falluntur reciproce a se ipsis, ut patet in dacione legis Cristi Matth. quinto et infra. ideo ut cristianitas habeat per se stabile fundamentum, ordinavit deus legem scripture pro regula, cui in modo loquendi et significacionibus terminorum cristiani concorditer initerentur. et hec ratio, quare initor modo loquendi scripture et sanctorum doctorum ipsam sequencium ad sensum eorum, quantum sufficio, me ipsum eciam secundum novellam logicam exponendo, sed non video fundamentum ex scriptura vel ratione, quod scriptura sacra sit falsissima. ideo illam novitatem detestor tanquam fidei catholice dissonantem || et non solum illam falsitatem, sed omne antecedens, ex quo videretur sapientibus illam sequi. fol. 34^d

*Reverence of
Holy Scripture
makes me seek
the honour of
God and the
best of the
Church*

quod si ultimo obicitur, me sic loqui insolite vel pro vana gloria vel pro invidia aut alio vicio occulto, miror, unde illis hominibus, qui volunt iudicare de peccatis notoriis per alios tale temerarium iudicium de occultis, cum modus faciendi sit bonus de genere nec iniquitas abscondita est probata. ideo quantum ad illud concernens conscienciam et argucionem divinam, testis sit michi deus, ego principaliter intendo honorem dei et utilitatem ecclesie ex veneracione scripture et consequenter ex 25

2 ignaris *B^aCD, eraso s A* 4 dacione *correxist A* 5 *A¹*
in marg.: rubr. litt. Nota 6 regula cui in modo *etc. usque*
ad terminorum locus egregie corruptus regula cui in modo
loquendi et significacionibus terminorum *A* regula cum in modo
loquendi et significacionibus terminorum *B^a* regula igitur in
modo loquendi scripture pro regula in modo loquendi in signi-
ficacionibus terminorum *D* regula igitur in modo loquendi
scripture (igitur in modo loquendi scripture *expuncta*, igitur
corr. C² int. lin. in cui) in modo loquendi et significacionibus
terminorum *C* 14 catholica *B^aCD* 15 videretur
om. A, inter lineas addidit 17 *D² in marg.:* Nota. *A²:*
nota bene vel *om. A, int. lin. add.* 18 vel *B^aCD*
vel ut *A, sed ut minio deleuit* 19 iudicari *B^a* 21 modus *B^a*
om. CD, add. int. lin. C² in marg. D¹ in correctura *A*
23 argucionem *D* 25 ex conservancia *AB^a* de ob-
servancia *CD*

4 cf. v. 21 sqq.

conservancia legis Cristi, quod, si surrepserit in ista intencione sinistra intencio vane glorie, questus seculi vel zeli vindicte, ego de hoc doleo et per dei gratiam preca-
 vebo, quia scio, Cristum precipere Matth. quinto: nes-
 5 ciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. hoc est secundum Augustinum Super Psal. centesimum tri-
 cesimum sextum, non sit intencio temporalium, que sunt sinistra ecclesie, comixta et specialiter a dominio cum
 intencione spiritualium, que sunt dextera sponse Cristi,
 10 sic quod faciendo elemosinam corporalem vel spiritualement debet cristianus allidere ad petram iusticie parvas
 cogitaciones vane glorie et questus seculi faciendo hoc secundum exemplacionem predictae petre pure ad honorem
 dei. et revera viator, qui sciret hoc facere, non sic
 15 temere iudicaret de intencionibus occultis et operibus bonis de genere, sed niteretur reprehendere manifeste
 mala, ut sunt falsitates et vicia, quod ego per dei gratiam volo facere, quamdiu vixero. volens igitur, quod logica
 scripture sit culpabiliter tam insolita, conabor in me
 20 saltem ipsam ad usum primevum reducere, cavendo, quantum donaverit dei gracia, a zelo vindicte, invidia,
 inani gloria et intendendo dei honorem, erroris ecclesie extirpacionem et virtutum insercionem, que non possunt
 fieri sine elucidacione scripture.

and I complain,
 if false motives
 are creeping into
 my discussion

1 in *D*, corr. *A* cum *B*^a michi in ill (in
 ill expuncta) *C*, add. *C*² cum, ut legisse videatur si sur-
 repserit michi cum illa intencione 2 vel *ACD* ut *B*^a
 4 *B*² in marg. notavit nesciat sinistra tua, quid faciat
 dextera tua? hoc est secundum Augustinum Super Psal. 136um
 non sit intencio temporalium, que sunt sinistra ecclesie comixta
 et specialiter a dominio cum intencione spiritualium, que
 sunt dextera sponse cristi 7 sit intencio temporalium *AB*^a*C*
 scit temporalium *D*, sed in marg. aliquis correxit adscripto
 intencio intencio *C*² in lacuna supplevit 8 comixta
 correxit *A* 9 *D*² in marg.: nota 10 vel *AB*^a*C*
 et *D* 16 *D*² in marg.: nota 19 tam *A* tamdiu *B*^a*CD*
 post insolita lacuna exstat in *C* 22 inani *A* et inani *B*^a*CD*
 intendo *C* in intendendo *A*

4 v. 3 6 cf. Opp. tom. VI 947 (res, non verba);
 cf. etiam VI 757/758; 760 11 cf. Ps. 137°

ex quolibet talibus veritatibus scripture colligitur,
No truth ought to be rejected and condemned quod nulla veritas est dampnabilis ex hoc, quod ad
 sensum triplicem expositum male sonat. nichil enim
 est dampnabile, quod veritas prima approbat, sed veritas
 prima approbat omnem veritatem. ideo nulla veritas
 est dampnabilis. intelligo autem dampnabile, quod habet
 aptitudinem vel rationem, ut dampnetur secundum quod
 huiusmodi. quando enim homo dampnatur, tunc vel
 hoc faciunt dampnatores iniuste, ut fecerunt sacerdotes
 cum Cristo, ut patet Matth. vicesimo: filius hominis
 tradetur principibus sacerdotum et scribis, et
 condempnabunt eum morte, vel iuste per accidens
 ratione falsitatis, ut evenit de furibus et falsariis legis
 dei. tunc enim non per se dampnant veritatem, licet
 dampnaverint eum, qui in natura est veritas, quia non se-
 cundum rationem qua verus, sed contrarius veritatis. et
 minor patet ex dictis *nono* capitulo, quod omnis veritas
 est veritas prima, vel non est veritas nisi eius || participio
 et per consequens omnis veritas causata a deo habet, *fol. 35^a*
 quod sit veritas in tantum, quod non est veritas, hominem
 peccare nisi ratione inseparabiliter consequentis, quod
 iustum est, ipsum peccatum puniri et bonum utile per
 accidens, quod vocatur esse secundum peccati. quis
 igitur dampnaret, quod veritas prima sic approbat?
Even the Pope may not resist the truth, ymmo cum veritas prima non potest sic dampnare veri-
 tatem, quia tunc approbaret falsitatem, patet, quod non
 est potestas concessa eius vicario sic dampnare. quid,

1 A¹ hic in marg. infer. cum sig. marg. miniavit nulla
 veritas est dampnabilis 3 enim int. lin. add. A 8 vel
 om. D, in marg. add. cum signo marg. D¹ 12 vel
 correxit D 14 licet correxerunt CD 15 dampnaverunt D
 dampnaverint eum ambo expuncta C, sed in marg. add.
 cum sig. marg. C² est AB^a sit CD 17 A¹ in
 marg. infer. cum signo marg. miniavit omnis veritas est veritas
 prima vel eius participium 'nono' scripsi VIII° codd.
 18 nisi correxit D 22 iustum AB^aC multum D
 23 vocatur ACD videtur B^a peccati AC, corr. in
 fine D peccatum B^a, qui sinistre intellexit verba scrip-
 toris 26 patet AB^a ut patet D ut (expunctum) patet C

4 i. e. Christus, caput ecclesiae
 supra pag. 201

10 v. 18 17 cf.

queso, peius sonaret, quam dampnando veritatem approbare falsitatem et heresim? revera regnum diaboli hoc horreret. cum igitur secundum Augustinum primo De Libero Arbitrio tercio decimo, quando suffragium est

5 venale, debet populus gravis potestatem legis temporalis a venditore diripere, multo magis, si veritatis dampnatio sit venalis. nec valet fingere dampnationem malicie soni, nisi doceatur, in quo consistit culpabilitas illius malicie.

10 est igitur triplex duplicitas deo odibilis, scilicet dampnatio veritatis et eius vendicio, approbatio falsitatis et eius empcio, sed pessimum est advocatio iniquitatis et eius defensio. ista siquidem infamis triplicitas dissipat scolam Cristi.

15 secundo videtur, quod, si veritas aliqua male sonuerit, obaudiens est in causa. nam omnem veritatem deus approbat, sicut et sibi complacet de eadem. cum igitur omnis homo debet hoc scire, sicut et debet scire, quod

for the author
of all truth is
God,

tenetur conformare simpliciter voluntatem suam voluntati divine, approbando et gaudendo de tota voluntate divina, sequitur, quod aput neminem debet veritas male sonare.

20 si enim aliquod verum male sonuerit homini ex parte sui, hoc est, quia rupta est veritas in eo, et sic, quod debet esse primo displicens, est ratio falsitatis. confir-

25 matur ex hoc, quod omnis veritas est iusticia, omnis iusticia bene sonat, igitur et omnis veritas. iusticia enim est conformitas veri ad voluntatem divinam. omnes enim tales conformitates sunt iusticie domini et bene sonantes in auribus eius, non igitur malicia in veritate

30 tali, sed in male audiente, capiente occasionem culpabiliter delinquendi. ymmo cum iuxta modum loquendi

2 et B^aCD, A in marg. cum sig. marg. vel (expunctum) A in textu 4 C¹ in marg.: nota 7 valet
correxerit B^a 10 A¹ in marg. minavit Nota C¹ in
marg.: nota 12 ista ACD ita B^a 15 videtur quod
si veritas aliqua male sonuerit obaudiens est in causa om. B^a
29 est (expunctum) igitur D

3 cf. Opp. tom. I 723; 720

*and His will
is directed
towards truth*

scripture omnis veritas est voluntas dei, idem foret dicere, veritatem male sonare in se et dicere voluntatem dei male sonare. omnis enim, qui est ex deo, audit verba dei, in quantum facit eius voluntatem, ut patet Joh. octavo. nam voluntas dei est veritas, quam homo facit, ut patet Matth. sexto et sepe alibi. ymmo videtur, si veritas in se male sonuerit, cum deus eternaliter dicit ad intra singulas veritates, foret in deo ad intra dissonancia eterna, quod non permitti potest, cum pater semper audit bonum dicens eternaliter omne bonum et omne verum. ymmo cum dominus deus loquitur in quocunque dicente omnem veritatem, quam scit vel audit, ut patet Psal. octogesimo quinto, patet, quod idem foret dicere, quod veritas in se male sonat, et dicere, quod || sermo dei male sonat, tunc autem foret veritas culpabilis et sic deus. 601.35^b

tercio videtur michi, quod omnis mala sonancia sermonis fundatur in falsitate et per consequens in peccato. cum enim secundum Augustinum in libro Unde Malum primo capitulo omne malum sit pene vel culpe et omnis pena originatur a culpa, patet, quod omnis malus sonus originatur a culpa. non enim foret malicia pene nisi propter maliciam culpe. ideo servet homo in sermone veritatem et non comisceat duplicitatem, mendacium vel falsitatem, et non est compossibile, quod det in sermonibus occasionem soni culpabilis. sic enim

1 est A sit B^aCD 7 si AB^aC in se quod D
8 in AC om. B^a enim in D 9 potest om. A,
in marg. add. aliquis potest permitti B^aCD permitti
in correctura A 10 omne om. D; C, in marg. add. C^a
13 patet int. lin. superscr. C^a dicit expunctum C octo-
gesimo quinto emendavi LXXXIV° cuncti 17 michi
om. AB^a in marg. utriusque additum 20 malum
correxit D 21 patet, quod omnis malus sonus originatur
a culpa om. C, deceptus vocula culpa. quod paullo infra
sequitur 23 mali sequitur locus rasus B^a, in marg. B^a
add. ciam restituens maliciam 25 est om. A, in marg.
adscriptit corrector 26 sermone CD son sequitur
rasura B^a, in marg. B^a add. soni culpabilis solum (lin. ob-
ducta delet.) C, sed in marg. C^a soni supplavit

5 v. 47 6 cf. v. 5; 16; 22 13 v. 9 sqq. 19 cf.
Opp. tom. I 790 (De Lib. Arb. l. III cap. XVI); ibid. 960;
cf. infra pag. 302 lin. 5

fuisset in statu innocencie locutio sine pena et per consequens sine cacephaton, sicut erit in patria, cuius ratio est peccati exclusio.

confirmatur ex hoc, quod veritate male sonante falsitas cum eisdem paribus bene sonaret. et cum omnis falsitas sit mendacium contrarium veritati, ut docet Augustinus in De Mendacio tercio cap., sequitur, quod mendacium bene sonaret, et cum omne mendacium sit culpa, ut patet inferius, sequitur, quod culpa bene sonaret. non enim est possibile, quod aliqua sit veritas, nisi sit aliquando dicenda, ut patet inferius, et per consequens omnis veritas sine dissonancia potest dici. ex quo patet, quod dissonancia accidentaliter concommunicatur veritatem, si hoc ponatur, et cum nulla veritas concomitans de se facit dissonancia, non restat, unde primo oriretur soni malicia nisi propter oppositum veritatis. aliter enim non valeret invecchio Cristi contra Judeos Joh. octavo: si veritatem dico vobis, quare vos non creditis michi. si enim pura veritas per se male sonaret, Judei possent dixisse: licet dicas nobis veritatem, tamen ex parte tui male sonantem, ideo non credimus tibi. — oportet igitur causam dissonantie esse in male audiente, ut dicit secundum correlarium.

item sicut omnem veritatem oportet credere in via et videre in patria, videtur, quod omnem veritatem licet adiscere et docere, sed non licet adiscere culpabiliter facere. igitur omnem veritatem contingit docere et discere

2 cassefaton <i>B^a</i>	cassefacon <i>A</i>	cassephaton <i>CD</i>
cuius ratio in rasura postea supplevit <i>B^a</i>	5 partibus	
(expunctum et lin. obducta delet.) paribus <i>A</i>	locus rarus	
(inter eisdem et bene) <i>B^a</i> , sed <i>B¹</i> in marg.	ad. paribus	
7 tercio emendavi ex auctoritate Maurinorum	II ^o codd.	
14 commitans <i>A</i> , sed litteris nm superscripsit eo, ut	concommitans	
restituatur	commitans <i>B^a</i>	15 primo om. <i>A</i> , add.
in marg.; om. <i>C</i> , inter lin. add. prima manus	21 igitur	
(expunctum) oportet igitur <i>D</i>	22 dicitur <i>B^a</i>	24 iterum <i>B^a</i>
26 discere <i>D</i>		

7 cf. Opp. tom. VIII 1764 (ubi res, non verba ipsa iniununtur) 9 cf. infra col. 50^a 11 cf. infra pag. 334 17 v. 46

sine dissonancia, et per consequens omnis mala sonancia
 est extra veritatem fundata in suo contrario. quomodo,
 queso, foret tam pulchra et ordinata adequacio rei ad
 intellectum divinum turpis vel mala? et istam sententiam
 tangit Augustinus in libro suo Unde Malum cap. primo 5
 dicens, quod omnis disciplina est bona, et sic nec est
 proprie disciplina discere male facere nec proprie doctor,
 sed seductor, qui falsitatem aut mala huiusmodi dogma-
 tizat. iterum dicat Petrus pure pia intencione veritatem
 et subducatur a toto auditorio impietas et peccatum, et 10
 patet sequi, quod excluditur omnis mala sonancia, ini-
 quitas igitur contraria adequacioni rei ad intellectum
 divinum est origo cuiuslibet mali soni, || quia omne per *fnl. 35c*
 accidens est reducibile ad aliquod per se. et patet as-
 sumptum de peccato, de quo minime videretur. nam 15
 peccatum homicidii, peccatum sodomicum et peccatum
 iniuriandi fratribus, que scriptura dicit clamare ad
 dominum, adhuc bene sonant secundum rationem veri-
 tatis vel pene eorum, quia aliter peccatum non foret ne-
 cessarium neque felix. deus enim bene audit ipsa, sicut 20
 et angeli bene presentant ea secundum rationem veri-
 tatis, que est eorum punicio. unde igitur male sonaret
 veritas?

*No truth in
 itself is hard*

ex istis videtur valde indiscretum et dissonum dicere,
 quod in se veritas male sonat. falsitas enim primo et per 25
 se male sonat, et subiectum male dicit vel audit solum ex
 participio falsitatis.

3	adornata (<i>expunctum</i>) ordinata A	5	primo <i>scripsi</i>
	<i>auctoritate Maurinorum adiutus</i>		III ^o <i>codd. cuncti</i>
6	docens B ^a D		est bona et sic nec est proprie disciplina
	om. C, in marg. add. C ^a	7	disciplina <i>sequitur locus</i>
	rasus, deinde male B ^a , in marg. B ¹ add. discere	10	peccj
	(? peccet. peccat) B ^a	18	adhuc AC
	hunc B ^a sonat D		ad hoc D
	non AB ^a C	19	vel pene eorum in rasura A
	nec D	25	aliqua male CD

5 liber *inscriptus Unde Malum inter Augustini opera
 genuina non invenitur. illa inscriptio ad librum primum
 August. De Libero Arbitrio pertinet, ubi locum hic laudatum
 invenies Opp. tom. I (cap. I) 709—710* 9 de vi nominis
Petrus cf. pag. 128 17 cf. Gen. 410

illi autem, qui nolunt admittere figurativas locuciones sive equivocas, non dicerent, quod veritas vel falsitas male sonat, sed solum corporee audibile sonat et solum animal sentit. sic videtur, quod impossibile et hereticum sit, ut veritas talis aut falsitas sonet aut sentiat.

CAPITULUM TERTIUM DECIMUM.

Contra dictos obiectus cum sua sententia arguo tripliciter. primo per hoc, quod Magister Sententiarum libro 10 tercio dist. undecima docet, non esse absolute concedendum, Cristum esse creaturam, sed cum modificacione. et consimile recitat de beato Ambrosio libro primo dist. undevicesima non igitur obest, sed consonat uti pictaciis respondendo et cavere vocum novitates in logica. quare 15 igitur non sequeremur dictos doctores tam catholicos?

Preceding objections met with by the doctrine, in which sense Christ is considered a created being

ad illud respondetur tripliciter. primo dicitur, quod locus a testimonio Magistri non est efficax in propositione, cum fides scripture, fides ecclesie et testimonium

3 corporee B^a 7 cap. 13^m A rubris litteris int. lines post sentiat in fine cap. praecedentis cap. 12^m B^aCD in marg. 10 absolute om. A 11 et consimile recitat de beato Ambrosio libro primo dist. om. B^aD; AC, sed in marg. utriusque addiderunt: et consimile recitat de beato Ambrosio libro primo dist. A, et: et simile recitat de beato Ambrosio libro primo dist. C³ 'undevicesima' scripsi, locus vacuus in codd. 13 sed AB^a, correxit C quod D 14 et AB^aC eciam D 16 B³ in marg. notavit Ad argumentum Magistri 3° Sententiarum dist. 11° ut (? ubi) dicit, quod non est simpliciter concedendum, quod cristus est creatura, respondetur tripliciter, primo dicendo, quod magister non tenetur in hoc dicto, secundo, quod loquitur cum formidine opinative. vel tercio, quod non debet concedi simpliciter nisi subintelligendo eius humanitatem 17 proposito B^aCD

9 cf. Petri Lombardi Opp. (ed. Migne) Ser. II 192 pag. 779—780 12 cf. ibid. pag. 574: unde Ambrosius . . . ait: per hoc intelligitur sqq. 13 cf. Du Cange: piltacium est schedula de membrana decisa; corei particula, quae soleae repectatae insuta est; cf. De Benedicta Incarnatione 202, ubi Harris 'pictaciae' vertit in 'an unsound argument', 'unauthorized additions'; cf. Trial. ed. Lechler 246: 'pictacia', proprie 'piltacium' i. e. panniculus unguento illius et vulnere impositus

*Proved
from Holy
Scripture, the
faith of the
Church and the
testimony of the
Fathers*

sanctorum doctorum docent, predicationes humanas de
Cristo esse simpliciter concedendas. non enim est magnum
argumentum: Magister sic asserit, ergo verum, sicut patet
de multis dictis suis. vel potest dici secundo, quod
Magister cum formidine et opinative loquitur: unde ista
sunt verba sua? solet queri, utrum simpliciter concedi
debeat, Cristum esse factum. ad quod dici potest, hoc
simpliciter et absque determinacione minus congruenter
dici. vel tercio potest dici cum Magistro, quod talia
non debent concedi simpliciter nisi subintelligendo hu-
manitatem Cristi. unde Magister ibidem, licet quando-
que brevitatis causa simpliciter denunciatur. nunquam
tamen simpliciter debet intelligi, nec catholicus dubitat,
quin talia predicata non debent concedi de Cristo nisi
subintelligendo eius humanitatem, sicut nec debet con-
cedi de Cristo, quod sit Cristus homo, redemptor pre-
destinatus vel aliquod predicatum creatum, nisi subin-
telligendo eius humanitatem. unde in quodam tractatu
de Incarnacione sexto capitulo ostendi ex scriptura et
sanctis doctoribus, talia esse de Cristo simpliciter con-
cedenda, ut docet Aug. Enchir. vicesimo secundo capitulo
et multis sequentibus capitulis, et septimo Confessionum
undevicesimo concedit illa simpliciter dicens, quod 'si illa
falsa|| de Cristo scripta essent, eciam omnia periclitarentur

fol. 35^d

2 magnum om. D 6 solet et quae sequuntur usque
ad factum linea rubra subducta praeler cetera notari vult A
7 factum correxit B^a, in marg. iteravit B¹ 8 hoc absque B^a
11 cristi om. B^aD; A, sed in marg. add. magister in
correctura D ibidem correxerunt AB^a, in marg. itera-
vit B¹ 14 nisi subintelligendo eius humanitatem sicut nec
debet concedi de cristo om. C 15 secundum huma (utrumque
expunctum) subintelligendo D 16 de cristo om. D cristus
om. D 21 enche^{on} AD enche^{on} B^aC 22 capitulis
om. B^a; A, sed in marg. add. 23 ista D 24 A¹ in
marg. infer. (sub col. 35^e) minio haec scripsit: debet concedi.
quod Cristus est creatura

19 cf. De Beata Incarnat. (ed. Harris) cap. VI 85—105,
ubi JW ostendit, Christum univoce esse hominem cum aliis
hominibus, et obiectibus respondens declarat Christum se-
cundum multorum doctorum testimonia hominem 21 cf.
Opp. tom. XI 478 sqq. 22 cf. Opp. tom. I 166

mendacio'. et in sermone De Trinitate, qui sic incipit: Multa quidem, probat primo tanquam articulum fidei, quod Christus est univoce homo cum aliis, 'sicut' inquit: 'condempnamus Fotinum, qui solum et nudum hominem confitetur in Cristo, ita anathematizamus Apollinarem et

3 A¹ in marg. super. cum sig. marg. miniavit Christus est univoce homo nobiscum univoce in rasura correxit C, correxit D 4 condempnamus correxit A condempnemus B^{ad}D 5 Apollinarem A expuncto n. ut Apoliarem efficiatur

1 cf. Opp. tom. XVI (De Fide Catholica) 1289 3 cf. De Beata Incarn. (ed. Harris) 85: ex istis videtur consequi, quod Christus sit univoce homo cum quolibet fratre suo; pag. 86: Christus est univoce homo cum alio; cf. 90; 91 et saepius 4 Photinus, incertae originis (ex Galatia minore vel Sirmio Pannoniae: ὁδοῦ δ' ὁρμήτο ἀπὸ Σιρμιούλου secund. Epiphanium) discipulus Marcelli Ancyрани, a quo haeretici ingenii semina cepisse fertur, aliquamdiu catholicus exstitit et magno omnium consensu in ecclesiae Sirmiensi episcopatum ascitus est. postea vero Sabellii et Pauli Samosat. dogmata amplexus haeresim suam palam exposuit docens Christum esse φῶδὸν ἀνθρώπων et habuisse initium ex Maria et Josepho, ex quo in ipsam supervenit Spiritus S. unde ipse a Vigilio Thapsensi 'Homuncionista', sequaces ab Augustino 'Homuncionistae' dicti sunt. publice haec docere coepit sub Constantii imperio, Arrianis omnia iam pro lubitu agentibus. certe detecta fuit eius haeresis in synodo Antiochena anno 344 habita, in qua errores Photiniani expresse damnantur. anno 350 in concilio catholico Sirmiensi remotus, a plebe per vim retentus est, denique in secundo Sirmiensi (351) episcopos ad disputationem provocavit. disputandi contra eum partes in se suscepit Basilius Ancyranus; victus post magnam contentionem Photinus et exilio multatus postea ecclesiam suam recuperasse dicitur. obiit in Galatia anno 377. de eius haeresi cf. Cave, Scr. Eccl. Hist. Ox. 1740 I 210 5 Apollinaris iunior, Laodicens, Apollinarij sophistae filius, primum eccl. Laodicenae lector, postremo episcopus, claruit ca. ann. 370. aliquamdiu catholicus, de doctrinae catholicae tramite deflexisse dicitur post multas et longas contentiones contra episcopum quendam Laodicensem. quo potissimum anno haeresim suam disseminare coeperit, parum liquet; id tantum constat dogmata eius plane nova et inaudita nequaquam fuisse; summa haereseos haec erat: Christum humanam naturam de coelo secum detulisse; aeternam quidem et substantiae ipsius coalitam habuisse animam, νοῦν δὲ μὴ ἔχειν, sed unigeniti deitatem mentis locum supplere. denique Christum mortalem esse et in propria

*Holy Scripture
calls Christ a
perfect man,*

ei similes, qui dubitant dei filium minus aliquid de humana sumpsisse natura et vel in carne vel in anima vel in sensu assumptum hominem hiis, propter quos assumptus est, fuisse dissimilem, quem absque sola peccati macula, que innaturalis est, nobis fatemur esse con-⁵ formem'. fuisset autem Cristus nobis summe equivoce dissimilis, si deesset nobis ydemptitas specifica, sicut alias ostendi. secundo docet, quod sicut simpliciter concedimus, Cristum esse hominem, sic debemus concedere de eo simpliciter humana predicata. 'passus', inquit, 'est¹⁰ dei filius non putative, sed vere omnia, que scriptura testatur i. e. esuriem, sitim, lassitudinem, dolorem, mortem' et post declarat, quod non secundum deitatem, sed secundum humanitatem est sic passibilis. aliter enim indubie foret symbolum nostrum et fides scripture in¹⁵ forma, qua deus tradidit, summe heretica et blasfema, nec posset cristianus esse magis suspectus, quam vel negare formam fidei traditam ex scriptura ab ecclesia et sanctis doctoribus, vel non audere respondere ad illam simpliciter in forma, qua scriptura, ecclesia et doctores²⁰ nobis ipsam reliquerunt.

2 assumpsisse CD	3 in expunctum A	5 materialis CD
fuisse B ^a CD	6 equivoce om. D	9 cristum esse
hominem sic debemus om. D, in marg. add. cum sig. marg. D ¹		
11 pictative B ^a	12 esurienciam B ^a	sitim om. B ^a
13 sed secundum humanitatem est om. B ^a	14 est passibilis B ^a	
15 in forma om. D, add. in marg. prima manus	16 concedit (expunctum, linea transv. delet.) tradidit D	19 aud re
B ^a , sed nescio quid interciderit, in marg. B ¹	add. e. ut	
audere restituatur	21 reliquerunt scripsi	relin-
querunt A	reliquerant B ^a CD	

divinitate passum et in triduo illo corporis morte divinitatem quoque ei commortuam fuisse, Patris demum beneficio ex morte revocatam. ob quae damnatus a synodo Romana (a. 373 habita, ut vult Baronius) homo audax et dogmatum suorum tenacissimus errores suos revocare declinavit et obiit Theodosio regnante; quo anno, non liquet; cf. de eius scriptis Cave, Scr. Eccl. Hist., Ox. 1740 vol. I 251 10 cf. August. Opp. tom. XVI 1289; cf. etiam, ut res magis elucescat, ibid. 1294—1295 (Sermo CCXXXVIII De Symbolo) 14 cf. De Bened. Incarn. 94 et saepius 7 alias locum, ad quem JW respicit, in incerto relinquit; quare verba laudata conferre non potui

ex istis patet, si Magister contra auctoritatem triplicem
 predictam exorbitat, sequendo Petrum Abbellardi vel
 errorem aut propriam ignoranciam, non propter hoc debet
 in hoc sustineri, cum non sit de capitulo eorum, de
 quibus sequitur, ipsi sic asserunt, ergo verum. verump-
 tamen nostri doctores culpandi sunt, qui sinistre ab ipso
 capiunt, quod non dicit diffinitive vel ab eius testimonio
 accipiunt illud, quod ipse opinative recitat, vel tercio,
 qui per locum a testimonio sui accipiunt, quod sensui
 suo conveniat, licet rationes et testimonia graviorum
 personarum testantur oppositum.

et quantum ad dictum de pictaciis, patet, quod di-
 struccio et expositio scripture et aliorum doctorum per
 talia additamenta est satis laudabilis. sed oportet post
 talem expositionem succedere responsionem absolutam
 et simplicem, si petatur, quia aliter ex timiditate servili
 non auderet huiusmodi exponere fidem suam. ut, si
 queritur, utrum Cristus sit passus, mortuus et sepultus,
 bene licet dicere, quod sic passus est secundum hu-
 manitatem. et quando ulterius queritur, si sequatur:

2 B⁴ in marg. notavit Petrus Abellardus ponit Cristum
 non esse creaturam Albellardi ACD Abbellardi B^a
 7 diffinitive vel C vel (expunctum) diffinitive vel A
 vel diffinitive ut B^aD 13 dictorum A, sed in marg.
 corr. in doctorum 14 alia (expunctum) D, in marg.
 prima manus talia emendavit post ACD plus B^a
 16 timiditate B¹ in marg. corr. ditate B^a in textu, prae-
 cedit rasura 20 si sequatur om. D; C, sed C² add. in marg.

1 i. e. Petrus Lombardus, Magister Sententiarum
 2 Petrus Abaelardus, cognomine Dialecticus, nat. anno 1079,
 Armoricus, Theolog. Scholae Parisiensis rector, theologus et
 philosophus toto orbe celeberrimus, scientiarum tam divinarum
 quam humanarum singulare prodigium, Abbas Ruyensis
 constitutus, variis erroribus implicatus, Concil. Suessionensi
 a. 1121 et Senonensi a. 1140 a SS. Bernhardo et Petro
 Venerabili condemnatus, obiit 21. Apr. 1142. scripsit opera
 quam plurima, in unum vol. edita, stud. Franc. Amboesii,
 Paris. 1616; sed nonnulla illius scripta in hac ed. Paris.
 non recepta esse testatur Fabricius, Bibl. lat. med. et infim.
 aetat. vol. V 693 sqq. usus sum edit. Migne, Patrol. Ser. II 178
 pag. 1437 (Sic et Non cap. LXVII: Quod Christus sive Deus
 non sil dicendus creatura) 12 de pictacio cf. pag. 221

Why don't they
speak openly?

Cristus passus est secundum humanitatem, igitur passus est, vel quid dicis ad formam || propositionis in simbolo, et sic videtur michi, quod repetere propositionem tuam cum pictacio adiecto et non respondere ad quesitum simpliciter est valde culpabile, cum alienum sit a responsione laudabili, repetere verum extraneum a quesito responsione ad illud dimissa, quia illa logica destrueret quamcunque disputationem, si debeat trahi in consequentiam. et eodem modo de timiditate vecordi, quae dicunt quidam: ego non dicam amplius. nam antiqua logica scripture ecclesie et sanctorum doctorum concedit omnia talia simpliciter, quare igitur non debemus nos novelli sic facere? numquid hoc pictacium exemplatum est nobis, ut dicamus, quod scriptura sacra est falsa ad literam, et negando ulterius, quod sit falsa eo, quod est fallacia secundum quid et simpliciter. nam ista novitas vocum est tam infundabilis quam suspecta.

ponamus autem, quod non sit nunc propositio nisi propositio scripture sacre, que sit sic falsa ad literam, ut exempli gracia illud apostoli secunda Cor. secundo: Cristi bonus odor sumus deo, tunc, si illa sit sic falsa, tunc est quedam falsitas in signo, ut Ethiops non est albus secundum dentes, nisi sit quedam albedo, et sic de quacunque alia denominatione secundum quid. de

2 *A*¹ in marg. infer. (sub col. 35^d) rubris litt.: Contra Magistrum Sententiarum illius propositionis *CD* *A*¹ in marg. super. (sup. col. 36^a) rubris litteris: Contra illos qui non respondent ad formam verborum in int. lin. corr. *A* 3 tunc *B*^a, *C*² in marg. add. cum signo marg. expunctum *A*, inter rigas superscr. et sic idem et cetera *D* 4 putacio *B*^a 6 laudabili repetere unum extraneum a quesito responsione in marg. add. *C*² om. *C* 7 responsione *AB*^a *C*² racione *D* 8 in *C*² int. lin. corr. ad (expunctum) *C* 9 qua *ACD* quia *B*^a 18 autem margini postmodum adscriptum *D* 19 sic om. *D* 21 sic *A* int. rigas add.

4 de vi vocalae pictacio cf. supra pag. 221; pictacia, proprie pictacium (pittacium, πίττακιον) panniculus est unguento illitus et vulneri impositus, cf. Trialog. ed. Lechler 246, vel tabula fusili pice illita ad exarandum: schedula vel epistola, sed maxime ea, quae in quadrum est complicata, membranula vel epistola (cf. Adelung, Glossar. Man., Halae 1798 vol. X pag. 318) 20 v. 15

falsitate vero illa quero, utrum sit in tali proposicione subiective vel solum in male concipiente. si in proposicione, tunc non obstante tota veritate ab illa denominabitur propositio esse falsa; si non sit falsitas in illa
 5 proposicione, sed in false concipiente, tunc, ut dixi superius, nec secundum quid neque simpliciter denominabitur ex hinc propositio illa, sed male intelligens, esse falsum.

ulterius pro adductis de novitate vocum est notandum,
 10 quod sancti doctores in primitiva ecclesia racionabiliter formidabant in materia fidei introducere novos terminos preter scripturam propter veneni formidinem, quod abscondi posset ab hereticis. verumtamen detecto sensu et limitata significatione terminorum ab ecclesia, satis
 15 secure potest catholicus uti terminis, licet non fuerint in textu scripture exemplati, ut recitat Magister primo Sentenciarum distincione vicesima tertia cap. sexto de nomine persone. et ita est de multis terminis magistralibus hodie adinventis. verumtamen in tali adinventionem
 20 et in adinventorum abusione iacet periculum, ideo segura via est, uti terminis et logica scripture. vel si exceditur, caveamus de terminis concernentibus materiam fidei, et sequamur antiquos doctores et sanctos magis probabiles, sed pre omnibus scripturam sacram. unde Augustinus
 25 primo Retractacionum quarto cap.: 'ubi', inquit, 'dixi de patre et filio, qui gignit et quem gignit, unum est, dicendum fuit, unum sunt, sicut ipsa veritas aperte loquitur

The modern terminology not being founded in Holy Scripture is to be used with care

9 A¹ in marg. superiore cum sig. marg. notavit Nota. quod est formidandum introducere terminos in sacra scriptura non fundatos in materia fidei; hunc locum A, figura manus ad lineas adpicta, praeter cetera notari vult 11 introducte B^a 13 detecta B^aD; C, sed C¹ in marg. notavit o, ut detecto restituatur 15 fuerit B^a 16 exemplati C, A in marg. corr. expliciti AB^aD 21 et C³ superscr. in (expunctum) C 23 et int. lin. postmodum add. A 26 et quem gignit unum desunt D, add. in marg. cum sig. marg. D¹

6 cf. supra pag. 3067 9 cf. modo dicta pag. 308 lin. 16
 16 cf. Petr. Lombardi Opp. (ed. Migne) Ser. II 192 pag. 584-585 24 cf. Opp. tom. I 7

*St. Augustine's
interpretation a
model for the
student of the
Bible*

Joh. decimo dicens: ego et pater unum sumus'. ecce, quomodo iste sanctus || propter zelum, quem habuit ad fol. 35b
imitandum scripturam sacram in logica, retractat et
corrigit, quod dixit eidem scripture difformiter, et ita
sepe retractat multa, non quia falsa, sed vel quia non s
efficaciter in scriptura fundata, vel quia scripture con-
formius possunt esse locuta. iste sanctus detestatus est
hanc maximam erroris: nos non debemus sequi scrip-
turam sacram in logica, quia decet dominum habere
sermone proprios. nam iuxta hanc evidenciam nec 10
apostolus loqueretur conformiter ad Cristum nec sub-
ditus conformiter ad suum prepositum. cum tamen
ecclesia sonorose clamat in paschate: 'Surrexit dominus
vere' ex autoritate scripture Luce ultimo sic dicentis,
non igitur est hoc impossibile vel male sonans, quia 15
tunc ecclesia, cui plus credendum est quam Petro Lum-
bardo, erraret turpiter, et, ut arguit apostolus prima Cor.
quinto decimo: si Cristus non resurrexit, vana est
fides nostra.

*Is the christian
to promulgate
the truth in any
case?*

secundo arguitur per hoc, quod Cristus Matth. septimo 20
precepit suis discipulis: nolite, inquit, sanctum dare
canibus nec spargere margaritas inter porcos,
ymmo comune principium est inter respondentes, quod non
omnia vera sunt ubique dicenda. si igitur licet cristiano
quandoque tacere, licet de responsione plena subtrahere. 25
ad istud dicitur, quod conclusio est vera. sed
notandum, quod ex doctrina Cristi innuitur, cristianum
solenter debere attendere,
'quid loquitur et ubi, de quo, cui, quomodo, quando'.

1 et B^aCD. est A, expuncto s. 2 D² in marg.:
nota 7 possent CD. 8 hanc om. C; D, sed D² in
marg. addidit m imam interposito loco raso B^a, B¹ in
marg. add. max. ut maximam restituatur 12 propo-
situm B^a 13 pascha CD. 15 vel C² int. lin. corr.
oportet (delet.) C in contextu 20 A¹ in margine notam
minio effectam hanc exhibet: arguitur contra hanc sententiam
23 commune B¹ in marg. add., locus raso B^a 26 D² in
marg.: nota 28 habere (expunctum) debere D. 29 A¹
in marg.: Condiciones loquendi D² in marg.: versus (v')

1 v. 30 14 Luc. 24, 34 18 v. 14 20 v. 6
30 versus hunc comunem logicorum cf. De Civ. Dom. II 207

unde Cristus quandoque respondit suis emulis interrogantibus, ostensive convincendo eos de calumpnia, ut patet Matth. duodecimo, quando imposuerunt sibi, quod in belzebug principe demoniorum eiecit
 5 demonia, ubi ex triplici ratione fortissima efficaciter devicit versucias eorum quandoque per locum ab auctoritate, ut Joh. decimo ostendit deitatem suam licet obscure, quandoque autem retundit questionem questione, ut patet Matth. vicesimo primo Judeis querentibus, in
 10 qua potestate fecerat signa sua, requirit ab eis de baptismo Johannis, utrum sit ad eo vel ab hominibus. et videntes, quod ex utraque parte contradiccioni eis inconueniens sequeretur, fatebantur, se nescire: nec ego, inquit, dico vobis, in qua potestate hec facio.
 15 quandoque vero tacet respondere, ut Pylato querenti: quid est veritas, Joh. duodevicesimo, Herodi et pontifici interroganti ipsum multis sermonibus de sua doctrina, ut patet Luc. vicesimo tertio et Joh. octavo, quando Judei imposuerunt sibi, quod fuit Samaritanus et demoniacus,
 20 tacuit primum, licet fuerit veritas, ut patet in parabola Luc. decimo, et modeste negavit secundum blasphemiam: ego, inquit, demonium non habeo.

sic igitur secundum discrecionem spiritus consilii *He is to follow Christ's example*
 debemus imitari Cristum secundum variacionem circum-
 stantie in isto modo quintuplici respondendi, quod ||
 regulatur secundum simplicitatem oculi.

1 *A*¹ in marg. inferiore cum sig. marg. rubris
 litteris scripsit Quintuplex Cristi responsio 3 patet
 om. *B*^a; *A*, sed int. lin. add. sibi *C*, om. *B*^a*D*; *A*, sed
 in marg. add. 4 demoniorum *B*^a*CD* eiecit *C*,
 sed superscripto e emendavit *C*² in eiecit 5 ratione *B*^a*CD*
 responsione *A*, sed in marg. corr. in ratione 8 questionem
 questione *AB*^a*C* conclusionem conclusive *D* 9 dicens
 (expunctum) Judeis *D* 14 hoc *D* 16 duodevicesimo
 emendavi ex auctoritate Scripturae XIX° codd. 18 Joh.
 quod om., add. int. lin. *A* 8° corr. ex 18° *A* 18° *B*^a
 21 secundam *B*^a

5 v. 24 sqq. 9 v. 34 11 v. 23—25 18 v. 37—38
 20 v. 9 v. 6; 48 23 v. 30 sqq. 24 Joh. 8.49

as given in
Matth. 7

and St. John 16

quantum ad primam auctoritatem, patet ex testi-
monio Augustini lib. secundo De Sermone Domini in
Monte, cap. vicesimo, quod per sanctum prohi-
bitum dari canibus intelligitur veritas fidei, 'quam
violare vel corrumpere nephas est, cuius sceleris conatus
sive voluntas tenetur reatus, quamvis illud sanctum
natura inviolabile et incorruptibile permaneat'; margarite
autem sunt veritates profunde, que 'de allegoriarum
tegumentis quasi de apertis conchis a scripture scruta-
toribus eruuntur'. et sic veritas fidei dicitur secundum
rationem generaliore[m] sanctum, in quantum non debet
corrumpi, et margarita specialius secundum rationem,
'qua non debet contempni. canes autem et porci cum
sint animalia immunda, signant sophistas, hereticos et
voluptuosos carnales. hii enim propter immundiciam
mundane glorie et luxus carnalis lacerant et deprimunt
veritatem, cum 'quantum in ipsis est' integram esse non
sinunt, sed dente sui(s) lacerant et infamant vel affecci-
onibus immundis illudunt et deturpant. et nullis talibus,
ut talibus, est subtilis veritas fidei predicanda, sicut nec
neophitis et incapacibus. ideo dicit Christus Joh. sexto
decimo: multa habeo vobis dicere, sed non potestis
portare modo, et apostolus prima Cor. tercio: non
potui loqui vobis tamquam spiritualibus, sed
quasi carnalibus, tamquam parvulis in Cristo, lac
dedi vobis potum, non escam, sic igitur celari

3 vicesimo scripsi Maurinorum ordinem secutus XXVII°
codd. 6 B¹ in marg. sine signo marg.: tenetur
reatus expunctus A 7 natura correxerunt CD
immobile B^aC, (? inviolabile) A et AB^aC vel D
permaneant D 10 scrutantibus B^a eruuntur
in correctura A 12 genera. sequitur rasura B^a, sed
B¹ in marg. addens liorem restituit generaliore[m] 12 spe-
cialibus D 15 carnale B^a, sed addito s in marg. emen-
davit 17 integrum CD 18 sui AD suo B^a
19 illudunt A in marg. add. cum sig. marg. illudunt C
negligunt (expunctum) A negligunt superscripto c B^a
negligunt D 20 pre (expunctum) fidei D 24 tam-
quam AB^a quasi CD 26 potum om. A, add. in
marg. a (expunctum) sic D

debet veritas scripture pro scandalo evitando. sed ne
male intelligatur, Augustinus corrigit tres errores. 'primo',
inquit, 'non est arbitrandum ex dictis, licere mentiri.
non enim est consequens, si verum occultatur, ut falsum
dicatur'. primo igitur agendum est cum talibus, ut sordes
purgentur verbo vel opere, quibus impedimentis detractis
posset veritas utilius seminari. — secundo non est putan-
dum, quod Cristus contraveniens doctrine proprie dedit
sanctum aut margaritas canibus sive porcis. quamvis
enim multi aderant in suis sermonibus, qui restiterant
et contempserant verba sua, non tamen eis dedit,
quod indispositi non ceperunt, sed aderant, qui multa
utiliter capiebant. ex quo docemur, non celare veritatem
ex scandalo incapacium, dum probabiliter credimus aliis
capacibus veritates fidei ad edificacionem ecclesie
seminare. unde Luc. undecimo, postquam Cristus dixit
triplex ve pharizeis, ewangelium sic loquitur: respondens
quidam legis peritus, ait illi: magister hec
dicens eciam nobis contumeliam facis; at ille
ait: et vobis legis peritis ve, quia oneratis ho-
mines oneribus, que portare non possunt. talia
autem facta Cristi, licet sacerdotibus, scribis et pharizeis
non profuerant ad salutem, tamen tam aliis conviventibus,
quam posteris profuerunt tam ad emendacionem vite,
quam ad exemplum doctrine. — tertium autem, || quod re-
monet Augustinus, est, ne discoli ex palliacione huius
sensus ewangelici excusent substratam ignoranciam sive
invidiam dicentes, quod nolunt sanctum dare canibus
nec margaritas spargere inter porcos; 'qui', in-

May the
christian with-
hold the truth
on certain con-
ditions?

2 intelligatur iteravit D, sed lin. obducta posterius de-
levit aliquis 5 dicatur om. D, add. D¹ in marg.
6 impeditis (?) B^aCD 10 aderant D¹ in marg. add. homines
(deletum lin. obducta) D, qui hom. pro aderant scripserat
13 D² in marg.: Nota 14 inc sequitur rasura, deinde
pacium B^a, B¹ in marg. addito a restituit incapacium appro-
babiliter D 16 C¹ in marg.: Nota 17 tripliciter B^a
18 quidam om. CD, add. C² in marg. 19 eciam ACD
et B^a 23 tamen ACD cum B^a tam om. A, int. lin.
add. 26 ve (non ne) A 27 excusant D substractam B^aC
29 quid B^aCD, expuncto d A

quid, 'novit, quid respondeat, debet respondere propter alios, quibus desperacio suboriretur, si conclusionem propositam solvi posse non crederent'. sed hoc debet intelligi de rebus utilibus ad salutem, aliis curiositatibus impertinentibus pretermis- 5

*From sophists
and unbelievers
they may do so*

et sic tribus generibus hominum in casu scripture misteria sunt celanda, scilicet canibus et porcis nomine-
tenus intra ecclesiam et salicibus, hoc est infidelibus
infructuosis quoad fructus bonorum operum extra ec-
clesiam, de quo Psal. centesimo tricesimo septimo sic 10
canitur: in salicibus in medio eius suspendimus
organa nostra. cristiani enim coniuncti infidelibus
voluptate in medio fluminis Babilonis profundatis suspen-
dunt in eis organa vocis predicandi, quia verbum ex
defectu seminis fidei et affluencia spinarum seculi suffo- 15
cant et contempnunt; 'non', inquit Augustinus, 'organa
nostra circa scripturas inserendo alligamus, sed suspen-
dendo deferimus'. sicut igitur salices sunt ligna sine
semine, plus habent de habundancia aque, cum in
vallibus iuxta ripas in luto sunt inserte, et cum non 20
sunt fructifere, sed solum folifere non sibi similium pro-
ductive, sed irregulariter germinative, sic mundani in-
fideles per Babilonis salices designati. correspondenter
ad ista quatuor infidelibus deest semen fidei, habundant
in temporalibus, habent folia verborum sine fructu meriti, 25

6 *A*¹ in marg. super. cum sig. marg. addidit Tribus
generibus hominum scripture misteria sunt celanda *C*¹ in
marg. add. Nota 7 misteria *correx*it *A* et (*expunc-*
tum) nominetenus *A* 10 centesimo tricesimo septimo
emendavi CXXXV¹⁰ *cuncti codd.* 12 *C*¹ in marg.:
Nota cristiani *AB*^a*C* cristi autem (*x*¹ *a*¹) *D* 13 ba-
bilonicis *CD* 15 *C*¹ in marg.: Nota spinarum
corr. B^a, in marg. iteravit *B*¹ sputarum (?) *A* 17 alle-
gamus *D* suspendo *C*, sed *superscripto* den *C*² *emendavit*
20 incerte *B*^a, cum *AB*^a tamen *CD* 22 similium *AD*
secundum *B*^a salutem *C* mundani (?) *D* 24 deest *ACD*
esse *B*^a 25 *C*¹ in marg.: Nota

10 v. 2 16 cf. *Opp. tom. VI* 941 18 de hac
comparatione salicum cum 'mundanis infidelibus' cf. *Aug.*
Opp. tom. VI 941

nec gignunt ex semine sponsi filios, sed quemlibet fructum corporis diaboli in luto carnalitatis insertum crescit irregulariter in natura. nec est putandum, veritatem fidei nunquam predicandam hiis tribus generibus, cum apostoli et eorum vicarii per predicacionem suam sepe converterant tales gentes. ideo requiritur pulsacio angeli magni consilii, cum quibus circumstanciis homo dicet veritatem, et cum quibus occupatus aliunde melius reticebit.

Only under certain circumstances it is to be revealed to them

non enim valet maxima allegata, eo quod omnis veritas ubique et semper a deo dicitur, et per consequens omnis veritas ubique est dicenda. antecedens non negabitur ab admittentibus scripturam de locucione sermone vel verbo dei ad intra. nam Iob. tricesimo tercio dicitur: semel loquitur dominus et secundo id ipsum non repetit. est enim locucio dei eterna sicut sua intellectio, cum sit idem. si igitur deus non potest veritatem aliquam non intelligere nec incipere quidquam intelligere, manifestum est, quod necessario semper et ubique dicit singulas veritates. et eodem modo de sua audicione, || cum Psal. nonagesimo quarto dicitur: qui plantavit aurem, non audiet? et Joh. undecimo Christus dicit de patre: semper, inquit, me audis, et sic quelibet res dicit veritatem. si enim homo sit albus, tunc dicitur accidentaliter albus per albedinem, et per consequens ipsa dicit subiectum accidentaliter album, et per idem quidlibet dicit quotlibet veritates, ut testatur Augustinus quinto decimo De Trinitate undecimo cap. et patet, quod omnis veritas est ubique et semper dicenda. si autem intelligatur, quod non omnis veritas

2 incertum *B^a* 6 convertant *B^aC* 9 re sequitur
rasura, deinde icebit *B^a, in marg. B¹ addito t restituit*
 reticebit 10 *A¹ in marg.:* Nota 11 u: *quae seque-*
bantur erasa B^a, in marg. B¹ add. ubique 15 se. lo. do.
om. CD, add. in marg. C³ 19 est om. *B^a* 21 nonagesimo
 quarto *emendavi* XCIII^o *codd.* 27 quidlibet *corr. A*
 ex quilibet 29 *A¹ in marg. rubris litteris hanc notam:*
 Quilibet veritas est ubique dicenda *addidit*

14 v. 14
 tom. XI 278 sqq.

21 v. 9

22 v. 42

28 cf. Opp.

est ubique dicenda a nobis, quid hoc ad specificandum difficultatem, cum nemo dubitat, ipsum non debere in polis mundi vel centro vel locis aliis in viis, ubi deest auditorium, detegere veritatem?

*Withholding
the truth is fol-
lowed by greater
evils than an-
nouncing it*

oporteret igitur specialiter tangere, ubi et quando homo taceret aut diceret veritatem. in qua materia posui aliquando tres conclusiones. prima: longe plura mala orta sunt per tacenciam veritatis, quam per eius promulgacionem; patet ex hoc, quod omne malum exortum est ex veritatis tacencia. nam omne peccatum est peccatum omissionis vel ad ipsum consequens, ut alias declaravi. cum igitur omnis ommissio culpabilis in obligato dicere verbo et opere, veritatem sic tacencia, patet, quod omne malum sicut oritur ex omissione sic et ex tacencia veritatis. et hinc dicit propheta Ysa. sexto: ve michi, quia tacui. unde taciturnitas culpabilis prelatorum est causa tocius ruine populi, et hinc Ysa. quinquagesimo sexto vocantur tales inviscati timore servili canes muti, non valentes latrare. diccio autem veritatis numquam est culpabilis, licet forte quandoque per accidens ipsam concomitetur indiscrecio et sequatur illacio mali pene.

*Mute prelates
the ruin of the
Church*

secundo videtur impossibile dicere veritatem secundum serpentinam prudenciam et columbinam simplicitatem, ut Cristus precipit Matth. decimo, quin tunc et taliter sit dicenda; patet ex hoc, quod tunc dicitur ex instinctu spiritus sancti cum circumstantiis et intencione recta, ex quo sequitur iuxta

1 a om. D 6 aut diceret veritatem om. A, in marg. cum signo marg. add. 7 A in marg.: 1 conclusio, C¹ in marg.: Nota D⁵: conclusio plurima (?) B^aCD 8 tacencia B^a A¹ in marg. miniavit tacencia 11 omissionis (expunctum) culpabilis in etc. C, sed C² in marg. add., quae prima manus omisit: omissionis vel ad ipsum consequens ut alias declaravi cum igitur omnis ommissio 12 cum om. B^a 13 et B^aD; A, sed vel superscripsit vel C 14 patet quod omne malum sicut oritur ex omissione sic et ex tacencia om. A, in marg. superiore add. cum sig. marg. corrector 21 comitetur B^aCD 22 A¹ in marg. infer. rubris litteris: Prudencia serpentina D⁵ in marg.: Conclusio 25 est (expunctum) in textu A, sit adscr. idem in marg.

7 cf. pag. 3067

16 v. 5

10 v. 10

25 v. 16

consequenciam Cristi Matth. sexto, quod totum corpus operum erit lucidem gracia illustrante. quando igitur quis obturat aurem sensibilem et aurem mentis, ne audiat, alliciens ad vanam gloriam et cogitando, quomodo est terra et civis quoad suum principium. et aliam aurem obturat cauda recolendo sua novissima, operosius promerendo et considerando, quod in hac brevi vita mortali, qui parce seminat, parce et metet; tunc habet prudenciam serpentinam de principio suo et fine, per quam instruat intellectum, cui si addiderit simplicitatem columbinam sine felle amaritudinis vel carnalitatis, intendendo pure honorem grani frumenti, in quo pascatur et tamquam lapide quiescat contra aves celi, que sunt demones rapaces, tunc habet oculum columbinum affectum animi instruentem. columba enim est sine felle et lesione cum unguibus nec pascitur carne, ut corvus et alie aves rapaces cum rostris et || unguibus, sed puris granis et in petra quiescens atque nidificans evadit insultus avium rapacium.

quicunque igitur sic dixerit veritatem propter se, dicit ipsam laudabiliter, ut dicenda est. non credatur tamen, quin licet per vices pausare et secundum opera meritoria alternare secundum inspiracionem, quam deus dederit. si enim desit spiritus impellens navigantem directe ad portum salutis, sciat indubie, quod propria indisposicio culpabilis est in causa. ideo alias dixi,

*A christian
should be wise
as serpents and
harmless as
doves,*

1 6° quod *ACD* 8° per *B^a* 3 audeat *A* 5 civis *AB^aC*
suus *D* 6 operosius *C*, *expuncto* sio 7 quod *AB^aC*
et *D* 8 parce *om. A* 10 adderit *AC* 11 vel *B^aD*;
A, sed et *superscriptit* et *C* 14 tuc *A*, *compendio*
omisso 16 pascatur *D* 17 *A¹* in *marg. super.*
(*sup. col. 37^b*): de tacencia veritatis 21 illam *B^a* est *int.*
rigas add. A creditur *B^a* 22 l. *sequitur rasara B^a*,
sed in *marg.* licet *B¹* *adscriptit* 22 voces *A*, *superscripto i*
super oc 24 dedit *B^a* 25 sciet *B^a* 26 ca (*ex-*
punctum) culpabilis *D* *A¹* in *marg. super. cum sig.*
marg. ad hunc locum miniavit quintuplex dicencia veritatis

1 v. 22 26 *similiter de dictione veritatis JW disputat*
Polem. Works (ed. Buddensieg) 230; cf. etiam De Benedicta
Incarnatione (ed. Harris) 202; De Apostasia (ed. Dczie-
wicki) 113

quod oportet, fidelem circulare secundum dictionem
 quintuplicem veritatis, primo dicendo veritatem semper
 in re, sicut quilibet dicit se ipsum, secundo in con-
 templacione, tercio in oracione, quarto in predicacione
 et quinto in vocali doctrinacione. et necesse est, ista
 quatuor rotari super dictione veritatis scripture primo
 modo dicta. nam quilibet tenetur semper in re dicere
 propriam caritatem.

*but he ought not
 to keep quiet for
 fear of earthly
 losses and the
 disfavour of
 men*

tercio videtur, quod veritatis tacencia principaliter
 propter periculum subtraccionis comodi temporalis vel
 perturbacionis auditorii ex veritatis displicencia gravati
 testatur timorem servilem, dampnabilem et vecordem
 consensum mendacio contrario veritati. patet ex hoc,
 quod veritas est prestancior casto animo quam bonum
 nature corporee vel fortune, igitur offendere in causa
 propter bonum abiecius foret stultum. unde causa
 martirii Cristi, Baptiste et omnium martirum fuit deteccio
 veritatis. si enim Cristus non detexisset sacerdotum,
 scribarum et pharizeorum avariciam, inculcans populo
 veritatem ewangelicam, non sic in mortem suam invade
 conspirassent; et sic de Baptista quoad arguicionem
 Herodis et aliis veritatem scripture predicantibus et
 falsitates blasfemas detestantibus. sola enim veritatis de-
 fensio facit martirem. et quod non ex scandalo vel
 perturbacione inimicorum veritatis sit veritas ewangelica
 subticenda, ex hoc evidet, quod capud ecclesie cum suis
 membris docebat oppositum tam opere quam sermone.

*The confession
 of truth makes
 the martyr*

3 in (prius) C, A int. lin. add. om. B^aD quilibet D
 6 rotari om. D, sed D¹ in marg. add. vocari 9 D⁵ in
 marg.: conclusio veritas B^a 10 elemosine (expunctum)
 comodi D A¹ in marg. miniavit Tacencia veritatis
 18 non om. D, add. D¹ in marg. 21 C¹D⁵ in marg.:
 Nota arguicionem B^a 22 scripture predicantibus CD
 predicantibus scripture predicantibus B^a predicantibus scrip-
 ture predicantibus A, expuncto priore predicantibus 24 A¹,
 qui in marg. figura manus adpicta locum praeler cetera
 notari vult, in marg. infer. cum sig. marg. miniavit Non
 propter scandalum vel inimicicias est veritas tacenda

scierunt enim, deum plantasse in sua vinea pugiles veritatis, quorum meritum et profectus ecclesie non debent frustrari propter scandalum prescitorum; patet hoc Matth. quinto decimo ubi, postquam Cristus exprobravit phariseos de ypocrisi et avaricia, dixerunt sibi discipuli: scis, quia pharizei audito hoc verbo scandalizati sunt; at ille respondens ait: omnis plantacio, quam non plantavit pater meus celestis, eradicabitur; sinite illos; cecisunt et duces cecorum. tradicio quidem legi Cristi contraria plantata per ypocritas et avaros in membris ecclesie est cum violencia evellenda, licet in penam peccati prescitorum, qui non incorporantur || in ecclesia, sibi scandalum oriatur. nam licet facietenus videantur intra ecclesiam, tamen in die mortis et die iudicii erunt penitus extirpati; usque illuc igitur sivit deus zizaniam crescere cum segete, non tamen vlt, quod pastus veritatis subtrahatur suis membris propter scandalum, occasione male accepta, exortum a membris diaboli. ideo conclusio est beati Bernardi et Bede, quod melius est, quod scandalum oriatur, quam ut veritas relin-

2 quarum D 4 cristus om. B^a exprobravit B^a
 11 C¹ in marg.: Nota vellenda B^a 13 nam licet AB^aD
 licet namque C 14 intra prima manus in marg. add.
 pro in expuncto in textu verborum D 15 die AB^a
 in die CD usque CD om. B^a; A, sed in marg.
 additum illic B^a 16 zizaniam B^a zizannia C
 zizania D 28 acceptum B^aD a om. AB^aC
 19 A¹ in marg. super. cum signo marg. miniavit melius est ut
 scandalum oriatur quam quod veritas taceatur beati om. B^a
 A in marg. sinistro: Nota A² in marg.: Bernhardus
 adpicta figura manus 20 C¹ in marg.: nota

4 v. 12—14 19 Bernardi Opp. ed. Migne Patrol. Ser. II
 tom. 182 pag. 908; 197; 140; vide S. Gregor. Magn. Hom. 7
 in Ezech. (Migne Ser. I tom. 76 pag. 842) et August Opp.
 tom. IV 300; XII 581; IX 532 Beda, cognomine
 Venerabilis adornatus propter multa scripta ecclesiae utilia,
 natus anno 674 in territorio Monasterii Petri et Pauli, quod
 est ad Wirimundum, post presbyter eiusdem conventus, mag-
 nopere meditandis et indagandis scripturis operam dabat;
 obiit a. 735. opera eius omnia luci data sunt Parisiis 8
 voll. 1544; 1554; Basileae 1563; Colon. 1612. usus ego sum
 edit. Migne, in cuius tom. 94 (Patrol., Ser. I) pag. 277
 (Homiliae Sect. I l. III) in similem modum disserit

quatur'. aliter enim posset mendacium esse forcius
 veritate, quia mundo declinante a veritate. si modo
 propter timorem perturbacionis et scandali iniquorum
 debet veritas ewangelica subterfieri, multo magis post, cum
 malum seculi invalescit, infirmitas quidem et herba
 nociva, que in principio sanari potuerunt et consumi,
 ex diutina fortificatione redduntur incurabiles et in-
 flexibiliter inextirpabiles. et hoc movebat sanctos pro
 veritate contendere. et ista est sententia Crisostomi
 in Imperfecto Omelia vicesima quinta super illo textu:
 quod in aure audistis, predicate super tecta, et
 ponitur in Decretis undecima qu. tertia: 'nolite', in-
 quid, 'timere eos, qui occidunt corpus, ne forte
 propter timorem mortis non libere dicatis, quod audistis,
 nec fiducialiter predicetis omnibus, quod in aure soli
 audistis. sic igitur ex hiis verbis ostenditur, quod non
 solum ille est proditor veritatis, qui transgreditur veri-
 tatem palam pro ipsa loquens mendacium, sed etiam
 ille, qui non libere pronunciat veritatem, quam libere
 pronunciare oportet, aut non libere veritatem defendit,
 quam libere defendere convenit, est proditor veritatis.
 nam sicut sacerdos debitor est, ut veritatem, quam
 audivit a deo predicet, sic laicus debitor est, ut
 veritatem, quam audivit a sacerdotibus probatam in
 scripturis, defendat fiducialiter. quod si non fecerit,
 prodit veritatem'. ex isto benedicto decreto videtur

*He who hides
 the truth for
 fear of men
 renders the lie
 victorious*

*and makes him-
 self a traitor*

4 multum *D* 6 non (*expunctum*) potuerunt *D* 8 ex-
 tirpabiles *B^a* movebat *superscripto b corr. ex* moveat *D*
 9 *A² in marg.:* Crisostomus *D⁵ in marg.:* nota crisostomus
C¹ in marg.: Nota de dicenda veritate 10 25^a *correxi*
 50^a *AB³* 45^a *CD* 15 qui *B^a* 16 dictis (*ex-*
punctum) verbis *D* 17 *A¹ in marg. rubr. litt.:* proditor
 veritatis 21 *A¹ in marg. infer. cum signo marg. litt.*
rubr. notavit: quilibet hominum debet defendere veritatem
 25 defendant *AB^a* 26 *C¹ in marg.:* Nota de veritate

9 cf. Chrysostomi *Opp. (ed. Migne) Ser. Gr. 56 (Opus Imperfectum in Matthaeum, Homil. LIV) pag. 761—762*
 10 cf. *Matth. 10. 27* 12 C. I. C. (*Friedberg*) I pars II c. 86
 C. XI q. 3 pag. 667

michi, quod omne genus hominum debet stare pro
 defensione veritatis scripture ex integro usque ad mortem,
 secularis violencia et clericus racione. nec moveat
 perturbacio, quia signum evidentissimum est plante
 5 diaboli, quando fremit, turbatur, livet et furet ex hoc,
 quod audit veritatem scripture. et contra tales dixit Cristus
 Matth. decimo, quod non venit pacem mittere in
 terram tam sterilem, sed gladium; gladium dico bis
 acutum, quod est verbum dei, quod dedit omnibus homini-
 10 bus prophetis et sacerdotibus ad faciendam vindictam
 in nacionibus et increpaciones in populis, ut
 Augustinus exponit super Ps. centesimum undequinquagesimum.

*A Christian is
 to sacrifice even
 his life in
 defence of truth,*

sed vecordes et mundani obiciunt infami binario
 15 contra illud, primo per hoc, quod quilibet tenetur salvare
 personam propriam, sed in casu veritatis diccio foret
 causa mortis dicentis, igitur in casu foret talis diccio
 fol.37d differenda. || confirmatur ex hoc, quod capud ecclesie
 persecutum nunc abscondit se et exivit de templo,
 20 Joh. octavo, nunc ductus ad lapidandum transiens
 per medium eorum ibat, Luce quarto. ymmo verbis
 docet discipulos suos sic facere; nam Matth. decimo
 dicitur: cum persequuntur vos in civitate ista,
 fugite in aliam, quod fecerunt Petrus, Paulus et alii

3 secular (*sequitur rasura*) B^a, in marg. B¹ (?) corr.
 secularis secularis *correx* A 5 lenet B^a furit D
 7 B³ in marg. *addidit* Non veni pacem mittere in terram, sed
 gladium bis acutum, quod est verbum dei, quod dedit omnibus
 prophetis et sacerdotibus ad faciendam vindictam in nacionibus
 et increpaciones in populis. ut Augustinus exponit super ps. 149
 9 C¹ in marg.: Nota omnibus B^aC omnibus A,
ultima lineae vocula; margini adscriptum hominibus om-
 nibus hominibus (*alterum expunctum*) D 10 C¹ in marg.:
 Nota de gladio sacerdotum faciendum CD 14 A¹
in marg. litt. rubr.: Contra dicta arguitur salvare corr.
 C² int. lin. servare *expunctum in textu* C 19 nunc
 (*expunctum*) persecutum D 21 illorum B^aCD 24 et
 paulus B^aCD

7 v. 34 12 v. 7; cf. Aug. Opp. tom. VI 1168: sermo
 ergo Dei gladius bis acutus. unde bis acutus? sqq. 20 v. 59
 21 v. 30 22 v. 23

apostoli satis crebro. nam Paulus nunc inititur brachio seculari, nunc effugit per cautelam dimissus in sporta, et nunc suffragio legis humane evadit periculum, ut patet in Actibus apostolorum et suis epistolis.

quantum ad istud patet, quod veritas assumitur at-
que concluditur, cum quilibet tenetur salvare animam
suam, que est persona propria, quod non facit nisi confi-
dendo in domino et decertando in causa sua pro veritate
scripture. ideo ponat talis spem et causam suam in ad-
iutorio altissimi, et non est compossibile, ut persona
sua vel causa pereat. est etiam minor vera, ex quibus
verum concluditur. sed fallacia consequentis execat
multos, si in casu est diccio veritatis differenda, igitur
modo cum istis paribus. ideo foret valde necessarium
videre, quando veritas est tacenda, et quando dicenda,
quia indubie hodie comunius tacetur veritas propter
timorem servilem quam dicitur presumptive. ideo est
michi pro regula, quod veritas dicenda sit fides scripture,
quod intencio dicentis sit munda et recta, et tunc,
quandocumque cum istis quis habet impulsu spiritus
sancti ad dicendum veritatem huiusmodi, non omittat.
si enim martires cordati sunt inter infideles inminente
morte dicere veritatem, quanto magis nos secundum
legem correpcionis fraterne inter fideles, ubi non inninet
tantum periculum, specialiter cum nulla conclusio
demonstrata debet esse nota securius, quam quod taliter

but nowadays
many are afraid
to confess it

1 nunc inititur *utrumque correxit D* 5 *A¹ in marg.*
litt. rubr. notavit Solucio patet *margini adscript. D*
quod *correxit D* 7 *proprium (expunctum) suam D*
confitendo *AB^a* 9 *in om. B^a* 10 *quod D, ex-*
punctum A ut *B^aC, A superscr. int. lin.* 13 *si AB^aC*
sed *D* 15 *quando om. B^a, locus rarus est, add. B¹*
in marg. et videre quando *D* 16 *comunis B^a*
17 *quam AB^aC* quod *D* 18 *D² in marg.: nota*
A¹ in marg.: Nota regulam 20 *quis om. B^a* 21 *dicen-*
dam B^a huiusmodi *ACD* huius *B^a* amittet *B^a*
23 *quanto immutavit B^a, sed in quid dignosci nequit, in*
marg. add. B¹ quanto 24 *fraterne ACD* *superne B^a*

1 cf. Act. 25¹¹; 26³² 2 cf. Act. 9²⁵; II. Cor. 11³³
4 cf. 9² sqq.; 16¹²; 16³⁹; 18¹⁻¹⁷; 21¹⁷ sqq.; 34; 25¹ sqq.
II. Cor. 11³²⁻³³; Gal. 1¹⁸

mortuus pro veritate scripture salvat se ipsum glorioso
 martirio! unde Crisost. Omelia nona supra: 'multi
 cristianorum palam quidem transgredi veritatem putant
 esse peccatum, sed non tacere veritatem. et hinc multi
 5 inveniuntur in isto reatu: nolite, inquit Christus, timere
 eos, qui occidunt corpus, quo minus dicatis in
 lumine, quod audistis in tenebris. vide, quomodo
 non solum ille transgressor est veritatis, qui palam denegat
 veritatem, sed etiam ille, qui propter timorem eorum,
 10 qui possunt occidere corpus, tacet veritatem; nec tantum
 increpandi sunt, qui propter timorem mortis, sed hii, qui
 propter miserum ventrem et spem vani honoris veritatem
 in contemptu fidelium tacent. sed forte dicis: si taceam
 veritatem ante adversarios, numquid consencio mendaciis
 15 eorum? dic michi, si princeps aliquis imperatoris videns
 civitatem Romanam ab hostibus expugnari, cum eam
 possit liberare et neglexerit defendere, nonne ipse vide-
 bitur tradidisse, quam potuit liberare. || sic et tu videns
 fol. 38^a veritatem ab impiis expugnari, cum eam possis defendere,
 20 si loqui voluisses, tacens expugnasti, et si propter
 timorem eorum, qui occidunt corpus, tacere veritatem,
 sicut prius scriptura testatur, impietas est, quomodo non
 sit impietas maior, tacere veritatem propter miserum

Whoever con-
 ceals it becomes
 a traitor to
 faith

2 D² in marg.: nota crisostomus nona superscripto
 45 A 45 CD supra om. CD mult exitus
 voculae erasus, in marg. B¹ pari modo ac supra addidit
 contra, ut quid legerit dignosci non possit 3 quidem
 cristianorum D quidem om. D 4 multe AB^a 5 C¹
 in marg.: Nota pro dicenda veritate 9 qui propter
 timorem eorum, qui possunt occidere corpus, tacet veritatem;
 nec tantum increpandi sunt, qui propter timorem mortis, sed hii
 desunt C, add. in marg. infer. C² 12 veritatem in con-
 temptu fidelium tacent A, sed sillabis temptu superscripsit
 ventu, ut conventu efficiatur in conventu fidelium tacent
 veritatem B^aCD 13 conventu B^aCD taciām B^a
 14 co deinde rasura B^a, in marg. corrigendo add. B¹ con-
 sencio 15 imperatorum B^a 16 eam ACD non B^a
 18 A¹ in marg. super. (sup. col. 38^a) miniavit nec propter mortem
 est veritas omittenda, nota 19 posset B^a 20 et margini
 postmodum adscriptum D si propter timorem correxit D

2 cf. Chrysost. Opp. (ed. Migne) Ser. Gr. 56 pag. 762
 (Opus Imperfectum in Matth. Om. XXV) 5 Matth. 10 28; 27

ventrem et spem vani honoris, quem plus diligit quam gloriam veritatis dei'.

nec simus nos vecordes pretextu illius fuci sophistici; nos possumus ex continuacione vite presentis plus prodesse nobis et matri ecclesie. iste autem est secundus ³ fucus, quo retrahimur vecorditer a defensione catholice veritatis.

primo, inquam, defective arguitur a proposicione de possibili ad suam de inesse. ideo oportet specialius descendere et examinare conscienciam nostram, si plus diligimus veritatem quam hec temporalia; quod si facimus, debemus plus pro defensione veritatis insistere, quia omissio est signum dileccionis opposite. — debemus secundo considerare, quod valde est nobis ambiguum, si umquam post occurret circumstancia, cum qua tam laudabiliter moreremur. ideo pars securior est tenenda decertando animose pro veritate catholica, cum ex fide scimus, quod deus non potest deficere militi suo fideliter agonizanti, cum pars veritatis sit forcior, paracior et animosior parte falsa. — debemustercio considerare quoad fucum pretactum, ²⁰ quod taliter moriens in causa tali reportat sibi lucrum et profectum ecclesie; ut sic enim manet eadem persona Cristo propinquior, a persecucione et tribulacione mundi liberacior, et tercio, ut prosit ecclesie, disposicior. nam sancti in celo coronati in parte ecclesie triumphante ²⁵ sunt disposiciores ad iuvandam ecclesiam militantem, quam forent in seculo conversantes, eo quod omne auxilium nostrum est a domino, cui sic mortui sunt propiores, cariores et caritativiores. et ideo dicit apostolus Phil. primo, quod sibi vivere Cristus est, qui est ³⁰ veritas scripture, et mori est sibi lucrum. et patet, quod assumendo, nos plus prodesse nobis et ecclesie

*Better to go
with the truth
against the
church than
follow a lie with
the church*

3 fu tum rasura B^a, ci add. in marg. B¹, ut lectio ceterorum restituatur 8 inter def et tive rasura B^a, sed quid eraserit nescio; B¹ supplere omisit suo modo int. lin. vel in marg. 'ec' 9 in (expunctum) possibili A oportet CD ²⁵ cum parte A, superscripto in super cum 26 iuvandum B^aC

tacendo veritatem, incertum vel evidenter falsum infideliter assumimus pro certo, et carnaliter eligimus minus bonum pro magis bono. unde Crisost. Omelia vicesima quinta: 'nolite timere eos, qui occidunt corpus, quoniam corpus, etsi ab impiis occisum non fuerit, propter deum, a semetipso post modicum morietur propter naturam; igitur sic occisi secundum corpus ab impiis, nichil perdunt nisi mortis dilacionem'. — debemus quarto considerare, quomodo taciturnitas, ubi homo posset impugnare mendacium, est consensus et omnes taliter consencientes secundum apostolum Rom. primo sunt cum facientibus pariter puniendi. est, inquam, consensus, quia plus amatur ab huiusmodi, ut quiete defendatur mendacium, quam ut peccato mendacii || ab ipso meritorie resistatur. qui enim plus amat quietem rei quam eius impugnacionem, plus amat eam quam eius oppositum. et istam sententiam tangit Decretum undecimo qu. tertia sub autoritate Augustini ad Casulanum: 'si quis', inquit, 'metu cuiuslibet potestatis veritatem occultat, iram dei super se provocat eo, quod timet magis hominem quam deum' et post pauca: 'uterque reus est, et qui veritatem occultat, et qui mendacium dicit, quia ille prodesse non vult et iste nocere desiderat'. et sequitur: 'nemo peritorum aut

*Not to fight
falshoods
means to betray
the truth*

2 sumimus B^aD 3 A¹ in marg.: Crisostomus vicesima
quinta scripsi cum edit. Migne 45^a CD, A in marg.
50^a AB^a 5 etsi B^a etsi amp A, sed amp lin. obducta
deletum si CD 12 sunt ACD sicut B^a
8 pdunt in correctura A, compendio om. 14 quieteque A,
sed posterius quie linea deletum est 15 A¹ in marg. infer.
(infra col. 38^a) litt. rubr. notavit mors predicatoris pro Cristo
suscepta magis ecclesie prodest quam sua vita 18 C¹ in
marg.: Nota pro veritate dicenda 20 iram B¹ in marg.,
locus rarus in contextu B^a 21 timet marg. adscriptum A,
incertum a quo

3 cf. Opp. (ed. Migne) Ser. Gr. 56 (Opus Imperfectum
in Matthaeum) pag. 762 (cap. XXV) 12 v. 32 18 C. J. C.
(Friedberg) II c. 80 C. XI q. 3 pag. 665; cf. ibid.: 'caput
hoc non est inventum apud Augustinum, cuius posteriorem
partem citat Burchardus ex dictis Augustini' 24 cf. ibid.
c. 85 C. XI q. 3 pag. 665

*Better die for
truth than live
by the rewards
of flattery*

prudencium putet, quod minus sit periculum in verbis
ligwa menciendo quam manibus sangwinem fundendo.
melius est autem pro veritate pati supplicium quam pro
adulacione beneficium'. et utinam clerici, adulantes
pontificibus magnificando blasfeme eorum potestates, 5
attenderent istam sentenciam!

*Nowadays
many are afraid
of asserting the
truth before
their household
people, but the
martyrs hurled
it at the Worst
tyrants*

quantum ad exempla Cristi et apostolorum, patet,
quod nos debemus pensare circumstancias et facere
similiter, ad quod iuvat precipue, ut sancte vivamus
studendo scripturam sacram, quia non potest cum istis 10
deesse nobis spiritus consilii, ne arguamus per locum
ab insufficienti similitudine: Cristus et apostoli fugerunt
persequentes, igitur nos non debemus fidelibus fratribus
nos exponere corripiendo occulte vel publice, secundum
quod peccatum est occultum vel publicum, nec dicere 15
generaliter veritatem scripture sacre, si exhinc ecclesia
malignancium offendatur. quomodo, queso, sequimur
martires vel sanctos confessores, qui pro questu vel ocio
non audemus dicere fidem scripture coram domesticis,
quam ipsi ad profectum sui et ecclesie confessi sunt 20
coram sevissimis persecutoribus et tyrannis, specialiter
cum pro defensione scripture discernimur a pseudo-
apostolis et reportamus ex fide scripture lucrum beati-
tudinis. unde beatus Augustinus in De Verbis Domini,
sermone vicesimo exponens illud Matth. vicesimo quarto: 25
ve pregnantibus et nutrientibus: 'fratres', inquit,
'obsecro vos, attendite scripturas sanctas; si aliquem fe-
fellerunt, si aliquid dixerunt, et aliter accidit, quam
dixerunt, necesse est, ut usque in finem sic fiat, quem-
admodum dixerunt. non nobis promittunt scripture in 30
hoc seculo nisi tribulaciones, pressuras, angustias, aug-

2 fundando B^a 3 pati int. lin. add. A 4 A¹ in
marg. minio: Nota de adulacione 13 D³ in marg.: nota
15 vel ACD ut B^a 23 ex correxit D 27 aliquem C,
A in marg. corr. aliquid B^aD, expunctum in A 30 A¹
in marg. infer. rubr. litt. cum sig. marginali: Scriptura sacra
hic non promittit nisi tribulaciones

24 cf. Opp. tom. V (Enarratio in Psalm. XXXIX 28) 454
25 v. 19

menta dolorum, habundanciam temptationum, sicut et ipse dominus in ewangelio dicit: in mundo pressuram habebitis, et iterum: mundus gaudebit, et vos tristes eritis, sed tristitia vestra vertetur in
 5 gaudium. ad ista precipue nos paremus die, ne imparati deficiamus. de ipsis enim tribulacionibus, cum ewangelium legeretur, audistis: ve pregnantibus et nutrientibus. pregnantibus sunt, qui in spe temporalium intumescunt, ut sunt cupidi sicientes bonum alienum, qui
 10 langwent circa fructum stercorum, ut fiant magni in seculo; nutrientes autem sunt lactentes, || mendaciis conniventes, ut defendant temporalia perquisita; ipsa enim sunt filii eorum adulteri et abortiva monstra, usque ad mortem lactencia et usque ad inferum trahencia.
 15 quo non obstante ex defectu fidei scripture palliamus ex scriptura habundanciam secularem temporalium, dampnantes paupertatem ewangelicam. tales autem, qui de diabolo conceperunt dolorem et pepererunt iniquitatem, ut dicitur Psal. septimo, ex fide scripture re-
 20 portabunt ve tam in hora mortis quam in die iudicii, cum temporalia proles diaboli sugunt dulcedinem lactis, secundum quod cristianus ut infans concupisceret celestia et quereretur iuxta doctrinam apostoli, que sursum sunt, et non saperet temporalia super terram, succis autem
 25 bonis spiritibus, ex quibus oriretur dulcedo celestium, remanet cadaver quoad deum mortuum et ex defectu levefacientium irremediabiliter gravefactum, que gravedo facit lactantem in puncto descendere ad inferna, cum

It is true, the professor of truth must suffer

2 dominus AB^aD debemus (? deus) C , compendio
superscripto sup. deus *lectio dubia est* 9 sunt ACD
 sicut B^a 11 A^1 in marg. super. (sup. col. 38c) rubr. litt.:
 Contra palliantes habundanciam temporalium lactentes B^aCD
 latentes A , sed c *superscripto primae verbi parti correxit*
 in lactentes 12 defendent D 13 ipsorum CD 19 ex
 psal. D 22 ut AB^aC vel D 23 et AB^a
 vel D ; expunctum C , int. lin. superscr. C^a et sunt
 om. D 24 autem ACD ac B^a 25 oriretur C^a
 in marg. corr., orietur expunctum C 28 infernum CD

2 cf. Joh. 16₃₃ 7 cf. Matth. 24₁₉; Marc. 13₁₇; Luc. 21₂₃
 19 v. 5 sqq.

obiectum affectus trahit ipsum ad sui coniugium. illum igitur sensum habuit Cristus de pregnantibus et nutriendis ad incuciendum eis timorem de die iudicii, prophetans bella, dissenciones et prodiciones occasione affectionis temporalium refrigescere faciencium caritatem, 5 et tamen non obstante toto clamore terrifico scripture nulli plus contententes siciunt temporalia quam nostri clerici, nec plus impugnant in re scripturam sacram, persequendo eos, qui ipsam magnificant. talis autem apostata est hostis dei et ecclesie, diabolo periculosior 10 et infideli deterior, et, ut ego credo, adiuncta pertinacia periculosus hereticus.

*A given case
proves the
foregoing
remarks*

ad cuius declaracionem suppono istum casum, quod Petrus dogmatizet illum binarium, quod scriptura sacra sit secundum magnam partem sui falsa, heretica et blas- 15 fema, secundo quod nemo debet concedere catholice, quod Cristus passus fuit in cruce. suppono secundo, quod Paulus quoad utrumque istorum dogmatizet oppositum, ut puta, quod nulla scriptura sacra est falsa, heretica vel blasfema, et quod cristianus debet concedere 20 catholice, quod Cristus passus fuit in cruce eo, quod scriptura sacra, ecclesia catholica et sancti doctores tradunt nobis fidem catholicam sub ista forma, et defendat uterque constanter dogma suum usque ad mortem. tunc patet tercio, quod alter istorum est hereticus, cum in 25 precipua materia fidei pertinaciter defendunt contraria; ideo oportet, quod alter eorum dogmatizet pertina-

4 *D*¹ in marg.: prodiciones *A*¹(?) in marg. adnotavit ted, sed quid significet, nescio; forsitan ced brevialum pro 'caedes'?
6 tamen *AB*^a cum *CD* 10 ap sequitur rasura, deinde stata *B*^a, o omisit corrector (*B*¹) 14 dogmatizat *B*^a
sacra om. *C*, marg. adscripsit *C*^a 17 uppono *B*^a, s erasum, sed in marg. additum est 18 *B*¹ in marg.: Nota istum casum 22 scriptura sacra in rasura *B*^a
24 constanter marg. postmodum adscripsit *D*, omisit in contextu 25 et 27 aliter *A*

14 *Petrus hoc loco non significat apostolum Christi, sed 'hominem aliquem', ut logici utuntur in suis disquisitionibus nomine Balbus et Caius, cf. supra pag. 128* 18 *Paulus: cf. quae modo dixi de Petro*

citer scripture sacre contrarium, ideo nullus est verior casus heresis scolastice, quam est iste. ego autem fateor, me esse secunde sentencie cum Paulo. nec valet dicere, quod equivocatur in utroque istorum. ideo sic dicentes non dogmatizant contraria. illud videtur quo || ad dicta dogmata in tribus deficere, primo in hoc, quod Petrus manifeste dicit, quod scriptura sacra secundum partem hereticam est contraria sibi ipsi, ideo oportet, ipsum univocare in sensu scripture sacre, dicendo, quod ad sensum, quem intendebat autor, est heretica, ut patet inferius; secundo in hoc, quod tunc liceret equivocare in materia fidei contra scripturam sacram, contra doctrinam ecclesie et contra sentencias sanctorum doctorum, quod iterum Paulus dicit esse hereticum. nam tunc liceret dogmatizare conclusiones novellas pessime sonantes ex insolita logica adinventæ. tercio in hoc, quod Petrus consequenter respondendo sicut negat, quod Cristus est passus, quia non secundum deitatem, sic debet concedere, quod Cristus non potuit pati videri vel sentire aliquo sensu corporeo. et per idem concederetur, quod Cristus non potest esse homo vel incarnatus, quia non carni ypostatice copulatus; nam hoc non potest secundum deitatem, ut notum est cognoscenti predicationem formalem. et per idem negandum foret, Cristum fuisse pauperem, egenum vel inopem; et sic de aliis predicatis humanis. ex quibus sequitur, negandum esse consequenter, quod Cristus sit capud ecclesie secundum eius humanitatem, vel quod sit pater noster, aut quod dedit nobis exemplum faciendo opera humana ad finem, ut membra ecclesie sue faciant similiter et periret tota cristiana religio. ideo vel sancti doctores

In question of doctrine all ambiguities are excluded by Holy Scripture

5 docentes B^aCD A¹ in marg. super. (sup. fol. 38^d)
 litt. rubr.: non licet equivocare contra scripturam in materia
 fidei 11 univoce (expunctum) equivocare D 20 setiri B^a
 compendio omisso 23 divinitatem B^a 24 foret marg.
 adscripsit C² 27 esse D¹ in marg. add. om. D
 30 ut ACD vel B^a

19 sententiam similem profert JW De Beata Incarnatione pag. 32; 179 et ita non semel

mentiti sunt affirmando sentencias tales hereticas, et per consequens ipsimet fuerunt heretici, vel aliter nostri scolastici istam sentenciam hodie tam pertinaciter seminantes. ponit enim Augustinus in libro suo Contra Mendacium cap. nono et allegavi sepius, quod scripture non invidentur discentibus, quod hiis modis obscurantur, sed comendantur magis, ut quasi subtracta desiderentur ardentius et inveniantur desiderata iocundius, tamen vera non falsa dicuntur, quoniam vera non falsa signantur seu verbo seu facto; que signantur enim, ipsa utique dicuntur, putantur autem mendacia, quoniam non ea, que signantur, vera dicta intelliguntur, sed ea, que falsa sunt, dicta esse creduntur. et ponit exemplum multiplex.

*All faith is
grounded on
Holy Scripture*

male igitur intelligentes sunt causa, quare scripturas viciosas, non sacras falsificant occasione male accepta ex scriptura sacra. et sanctus Thomas secunda secunde, qu. centesima decima articulo tercio 'dicendum', inquit, 'quod nec in ewangelio, nec in scriptura canonica fas est opinari, quod aliquod falsum asserit, nec quod scriptores in eis dixerunt mendacium, quia tunc periret fidei certitudo, que auctoritati scripture sacre inititur. et idem dicunt alii doctores concorditer.

ex omnibus istis colligitur, quod non foret sani capitis, facere predicatorem revocare in rivulo veritatis, quod doctrina sana propter sonum et pruritum aurium foret subticenda. || nam hoc revocato et confesso suo

3 C³ in marg.: Augustinus seminato D 4 post a
(expuncta) ponit D enim AB^a om. CD, sed autem
int. lin. add. prima manus C, in marg. D³ 6 sed corr. D
8 tamen AB^aC cum D 10 qui D 13 dicta om. D
14 cause D 16 B⁴ in marg.: Nota sanctum Thomam de
veritate scripture 21 auctoritas D 26 foret C, sed C³
superscripto non vitiose emendavit

4 cf. Opp. tom. VIII 1802 sqq.; 1810 sqq. 17 cf.
Summa Thomae de Aquino, liber secundus impressus Basilee
a. 1495, 26. Aug. (patet usui publico in Bibl. Reg. Publ.
Dresdensi sub Theol. Cathol. a 93 (sine numero foliorum),
II 2, processus tertius 23 cf. e. gr. August. Opp. XIII
1620; III 23 et ita non semel

contradictorio concedendum foret, quod omnis doctrina sana propter sonum et pruritus aurium foret subticenda. sed nec sophista dubitat, quin unquam foret talis confessio ad salutem.

5 CAPITULUM QUARTUM DECIMUM.

Uterius pro declaratione materie de veritate dicenda obici potest multipliciter. et primo, quod licet in casu tacere veritatem fidei, quantumcunque magna necessitas urgeat ipsam detegere. et est casus iuris specialis de
 10 ortu scandali sive predicaturi sive populi audituri, sive alterius persone scandalizate ex actu talis officii predicandi. nam primo Decretalium De Renunciacione: 'Nisi cum pridem' dicit ecclesia, quod 'sex sunt, propter que cedendi potest episcopus licenciam postulare, scilicet consciencia criminis, debilitas corporis,
 15 defectus sciencie, malicia plebis, grave scandalum, irregularitasque persone. in quibus omnibus est observanda cautela, ut quodcunque reddens hominem indispositum simpliciter ad exequendum pastorale officium, nedum
 20 dat sibi cedendi licenciam sed, ut ego credo, necessitat ad cedendum. si igitur propter scandalum episcopi,

Objection: may a Christian conceal the truth for fear of giving offence?

3 numquam B^aCD 5 cap. 14^m in fine lineae ultimae cap. prioris litt. rubr. adscriptum sicut fere semper per totum processum tractatus nostri A B^aD in marg.: cap. 13^m
 14 cedendi cuncti codd., qui, ni fallor, in animo habent, quae infra sequuntur de episcopo, qui propter scandalum sui adversarii debet 'cedere' suo episcopatu etc. cf. etiam, quae his verbis praecedunt tacendi Friedbergius 15 constancia B^a 19 ad in margine adscriptum A om. D
 20 cedendi om. C credendi B^a, in marg. additum
 (cedendi). quod credendi legendum esse arbitror, cf. cdo, quod exstat in eadem linea codicis sed (corr. in loco raso) necessitat D

12 cf. C. J. C. (Friedberg) II Decr. Greg. IX lib. I c. 10 tit. IX (De Renuntiatione) pag. 107 17 cf. metricum illud: Debilis, ignarus, male conscius, irregularis, Quem mala plebs odit, dans scandala cedere possit

propter scandalum populi subiecti, ymmo propter scandalum sui adversarii debet episcopus cedere suo episcopatu, multo magis vel a pari debet propter scandalum dimittere perpetuo officium predicandi, et per consequens in multis casibus veritas male sonat. 5

What is offence? pro responsione ad istud, supposita quidditate scandalali cum suis distincctionibus, notandum primo, quod contingit, hominem scandalizari dupliciter ex sonancia veritatis vel occasione male accepta vel occasione male data, ut distinguit apostolus Rom. septimo. secundo 10 notandum secundum Hostiensem et Bernardum, quod triplex est veritas ad propositum, scilicet veritas bone vite sive iusticie, veritas doctrine et veritas sentencie. istis suppositis dico tercio, quod nemo debet scandalizare alium secundo modo, i. e. occasione male data propter 15 aliquod bonum mundi pro eo, quod nemo debet peccare propter aliquod tale bonum. omne sic scandalizare est

1 scandalum deest B ^a	3 vel ACD	ut B ^a
4 dimittere (?) B ^a	6 A ¹ in marg.: Nota de duplici scandalo	
quidditati ACD	8 tripliciter B ^a	10 secundo om. D,
add. D ¹ in marg.	11 est secundum CD	hostiensem ACD
hostilem B ^a	A ¹ D ² in marg.: triplex veritas	15 i. e. A
scilicet B ^a CD	16 pro AD	patet B ^a C

10 v. 7 sqq. 11 *Henricus de Bartholomaeis, de Suse sive de Segusia, Archiepisc. Sistaricensis a. 1250, Cardinalis Hostiensis appellatus, 'Fons Juris utriusque et Orator', diem obiit a. 1271 (at cf. Matthew, U. E. W. of W. pag. 489). Summa Jur. Can., quae ab eo Summa Ostiensis appellari consuevit, opus eius praecipuum est. ex aliis eius scriptis memoria digna affero Comment. in Epist. Decretales et Com. in Decretum, publici iuris facta edit. Lugdunensi 1588 et Parisiensi (sine anno): Egregii etc. domini Henrici Card. Hostiensis lectura in V Decretal. Greg. libros, nun primum impressa etc. verba ipsa Hostiensis non inveni; cf. quae de hac re in similem modum disputat fol. CLXXXVIII^c sqq. cf. Migne, Patr. Ser. II 182—185; verba ipsa in Bernardi opp. nusquam inveni; sed vide vol. 182 Tract. De Grad. Humil. pag. 943—946 (561 crassioris char.) de tribus gradibus agnitionis veritatis; cf. etiam de 'scandali dimissione', de qua JW supra disputat, ibid. pag. 140; 196—197; 908*

peccare, ergo nemo debet sic scandalizare propter aliquod bonum mundi. et de tali scandalo activo loquitur apostolus prima Cor. octavo et allegat Decretalis predicta: si, inquit, esca scandalizaverit fratrem
 5 meum, non manducabo carnes in eternum. et sic loquitur Cristus Matth. duodevicesimo: qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola azinaria circa collum eius et demergatur in profundo maris.
 10 ve mundo ab scandalis!

secundo dico, quod catholicus debet sinere, quod frater scandalizetur primo modo, ut veritas declaretur. patet libro quinto Decretalium 'De Regulis Juris': 'Qui scandalizaverit': 'utilius', inquit canon, 'scandalum nasci
 15 permittitur, quam ut veritas relinquatur'. et patet ex opere et verbis Cristi. nam, ut patet proximo capitulo, Matth. quinto decimo legitur, quomodo Cristus reprobans cerimoniam lotionis pharizaice, respondit apostolis dicentibus: scis, quia pharizeei audito hoc verbo
 20 scandalizantur, sinite, inquit, eos, ceci sunt duces || cecorum. et simile patet Luce undecimo. si ergo magister optimus acutissime, apertissime et comunissime arguebat scribas et pharizeos, quos scivit ex

The confession of truth ought not to be stopped for fear of causing scandal

fol. 39b

1 propter *D*, sed in marg. *D*² add. o (*quae praece-
debant abscissa*) debet sacra scriptura, locus ut mihi vide-
tur corruptus

3 I Cor. octavo emendavi ex auctoritate
Scripturae Cor. IX° cuncti codd.

conclusionem (con-
clusio expunctum, exitus nom.^e correctus, incertum in quid
predictam *D* 7 credit (edit. cf. supra 331 20) *B*^a 9 pro-

fundum *B*^aCD 15 ut om. *D*, add. prima manus in marg.
18 locucionis *C*; *D* expuncto cu 19 scis correxit *A* (ex

scitis) scitis *B*^a 21 cecorum *ACD* eorum *B*^a

*A*¹ in marg. infer. (sub col. 39^a) rubr. littr.: propter scandalum proximi non debet taceri veritas; in marg. super. (sup. col. 39^b): quam sedule sine omissione dicenda est veritas

3 v. 13 cf. C. I. C. (Friedberg) II Decr. Greg. IX
l. I c. 10 tit. IX (De Renuntiatione) pag. 109 6 v. 6-7

13 C. I. C. (Friedberg) II Decr. Greg. IX l. V c. 3 tit. XLI
pag. 927 16 cf. supra pag. 319 18 v. 12; 14

21 v. 39 sqq.

arguciis mala acceptione esse peiorandos, ut patet Matth. vicesimo tercio de ve octuplici eis dicto, patet, quod non movet, si proximus scandalizetur ex veritatis promulgatione, quod ideo non est dicenda, sed attendendum est ad animum promulgantis.

*The truth of
fact and of
doctrine is never
to be kept back*

tercio dico, quod sicut veritas vite, que debet esse comunis omnibus, non est in aliquo casu possibili omittenda, sic veritas sentencie spectans iudicibus aut et veritas doctrine spectans doctoribus numquam nisi propter insufficienciam dicentis vel ex defectu virium vel circumstancie est tacenda. prima pars patet ex hoc, quod omnis homo debet esse in gracia, a qua non licet excidere, sed eo ipso, quod manet sic in gracia, tenet veritatem iusticie, igitur illa pars vera. et secunda pars patet ex hoc, quod omnis sufficiencia nostra est a deo secundum apostolum prima Cor. tercio. si igitur deus dat nobis sufficienciam ad promulgandum veritatem sentencie vel doctrine et illud omittimus, omittendo peccamus in deum, in vanum accipiendo suam gratiam, quod non licet. et patet, quod non licet omittere nisi ob defectum sufficiencie dicere veritatem. et hec ratio, quare Cristus et sui apostoli tam sedule docuerant veritatem fidei scripture in tantum, quod reputati sunt insanes, ut patet Joh. decimo et Act. vicesimo sexto. aliquando autem non habet datus cristianus sufficienciam datam ad hoc ex defectu potencie corporalis, ut patet de lassis et infirmis, aliquando propter defectum circumstancie loci et temporis, ut contingit de quiescentibus in noctibus et viantibus in deserto, aliquando quia in

1 argumentis B^a mal sequitur rasura B^a (pro mala); a addere corrector neglexit 3 scandalizetur A, in marg. add. A¹ 6 A¹ in marg. miniavit veritas vite
7 possibile B^a 9 et A eciam B^aC²D 11 vel A
aut B^aCD 20 non om. A, in marg. add. 22 quare
(? gracie) A 24 ioh. C² int. lin. corr. ad ro lin.
obducta delet. C

2 v. 23 sqq.

16 v. 7

24 v. 20

v. 24

casu aliud opus foret sibi salubrius, ut patet de comedentibus, de ministrantibus in aliis necessariis et de necessitatis ad providendum sibi de necessario temporali; nam omnia tempus habent, ut dicitur Ecclesiastes
 5 tercio. ideo, ut dixi superius, requiritur in talibus spiritus consilii pro regula speciali.

quarto dico ut supra, quod in promulgacione veritatis attendi debet qualitas dicti, qualitas utriusque persone, inter quas debet esse relacio, et qualitas circum-
 10 stantie ubilibet adiacentis. prima pars patet ex hoc, quod veritatis predicacio est pastus anime; ille igitur, qui pasceret personam vel populum, pararet pascendo pastum congruum. et hinc dicit apostolus prima Cor. tercio: quasi parvulis in Cristo lac dedi vobis,
 15 potum, non escam. sicut enim lac debite nutrit infantes sine dolo degentes, sic planicies scripture, quam nos oportet credentes studio masticare, excellenter nutrit neophitos. sed, ut dicit apostolus, sapienciam, que est solidus cibus, loquimur inter perfectos. et patet,
 20 quod debet attendi qualitas veritatis in ministracione doctrine; secundo debet attendi qualitas utriusque persone, cum theologus debet seminare veritatem scripture, non gesta vel cronicas mundiales, et precipue illas veritates scripture, per quas credit, auditorium ad honorem

The limits of its proclamation are found only in the quality of its contents,

in the character of the persons that have to deal with it

4 ecclesiastes B^a 7 A¹ in margine inferiore cum signo marginali scripsit rubris litteris nota circumstancias circa dicendam veritatem 9 in qua debet (haec tria expuncta sunt) inter D quas (?qu) D; paulo inferius scriba pro quas utitur hac breviatura inusitata: qas 14 parvul B^a, exitus vocolae erasus, omissa correctura marginali 16 detegentes A, priora te expuncta fidei scripture B^a scripture AD; C, sed in marg. add. C² fidei 17 nos A, correxerit C non B^aD credentes D, iteravit sine sig. marg. D³ in marg. stu litterae sequentes erasae B^a, in marg. addito dio B¹ rectam lectionem restituit 19 perfectos A 20 veritatis in ministracione doctrine secundo debet attendi qualitas om. B^a 23 veritate B^a 24 ad B^aC om. D; A, sed in marg. add. A¹

5 v. 1 sqq.
 14 v. 1—2

5 cf. pag. 326
 18 cf. I. Cor. 26

7 cf. pag. 332 sqq.

and in the
accompanying
circumstances

dei et utilitatem ecclesie magis pasci, ut dixi superius
ex doctrina Cristi Matth. septimo. tercio vero debet
attendi qualitas circumstancie altrinsecus adiacentis,
quia, si persona docenda sit faciliter tractabilis, nondum
in voragine vicii indurata, tunc debet moderato sensu et
verbis mollibus demulceri. quodsi sit in medio Babilonie
demersa et spes remaneat, quod ipsa vel populus audiens
vel succedens sit ad profectum matris ecclesie arguendus,
tunc ceteris paribus debet acute corripui, ut patet ex facto
Cristi et doctrina apostoli Tyt. primo, precipientis sibi,
ut omnino redarguat adversantes doctrine sacre
scripture, propterea, inquit, increpa illos dure.
et omnino caveri debet, quod tenderet ad defamacionem
vel detrimentum persone, cum qua doctor comunicat,
quod debet capi penes regulas scripture, et non semper
penes iudicium exortati. et quia circumstancie sunt
nobis infinite in talibus, debet hortator omnino attendere
ad vite proprie sanctitatem et habere oculum simplicem,
ex quibus sequente instinctu spiritus sancti debet agere con-
fidenter. unde Augustinus epistola quadragesima septima
ad Publicolam: 'absit', inquit, 'quod illud, quod propter
bonum ac licitum facimus aut habemus, si quid propter
hoc contra nostram voluntatem cuiquam male acciderit,

5 voragine corr. in fine A voraginem B^a mode-
rate D 6 si om. A, in marg. add. A¹ 7 demersa C,
superscripto i C² correxit in dimersa 8 sit ACD sic B^a
10 tyt. 1° A titum 1° B^a ad titum 1° C tunc
primo suppletum in lacuna D², sed D² in marg. addito thi
infelicitate correxit locum corruptum, quia utrum epistola
apostoli ad Titum an ad Timotheum laudetur nequaquam
apparet 11 sane B^a 13 quod correxit D quod de A,
sed de lin. obducta deletum 15 penes add. B¹ in marg.,
locus rarus in textu verborum B^a 16 exortati A, in
marg. add. cum sig. marg. exortari A¹; emendatum ex ex-
hortari D exhortati B^a C; 19 debet agere confidenter
om. A, in marg. addidit A¹ 20 113 (expunctum)
epistola D XLVII^a scripsi cum Maurinis 113^a codd.
113^a iteravit B¹ in marg. 21 quod A ut B^a CD
22 ac AB^a et CD propter hoc contra C propter
hoc A, sed contra add. in marg. A¹ per hoc preter B^a
per hoc D, sed preter addidit D² in marg.

1 cf. supra pag. 310 2 v. 6 10 v. 9 20 cf. Opp.
tom. II 149

nobis imputetur', quia tunc indubie Cristus foret summe culpabilis, et occupantes bona fortune, officia ecclesie et facientes quodcunque bonum de genere forent generaliter increpandi, cum fures invidi et avari occasione male accepta sunt exhinc scandalizati, et, sicut dixi proximo capitulo, foret pastus spiritualis et omne opus bonum de genere perpetuo subtrahendum propter timorem scandali prescitorum.

ideo regulariter faciat homo pia intencione bonum opus de genere, quantumcunque sufficit, et nedum est licitum, sed meritorium, et in omnibus istis iudiciis sit scriptura sacra regulatrix, ut docet Augustinus epistola septuagesima octava Ad Ecclesiam Yponensem: 'utinam', inquit, 'sacre scripture mente sollicita intendentes in quibusque scandalis adiutorio nostri sermonis non egeritis'. ipsa enim docet, quid est bonum et quid malum, quod est necesse nobis cognoscere, quia, ut dicit Augustinus in predicta epistola Ad Publicolam, 'si quis bonum esse putaverit, quod malum est, et fecerit hoc putando, utique peccat, et ea omnia peccata sunt ignorancie'.

habito igitur ex scriptura, quod opus sit bonum, est duplex divisio. vel pie creditur proficere matri ecclesie sine evidenciam, quod cuiquam scandalum oriatur, et tunc faciendum est bonum, licet scandalum eveniat, quia aliter, ut Augustinus arguit, nemo haberet ferramenta domestica vel agrestia: 'ne quis eis vel se vel alterum

4 invidi (? mundi) B^aCD 10 sufficiat D 11 iudiciis
 margini adscripsit C² sit AB^aC erit D 13 LXXVIII^a
 scripsi secundum Maur. editionem LXIV^a codd. 15 qui-
 busque correxerunt CD in exitu voculae 16 A¹ in marg.
 miniauit laus scripture est malum B^a 17 et quod D
 18 D² in marg.: Nota A¹ in marg.: Augustinus quis ACD
 quid B^a 22 A¹ in marg. infer. rubr. litt. cum signo
 marg. nolavit quomodo scandalum est vitandum et quomodo
 non 25 C¹ in marg.: Nota textum 26 ferramenta
 iteravit cum signo marg. nova, ni fallor, manus in marg. A
 ferrameta B^a compendio omisso 27 agrestia superscripto
 a super grestia corr. A

5 cf. supra pag. 292 sqq. 12 cf. Opp. tom. II 241
 22 cf. ibid. (Epist. quadragesima septima) 148-149 26 cf.
 ibid. pag. 149

*No truth is to
be withheld
from fear of
giving offence*

interimat', nec habenda foret arbor vel restis, 'ne quis se inde suspendat, nec fenestra facienda foret, ne per hanc se quisque precipitet'. et ut breviter dicatur, nemo haberet usibile, cum nichil sit in usu hominum bono aut licito, unde non posset eciam perniciēs irrogari. 5 multo magis igitur predicacio veritatis scripture non debet omitti ex hoc, quod aliqui preter intentum || di- fol. 39d centis scandalizantur. si autem doctor putaverit, ex publicatione veritatis scripture aliquos scandalizari et plures vel aliquos ex occasione data proficere, non ob- 10 stante scandalo suspicatio est pie veritas predicanda; pie dico, non intelligendo fratris scandalum, sed dolendo ac de cautela tollendi scandalum ex modo dicendi sagaciter cogitando et prudenter aliquando ad alia bona opera alternando. ad quod captandum requiritur spiritus 15 consilii cum scriptura.

nec moveat, quod tam sepe dico, hominem habere spiritum consilii, ymmo debere credere, quod sic habet, quia quilibet debet examinare vitam propriam, quousque non fuerit sibi conscius de mortali, credendo absque 20 formidine, quod sit in caritate, quia aliter non celebraret sacerdos nec cristianus faceret meritorie quodvis opus, cum ex fide scripture prima Cor. tercio decimo: quidquid homo fecerit, dum caritatem non habuerit, non tunc sibi proficit ad salutem. 25

istam igitur examinacionem tractare diligentissime est necessarium cuilibet viatori, cum quilibet sicut debet habere spem sue salvacionis, ita debet credere absque

1 *A in marg.* arbor. paulo infra fenestra iteravit nova
illa manus quis *ACD* quid *B^a* 4 habebit *C*
habet *D* vi (*expunctum*) usibile *A* 5 possit *B^a*
8 scandalizentur *D* 10 aliquos correxit *C* alios *D*
12 intendendo *B^a* 14 aliquando *A* quandoque *B^aCD*
17 *C in marg.* addidit Nota discrecionem intra (?) predica-
cionem *C¹* *D² in margine:* Nota 18 credere *om.*
A, in marg. additum 22 meritorius *D* trenorum
(*expunctum*) 1^a *A* 26 *A¹ in marg. super. cum sig. marg.*
notavit omnis homo debet credere, quod habet spiritum sanctum
et consilii 27 sicut *int. lineas add. A*

formidine, quod sit in gracia gratificante. et cum se- *Those who live
in grace are
filled with the
Holy Ghost*
quitur ulterius, si quis est in tali gracia, tunc habet
spiritum sanctum in cunctis operibus huiusmodi se diri-
gentem, sequitur, quod omnis homo debet credere, quod
5 sic habet spiritum sanctum, quod, quia infidelis, falsus
cristianus et dampnatus, non faciunt, ideo continue
peccant ex verme consciencie, quia faciunt, ut non
debent. qui enim debet credere consequenciam, et
antecedens debet credere et consequens. unde in pri-
mitiva ecclesia scierunt fideles comuniter, quod habuerunt
10 spiritum sanctum moventem, nedum sicut oportet, omnem
creaturam habere spiritum sanctum moventem, ut dicunt
fideles philosophi, sed speciali modo habendi per in-
habitationem graciae, saltem secundum presentem iusti-
15 ciam, quod possunt cognoscere ex fructu spiritus. nam
iuxta apostolum Gal. quinto cap. sunt duodecim fructus
spiritus, quos vel quemcunque eorum aut virtutem
quamlibet cristianus habuerit, habet indubie spiritum
sanctum. ymmo sicut cristianus tenetur fateri, quod est
20 cristianus, et non est cristianus, nisi habuerit spiritum
sanctum, tenetur credere, quod habet spiritum sanctum.
quid, inquam, foret nocius homini quam actus caritatis?
sic enim crediderunt apostoli scripturis, Joh. vicesimo,
quando audierunt a Cristo: accipite spiritum sanctum,
25 quod habuerunt illum spiritum, eo quod veritas, que
mentiri non poterit, hoc promisit. sic et clerici in acci-
piendo ordinem sacerdotii, ymmo omnes rite confessi
et non sibi ipsis conscii idem credunt. nec ex isto

5 falsus *AB^a* factus *D*, *A¹* in marg. addidit; *C* lin.
obducta del. et in marg. eadem manus falsus restituit 8 igitur
enim *B^a* 11 et 12 monentem *A* 14 instantia (abrasum)
iusticiam *D* 18 habet om. *D*, in marg. add. ead. manus
cum sig. marginali indu. sequitur rasura, in marg. add.
bie, ut lectio ceterorum restituatur *B^a* 23 quod (lin.
delet.) apostoli *A* 24 accipite *C²* in marg. capite
(expunctum) *C* 26 et *A* eciam *B^aCD*

16 v. 22; fructus spiritus i. e. caritas, gaudium, pax,
patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo,
fides, modestia, continentia, castitas 23 v. 22 25 veritas
i. e. Christus

sequitur, quin sanctis licet formidare, si opus, quod faciunt, sit bonum de genere, quia contingit hominem merendo facere malum de genere, et contingit peccando mortaliter facere bonum de genere. ideo aliud est dubitare de bonitate morali et aliud de bonitate naturali ^{5 fol. 40^a} in opere. quamvis igitur liceat cristianum credere, quod habet spiritum sanctum, verumptamen contingit, pseudo-discipulos fingere ypocritice, quod habent spiritum sanctum. ideo ad discernendam discoliam oportet, quod sacra scriptura et eorum opera ei conformia indicent ¹⁰ veritatem. nos itaque, qui sumus elongati ab experimento spiritus, quem sancti habuerunt in primitiva ecclesia, debemus hortari nos et alios ex autoritate scripture.

et si queratur a nobis, utrum habeamus spiritum sanctum, possumus constanter asserere, nos credere, ¹⁵ quod habemus, postposita presumptione et adiecto timore casus a gracia, eroici vero, qui sunt familiares spiritui, possunt amplius cum discrecione concedere, quod habent spiritum sanctum sic mandantem.

unde miror, quod quidam nostrum imponunt ²⁰ calumpniam dicentibus, quod habent spiritum sanctum hoc eis dicentem, et tamen ipsimet vocantes fratres suos maniacos, frontose asserunt, se scire neminem plus honorare scripturam sacram, quam ipsi faciunt. ego autem constanter assero, quod, si cristianus tantum ²⁵ honorat scripturam sacram ut aliquis homo mundi, tunc ipse est deus et per consequens plus quam aliquis cristianus. cristianus enim honoravit scripturam sacram

To uphold the authority of Holy Scripture, to preach it to the brethren and to die for it, that is the right love for Gods' word

1 *A*¹ in marg. *miniavit* Nota 5 *A* *prima manus in marg. infimo (sub. col. 39^a) notam memorialem addidit hanc:*
et aliud de bonitate naturali 10 sacra scriptura et eorum opera *A* scriptura sacra et opera eorum *B^aCD* 12 quem *AC*
quod *B^aD* 16 adiecta *D* 17 eroici *B^a* erroici *C*
sunt *omisit D* familiares *D* famuliores *B^aC*
familiores *A*, sed in margine *ari addidit, ut familiares efficiatur spiritum(?) AB^aD* 21 dicentibus *A* hoc *ACD*
hec *B^a* 25 *A*¹ in marg. *super. cum sig. margin. rubr. litt.:* Nota quomodo Cristus honoravit scripturam ultra omnes
26 ut *ACD* velut *B^a* 27 est *int. lin. add. A* 28 *A*¹ in *marg. miniavit* honor scripture alius (*expunctum*) cristianus *D*

9 de discolia cf. pag. 344 lin. 4

in re, ipsam insolubiliter autorizando, eius auctoritatem
suis fratribus preconizando et demum pro eius amore
atque defensione mortem acerbissimam tollerando. tantum
autem dare pro amore scripture nemo nostrum sufficit,
5 licet sic dixerit: totam scripturam ex omnibus viribus
meis veneror et amplector. honor enim scripture con-
sistit in obediendi sibi conversatione et in bonorum
operum ob amorem sui perfectione et non in verbali
amplexione.

*He who lives
in obedience to,
and in active
love of Holy
Scripture truly
honours it*

10 redeundo igitur ad evidenciam primo tactam patet,
quod conclusio prima assumpta vel est ex equivocatione
impertinens vel est falsa. nam dimittens episcopatum
suum propter scandalum, non exhinc absolvitur, quin
debeat dicere veritatem fidei et pro ea mori, si oporteat,
15 sicut debet omnis catholicus. ymmo sepe evenit, quod
dimissio episcopatus foret causa, quare homo posset
stare pro veritate liberius. unde nemo debet officium
tale dimittere, nisi possit liberius defendere veritatem,
nec oportet ex dissoluzione talis officii, quod precludatur
20 diacono officium predicandi, quia in quantum diaconus
habet potestatem ewangelizandi. nec licet illam potestatem
ligare et vel humanis tradicionibus impedire, nisi noto
probabiliter, quod deus ligaverit, quod, quia habentibus
iurisdiccione, persepe est ambiguum. ideo debent cavere
25 diligencius, ne abutantur potestate sua propter questum
vel fastum de iurisdiccione vel invidia fratris sui. qui-
cunque igitur prelatus processerit per censuras contra
cristianum cum aliqua istarum circumstanciarum, abutitur

*The privilege
of proclaiming
the truth to all
men should not
be restricted*

11 quod B^a, int. lin. add. AC² om. ACD primo B^aCD
15 debet (?) CD 17 officium in correctura A 18 A¹ in
marg. infer. cum sig. marg. rubr. litt.: Non licet ligare po-
testatem predicandi ut (lin. deletum) possit A 19 officii
om. D, in marg. eadem manus addidit 22 et vel AB^a
vel CD 23 habentibus AC; D, sed est int. lin. add.
est habentibus B^a 24 est C om. B^aD; A, sed
add. in marg. 25 abutatur D 26 invidiam B^a
27 igitur ACD autem B^a prelatus correxerit A, in
marg. addidit aliquis prelatus litteris tam tenuibus, ut vix
legi possit 28 cristianum correxerit A

10 cf. supra pag. 331 sqq.

potestate, ut patet in sexto Decret. 'Cum medicinalis' et sepe || alibi in multis legibus. sententia igitur legum ecclesie dicit, quod sacerdos debet usque ad mortem stare pro fide non obstante scandalo inimicorum veritatis, ut patet septima qu. prima 'Adversitas' cum vero, et undecima qu. tertia 'Inter verba'.

The duties of the confessor and the proclamation of the truth

secundo arguitur per hoc, quod iuxta supradictam sententiam liceret ubique, semper et cuilibet dicere quamlibet veritatem, et per consequens nemo confiteretur alicui sacerdoti, quia ipse detegeret confessionem cuilibet. secundo periret sigillum consilii, cum licitum sit publicare cuilibet quantumcunque secretum consilium. tercio sequeretur, quod clericus in casu homicidii detegeret veritatem cuicunque querenti, et sic liceret clerico generaliter incurrere irregularitatem, et sequeretur confusio sponse Cristi. quarto sequeretur, quod iudex cognoscendo in iudicio ex noticia privata, quam habet ad partem, de parte iudicanda detegeret in iudicio veritatem et secundum illam daret iustam sententiam. quinto sequitur, quod quantumcunque furioso et rudi populo foret veritas quantumcunque defamatoria et quantumlibet subtilis sententia catholica sine captacione temporis vel circumstantie predicanda, quod nedum repugnat scripture sacre, sed etiam ingenio et evidencie naturali.

pro solutione illius argumenti oportet primo pre-

5 adversitas <i>D</i> , sequitur locus vacuus	et 11 ^a om. <i>B^a</i> , add. <i>B¹</i> in marg.	7 <i>A¹</i> in marg.: nota bonas conclusiones iuxta in correctura <i>A</i>	supradictam <i>AB^a</i>
predictam <i>C</i>	supra (in correctura) predictam <i>D</i>		
8 et semper <i>D</i>	15 i, deinde rasura, rere <i>B^a</i> , sed in marg. <i>B¹</i> add. incurere (!)	17 ex <i>ACD</i>	hec <i>B^a</i>
18 veritatem in iudicio <i>D</i> , sed lineolis superscript. mutatum in ordinem aliorum	secundum <i>ACD</i>	sensum <i>B^a</i>	
20 furiose <i>B^a</i>	21 defamatoria iteravit <i>B¹</i> in marg.		
22 catholica <i>ACD</i>	theologica <i>B^a</i>	captacione <i>AB^a</i>	
capcione <i>CD</i>	25 <i>D²</i> in margine notavit: responsio istius <i>B^a</i>		

1 cf. C. J. C. (Friedberg) II l. V cap. 1 tit. XI pag. 1093
 5 cf. C. J. C. (Friedberg) I Decr. II pars c. 48 C. VII q. 1 pag. 586 cf. ibid. c. 55 C. XI q. 3 pag. 658 7 cf. supra pag. 334

mittere, quomodo necesse est, tam doctorem quam audito-
torem illius sentencie cognoscere fraudes fallacie conse-
quentis. aliter enim posset dogmatizans et specialiter
reportans decipi et utraque pars ex ignorantia virtutis
5 verbi scandalizari. nam iuxta numerum quinarium pre-
dictum volentes defamare confratrem suum sinistre eli-
ciunt ex inadvertencia ad fallaciam consequentis con-
clusionem quintuplicem.

*The objections
just made are
met with*

arguunt enim, si omnis veritas sit ubique et semper
10 dicenda quia a deo, igitur omnis veritas est ubique
et semper dicenda a quocunque homine, cum notum sit,
quod sequitur e contra et non sic.

arguunt secundo, si veritas peccati et scandali sit
dicenda quia a reo in forma confessionis Cristi vicario,
15 igitur est dicenda toti populo conversanti declamatorie
et expresse a proprio confessore.

arguunt tercio, si veritas sit dicenda ab isto requi-
sito de fuga latronum quia veritas caritative edificatoria
ad salutem, igitur ab eodem dicenda est eadem veritas
20 de veri existencia hominis persecuti.

quarto arguunt, si veritas dicenda est isti populo
per viam exortacionis quia aliquod quinque verborum,
de quibus loquitur apostolus prima Cor. quarto decimo
per sacerdotem missum a deo ad illud officium, ergo a
25 quolibet laico vel sacerdote dicenda est eidem populo
pro eodem tempore quecunque veritas in edificatoria vel
quantumlibet scandalosa.

quinto arguunt dicto vel facto quocunque cum cir-
cumstanciis quantumlibet malis, ex doctrina huius doctoris
30 sequitur, quod nunc est a me taliter faciendum, quia ipse

2 istius Bⁿ 6 eliciunt om. CD 8 quintuplicem C,
sequitur lacuna, in qua C² eliciunt supplevit 9 D² in
marg.: 1 10 igitur om. Bⁿ 12 quod in marg.
add. A, in textu cum 14 reo correxit D 17 D²
in marg.: 3 19 eisdem B^aCD 20 de veritas (utrumque
linea deletum) de C veri CD ubi ABⁿ 21 D² in
marg.: 4 23 1^a om. A 24 illum Bⁿ ergo
(? conclusio) A 28 D² in marg.: 5

asserit, quod omnis veritas est dicenda et omne opus faciendum quia a deo, ideo ego hoc faciens non sum culpabilis, cum solum facio faciendum.

There is an ethical aim in all proclamation of truth

tales sunt innumere arguciones discolice, quibus seminatur scandalum in ecclesia sancta dei. non enim attendunt mittentes sic scandalum, quomodo arguendo a tali generali ad suum speciale est fallacia consequentis, nec attendunt doctrinam philosophorum et theologorum, quomodo in operatione morali sit circumstantia precipue attendenda. iterum, ut dixi alias, tam theologi quam decretiste dicunt, quod 'deus est remunerator adverbiorum'; oportet igitur attendere in tali dicto generali ad circumstantias persone agentis, ad circumstanciam obiecti vel populi patientis, ad circumstanciam qualitatis operis et ad circumstantias loci vel temporis, ut metricus docet, quoad loquelam dicens:

si sapiens fore vis, sex serva, que tibi mando,
quid loqueris, et ubi, de quo, cui, quomodo, quando.
et quantum ad circumstantias operis meritorii in generali sunt iste septem circumstantie annotande:

quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

et patet ex dictis istis duobus capitulis, quomodo, ne darem scandalum, sed excluderem ab emulis occasionem mendaciter defamandi, expono circumstantias, cum quibus sunt talia facienda, et quomodo inadver-
tencia vel ignorantia veneni fallacie consequentis plurimos scandalizat.

2 ego *correx*it A 5 enim A igitur B^aCD
6 sic arguendo B^a 7 generale B^a A¹ in *margin*. *infer*.
(*sub col. 40^b*): Quomodo omnis veritas est dicenda per deum etc.
rubr. litt. 9 fit A 10 iterum A in tantum B^aCD
12 oporteret B^a 17 D²C, A¹(?) in *margin*.: versus 19 et AB^aD
exemplum (*expunctum*) C, *int. lin. add.* C² et A¹ in
margin. *min*iauit circumstantie < sermonis 21 ubi om. D,
operis
sed prima manus adscripsit margini

4 discolice a *graeco* δῆσκολος i. e. morosus, difficilis, in-
disciplinatus, cf. *I. Pet.* 2, 18 10 alias: ad quae verba res-
piciat, nescio; crebro ad dicta redit in scriptis suis, cf. e. gr.
Pol. Works 560 11 dictum vulgare, tunc temporis in dispu-
tationibus scholarum saepe adhibitum, cf. *Pol. Works* (*De Cit.*
Friv.) pag. 560 22 cf. cap. XII (inde a pag. 298) et XIII

sic enim salutatus sum nuper a quodam doctore, *The attack of a 'certain doctor' on Wiclif repelled by the latter*
 quem credidi amicum meum speciale et defensorem
 precipuum catholice veritatis. et licet pacienter sufferam
 personales iniurias secundum regulam scripture, tamen
 5 necesse est michi ob honorem dei et profectum ecclesie,
 ut tollam ab ea scandalum, quod darem ex taciturnitate
 culpabili, respondere ad argumenta, quibus apparet multis
 doctorem docere, me et omnes fautores meos esse
 hereticos et regni subdolos proditores. hoc enim debeo
 10 facere secundum legem Cristi humiliter, pacienter et
 diligenter, cum Cristus et sui apostoli sic fecerunt.
 Cristus enim negavit, se esse demoniacum, Joh. octavo,
 et subditus erat dominis secularibus ut Joseph et cesari.
 nam precepit, cesari dari census et in propria per-
 15 sona dedit pro se et Petro staterem, ut patet Matth.
 vicesimo secundo. quomodo igitur exemplatum est michi
 a Cristo, ut sim proditor regis mei?

imponitur autem michi primo, quod tamquam peri- *First objection: As an interpreter of Holy Scripture I am accused of double dealing,*
 culosissimus inimicus ecclesie sum doctor fallaciarum
 20 eo, quod ex confessione mea propria frequenter equivoco
 et instar Cristi sum doctor equivocorum, equivocatorum,
 equivocorum equivocantium. sed noticia veneni falla-
 ciarum, quam dat Aristoteles in Elenchis, tollit eviden-

1 *A*¹ in marg. infer. cum signo marg. Responsio autoris
 ad argumenta cuiusdam doctoris rubr. litt. addidit salu-
 atus *D*, sed t superscripto emendatum in salutatus 4 *A*¹
 in marg.: Nota 13 dominus (expunctum) *A*, in marg.
 emendatum in dominis scularibus *C* compendio omisso,
 in marg. *C*² iteravit secularibus namque precepit cesari
 om. *C*, in marg. add. aliquis namque precepit 16 22° *AD*
 22° et Matth. 17° *B*^a 22° *C*, sed in marg. add. et
 Matth. 17° 17 regis *AB*^a, correxit exitum voculae *C*
 regni *D* 18 *D* in marg.: 1° 22 et equivocorum *B*^a
 23 elenchis *A*

1 quae sequuntur abhinc usque ad verba cum ipsis sub-
 vertere etc. pag. 375, a Lechléro (J. von Wiclif u. d. Vorg.
 d. Reform. Leipzig 1873) II pag. 605—621 publici iuris
 facta sunt 12 v. 49 16 v. 16 sqq. 23 locum
 hunc, libro et capite Elench. a JWo in incerto relictis, non
 inveni; sed de re Aristoteles egregie disputat De Sophisticis
 El., ed. Acad. R. Berol. III 91^a; 92^b; 94^b

ciam. non valet igitur argumentum ex particularibus illius materie in secunda figura concludere particulare, non inde consequens, sed e contra inferens antecedens.

Second objection: and of heresy, because I stick to the letter

secundo fit dupliciter argumentum obprobriosum ad probandum, quod sum hereticus, cuius argumenti receptionem et solutionem, si non esset scolaris seductio et fame insontum declaratio, mallet sub silencio preterire.

A reportatum est autem michi a tribus generibus auditorii satis sagacis, scilicet magistris arcium, religiosis possessionatis et fratribus, quod doctor assumit, me initi sensui verbali scripture sacre, ratione cuius in errores plurimos sum prolapsus, ut inter multa exemplificat, quomodo ex illo textu apostoli prima Cor. secundo: spiritualis homo iudicat omnia, reputando me sic spirituales, nullius iudicio nisi || iudicio divino et proprio me submitto; hoc autem est maximum signum heretici. si enim hereticus neminem in terris habeat, qui eum a suo errore compesceret, a quo de iure iudicari possit, quid restat amplius, nisi ut libere et sine freno suas hereses dogmatizet? cuius libertatis acquisitionem omnis hereticus summe desiderat. sic enim ille hereticus Occam et sui sequaces suos errores asseruit, sed stare iudicio summi pontificis vel ecclesie romane tanquam venenum effugerat, ne videlicet eorum doctrina igne examinationis probata veritas in gazophilacium domini

Is Occam a heretic?

1 partibus B^a 2 ecclesie (expunctum) materie D
 particularem ACD 4 dupliciter A duplex CD
 triplex B^a 10 quod C² int. lin. add. et (expunctum
 et linea obducta deletum) C in textu post doctor A add. int.
 lin. n. (? unde ? noster). sed quid breuiatura significet diiudicare non ausim 11 sensu A 13 igitur ex D
 ig (expunctum) ex C 14 rep (expunctum) iudicat A
 15 A¹ in marg. super. (sup. col. 40^d) rubris litteris haec adnotavit: Sic posset quis loqui contra hereticum 19 restat
 in rasura corr. A 22 hokham B^a hocham CD;
 A in textu, sed in marg. aliquis (? Lechlerus ?) plumbo
 correxit occam 25 gazophilacium AD gazophilacium B^a
 gasophilacium C

13 v. 15 21 de haeresibus, quae dicuntur Occami, cf. Lechler, J. v. W. I 122 sqq. 25 gazophilacium a graeco γαζοφυλάκιον i. e. arca, in qua reponebantur thesauri divitum et opes erogandae pauperibus (cf. Luc. 21, 1)

reponatur et sententiam dampnationis reciperet doctrina erroris. eodem modo per omnia iste doctor iudicium summi pontificis et romane ecclesie subterfugit, ut liberius suos errores, ymmo ut verius dicam, hereses
5 possit asstruere. vidi enim protestacionem suam, quam misit domino summo pontifici, in qua fatetur, se velle stare iudicio dei et eius universali ecclesie, sibi tamen cavendo diligencius, ne iudicio ecclesie romane vel iudicio summi pontificis sit subiectus. que protestacio
10 videtur michi valde suspecta eo, quod, si eius conclusiones catholicas et pro utilitate ecclesie reputaret subicere se summo domino pontifici nec ecclesie romane eas tradere formidaret, ut ipsi examinarent, si dicte conclusiones teneri debeant vel dampnari.

15 istud longum argumentum includit venenum sextiplex. primo enim fundatur super mendacio. concessi quidem, quod spiritualis homo iudicat omnia, sed non est hucusque auditum, quod iudicavi, me esse de numero illorum spiritualium, tamen recognosco et recognovi
20 sepius, me esse miserum activum, mole mundialium pregravatum.

secundum mendacium est, quod nolo stare iudicio
alicuius nisi iudicio dei et proprio, quia, ut patet in protestacione, submitto me iudicio sancte matris ecclesie,
25 et iste modus loquendi est scripture sacre conformior, generalior et humilior quam dicere, quod homo submittit se romane ecclesie, licet hoc implicet. volo enim sicut

Answer to A:

1. It is a downright lie that I have called myself a spiritual

On the contrary I submit to the judgment of the Church

1 dapnacionis B^a compendio omisso 9 suscep (expunctum) subiectus D sub. sequitur rasura, deinde ctus B^a, sed B¹ in marg. addito ie aliorum lectionem restituit
10 suspecta B¹ in marg. locus rarus B^a in textu
11 catholicas C³ in marg. add. ca^{cas} (expunctum) C in textu
utilitate ACD universalitate B^a 13 eas B^aCD eos A 15 A¹ in marg. rubr. litt.: Solucio
20 m, sequitur rasura, le B^a, sed B¹ addito o in marg. restituit mole 22 olo B^a, prima litt. erasa, quae fuerit dignosci nequit; addito n in marg. emendatum 23 in om. B^a
24 A¹ in marg. infer. cum signo marg. rubr. litt.: Submissio autoris

debeo ex fide scripture esse subiectus omni homini propter Cristum.

3. *It is God who judges the heresy of Papes*

tercio implicat, omnem papam hereticum fuisse summum hereticum eo, quod multi fuerunt pape depravati heretica pravitate, et, ut doctor asserit, nemo debet in causa pape cognoscere nisi solum deus et ipse, que foret condicio summi heretici.

4. quarto assumit, quod venerabilis inceptor Occam fuit hereticus, quod nec scit probare, nec sibi consonat, cum in hiis, quibus maxime videretur a fide devius, 10

I deny Occam's heresy

doctor iste fuit et est excellens et precipuus eius discipulus, ubi enim Occam ponit, quod nichil est nisi substantia vel qualitas, iste doctor ponit, quod nichil est nisi substantia, et illam vocat rem per se signabilem, sicut didicit ex Occam, ex || doctore de Aureolis et illis 12 fol. 41^a fratribus, quos nunc odit.

4 depravati AB ^a	dampnati CD	6 causa ACD
casu B ^a	7 condicio AB ^a C	iudicio D
(expunctum) venerabilis D	A ¹ in marg. rubr. litt.	8 rn
exaravit: de Occam	occam A	hokham B ^a
hocham CD et sic semper inferius, nisi ubi contrarium		
testor 9 sit B ^a	12 occam ponit in correctura A	15 ocham C

12 cf. G. Occami, *Super IV Sentent. libros Scripta*, impress. Lugduni per Joh. Trechsel, Alemannum, a. MCCCCXCI¹ (exstat in Bibl. Reg. P. Dresdensi sub Theol. Cath. A 56), l. I dist. XXXVI q. 1 (voluminis folia numeris carent); ibid. dist. VIII qu. 2 (De Declaratione Predic.); de hac Occ. opinione cf. quae Ueberweg de illo disputat *Grundriss d. Gesch. d. Phil.* (cur. M. Heinze) Berl. 1886, II, 262. — Guilelmus Occamus, Joh. Duns Scoti discipulus, postea oppugnator subtilis, Anglus, natus incertum quo anno, floruit ca. annum 1330, cogn. Doctor Invincibilis vel Venerabilis Inceptor adornatus, defunctus Monachii, cum a Papa proscriptus apud Ludovicum Bavarum asyli tutamen reperisset, a. 1347, 10. April. — de eius scriptis, quorum plura Goldastius in Monarchia Imperii curavit recudi, vide Lelandum c. 326; Bâleum V 18, Pitseum pag. 457; Fabricium, *Bibl. med. et inf. lat.* vol. III 466 et Ueberweg, *Grundr. d. Gesch. d. Philosophie*, II 260 15 Petrus Aureoli (Oriol), nat. Verberiae ad Oesiam Galliae, ord. Minorum, Parisiis theologia docuit a. 1316; Archiepiscopum Aquensem (Aix) Narbonens. eum a. 1321 fuisse Trithemius ait, negant alii. scripsit *Breviarium Bibliorum* (s. Epit. S. Scripturae sec. sens. literalem), cuius editiones exstant Paris. 1508;

quinto comittitur mendacium in hoc, quod imponendo michi hereses dicit, quod subterfugio iudicium summi pontificis et romane ecclesie, tum quia ex fide Cristus deus noster est summus pontifex, cuius iudicio humiliter me submitto, tum etiam, quia ecclesia universalis mater nostra, cuius filiacionem humiliter recognosco, est romana ecclesia, sicut patet ex iure canonico et confessione ecclesie. et patet respicienti protestacionem meam, quod nimis sinistre conclusum est, quod soli iudicio dei et meo proprio me submitto, cum ex protestacione formaliter sequatur oppositum.

sexto comittitur condicionalis impossibilis, cum sic concluditur: si reputarem, conclusiones meas esse catholicas et ecclesie utiles, non dubitarem dare illas summo pontifici nec tradere eas exemplandas romane ecclesie. nam posset esse, quod dominus papa foret ignarus legis scripture, et quod ecclesia anglicana foret longe prestantior in iudicio veritatis catholice quam tota ista romana ecclesia collecta de istis, papa et cardinalibus. ymmo ex facto meo colligitur, quod non sum suspectus de formidine istarum conclusionum, cum transmissi illas per magnam partem Anglie et cristianismi et sic usque ad curiam romanam, saltem mediate examinandas. ymmo cum dictus doctor viderit protestacionem et illas, patebit per dei gratiam, quod non timebo respondere sibi et omnibus suis complicitibus vel in facie vel in scolis, quod

s. I don't decline to submit to the jurisdiction of the pope,

nor do I make a secret of my doctrine

1 iudicio quod B^a 8 confessione B^aC confratre D,
A in correct. fidem meam (expuncta) protestacionem D
15 eas exemplandas AB^aD illas examinandas C 20 sum
om. B^a, add. in marg. B¹ 21 illas ACD eas B^a
22 et sic A etiam B^aC om. D 24 A¹ in
marg. rubr. litt.: ecce 25 timeo B^aCD

1565; 1613; Venet. 1508; 1571; Argent. 1514; cura A. Stephani Nov. repurgata et aucta Par. 1585; 1610; Rothomagi 1596; 1649; Lovan. 1647; de ceteris eius scriptis editis et ineditis vide Waddingum pag. 276 et J. Longum pag. 628; Fabric., Bibl. lat. m. et inf. aet. vol. V 721; editio-
num modo laudatarum nulla in Biblioth. Reg. Publ. Dresdensi extante verba a JWo hic commemorata conferre non potui 21 cf. Buddensieg, J. v. W. u. s. Zeit, 1885 pag. 156
24 de protestacione scripta anno 1378 cf. Lechler I 387

Rome and the
Church, mili-
tant and
triumphant,
may know and
examine it

B: I am accused
that, like the
old heretics, I
court the help
of secular lords
to defend my
errors with the
sword

posset manuducere etiam inimicos, quod nec sum conscius michi ipsi de conclusionibus predictis; cum volo non solum illas examinari per romanam curiam, sed per totam ecclesiam militantem et triumphantem, que est sancta mater ecclesia, cui humiliter me submisi, a qua absit me 5 excludere romanam ecclesiam, cum credo, illam esse capud aliarum ecclesiarum militancium. unde quia volui materiam communicatam clericis et laicis, collegi et communicavi triginta tres conclusiones illius materie in ligwa duplici.

secundo arguit doctor forma consimili. de comuni, 10 inquit, consuetudine hereticorum semper fuit, spreto ecclesie iudicio ad dominorum secularium presidium convolare, ut errores suos, quos non valebant ratione defendere, saltem brachio seculari et manu valida supportarent inferendo viris ecclesiasticis et vere obediencie 15 filiis molestias corporales atque diversas iniurias, sicut patet respicienti cronicas et gesta antiquorum hereticorum. invenietis enim, quod semper heretici infestabant fideles, unde et ille maledictus hereticus Occam, cuius in persecucione ecclesie videor esse sequax, pro defensione sui 20 erroris adhesit imperatori bavaro, qui ad tempus suas hereses supportavit. sic, inquit, ego pro defensione conclusionum mearum non dubium hereticarum hiis diebus brachio seculari adhereo, ut saltem gladio et illatis iniuriis contra adversantes || queam defendere. 25 fol. 41b

3 dei gratiam (*expuncta*) romanam D ecclesiam
(*expunctum*) curiam C 6 ad hunc locum in margine
figuram manus adpinxit et tria puncta adscripsit A¹, ut
lectoris attentionem excitet ad scriptoris confessionem de
Roma, capite ecclesiarum, in marg. infer. rubr. litt. notavit credi
7 materiam AB^a; D, sed in marg. prima manus esse addidit
materiam esse C 10 A¹ in marg. minio scripsit secundum
argumentum 11 hereticorum B^a 13 ut AD et B^aC
17 hereticorum correxit A 21 bavaro D, correxit A
bavaro B^aC 23 conclusione (*linea delet.*) conclusionum C
24 ut B^aCD et. cui ut superscripsit A 25 A¹ in marg. super.
rubr. litt. addidit Cristus voluit a secularibus a sua inopia relevari

9 de 33 conclusiones JWⁱ, editis in publicum post collo-
quium coram Archiepiscopo habitum ca. mensem Maium
1378 cf. Matthew, U. E. W. XIV; Lechler I 386 sqq. 10 cf.
supra pag. 336 21 imperator bavaro i. e. Ludovicus
Bavarus, rex Germaniae, regni. anno 1314-47

quales eciam iniurias atque molestias per dominos seculares ego intulerim membris ecclesie, ipse in persona sua in parte, ut asserit, est expertus, sed licet, inquit, ad tempus regnet, ego tamen non timeo, nisi de quibusdam conclusionibus voluerit emendari, finaliter iudicabitur inimicus crucis Cristi atque ecclesie.

sed ista ratio videtur michi in multis deficere. primo in fallacia consequentis: heretici solent initi dominis secularibus, ut patet de Arrianis, et ego sic facio, ergo ego et socii mei sumus heretici, constat doctori, quod non valet argucia, quia tunc Cristus et sanctus apostolus ex defensione veritatis scripture forent heretici. Cristus enim spretis sacerdotibus, scribis et pharizeis adhesit dominis secularibus, ex quorum suffragiis voluit se et suos discipulos relevari. sic enim voluit inopiam sui et parentum suorum in sua nativitate per tres magos orientales, quos scriptura vocat reges Tharsis et insule relevari, ut patet Matth. secundo. sic in media etate sua suscepit elemosinas de devotis mulieribus et aliis secularibus comedendo cum publicanis et aliis secularibus, ut patet de Lazaro et Zacheo, et tercio in morte sua voluit impensis et ministerio secularium sepeliri, ut patet de Joseph ab Aramathia, qui fuit nobilis decurio. quod autem comedit cum sacerdotibus vel suscepit ab eis elemosinas, non recolo; a pharizeis autem, quorum religio fuit laudabilis, sicut et ipsi cum militibus ex doctrina Cristi erant conversi, suscepit elemosinas corporales et spirituales, ut patet de Nichodemo et centurione. non igitur sequitur: adhesit dominus se-

Answer to B:
1. If that is true,
then Christ also
was a heretic

1 eciam AB ^a	et D	autem C	2 intulerem B ^a
7 A ¹ in marg. iniavit	Solutio		9 arrearis B ^a
14 quorum B ^a CD	quibus A		16 necessitate (ex-
punctum) nativitate A	21 lazaro B ^a		23 aramathia A
aramathia B ^a C	aramathia D		25 non ACD
nunc B ^a , sed in margine B ¹ corr. non			27 erant ACD
fuerant B ^a	29 cristus adhesit B ^a , C ² in margine corri-		dominis B ^a CD
gendo addidit	adhesit AD	dominus A	

18 Matth. 21-12; cf. Ps. 72 10; Jes. 42 4	21 Joh. 12,
Luc. 19 1-10	23 Matth. 27 57 ss:
29 Matth. 8, sqq.	28 Joh. 3, sqq.

cularibus et movit eos ad spoliandum sacerdotes, ut patet de Vaspasiano et Tyto principibus, quos quadragésimo secundo anno post ascensionem fecit ire Jerusalem ad destruendum illos sacerdotes, igitur fuit hereticus. — conformiter dicitur de apostolo, qui sprete submissione 5 summi pontificis appellavit cesarem, non beatum Petrum papam, licet causa sua fuerit fidei, ut patet Act. vicesimo quinto. non tamen exhinc sequitur, quod fuit tunc hereticus, sed perfectus cristianus. — et idem patet de 10 Jeremia, qui sinistre accusatus a sacerdotibus et prophetis reportantibus ex condicionali prophete sententiam de inesse, sed principes seculares, quibus Jeremias adhe- serat, eum liberarunt, ut patet Jerem. vicesimo sexto, duodequadragesimo, quadragesimo secundo et tercio capitulis. — ymmo de Nabuchodonosor pagano habuerunt 15 Jeremias et Daniel plus amicitatis quam de perversis sacerdotibus sui generis, ut patet Jerem. quadragesimo et Daniel. sexto. a sacerdotibus autem et pseudoprophetis fuerant persecuti, ut patet Jerem. vicesimo, et ideo locuti sunt eis aspere instar Cristi. cum igitur multi heretici 20 adhererunt brachio seculari, ut dicitur in libris apocrifis, multi autem catholici adhererunt brachio seculari, ut dicitur in scriptura || sacra, que non potest esse falsa, fol. 41^c

1 ad *margini postmodum adscripsit D* 2 vaspasiano *A*, i *altero expuncto* tyto *A* tito *B^aCD*
 5 *A¹ in marg. rubr. litt. addidit* appellacio Pauli ad cesarem
 7 causa fidei *B^a* 13 eremie (*nihil erasum*) *B^a* 15 nabugodonosor *B^aCD* 16 de (*expunctum*) amicitatis *A*
 amicabiliter (?) *D* 18 6° in *marg. C² add.* om.
cuncti 20 aspere *correxerit B^a* 21 heretice brachio *B^a*
 seculari *D* in *lineae fine in duas partes divisum, ut secula lineam concludat, ri novam lineam incipiat, sed corrector (D¹) in marg. adscriptis ri ut dicitur in libris apocrifis multi autem catholici adhererunt brachio secula ordinem verborum codd. ceterorum restituit* 23 *A¹ in marg. infer. (sub col. 41^b) rubr. litt. notavit* multos relavavit (!) brachium seculare contra spirituale in *marg. super. idem*: si quis adheret brachio seculari pro defensione

7 v. 11 13 v. 16; 24 14 v. 11 v. 5 v. 1 sqq.
 17 v. 1—6, cf. 39¹¹ sqq. 18 v. 16 sqq. 19 38, sqq.;
 23¹¹ sqq.; 43, sqq.

oporteret descendere specificando modum adherendi
brachio seculari, ex quo cognoscitur, hominem esse
hereticum, et non turpiter arguere ex fallacia consequentis
a comuni usque ad suum particulare. isti heretici ad-
heserunt brachio seculari pro defensione sue opinionis
et tu adheres brachio seculari pro defensione tue opini-
onis, igitur tu es hereticus. unde ad discernendum ista
est michi pro regula, si quis adheret brachio seculari
pure pro defensione veritatis scripture, tunc ipse est
catholicus. et si adheret brachio seculari vel sacerdotali
pro defensione falsitatis sue, scripture sacre contrarie,
tunc ipse est hereticus, quia adversarius legis. sed
hucusque nec doctor iste nec alii priores, qui multipli-
carunt contra me argumenta, potuerunt convincere, quod
aliqua conclusionum, quas impugnant, sit scripture sacre
contraria, sed ex invencione eorum patuit scole et mundo,
quod sententia eorum fuit scripture plus consona.

et sic tam ratione quam scriptura scio conclusiones
illas defendere gracia dei, qui me preservans a mania
accommodavit intelligenciam ad tollendum omnes suas
versucias dictis meis et legi dei contrarias.

secundo quantum ad exprobracionem inceptoris Oc-
cam, quem dicit me sequi nec aliquid novitatis invenire,
nisi quod in libris suis inseritur, hic dico tria. — primo, quod
ego nescio ipsum probare fuisse hereticum, sicut forte nec
doctor, sicut pateret eis, qui volunt opiniones suas defen-
dere vel ad doctoris evidencias in ista materia respondere. —

*To appeal to
secular autho-
rities for the
defence of Holy
Scripture is
no sin*

4 usque om. B^a, expunctum C 5 opinio in fine
lineae D; seducti vocula opinionis, quae paulo infra rever-
titur, scribae et cod. D et B in falsam lineam aberrantes
omiserunt et tu adheres brachio seculari pro defensione tue
opinionis, sed D¹ marg. adscripsit, quae desunt 8 A¹ in
marg.: regula uncis inclusum aliquis adhereat B^a 10 A¹
in marg. super. cum sig. marg. rubr. litt.: Si quis adheret
brachio seculari pro defensione scripture, tunc est catholicus
12 est om. B^a, add. B¹ in marg. 17 earum B^aCD 18 A¹
in marg. figuram manus adpinxit 19 dei ACD deo
(?) B^a a mania in lacuna corr. C² 22 A¹ in marg.
rubr. litt. exaravit de Ockam hokham B^a hochham CD
24 A¹ in marg. miniavit a 27 vel AD, sed in marg.
addiderunt A¹D¹ ad et ad B^a vel expunctum, int.
lin. additum est a prima manu et C

b. My conclusions are based on God's word, not on Occam

- secundo dico, quod conclusiones mee nec ab ipso nec a me sumpserunt originem, cum sint in scriptura sacra infrangibiliter stabilite et per sanctos doctores eas astruentes sepius repetite, sicut collegi in quodam compendio illius materie. — tercio dico ut supra, quantum ad libros huius venerabilis inceptoris, quos ego vidi, doctor est in pluribus sequax suus assiduus, quam sum ego, nec verecundor, sed gaudeo, si in veritatibus convenimus. quando autem dicitur, quod conclusiones mee indubie sunt heretice, fuisset plus honorificum notasse illas ut vi argumentorum, non nudis scandalis docuisse hanc scolam, quia aliter non crederet dictis suis.
- tercio quantum ad illud, quod dicit, ipsum in parte sensisse iniurias, ex instigacione mea illatas clero per dominos, videtur michi periculosum dictum salva sua reverencia propter multa. videtur enim imponere regi, regni consilio et suis legibus nedum errores, sed hereses. quantum ad errores, dicit, consilium regis iniuste egisse cum eo et, cum egerunt cum eo secundum leges Anglie, innuitur, leges illas esse iniustas || et sic scripture sacre contrarias et per consequens hereticas, et sic dominos sub legibus illis militantes. — secundo confirmatur ex hoc, quod inter alia sic loquitur: per malam, inquit, informacionem meam et meorum sequacium domini seculares acceptant et temptarunt in parte spretis censuris ecclesiasticis cognoscere de possessionibus religiosorum, et eciam auferre ab eis quasdam eorum possessiones, quas in puram et perpetuam elemosinam eorum progenitores ecclesie contulerunt. illud dictum indubie cum veris implicat, ipsos esse hereticos, et potissime caperet veritatem de monachis Franciscanis translatis de Anglia et

1 A¹ in marg. miniavit b 3 eos B^a 5 A¹ in marg. miniavit c 9 autem ACD igitur B^a 10 ut B^aD, correxit C et A, superscr. ut 11 hanc A hoc B^aD, correxit ex hec C² 17 regni (? regis) A, breviatura incerta 18 here (linea delet.) errores A 23 formacionem B^a 25 spretis correxit A

4 quodam: cf. pag. 566 31 translatis sunt anno 1224, cf. Stud. u. Gesch. d. Theologie u. Kirche v. Bonwetsch und

de thezauro regni propter necessitatem sue detencionis
detento a curia, quod factum hereticare foret, nedum
hereticare regis consilium, regnum nostrum et leges suas,
sed etiam regnum Francie ac alia et leges civiles atque
5 canonicas. — tercio confirmatur ex hoc, quod patenter
asserit, dominos regni nostri defendere me in opinionibus
meis hereticis, sed tunc indubie cum veris sequitur, ipsos
esse hereticos, quia vicesima quarta qu. ultima, 'Qui
aliorum' vere dicitur ab Urbano papa: 'qui aliorum
10 errorem defendit, multo est dampnabilior illis, qui errant,
quia non solum ille errat, sed etiam aliis offendicula
erroris preparat et confirmat'. unde quia magister erroris
est, non tantum hereticus, sed heresiarcha dicendus est.
periculosum itaque videtur imponere dictis dominis
15 hereses, nisi quis sciverit probare, quod fundamentum
sit falsum, scripture sacre contrarium, specialiter cum
imponens alteri heresim obligat se ad penam tallionis,
nisi sciverit hoc probare. si igitur doctor nesciat pro-
bare, conclusiones meas esse falsas vel scripture sacre
20 contrarias, securus sum, quod non probabit hereses ex
illis in me, in meis sequacibus aut defensoribus, quin
pocius sequitur heretica pravitas in secta opposita. si
autem sciret hoc facere, videtur michi, quod Cristi caritas
urgeret ipsum signare conclusionem hereticam et docere
25 scriptura vel racione, quod sit heretica, vel in scholis

*He who accuses
others of heresy
must prove his
assertions*

1 necessitatem *in lacuna postmodum supplevit C^a* 3 regis
correxerit A 4 etiam *AB^aC* et *D* 5 *B^a in*
marg.: Nota 9 quod qui *B^aCD* 10 *A¹ in marg.:*
errorum defensores (*sic*) *rubr. litt.* 13 heresiarcha *B^a*, ante
re rasura, in marg. add. B¹ he, ut ceterorum lectionem recipere
videatur 14 dominis *correxerit C* sanctis *D* 16 sit *B^aCD*
est *A* (*expunctum*), in *marg. corr. A¹ sit* 20 ex *vix legi*
potest C, in marg. iteravit prima manus 21 quin *ACD*
quoniam *B^a* 22 *A¹ in marg. infer. cum sig. marg.*
minuavit protestacio cum sententia 23 hoc *AB^aC* homo
(? *h^o*) *D* 24 urgere (*expunctum*) docere *D*

*Seeberg, Leipz. 1890 vol. V (Theologie des Joh. Duns Scotus
v. Seeberg) pag. 7 et Herzog-Hauck RE³ vol. VI pag. 212 sqq.
8 C. J. C. (Friedberg) I (Decr. pars II) c. 32 C. XXIV q. 3
pag. 999*

*I am ready to
recant, if my
articles are
against Holy
Scripture*

publice vel ad partem specialiter, cum sim paratus ad revocandum et emendandum me, si sim doctus, quod sit heretica. et iterum, cum sententia mea sit catholica, rei publice directiva, a fide scripture secundum postillationes sanctorum concorditer eliquata, videtur peccatum grande, retrahere dominos a tante veritatis defensione, cum secundum Crisostomum, ut dictum est proximo capitulo, omne genus hominum tenetur veritates tales modo suo defendere.

4. quarto quantum ad prognosticationem vel prophetiam, quam annectit, quod finaliter iudicabor inimicus crucis Cristi atque ecclesie, videtur michi, quod sententia mea est remota a contrarietate crucis Cristi, quia secundum partem, quam plus impugnat, dicitur, quod sacerdotes Cristi debent vivere in paupertate et persecutione propter iusticiam. unde ad docendum, quod doctor iste sit in inimicia crucis Cristi profundior, deliberacione magna cum suis complicitibus ordinavit, ut unus Frater Minor, qui gravavit eos ex predicacione paupertatis et status primitive ecclesie, per modum revocacionis confiteretur publice in ecclesia Beate Virginis sanctitatem conversacionis presentis ecclesie sub hac forma: 'non teneo, ecclesiam militantem propter suam dotacionem imperfeccionis gradum incurrere aliqualem'. et revera talis confessio non est scripture consona, nec sanctis doctoribus aut cronicis vallata nec rationi de perfeccione status consentanea, sed omnino oppositum.

ulterius de conclusionem prophetica formido non propter spiritum prophetie, quem scio ipsum habere, sed propter fragilitatem meam, qua timeo perseverare

1 *C¹ in marg. figura manus adpicta hunc locum insignivit* 8 modo suo (*linea delet.*) veritates *D* 9 defendere (*expunctum et linea obducta delet.*) modo *D* 17 *A¹ in marg. super. rubr. litt.: Revocacio cuiusdam fratris minoris contra paupertatem in om. B^oC deliberacione correxit A* 25 scriptura *B^o* 27 oppositum *B^oCD* 28 *A¹ in marg. rubr. litt.: hic nota de autore*

7 *cf. supra pag. 320* 19 *i. e. ordinis Franciscanorum*
21 *ecclesia Univers. Oxon. aedificata saeculo tredecimo, resecta quinto decimo* 26 *vallare significat firmare, stabilire*

in constanti assercione veritatum ewangelicarum, quas
 assero et defendo. certus sum enim, si vixero in con-
 fessione earum usque ad mortem et habeam consumatam
 conversacionem correspondentem, quod relinquam
 5 mundum et temporalia per carnis et mundi crucifixionem
 et per consequens fiam amicus sponsi ecclesie per eternam
 domus sue cohabitacionem, et sic ero amicus sancte
 matris ecclesie, quia sponsi per consumatam incorpora-
 cionem. conclusiones itaque carnis et seculi oportet
 10 me deserere et sequi Cristum in pauperie, si debeam
 coronari.

*I try to be the
 friend of the
 Church by
 defending Holy
 Scripture unto
 death*

tercio sic arguitur: omnes heretici antiqui de more C.
 habebant, fidelibus insultare, dicendo, eis quia erant
 opinionis contrarie, verba contumeliosa, et sic instar
 15 latronum fideles de latrocinio accusantium fideles vocant
 hereticos, et multa falsa fingentes eis impropertant. sic
 enim invenimus, quod Arrius vocavit *Athanasium* hereti-
 cum, et quia *Athanasius* dicit, trinitatem personarum esse
omousion i. e. unius substance, Arrius cum suis com-
 20 plicibus vocavit *Athanasium* cum suis sequacibus *omou-
 siones*, ut patet in quodam sermone. sic ego cum meis
 sequacibus voco hereticos omnes a meis opinionibus
 discrepantes et alia multa impropertiosa ac contumeliosa
 eis inferimus, quando nobis deficiunt argumenta, et sic
 25 more meretricum ad litigia nos convertimus, ut omnino
 ultimum verbum impropertorium sit nobiscum. ex
 istis, inquit, verisimiliter sequi videtur, quod ego cum
 secta mea tam in conclusionibus quam doctrina sapiam
 hereticam pravitatem. verumptamen, inquit, hoc adhuc

5 temporalia per carnis et mundi om. D, add. in marg.
 cum sig. marg. D¹ 9 carnis correxit A 12 D² in
 marg.: 3 arguitur om. D, in marg. add. arguitur D¹
 17 'Athanasium' scripsi augustinum legitur in codd.
 18 'Athanasius' scripsi augustinus codd. 19 'omousion'
 scripsi omosion AC omoosion B^a omosion D
 20 Athanasium cf. supra lin. 17 'omousiones' scripsi
 omosiones ACD omoosiones B^a 21 si (linea deletum)
 ut A 23 impropertiosa correxit A 24 infirmius D
 25 ut B^aD, (?) A et C 26 impropertorium B^a
 28 constitutionibus B^a 29 hoc om. D

21 quodam: cf. pag. 566

ex causa non assero, sed postmodum in facie resistet michi, cum sit ad hoc ex causa multiplici animatus.

1. quantum ad istud videtur michi, quod hoc argumentum ex fallacia consequentis non sit multum scolasticum, ymmo si debeat credi talibus swasionibus topicis, cum quibus ignari possent decipi, videtur argumentum illud || in doctorem meum et dominum retorqueri, cum scola testante ipso manifestius habundat in verbis impropertoriis et calumpniis defamatoriis et in subterfugiis frustratoriis, quam aliquis secte nostre. ideo si per se ex tali

Never before I have called a man a heretic, but often I defined the nature of heresy

condicione argueretur hereticus, ex pluri illius condicionis argueretur maior hereticus. numquam enim memini, me hucusque explicite imposuisse heresim alicui, sed sepe dixi, quod adhuc repeto: si quis pertinaciter asserit sic vel sic, ut puta, quod scriptura sacra sit falsa, aut quod sapientia dei patris non sit passa, tunc ipse est hereticus. sed ille est sibi conscius, qui assumit super se consequens, et tamen non audet simpliciter asserere antecedens. et eodem modo vidi in quadam epistola, quomodo, si papa vel angelus de celo pertinaciter dampnaverit quatuor datas sentencias, tunc ipse foret hereticus, quam veritatem connexionis obligo me ad vicarie sustinendum. sed simile est, imponere scribe illius epistole, asserere, quod papa est hereticus eo, quod dicitur: si sic dampnaverit, tunc est hereticus, ac si quis argueret, quod nolo subici romane ecclesie nec cuiquam nisi deo, quia volo subici sancte matri ecclesie.

2. secundo dico, quod oporteret dimittere convicia latronum et meretricum et probare ratione vel autoritate,

1 assero (*expunctum et linea delet.*) ex D post-
modum AB^aC postremo dum D resistit B^aD 2 hoc
in correctura AC modum B^a 7 A¹ in marg.
super. (*sup. col. 42^b*) miniauit Contencio pulchra domi-
num B^aD, (?) C dominium A. sed int. lineas add.
dominum corrector 8 ipse CD imperatoris B^a
11 hereticus om. D plurali B^a 14 quod ACD
et B^a A¹ figura manus miniata in marg. locum
praeter cetera notari vult 15 aut CD ad AB^a
24 episcopus (*expunctum*) hereticus D 26 volo B^a
28 convi, sequitur rasura B^a, sed B¹ in marg. addens cia
ceterorum lectionem recepit 29 et ACD etiam B^a

19 quadam: cf. pag. 566

quod conclusio, quam doctor proponit hereticare, sit falsa, scripture sacre contraria, quia sum certus, si sit vera, non est heretica vel dampnanda. et sic videtur multis, quod improprians nobis de defectu argumentorum
 5 dissolveret gazophilacium margaritarum suarum et doceret per copiam rationum vivacium conclusionem, quam asserit, et falsitatem sentencie, quam diffamat. verumptamen quia dominante in mundo ypocrisi homines possent altrinsecus sibi imponere hereticam pravitatem, ordinavit
 10 sponsus ecclesie legem scripture pro regula, ubi poterunt hec discerni. quicumque enim non vere fundaverit vel vitam suam vel sentenciam in scriptura sacra, sed ad-versatur sibi et suis professoribus, hic obliquat ut pugil diaboli atque hereticus.

*All heresies are
 destroyed by
 God's law*

15 tercio miror, quomodo doctor concludit ex dictis, 3.
 quod sapimus hereticam pravitatem, sed adhuc ex causa difert nobis ipsam imponere, primo quia omnia argu-
 menta sua facta per locum a simili vel assumunt menda-
 cium, quod non probant, vel eque vel evidencius docerent
 20 ipsum et suos esse hereticos, cum ipsi sint copiosius
 conditionis, per quam nimis levis discernit hereticum.
 miror insuper, quomodo dicit, se non adhuc nobis im-
 ponere pravitatem hereticam, cum sepe prius inculcat,
 verum esse, quod sumus heretici. et revera, ut dixi
 25 superius, propinquius est contradiccioni dicere, quod
 verum est, me esse hereticum, sed non dico hoc, quam
 foret dicere: non male faciam illi homini et tam facto
 quam verbo depravo eum, quantum sufficio. — consideret
 itaque lector argumenta doctoris per locum a simili et
 fol. 42³⁰ apparebit, quomodo pertinencius concluderet, nos || esse
 latrones et meretrices quam hereticos, et ut credo, ex

3 est *deest B^a* 17 difert *A*, *correxit ex* defert
 differt *C* defert *B^aD* 20 sunt *B^a* 21 leviter *B^a*
correxit in exitu vocis C 22 non om. *A*, *add. in marg. A¹*
 23 hereticam om. *D*; *A*, sed *A¹* *add. in marg.* 27 faciam
correxit exitum voculae D tam *CD* cum tam *B^a*
 tamen *A* 28 quantum *ACD* quem *B^a*

5 de gazophilacium cf. pag. 346²⁵

25 cf. pag. 359 (?)

signata similitudine tam omne genus perversorum quam
eciam improbos viros. si igitur doctori liceret, per locum
a tali similitudine occupare scolam cum talibus nudis
arguciis, tunc vel pauperi sophiste non deficerent
argumenta.

*D. If the doctor
says that I try,
like Arius, to
hide my false
doctrine by the
simplicity of
my life*

quarto arguit doctor conformiter: aput antiquos, in-
quid, hereticos ista diabolica calliditas inolevit, ut in
gestu et exteriori habitu simulet quandam sanctitatis
ymaginem, ut perversam doctrinam eorum, que de se
non habet apparenciam veritatis, saltem suis simulatis
ficticiis et false ypocrisis versuciis palliarent et sic ve-
nenum sub velamine cibi sani Cristi fidelibus periculosius
propinarent. sic, inquit, magnus ille heresiarcha Arius
cum suis sequacibus nimiam victus austeritatem et
vestium abieccionem continue preferebat, ad hoc non
dubium, ut suas hereses coloracius predicaret et simpli-
cium animos copiosius captivaret. si, inquit, ad folia
istorum, scilicet ad exteriorem hominem attendatur, quis
non eos sanctissimos reputaret? sed si ad fructum pro-

2 improbos *C*, superscr. in *super* probos *A* probos *B^aD*
5 *A¹* in marg. *super. cum sig. marg. rubr. litt.* Infame argu-
mentum contra autorem 8 silent *B^a* simulent *CD*
quondam *B^a* 15 proferebat *B^a* 18 scilicet *ACD*
id est *B^a*

11 palliare = *vestire, metaphorice pro simulare, fingere*
13 cf. Vincentius Bellovac. *Speculi Histor. ed. opera et*
stud. Theol. Bened. Coll. Vedastini, Duaci, 1624, tom. IV
l. XIII c. 62: presbyter quidam apud Alexandriam nomine
Arius, specie quidem religiosus, sed gloriæ et laudis et
novitatis improbae cupidus sqq.; cf. Fabricii Bibl. Graec.
ed. Hamburg 1804 vol. IX 214 sqq. Wetzer u. Welte, KL³
I 1272. cf. etiam S. Athanasii Opp. omn. gr. et lat. op. et
stud. Mon. Ord. S. Benedicti (S. Mauri), Palavii 1777 tom. I
pars I pag. VIII (vita Athan.): Arius, procera homo statura,
subtristi et macilento ore, cuius pallor animi tetra versantis
indiciū. passi crines et incomti, vestis squalida et ad
reliquam speciem composita. hoc apparatu, hoc artificio
populi gratiam captabat. his artibus animus gloriæ appe-
tens aditum sibi parabat ad honorem et dignitates. ad haec
leni interdum officitque pleno vultu obviis occurrere solebat
cunctosque comiter compellare, quo sibi quam plurimos de-
vinceret; cf. ibid. pag. 320—322. de forma et habitu JW
cf. quae auct. Gascoigne (Theol. Dict.) Lewis, Life of W

funde inspicitur, quis eos esse hereticos validissimos
formidaret? ideo signanter docet Cristus: a fructibus
eorum cognoscetis eos. sic, inquit, modernis tempo-
ribus ego cum meis sequacibus, licet veniamus in vesti-
5 mentis ovium, intrinsecus tamen sumus lupi rapaces,
cum, ut confirmemus nostras doctrinas evidencia sancti-
tatis, nimiam victus austeritatem et vestium abieccionem
aliarumque apparenciam virtutum obicimus conspectibus
incautorum, ut vel sic nobis credatur callidius et nostri
10 sequaces multiplicius cumulentur. preservamus quidem
nos a iuramentis extrinsecis et intrinsecus laboramus
invidia et rancore et sic instar ypocritarum tempore
Cristi colamus culicem, sed deglutimus camelum.
addimus insuper, nostram doctrinam continere infringi-
15 bilem veritatem et testimonio catholico undique compro-
batam, sed revera non sequitur, igitur verum. nolite,
inquit, eis nimis cito credere, cum secundum doctrinam
apostoli debemus temptare spiritus, si ex deo sunt,
nempe quantamcunque sanctitatem quis in homine ex-
20 teriori pretendat, difficile tamen est cognoscere, qualis
veraciter intus existat, et ideo oportet ad fructum atten-
dere. et tunc indubie scire potestis, qualis sit arbor, ex
qua fructus huiusmodi processerunt. si, inquit, ad fructus
huius secte attenditis, videre potestis, quod ex doctrina
25 eorum oritur regni perturbacio et ecclesie persecucio,
cum velut ingrati filii maternum honorem ferre non
valentes sanctam matrem ecclesiam iure et libertatibus
suis privare satagunt toto visu, sicut insipienti eorum

and hereby to
embarrass

6 ut ACD	id B ^a	10 duplicius B ^a	reser-
vamus B ^a	11 iuramentis ACD	nostramentis B ^a	
12 instar ACD	iustam B ^a	14 continere om. D.	
add. in marg. D ¹	15 undique om. B ^a	probatam (?) B ^a C	
17 eis om. B ^a CD	ni. quae sequebantur erasa B ^a , in		
marg. nimis B ¹ correxit	eis credere B ^a CD	19 sancti-	
tatem correxit B ^a	nomine B ^a	21 interius C, (?) B ^a	
22 potestatis B ^a	25 regni (? regis) A	satagunt B ^a	
visu B ^a	nisi (?) AC	nisi D	sicut om. D,
add. in marg. prima manus			

pag. 336 profert: Mag. Joh. Wiclevus erat corpore macilentus,
extenuatus ac viribus paene exhaustus conversationeque inno-
centissimus 2 cf. Matth. 7.16 13 Matth. 23.24 18 I. Joh. 4.1

doctrinam luce clarius illucescit. insuper et ad divisi-
onem ecclesie per subtractionem obediencie ab ecclesia
romana totis viribus elaborant, et sic ex consequenti
corpus Cristi mysticum precipientes, dum capud a corpore
amputare desiderant, totam ecclesiasticam structuram suis
compaginibus, quantum in eis est, dissolvere et ruere
moliuntur. unde digne heretici sunt censendi, dicente
Decreto dist. vicesima secunda: 'Omnis': 'quisquis cuius-
libet ecclesie || ius suum detrahit, iniusticiam facit, qui
autem romane ecclesie privilegium ab ipso summo omnium
ecclesiarum capite traditum auferre conatur, hic procul
dubio in heresim labitur. et cum ille vocetur iniustus,
hic est dicendus hereticus'. et multe alie sunt leges
huiusmodi. hoc, inquit, me et meos complices fecisse,
quantum in nobis est, sufficienter ostenditur ex premissis.
unde credo, quod positus est hic in ruinam et non in
resurreccionem, sed in signum, cui per dei gratiam
contradicetur. nullus, inquit, estimet, quod dico ista
malo animo. nolo enim teste consciencia malum dicere
alicui. unde diligo ipsum forte melius, quam credit,
cum omnia ista dico secundum regulam caritatis.
videtur michi salva reverencia doctoris, quod hoc
argumentum deficit plurimum secundum infamem bina-
rium tam in materia quam in forma. in materia quidem,
quia falsum pro fundamento sepius assumitur, ex quo
non minus falsum informiter concluditur. nam non
docetur ex cronicis, quod Arriani nimiam penalitatem

Answer to D:
I answer that
his premisses
are false,

1.

1 clarior B^a elucescit CD 2 obediencia D
3 el borant int. l et b exstat rasura, sed in marg. B¹ addito a
emendavit 4 prescidentes C pre ndentes rasura
int. primum e et prius n B^a, sed in marg. B¹ addito ci emen-
davit in precidentes 5 ecclesiam structuris A 6 com-
pagibus D q. quae sequebantur, erasa B^a, sed in marg. B¹
addidit quantum 8 quisquis AB^a quiscunque CD
12 notetur CD 14 meos C mei AB^aD 18 estimet
correxist A 22 A¹ in marg. miniavit Solucio D² in
marg.: responsio 24 in om. D, add. in marg. D¹
25 sepius A frequenter B^aCD 26 minus ACD
inique B^a concluditur AB^aC includitur D

exterius inferebant, sed nimis modicam, cum indigni fuerant vivere super terram. ideo debuerunt macerasse carnem suam, quousque fuissent noscentes veritatem scripture, quam totis viribus depravarunt, et insuper fuissent impotentes ad sinistre seminandum suas hereses et ad palliandum ipsas mendaciis contra scripturam per catervas infidelium, quas illudunt. unde nullus cristianus reputaret eos sanctissimos nisi ex ignorancia vel inadvertentia scripture fuerit maniacus et insanis.

- 10 secundo dico, quantum ad applicationem similitudinis per locum a simili, quod argumentum deficit infamario supradicto. falsum quidem est, quod ego cum meis sequacibus nimiam penalitatem et abiectionem cum apparencia virtutum obicio conspectibus incautorum.
- 15 nam inter alia peccata, de quibus timeo, hoc est unum precipuum, quod consumendo in excessivo victu et vestitu bona pauperum deficio dando exemplum aliis, ut lux et regula sanctitatis vite, quam deberem habere, luceat sacerdotaliter conspectibus laicorum. quod autem
- 20 comunem vitam vivendo frequenter avide et laute madduco, dolenter profiteor, cum, si illud ypocritice simulare voluero, testarentur contra me socii comensales, — et quantum ad formam argumenti est similis cum priori, quo sic arguitur: heretici comuniter adherent infidelibus
- 25 et tyrannis pro defensione sui perversi dogmatis, et ego adhereo cristianis principibus pro defensione catholice veritatis, igitur sum hereticus.

2. but I humbly admit that I have often not given a good example in my manner of living

- tercio videtur michi mirabile, ex quo spiritu doctor 3. imponit michi tantam victus et vestium parcitatem,
- 30 specialiter cum hoc non didicit ex sensu vel testimonio.

1 *preferabant B^aC* indigni *ACD* locus rasmus
B^a, sed in marg. add. (?) B¹ indigni 5 *semi sequitur*
locus rasmus B^a, sed B¹ in marg. addito nandum *restituit*
 seminandum 8 *inadversancia B^a* 9 *insanus A* 13 *A¹*
in marg. rubr. litt.: victus autoris 14 *incautorum* *cor-*
rexit D 15 *D² in marg.: nota* 21 *do ienter rasura*
int. o et i B^a, in marg. B¹ dolenter add. 29 *vi in fine*
lineae scriptum est, ctus et ves *postmodum aliquis (D⁴?)*
addidit in margine

nec credo hoc sibi fuisse revelatum ex spiritu prophecie. ideo non occurrit michi locus, quo illud crederet, si non per locum ab insufficienti similitudine: tu sic facis eo, quod Arrius hereticus, cum quo in aliquo convenis, ita fecit. sed si locus a tali similitudine attendi debeat, evidenci-⁵us sequeretur, Arrius hereticus negavit scripturam sacram, asserendo, quod non debet concedi catholice, Cristum deum simul et hominem secundum formam, quam ewangelium exprimit, || posse pati, et tu sic facis, fol. 43^a igitur tu es hereticus. nam quantum ad penalitatem et¹⁰ vite austeritatem attinet, non dubium, quin baptista, apostoli et multi sancti primitive ecclesie superaverant Arrianos, ymmo beatus Jeronymus, beatus Martinus et ceteri sancti, qui Arrianis in facie restiterunt. ideo si ex nuda similitudine penalitatis cum Arrianis arguendus¹⁵ foret hereticus, isti sancti doctores ex maiori in ista similitudine arguendi forent heretici plus quam ego.

*The Apostles
and many
Saints have
spent their lives
in poverty*

4. quarto videtur michi non sanum iudicium, quo dicit, nos cavere iuramenta extrinseca et laborare in-

1 hoc sibi *ACD* homini *B^a* 3 similitudine *om. D*
5 facit *B^a* 7 concedi *om. D, add. in marg. D¹* 9 et
tu sic facis *ACD* et tunc *rasura*, sic facis *B^a*, in *marg.*
B¹ sic iteravit vitiose pro tu 10 quantum (*expunctum*
et linea del.) penalitatem *D* 11 quin *CD* quoniam *B^a*, (?) *A*
13 beatus *om. B^a*

6 cf. Dorner, *Lehre v. d. Person Christi*, Stuttgart. 1845, I 829 sqq.; Herzog *RE³* I 491; Wetzer und Welte *K.L.³* I 1276: Arius verstand es, alle jene Stellen der h. Sch. in geschickter Weise für seine Lehre umzudeuten. Den Missbrauch von Phil. 2, 5–11 etc. weist Athanasius ausführlich in seinen 4 Büchern gegen die Arianer nach, id quod invenies in Orat. I contra Arianos (S. Athanasii Opp. om. ed. Benedict., Patavii 1777) tom. I pag. 359; 350; 345: περί δὲ τοῦ λέγειν αὐτοῖς αἱ τρεῖς λέξεις ὅτιν ὁ λόγος κτλ. 13 cf. Vincent. Bellov. ed. Bened. (Coll. Vedastini) Duaci 1624 l. XVI cap. 18. Herzog *RE³* VI 105 cf. Vincent. Bellovac. tom. IV Spec. Hist. l. XVII cap. XI: matrem suam convertens, patre in malitia perdurante, cum per totum orbem Ariana heresis pullularet, pene solus constanter obsistens publice virgis caesus et de civitate eiectus Mediolanum venit et inde ab haereticis exturbatus est

trinsecus invidia et rancore. nam licet nobis iudicare
de manifestis criminibus, de occultis autem nequaquam,
sed de operibus bonis de genere, nisi docto in facie
ecclesie, quod fiant mala intencione, non debemus ad
5 deterius iudicare. hoc enim foret temerarium iudicium
a scriptura sacra prohibitum, Matth. septimo dicit Cristus:
nolite, inquit, iudicare et non iudicabimini. multis
enim videtur probabile, quod doctor interpretans opera
bona de genere ad malum, ut puta, perniciosam peni-
10 tenciam et iuramenti abstinenciam ex hoc, quod procedunt
ab ypocrita ex invidia et rancore, incidit in iudicium,
quod ostendit, quod nec servatur forma correptionis
fraterne in modo iudicii, nec dictum illud videtur
consonum confessioni priori. quando autem dedit ista
15 signa incompleta sub quodam involucro verborum comunium,
per que discernit hereticum, scripsi sibi, cum aliqua
pars scole supponit, quod me intelligit in verbis
suis comunibus, respondit, quod non, cum reputat me
virum catholicum. nunc autem effundendo virus col-
20 lectum antiquitus multiplicat argumenta secundum
numerus illorum signorum heretici, et omnia illa ad me
modo applicat singulariter et expresse. constat autem
mundo, quod exhinc non potest convincere, unde si
modo noviter super heresim singulariter impetitus.
25 unde ne materia istius contencionis sit nimis formalis,
statui michi pro tripla regula ex scriptura, quod
primo mundem me cavendo diligencius de culpa, que
michi imponitur. scio enim, quod nimis crebro in-

*I am grateful
for brotherly
admonition,
but I repudiate
false accu-
sations*

1 *D² in marg.*: Nota de iudicio temerario 7 multis etc. *A*
in quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabimini multis enim
videtur etc. *CD*; *B^a*, qui quidem pro enim (altero) scripsit
9 perniciosam *C*, (?) *D*; correctum ut opinor ex simoniam *A*
per simoniam *B^a* 12 correptionis *B^aCD* 14 autem *ACD*
enim *B^a* 19 verum *B^aC* 21 illorum om. *B^a*
24 heresi *B^a* 25 istius *AB^aC* illius *D* formalis *A*
sterilis *B^aCD* 26 *A¹ in marg.*: triplex regula cum
figura manus minio adpicta 28 scio enim om. *B^a*
A¹ in marg. infer. rubr. litt. notavit Autoris virtus magna

6 v. 1 15 involucrum eadem notione ac involicium
et involumen = fasciculus

*I admit that I
have often
acted in unholy
seal, but I try
to amend this*

- misceo zelum sinistrum vindicte cum intencione dextera,
si quam habuero. ideo quoad illud, quod imponit michi,
sub pretensa sanctitate latere ypocrisim, invidiam et
rancorem, timeo michi, quod dolens refero, quod illud
michi evenit nimis crebro, ratione cuius mereor pati
scandala longe plura, quam adhuc michi illata sunt. et
hinc pulsando deum meum oracionibus nitar diligencius
de peccatis spiritualibus, que est solius dei cognoscere,
b. de cetero precavere. — secundo considerans, quod dia-
bolus tamquam leo rugiens circuit querens, quem
devoret, quem non potest devorare, seductum nequicia
manifesta, famam eius inquinare conatur, ut vel sic ob-
probriis hominum et malarum ligwarum subtraccione
deficiat. non conscius michi de crimine manifesto || im- fol. 43^b
posito pacienter sufferam maledictam, quia prima Cor. 15
quarto dicit apostolus: michi autem pro minimo est,
c. ut a vobis iudicer aut ab humano die. — tercio
excusans me a scandalo michi imposito rogabo pro
scandalizantibus, ne livor et zelus vindicte dolorem michi
super priora vulnera superaddant. et ista triplex regula 20
michi necessaria elicitur ex epistola Augustini Ad Cives
d. Yponenses. — quarto quoad fructum secte nostre, quo
assumitur, nos perturbare ecclesiam et niti separare
membra a capite, nitendo destruere privilegia romane
ecclesie, non sum michi conscius quoad ista, cum in- 25
tendo tam in universali quam in particulari, quod des-
truatur peccatum scandali a Cristi ecclesia, quod est
per se causa tocius perturbacionis in populo. ex quo
patet, quod non in predicando veritatem ewangelicam
ad destruccionem peccati, sed in fovendo peccata et im 30

*It is through
sin, not through
the preaching
of the Gospel
that the Church
is disturbed*

5 racione B¹ in marg., rone correxit B^a in textu ver-
borum 7 oracionibus nitar om. D, add. in marg. D¹
9 cetero AB^aC cero (? creo) D, in marg. correxit D³
cetero 11 devora B^a 13 obtraccione B^a, expunc-
tum C, sed C² in marg. obtractacione add. 15 1^a om. A
18 regabo B^a 20 triplex regula om. D 22 4° CD, A in
correctura 50 B^a fructus B^a 30 A¹ in marg. rubr. litt.
addidit conservacio ecclesie peccatum (?) D
destruccio

pediendo, ne lex scripture servetur, turbatur ecclesia,
 licet quantumlibet malum pene sequatur ex primo et
 quantumlibet apparens temporalis prosperitas ex secundo.
 patet ex illo tercio Reg. duodevicesimo dicto Helie: tu-
 5 ne es ille, qui conturbas Israel? et ille ait: non
 ego turbavi, sed tu et domus patris tui, qui dere-
 liquistis mandata domini. sic igitur debet omnis
 catholicus niti unire membra capiti Cristo faciendo in
 casu divisionem hostium crucis Cristi, quia hoc est ad
 10 veram pacem matris ecclesie, licet penalis corporalis
 perturbacio consequatur, dicente Cristo Matth. decimo:
 non veni pacem mittere in terram, sed gladium,
 veni igitur separare hominem adversus patrem
 suum et filiam adversus matrem suam et nurum
 15 adversus socrum suam. venit itaque Cristus ad
 dissolvendum confederacionem fictam inter homines mun-
 danos per superbiam diaboli. illa enim viros forciores
 fallit, cum diabolus rex super omnes filios superbie
 omnes peccatores illaqueat, carnales autem ex vicio
 20 voluptatis carnalis coniuncti sunt per Cristi penitenciam
 se iungendi, sed mundo nupti sunt per Cristi pauperiem
 separandi. qui igitur nititur, quiete fovere populum in
 aliquo horum trium, nititur dissolvere veram pacem,
 quia pacem originalem hominis ad deum, que solum
 25 dissolvitur per peccatum. unde generaliter omnes sancti
 utriusque testamenti ad illum finem fecerunt sedicionem
 in populo, cum aliter non forent milites Cristi exercitus,
 nisi pacem diaboli sibi contrariam niterentur dissolvere.
 unde et istam accusacionem de comocione populi tule-
 30 runt sacerdotes et scribe adversus dominum Jesum

*We bring peace
 to the Church
 by fighting
 against the
 enemies of the
 cross and by
 leading the
 brethren to
 unity in Christ.*

4 illo 3° B^a primo D, corr. in loco raso A 3° C,
 sed illo add. C² in marg. hunc locum A figura manus
 adpicta prae ceteris insignivit 7 mandatum CD 11 se-
 quatur CD 12 A¹ in marg. rubr. litt.: de pace 14 me
 (expunctum et linea delet.) matrem D urum prima litt.
 voculae erasa B^a, sed B¹ in marg. nurum adscribens sanavit
 vocem 16 C¹ in marg.: nota 19 autem om. C, in marg.
 add. prima manus 26 cedicionem D 28 terentur,
 quae praecedebant erasa B^a, B¹ addito in marg. ni ceterorum
 lectionem recepit

Cristum, accusantes eum tamquam hereticum occidendum, ut patet Luc. vicesimo tercio: commovet, inquit, populum docens per universam Judeam incipiens a Galilea usque huc. et sequitur: stabant autem principes sacerdotum et scribe constanter accusantes eum. patet igitur, quod non sequitur: iste cristianus commovet populum ad pugnandum secundum fidem scripture contra diabolum, ergo est hereticus, cum sit signum oppositi.

aa. ex istis perpendi potest fructus || sentencie, quam¹ ofol. 43^c

*but nowadays
the priests seek
the world more
than God and
virtue*

per tempus solícite seminavi. primo discerni potest, quod clerici sunt coniugati cum seculo et per consequens cum mammona ut socio forcius quam cum deo, quia omnes plus remurmurant contra privaciones temporalium quam virtutum.

15

bb. secundo discerni potest, quomodo mundo divites debent a talibus prudenter subtrahere elemosinas corporales, cum nemo debet iugum ducere cum infidelibus confirmando matrimonium tam monstruosum, quin potius dissolvendo.

20

*cc. They ought
to renounce the
world and live
in evangelical
poverty*

tercio, si deus voluerit, possunt de omni genere clericorum hii, quorum corda spiritus sanctus tetigerit, animari ad mundi contemptum et induendum paupertatem ewangelicam propter Cristum. nec credo tantum, fructum procedere ex opinione dicente, quod sacra²⁵ scriptura sit heretica et blasfema.

ff. ulterius quantum ad destruccionem privilegiorum romane ecclesie protestor publice, quod amando et venerando romanam ecclesiam matrem meam desidero

1 cristum om. C, inter rigas add. C² 4 adhuc D,
expuncto ad 8 deabolum B^a 10 A¹ in marg.
infer. (sub col. 43^b) minavit Sedicio male pacis est facienda in
ecclesia A¹ in marg. super. cum sig. marg. minio notavit
Contra clerum mammona desponsatum 12 sunt om. ACD
14 omnes plus scripsi omnes qui plus codd. 16 d (linea
obducta delet.) mundo A 19 quin ACD quoniam B^a
22 sanctus om. B^a tetigerit om. D 29 A¹ in marg.
rubr. litt. notavit privilegia romane ecclesie in quo stant

et procuro defensionem omnium privilegiorum suorum
atque insignium. scio quidem ex fide scripture tamquam
infringibiliter verum, quod omne suum privilegium est
ex deo, et de quanto secuta fuerit Cristum conformius,
5 de tanto amplioribus privilegiis insignitur. illi autem,
qui alliciunt, ut dicta ecclesia plus attendat ad honores
ac prosperitates mundanas, quam ut persecucionem pa-
ciatur propter iusticiam, ut plus apprecietur dotacionem
ac edificacionem cesaris quam capitis sui Cristi, sunt
10 eius subdoli inimici, dicente Cristo Matth. decimo,
postquam docuit, se daturum non pacem mundanam
sponse sue, sed gladium: inimici, inquit, hominis
domestici eius. de hoc alibi.

sexto cum doctor in determinacione multiplici do- 6.
15 cuit ex sanctis doctoribus, per que signa possunt heretici
cognosci, et iam ultimo eadem repeciit applicando ad
me singulariter, que prius dixerat in comuni, restat
colligere, ex quo signo infallibiliter cognosci possunt
heretici, quia certum est, quod nullum signorum in
20 forma, qua michi recitata sunt, probant vel topice quem-
quam hereticum. ideo dico ut supra, quod omnis talis
et solum talis est hereticus, qui scripture sacre verbo
vel opere pertinaciter contradicit. cum enim illa sit
testamentum dei, quod voluit remanere in terris, ut
25 suam voluntatem cognoscerent, patet, quod impossibile
est, nisi per conformitatem ad illam fidelium mentes
unius effici voluntatis. ideo signanter legitur Luc. sexto
decimo: habent Moysen et prophetas, audiant illos.
lex, inquam, scripture sufficit pro instruccione ecclesie,

God's word the
sole law of the
Church

1 *A*¹ in marg. minio: privilegia romane ecclesie in quo
stant 4 iam hinc manus cod. C, quamvis eadem esse
videatur, paululum scripturam variat, sed paulo post prior
modus scribendi redit 6 ecclesia *AB*⁴*C* eciam *D*
12 homines *B*^a 13 domestici *A* 18 *A*¹ in marg. inferiore
cum sig. marg. miniavit Signa infallibilia hereticorum 19 est
om. *A*, int. lin. add. 20 vel *ACD* ut *B*^a 21 *A*¹ in
marg.: quid (? quis) est hereticus *C* prima manus in
marg.: Nota, quis est hereticus *B*³ in marg.: Nota, quod
ille est hereticus et solum talis, qui scripture sacre verbo vel
opere pertinaciter contradicit

*Holy Scripture
alone is the
standard by
which to judge
orthodoxy and
heresy*

et sic omnis hereticus est adversarius legis et propheta-
tarum, ut sepe exposui. unde beatus Gregorius tercio
Moral. super illo Iob. secundo: condixerant enim
sibi, ut pariter venientes visitarent eum, 'condi-
cunt', inquit, 'sibi heretici, quando prava quedam contra
ecclesiam concorditer sentiunt; et in quibus a veritate
discrepant, sibi in falsitate concordant'. volvant et re-
volvant, quicunque voluerint, et non invenient in sanctis
doctoribus vel ratione fundatum, quod quicunque sint
heretici nisi ex eo, quod fundantur in falsitate scripture
sacre contraria, quia veritas scripture sacre non potest
esse ecclesie sancte contraria, || et solum illud dogma
est hereticum, quod est contra ecclesiam. solum igitur
illi, qui contra scripturam sacram, que est carta sancte
matris ecclesie, conspirant et sentiunt, sunt censendi
heretici, eo quod solum illi sunt contra ecclesiam.

ad convincendum igitur hereticos, quod vel false
sentiunt extra scripturam, vel quod de ipsa sinistre
sentiunt, tales, inquam, non solum heretici, hoc est, a
voluntate dei divisi, sed proditores ac persecutores dei
merito possunt dici. unde Crisostomus in Imperfecto Omelia
tricesima quinta exponens illud Matth. vicesimo: assump-

3 condixerunt C	condixerint D	4 visitarent B ^a C
visitarent D; A, sed si	super vi superscripto in	visitarent
emendavit A ¹ (?)	9 fundamentum B ^a	sunt B ^a D
10 ex B ^a	om. D; AC, sed addiderunt int. lineas AC ²	
14 sacram om. B ^a	carta sancte matris ecclesie locus	
corruptus	carta sancte matris ecclesie C	carta
matris ecclesie D; A, sed	sancte add. in marg.	caritas
matris ecclesie B ^a	20 voluntate D ² in marg. corr.	
vocate (linea obducta delet.) D	22 tricesima quinta	
scripsi cum ed. Migne	20 ² AB ^a C	28 D
exponens AB ^a D	super C	ex-

2 cf. e. gr. *De Civili Dominio lib. II* (ed. Loserth) cap. VII
pag. 59: ex quo patet, quod omne falsum seq.; cf. etiam
ibid. 121 sq.; *De Ecclesia* (ed. Loserth) cap. II pag. 40 sqq.;
ibid. cap. XIII pag. 295 sq. cf. Opp. (ed. Migne) Ser. I
75 pag. 622—623 3 v. 11 21 cf. Opp. (ed. Migne)
Ser. Gr. 56 pag. 822—823 (*Opus Imperfectum in Matthaeum*)
22 v. 17—19

sit Jesus duodecim discipulos suos seorsum in
 itinere et ait: ecce, ascendimus Jerosolimam, et
 filius hominis tradetur principibus sacerdotum
 et scribis et tradent eum gentibus ad illuden-
 5 dum et flagellandum et crucifigendum, 'omnis'
 inquit, 'gloria dei et omnis salus hominum in Cristi
 morte posita est. nulla enim est res, que ad salutem
 hominum magis pertineat, nec aliud, propter quod magis
 deo gratias agere debeamus, ideo cum plurima turba
 10 fidelium sequeretur Cristum in via, duodecim apostolos
 tulit secreto et eis tantum sue mortis nunciavit misterium,
 quia semper preciosiore thesaurum in melioribus vasis
 includimus'. plebs igitur propter incapacitatem et mu-
 lieres propter nature sue molliciem excluduntur. sed
 15 post tradit iste sanctus ex predictis verbis ewangelii
 sensum magis mollifluum. 'Cristus', inquit, 'verbum veri-
 tatis est secundum testimonia scripturarum'. unde sicut
 tunc, sic et modo deus tradit eum sacerdotibus et scribis
 ad manifestandum fidem sanctorum et perfidiam iniquorum,
 20 cum tradit eis scripturam sacram, que est verbum veri-
 tatis, et sicut tunc fideles videntes eum pati secundum
 humanitatem non recedebant a fide divinitatis, iniquorum
 autem perfidia, licet intellexerit, eum esse filium dei
 secundum testimonia scripturarum, ausi sunt eum inter-
 25 ficere, sic et modo. 'quando', inquit, 'vides scripturas
 prophetarum, ewangelii et apostolorum traditas esse in
 manus falsorum sacerdotum et scribarum, intellige, quia
 verum verbum veritatis traditum est principibus iniquis
 et scribis', et sicut tunc sacerdotes vel propter vanam
 30 gloriam vel propter avariciam condempnarunt Cristum

*Christ's expia-
tory death
man's salvation*

*Holy Scripture
the word of all
truth,*

1 *A*¹ in marg. infer. rubr. litt.: Mali expositores scripture
 assimulantur Judeis crucifigentibus Cristum, nota bene 6 ho-
 minem *D* 10 fidelium om. *A* 15 post (? plus) *A*
 16 mollifluum *A* in marg. corr. mellifusum *A* in con-
 textu mellifluum *B*^a*CD* 18 *D*² in marg. addidit
 Nota Crisostomus *C*¹ in marg.: Nota 19 manifestan-
 dam *B*^a 20 est *B*^a*CD*, expunctum *A* 27 in-
 telligis *B*^a*D* intelligis (expunctum) intellige *A* 28 verum
 om. *B*^a 29 sicut tunc radendo aliquis correxit *A*

morte cogitantes, quoniam si tenuerint verbum Cristi,
 ipsi sacerdotes esse non possunt secundum legem nec
 ista solempnia lucra percipere, ita nunc impii sacerdotes
 et scribe verbum veritatis dignum iudicant interire,
 cogitantes, quia, si verbum veritatis tenuerint, ipsi sacer- 5
 dotes esse non possunt nec sacramentalia lucra percipere,
 propterea tradunt eum gentibus, id est, populis ineruditis
 et indisciplinatis, qui nec querunt cum timore nec audiunt
 verbum illud, eo quod nomen habent cristianum, mores
 autem gentiles; 'tradunt', inquit iste sanctus, 'verbum 10
 veritatis perversis exposicionibus suis ad deludendum,
 quando simulant, se sequi Cristum, et disputant de eo
 sine timore, non proposito inveniende veritatis, sed studio
 se subvertendo'. 'hoc', inquit, 'modo deludunt verbum
 veritatis videntes eum a mendacibus opprimi quasi 15 fol. 44^a
 mendacium'. et ut videtur michi, flagellant verbum
 scripture ad sensum misticum, quando imponunt sibi, quod
 sit heretica et blasfema. 'et crucifigunt', inquit Crisosto-
 mus, 'dictum verbum et interficiunt, quando falsa con-
 fessione mendacii ipsum in se suffocant et occidunt'. 20
 unde sicut tunc sacerdotes nullam culpam invenientes
 in Cristo falsam accusacionem detulerunt adversus eum,
 sic modo nullam racionem habentes dicere contra scrip-
 turam falsa interpretantur de illa, et falsa proferunt testi-
 monia contra illam. et sicut sacerdotes et scribe cog- 25
 noscentes, quia vere est Cristus, subornaverunt falsos
 testes contra eum, sic modo sacerdotes et scribe hereti-
 corum cognoscentes, quia verbum veritatis est secundum
 scripturas, tradunt eum populis ineruditis, ut diximus,

but our clergy
 abuse it calling
 it heretic and
 blasphemous

1 tenuerint B^aC; A (? tenuerunt) tenuerunt D
 3 impii corr. A 5 quia AB^aC quod D tenuerunt D
 6 sacramentalia AD, expunctum C sacerdotalia B^a, int.
 lin. corr. C² 14 se omiserunt B^aCD; A, sed int. rigas
 add. aliquis subvertende B^a subvertendi D per-
 vertende C de hoc A 18 et om. A, inter rigas additum
 18 et crucifigunt ACD 24 et B^aD quando C et, cui
 quando superscripsit aliquis A

15 eum i. e. verbum veritatis i. e. Christum
 Matth. 26₅₉ sqq. 26 cf. Matth. 26₆₀

21 cf.

qui per ignoranciam verbi veritatis ipsum deludunt et crucifigunt quasi mendacium.

ex testimonio autem istius sancti et aliorum sanctorum elicitur, quod, sicut heresis anticristiana in primitiva
5 ecclesia cepit, persequendo verbum dei in natura corporea, sic eadem heresis continuatur depravando illud verbum, quod est scriptura sacra, adversando sibi tam opere quam sermone. hoc ergo est per se signum cognoscendi hereticum.

10 ulterius quoad prophetiam de ruina mea iuxta 7.
prophetiam Symeonis de Cristo I.uc. secundo, rogo deum, quod, si non sit a deo sententia, quam predico, sed falsitas fidei scripture opposita, quod ruam cum meis
15 fautoribus saltem ab eius defensione temeraria ad lumen fidei resurgendo. et sic videtur michi, quod, sive sim hereticus sive catholicus, quod positus sum in resurrectionem multorum. si, inquam, sim hereticus, sum certus, quod sententia mea ad resurrectionem multorum quia ad declaracionem fidei destruetur. si autem in hoc sim
20 catholicus, sum certus iterum, quod sententia, quam teneo, per organa dei vel ante adventum anticristi vel postea defendetur, quia super omnia vincit veritas verbi dei, ut dicitur tercio Esdre tercio, et sic utrobique vel ad bonum meum vel malum dogma meum proderit sponse Christi,
25 et erit cum paribus ad resurrectionem multorum a voluntabro voluptatum.

quantum ad dileccionem, quam doctor iurat se er- 8.

Whether catholic or heretic, I am certain that I am set for the resurrection of many

1 qui *AB^aC* quia *D* 3 sanctorum *om. D, in marg. add. D²* 4 anticristiva (?) *B^aCD* 6 depravando *C² inter rigas corr.* dampnando (*expunctum*) *C* illud *ACD* idem *B^a* 11 simoenis *C* deum *om. B^a* 17 si, inquam, sim hereticus, sum certus, quod sententia mea ad resurrectionem multorum *om. AD, sed in marg. addiderunt A¹D¹* 19 destrueretur *CD; A, sed ex expunctum, ut destrueretur correct. maluisse appareat* 20 quod *AB^aC* ex *D* 24 malum *AB^a* ad malum *CD* 27 se *ACD* e *B^a*, quae praecedebant, erasit, in *marg. add. s B¹*

ga me gerere plus, quam credo, si veritas ita se habeat,
 deus sibi retribuatur. si sophistice palliat, rogo deum, ut
 de periurio sibi parcat, quia multis videtur, quod mixcio
 mendacii sit malum de genere, et raro evenit, quod
 malum tale bene circumstancionetur moraliter, cum de
 difficultate simplex intencio adiaceat bono extrinseco.
 constat quidem ex testimonio Crisostomi, Omelia septima
 decima Imperfecti, quod licet cristiano, corripere cristi-
 anum, sed oportet cavere, quod vere corripiat de reatu,
 subducto odio pro peccato commisso in hominem, sub-
 ducta itaque iactancia de propria iusticia vel virtute et
 tercio servata forma ewangelica, quod non iudicetur ex
 levi || suspicione ambigua et occulta. que videntur
 multis in ista correptione deficere, cum notum sit michi,
 quod cum duplicitate verborum ad partem in publico
 falsum fingitur et caritativa comunicacio in scriptis
 patule denegatur. ideo timens de malo, quod doctor
 nimis posset ad verificandum prenosticacionem suam
 disponere, licet fuerim citatus ad comparandum nunc
 coram domino archiepiscopo, in quocunque loco fuerit
 sue provincie, timui illo ire. audiui enim, quod dixit
 in sententia, quod modicum et non videbitis me
 et iterum ac iterum modicum et videbitis me;
 si, inquam, vadit ad patrem papam vel archiepiscopum,
 posset faciliter parare michi locum insidiarum et cedis
 corporis, cum multi sunt instructi, deus scit, a quibus et
 qualiter, quod foret elemosina, ut combustionem, occisione
 vel morte alia sim extinctus, in tantum, quod ista argu-

*Summoned
 before the Arch-
 bishop, I refuse
 to appear
 knowing that
 my murderers
 are hired*

1 ita AB^aC illa D 3 mixtio D vicio B^a
 5 A¹ in marg. infer. cum sign. marg. rubr. litt.: Correccionis
 circumstancie 10 subducta itaque ACD subductaque B^a
 13 A² (?) in marg. infimo (sub fol. 44^a) notavit in lingua
 bohemic a byl sem nechuten pyssu (? pyssu), latine: pigebat me
 scribere 15 ad om. B^a 19 disponere in exitu corr. D
 ad AB^aC nunc ad D comparandum A nunc
 om. D 23 et iterum ac iterum modicum et videbitis me
 om. A, in marg. add. A² 24 vel ACD et B^a

7 cf. Opp. (ed. Migne) Ser. Gr. 56 pag. 725 19 citatus:
 mense fere Maii 1378, cf. Matthew, U. E. W. XIV; Buddensieg,
 J. W. u. s. Z., pag. 156, contra Shirley, F. Z. XXXIII, qui annum
 1379 defendit, sed cf. Shirley, Catal. pag. 7 22 cf. Joh. 16 16

menta, que doctor iam fecerat, rotantur comuniter in ore multorum clericorum episcopalium, trahencium ignaros ad infidelitatem, quotquot possunt cum ipsis subvertere etc.

CAPITULUM QUINTUM DECIMUM.

5 Finaliter quoad autoritatem scripture colligendo predicta patet, quod falsificantes scripturam sacram secundum sensum sinistrum nedum tollunt ab ea autoritatem, sed quantuncunque catholicum sensum sciunt ei apponere, faciunt, quantum in se est, autoritatem eius
 10 titubare vel minui. nam adversarii non habent evidenciam nisi topicam, quod, quecunque sit scriptura sacra, igitur locus ab autoritate illius scripture tamquam scripture sacre non est nisi topicus; conclusio enim non est cercior suo antecedente. item nulla conclusio autenti-
 15 catur ex scriptura sacra, nisi in quantum allegatur ad sensum auctoris, sed solum topice est creditum a sic opinantibus, quod iste, quicunque signetur, sit sensus auctoris, igitur locus ab autoritate scripture est eis solum topicus. non enim plus scitur conclusio, quia sequitur
 20 ex sensu scripture, quam scitur, quod datus sensus sit sensus scripture, quod solum scitur topice. item cum fides sit ex auditu, Rom. decimo, videtur, quod plus cognoscitur, quod magister instruens sit verus, quam cognoscitur fides docta, sed solum topice cognoscitur
 25 veritas docentis, igitur et veritas fidei. si enim unumquodque causans magis habet denominationem comunem quam suum causatum, videtur, quod fides adhibita do-

Whoever falsifies Holy Scripture, destroys her authority

1 rotantur *AB^aD*, *C²* in marg. vocantur (*expunctum*)
C in textu comuniter *om. D*, in marg. add. *D¹*
 3 possent *CD* etc. *om. CD* 4 cap. 15^m in fine lineae
ultima capit. antecedentis, ut etc. attingat, miniauit A, et sic constanter; iam hinc notare omittam cap^m 14.
 nota istud capitulum *B³* cap^m 14 *CD* prima manus
 7 autoritatem *B^aCD*, in marg. corr. *A²* veritatem *A* in
 textu 14 suo *om. D*; *C*, sed int. lin. add. *C²* 16 a *AB^aC*
 et *D* 24 dicta (*expunctum*) docta *A*

centi sit maior quam fides adhibita suo docto. sed illa est tantum topica sive probabilis, cum secundum apostolum secunda Cor. undecimo diabolus quandoque transfiguratur se in angelum lucis, igitur et fides elicitur ex scriptura. sed quia videtur novellis, quod iste evidencie eque militant contra quoscumque sicut contra negantes scripturam sacram de virtute sermonis. ideo notandum est, quod licet secundum Boethium tercio Topicorum sint quotlibet loci, qui sunt sedes argumenti. tres tamen sufficit pro presenti detegere. aliquis enim est locus quoad formam, aliquis quoad materiam et aliquis utrimque. quoad formam sunt loci dialectici, ut modi silogistici in qualibet || trium figurarum sicut Aristoteles in libro Priorum. emptimematica vero inductiones et exempla sunt virtualiter silogismi, sicut quotlibet alii modi arguendi in scriptura, qui sunt optimi etiam de forma speciali, licet videantur ignaris inculti.

ad rectificandum autem istos locos formales oportet excludere tredecim fallacias, de quibus Aristoteles in Elenchis, et sic rectificata humana sciencia de forma silogistica atque fallaciis per scripturam sacram directe perficitur suum officium ultimum.

3 2° om. AD 5 novellis C, in marg. cum sign. marg. A² nonnullis AB^aD 8 A¹ in marg. miniavit
Nota de locis argumentorum B^a in marg.: nota hic, quod tres sunt loci, qui sunt sedes argumenti D² in marg. notavit tria loca argumenti boethium A boicium C
boy^u B^a boy^m D 9 secundo (*expunctum et linea deletum*) topicorum D 10 sufficiunt (?) B^aD presenti in marg. corr. B¹ prencipi (?) B^a 11 B^a in marg. addidit loci secundum formam sunt dialectici ut modi silogistici in qualibet trium figurarum 13 sillogistici (? sillogismi) AB^aD 14 docet in B^aCD 17 specialiter B^a 21 directe corr. D 22 officium in marg. C² corr. cum sign. marg. effectum C

3 v. 14 8 Boethius, *Opp. omn. ed. Migne Patrol. Ser. I vol. 64: in Topica Cic. Comment. l. I pag. 104r. Topicorum cap. III pag. 933; de re cf. in Topica Cic. Comment. l. IV pag. 1123* 14 c. XXX cf. ed. Acad. R. Berol. I 46a; vide quoque cap. XXVII ibid. I 43^b; cap. XXIX ibid. 45^b; II 1335^a (*Rhetorica*): τὸ ἐνθὺμημα συλλογισμὸς τις κτλ. 19 cf. supra pag. 1566 20 cf. pag. 345 23

locus autem quoad materiam potest tripliciter variari,
ut aliquis est locus a fide scripture, aliquis ab inventa
ratione et aliquis a testimonio creature. locus autem
a fide scripture est potissimus et certissimus possibilis,
cum solum tunc est, quando magister primus illabatur
et inducit consensum, et illum locum oportet tenere
primatum in qualibet disciplina, sicut patet superius
octavo huius. secundus locus ab inventa ratione deficit
de possibili in materia, cum universale complexum ex-
perimentale quandoque creditur cum errore. et sic de
quidditatibus et passionibus rerum, quas sine autoritate
scripture sacre concipimus. locus autem a testimonio
creature habet quotlibet gradus, ut quandoque sensibilia
inanimata testantur et aliquando homines viva voce.
et in hoc sunt quotlibet gradus, secundum quod testes
sunt fide plus efficaces. et patet, quomodo quandoque
secundum silogismum non peccantem in materia nec in
forma, sed participative utroque contingit arguere se-
cundum varietatem multiplicem.

*Proof from
Scripture is the
possible safest,
the most
original*

ex quibus colligitur cuilibet cristiano conclusio, quod
locus ab autoritate scripture sacre, qui est locus a fide,
est potissimus possibilis. patet ex fide scripture, quam
oportet credere, quod nec potest homo habere priorem
nec cerciorem nec efficaciorum. cum enim tota scriptura
sacra sit verbum domini, quomodo posset esse prior,
cercior vel efficacior testificacio, quam si deus, qui
mentiri non potest, in scriptura sua, que est speculum
voluntatis sue, hoc dixerit, igitur verum. nec oportet,

*and the most
effectual*

2 *B¹ in marg. add.* locus secundum materiam est triplex.
aliquis est a fide scripture et ille est potentissimus, aliquis ab
inventata ratione et aliquis ab testimonio scripture *A¹ in*
marg. super. cum sign. marg. rubr. litteris locus a fide scrip-
ture est potissimus primatum *B^aCD, in marg. A* pre-
dicatum *A in contextu* 8 deficiis *B^a* 10 creditur
om. A, in marg. add. A² 11 passionibus (?) *A* 14 in
viva *CD* 17 non *A* nec *B^aCD* 21 sacre
om. AC, in marg. add. A³C³ 24 sacra scriptura *C,*
sed iteravit C³ in marg. sacra scriptura *D, sed in marg.*
add. D¹ sacra 25 domini *ACD* dei *B^a*

8 cf. supra pag. 192 sqq. (cap. IX)

*Every man
ought to be a
theologian*

*All proofs not
founded on
Holy Scripture
are defective*

catholicum contendere circa probacionem antecedentis,
quia sit sibi scriptura sacra, sicut debet esse ex fide, et
eo ipso magister adest, docens ipsum antecedens et
excitans ad assumptum. nec oportet circa probacionem
ulteriorem contendere. et sicut dixi superius, oportet, 5
omnem hominem esse theologum, habentem primo affec-
tum rectum, et tunc veritas illabitur indeceptibiliter se
ostendens. et ita, sicut omnia flumina currunt ad mare,
sic omnis autoritas creata inititur autoritati prime, ut si
queritur, unde tenet talis forma silogistica, unde est illa 10
maxima particularis vera, vel unde sequitur sensus vel
aliud signum, testis vel ratio humana, dicit michi hoc,
ergo verum. dicitur ad omnia ista, quod ideo sunt vera
et credenda, quia deus dicit illa. cum enim deus dicit
omnem veritatem, patet, quod dictio sua est prima causa 15
cuiuslibet veritatis extrinsece. unde videtur michi, quod
omnis alia evidenciam, que non reducitur ad hoc prin-
cipium, fallit, ideo topica evidenciam respectu conclusionis
vocatur, cum qua stat simul deceptio de eadem, et sunt
tales in gradu multiplici. infallibilis vero evidenciam vel 20
ratio respectu conclusionis est, cui repugnat deceptio
simul, subito et tempore de eadem, ut beati || in patria fol. 44d
pure habent de visione in verbo.

per hoc patet ad argumenta, quomodo catholica
sentencia difert a sentencia scripturam sacram falsantium. 25
ad primum patet, quod falsum assumitur de piis theologis,
cum, quicumque pius theologus intelligit scripturam sacram,
dat sibi debitam reverenciam, non intelligens eam sinistre

1 proba, quae sequebantur, erasa sunt B^a, in marg. B¹
supplevit lectionem aliorum 2 quia AB^aC quod D
scriptura om. D, in marg. add. D¹ 4 assumptum ACD
sensus B^a 8 ostendens AB^a extendens D; C, sed int.
lin. prima manus, superscripto of (7 os). ostendens legi voluit
9 hunc locum A figura manus in marg. adpicta praeter
celera notari vult 10 ista B^aC 16 A¹ in marg.
infer. cum sign. marg. miniavit primum principium arguendi,
item in marg. sinistro nota 18 D¹ in marg. add. nota
quid est topica evidenciam 22 subito A, int. lin. superscriptis
idem voci subiecto subiecto B^aCD 28 ea B^a

5 cf. supra pag. 109
resurrectionem expectaturi

22 i. e. mortui in caelis

ad sensum erroneum. ideo habet evidenciam plus quam
 topicam ex fide, quod illa est scriptura sacra, pro cuius
 certitudine tamquam in causa veri martirii audet mori.
 ideo licet testes faciant evidenciam, quod sensus datus
 5 sit sensus scripture, hoc tamen est per accidens et se-
 cundarie, cum habet per se evidenciam priorem ex fide,
 ut patet ex dictis octavo capitulo de quinque mediis
 veniendi ad sensum scripture. unde comuniter causa
 per accidens concurrens cum causa priori facit effectum
 10 prestanciozem illa causa per accidens, ut calor naturalis,
 virtus informata, motus et multa talia faciunt hominem, qui
 est longe perfeccior, cum sit per se secundum corpus
 et animam a datore formarum. et ita in arte humana
 instrumentum facit ipso perfeccius, in virtutis tamen
 15 perfeccioris effectum. sic etiam noticia sensitiva congignit
 noticiam intellectivam perpetuam plus perfectam, sed hoc
 facit virtute intellectus primi, qui dat ultimum com-
 plementum, sicut dolabra cum aliis causis per accidens
 facit archam. unde tales cause per accidens non per se,
 20 sed in virtute agentis, cuius sunt instrumenta, producant
 accidentaliter ipsis perfeccius, et sic conclusio non est
 cercior suo per se antecedente.

ad secundum argumentum patet, quod minor deficit,
 quia habens quintum necessarium ad habendum sensum
 25 scripture sacre habet plus quam evidenciam topicam,
 cum habet sensum ab illustratione prime veritatis. que
 evidencia currens cum aliis ut fundamentum supportans
 completur in patria, alie autem iuvant, licet sint fallaces.
 unde posito, quod credatur, Petrum esse luxuriosum,

2 topica B ^a	4 licet sensus B ^a	8 A ¹ in marg.
super. (sup. col. 44 ^d) rubr. litt. cum sign. marg. causa per		
accidens virtute esse prioris causat effectum perfecciozem se (?)		
9 priori C, A ¹ in marg. cum sig. marg.	superiori AB ^a D	
10 color A	14 virtute AB ^a	15 effectum A
dolebra CD	25 sacre om. D; AC, sed in marg.	18 dolobra B ^a
utriusque add. prima manus		27 ut ACD vel B ^a
28 sunt B ^a	29 unde ACD	ut B ^a

7 cf. supra pag. 194 sqq. (cap. IX) 18 dolabra i. e.
 securis vel ascia lapidaria 24 cf. supra pag. 201 28 i. e.
 in caelis beatorum 29 Petrus hoc loco non est Petrus
 apostolus, sed 'homo aliquis', ut logici 'Gaio' et 'Balbo' in
 scholis uti solent

*For the truth
 of Scripture the
 christian even
 should die*

quia comptus vel ex signo alio naturali, potest vera fides
 gigni, sed oportet preter hanc evidenciam topicam evi-
 denciam scripture prius inducere veritatem, et hinc
 pretermittentes evidenciam scripture sacre sepius illu-
 duntur. et isto modo videtur michi naturales et medicos 5
 procedere in sua praxi et multo magis astrologos. iudices
 autem secundum leges humanas vix attingunt evidenciam
 topicam sive probabilem, theologus autem infinitum
 excedit has evidencias, cum sit ex inspiratione interna,
 quod sentenciam suam dicit dominus. et contra negantes, 10
 hoc esse dictum domini, unus elevacior non delectatur
 contendere, cum capit hoc ex prima evidencia, alius
 autem inferior docet a posteriori secundum regulam
 quintuplicem supradictam, quod scriptura sacra, que est
 fides catholica, habeat illum sensum. que evidencia 15
 excedit omnem evidenciam topicam, quam habet philo-
 sophus vel populus ab intellectu vel sensu, nisi forte
 quandoque cum theologo capiant ab illa sacra sciencia
 sensum suum. et sic ne pseudo || discipuli fingant, se 20
 immediate habere a deo suam sentenciam, ordinavit deus
 comunem scripturam sensibilem, ad cuius sensum catholi-
 cum capiendum deus non potest deficere, quin semper
 quosdam irradiet, ad quam irradiacionem confert sanctitas
 vite et consonancia cum sensu sanctorum doctorum se-
 cundum etatem ecclesie a fonte sapiencie derivata. et 25
 continuare istam irradiacionem in matre ecclesia est
 theologorum officium, quos oportet stare in suis limitibus.
 unde non licet theologo, fingere aliena preter fidem
 scripture catholice. que si servaverit, erit undique non
 suspectus de heresi. et si queritur, quare non posset 30
 adversarius scripture dicere conformiter ad hec dicta,
 dicitur, quod bene posset, si vellet, sanctificare scripturam,

*It is the duty
 of every theo-
 logian to draw
 only from that
 source of truth*

2 fidei evid. B ^a CD	9 scit D	interna C, inter
lineas addidit C ^a certus	11 elevacior	correxist A
elevacione D	18 capiant C, correxit A	capiens B ^a
capient D	19 se immediate se B ^a	22 quin ACD
quoniam B ^a	24 et correxit A	27 A ¹ in marg.
super. rubris litt.: Theologi officium		30 possit CD

14 cf. supra pag. 119 sqq.

quam maculat. nam, ut dicitur Psalmo undevicesimo: lex
domini immaculata convertens animas, sed scrip-
tura, quam adversarius allegat, est per se ipsum maculata
mendacio, ideo non est sacra. vel si ipsa foret sic falsa
5 et scriptura sacra, totum residuum scripture foret suscep-
tum, quia, sicut offendens in uno factus est omnium
reus, ut dicit beatus Jacobus secundo capitulo, probans
per hoc, quod deus precipit omnia mandata, ideo faciendo
contra unum facit contra deum, qui est omnia mandata.
10 ymmo sicut iniuriens deo, iniuriatur omnibus sanctis,
eciam sibi ipsi, sic offendens in unam iusticiam fit cuique
contrarius, cum virtutes sint connexe, et mandata omnia
debent observari in caritate, qua privantur ex qualibet
prevaricatione. correspondenter, cum dominus dicit
15 quamcunque partem scripture, qui viciaret unam, offen-
deret in omne ens, quia in deum, cuius dictum negaret.
deus igitur non foret sibi autenticus, nisi ex integro
caperet dicta sua.

*God speaking
in it, those who
oppose it contra-
dict God,*

per hoc patet responsio ad tertium. non enim
20 oportet plus credi homini quam mandato, quod docet
ex hoc principio, propter quod est: unumquodque ipsum
est magis, nisi fuerit per se causa conveniens in deno-
minacione, quam plus haberet in virtute sue causancie.
homini igitur creditur non ut sibi, sed ut promulganti
25 divinam sententiam. ideo cum deus posset capere quem-
cunque alium ad illud officium vel sine tali preconione per
se inmediate dare fidem, patet, quod maioritas fidei
redundat in veritatem primo moventem. ideo non debet
credi angelo apparenti nisi secundum iudicium scripture,
30 videndo, si sententia, quam promulgat, sit scriptura
sacra. et hoc credo apostolum docuisse Gal. primo

*even if they
were angels*

1 undevicesimo <i>emendavi</i>	XVIII ^o <i>codd.</i>	3 allegat
om. B ^a 7 A ¹ in marg.: Nota	8 precepit B ^a	10 omni-
bus sanctis AD	omnibus C, in marg. C ² add. sanctis	
omnis sanctus B ^a	11 cuique AB ^a	cuiunque CD
15 in (<i>expunctum</i>) unam D	16 d (<i>expunctum</i> , linea	
obducta delet.) ens A	20 mandata B ^a	24 pro-
mulgati B ^a		

Only as far as
a doctrine agrees
with Holy
Scripture, it is
to be upheld

capitulo, quando dicit: si angelus de celo aliud
ewangelizaverit, anathema sit. non enim debet
credi creature, nisi de quanto loquitur conformiter ad
scripturam. unde scolastici querunt, si angelus petit
adoracionem, quomodo temptatus debet facere. sed
dicendo breviter non ponat obicem ex peccato priori
et non est compossibile, quod deficiat sibi spiritus consilii.
si autem absolute adoraverit malum angelum tamquam
bonum vel Cristum, oportet peccatum precedens esse
in causa peccati sequentis. ideo || oportet consulere
scripturam temptando spiritus, si ex deo sunt. si
autem sit omnino ambiguus, expectet divinum consilium. si
autem consciencia monente habeat maiorem evidenciam,
quod sit bonus, adoret; si et quatenus est huiusmodi,
vel deo placuerit, quod sic fiat, quodsi angelus plus
urgeret, foret suspectus de superba malicia. nam ex
testimonio scripture angeli post incarnationem confitentur
se conservos nostros, non urgentes, ut dulia adorentur,
ut patet Apoc. ultimo. et casus positi, quibus implicatur,
cristianum preter peccatum concludens debere esse per-
plexum, quid faceret, omnes, inquam, casus tales sunt
impossibiles. ideo purget se homo primo contritus de
peccato oblito, deinde consulat deum de faciendo, et
non est compossibile consilium sibi deficere. quod si
deficiat in antecedente, non imponat deo vel scripture
sue calumpniam. nam conclusio scripture est, quod, si
angelus moveat ad conclusionem aliquam, non ponat ille
motus obicem et spiritus dabit consilium.

unde licet quidam doctores ponant, quod tempore
anticristi et suorum discipulorum cogitata sint cristianis

2 credi debet *D*, sed lineolis duabus superscriptis ordinem
verborum restituit 4 *A*¹ in marg.: nota scolasti *A*
6 ex peccatu priori om. *C* 10 *A*¹ in marg. infer. (sub
col. 45^a) miniavit Contrarium scripture non est credendum
17 post *C*, (? plus) *AB*^a*D* 20 debere *ACD* de re *B*^a
omisso be 27 scripturam (*expunctum*) ad *D* 30 cogi.
quae sequebantur, erasa *B*^a, sed in marg. *B*¹ restituit
cogitata

11 cf. I Joh. 4:1
pag. 183 et 248

18 de dulia cf. De Bened. Incarn.
19 Apoc. 22 9; 3

multa remedia ad declinandum suas versucias, videtur tamen michi, quod fides scripture est optimum remedium discernendi, ut puta, si docet et vivit conformiter ad legem Cristi. ideo anticristus non veniet, antequam lex
 5 Cristi sit dissipata tam intellectu quam affectu. nam tempore Crisostomi, ut dictum est proximo capitulo, cepit calumpnia, tempore Machometi amplius dissipata est et a tempore edicionis Decretalium decrevit honor et ponderancia legis scripture continue, quod videtur esse
 10 via preparatoria anticristo. quidam autem dicunt, quod, si anticristus diceret eis, quid cogitant, tunc crederent ei. sed revera illud contingeret ex solercia diaboli vel casu vel permissione divina in penam peccati. alii autem dicunt, dicendum sibi, quod ille propheta rapiat eos ad
 15 tertium celum i. e. ultra visionem corpoream et ultra visionem ymaginariam ad tertiam visionem intellectivam, qua clare videant divinam essenciam, sicut Cristus, propheta noster, rapuit sanctum Paulum, et tunc credent ei. sed adversarii possunt obicere ei, quod Cristus non sic
 20 fecit nisi cum Paulo. ipsi autem fecerunt cum multis nobis incognitis, et precipue hic ad oculum faciunt maiora miracula, quam unquam fecit Cristus. insuper predicant allectiva et iterum possunt transformare hominem et tantum sibi illudere, quod ipsemet testetur licet false,
 25 quod clare vidit divinam essenciam. ideo in omnibus talibus videtur michi summum remedium, solide credere fidem scripture et nulli alii in quoquam credere, nisi de quanto se fundaverit ex scriptura.

Since the time of the Decretals the honour and the importance of the Bible has vanished

The sole remedy is in the return to Bible faith

fol. 45^c unde inter alia signa dispositiva ad anticristum || vide-

2 medium (?) B^aD 4 A¹ in marg. rubr. litteris:
 antichristi adventus 13 A¹ in ultimo marg.: Nota bene
 14 rapiet B^aD 19 ei int. lin. add. A, omiserunt ceteri
 codd. 21 precipue hic A in marg. corr. precipue
 hoc D preter hoc B^a, expunctum A in textu precipue
 precipere hoc C, sed precipere linea deleuit et preter super-
 scripsit C² 22 insuper ACD item B^a 23 all.
 sequitur rasura B^a, sed in marg. B¹ allectiva correxit
 24 licet AB^aC sed D 29 A¹ in marg. super. (sup.
 col. 45^c) miniavit arguitur pro loyca scripture

6 cf. supra cap. XI pag. 257 sqq. et 269 sqq. 18 cf.
 II. Cor. 121 sqq.

*But nowadays
belief is refused
to the words of
God and Christ*

*Even the pope
may wrongly
understand and
interpret Holy
Scripture*

tur michi signum precipuum, quod scriptura sacra sit
tantum hodie, licet ypocritice, parvipensa. concedunt
enim nostri satrape, quod scriptura sacra est utrobique
ad sensum suum verissima, sed, ut verba iacent, est ut
plurimum falsissima. quererem autem a sic dicentibus, s
cum nec debet credi verbis Cristi nec apostolorum pro
illo sensu eliciendo nec conversacioni eorum, a quo
caperet cristianus sensum huiusmodi, et secundum quam
formam verborum. et videtur primo, cum post declina-
cionem ecclesie a logica scripture sit quasi infinita vari- 10
acio logicarum, quod non sit maior ratio, quare imita-
remur unam logicam quam aliam quamcunque. et sic
cum logice possunt quocienscunque et quantumcunque
inter homines variari, videtur, quod totus sensus scripture
potest in processu temporis ad sensum autori contrarium 15
adaptari. item dominus papa vel alia persona magnificata
ad hoc discernendum potest esse ignara sensus scripture
et avara in questu pecunie interpretando scripturam ad
sensem Cristo contrarium, cum ergo omne erroneum
corrigibile potest emendari reducendo ad suum principium, 20
videtur, quod aliqua sit primo recta logica, cui est fun-
damentaliter initendum, que non est nisi forma verborum
scripture. ille enim, qui dedit principium vivendi, dedit
et principium interpretaciones sensuum corrigendi. et
ideo videtur Johannes dicere Apoc. ultimo: si quis 25
apposuerit ad hec, apponat deus super illum
plagas scriptas in libro isto, et si quis diminuerit
de verbis libri prophecie huius, auferet deus
partem eius de libro vite, quia, ut dicit ante, verba

2 hodie *om. C, margini adscripsit C^a* licet *correxerit A*
libet C sed *B^aD* 4 est *om. A, in marg. add.*
6 nec A aut *B^aCD* 9 A¹ *in marg. rubris litteris*
notavit loyca scripture quod p (p *lin. obducta delet.*)
cum A post (? potest) A 11 est CD ratio *ACD*
ideo B^a 13 quantumcunque AD quemcunque B^a
quandocunque C 18 sensu (*expunctum*) D, sed questu
prima manus in marg. corr. 23 veniendi B^a uniendi (?) C
25 iohannem B^a

10 variacio logicarum: *cf. supra cap. III pag. 54*
25 22 18—19 29 v. 6

hec fidelissima sunt. item, ut patet ex dictis et cursu instantis ecclesie, sicut negatur scriptura sacra ut impossibilis et heretica, sic negatur expositio Augustini, Ieronymi et aliorum sanctorum ut eque heretica, sicut
 5 et abicitur logica Aristotelis. et cum non sit ratio, quin per idem negare liceret expositionem modernorum doctorum, et sic circulariter sine fine, sequitur, quod instabilis foret autoritas sensus scripture. Augustinus enim elicit ex sensu scripture, quod tota ecclesia est unus
 10 homo, quem beatus Gregorius vocat personam, et sic de universalibus ex parte rei, de renunciacione temporalium, de non possidendo temporalia, et ita de aliis, que sunt hodie contrariata, dicendo, quod verba istorum sanctorum erant falsissima, cum defecerunt in logica. igitur oportet
 15 vel dare glosam glose eorum vel dicere, quod heretice exposuerunt scripturam. si igitur non sapimus verba Cristi in forma sua nec verba sanctorum doctorum, que nobis autoritas, quod capiantur verba nostra in forma sua? item omnis opinio, que est inductiva scismatis et
 20 dissensionis a fide Cristi, est fugienda tanquam erronea. sed huiusmodi est opinio supradicta, ergo etc. minor patet ab effectu, quo videmus, postquam logica scripture dimissa est, divisi sunt postillantes in exponendo scripturam ad sensus contrarios variantes in logica, et cum
 25 observacio legis Cristi in laicis sequitur intellectum doc-

The authority of Holy Scripture does not depend on the way it is interpreted

1 *A*¹ in marg. infer. cum signo marg. rubr. litt.: Ex-
 positioni sanctorum doctorum est standum 3 impossibili *D*
 expositio in marg. *B*¹ correxit ita ut vix legi possit
 locus rasmus *B*^a 4 Ieronimi om. *CD*; *A*, sed in marg.
 addidit locus rasmus *B*^a, add. in marg. *B*¹, sed nomen
 vix legi potest 5 quin *ACD* quoniam *B*^a 13 isto *B*^a
 16 hunc locum *C*¹ figura manus in marg. posita, *A*¹ duobus
 punctis insigniuit 19 cismatis *B*^a 20 dissensionis *A*
 dissensionis *B*^a*C* dissensionis *D* 21 ergo inter lin.
 add. *A* minor *C*, in correctura *A* maior *B*^a*D*
 22 logica (linea delet.) logica *D* 23 sunt om. *B*^a

8 cf. Aug. Opp. multis locis, e. g. tom. XII 429; II 579;
 V 129; 112; 193; 194; 216; 456; 464; 703; 743; 784; 820;
 944; 1042; VI 129; 217; 838; 964; 1003; 1005; 1038;
 VII 498; IX 609; XI 82; XIII 41 10 cf. Opp. (ed.
 Migne) Ser. I 79 pag. 40; 62; 602

*We must stick
to the consensus
of the old doctors
in order to
prevent arbi-
trary inter-
pretation*

*Interpretation
is not Holy
Scripture*

torum sensum scripture exponencium, || patet, quod ne-
cesse est stare concorditer exposicioni sensuum, quos fol. 45^d
sancti doctores concorditer elicuerant. aliter enim liceret
extorquere sensum scripture ad votum peccantis, quod
hodie incipit in multis. quomodo, queso, possit esse
maior cathaclismus diffidencie in verbis domini quam
dicere, quod illa sunt impossibilia sicut et verba sanc-
torum doctorum ipsam scripturam exponencia, sed verba
mea verbis eorum contraria sunt infringibiliter vera ex
recta logica. revera, ut dixi superius, hec non sunt verba 10
exponentis, sed destruentis, non verba postillantis, sed
autoritatem evacuantis, cum omnis exposicio explanat et
defendit expositum et non negat ipsum, sed concedit ut
compendiosum theorema, super quo ut fundamento stillat
sensum confirmatum. exposicio quidem non est scrip- 15
tura sacra, sed eius prece vel ancilla, non negans do-
minam suam, sed ex verbis propriis, que mutuatur de
domina, ipsam reverenter detegens et explanans. item
quedam epistole decretales, ymmo carte et instrumenta
sunt sic composita, quod non licet addere vel minuere 20
nec glosas eis imponere, nisi forte approbando tenorem
verborum et sensum eorum de virtute sermonis, sed
logica scripture sacre, que est forma verborum Cristi,
est perfectius composita et plus autorizata, ut concedatur
in sua forma, igitur illa regula est de illa potius obser- 25
vanda. assumptum patet de illa Decretali in sexto
Decretalium: 'Exiit, qui seminat', ubi Nicolaus tercius

2 non (*expunctum*) quos A 4 precantis D 6 cathaclis-
mus A diffidencie B^aCD, in marg. *correx*it A difficie A
in textu quam ACD quod B^a 11 postulantis B^a
13 oppositum (*expunctum*) expositum D 14 theorema B^a
theorema C, (? theorema) D 15 confirmatum C, *cor-*
*rex*it A confirmativum B^a, (?) D A¹ in marg. *super-*
minio: exposicio est prece vel ancilla textus 21 apponere B^a
23 cristi C om. B^aD; A, sed int. *lines add.* 26 vera
(*expunctum*) decretali D in ACD et B^a 27 nichilo-
minus (?) A, sed *emendatum in marg. in* Nicolaus

10 cf. pag. 385 14 'stillare', vox italica (a stilus = for-
mula, methodus conficiendi acta forensia), significat 'obtinere',
usurpari 26 C. J. C. (Friedberg) II (Sexti Decretal. l. V)
c. 3 tit. XII pag. 1100 sqq.; cf. etiam pag. 1120—1121

excommunicat eos, qui secundum glosam declinantem a litera depravant vel detorquent eius sententiam. et de bullis, cartis ac instrumentis patet, quod illicitum est verba subtrahere. et minor argumenti patet ex fide, qua

The divine authority superior to Decretals and Bulls

debemus credere, spiritum sanctum dedisse legem scripture in forma, quam voluit suam ecclesiam observare, cuius autoritas precellit omnem auctoritatem creatam, et efficacia sentencie est magis utilis ac forma verborum plus venerabilis quam sententia vel locutio aliena.

item, ut superius dixi, omnis theologus catholicus tenetur discere modum loquendi scripture, ut recte habeat sensum suum, si hoc non faceret, nisi disceret logicam suam, ut ipsa utatur, et per consequens non aliam introducat, que sit sibi contraria. igitur omnis theologus tenetur cavere de logica scripture sacre contraria. cum igitur omnis logica dictans, quod scriptura sacra sit heretica et blasfema, sit sibi contraria, videtur, quod omnis talis logica sit a pio theologo detestanda. logicam enim, que contrariatur logice scripture et docet,

The modern doctors contradict the arguments of Holy Scripture

scripturam sacram esse tam pravam, oportet esse scripture contrariam. nec potest fingi, quod logica scripture et logica, secundum quam moderni falsificant scripturam, sint consone, sed omnino contrarie. ideo una logica existente vera et recta reliqua erit falsa et iniqua.

nemo itaque disceret logicam sic iniquam, cum nemo deberet || male facere. quamvis enim expedit cognoscere fallacias, ut venenum sophisticum excludatur, tamen illicitum est, discere vel noscere fallere, quia sic liceret, discere logicam perversam ad negandum fidem catho-

2 dampnant C (*nec expunctum nec linea obducta delet.*),
depravant *superscriptis* C² 4 A¹ in marg. *miniavit*
Nota argumento B^a 5 legem *iteravit, alterum expunxit* D 6 legem (*expunctum*) ecclesiam suam D
19 logica AB^aC 23 et ideo D et (*expunctum*)
ideo C 25 diceret B^a 27 A¹ in marg. *super. (super. col. 46a) rubr. litt.: forma scripture non est neganda* 26 D¹
in marg.: *sophisticum* 28 quia AB^a quod CD 29 perversum B^a

licam. ex talibus evidenciis dixi alias, quod quolibet logica
 extera est eo melior, quo est scripture sacre conformior.
 unde non video utilitatem in extraneacione a logica scrip-
 ture nisi ad tollendum vel minuendum eius autoritatem,
 ut quilibet logicus posset ad votum fingere sibi sensum, 5
 quia negato fundamento non docetur nisi topice, quod
 iste vel ille sit sensus scripture sacre, sed declinantes a
 veritate scripture procedunt heretice per vias contrarias
 semper in peius sese precipitantes, quousque demum
 incidunt in laqueum, quem fecerunt. ideo dicit beatus 10
 Gregorius duodevicesimo Moral. cap. sexto decimo, dum
 'hereticos eisdem verbis atque sentenciis, quas proferunt,
 vincimus, quasi elatum Goliath suo gladio detruncamus'.
 et cum semper 'a veritatis cognicione deviant', ut dicit
 beatus Gregorius lib. duodevicesimo cap. tercio decimo, 15
 necesse est, ut 'continue ad deteriora ruant', ut dicit
 lib. tercio cap. vicesimo quinto. et ratio est, quia 'con-
 tempnunt comunem scienciam', que est sciencia scrip-
 ture catholice, ut dicitur lib. quinto Moraliu cap. vice-
 simo tercio: 'et quedam nova semper exquirunt, que 20
 sociis insinuare' refugiunt. ideo ad salvandum tyriacam
 contra hereticos oportet cavere, ne semper seminetur
 novitas inaudita, quod scriptura sacra sit heretica et
 blasfema. ideo videtur michi, quod totum illud genus
 hominum, ymmo cetus scripture adversancium debet 25

*To accuse Holy
 Scripture as
 heretic and blas-
 phemous is an
 unheard of
 novelty*

2 in eo D 5 vocum D 7 iste A, sed in marg.
 add. vel ille iste vel iste B^a ille C, sed C² margini
 adscripsit vel ille iste D sacre om. B^a C¹ in marg.:
 Nota q sese AB^aC sepe D 11 sexto decimo scripsi
 ex auctoritate edit. Migne 6° codd. 15 decimo tercio
 scripsi ex auctoritate edit. Migne 7° codd. 17 vicesimo
 quinto scripsi (Migne) 16° codd. est om. B^a 19 vice-
 simo tercio emendavi sec. Migne 17° codd. 21 semper
 (linea deletum) insinuare B^a 22 semper seminetur B^aCD;
 A, sed in marg. supseminetur (?) additum est

1 de loco, ubi in libris prius scriptis propositio: quolibet
 logica etc. invenitur, ambigo; fortasse in animo habet
 JW Proëmium Logicae I (ed. Dąbiewicki) pag. 1
 11 cf. Opp. (ed. Migne) Ser. I 76 pag. 50 15 cf. ibid.
 pag. 48 16 cf. ibid. Ser. I 75 pag. 623 19 cf. ibid.
 pag. 703 21 de tyriaca cf. pag. 291

defendere veritatem scripture ex integro, ne forte detur
 scripture sue glosa extraordinaria cassans suum propo-
 situm, ut puta, quod non dicit talem sententiam nisi
 opinative vel in ludo, aut quod loquitur solum recitative
 sive yronice, vel tercio, quod loquitur interrogative, non
 assertive et colorare glosam ex scriptura et illis contra-
 dicentibus procedere contra eos in factis ac mutando
 significaciones terminorum, quibus communicarent suos
 conceptus, sicut in penam peccati ligwe confuse sunt
 10 ligwe in edificacione turris Babil, Gen. undecimo-
 unde idem periculum previdit, ut estimo, Augustinus
 primo De Doctrina Cristiana, tricesimo sexto cap., ubi,
 postquam ostenderit, quod 'si quis in scripturis aliud
 sentit quam ille, qui scripsit, illis non mementibus
 15 fallitur'. 'asserendo', inquit, 'temere, quod autor non
 sensit, plerumque incurrit quedam alia, que illi sentencie
 discordant, fitque, ut amando sententiam suam scrip-
 ture incipiat offensior esse quam sibi. quod malum, si
 serpere siverit, evertetur ex eo'. 'per fidem enim am-
 20 bulamus, non per speciem. titubat autem fides, si divi-
 narum scripturarum vacillet autoritas, porro fide titubante
 eciam caritas ipsa langwescit. nam si a fide quisquam
 fol. 46b ceciderit, a caritate eciam || necesse est, ut cadat'.

ex deacceptacione autoritatis scripture in suo robore
 25 antiquo. et patet, quomodo falsificantes scripturam

Scorning old
 Bible-truths is
 at the root of
 all evil

7 contra (*expunctum*) procedere A ac A, *expunc-*
tum C aut B^aD mutando ACD numerando B^a
 10 babel B^aD 11 idem A illud B^aCD 12 locum
 hunc A¹ *figura manus in marg. miniata praeter ceteros*
notari vult tricesimo sexto *scripsi secundum Maurinos*
 XLII° cuncti codd. 13 quod om. D 17 ut om. A,
add. in marg. sunt (*expunctum*) sententiam A 19 A¹ *in*
marg.: nota. paulo *infra figura manus miniata* 20 speciem B^a
 spem ACD titubabit B^a divinarum ACD senten-
 ciarum B^a A¹ *in marg. infer. miniavit* Titubat fides, si
 scripturarum vacillat autoritas 22 quisque B^a 23 A¹ *in*
marg. infer. (sub col. 46^a) rubr. litteris: Contra hereticos quo-
 modo est disputandum, et nullus debet debet (*sic*) trahere verba
 autorum ad sensum alienum 24 omnia mala *margini ad-*
scripta A

11 cf. Opp. tom. III 22
 pag. 23

15 cf. ibid. (cap. XXXVII)

sacram et eligentes sensum eis placitum diferunt ab aliis, qui dicunt, quod est ex integro verissima secundum formam, quam deus tradidit.

Truth being the word of God is not different in degrees

sed ulterius dubitatur de gradibus autoritatis scripturarum. et videtur primo, quod omnis veritas sit paris

autoritatis cum qualibet. nam omnis veritas in quantum huiusmodi est verbum domini, omne verbum domini est paris autoritatis cum quolibet, tum quia est essencialiter summa autoritas, tum etiam quia ab equali autore procedit, igitur omnis veritas est equalis veritatis cum qua-

The authority of Christ,

libet. item si veritas caperet gradum autoritatis ab immediato autore, tunc videntur sequi tria falsa. primum, quod omne verbum Cristi sit infinitum maioris autori-

of the Apostles

tatis quam verbum alterius autoris scripture; videtur secundo, quod illi septem autores novi testamenti, scilicet Petrus, Johannes, Jacobus, Mattheus, Judas, Marcus et Lucas scripserunt scripturas disparis autoritatis, sicut et ipsi erant disparis autoritatis et sanctitatis, quod non videtur conveniens, cum uno ore locuti sunt, ut dicitur Act. tercio. item videtur iuxta illud, quod epistole de-

and Decretals

cretales vel sint paris autoritatis cum epistola beati Petri et per consequens excedentes decreta et epistolas Pauli ac aliorum sanctorum, vel, si sanctitas vite aut veritas sentencie attendatur, tunc a probabili sancti quatuor doctores cum aliis sanctis postillantibus scripturas forent in scriptis suis maioris autoritatis quam aliqui pape vel cardinales in scribendo epistolas decretales.

4 *A¹ in marg. miniavit gradus autoritatis scripturarum*
B⁴ in marg. notavit argucio de gradibus autoritatis scrip-
 ture 5 *A¹ in marg.:* 1 9 autore *ACD* auto-
 ritate *B^a* 10 veritatis *AD* autoritatis *B^aC*
 11 veritas *ABⁿC* verbum *D* *A¹ in marg.:* 2
 12 1° *CD* 18 et om. *B^a* 19 sancti ut *B^a* ut *C*,
 sed sancti *int. lin. add. prima manus* 20 *A¹ in marg.:* 3
 22 petri *deest B^a, ubi locus rarus est, in marg. postea*
additum petrus. *nisi fallor; vix legi potest* 25 aliis
 sanctis *ABⁿC* suis aliis *D*

20 v. 21; 24 25 quatuor doctores: *Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Gregorius*

hic oportet primo supponere, quod autoritas sit illud, quo quis est formaliter autor. secundo oportet distingwere, quomodo aliquis est autor de se et in se, ut solus deus, et aliquis participative et derivative ut homines, quibus deus participat potestatem suam ad utilitatem ecclesie. et iste autoritates infinitum distant et sunt satis equivoce, ratione cuius professor scripture catholice posset vocare secundam potestatem non auctoritatem, sed vicarium officium ad preconizandum sensum domini. tercio oportet notare, cum autoritas primo modo dicta sit idem cum autore, autoritas autem secundo modo dicta sit accidens respiciens principium, a quo, et finem, gracia cuius, patet, quod, sicut dupliciter potest intelligi veritas, sic dupliciter potest intelligi veritatis autoritas. potest enim intelligi veritas sicut entitas quoad esse suum primum, et sic omnis veritas est deus, sicut omne ens est deus, vel quoad esse secundum, quod est existencia in genere. et sic sunt multa genera veritatum.

*The nature of
absolute and
relative
authority*

correspondenter potest intelligi autoritas participata vel quoad principium, a quo manat, vel quoad finem, gratia cuius ordinatur, vel utrumque. secundo modo prelati super inferiores sunt maioris auctoritatis quam illi, sicut prius in dignitate, vel natura est maioris auctoritatis quam suum postpositum apud deum.

istis premissis potest dici quadruplex conclusio. prima, sicut beata trinitas est eiusdem summe et simplicis auctoritatis in se, sic omnis veritas dicta ad

1 *B¹ in marg.:* nota nota *A¹ in marg. extremo:* quid est auto, quae sequebantur abscissa sunt 2 formaliter correxit *B^a* 4 et *AB^a* vel *CD* 7 confessor *D*
14 *A¹ in marg. miniavit* equivocacio auctoritatis sic dupliciter potest intelligi veritatis autoritas. potest enim intelligi veritas *om. B^a* 16 primum *ACD* principium *B^a*
17 est (*prius*) *om. B^a* 22 super *AB^a* sive *D* sanctis expunxit et in marg. emendavit in super prima manus *C*
24 prepositum *D* 25 quadrupliciter *D* 26 *A¹ in marg. super. cum sig. marg. nolavit* omnis veritas est paris auctoritatis cum qualibet quoad duplicem rationem in marg. sinistro: prima conclusio 27 ad *om. A*

16 cf. hanc thesin in scriptis a *JWo prolatam Pol. Works pag. 190; 343; De Dom. Div. 64; 93; 156 et saepius alibi*

*Truth is agree-
ment with the
divine intellect,
therefore Holy
Scripture in all
its parts is of
the same
authority*

extra est paris autoritatis cum qualibet secundum duplicem
racionem. si enim in veritate attenditur dicentis autoritas,
cum deus dicit omnes veritates huiusmodi, quis dubitat,
quin quoad hoc omnis veritas parificatur in autoritate
cum qualibet? et iterum, quantum ad equacionem cum
primo intellectu, idem sequitur, cum adequacio non sus-
cipit magis et minus, sicut nec equalitas. veritas itaque,
cum diffinitive sit adequacio rei ad intellectum divinum,
non suscipit magis et minus quoad racionem veritatis.
ex quo patet corellarie, quod tota scriptura est paris
autoritatis secundum singulas eius partes. patet eo, quod
tota scriptura sacra est unicum verbum dei, et autores
nostri non sunt nisi scribe vel precones dei ad scribendum
suam legem, quam eis dictaverit, et non autores nisi
equivoce in comparacione ad eum. et ad istam senten-
ciam vadit prima ratio.

secunda conclusio: licet omnis veritas causata sit
paris autoritatis cum qualibet quoad duplicem raci-
onem, tamen veritates distincte formaliter et sub-
iective sunt autoritatis disparis proporcionaliter, ut sunt
magis necessarie vel priores. prima pars patet ex
hoc, quod omnis veritas sicut omnis entitas secundum
primam racionem veritatis est ipse deus, sicut dicit
Augustinus in libro suo De Veritate et patet in materia
De Ydeis, quomodo omnis creatura secundum esse
intelligibile est deus ipse iuxta illud Joh. primo: quod
factum est, in ipso vita erat. et secunda pars patet

4 parificatur B^aCD , A^2 in marg. cum signo marg.
perficiatur A in textu 6 equacio B^a 7 magis AB^aC
maius D A^1 in marg. rubr. litt.: quid est veritas
9 magis AB^aC maius D 10 corellarie ACD
correlative B^a A^1 in marg. super. cum signo marg.
miniavit Tota scriptura est paris autoritatis 17 A^1 in
marg.: secunda conclusio 24 augustinus CD ansel-
mus B^a ; A , sed in marg. emendavit in augustinus ut
expuncto superscripsit et D materia: iam abhinc rigae
et verba in cod. C magis inter se distant

24 cf. Opp. tom. I 162; 228; 261; 752; 976; 981; III 150;
II 379 25 hunc JW's librum, publici iuris hucusque non
factum, conferre non potui 26 v. 1—2

ex hoc, quod accidentalis autoritas et respectiva rei
capitur penes eius bonitatem vel prioritatem. a quo
modo loquendi dicunt politici, quod superior prepositus
est maioris autoritatis quam eius vicarius et pater vel
5 senior est maioris autoritatis quam eius filius. et sic
originatur in lege nature autoritas sacerdotis secundum
ordinem Melchisedech. si enim rex regum decrevit,
quod posterior tempore caperet esse suum a priori, quare
non foret prior in quantum huiusmodi pocior dignitate?
10 in sacerdocio vero legis graciae debent attendi carismata,
quibus deus dotaverat presbiteros sacerdotes sine diffe-
rentia etatis, corporis, et secundum hoc vocantur presbi-
teri, id est seniores. ex quo videtur corellarie sequi,
quod sacerdotes legis graciae sunt plus honorandi quam
15 sacerdotes legis nature vel legis levitice. patet ex hoc,
quod insignia eorum, cum sint bona graciae, sunt pociora
insigniis aliorum et per consequens, si illis desunt dicta
insignia, tunc sunt vasa mortua plus abiecta. et sic
intelligi potest dictum apostoli prima Thym. quinto:
20 qui bene presunt prebiteri, duplici honore
habeantur digni, maxime, qui laborant in verbo
et doctrina. cum enim ille honorandus sit, quem
rex voluerit honorare, ut dicitur Hest. sexto, patet,
quod presbiter Cristi ex ratione, qua deus honorat eum
25 sacerdotali carismate, sit a subditis honorandus, et cum
in vanum accepisset gratiam dei, nisi perficeret sacerdotis

*The authority
of the priesthood
under the new
covenant*

4 quam eius vicarius et pater vel senior est maioris auto-
ritatis *omiserunt D; A, sed A² add. in marg.* 5 est
om. B^a quam *ACD* quod *B^a*, *sed B¹ emendavit*
in marg. in quam 7 decreverit *B^a* 8 t (ex-
punctum) caperet *D* 9 quantum *ACD* quem *B^a*
10 *A¹ in marg. minavit* autoritas sacerdotis < legis grature
11 dotaverit *B^a* presbiteros *B^a*; *A, sed sacerdotes cum*
signo post presbiteros posito in marg. addidit sacerdotes
presbiteros *CD* 13 correlative *B^a* 14 graciae sunt
plus honorandi quam sacerdotes legis *om. B^a* *A¹ in*
marginē rubris litteris scripsit honoratio sacerdotum 19 Mt
(expunctum) Thym. *D* 20 habeantur digni *A* digni
habeantur *B^aCD*

officium, patet, quod ex hinc reciperet honorem secundum, sed maxime, si consolatus in scriptura instanter predicat legem Cristi.

*Authority of
Holy Scripture
infinitely
superior to all
human authority*

tercia conclusio: tota scriptura sacra quoad auctoritatem capitis. || ecclesie est infinitum maioris auctoritatis, fol. 46d
quam aliqua scriptura aliena quoad autenticacionem sui proprii et privati auctoris, patet ex hoc, quod Cristus ex gracia visionis infinitum excellit quemlibet alium fratrem suum. sed ut autor ad autorem, sic auctoritas ad auctoritatem, igitur conclusio. unde Augustinus super illo 10
Psal. centesimi quadragesimi primi: absorpti sunt iuxta petram iudices eorum, 'petra', inquit, 'erat Cristus, iuxta quem comparati ipsi iudices, magni, potentes et docti absorpti sunt. dixit de moribus vel quamcunque sententiam Aristotelis. adiunge illum petre, et absorptus 15
est. quis est Aristoteles? audiat, Cristus dixit et aput infero scontremescit. dicit hoc Pictagoras, dixit hoc Plato. adiunge illos petre. compara auctoritatem eorum auctoritati ewangelice, compara inflatos Cristo crucifixo' et absorpti sunt. et post probat auctoritatem Cristi ex hoc, 20
quod 'ipse fixit crucem suam in cordibus regum, mortuus est et resurrexit' resumendo animam, quod dicti iudices non possunt facere. 'tamdiu', inquit, 'videntur aliquid dicere, donec comparentur petre. propterea si inventus fuerit aliquis hoc dixisse, quod dixit et Cristus, gratulamur 25
illi, non illum sequimur'. nam si qua vera loquitur, prior est ipsa veritas. et sic intelligitur dictum Augustini se-

4 *A*¹ in marg.: terciā conclusio 8 unionis *B*^a *CD*
quantumlibet *B*^a 10 Joh. omelia (*ambo expuncta*) illo *D*
13 sunt (*expunctum*) ipsi *D* 'magni' scripsi magis codd.
*A*¹ in marg. minavit nota 14 *A*¹ in marg. super. cum
sig. marg. rubr. litt.: auctoritas Cristi absorbet aliorum; figura
manus in marg. adpicta locum praeter ceteros valere voluit
15 illum *expunctis* i et altero l *A* legit lum 17 dixit *B*^a *C*
pithagoras *A* pithagoras *B*^a pictagoras *CD* 18 ille *B*^a
19 cristo om. *CD* 25 gratulemur *AB*^a 26 et non *B*^a

10 cf. *Opp. tom. VI* 1016—1017 11 *Ps. 141* 6, sed in
Vulgata legitur: iuncti petrae 27 hoc dictum Aug. in
eius operibus nusquam inveni; de re frequenter Aug. dis-
putat, cf. *Opp. tom. I* 142; 262; 272; 286; *X* 267; *IX* 405—406;
361; *XIII* 310; *III* 172

cundo Super Gen. Ad Literam decimo, quod maior est scripture sacre autoritas quam intellectus humani capacitas.

ex istis patet, sive Aristoteles fuerit in limbo patrum sive in inferno dampnatus, potuit videre ex potestativa
5 autoritate, qua Cristus spoliavit infernum, quod nullus alius homo potest in autoritate parificari ad ipsum, non, inquam, videtur michi utile vel subtile discutere, utrum Aristoteles dampnatus fuerit, sed quomodocunque de ipso fuerit, non dubium fidei, cum Aristoteles vidit
10 Cristum in triduo mordere animas de inferno et angelos tam bonos quam malos parere sibi in quocunque, quod fieri voluerit. videre potuit, quod fuit quantumlibet maioris autoritatis quam aliqua alia creatura et nullum dictum suum valere, nisi de quanto traxerit a Cristo
15 originem, cum sit veritatis primum principium.

quarta conclusio est, quantum ad proximum conditorem vel autorem attinet: quelibet pars scripture sacre est infinitum maioris autoritatis quam aliqua epistola decretalis, patet sic: quelibet epistola decretalis est con-
20 dita per aliquem papam, Cristi vicarium cum suis subditis; quelibet pars scripture sacre immediate et proxime autorizatur per deum, igitur conclusio. suppono maiorem ex diffinitione quid nōminis, cum omnes epistole decretales sunt tradiciones humane, adinvente post dotacionem
25 ecclesie super correccione errorum in ecclesia contingencium. sed secus est de quacunque parte scripture sacre, cum verbum dei adinvenit omnem eius scienciam et immediate tradidit scribis suis, qui nichil addiderunt de adinvencionibus propriis, sicut oportet ex fide scripture
30 supponere. et hinc tam crebro dicunt prophete: hec

Each part of Holy Scripture superior to the Decretals, these being human traditions

3 quod sive B^a, C² superscripto quod voci sive 3 patrum
in loco raso corr. B^a, iteravit B¹ in marg. 4 dampnatus
in fine corr. A 5 spoliavit B^a 8 scilicet A sed B^aCD
9 isto B^a 13 autoritas A 14 d (expunctum) traxerit A
16 A¹ in marg.: quarta conclusio B³ in marg.: nota
18 A¹ in marg. infer. cum sig. marg. rubr. litt.: decretalium
comparatio ad scripturam 22 auct. sequitur rasura B^a,
in marg. supplevit autorizatur B¹. 25 erroris B^aD er-
rorum et contingencium corr. in exitu utriusque A con-
tingentis B^aD 27 sacre C, om. B^aD; A, sed in marg. add.

*The whole Bible
in the firm unity
of its parts is
the law of
Christ and the
Church*

dicat dominus, et apostolus secunda Cor. tredecimo, alloquens querentes evidenciam, quod hec dicit dominus, an, inquit, experimentum queritis eius, qui in me loquitur, Cristus? et ita oportet ex fide credere de tota scriptura, cum ubilibet sit connexa, ut patet ex dictis nono et decimo capitulis. et ad hoc habemus nedum testimonium || scripture et operacionem ecclesie, sed concorditer omnes fideles istam sententiam attestantes. irracionabile quidem fuisset, cum Cristus debuit dare legem scripture sue ecclesie, nisi ipsemet dictasset eam in cordibus scribarum humilium, excitans eos ad formam scribendi et ostendendi, quam ipse elegerat. hoc autem non oportet sic credere de aliis apostolis vel Petri vicariis, quod, si congregarunt unam sententiam scripture prius absconditam, que sit paris autoritatis cum scriptura sacra quoad deum, iuxta conclusionem primam et secundam non tamen esse potest, quod parificetur in autoritate quoad proximum eius conditorem. nam tunc, in quantum iste vel iste Petri vicarius sic asserit, est sic verum, et tunc indubie foret Cristus. sed in quantum aliquis autor secundarius scripture sacre sic movetur a deo ad taliter promulgandum est ipsa summe autentica quoad deum. et per istam distinccionem possunt tolli leges, que

6 capitulo B^a 7 A² in marg. super. (sup. col. 47^a)
addidit Nota de autoritate epistolarum decretalium 8 ad
haec verba figura illa manus et sign. quoddam marg. spectant
9 fuit B^a 11 humilium correctum ex habiliu A habi-
lium B^a 12 ostendi A, compendio omisso 14 congre-
garunt correxit A congregarent D congregarent C, sed
puncto sillabae re subscr. in congregarunt emendatum 17 pari-
ficetur D 18 eius C, int. lin. add. A om. B^a et D
hic sign. marg. nota sua carens in marg. exstat 22 inter
ipsa et summe locus abrasus in B^a 23 hic figuram man. in
marg. min. A B² in marg. add. Nota. quod lex humanitas in-
venta non parificatur cum scriptura dei in autoritate quoad proxi-
mum conditorem. quia tunc, in quantum ille vicarius Cristi sic dicit.
foret verum. sicut est de Cristo et eius dictum (?), quod non est verum,
quia non foret Cristus. sed in quantum aliquis autor secundarius scrip-
ture sacre sic movetur a deo ad taliter promulgandum, est ipso summe
autentica quoad deum. item per illam distinccionem tolluntur plura

1 v. 3. 6 cf. supra pag. 196, ubi de 'collacione par-
cium' Scr. loquitur, pag. 229 et 218 sqq. 16 cf. supra
pag. 392 23 cf. C. J. C. (Friedberg) I c. 1 Dist. XIX

videntur sonare, quod omnes epistole decretales sunt
 paris auctoritatis cum ewangelio. hoc est verum, si sit
 scriptura sacra per eos explicata. sed non, quia qui-
 cunque cristianus hoc dicit, sed quia deus hoc dicit,
 symmo nec dicta autorum scripture sacre sunt tam
 autentica, quia illi hoc dixerant, sed quia deus instruxit
 eos sic dicere. et hoc est, quod dicit apostolus Gal.
 primo securus de auctoritate Cristi: licet, inquit, nos
 vel angelus de celo aliud ewangelizaverit vobis
 10 preter quam ewangelizaverimus vobis, anathema
 sit, et subdit causam: notum vobis facio, fratres,
 ewangelium, quod ewangelizatum est a me, quia
 non est secundum hominem, neque enim ab ho-
 mine accepi illud neque didici, sed per reve-

*The writers of
 Holy Scripture
 speak authenti-
 cally not by
 themselves, but
 through God's
 spirit*

2 sint B^a 7 quod ACD quia B^a 9 aliud
 om. B^aD; AC, sed int. lin. C³, in marg. A addiderunt
 10 ewangelizavimus D

pag. 58: decretales epistolae vim auctoritatis habent: quare
 multum immoremur, cum nec ipsas divinas scripturas
 veteris et novi testamenti iam recipiemus, si istos (canones)
 dixerimus audiendos? et paulo inferius: quibus ad hec
 asserendum est, quoniam si vetus novumque testamentum
 sunt recipienda, non quod codici canonum ex toto habeantur
 annexa, sed quod de his recipiendis S. Papae Innocentii
 prolata videatur esse sententia, restat nimirum, quod decre-
 tales epistolae Roman. Pontif. sunt recipiendae, etiamsi non
 sint codici canonum compaginatae. vide etiam c. II (pag. 60):
 omnes apost. sedis sanctiones accipiendae sunt tamquam
 ipsius voce divina Petri firmatae; c. VI (pag. 61): inter
 canonicas scripturas decretales epistolae connumerantur.
 in canonicis scripturis ecclesiarum catholicarum quampluri-
 mum divinarum scripturarum sollertissimus indagator
 auctoritatem sequatur, inter quas sane illae sunt, quas apo-
 stolicas sedes habere et ab ea meruerunt accipere epistolas
 (Böhmer, C. J. C., Halae Magdeb. 1747, pag. 49: quas apo-
 stolica sedes habere et ab ea alii meruerunt accipere epistolas).
 cf. Dist. XX, pars I et II (pag. 65): quaeritur de expositoribus
 sacrae Scripturae an exaequantur an subiciantur eis? . . .
 sed aliud est causis terminum imponere, aliud scripturas
 sacras diligenter exponere: apparet, quod divinarum scrip-
 turarum tractatores, quia dignitatis Pontificum apicem non
 sunt adepti, in causis diffiniendis secundum eos locum
 merentur 8 v. 8 11 cf. ibid. v. 11—12

lacionem Jesu Cristi. nec oportuit Paulum querere
ulteriorem evidenciam, quod sit ita, sicut non oportet,
videntem querere ulteriorem evidenciam, quod sic videt,
quia simul cum actu videndi fidei infunditur certitudo.
ideo dicit secunda Cor. duodecimo: scio hominem
huiusmodi raptum usque ad tertium celum. et
ne equivocetur in proximo conditore vel autore scripture,
voco infimum autorem autorem proximum, ut est qui-
cunque fidelis, cui deus dedit primo post Cristum
potestatem ad detegendum ecclesie veritatem scripture. 10

*The threefold
authorship of
Holy Scripture*

et sic habet scriptura autorem triplicem, scilicet deum,
Cristi humanitatem et eorum scribam proximum. deus
autem est autor immediatus quoad prius requisitum in
ordine ascendendi, sed Cristi vicarius est autor inme-
diatus quoad instrumentum autenticum requisitum in 15
ordine descendendi. scribe enim, cui non fit revelacio,
vel stacionarius aut alius signorum possessor vel conditor
non est autor.

*The authority
of St. Peter and
St. Paul com-
pared*

ex istis colligitur solucio comunium argumentorum
in ista materia. — primo videtur, quod post confirmacionem 20
apostolorum tantum crederetur factis Petri, sicut dictis
Pauli, de quorum controversia patet Gal. secundo, sed
beatus Petrus sentenciavit, quod conversacio Judeorum
cum gentibus conversis fuit diferenda. cum igitur sint
paris autoritatis, videtur, quod tantum crederetur in isto 25
beato Petro sicut Paulo. unde fingunt quidam cum beato
Ieronymo, quod Petrus non peccavit, || sed fuit repre- 30
hensibilis, ne peccaret. nam nisi fuisset preventus per
Paulum, peccasset. sed veritas dicit, Petrum repre- 35

3 quod *ACD* pro *B^a* 4 vivendi *B^a* 8 *A¹* in
marg. *miniavit* autor infimus quis est 11 autoritatem *D*
16 vel (*expunctum, linea obducta delet.*) scriba *A* 17 stacio-
narius *ACD* stacio eius *B^a* 19 et ex *CD* 20 *A²* in
marg. *infer. cum sig. marg. rubr. litt.* controversia inter beatum
Petrum et Paulum 21 argumentorum (*expunctum*) apo-
stolorum *D* 22 controversia *correx* *D* 24 conversis
margini adscripsit C² *D¹* in marg.: Nota de reprehen-
sione Petri a Paulo 26 cum in marg. *add. C²* om. *C*

hensibilem propter simulacionem, qua non recte ambu-
 lavit ad veritatem ewangelii. ideo Augustinus epis-
 tola nona Ad Ieronymum tenet, quod Petrus peccavit et
 Paulus recte reprehendit, quia aliter foret scriptura falsa.
 5 et ad obiectum Augustinus respondet, quod necesse est,
 spiritum sanctum dictare legem ecclesie, quam Paulus
 edidit, sed non est necesse, deum approbare illum modum
 faciendi Petri reprehensibilem, ymmo necesse est, deum
 permittere Petrum sic peccare venialiter, ut posteris
 10 reprehensio sit exemplum. et istam sententiam Augustini
 tenet ecclesia, ut patet. deus enim plus diligit legem
 suam et universalem ecclesiam quam Petrum. iterum
 non propter actum reprehensibilem ex ceca pietate Petri
 procedentem minus dilexit deus Petrum, sed ordinavit
 15 hoc ad sui bonum. ideo est quantumlibet maior fides
 adhibenda scripture scribarum legis Cristi quam suis
 operibus, nisi de quanto sunt legi dei conformia, ita
 quod scriptura sacra, cum sit fides et per consequens
 primum fundamentum noticie cristiane, mensuret quam-
 20 cunque aliam noticiam. — secundo arguitur comuniter per
 hoc, quod quilibet Cristi vel Petri vicarius habet tantam
 potestatem vel auctoritatem ut Petrus et per consequens
 tam autenticum est dictum suum, in quantum dictum
 suum sicut dictum beati Petri, in quantum dictum beati
 25 Petri. hic dicitur primo, quod licet Cristi vicarius habeat
 parem potestatem ordinis et iurisdiccioni sive regiminis
 cum beato Petro, tamen alias gracias, potestates sive caris-
 mata habuit Petrus, que multi eius vicarii non habent,

*Holy Scripture
 the principal
 source and
 standard of all
 christian know-
 ledge*

11 patet, sequitur lacuna ACD sine lacuna B^a A¹ in
 marg. minio: arguitur Petrum peccasse 12 universalem
 in marg. B¹ add. locus rarus in textu B^a iterum A
 immo B^a item CD 19 cristiani B^aD 20 per
 hoc om. AC, sed A in marg., C² int. lin. add. 23 est
 dictum suum in om. B^a quantum ACD quam B^a
 24 in quantum dictum beati petri om. B^a 25 A¹ in
 marg. miniauit diferencia Petri ab aliis papis 27 sive D
 om. A, sed in marg. add. sine B^aC h, sequitur
 rasura B^a, in marg. B¹ emendavit habuit

2 cf. Opp. tom. II (Epist. XL ad Hieron.) 114 nec non II
 (Ep. ad. Hier. LXXXII) 252; 262; 233

† St. Peter was
endowed with
higher graces
and powers than
his successors

ut potestatem faciendi miracula, potestatem intelli-
gendi scripture archana, potestatem interpretandi ydio-
mata et sic de divisionibus graciaram, ut patet alibi.
secundo dicitur, quod potestas ordinis distinguitur
ab istis potestatibus supradictis. ideo consonat, quod
sint pares quoad potestates ordinum et dispare quoad
istas. unde ex causa multiplici est maior fides
adhibenda scripture cuiuscunque apostoli quam illius
eorum vicarii, eciam quoad dictum, quod uterque
dixerit tanquam suum. primo, quia priores patres erant
sancciores, plus consulentes scripturam in verbis suis et
scriptis, quam hodie faciunt eorum vicarii. secundo,
quia sententia eorum fuit spiritualior, minus sapiens
avariciam et per consequens minus suspecta, quam multe
decretales hodie adinvente. et tercio, quia in genere
precedente debilitando, de quanto posteritas fuerit radici
vel fonti veritatis propinquior, de tanto est melior. et
loquor de propinquitate morum, verumptamen, ut dixi
in conclusione quarta, infinitum plus creditur dicto Petri
in quantum scribe Cristi, quam in quantum Cristi vicarius.
tercio arguitur ut supra, quod omnis veritas est paris
autoritatis cum qualibet. nam omnis veritas, in quantum
huiusmodi, est verbum domini, omne verbum domini est
paris autoritatis cum quolibet, igitur conclusio. minor
patet eo, quod omnis veritas secundum suam rationem
primevam est essencialiter summa autoritas quia deus.
similiter omne verbum domini ab eadem autoritate in-

1 *A*¹ in marg. rubr. litt.: potestas pape 7 figura
illa manus in marg. *A* 8 cristi apostoli *B*^a om. *C*
et per consequens (*expuncta*) minus *D* 16 procedente *B*^a *D*
de, sequitur rasura *B*^a, supplevit *B*¹ in marg. bilitando
ut lectio ceterorum restituatur 17 fonti *B*^a posteri
fonti *D* posteri (*expunctum*) fonti *AC* 21 *A*¹ in
marg. infer. rubr. litt. add. arguitur quod quelibet an (an *ex-*
punctum) veritas est paris autoritatis cum qualibet 27 do-
mini int. lin. add. *C*² om. *C*

3 alibi: cf. pag. 3067 19 cf. supra pag. 395 21 cf.
pag. 390 22 redit hac argumentatione ad prius dicta,
pag. 390

fol. 47^c mediate procedit, || similiter aliter infinitum modice
 autoritatis posset esse verbum dei. quantum ad istud,
 patet ex duabus primis conclusionibus, quod verum
 sentenciat. ideo, ut sepe dixi, oportet diligenter attendere
 5 rationem et formam dicentis, penes quem debet mensurari
 dicta autoritas, ut quandocunque allegatur veritas scrip-
 ture sacre, ut huiusmodi debet credi esse summe autori-
 tatis ut verbum domini. nec debet cristianus de hoc
 dubitare vel querere rationem nisi supposita fidei con-
 10 stancia ex habundanti contra infideles, vel ut scriptura
 plus sapiat, sicut fecerunt sancti venientes ad intellectum
 demonstrativum illius, quod vlgus credit adhesione
 firmissima. unde, quando allegatur quicunque autor scrip-
 ture sacre, non debet credi sibi tanquam sibi, sed tan-
 15 quam preconii verbi domini. et secundum istam rationem
 debet capi scriptura sacra, ut dixi decimo capitulo ex
 testimonio apostoli prima Thess. secundo: cum, inquit,
 accepistis a nobis verbum auditus dei, accepistis
 illud non ut verbum hominum, sed, sicut vere est,
 20 verbum dei. quando autem nude a sensu vel ratione
 capimus veritatem, non habemus ita firmum et indefec-
 tibile fundamentum, sicut est fides scripture. verumptamen
 si consentimus veritati, deus docet illam, que est penes
 eum summe autentica, licet claudicemus in docendo,
 25 quod hoc dicit dominus.

*The sacred
 writers are
 to be believed
 being God's
 heralds*

per hec patet responsio ad quartam instanciam, qua
 arguitur, quod epistole decretales vel sunt paris autoritatis
 cum epistola beati Petri et sic excedentes autoritatem

1 *A*¹ in marg. super. (supra col. 47^c) de autoritate magna
 scripture rubr. litt. addidit 7 velut (?) *B*^a 9 suppo-
 sita correxerit *A* 10 ha. sequitur locus rarus *B*^a, sed *B*¹
 addito bundancia in marg. habundancia legi voluit 11 fece-
 runt: locus rarus *B*^a, in marg. *B*¹ supplevit fecerunt
 13 quecunque *D* 17 1^a om. *ACD* 18 accepissetis *B*^a
 19 ut om. *B*^a 20 unde *B*^a, sed *B*¹ in marg. vel nude
 21 et *AB*^a ut *D* aut (expunctum) *C*, superscripsit
 int. lin. et prima manus 26 *B*¹ in marg.: nota *A*¹ in
 marg. infer. rubr. litt.: decretalium comparacio ad scripturam

4 cf. ex. gr. De Logica I pag. 1—7
 cap. XI pag. 239 17 v. 13

16 cf. supra

*The authority
of the Decretals
rests on the
Bible*

decretorum et sanctorum doctorum vel, si sanctitas vite
aut veritas sentencie attendatur, tunc a probabili ut
plurimum est e contra. et sic non relinqueretur in ec-
clesia autoritas ad gubernandum eam, cum claudicaret
autoritas epistolarum papalium. patet ex conclusione
quarta solucio. nam nec beatus Petrus nec aliquis alius
presumpsit, dictum suum esse paris autoritatis cum verbo
domini, quia dictum suum, a pari vel maiori foret he-
reticum et blasphemum, nostros prepositos hodie presumere,
quod epistole sue quia sue sunt tante autoritatis cum
scriptura sacra, quia hoc foret anticristive usurpare gloriam
deitatis. si autem dicunt, quod hec dicit dominus,
oportet, quod hoc doceant miraculis, vite sanctitate vel
scripture sacre conformitate, quia potestas iurisdictionis
vel ordinis derelicta Cristi vicariis non docet istam sen-
tenciam, ut patet ex solucione secundi argumenti. sic
enim secundum videre multorum epistole decretales ex-
cederent in autoritate epistolas Pauli, Jude, Jacobi,
Johannis, sicut Petrus dicitur fuisse in potestate illis
superior, quod dissonat dictis, cum ex hoc, quod in-
spirati sunt apostoli a spiritu sancto, et secundum quod
sentencia, quam dicunt, sit verbum domini, preconizarunt,
eam esse tante autoritatis et non quia verbum suum.
quomodo igitur presumeret sacerdos Cristi et vicarius
Petri hodie maiorem autoritatem sibi assumendo, quam
audebat sibi assumere sanctus Petrus? et quantum ad
autoritatem gubernandi, patet, quod dicta non diminuunt
dictam autoritatem, eo quod multi sancti Petri vicarii
mediarunt inter Petrum et primum decretalium con-
ditorem, quibus vere apperuit pro regimine ecclesie

2 aut *AB^a* vel *CD* 3 plurimum *AB^a* ple-
rumque *C* a (*expunctum*) plerumque *D* 6 si *B^aD*; *C*,
sed C³ in marg. add. nec 7 paris *ACD* tante *B^a*
12 inter dominus et oportet *rasura A* 13 sanctitatis *B^a*
17 excederunt (? excederint) *D* 19 et Joh. *B^a* 26 *A¹ in*
marg. rubr. litt.: autoritas pape 29 d (*lin. transversa*
delet.) conditorem *A*

fol. 47^d sufficere leges || Cristi in tantum, quod, si ille forent
 plene ad debitum execute, melius staret ecclesia quam
 hodie, postquam traditiones hominum sunt adeo multi-
 plicate et cum tanta diligencia execute. non negatur
 5 tamen, sed conceditur, quod licet episcopis, Petri vi-
 cariis, condere statuta ad edificacionem ecclesie, qualia
 debent supponi esse, quecunque statuerint, nisi statu-
 torum et scripture sacre contrarietas clamet oppositum;
 sed quod statuta huiusmodi, in quantum a papa edita,
 10 sint paris autoritatis cum ewangelio, videtur michi sapere
 expressam blasphemiam, sicut visum est Augustino epist.
 septima Ad Ieronymum, et ne tradatur in oblivionem, in
 Decretis dist. nona repetitur eadem sententia. 'ego',
 inquit, 'fateor caritati tue, solis eis scripture libris, qui
 15 iam canonici appellantur, didici hunc timorem honorem-
 que deferre, ut nullum eorum autorem scribendo errasse
 aliquid firmissime credam. ac si aliquid in eis offendero
 literis, quod videatur contrarium veritati, nichil aliud
 quam vel mendosum esse codicem vel interpretem non
 20 assecutum esse, quod dictum est, vel me minime in-
 tellexisse, non ambigam. alios autem ita lego, ut, quan-
 talibet sanctitate doctrinaque prepolleant, non ideo verum
 putem, quia ipsi ita senserint, sed quia michi vel per
 illos autores canonicos vel probabili ratione, quod a

*Likewise
 bishops may
 pass Church-
 laws provided
 they agree with
 Holy Scripture*

1 *A¹ in marg. super. (supra col. 47^d) nota pro decre-*
talibus minio exaravit 3 sint CD 4 *B⁴ in marg.:*
Nota responsionem 5 petri vicariis *om. C, int. lin. prima*
manus add. vicariis petri *om. D, in marg. add. prima*
manus 7 statuerit *B^a* 9 quod *AB^aC* quia *D*
 12 in oblivionem *AB^a* ad oblivionem *CD* 13 decretis
 dist. *ACD* discretis distanter *B^a* 14 *A¹ in marg.*
infer. miniavit non vere canonicè dicuntur decretales 15 didici
om. B^a 16 differre *D* ullum *D* 19 vel *B^a*
om. D; AC, sed in marg. A¹, int. lin. C² add. 20 mi-
 nime *ACD* misericordie *B^a*, nisi fallor; utilis brevita-
 tura quae in codd. illius aetatis constanter pro misericordia
 scribi solet (*mīa*) 22 doctrinam *B^a* 24 canonicos
 in exitu corr. *B^a*, *B¹ in marg. addens cos lectionem codd.*
ceterorum restituere videtur

11 cf. Opp. tom. II 251; cf. etiam II 263 13 C. J. C.
 (Friedberg) I (Decr. I pars) c. 5 Dist. IX pag. 17

*Papal decrees
are of limited
authority*

vero iam non abhorreat, persuadere potuerunt. nec te
insuper sentire aliud existimo'. et eandem sententiam
sepe repetit Augustinus, ut epist. septima, tricesima et
centesima quadragesima prima. ex quibus patet, quod
tempore Augustini epistole decretales paparum, cum non
vocat eas libros canonicos, non sunt parificate cum
ewangelio, nec credo quemquam ambigere, quod abhinc
non est acquisita eis tanta autoritas. et patet ex dicto
sancti Augustini, quod alia scripta extra scripturam
sacram sunt eo magis probabilia, quo ista tria, scilicet
rationis vivacitas, vite dicentis sanctitas et scripture
sacre conformitas in eis amplius coequantur. ex quo
patet, quod, cum in domino papa debent hec tria se-
cundum quandam excellenciam prepollere, scripture sue
ac dicti sui testimonium debet pre ceteris prevalere.

quinto arguitur, quod nedum epistolis domini pape,
sed epistolis multorum aliorum simplicium sacerdotum
debet tantum credi quantum scripture sacre. nam omne
verbum, in quantum verbum dei, est paris autoritatis
cum quolibet, sed multi cristiani sunt certi, quod dicta
sua sunt verbum dei, igitur debent esse certi, quod dicta
sua sunt paris autoritatis cum quacunque scriptura.
minor patet ex dictis proximo capitulo, quod omnis
homo debet esse certus, et de facto multi sunt certi, in
nullo sibi consci, quod habent spiritum sanctum facientem
omnia opera sua et loquentem in eis, quicquid dixerint,
paris igitur autoritatis debet esse dictum eorum cum
quocunque dicto scripture. — quantum ad illud obiectum,

2 existimo *correxil A* 3 repetit *om. B^a* 7 nec
credo quemquam ambigere *om. A, add. in marg. cum sig.*
marg. quodquam *B^a* 10 eo *om. B^a, in marg.*
add. B¹ 13 debent *om. D, in marg. add. prima manus*
secundum *AB^aC* scilicet *D* 16 epistolis *C, cor-*
rexil A epistolas *B^aD* 18 omne verbum dei in
codd. cuncti 19 in quantum verbi dei *A* 23 minor:
incipit fol. 95^a cod. D, in marg. super. supra primam rigam
textus haec superscripsit aliquis:

va- | sacra deus enim complete dedit legem suam per scri |
cat | bas librorum duplicis testamenti. *tum sequitur minor etc.*

dico primo ut supra, quod omnis homo debet plene credere, quod habet spiritum sanctum, quia debet habere habitum caritatis excludentem omne peccatum eciam veniale. — secundo dico, quod impossibile est, fidelem
 fol. 48^a 5 vel infidelem dicere veritatem, nisi illa sit in scriptura sacra. patet ex Augustino secundo De Doctrina Cristiana in fine dicente, quod 'omnis veritas est in illa'. et sic quibuscunque veritatibus dictis a bono vel malo debet tantum credi, ut alicui implicate vel explicite, quantum
 10 attinet ad auctoritatem primi dicentis. — ex istis patet tercio, quod, licet habentes gratiam, secundum quam non sunt conscii sibi ipsis, vere credant, quod dictum suum sit paris auctoritatis cum scriptura sacra, ymmo ipsa scriptura, non tamen debent autenticare ipsum tanquam suum
 15 nec temptare autorizare novum tanquam paris auctoritatis cum scriptura sacra. deus enim complete dedit legem suam per scribas librorum duplicis testamenti, nec precepit sibi alienum addi nec ipsam minui. quomodo igitur presumeret homo parificare dictum suum tanquam suum
 20 auctoritati scripture? ideo ne videatur hoc facere, debet allegare dictum suum ex scriptura, quomodo faciunt multa decreta et epistole decretales numquam presumentes, quod sunt paris auctoritatis cum verbis domini, in quantum sunt sue, cum hoc esset blasfeme dicere,
 25 quod sunt deus. et credo, quod talem presumpcionem prophetavit Cristus Matth. vicesimo quarto dicens: multi

Man's, even a Pope's word is of no authority whatever unless it be founded on Holy Scripture

5 A¹ in marg. super. (sup. col. 48^a) addidit nemo potest parificare dicta sua ut sic scripture rubr. litt., excepto potest. quod atramento scriptum est 6 secundo scripsi cum Maurinis 3° codd. 10 primi dicentis om. D
 13 scriptura non tamen A scriptura tamen nec B^a scriptura sacra non tamen C scriptura nec tamen D, sed in marg. prima manus add. sacra et lineis duabus superscriptis voculis nec et tamen ordinem hunc restitui voluit scriptura sacra tamen nec 17 triplicis B^a 18 sibi ACD
 illi B^a addi C nec addi B^aD nec (expunctum) addi A 25 D² in marg.: nota presumpcionem B^a, compendio omisso 26 dicens B^a, C² inf. lin.; A in marg. cum sig. marg. addidit .d. (sic), id, quod fere semper dicit legi notarii volunt om. ACD

1 cf. pag. 339

6 cf. Opp. tom. III 57

26 v. 5

venient in nomine meo dicentes, quia ego sum
 Cristus. omnes enim, qui dicunt, dicta sua esse paris
 autoritatis cum scriptura sacra, videntur dicere impli-
 cite, quod sum Cristus. — quarto dico, quod, sicut ecclesia
 non debet credere, quoscunque Petri vicarios habere s
 spiritum sanctum ad canonizandum novos canones extra
 scripturam sacram paris autoritatis cum illa, sic nec qui-
 cunque proximus debet credere de fratre suo, quod
 habeat caritatem vel spiritum dirigentem, nisi opera vel
 revelacio illud docuerit. prima pars patet ex dictis de 10
 divisionibus graciaram et docetur libro quarto cap. *septimo*,
 quomodo periculosum foret, temptare edere novas scrip-
 turas sacras, cum edite per Cristum sufficiant. et secunda
 pars patet ex eo, quod quilibet tenetur de se ipso multa
 abscondita credere, que alius explicite non tenetur. et 15
 patet, quod sancta mater ecclesia tenetur credere de
 scribis scripture, quod habent spiritum sanctum datum
 eis ad illud officium. et tamen sicut nec de aliis sanc-
 tioribus tenetur hoc credere, sic nec de modernis Cristi
 vicariis, ymmo nec tenetur credere saltem explicite, quod 20
 habent spiritum sanctum datum ad aliquid, nisi opera
 sancta vel revelacio specialis illud docuerit. ideo necesse
 est hodie, quando contendimus de autoritativa potestate,
 temptare, si scriptura sacra et opera nostra concordant
 nostris sermonibus. et ita, ut dixi superius, stat, cri- 25
 stianum vere credere, quod habet spiritum sanctum et
 tamen dubitare, si opus suum sit iustum de genere, cum
 multi merentur faciendo malum de genere. et hinc sancti
 cavebant ordinare statuta, nisi a spiritu sancto fuerint
 illustrati, et tunc consulta scriptura sciverunt, quod, licet 30
 a spiritu sancto veritas processerit, non tamen quoad

*The Church is
 at liberty to
 disbelieve God's
 spirit to speak
 through the
 pope*

1 quod <i>B^a</i>	2 dicta sua esse <i>AD</i>	dicta sua
ut sua esse <i>B^aC</i>	3 cristo (<i>expunctum</i>) scriptura <i>D</i>	
4 sunt <i>B^a</i>	11 cap ^o . <i>sequitur lacuna AD</i>	17 scribis <i>AB^aC</i>
verbis <i>D</i>	21 ad om. <i>AB^a</i>	22 <i>B³ in marg.</i> : nota
bene	23 autoritativa om. <i>B^a</i>	26 sanctum om. <i>D</i> ,
in marg. addidit prima manus		31 sancto om. <i>D</i> , in
in marg. add. prima manus		

11 cf. *De Dom. Civ. II* pag. 61
 pag. 404

25 cf. modo dicta

fol. 48^b ipsos est paris autoritatis cum scriptura sacra, ymmo
comunter de statuti iusticia formidabant. — || quinto
dico, quod accipiendo verbum vel dictum hominis, ut
dicit appropriate aggregatum ex signo et sensu suo, im-
possibile est, ut dictum cristiani vel factum aliquod sit
paris autoritatis cum scriptura sacra. patet ex hoc,
quod nemo post Cristum potest parificari in autoritate
cum ipso. et sic non oportet parificare omnes decretales
epistolas cum ewangelio vel dictis sanctorum doctorum,
quia per idem hoc crederetur de quibuscunque bullis
papalibus, quod vanum est fingere, cum ecclesia nedum
in iudicialibus fallit et fallitur vel ignorat, sed in aliis
privatis punctis concernentibus statum ecclesie, ut patet
de celebratione pasche, de sacramento eucaristie et multis
aliis difficultatibus preternecessariis indecis. et hinc
epistola abrogata succedens corrigit defectum priorem.
et sic procedunt bulle contrarie, secunda revocante in
effectu priorem sine hoc, quod prius habitatus interim
ponat obicem non solum in mutacione paparum, sed
tempore eiusdem pape. et patet, quod nemo habilitatur,
nisi fuerit habilis quoad deum, quod stat, bullas testari,
quod datus clericus sit habilis ad datum officium cum
hoc, quod sit inhabilis quoad deum. quomodo igitur
foret bulla talis paris autoritatis cum scriptura, cum
oportet in multis casibus concedere, quod papa pretense
habilitat, quos deus inhabilitat et e contra in casu iam
instante dominus Gregorius undecimus habilitavit multos

*Christ's author-
ity is the
highest, while
the Church has
erred and is
erring*

2 statut. quae sequebantur erasa B^a, in marg. i add.,
ut statuti efficiatur A¹ in marg. super. (sup. col. 48^b)
rubr. litt.: bullarum comparacio ad scripturam 7 pificari B^a,
compendium supra p (p̄) erasit, sed lineam per inferiorem
partem litt. p scribe exequi negligit; postmodum B¹ in
marg. add. per pro 'par' 12 B^b in marg.: hic notatur.
quod in iudicialibus ecclesia fallit et fallitur aliis ACD
illis B^a 17 revocate D, comp. om., ut revocate scribam
legisse verisimile sit 18 effectum D 19 imitacione D
20 quod A cum B^aC, correxit D 21 habilis AB^a.
D, sed in superscripto inhabilis legi voluit inhabilis C
stat, sequitur locus rarus A 25 in C, sed in marg. C²
ut add.

27 Gregorius XI papa, mortuus 27. Mart. 1378

per bullas non effectualiter executas, et dominus Urbanus sextus novos habilitat et habiliores ignoranter postponit ut vere habilitatos ex testimonio pape prioris, qui ex augmento meriti creverunt inhabilitate continue et avarae bullatos de novo preponuntur, licet prius minus habiles s continue decreverunt.

To attribute the same power to Holy Scripture as to the bulls of the pope is to make him Christ

ideo dicere, quod omnes bulle papales sunt paris autoritatis aut certitudinis veritatis cum scriptura sacra, foret blasfeme sibi imponere, quod sit Cristus. nec hoc audivi papas vel peritos prepositos attemptare, sed avaros 10 subditos in odium cleri capita sua adulacionis oleo lenientes.

et ista sententia docetur in Decretis dist. nona per multa capitula et alibi satis spisse, nec possunt nove sanctiones vel doctorum opiniones fundare oppositum. 15

2 et *correxist* A 8 aut *AB^aD* ac C 11 sue A

1 Urbanus VI *papa, electus 8. Apr. 1378*
